

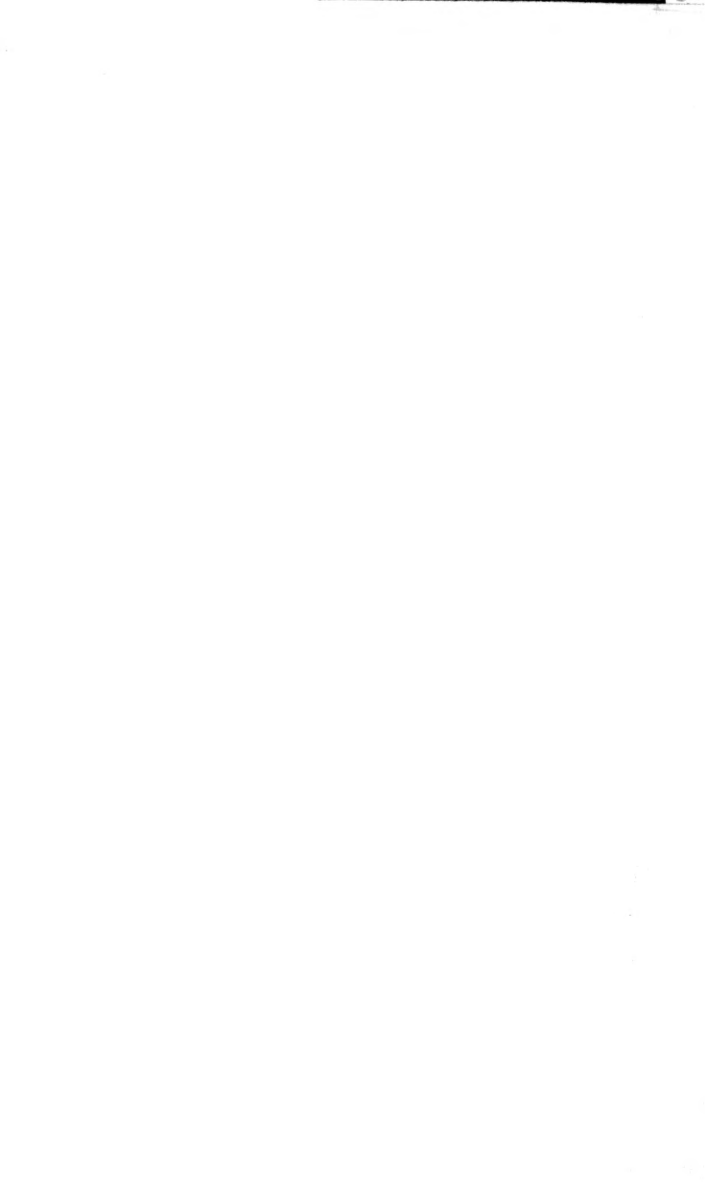
UNIVERSITY OF TORONTO

3 1761 01278948 3

~~11~~ Macrobius, Aurelius, Ann. I
~~M 1745 E~~ 42 I

MACROBIVS;

[Opera]

FRANCISCVS EYSSENHARDT

166^c

ITERVM RECOGNOVIT;

ADIECTAE SVNT TABVLAE

LIPSIAE

IN AEDIBVS B. G. TEVBNERI

MDCCLXXXIII

1833

324790
25. 2. 36.

PA
6498
A2
1893

PRAEFATIO

Macrobiani ea patet exemplaria manu scripta plurimi facienda esse quae Macrobius et totum exhibent et, quae hodie multo magis curamus quam scriptorem ipsum, Graeca non omittunt. ex hoc genere, quantum sciam, unus hodie superest Parisinus, olim alter accedebat Bambergensis Parisino praestantior, sed qui multis foliis recisis hodie tantum Saturnaliorum duos priores libros et tertii maiorem partem continet. quae cum ita sint, Parisino et Bambergensi accuratissime excussis malorum codicum lectiones prorsus neglexi, ubi illi non satis faciebant ex copiosissimo Ianii apparatu quae opus erant laudari, Cantabrigiensis auctoritatem utpote ceteris breuiatis paullo maiorem ubicunque ex Ianii silentio apposui melius omissem. haec in emendandis Saturnaliorum uerbis secutus sum; commentarios in somnium Scipionis si omittere licuisset, non addidissem; addidi auctoritate codicum Parisini et alterius Bambergensis apposita, qui ubi deficiebant satis uidebatur ad Ianii copias lectores relegare.

Itaque in ligatura codicis Parisini legitur *P 6371*, in margine dextro folii primi recti *Cod. Colbertin. 1926 Regius 5058. 2*, in eiusdem folii recti

margine inferiore *P. Pithou* (sed linea transuersa deletum), *Iac. Aug. Thuanj*, in ultimo folio uerso *P. Pithou*. scriptus est in forma quadrata maiore saeculo undecimo litteris primum quidem satis magnis, in fine multo minoribus sed eodem certe tempore: nam eundem hominem totum librum exarasse uix affirmauerim. scholia quaedam commentariis in somnium Scipionis — continet enim hos et deinde Saturnalia integra — addita pariter omisi atque capitulorum indices (uelut *de conuuius*) et alias notulas paucas (uelut *hypbaton*) margini additas. scripturam primariam eadum manus atramento paullo uegetiore correxit, quae praeterea rarissime manus recentioris occurrunt emendationes, littera P² significauit. folia sunt octoginta quattuor siue quaterniones septem, ternio unus, quinio unus, senio unus, cuius tamen unum folium deest. praeterea post tertii quaternionis primum folium chartula minutior inglutinata est picturas continens. qui Ianio codicem Parisiis contulit nec plenam lectionis uarietatem exscripsit et innumeris locis plane falsam; ego ubi aliter atque Ianus rettuli, me et codice et Ianio inspectis siue referre siue tacere sciendum est: nihil enim cuiusquam interesse putauit, ut data opera tot locis apud illum non recta legi testarer. notauit omnia et ex Parisino et ex Bambergensibus praeter *uirgilius sententia impaciens uicio rethor rethorica sillaba simmachus choruscus ae* et *e* elementa mutata, plerumque omisi t et c permutata sequente i. in codice modo *quattuor* modo *quatuor* scribitur; ubi *quatuor* est, non notauit. aliquotiens *sequutus* scribitur, ego tacite ex *B* scripsi *secutus*. in particulis Graecis non notauit accentus

spiritus iota subscriptum omissa, inde a p. 262, 18 iota subscriptum aliquotiens additum (ΤΩΙ) et inde a p. 264, 17 *ν* lineola (ita ΕΡΓΟ) significatam notare desii. unum addam $\bar{\alpha}$ significare ξ , non ζ (Z in hoc codice scriptam) ut is, cuius Ianus opera usus est, interpretabatur. — uersiculi sunt quadragenarii quaterni, columnae binae praeter folia uiginti quinque priora sine interductu scripta.

Codex Bambergensis signatus est M. L. V. 5. nro 9. praeterea in ligaturae operculo exteriori numerus inscriptus est 6178 $\frac{66}{88}$, Iaeckii est 873. scriptus est saeculo nono exeunte in membranis formae quadratae minoris. constat foliis sexaginta quattuor siue quaternionibus octo. primaria scriptura aliquotiens eadem manu emendata est. uersiculi sunt uiceni terni. continet Saturnaliorum libros I—III 19, 5 (p. 218, 20). — Alter Bambergensis signatus M. IV. 15. F nro 4, Iaeckii 875, scriptus est saeculo undecimo exeunte in membranis formae oblongae maioris. constat hodie quaternionibus quattuor et foliis quattuor, nam unus quaternio periit et ceteri hodie ita compacti sunt: 1 2 5 4. quaternio secundus desinit *Phyticē* (p. 533, 21), sequitur quaternio quintus *frigoris uel caloris* (p. 601, 8) in haec uerba desinens *cum mel dulce appellam* (p. 638, 5), sequitur quaternio quartus *stellarum alias* (p. 563, 3) desinens in uerba *locis inter se uicissim pressis nimietate uel* (p. 601, 8), deinde fol. 33 rectum ita incipit *non aliud quod hanc* (p. 638, 5). uersiculi sunt in columnis bifariam diuisis quadragenarii singuli. — quae aliter a me enotata sunt — sunt autem satis multa — atque ab Ianio, in eis me illius commen-

tarios ante oculos habuisse scito quisquis hac nostra opera usus est.

Codices quos enumeravi ut Parisiis et Bambergae transmissos domi excutere potuerim, summa eorum, quorum haec apud nos cura est, liberalitate effectum esse grato animo nec primus nec primum testor, locos euanidos codicis Parisini legere Philippus Iaffé amicissime me docuit, Ludouicus Ianius, cuius ingenti tot annorum diligentiae uix dici potest quantum debeant qui in Macrobio aut emendando aut enarrando uersantur, ut indicem auctorum ex suo excerperem officiosa cum humanitate permisit.

In altera editione adornanda et eis usus sum, quae homines eruditi docte excogitauerunt et codicem Borbonicum adhibuissem, nisi Neapolitani sub vitro spectari quam foris inspicere mallent.

P. 307, 21. 22 excidit prior accentus vocabuli ἡΐθεος, p. 321, 27 pro μὲν perperam positum est μὴν, p. 347, 11. 16 excidit uersiculorum Vergilianorum notatio (Aen. XI 532. 836), p. 414, 1 alias perperam mutatum est in alius.

MACROBIUS

- P* = codex Parisinus
B = {
     codex Bambergensis M. L. V. 5 n. 9 Saturnalio-
         rum I—III, 19, 5 continens
     codex Bambergensis M. IV. 15. F. n. 4 commen-
         tarios in somnium Scipionis continens
P' B' = lectio codicum emendatione anterior
pb = lectio codicum emendata
*P*² = lectio codicis *P* recentiore tempore emendata
(*P*) (*B*) = lectio codicum, de qua ex meo silentio tantum
            mihi constat

AMBROSII THEODOSII MACROBII

VIRI CLARISSIMI ET ILLUSTRIS

CONVIVIORVM PRIMI DIEI SATVRNALIORVM

LIBER PRIMVS

5 Multas variasque res in hac uita nobis, Eustachi 1
fili, natura conciliauit, sed nulla nos magis quam
eorum qui e nobis essent procreati caritate deuinxit
eamque nostram in his educandis atque erudiendis
curam esse uoluit, ut parentes neque, si id quod cu-
10 perent ex sententia cederet, tantum ulla alia ex re
uoluptatis, neque si contra eueniret, tantum maeroris
capere possint. hinc est quod mihi quoque institutione 2
tua nihil antiquius aestimatur, ad cuius perfectionem
compendia longis anfractibus anteponenda ducens
15 moraeque omnis impatiens non opperior ut per haec
sola promoueas quibus ediscendis nauiter ipse inuigilas,
sed ago ut ego quoque tibi legerim, et quidquid mihi,
vel te iam in lucem edito vel antequam nascereris, in
diuersis seu Graecae seu Romanae linguae uoluminibus
20 elaboratum est, id totum sit tibi scientiae supellex, et

---

1 MACROBII THEODOSII . UC . & ILLUSTRIS B 3
conuiuiorum *om. P* 4 liber I *om. B* incipit feliciter *add.*
B, incipit *add. P* 5 eustathi *P* 8 edocandis *B'* erudien-
dis *ut uid. B'* 11 meroris *BP* 14 anfractibus *P* 15 omnis
om. P 17 quicquid *P*, quod ex *BP* amplius non notabo 20
sitibi *B* supellex *B*

quasi de quodam litterarum peno, siquando usus uenerit aut historiae quae in librorum strue latens clam uulgo est aut dicti factiue memorabilis reminiscendi, facile id tibi inventu atque depromptu sit. nec indigeste tamquam in aceruum conguessimus digna memoratu: sed uariarum rerum disparilitas auctoribus diuersa, confusa temporibus, ita in quoddam digesta corpus est, ut quae indistincte atque promiscue ad subsidium memoriae adnotaueramus in ordinem instar membrorum cohaerentia conuenirent. nec mihi uitio uertas, si res, quas ex lectione uaria mutuabor, ipsis saepe uerbis, quibus ab ipsis auctoribus enarratae sunt, explicabo, quia praesens opus non eloquentiae ostentationem sed noscendorum congeriem pollicetur: et boni consulas oportet, si notitiam uetustatis modo nostris non obscure, modo ipsis antiquorum fideliter uerbis recognoscas, prout quaeque se uel enarranda uel transferenda suggererint. apes enim quodam modo debemus imitari, quae uagantur et flores carpunt, deinde, quidquid attulere, disponunt ac per fauos diuidunt et sucum uarium in unum saporem mixtura quadam et proprietate spiritus sui mutant. nos quoque, quidquid diuersa lectione quaesiuimus, committemus stilo, ut in ordinem eodem digerente coalescat. nam et in animo melius distincta seruantur et ipsa distinctio non sine quodam fermento, quo conditur uniuersitas, in unius saporis usum uaria libamenta confundit, ut, etiam siquid apparuerit unde sumptum sit, aliud tamen esse quam unde sumptum noscetur appareat: quod in corpore nostro uidemus sine ulla opera nostra facere naturam: alimenta quae

7 **ita P indigeste P 8 promisce P, pmiscue in B
 ita euanuit ut solum pmisc legi possit: uidentur tamen aliquot
 litterae praeterea ante ad euanuisse 13 *praesent opus* P
 14 ostentionem P 18 subgefferint fortasse B' 20 attuler*
 P 22 mutat P' 24 coalescant P 26 inter & et ipsa uidentur
 duae uel tres litterae euanuisse in B

accipimus, quam diu in sua qualitate perseuerant et solida innatant, male stomacho oneri sunt: at cum ex eo quod erant mutata sunt, tum demum in uires et sanguinem transeunt. idem in his, quibus aluntur ingenia, praestemus, ut quaecumque hausimus non patiamur integra esse, ne aliena sint, sed in quandam digeriem concoquantur: alioquin in memoriam ire possunt, non in ingenium. ex omnibus colligamus unde unum fiat, sicut unus numerus fit ex singulis. hoc faciat noster animus: omnia, quibus est adiutus, abscondat, ipsum tamen ostendat quod effecit: ut qui odora pigmenta conficiunt, ante omnia curant ut nullius sint odoris propria quae condientur, confusura uidelicet omnium sucus odoraminum in spiramentum unum. uides quam multorum uocibus chorus constet: una tamen ex omnibus redditur. aliqua est illic acuta, aliqua grauis, aliqua media, accedunt uiris feminae, interponitur fistula: ita singulorum illic latent uoces, omnium apparent et fit concentus ex dissonis. tale hoc praesens opus uolo: multae in illo artes, multa praecepta sint, multarum aetatium exempla, sed in unum conspirata: in quibus si neque ea quae iam tibi sunt cognita asperneris, nec quae ignota sunt uites, inuenies plurima quae sit aut uoluptati legere aut cultui legisse aut usui meminisse. nihil enim huic operi insertum puto aut cognitu inutile aut difficile perceptu, sed omnia quibus sit ingenium tuum uegetius, memoria adminiculatio, oratio sollertior, sermo incorruptior, nisi sicubi nos sub alio ortos caelo Latinae linguae uena non adiuuet. quod ab his, si tamen quibusdam forte non nunquam tempus uoluntasque erit ista co-

4 idem *in ras.* P   7 digeriam B', degeriem p   9 fuit B, t fiat *add. b*   post fiat *add. ex omnibus(P)*   10 adiutus ostendat P, ipsū tamen ostendat *sup. lin. add. p*   17 accendunt B   18 uires B'   illic *om. P*   21 aetatium (P)   23 sint b   26 mutile B'   26 pceptu B   29 nisi cubi B   nos *om. P*

gnoscere, petatum impetratumque uolumus ut aequi
 bonique consulant, si in nostro sermone natiua Romani
 13 oris elegatia desideretur. sed ne ego incautus sum,
 qui uenustatem reprehensionis incurri a M. quodam
 Catone profectae in A. ALBINVM qui cum L. Lucullo
 14 consul fuit. is Albinus RES ROMANAS ORATIONE
 GRAECA scriptitauit. in eius HISTORIAE PRIMO scrip-
 tum est ad hanc sententiam neminem succensere
 sibi conuenire, siquid in illis libris parum
 composite aut minus eleganter scriptum foret.
 nam sum inquit homo Romanus natus in Latio
 et eloquium Graecum a nobis alienissimum est.
 ideoque ueniam gratiamque malae existimationis, siquid
 15 esset erratum, postulauit. ea cum legisset M. CATO:
 ne tu inquit Aule, nimium nugator es, cum
 maluisti culpam deprecari quam culpa uacare:
 nam petere ueniam solemus aut cum impru-
 dentes errauimus aut cum noxam imperio com-
 pellentis admisimus. te inquit oro quis per-
 pulit ut id committeres, quod priusquam
 16 faceres, peteres ut ignosceretur? nunc argu-
 mentum, quod huic operi dedimus, uelut sub quodam
 prologi habitu dicemus.

I Saturnalibus apud Vettium Praetextatum Roma-
 nae nobilitatis proceres doctique alii congregantur et
 tempus sollemniter feriatum deputant colloquio liberali,
 conuiuia quoque sibi mutua comitate praebentes, nec
 2 discedentes a se nisi ad nocturnam quietem. nam
 per omne spatium feriarum meliorem diei partem
 seriis disputationibus occupantes cenae tempore ser-
 mones conuiuiales agitant, ita ut nullum diei tempus

---

3 eligantia B' 5 marco BP profecto B 5 aulum BP
 lucum BP 8 fuscensere B 9 siquis B' 10 elegantur B'
 14 marcul B 18 compellentef B' 20 e id om. P 22 men-
 tum in argumentum in ras. in P 24 u&ium B 26 follemp-
 niter BP feriatum in ras. P 27 conuiuiaque sibi P 30
 caene B, cęņę (et sic semper) 31 conuiuiales P'

docte aliquid uel lepide proferendi uacuum relinquatur: sed erit in mensa sermo iucundior, ut habeat uoluptatis amplius, seueritatis minus. nam cum apud alios ³ quibus sunt descripta conuiuia tum in illo Platonis ⁵ symposio non austriore aliqua de re conuiuiarum sermo, sed Cupidinis uaria et lepida descriptio est, in quo quidem Socrates non artioribus, ut solet, nodis urget atque implicat aduersarium, sed eludendi magis quam decertandi modo adprehensis dat elabendi prope ⁰ atque effugiendi locum. oportet enim uersari in ⁴ conuiuio sermones ut castitate integros ita adpetibiles uenustate: matutina uero erit robustior disputatio, quae uiros et doctos et praeclarissimos deceat. neque enim Cottae Laelii Scipiones amplissimis de rebus, ⁵ quoad Romanae litterae erunt, in ueterum libris disputabunt: Praetextatos uero Flauianos Albinos Symmachos et Eustathios, quorum splendor similis et non inferior uirtus est, eodem modo loqui aliquid licitum non erit. nec mihi fraudi sit, si uni aut alteri ex his ⁵ ⁰ quos coetus coegit matura aetas posterior saeculo Praetextati fuit: quod licito fieri Platonis dialogi testimonio sunt, quippe Socrate ita Parmenides antiquior, ut huius pueritia uix illius adprehenderit senectutem, et tamen inter illos de rebus arduis disputatur: ⁵ inclitum dialogum Socrates habita cum Timaeo disputatione consumit, quos constat eodem saeculo non fuisse: Paralus uero et Xanthippus, quibus Pericles ⁶ pater fuit, cum Protagora apud Platonem disserunt

1 relinquatur B' 2 immensa B 10 iucundior et sic interdum, quod amplius non adnotabo P 5 symposio P, symposio B 7 tioribus in artioribus in ras. in P 9 apprehensit P elabenti B' 14 leli B scipionis B' 15 disputabant ut uid. P 16 Praetextatus uero flauianus | albinus symmachus & eustathius B' symmachos & * eustathios (uide-tur, fuisse z) P 20 c&us P 20 posteriori B 22 pmenidis P 23 apprehenderit P in P' 25 inclitum B 25 timeo B, thimeo P

secundo aduentu Athenis morante, quos multo ante infamis illa pestilentia Atheniensis absumpserat. annos ergo coeuntium mitti in digitos exemplo Platonis nobis
 7 suffragante non conuenit. quo autem facilius quae ab omnibus dicta sunt apparere ac secerni possent, Decium de Postumiano, quinam ille sermo aut inter quos fuisset, sciscitantem fecimus. et ne diutius lectoris desideria moremur, iam Decii et Postumiani sermo palam faciet quae huius colloquii vel origo fuerit uel ordo processerit.

II Decius 'temptanti mihi, Postumiane, aditus tuos et mollissima consultanti tempora commodo adsunt feriae, quas indulget magna pars mensis Iano dicati. ceteris enim ferme diebus qui perorandis causis oportuni sunt, hora omnino repperiri nulla potest, quin
 2 tuorum clientum negotia uel defendas in foro uel domi discutias. nunc autem — scio te enim non ludo sed serio feriari — si est commodum respondere, id quod rogatum uenio, tibi ipsi, quantum arbitror, non iniu-
 2 cundum, mihi uero gratissimum feceris. requiro autem abs te id primum, interfuerisne conuiuio per conplu- sculos dies continua comitate renouato, eique sermoni, quem praedicare in primis quemque apud omnes maximis ornare laudibus diceris? quem quidem ego ex patre audissem, nisi post illa conuiuia Romana profectus Neapoli moraretur: aliis uero nuper interfui admirantibus memoriae tuae uires, uniuersa quae tunc dicta sunt per ordinem saepe referentis.'

3 Postumianus 'hoc unum, Deci, nobis — ut et

1 morantem *P* ante *om.* *B'* 2 illa *in ras.* *in P* ab-
 sumpserat *p*: adsumpserat *ut uid.* *P*, assumserat *B* 6 de *om.* *P*
 7 lectori *P'* 9 huius *B'* 11 *D P*, Decius *P^m* et sic semper *P*,
D · sup. lineam add. *B* 12 cumodo *P*, quomodo *B* 13 iano
p, iano (*nisi fallor*) *P* 15 ora *P'* quintonum *B'* 17 dif-
 cas *B* 19 iniocundum *b*, iocundum *B* 23 imprimis *B* 27
 ammirantibus *P* memoria^u & *B* 29 *P P*, Postumianus *P^m*
 et sic semper *P*, *om B* dici *b*

ipse, quantum tua sinit adolescentia, uidere et ex patre Albino audire potuisti — in omni uitae cursu optimum uisum est, ut, quantum cessare a causarum defensione licuisset, tantum ad eruditorum hominum tuique similibus congressum aliquem sermonemque conferrem. neque enim recte institutus animus re-⁴quiescere aut utilius aut honestius usquam potest, quam in aliqua oportunitate docte ac liberaliter colloquendi, interrogandique et respondendi comitate. sed quodnam istud conuiuium? an uero dubitandum non⁵ est, quin id dicas quod doctissimis procerum ceterisque nuper apud Vettium Praetextatum fuit et discurrens post inter reliquos grata uicissitudo uariauit?

Decius 'de hoc ipso quaesitum uenio, et explices uelim quale illud conuiuium fuerit, a quo te afuisse propter singularem omnium in te amicitiam non opinor.'

Postumianus 'uoluissim equidem neque id illis,⁶ ut aestimo, ingratum fuisset, sed cum essent amicorum complures mihi causae illis diebus pernoscendae, ad cenam tum rogatus, meditandi, non edendi illud mihi tempus esse respondi, hortatusque sum ut alium potius nullo inuolutum negotio atque a cura liberum quaerent. itaque factum est. nam facundum et⁷ eruditum uirum, Eusebium rhetorem inter Graecos praestantem omnibus idem nostra aetate professis, doctrinae Latiaris haud inscium, Praetextatus meum in locum inuitari imperauit.'

Decius 'unde igitur illa tibi nota sunt, quae tam⁸ iucunde et comiter ad instituendam uitam exemplis, ut audio, rerum copiosissimis et uariae doctrinae ubertate prolata digestaque sunt?'

1 adolescentia B   3 uisum om. P   fare in cessare in ras. in P   5 sermonem * (fuit sermonemque) P   9 committate B   14 Decius om B   15 abfuisse (P)   18 P sup. lin. add. B   22 eē * P   25 rethorem B   rethorem eusebium P   29 D om. B'   tum iucunde BP   30 istituendam B'

- 9 Postumianus 'cum solstitiali die, qui Saturnaliorum festa, quibus illa conuiuia celebrata sunt, consecutus est, forensi cura uacuus laetiore animo essem domi, eo Eusebius cum paucis e sectatoribus suis
- 10 uenit, statimque uultu renidens 'permagna me' inquit 'abs te, Postumiane, cum ex aliis tum hoc maxime gratia fateor obstrictum, quod a Praetextato ueniam postulando mihi in cena uacuefecisti locum: itaque intellego non studium tantum tuum sed ipsam quoque, ut aliquid abs te mihi fiat commodi, consentire atque
- 11 adspirare fortunam.' 'uisne' inquam 'restituere id nobis, quod debitum tam benigne ac tam libenter fateris, nostrumque hoc otium, quo perfrui raro admodum licet, eo ducere, ut his quibus tunc tu inter-
- 12 fueris nunc nos interesse uideamur?' 'faciam' inquit 'ut uis. narrabo autem tibi non cibum aut potum, tam etsi ea quoque ubertim casteque adfuerint: sed et quae uel in conuiujs uel maxime extra mensam ab isdem per tot dies dicta sunt, in quantum potero,
- 13 animo repetam.' quae quidem ego cum audirem, ad eorum mihi uitam, qui beati a sapientibus dicerentur, accedere uidebar: nam et quae pridie quam adessem inter eos dicta sunt Auieno mihi insinuante comperta sunt, et omnia scripto mandauit, nequid subtraheret obliuio: quae si ex me audire gestis, caue aestimes diem unum referendis quae per tot dies sunt dicta sufficere.'
- 14 Decius 'quemnam igitur et inter quos aut unde ortum sermonem, Postumiane, fuisse dicebat? ita
- 15 praesto sum indefessus auditor.' tum ille 'declinante' 'in uesperum die, quem Saturnale festum erat insecu-

---

1 P om. B' solstitialis dies B 2 ille B consequutus P
 7 astrictum P 11 sperare P post fortunā add. D P, Decius P^m
 14 deo P 15 ante faciā add. P P, Postumianus P^m
 17 affuerint P, adfuerunt B, affuerunt b 18 uel om. P 19
 'isdem (isdem in ras.) P 22 quae B' 28 D om B' 30 ante
 tum add. P P B^m, Postumianus P^m 31 in om P insequenturum P

turum, cum Vettius Praetextatus domi conuenire se
 gestientibus copiam faceret, eo uenerunt Aurelius
 Symmachus et Caecina Albinus, cum aetate tum etiam
 moribus ac studiis inter se coniunctissimi. hos Ser-
 5 uius inter grammaticos doctorem recens professus, iuxta
 doctrina mirabilis et amabilis uerecundia, terram in-
 tuens et uelut latenti similis sequebatur. quos cum 16
 aspexisset obuiamque processisset ac perblande saluta-
 uisset conuersus ad Furium Albinum, qui tum forte
 10 cum Auieno aderat: 'uisne' ait 'mi Albine, cum his,
 quos aduenisse peroportune uides, quosque iure ciui-
 tatis nostrae lumina dixerimus, eam rem, de qua inter
 nos nasci coeperat sermo, communicemus?' 'quidni
 maxime uelim?' Albinus inquit 'nec enim ulla alia 17
 15 de re quam de doctis quaestionibus colloqui aut nobis
 aut his potest esse iucundius.' cumque consedissent, 18
 tum Caecina 'quidnam id sit, mi Praetextate, tam etsi
 adhuc nescio, dubitare tamen non debeo esse scitu
 optimum, cum et uobis ad colloquendum causam ad-
 20 tulerit et nos eius esse expertes non sinatis.' atqui 19
 scias oportet eum inter nos sermonem fuisse, ut quo-
 niam dies crastinus festis Saturno dicatis initium dabit,
 quando Saturnalia incipere dicamus, id est quando
 crastinum diem initium sumere existimemus. et inter 20
 25 nos quidem parua quaedam de hac disputatione liba-
 uimus: uerum quia te quidquid in libris latet inuesti-
 gare notius est, quam ut per uerecundiam negare
 possis, pergas uolo in medium proferre quicquid de hoc,
 quod quaerimus, edoctum tibi comprehensumque est.

30 Tum Caecina 'cum uobis qui me in hunc ser-III

1 u&ciuf P conuenire **gestientib; P 3 s̄machuf P
 cū&atū&iā P 6 doctrina *Cantabrigiensis*: doctrinam BP
 9 rufim BP (*uerum nomen alibi in libris est: cf. index*) 12
 dixerim P 13 nol in ras. in P ceperat P 15 colloqui B
 aut his aut nobis P 19 attulerit (P) 21 supra fuisse add.
 Pgt p̄textat' P² sup. qm̄ add. tqd̄ b 22 castinum P' 29
 compraehensumque B

monem adducitis nihil ex omnibus quae a ueteribus elaborata sunt aut ignoratio neget aut obliuio subtrahat, superfluum uideo inter scientes nota proferre. sed nequis me aestimet dignatione consultationis grauari, quidquid de hoc mihi tenuis memoria suggesterit, paucis reuoluam.' post haec, cum omnes paratos ad audiendum erectosque uidisset, ita exorsus est.

- 2 M. VARRO in libro RERVM HVMANARVM, quem DE DIEBVVS scripsit, homines inquit qui ex media nocte ad proximam mediam noctem his horis uiginti quattuor nati sunt, uno die nati dicuntur. quibus uerbis ita uidetur dierum obseruationem diuisisse, ut qui post solis occasum ante mediam noctem natus sit, illo quem nox secuta est — contra uero qui in sex noctis horis posterioribus nascitur, eo die uideatur natus qui post eam noctem diluxerit.
- 4 Athenienses autem aliter obseruare idem Varro in eodem libro scripsit, eosque a solis occasu ad solem iterum occidentem omne id medium tempus unum diem esse dicere: Babylonios porro aliter: a sole enim exorto ad exortum eiusdem incipientem id spatium unius diei nomine uocare: Vmbros uero unum et eundem diem esse dicere a meridie ad insequentem meridiem. quod quidem inquit Varro nimis absurdum est. nam qui kalendis hora sexta apud Vmbros natus est, dies eius natalis uideri debet et kalendarum dimidiatus et qui post kalendas erit usque ad horam eius dici sextam. populum autem Romanum ita, uti Varro dixit, dies singulos adnumerare a media nocte ad proximam multis argumentis ostenditur. sacra sunt enim

1 inducit P a om. B' P; quæ* ueteribus P, supra quæ
 add. nich cor P² 4 dignatione * (fuit m) B 8 marcus BP
 10 horis P 11 quattuor P 13 diuidisse B' 14 quemox |
 nox B sequuta P 20 babilonios BP 21 exortom B' 29
 oram B' eiusdem P 31 annumerare P

Romana partim diurna, alia nocturna, et ea quae diurna sunt * * * * * ab hora sexta noctis sequentis nocturnis sacris tempus impenditur. ad hoc 7 ritus quoque et mos auspicandi eandem esse obseruationem docet. nam magistratus, quando uno die eis et auspicandum est et id agendum, super quo processit auspicium, post mediam noctem auspicantur et post exortum solem agunt, auspicatique et egisse eodem die dicuntur. praeterea tribuni plebis, quos nullum 8 diem integrum abesse Roma licet, cum post mediam noctem proficiscuntur et post primam facem ante mediam noctem sequentem reuertuntur, non uidentur afuisse diem, quoniam ante horam noctis sextam regressi partem aliquam illius in urbe consumunt.

5 QVINTVM quoque MCVIVM iureconsultum dicere 9 solitum *legi* lege non isse usurpatum mulierem, quae, cum kalendis Ianuariis apud uirum matrimonii causa esse coepisset, a. d. IIII kalendas Ianuarias sequentes usurpatum isset: non enim posse impleri trinoctium, quo abesse a uiro usurpandi causa ex duodecim tabulis deberet, quoniam tertiae noctis posteriores sex horae alterius anni essent, qui inciperet ex kalendis.

5 VERGILIUS quoque id ipsum ostendit, ut hominem 10 decuit poeticas res agentem, recondita atque operta ueteris ritus significatione

'torquet' inquit 'medios nox humida cursus
et me saeuus equis oriens adflauit anhelis.'

27 Vergilius Aen. V 738

2 post sunt est † pictum in P, lacunam expleuit Carrio
4 auspicandi ut uid. B' 6 precessit B 8 auspicatiq. * *
& * * | eodem egisse die P 12 mediam noctem proficiscuntur
et post om. P 13 die* (fuit diē) P sextā * | P 16 legi
add. Pontanus non isse P^a: nouisse P ufurpatū * P 18
cepisset P addiem quartum BP 19 effet B possit b
22 posterioris B' 25 uirgilius BP 28 corful P' 29 afflauit b P

his enim uerbis diem quem Romani ciuilem appella-
 11 uerunt, a sexta noctis hora oriri admonet. idem poeta
 quando nox quoque incipiat, expressit in sexto. cum
 enim dixisset

hac uice sermonum roseis Aurora quadrigis
 iam medium aethereo cursu traiecerat axem,
 mox suggessit uates

nox ruit, Aenea: nos flendo ducimus horas.

Ita obseruantissimus ciuiliū definitionum diei
 12 et noctis initia descripsit. qui dies ita diuiditur. 10
 primum tempus diei dicitur media noctis inclinatio,
 deinde gallicinium, inde conticum, cum et galli
 conticescunt et homines etiam tum quiescunt, deinde
 13 diluculum id est cum incipit dinosci dies, inde
 mane cum dies clarus est. mane autem dictum aut 15
 quod ab inferioribus, id est a Manibus, exordium lucis
 emergat, aut, quod uerius mihi uidetur, ab omine
 boni nominis. nam et Lanuini mane pro bono
 dicunt: sicut apud nos quoque contrarium est immane,
 14 ut immanis belua uel immane facinus et hoc 20
 genus cetera pro non bono. deinde a mane ad
 meridiem, hoc est ad medium diei: inde iam supra
 uocatur tempus occiduum et mox suprema tem-
 pestas, hoc est diei nouissimum tempus, sicut ex-
 pressum est in DVODECIM TABVLIS: solis occasus 25
 15 suprema tempestas esto: deinde uespera, quod
 a Graecis tractum est. illi enim ἑσπέραν a stella
 Hespero dicunt: unde et Hesperia Italia, quod occasui

5 Verg. Aen. VI 535   8 id. ib. VI 539   26 Leg. XII
 tab. fragm. I 9 ed. Schoell

1 quam B   2 admonet BP   5 ^t ac B   6 ethereo P
 traiererat P'   9 obseruantissimū B'   13 tunc B   15 diei
 dinosci P   16 inferioribus locis id B   * exordium (in ras.
 uid. fuisse) P   17 ^h omne B   18 lanubini B', lanubi P
 mane om. P   21 non pro bono BP'   26 supremi P'   est P
 27 ΕCΤΗΡΑΝ * * (prima litt. uid. fuisse A) P

subiecta sit, nominatur. ab hoc tempore prima fax dicitur, deinde concubia, deinde intempesta, quae non habet idoneum tempus rebus gerendis.

Haec est diei ciuilis a Romanis obseruata diuisio. ergo noctu futura, cum media esse coeperit, auspicium Saturnaliorum erit, quibus die crastini mos inchoandi est.’

Hic cum omnes quasi uetustatis promptuarium Albi memoriam laudauissent, Praetextatus Auienum uidens Furio insusurrantem ‘quidnam hoc est, mi Auiene’ inquit ‘quod uni Albino indicatum clam ceteris esse uelis?’ tum ille ‘moueor quidem auctoritate Caecinae nec ignoro errorem in tantam non cadere doctrinam: aures tamen meas ista uerborum nouitas perculit, cum noctu futura et die crastini magis quam futura nocte et die crastino dicere, ut regulis placet, maluit. nam noctu non appellatio sed ad uerbum est. porro futura, quod nomen est, non potest cum aduerbio conuenire. nec dubium est hoc inter se esse noctu et nocte quod diu et die. et rursus die et crastini non de eodem casu sunt, et nisi casus idem nomina in eius modi elocutione non iungit. Saturnaliorum deinde cur malimus quam Saturnalium dicere opto dinoscere.’ ad haec cum Caecina renidens taceret, et Seruius a Symmacho rogatus esset quidnam de his existimaret ‘licet’ inquit ‘in hoc coetu non minus doctrina quam nobilitate reuerendo magis mihi descendum sit quam docendum, famulabor tamen arbitrio iubentis, et insinuabo primum de Saturnalibus, post de ceteris, unde sit sic eloquendi non nouitas sed uetustas.

Qui Saturnalium dicit regula innititur: nomina

2 et inde (P) 8 uetustatiest B' promptuarium B
 10 rufio B P uid. ad p. 9, 9 11 auiane B indicato B
 13 tantam P' 16 quã * nocte futura P 22 huiusmodi elocutione P
 25 symmacho P 26 existimaret aut existimaret P
 27 c&u P nobilitate quam doctrina P 28 dicendum B'

enim quae datium pluralem in BVS mittunt, numquam genetiium eiusdem numeri syllaba creuisse patiuntur, sed aut totidem habet, ut monilibus monilium, sedilibus sedilium, aut una syllaba minus est, ut carminibus carminum, liminibus liminum: sic ergo Saturnalibus rectius Saturnalium quam Saturnaliorum. sed qui Saturnaliorum dicunt auctoritate magnorum muniuntur uirorum. nam et SALLVSTIVS in TERTIA Bacchanaliorum ait, et MASVRIVS FASTORVM SECVNDO Vinaliorum dies inquit Ioui sacer est, non, ut quidam putant, Veneri. et ut ipsos quoque grammaticos in testimonium citem, VERRIVS FLACCVS in eo libello qui SATVRNVS inscribitur Saturnaliorum inquit dies apud Graecos quoque festi habentur et in eodem libro dilucide me, inquit de constitutione Saturnaliorum scripsisse arbitror. item IVLIVS MODESTVS DE FERIIS Saturnaliorum inquit feriae, et in eodem libro Antias inquit Agonaliorum reper- storem Numam Pompilium refert. haec tamen, inquires, auctoritas quaero an possit aliqua ratione defendi. plane, quatinus alienum non est committi grammaticum cum sua analogia, temptabo suspicionibus eruere quid sit, quod eos a solita enuntiatione detorserit, ut mallent Saturnaliorum quam Saturnalium dicere. ac primum aestimo quod haec nomina, quae sunt festorum dierum neutralia carentque numero singulari, diuersae condicionis esse uoluerunt ab his nominibus, quae utroque numero figurantur. Compitalia enim et Bacchanalia et Agonalia Vinalia-

9 fragm. III 97 p. 300 ed. Kritz

2 gentiium P 2 et 4 sillaba P ante creuisse add.
 rū b 5 liminibus lumi|num P 9 salustius P ticia P
 13 citem* (uid. fuisse citem) P, citen' b 19 ancias P
 22 quatenus P 23 anagia P' 24 solite B' enuntiatione
 BP 27 festa P

que et reliqua his similia festorum dierum nomina sunt nec singulariter nominantur, aut si singulari numero dixeris, non idem significabis, nisi adieceris festum, ut Bacchanale festum, Agonale festum et reliqua, ut iam non positum sit, sed adiectivum, quod Graeci ἐπιθέτων uocant. animati sunt ergo ad faciendam discretionem in genetiuo casu, ut ex hac declinatione exprimerent nomen sollemnis diei, scientes in non nullis saepe nominibus datiuo in BVS exeunte nihilo minus genetiuum in RVM finiri ut domibus domorum, duobus duorum, ambobus amborum. ita et uiridia cum ἀντὶ ἐπιθέτων accipiuntur, genetiuum in VM faciunt, ut uiridia prata, uiridium pratorum: cum uero ipsam loci uiriditatem significare uolumus, uiridiorum dicimus, ut cum dicitur: formosa facies uiridiorum: tunc enim uiridia quasi positivum ponitur, non accidens. tanta autem apud ueteres fuit licentia huius genetiuui, ut ASINIUS POLLIO uectigaliorum frequenter usurpet, quod uectigal non minus dicatur quam uectigalia. sed et cum legamus

laeuaque ancile gerebat,

tamen et anciliorum relatum est. uidentum ergo ne magis uarietas ueteres delectauerit quam ut ad amussim uerum sit festorum dierum nomina sic uocata. ecce enim et praeter sollemnium dierum uocabula alia quoque sic declinata repperimus, ut praecedens sermo patefecit, uiridiorum et uectigaliorum et anciliorum: sed et ipsa festorum nomina secundum regulam declinata apud ueteres repperio, siquidem VARRO Ferialium diem ait a ferendis in

7 genetiuo P haec B, † ex hac add. b 8 sollēpnif P
 10 genetiuum P 12 ANTIETIIOΘTOY B, ANTIETI ΘETON
 P 12 genetiuum P 14 uoro P' 17 tanta enim P 18
 genetiuui P 19 uectigalliorum B quod] q P 26 sollēp-
 nium praeter um in ras. in P 27 declinata B: uocata P 28
 uidiorum P' 30 repperio B 31 ferialium BP

sepulchra epulis dici. non dixit Feraliorum: et alibi Floralium, non Floraliorum ait, cum idem non ludos Florales illic, sed ipsum festum Floralia significaret. MASVRIVS etiam SECVNDO FASTORVM: Liberalium dies inquit a pontificibus agonium Martiale appellatur et in eodem libro eam noctem deincepsque insequentem diem, qui est Lucarium, non dixit Lucariorum. itemque Liberalium multi dixerunt, non Liberaliorum. unde pronuntiandum est ueteres indulsisse copiae per uarietatem, ut dicebant exanimos et exanimes, inermos et inermes, tum hilares atque hilares: et ideo certum est licito et Saturnalium et Saturnaliorum dici, cum alterum regula cum auctoritate, alterum etsi sola sed multorum defendat auctoritas.

17 Reliqua autem uerba, quae Auieno nostro noua uisa sunt, ueterum nobis sunt testimoniis adserenda. ENNIVS enim — nisi cui uidetur inter nostrae aetatis politiores munditias respuendus — noctu concubia dixit his uersibus

qua Galli furtim noctu summa arcis adorti
moenia concubia uigilesque repente cruentant.

18 quo in loco animaduertendum est non solum quod noctu concubia, sed quod etiam qua noctu dixerit. et hoc posuit in ANNALIVM SEPTIMO, in quorum TERTIO clarius idem dixit

hac noctu filo pendeat Etruria tota.

CLAVDIVS etiam QVADRIGARIVS ANNALI TERTIO se-

---

20 ann. 169 Vahleni, 256 Luc. Muelleri   26 ann. 153 30
Vahleni, 157 Luc. Muelleri

---

1 dici P, diei B   feraliorum BP   3 lodof P'   8 multi
liberalium P   12 inermos tum B'   hilares P   14 auctoritate
P   15 defendit B   17 asserenda b   27 eruria B'   28 etiam
B, quoque P

natus autem de nocte conuenire, noctu multa domum dimitti. non esse ab re puto hoc in loco 19 id quoque admonere, quod DECEM VIRI in DUODECIM TABVLIS inusitatissime nox pro noctu dixerunt. uerba 5 haec sunt si nox furtum factum sit, si im occisit iure caesus esto, in quibus uerbis id etiam notandum, quod ab eo, quod est is, non eum casu acusatatio sed im dixerunt.

Sed nec diecrastini a doctissimo uiro sine ue- 20 terum auctoritate prolatum est, quibus mos erat modo diequinti modo diequinte pro aduerbio copulate dicere: cuius indicium est quod syllaba secunda corripitur, quae natura producitur cum solum dicitur die. quod autem diximus extremam istius uocis syllabam 21 tum per E tum per I scribi, consuetum id ueteribus fuit, ut his litteris plerumque in fine indifferenter uterentur, sicuti praefiscine et praefiscini, procliue et procliui. ecce uenit illius uersus POMPONIANI in 22 mentem, qui est ex ATELLANIA quae MAEBIA inscribitur 20 dies hic tertius, cum nihil edi: diequarte emoriar fame.

diepristine eodem modo dicebatur, quod significabat 23 die pristino id est priore: quod nunc pridie dicitur conuerso compositionis ordine quasi pristino die. nec infitias eo lectum apud ueteres die quarto: sed 24 25 inuenitur hoc de transacto, non de futuro positum. nam CN. MATIVS homo impense doctus in MIMIAMBIS

5 Leg. XII tab. fragm. VIII 11 ed. Schoell 20 Pomp. fragm. 77 p. 237 ed. 2 Ribbeckii

2 ante demitti (ita P) add. do P 3 ammonere P 4 inuitate P 6 est post notandum add. P 7 casu om. P 11 copulatiue P 17 & profiscini B' 18 uenit (uenit in ras.) ecce P pōpeiani P 19 in memoriam P maeuia b 20 hif P tertius Scriuerius: sextus BP edi Pontanus: egi BP emoriar Scioppius: moriar BP 24 inficial Pb, inficial B 26 gneuf BP mattus P impense P

pro eo dicit quod nudius quartus nos dicimus in his uersibus

nuper die quarto, ut recordor, et certe
aquarium urceum unicum domi fregit.

hoc igitur intererit ut die quarto quidem de praeter-
25 ito dicamus, diequarte autem de futuro. uerum ne
de diecrastini nihil rettulisse uideamur, suppetit
CAELIANVM illud ex libro HISTORIARVM SECVNDO si-
quis mihi equitatum daret et ipse cum cetero
exercitu me sequi uoles, diequinti Romae in
26 Capitolio curabo tibi cenam coctam.' hic Sym-
machus 'Caelius tuus' inquit 'et historiam et uerbum
ex ORIGINIBVS M. CATONIS accepit, apud quem ita
scriptum est igitur dictatorem Carthaginiensium
magister equitum monuit: mitte mecum Romam
27 erit.' et Praetextatus 'aestimo non nihil ad demon-
strandam consuetudinem ueterum etiam PRAETORIS
uerba conferre quibus more maiorum ferias concipere
solet, quae appellantur COMPITALIA. ea uerba haec
sunt dienoni populo Romano Quiritibus Com-
pitalia erunt.

V Tum Auienus aspiciens Seruium 'Curius' inquit
'et Fabricius et Coruncanius, antiquissimi uiri, uel
etiam his antiquiores Horatii illi trigemini plane ac
dilucide cum suis fabulati sunt: neque Auruncorum
aut Sicanorum aut Pelasgorum, qui primi incoluisse

---

13 p. 21 Iordan

---

4 aquarum B' orciū P, ortium B, urteum b unicum
om. P 7 de die BP²: die P r&uuliffe B 8 coelianum B
9 dare B 10 uoles add. P² diequinte B 11 cenā P,
caenā B 12 coeliuf BP uerbū * (lineolam add. b, in ras.
uid. fuisse s) B marci BP 14 cartagmensium BP 16
tibi om. P caena B, coena P 21 pr (pro: populo Romano)
P: post κ B 24 fabriuf P' corruncaniuf P², coruncaniuf P
26 rum suuf P' 27 incoluisse scripsi: coluisse in BP

Italiam dicuntur, sed aetatis suae uerbis loquebantur: tu autem proinde quasi cum matre Euandri nunc loquare, uis nobis uerba multis iam saeculis oblitte-
 5 rata reuocare, ad quorum congeriem praestantes quo-
 que uiros, quorum memoriam continuus legendi usus
 instruit, incitasti. Sed antiquitatem uobis placere 2
 iactatis, quod honesta et sobria et modesta sit: uiua-
 mus ergo moribus praeteritis, praesentibus uerbis lo-
 quamur. ego enim id quod a C. CAESARE, excellentis
 10 ingenii ac prudentiae uiro, in PRIMO ANALOGIAE LIBRO
 scriptum est habeo semper in memoria atque in
 pectore, ut tamquam scopulum, sic fugiam infre-
 quens atque insolens uerbum. mille denique uer- 3
 borum talium est, quae cum in ore priscae auctori-
 5 tatis crebro fuerint, exauctorata tamen a sequenti
 aetate repudiataque sunt. horum copiam proferre nunc
 possem, ni tempus noctis iam propinquantis necessariae
 discessionis nos admoneret.’

‘Bona uerba quaeso’ Praetextatus morali ut ad-4
 20 solet grauitate subiecit ‘nec insolenter parentis artium
 antiquitatis reuerentiam uerberemus, cuius amorem tu
 quoque, dum dissimulas, magis prodis. cum enim
 dicis mille uerborum est quid aliud sermo tuus nisi
 ipsam redolet uetustatem? nam licet M. CICERO in 5
 5 oratione, quam PRO MILONE concepit ita scriptum re-
 liquerit ante fundum Clodii, quo in fundo prop-
 ter insanas illas substructiones facile mille
 hominum uersabatur ualentium, non uersaban-
 tur, quod in libris minus accurate scriptis repperiri

12 p. 753, 14 Nipperdey 26 Cic. Mil. § 53

1 Italiam *Dauisius*: italia *BP* utebantur *P* 2 nunc
om. P 3 loquere *B* iam multif *B'* oblitte-
 literata *B* 4 uocare *B* 6 placare *B'* 9 gaio *BP* 10
 de|analogiae *B* 18 disce nos *B'* ammoneret *P* 19 *morali
P, morari *B'* affolet *P* 20 parentes *B'* 24 marcus *BP*
 27 substructiones *B*: subtractiones *b*, substitutiones *P* 29 reperi *B*

solet, et in SEXTA IN ANTONIVM qui umquam in illo Iano inuentus est qui L. Antonio mille nummum ferret expensum? licet VARRO quoque, eiusdem saeculi homo, in SEPTIMO DECIMO HVMANARVM dixerit plus mille et centum annorum est, tamen 5
6 fiduciam sic componendi non nisi ex antecedentium auctoritate sumpserunt. nam QVADRIGARIVS in TERTIO ANNALIVM ita scripsit ibi occiditur mille hominum et LVCILIVS in tertio SATIRARVM

ad portum mille a porta est, sex inde Salernum. 10

7 alibi uero etiam declinationem huius nominis exsecutus est. nam in LIBRO QVINTO DECIMO ita dicit

hunc milli passum qui uicerit atque duobus Campanus sonipes succussor nullus sequetur maiore spatio ac diuersus uidebitur ire. 15

item in LIBRO NONO

tu milli nummum potes uno quaerere centum.

8 milli passum dixit pro mille passibus et milli nummum pro mille nummis aperteque ostendit mille et uocabulum esse et singulari numero dici 20
9 et casum etiam capere ablatiuum, eiusque pluratiuum esse milia. mille enim non ex eo ponitur quod Graece χίλια dicuntur, sed quod χιλιάς et sicut una χιλιάς et duae χιλιάδες, ita unum mille et duo 10 milia ueteres certa atque directa ratione dicebant. et 25
10 heus tu hisne tam doctis uiris, quorum M. Cicero et

---

1 § 15 10 III 20 Luc. Muelleri 21 13 XV 14 Luc. Muelleri
17 VIII 65 Luc. Muelleri

---

2 ianu P lucio P^b: locio B 9 satyrarum B 10 portum Carrio: portam BP 11 exsequutus P 13 mille B
14 succussor Bentleyus mus. Rhen. 1881, 326: subcussor (BP) nullus B 18 passibus — 19 mille om. B 21 pluralem B
23 chiliā BP chiliā BP . 24 chiliāf chiliādef BP

Varro imitatores se gloriantur, adimere uis uerborum comitiis ius suffragandi, et tamquam sexagenarios maiores de ponte deicies? plura de hoc dissereremus, 11
 ni uos inuitos ab inuito discedere hora cogeret. sed
 5 uultisne diem sequentem, quem plerique omnes abaco et latrunculis conterunt, nos istis sobriis fabulis a primo lucis in cenae tempus, ipsam quoque cenam non obrutam poculis, non lasciuientem ferculis, sed quaestio-
 nibus doctis pudicam et mutuis ex lecto relatio-
 10 nibus exigamus? sic enim ferias prae omni negotio 12 fetas commodi senserimus, non animum, ut dicitur, remittentes — nam remittere inquit Mvsonivs animum quasi amittere est — sed demulcentes eum paululum, atque laxantes iucundis honestisque sermo-
 15 num inlectationibus. quod si ita discernitis, dis Penatibus meis huc conueniendo gratissimum feceritis.

Tum Symmachus 'nullus qui quidem se dignum 13 hoc conuentu meminerit, sodalitatem hunc uel ipsum conuentus regem repudiabit, sed nequid ad perfectionem coetus desideretur, inuitandos ad eundem congressum conuictumque censeo Flauianum, qui, quantum sit mirando uiro Venusto patre praestantior, non minus ornatu morum grauitateque uitae quam copia profundae eruditionis adseruit: simulque Postumianum,
 20 qui forum defensionum dignatione nobilitat: et Eustathium, qui tantus in omni genere philosophiae est, ut solus nobis repraesentet ingenia trium philosophorum, de quibus nostra antiquitas gloriata est, illos dico, quos Athenienses quondam ad senatum legauere
 25 rant impetratum, uti multam remitteret, quam ciuitati

2 Erasmi adag. chil. I cent V 37 p. 136 B (ed. Bas. 1574)

1 ante se add. eē b   2 sexagenario B'   3 differemus
 B' P'   7 cenę P, caenę B   cenā P'   10 fetas P   14 paullum
 B   15 illectationibus bP   20 cetul P'   21 censeo om. P'
 22 miranda P'   24 alferunt P'   27 filosofum B'   28 e
 quibus B   29 dico Pb, quoq. B   30 multā* P

eorum fecerat propter Oropi uastationem. ea multa
 15 fuerat talentum fere quingentum. erant isti philo-
 sopheri Carneades ex Academia, Diogenes Stoicus, Cri-
 tolaus Peripateticus: quos ferunt seorsum quemque
 ostentandi gratia celeberrima urbis loca magno con- 5
 16 uentu hominum dissertauisse. fuit, ut relatum est,
 facundia Carneades uiolenta et rapida, scita et tereti
 Critolaus, modesta Diogenes et sobria; sed in senatum
 introducti interprete usi sunt Caelio senatore. at hic
 noster cum sectas omnes adsecutus sed probabiliorem 10
 secutus sit, omniaque haec inter Graecos genera di-
 cendi solus impleat, inter nos tamen ita sui locuples
 interpres est, ut nescias qua lingua facilius uel orna-
 17 tius expleat operam disserendi.' probauere omnes
 Q. Aurelii iudicium, quo edecumatos elegit sodales, 15
 atque his ita constitutis primum a Praetextato simul,
 deinde a se discedentes domum quisque suam regressi
 sunt.

VI Postero die ad aedes Vettii matutini omnes, in-
 ter quos pridie conuenerat, adfuerunt, quibus Praetex- 20
 tatus in bibliothecam receptis, in qua eos opperie-
 2 batur 'praeclarum' inquit 'diem mihi fore uideo cum
 et uos adestis et adfuturos se illi, quos ad conuentus
 nostri societatem rogari placuit, sponponderunt. soli
 Postumiano antiquior uisa est instruendarum cura de- 25
 fensionum, in cuius abnuentis locum Eusebium, Graia
 et doctrina et facundia clarum rhetorem, subrogauit,
 insinuatumque omnibus, ut ab exorto die se nobis in-
 dulgerent, quando quidem nullis hodie officiis publicis
 occupari fas esset: togatus certe uel trabeatus palu- 30
 3 datusue seu praetextatus hac die uidetur nullus.' tum

3 achademia P 5 ostendandi P' 7 tereti corr. in Can-
 tabrigiensi: teriti B, ter|riti P 10 adfectat B', affequutus P
 pbahorē | P 11 sequutus P 14 dedifferendi B 15 quinti
 BP 20 affuerunt bP 21 operiebatur P 23 effuturos P,
 affuturos p 26 grae P 27 clarum om. P rēhorem B 29
 nullif* B 30 paludatusque P 31 + ac P

Auienus — ut ei interpellandi mos erat — ‘cum sa-
 crum mihi’ ait ‘ac rei publicae nomen, Praetextate,
 tuum inter uocabula diuersi habitus refers, admoneor
 non ludicrae, ut aestimo, quaestionis. cum enim uesti-
 5 tus togae uel trabeae seu paludamenti nullum de se
 proprii nominis usum fecerit, quaero abs te cur hoc
 de solo praetextae habitu usurpauerit uetustas, aut
 huic nomini quae origo contigerit?’ inter haec Aui-
 10 eni dicta Flauianus et Eustathius, par insigne amicitiae,
 ac minimo post Eusebius ingressi alacriorem fecere
 coetum, acceptaque ac reddita salutatione consederunt
 percontantes quidnam offenderint sermocinationis. tum
 Vettius ‘peroportune adfuitis’ inquit ‘adsertorem 5
 quaerenti. mouet enim mihi Auienus noster nominis
 15 quaestionem et ita originem eius efflagitat, tamquam
 fides ab eo generis exigenda sit. nam cum nullus
 sit qui appelletur suo nomine uel togatus uel trabe-
 atus uel paludatus, cur praetextatus nomen habeatur
 postulat in medium proferri. sed et cum posti in- 6
 20 scriptum sit Delphici templi, et unius e numero sep-
 tem sapientium eadem sit ista sententia γνώθι σεαυτόν,
 quid in me nescire aestimandus sum, si nomen ignoro?
 cuius mihi nunc et origo et causa dicenda est.

Tullus Hostilius, rex Romanorum tertius, de- 7
 25 bellatis Etruscis sellam curulem lictoresque et togam
 pictam atque praetextam, quae insignia magistratum
 Etruscorum erant, primus ut Romae haberentur in-
 stituit. sed praetextam illo saeculo puerilis non usur-
 pabat aetas: erat enim ut cetera, quae enumeravi,

9 eusthathius B insigniae B 13 adfuitis inquit B, in-
 quit affuitis P adsertorem ut uid. B' 15 tamquam —
 16 nam in ras. P exigatur P 17 appellatur P 18 ad
 cur add. t cū b 19 et om. B 20 delphici BP sapientium
 P 21 gnoti se | auton B, gnothe auton P 22 nescire scripsi:
 scire Bp, om. P sum b: sim P, sit B 24 post hostilius add.
 hosti filius P 24 curulem P, curialem B, t curulē b lictoresq.
 B' 29 cetera quae om. P

8 honoris habitus. sed postea Tarquinius, Demarati
 exulis Corinthii filius, Priscus, quem quidam Lucumo-
 nem uocitatum ferunt, rex tertius ab Hostilio, quintus
 a Romulo, de Sabinis egit triumphum. quo bello
 filium suum annos quattuordecim natum quod hostem
 manu percusserat, et pro contione laudauit et bulla
 9 aurea praetextaque donauit, insigniens puerum ultra
 annos fortem praemiis uirilitatis et honoris. nam
 sicut praetexta magistratum, ita bulla gestamen erat
 triumphantium, quam in triumpho prae se gerebant
 10 inclusis intra eam remediis quae crederent aduersus
 inuidiam ualentissima. hinc deductus mos, ut praetexta
 et bulla in usum puerorum nobilium usurparentur ad
 omen ac uota conciliandae uirtutis ei similis, cui
 primis in annis munera ista cesserunt.
 11 Alii putant eundem Priscum cum statum ciuium
 sollertia prouidi principis ordinaret, cultum quoque
 ingenuorum puerorum inter praecipua duxisse insti-
 tuisseque ut patricii bulla aurea cum toga, cui pur-
 pura praetexitur, uterentur, dumtaxat illi quorum
 12 patres curulem gesserant magistratum: ceteris autem
 ut praetexta tantum uterentur indultum, sed usque ad
 eos quorum parentes equo stipendia iusta meruissent.
 libertinis uero nullo iure uti praetextis licebat, ac
 13 multo minus peregrinis, quibus nulla esset cum Ro-
 manis necessitudo. sed postea libertinorum quoque
 filiis praetexta concessa est ex causa tali, quam
 M. LAELIUS augur refert, qui bello Punico secundo
 duumuiros dicit ex senatus consulto propter
 multa prodigia libros Sibyllinos adisse, et

1 habitus *om.* P 2 chorinthi B 5 quattuordecim B
 7 insignens P' 12 post ualentissima *deleta* nā sicut praetexta
 magistratum | ita bulla gestamen erat in P 16 **tatum
 (s. *add.* P²) P, istatum B 17 sollertia B prouide princeps
 B 18 praecipua praeter na in ras. in P dixisse B' 21
 magistratum B 24 lucebat P' 28 marcus BP 30 sibylli-
 nos P, sibyllinos B

inspectis his nuntiasse in Capitolio supplicandum lectisterniumque ex collata stipe faciendum, ita ut libertinae quoque, quae longa 14
 5 ueste uterentur, in eam rem pecuniam submi-
 nistrarent. acta igitur obsecratio est pueris
 ingenuis itemque libertinis sed et uirginibus
 patrimis matrimisque pronuntiantibus carmen:
 ex quo concessum ut libertinorum quoque filii,
 qui ex iusta dumtaxat matrefamilias nati fu-
 10 issent, togam praetextam et lorum in collo
 pro bullae decore gestarent.

VERRIVS FLACCVS ait cum populus Romanus 15
 pestilentia laboraret, essetque responsum id
 accidere, quod di despicerentur, anxiam urbem
 15 fuisse, quia non intellegeretur oraculum, eue-
 nisseque ut Circensium die puer de cenaculo
 pompam superne despiceret et patri referret
 quo ordine secreta sacrorum in arca pilenti
 composita uidisset: qui cum rem gestam sena-
 20 tui nuntiasset, placuisse uelari loca ea qua
 pompa ueheretur, atque ita peste sedata pue-
 rum, qui ambiguitatem sortis absoluerat,
 togae praetextae usum munus impetrauisse.

Vetustatis peritissimi referunt in raptu Sabi- 16
 25 narum unam mulierem nomine Hersiliam, dum
 adhaeret filiae, simul raptam: quam cum Romu-
 lus Hosto cuidam ex agro Latino, qui in asy-
 lum eius confugerat, uirtute conspicuo uxorem
 dedisset, natum ex ea puerum, antequam alia
 30 ulla Sabinarum partum ederet: eum, quod pri-
 mus esset in hostico procreatus, Hostum Hosti-
 lium a matre uocitatum et eundum a Romulo

1 nunciassse et sic semper P 7 matrimisque om. B pro-
 cian
 nuntibus B 9 iuxta P' 13 pestilentiarum B, pestilentia labo-
 rasset P 14 accedere B * dij P despicerentur anxiam B'
 16 cenaculo B 18 arca (in ras. fuit) P 27 asilum P

bullae aureae ac praetextae insignibus honoratum. is enim cum raptas ad consolandum uocasset, spondisse fertur se eius infanti, quae prima sibi ciuem Romanum esset enixa, illustre munus daturum.

- 17 Non nulli credunt ingenuis pueris adtributum, ut cordis figuram in bulla ante pectus adnecterent, quam inspicientes ita demum se homines cogitarent, si corde praestarent, togamque praetextam his additam, ut ex purpurae rubore ingenuitatis pudore regerentur.
- 18 Diximus unde praetexta, adiecimus et causas, quibus aestimatur concessa pueritiae: nunc idem habitus quo argumento transierit in usum nominis paucis
- 19 explicandum est. mos antea senatoribus fuit in curiam cum praetextatis filiis introire. cum in senatu res maior quaequam consultabatur, eaque in diem posterum prolata est, placuit ut hanc rem, super qua tractauissent, nequis enuntiaret, priusquam decreta esset.
- 20 mater Papirii pueri, qui cum parente suo in curia fuerat, percontatur filium quidnam in senatu egissent patres. puer respondit tacendum esse neque id dici licere. mulier fit audiendi cupidior: secretum rei et silentium pueri animum eius ad inquirendum euerberat:
- 21 quaerit igitur compressius uolentiusque. tum puer urgente matre lepidi atque festiui mendacii consilium capit. actum in senatu dixit utrum uideretur utilius magisque e re publica esse, unusne ut duas uxores
- 22 haberet, an ut una apud duos nupta esset. hoc illa ubi audiuit, animo compauescit, domo trepidans egreditur, ad ceteras matronas adfert, postridieque ad senatum copiosae matrumfamilias cateruae confluunt. lacrimantes atque obsecrantes orant, una potius ut

7 adnecteret *B'* 11 ingenuitatem *P'* 15 ante *P* 17
 posterum diem (*P*) 18 esset *P* 25 quaerit *B* 29 aut duas
B' 31 adfert *b* postridieque *B* 32 copiosa *P* caterua *P*
 33 obsecrantes *B'*

duobus nupta fieret, quam ut uni duae. senatores 23
 ingredientes curiam quae illa mulierum intemperies
 et quid sibi postulatio isthaec uellet mirabantur, et
 ut non paruae rei prodigium illam uerecundi sexus
 impudicam insaniam pauescebant. puer Papirius publi- 24
 cum metum demit. nam in medium curiae progressus,
 quid ipsi mater audire institisset, quid matri ipse
 simulasset, sicuti fuerat enarrat. senatus fidem atque 25
 ingenium pueri exosculatur, consultumque facit, uti
 posthac pueri cum patribus in curiam ne introeant
 praeter illum unum Papirium. eique puero postea
 cognomentum honoris gratia decreto inditum Praetex-
 tatus ob tacendi loquendique in praetexta aetate
 prudentiam. hoc cognomentum postea familiae nostrae 26
 in nomen haesit. non aliter dicti Scipiones, nisi
 quod Cornelius, qui cognominem patrem luminibus
 carentem pro baculo regebat, Scipio cognominatus
 nomen ex cognomine posteris dedit. sic Messala
 tuus, Auiene, dictus a cognomento Valerii Maximi
 qui, postquam Messanam urbem Siciliae nobilissimam
 cepit, Messala cognominatus est. nec mirum si ex 27
 cognominibus nata sunt nomina, cum contra et cog-
 nomina ex propriis sint tracta nominibus, ut ab
 Aemilio Aemilianus, a Seruilio Seruilianus’.

Hic subiecit Eusebius ‘Messala et Scipio, alter 28
 de pietate, de uirtute alter, ut refers, cognomina
 reppererunt. sed Scropha et Asina, quae uiris non
 mediocribus cognomenta sunt, uolo dicas unde conti-
 gerint, cum contumeliae quam honori propiora uideantur’.

Tum ille ‘nec honor nec iniuria sed casus fecit 29
 haec nomina. nam Asinae cognomentum Corneliis
 datum est, quoniam princeps gentis Corneliae empto

3 ista haec B 5 impudicam P 7 ipsa b 12 honores
 P', 1 oris add. b 14 cognomine p 21 coepit BP ex om.
 P 22 com B 24 serui BP, emendauit editor anonymus ed.
 1607 26 de ante pietate om. B' 29 ppi**ora P 32 cor-
 neliae gentis (P)

fundo seu filia data marito, cum sponsores ab eo sollemniter poscerentur, asinam cum pecuniae onere produxit in forum, quasi pro sponsoribus praesens
 30 pignus. Tremellius uero Scrophia cognominatus est euentu tali. is Tremellius cum familia atque liberis in uilla erat. serui eius cum de uicino scrophia erraret, subreptam conficiunt: uicinus aduocatis custodibus omnia circumuenit nequa efferri possit: isque ad dominum appellat restitui sibi pecudem. Tremellius, qui ex uilico rem comperisset, scrophiae cadauer sub
 centonibus collocat, super quos uxor cubabat, quaestionem uicino permittit. cum uentum est ad cubiculum, uerba iurationis concipit: nullam esse in uilla sua scrophiam 'nisi istam' inquit 'quae in centonibus iacet', lectulum monstrat. ea facetissima iuratio Tremellio
 Scrophiae cognomentum dedit.'

VII Dum ista narrantur, unus e famulatio, cui provincia erat admittere uolentes dominum conuenire, Euangelum adesse nuntiat cum Disario, qui tunc Romae praestare uidebatur ceteris medendi artem
 2 professis. conrugato indicauere uultu plerique de considentibus Euangeli interuentum otio suo inamoenum, minusque placido conuentui congruentem. erat enim amarulenta dicacitate et lingua proteruae mordaci pro-
 cax ac securus offensarum, quas sine delectu cari uel non amici in se passim uerbis odia serentibus pro-
 uocabat. sed Praetextatus, ut erat in omnes aequae placidus ac mitis, ut admitterentur missis obuiis im-
 3 perauit. quos Horus ingredientes commodum consecutus comitabatur, uir corpore atque animo iuxta

2 follēp|nīr P   honere B   8 neque B'   †ec ferri
 (sed † add. P^s) P: ferri B, hec add. B^m   12 con B   17 unuf
 a famulatio B   19 dijario P   20 ceteris om. P   21 in
 plerique est r in ras. (uid. fuisse s) in P   22 confedentib;
 P inamēnū P   24 linguae proteruae mendaci P   25 qua
 P' dilectu B'   26 ti in ferentibus in ras. in P   27 aequae
 b, aquae B   29 horaf B'   consequutus P   30 iuxta om. P

ualidus, qui post innumeras inter pugiles palmas ad
 philosophiae studia migravit, sectamque Antisthenis
 et Cratetis atque ipsius Diogenis secutus inter Cynicos
 non incelebris habebatur. sed Euangelus, postquam 4
 tantum coetum adsurgentem sibi ingressus offendit
 'casusne' inquit 'hos omnes ad te, Praetextate, con-
 traxit, an altius quiddam, cui remotis arbitris opus sit,
 cogitaturi ex disposito conuenistis? quod si ita est,
 ut aestimo, abibo potius quam me uestris miscebo
 secretis, a quibus me amouebit uoluntas, licet fortuna
 fecisset intruere'. tunc Vettius quamuis ad omnem 5
 patientiam constanter animi tranquillitate firmus, non
 nihil tamen consultatione tam proterua motus 'si aut 6
 me' inquit 'Euangele, aut haec innocentiae lumina
 cogitasses, nullum inter nos tale secretum opinarere,
 quod non uel tibi uel etiam uulgo fieri dilucidum
 posset, quia neque ego sum inmemor nec horum
 quemquam inscium credo sancti illius praecepti philo-
 sophiae sic loquendum esse cum hominibus tam-
 quam di audiant, sic loquendum cum dis tam-
 quam homines audiant: cuius secunda pars sancit
 nequid a dis petamus, quod uelle nos indecorum sit
 hominibus confiteri. nos uero ut et honorem sacris 7
 feriis haberemus et uitaremus tamen torporem feriandi
 atque otium in negotium utile uerteremus, conuenimus
 diem totum doctis fabulis uelut ex symbola conferendis
 daturi. nam si per sacra sollemnia riuos deducere 8
 religio nulla prohibebit, si salubri fluuio mer-
 sare oues fas et iura permittunt, cur non religionis
 honor putetur dicare sacris diebus sacrum studium
 litterarum? sed quia uos quoque deorum aliquis nobis 9

1 innumeras *om. B* 2 antisthēnis *P* 3 diogenis — habebatur *iterat B'* sequutus *P* 6 te *in ras. scripsit P², se B*
 10 secretis * a (*uid. fuisse &*) *P* amouebis *ut uid. B'* 11 intruere *P* tum *P* 15 opinare *B* 20 dñs *BP* 21 sancit *P*
 22 dñs *PB* 23 & *om. B* 25 utile *om. P* 26 simbola *P*
 27 diducere *P*

additos uoluit, facite, si uolentibus uobis erit, diem
 communibus et fabulis et epulis exigamus, quibus ut
 omnes hodie qui praesentes sunt adquiescant impetra-
 10 tum teneo'. tunc ille 'superuenire fabulis non euocatus
 haud equidem turpe existimatur: uerum sponte intruere
 in conuiuium aliis praeparatum nec Homero sine nota
 uel in fratre memoratum est, et uide, ne nimium
 arroganter tres tibi uelis Menelaos contigisse, cum ille
 11 tanto regi unus euenerit.' tum omnes Praetextatum
 iuuantes orare blandequae ad commune inuitare con-
 sortium, Euangelum quidem saepius et maxime, sed
 non nunquam et cum eo pariter ingressos.

12 Inter haec Euangelus petitu omnium temperatus
 'M. VARRONIS' inquit 'librum uobis arbitror non igno-
 tum ex saturis Menippeis, qui inscribitur NESCIS QUID
 VESPER VEHAT, in quo conuiuiarum numerum hac
 lege definit ut neque minor quam Gratiarum sit
 neque quam Musarum numerosior. hic uideo
 excepto rege conuiuii tot uos esse quot Musae sunt:
 13 quid ergo perfecto numero quaeritis adiciendos?' et
 Vettius 'hoc' inquit 'nobis praesentia uestra praestabit,
 ut et Musas impleamus et Gratias, quas ad festum
 deorum omnium principis aequum est conuenire.

Cum igitur consedissent, Horus Auienum intuens,
 14 quem familiarius frequentare solitus erat 'in hoc' in-
 quit 'Saturni cultu, quem deorum principem dicitis,
 ritus uester ab Aegyptiorum religiosissima gente dis-
 sentit. nam illi neque Saturnum nec ipsum Serapim
 receperant in arcana templorum usque ad Alexandri

15 fragm. sat. p. 175 ed. Riese

4 fabulis *om.* P 5 turpe *om.* B' irruere P 6 homero
 B: menelao *in ras.* P² 8 tres P: plures *in marg.* P², ref B'
 14 marci BP 16 numero P' 17 neque quam * B: ne-
 quaquā P 18 numerosior B' 20 perfectio B 23 principem
ut uid. B' aequum B 25 in huius P 27 aegyptiorum
 P dissentit — 29 receperant *om.* B in archana (*ita etiam*
 B) *add.* P^m

Macedonis occasum: post quem tyrannide Ptolomaeorum
 pressi hos quoque deos in cultum recipere Alexandri-
 norum more, apud quos praecipue colebantur, coacti
 sunt. ita tamen imperio paruerunt, ut non omnino 15
 religionis suae obseruata confunderent. nam quia
 numquam fas fuit Aegyptiis pecudibus aut sanguine
 sed precibus et ture solo placare deos, his autem
 duobus aduenis hostiae erant ex more mactandae, fana
 eorum extra pomerium locauerunt, ut et illa sacrificii
 sollemnis sibi cruore colerentur, nec tamen urbana
 templa morte pecudum polluerentur: nullum itaque
 Aegypti oppidum intra muros suos aut Saturni aut
 Serapis fanum recepit. horum alterum uix aegreque 16
 a uobis admissum audio, Saturnum uero uel maximo
 inter ceteros honore celebratis. si ergo nihil est quod
 me hoc scire prohibeat, uolo in medium proferatur.' 17
 hic Auienus in Praetextatum expectationem consulentis
 remittens 'licet omnes' ait 'qui adsunt, pari doctrina
 polleant, sacrorum tamen omnium Vettius unice con-
 sciens potest tibi et originem cultus, qui huic deo
 penditur, et causam festi sollemnis aperire.' quod cum
 Praetextatus in alios refundere temptasset, omnes ab
 eo impetrauerunt ut ipse dissereret. tunc silentio 18
 facto ita exorsus est

'Saturnaliorum originem illam mihi in medium
 proferre fas est, non quae ad arcanam diuinitatis
 naturam refertur, sed quae aut fabulosis admixta dis-
 seritur aut a physicis in uulgus aperitur. nam occul-
 tas et manantes ex meri ueri fonte rationes ne in
 ipsis quidem sacris enarrari permittitur, sed si quis
 illas adsequitur, continere intra conscientiam tectas

1 tyrannide P ptolomeorū BP 2 recepere P' 6 egypti-
 taf P 9 illis sacrificiis ut uid. B' 10 sollempnis B' 12
 egypti P 13 syrapis B' recepit BP: recipit P² 19 om-
 nium (om. P) 20 tibi om. B 21 sollempnis P 23 differet
 B' 26 arcanā P, archanā B 27 fabulif ** f (fuit fabulofis)
 B 28 phificis BP 30 enarrare P' 31 affequitur bP

iubetur. unde, quae sciri fas est, Horus noster licebit
 19 mecum recognoscat. regionem istam, quae nunc
 uocatur Italia, regno Ianus optinuit, qui ut
 HYGIVS PROTARCHVM TRALLIANVM secutus tradit
 cum Camese aequae indigena terram hanc ita
 participata potentia possidebant, ut regio Ca-
 20 mesene, oppidum Ianiculum uocitaretur. post
 ad Ianum solum regnum redactum est, qui
 creditur geminam faciem praetulisse, ut, quae
 ante quaeque post tergum essent, intueretur: 10
 quod procul dubio ad prudentiam regis soller-
 tiamque referendum est, qui et praeterita nos-
 set et futura prospiceret, sicut Anteuorta et
 Postuorta, diuinitatis scilicet aptissimae comi-
 21 tes, apud Romanos coluntur. hic igitur Ianus, 15
 cum Saturnum classe peruectum excepisset
 hospitio, et ab eo edoctus peritiam ruris ferum
 illum et rudem ante fruges cognitias uictum in
 melius redegisset, regni cum societate mune-
 22 rauit. cum primus quoque aera signaret, ser- 20
 uauit et in hoc Saturni reuerentiam ut, quo-
 niam ille naui fuerat aduectus, ex una quidem
 parte sui capitis effigies ex altera uero nauis
 exprimeretur, quo Saturni memoriam in poste-
 ros propagaret. aes ita fuisse signatum hodieque 25
 intellegitur in aleae lusum, cum pueri denarios in
 sublime iactantes capita aut nauia lusu teste uetus-
 23 tatis exclamant. hos una concordisque regnasse uicina-
 que oppida communi opera condidisse praeter Maronem,
 qui refert

Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen

31 Verg. Aen. VIII 358

4 higinus *P* sequutus *P* 5 camese *P* 6 camasene *P*
 17 peritiam *B* 18 aerum illum *B'* 19 redigiff & *B'*
 ad munerant *add.* † nu *b* 25 aef *BP*: haec *b* 26 lusum
bP: sum *B*

etiam illud in promptu est, quod posteri quoque duos
 eis continuos menses dicarunt, ut December sacrum
 Saturni, Ianuarius alterius uocabulum possideret. cum 24
 inter haec subito Saturnus non comparuis-
 5 set, excogitauit Ianus honorum eius augmenta.
 ac primum terram omnem dicioni suae paren-
 tem Saturniam nominauit: aram deinde cum
 sacris tamquam deo condidit, quae Saturnalia
 nominauit. tot saeculis Saturnalia praecedunt Ro-
 10 manae urbis aetatem. obseruari igitur eum iussit
 maiestate religionis quasi uitae melioris auc-
 torem: simulacrum eius indicio est, cui falcem,
 insigne messis, adiecit. huic deo insertiones 25
 surculorum pomorumque educationes et omni-
 15 um cuiusque modi fertilium tribuunt discipli-
 nas. Cyrenenses etiam, cum rem diuinam ei
 faciunt, ficis recentibus coronantur placentas-
 que mutuo missitant, mellis et fructuum reper-
 torem Saturnum aestimantes. hunc Romani
 20 etiam Sterculium uocant, quod primus stercore
 fecunditatem agris comparauerit. regni eius 26
 tempora felicissima feruntur cum propter re-
 rum copiam tum quod nondum quisquam ser-
 uitio uel libertate discriminabatur, quae res in-
 25 tellegi potest, quod Saturnalibus tota seruis licentia
 permittitur.

Alia Saturnaliorum causa sic traditur. qui erant 27
 ab Hercule in Italia relictis, ut quidam ferunt,
 irato, quod incustoditum fuisset armentum, ut
 30 non nulli aestimant consulto eos relinquente, ut
 aram suam atque aedem ab incursionibus tue-

5 augmenta *P*: augmentum *B*, † a *add. b* 11 magestate
P 12 simulacrū *P* 13 adiacet *B'* 15 cuiusque modi
scripsi: cuiuscemodi *P*, huiuscemodi *B* tribuuntur *P'* 16 ci-
 renesef *P'* 17 placentesque *B'* 20 stercutum *B'P* 21 fe-
 cunditatem *P* comparauit *B'* 23 tum & quod *B* 31 ae-
 adem *B'*

rentur: hi ergo cum a latronibus infestarentur, occupato edito colle Saturnios se nominauerunt, quo ante nomine etiam idem collis uocabatur, et quia se huius dei senserunt nomine ac religione tutos, instituisse Saturnalia feruntur, ut agrestes uicinorum animos ad maiorem sacri reuerentiam ipsa indicti festi obseruatio uocaret.

- 28 Nec illam causam quae Saturnalibus adsignatur ignoro, quod Pelasgi, sicut VARRO memorat, cum sedibus suis pulsati diuersas terras petissent, confluerunt plerique Dodonam et incerti quibus haererent locis, eius modi accepere responsum

στείχετε μαιόμενοι Σικελῶν Σατούρνιον αἶαν
ἢδ' Ἀβορειγενέων, Κοτύλην, οὗ νᾶσος ὄχεται,
οἷς ἀναμιχθέντες δεκάτην ἐκπέμπετε Φοῖβῳ
καὶ κεφαλὰς Ἄιδῃ καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα

- acceptaque sorte cum Latium post errores plurimos appulissent, in lacu Cutiliensi en-
29 tam insulamprehenderunt. amplissimus enim caespes, siue ille continens limus seu paludis fuit coacta compage uirgultis et arboribus in siluae licentiam comptus, iactantibus per omnem lacum fluctibus uagabatur, ut fides ex hoc
30 etiam Delo facta sit, quae celsa montibus, uasta campis, tamen per maria migrabat. hoc igitur miraculo prehensio has sibi sedes praedictas esse didicerunt, uastatisque Sicili-

4 dei B 5 religione * P 9 assignatur P 13 accipere B post responsum uacant 2 uers. et dimidiis pergitque acceptaq. Graecis omissis P 15 CΤΕΧΕΤΕ B C · ΚΕΛΩΝ CΑΤΟΥΝΙΟΝΑ | * (fuit l) A B 16 ΟΥ P: ΟΙ B 17 ΑΝΑΜΕΙΧΘΕΝΤΕC B 18 ΑΔΑΗΙ B 22 celsae BP 24 decentiam Hauptius opusc. III 632 omnem lacum Hauptius l. l. ex cod. Cantabrigiensi: amnem corr. ut uid. ex omnem P: omnem B, t am add. b 27 maria in ras. in P ambulabat P

ensibus incolis occupauere regionem decima
 praedae secundum responsum Apollini conse-
 crata, erectisque Diti sacello et Saturno ara,
 cuius festum Saturnalia nominarunt. cumque 31
 diu humanis capitibus Ditem et uirorum uic-
 timis Saturnum placare se crederent propter
 oraculum, in quo erat

καὶ κεφαλὰς Ἰδῆ καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα,

Herculem ferunt postea cum Geryonis pecore
 per Italiam reuertentem suasisse illorum posteris,
 ut faustis sacrificiis infausta mutarent
 inferentes Diti non hominum capita sed os-
 cilla ad humanam effigiem arte simulata, et
 aras Saturnias non mactando uiro sed accen-
 sis luminibus excolentes, quia non solum uirum
 sed et lumina φῶτα significat. inde mos per Sa- 32
 turnalia missitandis coepit.

Alii cereos non ob aliud mitti putant, quam quod
 hoc principe ab incomi et tenebrosa uita quasi ad
 lucem et bonarum artium scientiam editi sumus. illud 33
 quoque in litteris inuenio quod, cum multi occa-
 sione Saturnaliorum per auaritiam a clientibus
 ambitiose munera exigerent, idque onus
 tenuiores grauaret, Publicius tribunus plebi
 tulit, non nisi cerei ditioribus missitarentur.' 34

Hic Albinus Caecina subiecit 'qualem nunc per-
 mutationem sacrificii, Praetextate, memorasti, inuenio
 postea Compitalibus celebratam, cum ludi per
 urbem in compitis agitabantur, restituti sci-
 licet a Tarquinio Superbo Laribus ac Maniae

2 respon|pum B' 8 ΔΙΔΗΙ P, ΔΔΗ · B ΠΗΜΠΕΤΕ * ΦΩΤΑ
 (uid. fuisse C) B 9 gerionis b, regionis B 12 hominum capita
 ut uid. B' 14 uirorum p accensos B' 16 fota BP 17 cepit
 P 20 ed& B' 22 clientibus P' 23 honus B' 25 diti-
 oribus cerei P' 28 cum compitalibus B 29 agebantur P
 restituti P'

ex responso Apollinis, quo praeceptum est, ut
 35 pro capitibus capitibus supplicaretur. idque
 aliquam diu obseruatum, ut pro familiarium
 sospitate pueri mactarentur Maniae deae,
 matri Larum. quod sacrificii genus Iunius
 Brutus consul pulso Tarquinio aliter consti-
 tuit celebrandum. nam capitibus alii et papa-
 ueris supplicari iussit ut responso Apollinis
 satis fieret de nomine capitum, remoto scilicet
 scelere infaustae sacrificiationis: factumque est
 ut effigies Maniae suspensae singulorum fori-
 bus periculum, si quod immineret familiis, ex-
 piarent, ludosque ipsos ex uis compitorum, in qui-
 bus agitabantur, Compitalia appellitauerunt. sed perge
 cetera.⁵

36 Et Praetextatus bene et oportune similis emen-
 datio sacrificiorum relata est, sed ex his causis, quae
 de origine huius festi relatae sunt, apparet Satur-
 nalia uetustiora esse urbe Romana, adeo ut ante Ro-
 mam in Graecia hoc sollemne coepisse L. ACCIUS in
 ANNALIBVS suis referat his uersibus

37 maxima pars Graium Saturno et maxime Athenae
 conficiunt sacra, quae Cronia esse iterantur ab illis,
 eumque diem celebrant: per agros urbesque fere
 omnes

exercent epulis laeti, famulosque procurant
 quisque suos nostrique itidem, et mos traditus illinc
 iste, ut cum dominis famuli epulentur ibidem.²⁵

VIII Nunc de ipso dei templo pauca referenda sunt.

1 ac responso B, † ex *add. b* 2 capitibus pro capitibus
 B p capitibus *ut uid.* P 3 aliquando B, † diu *add. b*
 familia, rī P 6 brutus compulso B 7 alii b (P) 13 cō-
 petorum P 16 ad emendatio *add. † emun b* 18 de ori-
 gine *in ras. in P* 19 roma. *** | adeo P 20 sollemnem B
 sollepne cepisse . L . (L B, lutius *add. b*) | accius P 26
 mostra
 & traditus B

Tullum Hostilium cum bis de Albanis, de Sabinis tertio triumphasset, inuenio fanum Saturno ex uoto consecrauisse et Saturnalia tunc primum Romae instituta, quamuis VARRO LIBRO 5 SEXTO, qui est DE SACRIS AEDIBVS, scribat aedem Saturni ad forum faciendam locasse L. Tarquinius regem, Titum uero Larcium dictatorem Saturnalibus eam dedicasse. nec me fugit GELLIVM scribere senatum decreuisse, ut aedes Saturni 10 fieret, eique rei L. Furium tribunum militum praefuisse. habet aram et ante Senaculum. illic 2 Graeco ritu capite aperto res diuina fit, quia primum a Pelasgis, post ab Hercule ita eam a principio factitatam putant, aedem uero Saturni aerarium Ro- 3 mani esse uoluerunt, quod tempore, quo incoluit Italiam, fertur nullum in eius finibus furtum esse commissum, aut quia sub illo nihil erat cuiusquam priuatum

nec signare solum aut partiri limite campum 20 fas erat: in medium quaerebant,

ideo apud eum locaretur populi pecunia communis, sub quo fuissent cunctis uniuersa communia. illud non omiserim Tritonas cum bucinis 4 fastigio Saturni aedis superpositos, quoniam ab eius commemoratione ad nostram aetatem historia clara et 25 quasi uocalis est, ante uero muta et obscura et incognita, quod testantur caudae Tritonum humi mersae et absconditae. cur autem Saturnus ipse in compe- 5 dibus uisatur VERRIVS FLACCVS causam se ignorare

19 Verg. Georg. I 126

1 de fabinif *in ras.* *in P* 2 inueni *P* 6 lucium *BP*
 9 decreuisse *P*, at decreisse *sup. lin.* *add. p* 10 lucium *BP*
 12 gre^o *B* *ad aperto add. t o b* 14 roma *P*, ni *sup.*
lin. in ras. add. p 15 uoluerunt esse *B* 17 cuiusq. *P* 20
 querebant̄ | *P* 23 butinif *P'* 26 mutu *ut uid. B'*

dicit, uerum mihi Appollodori lectio sic suggerit. Saturnum APOLLODORVS alligari ait per annum laneo uinculo et solui ad diem sibi festum id est mense hoc Decembri. atque inde prouerbi-
 ductum deos laneos pedes habere, significari 5
 uero decimo mense semen in utero animatum in uitam grandescere, quod donec erumpat in
 6 lucem, mollibus naturae uinculis detinetur, est porro idem *Κρόνος καὶ χρόνος*. Saturnum enim in quantum mythici fictionibus distrahunt, in tantum 10
 PHYSICI ad quandam ueri similitudinem reuocant. hunc aiunt abscidisse Caeli patris pudenda, quibus in mare deiectis Venerem procreatam, quae a spuma, unde coaluit, *Ἀφροδίτη* nomen
 7 accepit. ex quo intellegi uolunt, cum chaos 15
 esset, tempora non fuisse, siquidem tempus est certa dimensio, quae ex caeli conuersione colligitur. tempus coepit inde: ab ipso natus putatur *Κρόνος*
 8 qui, ut diximus, *χρόνος* est. cumque semina rerum omnium post caelum gignendarum de caelo fluerent, 20
 et elementa universa, quae mundo plenitudinem facerent ex illis seminibus fundarentur, ubi mundus omnibus suis partibus membrisque perfectus est, certo iam tempore finis factus est procedendi de caelo se-
 mina ad elementorum conceptionem, quippe quae iam 25
 plena fuerant procreata. animalium uero aeternam propagationem ad Venerem generandi facultas ex humore translata est, ut per coitum maris feminaeque

5 Erasmi adag. chil. I cent. X 82 p. 271 B (ed. Bas. 1574)

1 dilectio B   7 quo B   9 XPONOO P'   10 ^{*}mithyci P,
 myti^{ai} B   11 fifici P, phifici B   12 patrif* | P   14 afrodite
 BP   18 cepit P   ab om. B'   natur putatur B'   20 celū
 praeter ū in ras. P   fruerent B'   27 ppagationē praeter p
 in ras. P   28 translatus P   28 co in coitū in ras. in P

cuncta deinceps gignerentur. propter abscisorum 9
 pudendorum fabulam etiam nostri eum Satur-
 num uocitauerunt *παρὰ τὴν σάθην*, quae membrum
 uirile declarat, ueluti Sathunnum: inde etiam
 5 Saturos ueluti Sathunos, quod sint in libidi-
 nem proni, appellatos opinantur. falcem ei qui-
 dam aestimant adtributam, quod tempus omnia
 metat et exsecet et incidat. hunc aiunt filios 10
 suos solitum deuorare eosdemque rursus euo-
 10 mere, per quod similiter significatur, eum
 tempus esse, a quo uicibus cuncta gignantur
 absumanturque et ex eo denuo renascantur. 11
 eundem a filio pulsum quid aliud est quam tempora
 senescentia ab his, quae post sunt nata, depelli?
 15 uinctum autem, quod certa lege naturae conexa sint
 tempora, uel quod omnes fruges quibusdam uinculis
 nodisque alternentur. nam et falcem uolunt fabulae 12
 in Siciliam decidisse, quod sit terra ista uel
 maxime fertilis.

Et quia Ianum cum Saturno regnasse comme- VIII
 morauimus, de Saturno autem quid mythici, quid
 physici aestiment, iam relatum est: de Iano quoque
 quid ab utrisque iactetur in medium proferemus. MY- 2
 THICI referunt regnante Iano omnium domos
 25 religione ac sanctitate fuisse munitas idcirco-
 que ei diuinos honores esse decretos et ob
 merita introitus et exitus aedium eidem con-
 secratos. XENON quoque PRIMO ITALICON tradit 3
 Ianum in Italia primum dis templa fecisse et

1 gíg in gignerentur in ras. in P abscisionis (sed ulti-
 mae litt. if in ras. add. P²) P 3 $\overset{\Gamma}{\text{C}}\text{A}\text{OHN}$ B 5 sathonof P
 libudinē P' 6 ei quidā in ras. in P 7 attributam P
 8 et post metat om. B' (P) 12 adsumanturq. B 13 eundem-
 que P 14 pos P' 21 memorauimus (P) mythici P, mi-
 thyci B 22 physici BP aestimant P 23 in mediū pferem.
 add. P^m mythyci B 25 idcirco B' 27 consecratōf B
 29 posterior a in italia in ras. in P duf BP

ritus instituisse sacrorum. ideo eum in sacri-
 4 ficiis praefationem meruisse perpetuam. quidam
 ideo eum dici bifrontem putant quod et praeter-
 5 ita sciuerit et futura prouiderit. sed PHYSICI
 eum magnis consecrant argumentis diuinitatis. nam 5
 sunt qui Ianum eundem esse atque Apollinem
 et Dianam dicant, et in hoc uno utrumque ex-
 6 primi numen adfirment. et enim, sicut NIGIDIUS
 quoque refert, apud Graecos Apollo colitur qui
Θυραῖος uocatur, eiusque aras ante fores suas 10
 celebrant, ipsum exitus et introitus demon-
 strantes potentem: idem Apollo apud illos et
Ἄγυιεύς nuncupatur, quasi uis praepositus ur-
 banis: illi enim uias, quae intra pomeria sunt, *ἀγυῖας*
 appellant: Dianae uero ut Triuiaie uiarum om- 15
 7 nium tribuunt potestatem. sed apud nos Ianum
 omnibus praesse ianuis nomen ostendit, quod est si-
 mile *Θυραῖω*. nam et cum clauis ac uirga figuratur
 quasi omnium et portarum custos et rector uiarum.
 8 pronuntiauit NIGIDIUS Apollinem Ianum esse Dia- 20
 namque Ianam, adposita D littera, quae saepe I
 litterae causa decoris adponitur: reditur redhibe-
 9 tur redintegratur et similia. Ianum quidam so-
 lem demonstrari uolunt et ideo geminum quasi
 utriusque ianuae caelestis potentem, qui ex- 25
 oriens aperiat diem, occidens claudat: inuoca-
 rique primum, cum alicui deo res diuina cele-
 bratur, ut per eum pateat ad illum, cui immo-
 latur, accessus, quasi preces supplicum per
 10 portas suas ad deos ipse transmittat. inde et 30
 simulacrum eius plerumque fingitur manu dextera
 trecentorum et sinistra sexaginta et quinque numerum

4 phisici *BP* 10 *ΘΙΡΑΙΟC P* 12 indest apollo *B'* 13
ΑΤΥΙΕΥC B' uis *B'* 14 a in intra in ras. in *P* 17 est
om. P 18 *ΘΙΡΑΙΩ P* 21 apposita *bP* 22 apponitur *P* 26
 inuocarique *B'* 30 unde *B* 32 sexaginta *P'*, deinde et in
ras. in P

tenens ad demonstrandam anni dimensionem, quae
 praecipua est solis potestas. alii mundum id est 11
 caelum esse uoluerunt Ianumque ab eundo dictum,
 quod mundus semper eat, dum in orbem uol-
 uitur et ex se initium faciens in se refertur:
 unde et CORNICIVS ETYMORVM LIBRO TERTIO Ci-
 cero inquit non Ianum sed Eanum nominat, ab
 eundo. hinc et Phoenices in sacris imaginem eius 12
 exprimentes draconem finxerunt in orbem redactum
 caudamque suam deuorantem, ut appareat mundum et
 ex se ipso ali et in se reuolui. ideo et apud nos in 13
 quattuor partes spectat, ut demonstrat simulacrum eius
 Faleris aduectum. GAVIVS BASSVS in eo libro, quem DE
 DIS composuit, Ianum bifrontem fingi ait quasi
 superum atque inferum ianitorem, eundem qua-
 driformem quasi uniuersa climata maiestate
 complexum. SALIORVM quoque antiquissimis CARMI- 14
 NIBVS deorum deus canitur. MARCVS etiam MESSA-
 LA, Cn. Domitii in consulatu collega, idemque per
 annos quinquaginta et quinque augur, de Iano ita
 incipit qui cuncta fingit eademque regit, aquae
 terraeque uim ac naturam grauem atque pro-
 nam in profundum dilabentem, ignis atque ani-
 mae leuem in inensum sublime fugientem,
 copulauit circumdato caelo: quae uis caeli
 maxima duas uis dispares colligauit. in sacris 15
 quoque inuocamus Ianum Geminum, Ianum Pa-
 trem, Ianum Iunonium, Ianum Consiuium,
 Ianum Quirinum, Ianum Patultium et Clusi-
 uium. cur Geminum inuocemus supra iam diximus,

---

1 retinent P   2 praecipueft B'   6 etimorum BP   libro
 III B   8 phenices P, foenices B   11 ali om. B   12 expectat
 B'   demonstrat b   14 duf B   19 gnei BP   consolatū B'
 20 et om. B   23 animae lumen P, deinde in immensū fu-
 gientē in ras. in P, deinde copulauit circumdato *** celo P
 28 consuium (posterior c emendata in f) B   29 quirinum
 B   patulcium P

Patrem quasi deorum deum, Iunonium quasi non solum mensis Ianuarii sed mensium omnium ingressus tenentem: in ditione autem Iunonis sunt omnes Kalendae, unde et VARRO LIBRO QVINTO RERVVM DIVINARVM scribit Iano duodecim aras pro totidem mensibus dedicatas; Consiuium a conserendo id est a propagine generis humani, quae Iano auctore conseritur, Quirinum quasi bellorum potentem ab hasta, quam Sabini curin uocant, Patultium et Clusiuum, quia bello caulae eius patent, pace clauduntur. huius autem rei haec causa narratur.

- 17 Cum bello Sabino, quod uirginum raptarum gratia commissum est, Romani portam, quae sub radicibus collis Viminalis erat, quae postea ex euentu Ianualis uocata est, claudere festi-
narent, quia in ipsam hostes ruebant, postquam est clausa, mox sponte patefacta est, cumque iterum ac tertio idem contigisset, armati plurimi pro limine, quia claudere nequibant, custodes steterunt, cumque ex alia parte
18 acerrimo proelio certaretur, subito fama pertulit fusos a Tatio nostros. quam ob causam Romani, qui aditum tuebantur, territi profugerunt. cumque Sabini per portam patentem inrupturi essent, fertur ex aede Iani per hanc
19 portam magnam uim torrentium undis scaten-
tibus erupisse multasque perduellium cateruas aut exustas feruenti aut deuoratas rapida uoragine deperisse. ea re placitum, ut belli tempore uelut ad urbis auxilium profecto deo fores reserarentur.
20 haec de Iano.

2 omnium mensium grefful regentem P 3 indicione P,
in ditione B autem om. B 8 Quirinum BP 9 patulcium
P 10 caulae B 13 commissum B' 14 coluis B' 15 euntu
B' 16 hostibus B' 19 nequibat P' 21 praelio P 22
tacio P 25 inrupturi bP, esset B' exfede BP 28 exu-
tal B

Ianuariarum esse damnatam. quo die si Satur-
 6 nalia gererentur, nec causam omnino dixisset. deinde
 adicit sequebantur eum diem Saturnalia. mox
 ait postero autem die, qui fuit XIII Kalendarum
 Ianuariarum, Liciniam uirginem ut causam
 7 diceret iussam: ex quo ostendit XIII Kalendarum
 profestum esse. duodecimo uero feriae sunt diuae
 Angeroniae, cui pontifices in sacello Volupiae sacrum
 faciunt. quam VERRIVS FLACCVS Angeroniam dici
 ait quod angores ac sollicitudines animorum
 8 propitiata depellat. MASVRIVS adicit simulacrum
 huius deae ore obligato atque signato in ara
 Volupiae propterea collocatum, quod, qui suos
 dolores anxietatesque dissimulant, perueniant
 patientiae beneficio ad maximam uoluptatem.
 9 IVLIVS MODESTVS ideo sacrificari huic deae dicit
 quod populus Romanus morbo, qui angina
 10 dicitur, praemisso uoto sit liberatus. undecimo
 autem Kalendas feriae sunt Laribus dedicatae, quibus
 aedem bello Antiochi Aemilius Regillus praetor in
 11 campo Martio curandam uouit. decimo Kalendas feriae
 sunt Iouis quae appellantur Larentinalia, de quibus,
 12 quia fabulari libet, hae fere opiniones sunt. ferunt
 enim regnante Anco aedituum Herculis per
 ferias otiantem deum tesseris prouocasse, ipso
 13 ut uictus cena scortoque multaretur. uictore

1 ia | nuariarū esse dāpnatā (nuariarū e in ras.) P 2
 agerentur *Cobetvs Mnemosynes 1879, 48* 3 adiecit P 5 lu-
 ciniā P 7 profectum BP em. *Veneta* 8 angorię P uolu-
 puae B' 9 dicit ut uid. P' 11 c in adiecit in ras. in P
 12 alligato P 13 colligatū P 15 beneficiait ut uid. B'
 16 dea edicit B' 17 angina BP 19 consecratę ut uid. P,
 consecratae p 20 anthiochae millui B 21 marcio B ad
 uouit add. † fouet b 22 ad larent | mala add. † lau b 24
 anco om. B' 25 ipse ut uid. B' 26 conditione BP 27
 cęna BP scortoque nobilissimum scor | (scor in ras.) tam intra
 qđē inclusisse P, ad scortoque add. uictorę pcurarj · euq; uictū Pm

itaque Hercule illum Accam Larentiam, nobilissimum id temporis scortum, intra aedem inclusisse cum cena, eamque postero die distulisse rumorem, quod post concubitum dei accepisset munus, ne commodum primae occasionis, cum se domum reciperet, offerendae aspernaretur. euenisse itaque, ut egressa templo mox 14 a Carutio capto eius pulchritudine compellaretur. cuius uoluntatem secuta adsumptaque nuptiis post obitum uiri omnium bonorum eius facta compos, cum decederet populum Romanum nuncupauit heredem. et ideo ab Anco in 15 Velabro loco celeberrimo urbis sepulta est, ac sollemne sacrificum eidem constitutum, quod dis Manibus eius per flaminem sacrificaretur, Iouique feriae consecratae, quod aestimauerunt antiqui animas a Ioue dari et rursus post mortem eidem reddi. CATO ait Larentiam meretricio 16 quaestu locupletatam post excessum suum populo Romano agros Turacem Semurium Lintirium et Solinium reliquisse et ideo sepulcri magnificentia et annuae parentationis honore dignatam. MACER HISTORIARVM LIBRO PRIMO Fau- 17 stuli coniugem Accam Larentiam Romuli et Remi nutricem fuisse confirmat. hanc regnante Romulo Carutio cuidam Tusco diuiti denuptam auctamque hereditate uiri. quam post Romulo, quem educasset, reliquit, et ab eo parentalia diemque festum causa pietatis statutum. ex his 18 ergo omnibus colligi potest et uno die Saturnalia

1 illam P ad larentiam add. † lau b 3 cēna p, & cēna
 P 4 dei om. B', dī P 5 nec P 8 ei B' 9 lequata
 affumptaque P 14 sollēpne P 18 laurentiam B, om. P
 19 locupletā P exfessum B' 20 Sturatem Baehrensius in
 Fleckeiseni Annalibus 1885, 782 lutiriū P 21 Solonium
 Baehrensius l. l. sepulchri BP 23 faltuli P 24 laurentiam
 B, laraentia P (u ante r add. P²) 26 carcio P 28 quē
 in ras. in P

fuisse et non nisi quarto decimo Kalendarum Ianuariarum celebrata: quo solo die apud aedem Saturni conuiuio dissoluto Io Saturnalia clamitabatur, qui dies nunc Opalibus inter Saturnalia deputatur, cum primum
 19 Saturno pariter et Opi fuerit adscriptus. hanc autem deam Opem Saturni coniugem crediderunt, et ideo hoc mense Saturnalia itemque Opalia celebrari, quod Saturnus eiusque uxor tam frugum quam fructuum repertoires esse credantur. itaque omni iam fetu agrorum coacto ab hominibus hos deos coli quasi uitae cultioris auctores.
 20 res. quos etiam non nullis caelum ac terram esse persuasum esse, Saturnumque a satu dictum, cuius causa de caelo est, et terram Opem cuius ope humanae uitae alimenta quae-
 21 runtur, uel ab opere, per quod fructus frugesque nascuntur. huic deae sedentes uota concipiunt terramque de industria tangunt demonstrantes ipsam matrem terram esse mortalibus adpetendam.

22 PHILOCHORVS Saturno et Opi primum in Attica statuisse aram Cecropem dicit, eosque deos pro Ioue terraque coluisse, instituisseque ut patres familiarum et frugibus et fructibus iam coactis passim cum seruis uescerentur, cum quibus patientiam laboris in colendo rure
 23 tolerauerant. delectari enim deum honore seruorum contemplatu laboris. hinc est quod ex instituto peregrino huic deo sacrum aperto capite facimus.

23 Abunde iam probasse nos aestimo Saturnalia uno

---

1 XIII P 3 Io Saturnalia clamitabatur *Cobetus Mnemosynes* 1879, 48: Saturnalia clamitabantur *omisso* Io (BP)
 4 upalibus B' 5 ascriptus P 11 cultioribus B' 13 persuasum est (P) 16 opere * * p 19 a (*supra a erasum v*) mortalibus appetendam P (appetendam *etiam b*) 20 philochorus BP 21 cecropem BP 23 patrem B' fru|gib; & fructib; *praeter prius fru in ras. in P*

tantum die, id est quarto decimo Kalendas, solita celebrari, sed post in triduum propagata, primum ex adiectis a Caesare huic mensi diebus, deinde ex edicto Augusti quo trium dierum ferias Saturnalibus addixit, a sexto decimo igitur coepta in quartum decimum desinunt, quo solo fieri ante consueuerant. sed Sigilla-²⁴ riorum adiecta celebritas in septem dies discursum publicum et laetitiam religionis extendit.'

Tunc Euangelus 'hoc quidem' inquit 'iam ferre XI non possum quod Praetextatus noster in ingenii sui pompam et ostentationem loquendi uel paulo ante honori alicuius dei adsignari uoluit, quod serui cum dominis uescerentur, quasi uero curent diuina de seruis aut sapiens quisquam domi suae contumeliam tam foedae societatis admittat, uel nunc Sigillaria, quae lusum reptanti adhuc infantiae oscillis fictilibus praebent, temptat officio religionis adscribere, et quia princeps religiosorum putatur, non nulla iam et superstitionis admiscet, quasi uero nobis fas non sit Praetextato aliquando non credere'.

Hic cum omnes exhorruissent, Praetextatus re-² nidens 'superstitiosum me, Euangele, nec dignum cui credatur existimes uolo, nisi utriusque tibi rei fidem ratio adserta monstrauerit. et ut primum de seruis loquamur, iocone an serio putas esse hominum genus, quod di immortales nec cura sua nec prouidentia dignentur? an forte seruos in hominum numero esse non pateris? audi igitur quanta indignatio de serui supplicio caelum penetrauerit. anno enim post Romam³ conditam quadringentesimo septuagesimo quarto Autro-

1 XIII. kt P (kalenda B') 4 prior u in saturnalb; in ras. in P 5 cepta P 8 religionis om. P 9 quidem om. P' 12 assignari b 14 quisq. P domui B 15 nunc om. P 16 fictilibus P 20 aliquando om. P 21 rentent ut uid. P' 23 credatur in ras. in P estimes P 24 monstrauerat B' 25 amur in loquamur in ras. in P ioconi B' homi in hominum in ras. (prima littera fuit p) in P 29 penetrauerit P'

nius quidam Maximus seruum suum uerberatum patibuloque constrictum ante spectaculi commissionem per circum egi: ob quam causam indignatus Iuppiter Annio cuidam per quietem imperauit, ut senatui nuntiaret
 4 non sibi placuisse plenum crudelitatis admissum. quo dissimulante filium ipsius mors repentina consumpsit, ac post secundam denuntiationem ob eandem negligentiam ipse quoque in subitam corporis debilitatem solutus est. sic demum ex consilio amicorum lectica delatus senatui retulit, et uix consummato sermone sine mora recuperata bona ualitudine curia pedibus
 5 egressus est. ex senatus itaque consulto et Maenia lege ad propitiandum Iouem additus est illis Circensibus dies, isque instauraticius dictus est non a patibulo, ut quidam putant, Graeco nomine ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, sed a redintegratione, ut VARRONI placet,
 6 qui instaurare ait esse instar nouare. uides quanta de seruo ad deorum summum cura peruenerit. tibi autem unde in seruos tantum et tam inane fastidium quasi non ex eisdem tibi et constant et alantur
 7 elementis, eundemque spiritum ab eodem principio carpant? uis tu cogitare eos, quos ius tuum uocas, isdem seminibus ortos eodem frui caelo, aequae uiuere, aequae mori? serui sunt: immo homines. serui sunt: immo conserui, si cogitaueris tantundem in utrosque
 8 licere fortunae. tam tu illum uidere liberum potes quam ille te seruum. nescis qua aetate Hecuba seruire coeperit, qua Croesus, qua Darei mater, qua Diogenes, qua Plato ipse? postremo quid ita nomen seruitutis horremus? seruus est quidem, sed necessitate, sed fortasse libero animo seruus est. hoc illi nocebit, si

2 cōmissionem B' ter cir cū egit. P 4 nunciaret P
 5 quodsi simulante B' 7 denuntiationem B 12 menia P
 13 ^{pi}ciandum P 14 isqui P 15 ΑΠΟΥΚΤΑΥΡΟΥ P 18
 quinq̄ta B 20 isdem (P) 21 eundem principio B' prin-
 cipe P 27 haecuba B 28 ceperit P 29 platon P

ostenderis quis non sit. alius libidini seruit, alius auaritia, alius ambitioni, omnes spei, omnes timori. et certe nulla seruitus turpior quam uoluntaria. at nos iugo a fortuna imposito subiacentem tamquam miserum uilemque calcamus, quod uero nos nostris ceruicibus inserimus non patimur reprehendi. inuenies inter seruos aliquem pecunia fortiorem, inuenies dominum spe lucri oscula alienorum seruorum manibus infigentem: non ergo fortuna homines aestimabo sed moribus. sibi quisque dat mores, condicionem casus adsignat. quem ad modum stultus est, qui empturus equum non ipsum inspicit sed stratum eius ac frenos, sic stultissimus est, qui hominem aut ex ueste aut ex condicione, quae nobis uestis modo circumdata est, aestimandum putat. non est, mi Euangele, quod amicum tantum in foro et in curia quaeras: si diligenter adtenderis, inuenies et domi. tu modo uiue cum seruo clementer: comiter quoque et in sermonem illum et non numquam in necessarium admitte consilium. nam et maiores nostri omnem dominis inuidiam, omnem seruis contumeliam detrahentes dominum patrem familias, seruos familiares appellauerunt. colant ergo te potius serui tui, mihi crede, quam timeant. dicet aliquis nunc me dominos de fastigio suo deicere, et quodam modo ad pilleum seruos uocare, quos debere dixi magis colere quam timere. hoc qui senserit, obliuiscetur id dominis parum non esse, quod dis satis est. deinde qui colitur etiam amatur: non potest amor cum timore misceri. unde putas adrogantissimum illud manasse prouerbium quo iactatur totidem hostes nobis esse quot seruos? non habemus illos hostes

31 Erasmi adag. chil. II cent. III 31 p. 339 B (ed. Bas. 1574)

1 alius om. B' 2 1 in spei in ras. in P 3 seruitur B'
 4 post imposito erasum ut uid. & in P 10 et 14 condicione
 BP 14 circumdata P 16 quaeres B 17 attenderis b 27
 duf B 29 arrogantissimum bP 30 manare b

sed facimus, cum in illos superbissimi contumeliosissimi
 crudelissimi sumus et ad rabiem nos cogunt peruenire
 deliciae, ut quicquid non ex uoluntate respondit, iram
 14 furoremque euocet. domini enim nobis animos indui-
 mus tyrannorum et non quantum decet, sed quantum 5
 licet exercere uolumus in seruos. nam ut cetera
 crudelitatis genera praeteream, sunt qui, dum se men-
 sae copiis et auiditate distendunt, circumstantibus
 seruis mouere labra nec in hoc quidem, ut loquantur,
 licere permittunt, uirga murmur omne compescitur et
 ne fortuita quidem uerberibus excepta sunt, tussis
 15 sternutamentum singultus magno molo luitur. sic fit,
 ut isti de domino loquantur, quibus coram domino
 loqui non licet. at illi quibus non tantum praesenti-
 bus dominis sed cum ipsis erat sermo, quorum os non 15
 consuebatur, parati erant pro domino porrigere cerui-
 cem et periculum imminens in caput suum uertere:
 in conuiujs loquebantur sed in tormentis tacebant.
 16 uis exercitas in seruili pectore uirtutes recenseamus?

Primus tibi Vrbinus occurrat. qui cum iussus 20
 occidi in Reatino lateret, latebris proditis unus ex
 seruis anulo eius et ueste insignitus in cubiculo, ad
 quod inruebant qui persequebantur, pro domino iacuit,
 militibusque ingredientibus ceruicem praebuit et ictum
 tamquam Vrbinus excepit. Vrbinus postea restitutus 25
 monumentum ei fecit titulo inscriptionis, qui tantum
 meritum loqueretur, adiecto.

17 Aesopus libertus Demosthenis conscius adulterii,
 quod cum Iulia patronus admiserat, tortus diutissime
 perseuerauit non prodere patronum donec aliis coargu- 30
 entibus consciis Demosthenes ipse fateretur.

1 illis P' 2 cogit P 3 non ex uoluntate non B ram
 B' 4 domi (P) 5 tyrannorum P 9 quidem se B' 11 ex-
 cerpta P sint b 13 domo P' 14 loqui non licet corr. ex
 loquantur in B 15 sermo | ***** quorum (uid. fuisse sermo)
 P 23 irruebant P 25 urbimis B' 26 scriptionis B' (P)
 28 demostenis P 31 demostenes P

Et ne aestimes ab uno facile celari posse secre- 18
tum, Labienum ope libertorum latentem ut indicarent,
liberti nullo tormentorum genere compulsi sunt.

Ac nequis liberos dicat hanc fidem beneficio
5 potius libertatis acceptae quam ingenio debuisse, accipe
serui in dominum benignitatem cum ipse a domino
puniretur. Antium enim Restionem proscriptum 19
solumque nocte fugientem diripientibus bona eius aliis
seruus compeditus inscripta fronte, cum post dam-
nationem domini aliena esset misericordia solutus,
0 fugientem persecutus est hortatusque, ne se timeret
scientem contumeliam suam fortunae imputandam esse,
non domino, abditumque ministerio suo aluit. cum 20
deinde persequentes adesse sensisset, senem, quem
5 casus obtulit, iugulauit et in constructam pyram con-
iecit. qua accensa occurrit eis, qui Restionem quaere-
bant, dicens damnatum sibi poenas luisse multo acrius
a se uexatum, quam ipse uexarat, et fide habita Restio
liberatus est.

Caepionem quoque, qui in Augusti necem fuerat 21
animatus, postquam detecto scelere damnatus est, ser-
uus ad Tiberim in cista detulit, peruectumque Hostiam
inde in agrum Laurentem ad patris uillam nocturno
itinere perduxit. Cumis deinde nauigationis naufragio
5 una expulsum dominum Neapoli dissimulanter occuluit,
exceptusque a centurione nec pretio nec minis, ut
dominum proderet, potuit adduci.

Asinio etiam Pollione acerbe cogente Patauinos, 22
ut pecuniam et arma conferrent, dominisque ob hoc
latentibus praemio seruis cum libertate proposito, qui
dominos suos proderent, constat seruorum nullum
uictum praemio dominum prodidisse.

6 dom*ino (*uid. fuisse* n) B   7 ancium P   9 dāpnationē
P   11 sequutus P   15 optulit P   pyram BP   16 querebat
B'   17 dāpnatū P   penā P   18 uexauerat P   20 *fi in*
fuerat *in ras. in* P   21 dampnatuf P   23 *in om.* P   24
cūfdē de nauigationif P   25 dissimulantur B'

- 23 Audi in seruis non fidem tantum sed et fecundum
bonae inuentionis ingenium. cum premeret obsidio
Grumentum, serui relicta domina ad hostes trans-
fugerunt. capto deinde oppido impetum in domum
habita conspiratione fecerunt, et extraxerunt dominam
uultu poenam minante ac uoce obuui adserente, quod
tandem sibi data esset copia crudelem dominam pu-
niendi: raptamque quasi ad supplicium obsequiis plenis
pietate tutati sunt.
- 24 Vide in hac fortuna etiam magnanimitatem exi-
tum mortis ludibrio praeferentem. C. Vettium Pelig-
num Italicensem comprehensum a cohortibus suis ut
Pompeio traderetur, seruus eius occidit ac se, ne do-
mino superstes fieret, interemit.
- 25 C. Gracchum ex Auentino fugientem Euporus 15
seruus uel, ut quidam tradunt, Philocrates, dum
aliqua spes salutis erat, indiulsus comes, qua potuit
ratione tutatus est, super occisum deinde animam
scissis proprio uulnere uisceribus effudit.
- 26 Ipsum P. Scipionem Africani patrem, postquam 20
cum Hannibale conflixerat, saucium in equum seruus
inposuit, et ceteris deserentibus solus in castra per-
duxit.
- 27 Parum fuerit dominis praestitisse uiuentibus: quid
quod in his quoque exigendae uindictae repperitur 25
animositas? nam Seleuci regis seruus cum seruiret
amico eius, a quo dominus fuerat interemptus, cenantem
in ultionem domini confodit.
- 28 Quid quod duas uirtutes, quae inter nobiles quo-
que unice clarae sunt, in uno uideo fuisse mancipio, 30
imperium regendi peritiam et imperium contemnendi

1 fecundum *Arnold. Vesal.*: facundum *BP* 2 obsidio
om. P' 5 *ec in fecerunt in ras. in P* 6 penā *P* hac *P*
asserente *P* 10 etiam *om. P* 15 *C corr. in G in B*
eoporuf *B* 19 scisif *B'* 20 publum *P*, puplum *B* 22
imposuit *P* 29 quuq. ut *uid. B'* 30 fuisse *om. P* 31 con-
tempnendi *P*

magnanimitatem? Anaxilaus enim Messenius, qui 29
 Messanam in Sicilia condidit, fuit Rheginorum tyrannus.
 is cum paruos relinqueret liberos, Micytho seruo suo
 commendasse contentus est. is tutelam sancte gessit,
 imperiumque tam elementer obtinuit, ut Rhegini a
 seruo regi non dedignarentur. perductis deinde in
 aetatem pueris et bona et imperium tradidit, ipse
 paruo uiatico sumpto profectus est, et Olympiae cum
 summa tranquillitate consenuit.

Quid etiam in commune seruilis fortuna profuerit 30
 non paucis docetur. bello Punico cum deessent qui
 scriberentur, serui pro dominis pugnatuos se polliciti
 in ciuitatem recepti sunt, et Volones, quia sponte
 hoc uoluerunt, appellati.

Ad Cannas quoque uictis Romanis octo milia 31
 seruorum empta militauerunt, cumque minoris captiui
 redimi possent, maluit se res publica seruis in tanta
 tempestate committere. sed et post calamitatem apud
 Trasimennum notae cladis acceptam libertini quoque
 in sacramentum uocati sunt.

Bello sociali cohortium duodecim ex libertinis 32
 conscriptarum opera memorabilis uirtutis apparuit.
 C. Caesarem, cum milites in amissorum locum sub-
 stitueret, seruos quoque ab amicis accepisse et eorum
 forti opera usum esse comperimus.

Caesar Augustus in Germania et Illyrico co-
 hortēs libertinorum complures legit, quas uoluntarias
 appellauit.

Ac ne putes haec in nostra tantum contigisse 33
 re publica, Borysthenithae obpugnante Zopyrione,

2 siciliã P reginorum P, reginorum B 3 micytho P
 5 optinuit P regini BP 8 profectus praeter ut in ras.
 (prima litt. fuit f) in P olympiæ P 16 minoreſ B 19
 trasimennũ P 21 socialico hostium B' ex libertinis praeter
 nis in ras. in P 23 C om. B 26 illyrico P 30 borystheniae
 B oppugnante P zopyri|one P

seruis liberatis, dataque ciuitate peregrinis et factis tabulis nouis, hostem sustinere potuerunt.

34 Cleomenes Lacedaemonius, cum mille et quingenti soli Lacedaemonii, qui arma ferre possent, superfuissent, ex seruis manu missis bellatorum nouem milia conscripsit.

Athenienses quoque consumptis publicis opibus seruis libertatem dederunt.

35 Ac ne in solo uirili sexu aestimes inter seruos extitisse uirtutes, accipe ancillarum factum non minus memorabile, nec quo utilius rei publicae in ulla nobilitate reperias. Nouis Iuliis diem festum esse ancillarum tam uulgo notum est, ut nec origo nec causa

36 celebritatis ignota sit. Iunoni enim Caprotinae die illo liberae pariter ancillaeque sacrificant sub arbore caprifico in memoriam benignae uirtutis, quae in ancillarum animis pro conseruatione publicae digni-

37 tatis apparuit. nam post urbem captam cum sedatus esset Gallicus motus, res publica uero esset ad tenue deducta, finitimi oportunitatem inuadendi Romani no-

38 minis aucupati praefecerunt sibi Postumium Liuium Fidenatium dictatorem, qui mandatis ad senatum missis postulauit ut, si uellent reliquias suae ciuitatis manere, matresfamilias sibi et uirgines dederentur;

38 cumque patres essent in ancipiti deliberatione suspensi, ancilla nomine Tutela seu Philotis pollicita est se cum ceteris ancillis sub nomine dominarum ad hostes

ituram, habituque matrumfamilias et uirginum sumpto hostibus cum prosequentium lacrimis ad fidem doloris

39 ingestae sunt. quae cum a Liuio in castris distributae fuissent, uiros plurimo uino prouocauerunt, diem festum apud se esse simulantes. quibus soporatis ex arbore

---

3 lacedemon ** P   4 lacedemoni, P   12 reperiat B
 13 tā uulgo om. P'   & causa B   14 die] deae P'   15 lib
 in libere in ras. in P   * pariter P   17 conuersatione B
 24 matresfamiliae BP   26 tutela b   27 d**ominarum B
 28 sumto B'   31 plurima B'

caprifico, quae castris erat proxima, signum Romanis dederunt. qui cum repentina incursione superassent, 40 memor beneficii senatus omnes ancillas manu iussit emitti, dotemque eis ex publico fecit et ornatum, quo tunc erant usae, gestare concessit, diemque ipsum Nonas Caprotinas nuncupavit ab illa caprifico, ex qua signum uictoriae ceperunt, sacrificiumque statuit annua sollemnitate celebrandum, cui lac, quod ex caprifico manat, propter memoriam facti praecedentis adhibetur.

Sed nec ad philosophandum ineptum uel impar 41 seruire ingenium fuit. Phaedon ex cohorte Socratica Socraticae et Platoni per familiaris adeo, ut Plato eius nomini librum illum diuinum de immortalitate animae dicaret, seruus fuit forma atque ingenio liberali. hunc Cebes Socraticus hortante Socrate emisse dicitur, habuisseque in philosophiae disciplinis, atque is postea philosophus illustris emersit, sermonesque eius de Socrate admodum elegantes leguntur.

Alii quoque non pauci serui fuerunt, qui post 42 philosophi clari extiterunt. ex quibus ille Menippus fuit, cuius libros M. VARRO in SATVRIS aemulatus est, quas alii CYNICAS, ipse appellat MENIPPEAS.

Sed et Theophrasti Peripatetici seruus Pompylus et Zenonis Stoici seruus, qui Perseus uocatus est, et Epicuri, cui Mys nomen fuit, philosophi non in celebres illa aetate uixerunt, Diogenes etiam Cynicus, licet ex libertate in seruitutem uenium ierat. quem cum emere uellet Xenias Corinthius, equid artificii no- 43

4 nif P, hif B   5 uf*ae B   7 coeperunt B   8 follëpnitate P   12 fëdon P, fëdion p, foedon B   13 socratice P
 14 immortalitate P   18 illustris P   19 elegantes ut uid. b
 20 serui fuer praeter r in ras. in P   22 marcus BP   fatyrif BP
 23 cimcal P   24 Theophrasti Meursius: philostrati BP   peripath&ici B   pöpoluf P, pöpuluf B   25 pfeuf in ras. in P   *est P   27 diogenes autem B   cimcuf P   29 et quid (P)

uisset percontatus est, 'noui' inquit Diogenes 'hominibus liberis imperare.' tunc Xenias responsum eius demiratus *emit et emisit manu*, filiosque suos ei tradens 'accipe' inquit 'liberos meos, quibus imperes'.

44 De Epicteto autem philosopho nobili, quod is quoque seruus fuit, recentior est memoria, quam ut
45 possit inter oblitterata nesciri. cuius etiam de se scripti duo uersus feruntur, ex quibus aliud latenter intellegas non omni modo dis exosos esse, qui in hac uita cum aerumnarum uarietate luctantur, sed esse
10 arcanas causas, ad quas paucorum potuit peruenire curiositas

δοῦλος Ἐπίκτητος γενόμενῃ καὶ σώμῃ ἀνάπηρος,
καὶ πενήνῃ Ἴρος καὶ φίλος ἀθανάτοις.

46 Habes, ut opinor, adsertum non esse fastidio 15 despiciendum seruile nomen, cum et Iouem tetigerit cura de seruo et multos ex his fideles prouidos fortes, philosophos etiam, extitisse constiterit. nunc de Sigillaribus, ne ridenda me potius aestimes quam
47 sancta dixisse, paucis recensendum est. EPICADVS 20 refert Herculem occiso Geryone cum uictor per Italiam armenta duxisset, ponte, qui nunc sublicius dicitur, ad tempus instructo hominum simulacra pro numero sociorum, quos casus peregrinationis amiserat, in fluuium 25 demisisse, ut aqua secunda in mare aduecta pro corporibus defunctorum ueluti patriis se-

13 Anthol. Pal. VII 676

1 efflet ante noui add. P^s 2 **tunc P femadef B' eiusdem miratus B 3 emit et ex Gellio add. Meursius
5 philosopho B' 7 oblitterata B 8 aliud inductum in B
9 exosum p, exosus ut uid. P 11 archanas P, deinde *** fas B 13 € in ΕΠΙΚΤΗΤΟΣ in ras. in P, ΘΠΙΚΤΗΤΟΣ B COM
B 14 Π in ΠΕΝΗΝ in ras. in P 15 adsertum bP 16 despiciendum B 20 **recensendum P 21 geryone BP

dibus redderentur, et inde usum talia simula-
 cra fingendi inter sacra mansisse. sed mihi 48
 huius rei illa origo uerior aestimatur, quam paulo
 ante memini rettulisse: Pelasgos postquam felicior
 5 interpretatio capita non uiuentium sed fictilia et
 φρωτὸς aestimationem non solum hominem sed etiam
 lumen significare docuisset, coepisse Saturno cereos
 potius accendere et in sacellum Ditis arae Saturni
 cohaerens oscilla quaedam pro suis capitibus ferre.
 0 ex illo traditum ut cerei Saturnalibus missitarentur, 49
 et sigilla arte fictili fingerentur, ac uenalia pararentur,
 quae homines pro se atque suis piaculum pro Dite
 Saturno facerent. ideo Saturnalibus talium commer- 50
 ciorum coepta celebritas septem occupat dies, quos
 5 tantum feriatos facit esse, non festos omnes. nam
 medio, id est tertio decimo Kalendas, festum proba-
 uimus, et aliis hoc adsertionibus ab his probatum est,
 qui rationem anni mensium dierumque et ordinatio-
 nem a C. Caesare digestam plenius retulerunt.'

20 Cumque hic facere uellet finem loquendi, subiecit XII
 Aurelius Symmachus 'pergin' Praetextate, eloquio tam
 dulci de anno quoque edissertare, antequam experiaris
 molestiam consulentis, siquis forte de praesentibus
 ignorat, quo ordine uel apud priscos fuerit uel cer-
 25 tioribus postea regulis innouatus sit? ad quod discen-
 dum ipse mihi uideris audientium animos incitasse de
 diebus mensi additis disserendo'. tum ille eodem
 ductu orandi reliqua contexit

'Anni certus modus apud solos semper Aegyptios 2

---

3 quem *B'* 4 memini me *b* retulisse (*P*) 6 estima-
 tione *p* 7 significare *om.* *P* 8 saturo *P'* 11 et — para-
 rentur *om.* *P* 13 commercioem *B'* 15 tantum *Veneta*:
 tamen *BP* 16 XIII kt *BP* fastum *B* 17 assercionibus
 hoc *P* 18 n in mensium in *ras.* in *P* 19 C *om.* *B* 21
 simmachus *P* 22 annoq. | edissertare *B* ediffitare *P* 25
 dicendum *B* 26 audientum *B* 28 contexit *P* 29 egypti-
 otif *P*

fuit. aliarum gentium dispari numero pari errore
 nutabat, et ut contentus sim referendo paucarum mo-
 rem regionum, Arcades annum suum tribus mensibus
 explicabant, Acarnanes sex, Graeci reliqui trecentis
 quinquaginta quattuor diebus annum proprium compu- 5
 3 tabant. non igitur mirum in hac uarietate Romanos
 quoque olim auctore Romulo annum suum decem
 habuisse mensibus ordinatum, qui annus incipiebat
 a Martio, et conficiebatur diebus trecentis, quattuor,
 ut sex quidem menses, id est Aprilis Iunius Sextilis 10
 September Nouember December, tricenum essent die-
 rum, quattuor uero, Martius Maius Quintilis October,
 tricenis et singulis expedirentur, qui hodieque septi-
 4 manas habent Nonas, ceteri quintanas. septimanas
 autem habentibus ab Idibus reuertebantur Kalendae 15
 ad diem septimum decimum, uerum habentibus quin-
 tanas ad octauum decimum remeabat initium Kalen-
 darum.

5 Haec fuit Romuli ordinatio, qui primum anni
 mensem genitori suo Marti dicauit. quem mensem 20
 anni primum fuisse uel ex hoc maxime probatur,
 quod ab ipso Quintilis quintus est, et deinceps pro
 6 numero nominabantur. huius etiam prima die ignem
 nouum Vestae aris accendebant, ut incipiente anno
 cura denuo seruandi nouati ignis inciperet. eodem 25
 quoque ingrediente mense tam in regia curiisque
 atque flaminum domibus laureae ueteres nouis laureis
 mutabantur. eodem quoque mense et publice et pri-
 uatim ad Annam Perennam sacrificatum itur, ut an-
 7 nare perennareque commode liceat. hoc mense mer- 30
 cedes exsoluebant magistris, quas completus annus
 deberi fecit, comitia auspicabantur, uectigalia locabant,
 et seruis cenas adponebant matronae, ut domini Sa-

---

1 gentium pari *P'* 2 contemptus *B'* 5 quinq. quattuor
B' 9 marcio *P* 30 pannareq. | *P* commodo *B* 32 uecti-
 galia *B* 33 cenaf apponebant *P*

turnalibus: illae, ut principio anni ad promptum obsequium honore seruos inuitarent, hi, quia gratiam perfecti operis exsoluerent.

Secundum mensem nominauit Aprilem, ut quidam putant cum adspiratione quasi Aphrilem, a spuma quam Graeci ἀφρόν uocant, unde orta Venus creditur, et hanc Romuli asserunt fuisse rationem, ut primum quidem mensem a patre suo Marte, secundum ab Aeneae matre Venere nominaret, et hi potissimum anni principia seruarent, a quibus esset Romani nominis origo, cum hodieque in sacris Martem patrem, Venerem genetricem uocemus. alii putant Romulum uel altiore prudentia uel certi numinis prouidentia ita primos ordinasse menses ut, cum praecedens Marti esset dicatus deo plerumque hominum necatori, ut Homerus naturae conscius ait

Ἄρης Ἄρες βροτολοιγὲ μαιφόνε τειχεσιβλήτα

secundus Veneri dicaretur, quae uim eius quasi benefica leniret. nam et in duodecim zodiaci signis, quorum certa certorum numinum domicilia creduntur, cum primum signum Aries Marti adsignatus sit, sequens mox Venerem, id est Taurus, accepit. et rursum e regione Scorpius ita diuisus est, ut deo esset utrique communis. nec aestimatur ratione caelesti carere ipsa diuisio, siquidem aculeo uelut potentissimo telo pars armata posterior domicilium Martis est, priorem uero partem, cui Ζυγὸς apud Graecos nomen est, nos Libram uocamus, Venus accepit, quae

17 Il. E 31.

4 nominaũ B 5 putat P' aspiratione (P) 6 geçi P
 afron BP 7 fuisse asserunt P 12 genetricem P 13 uel
 certi nominũ | prudentia add. B^m 17 ΤΕΙΧΕΣΙΒΛΗΤΑ P 19
 zodoaci P 21 adsignatum B, 'assignatus' P 26 telo praeter
 o in ras. in P 27 uero in ras. in P ΖΥΡΟC P, ΖΥΡΟC
 (ante cui add.) b

- uelut iugo concordi iungit matrimonia amicitiasque
 12 componit. sed CINGIVS in eo libro, quem de FASTIS
 reliquit, ait imperite quosdam opinari Aprilem
 mensem antiquos a Venere dixisse, cum nullus
 dies festus nullumque sacrificium insigne Veneri
 per hunc mensem a maioribus institutum sit, sed ne in
 carminibus quidem Saliorum Veneris ulla ut ceterorum
 caelestium laus ce-
 13 lebretrur. Cingio etiam VARRO consentit adfirmans no-
 men Veneris ne sub regibus quidem apud Ro-
 10 manos uel Latinum uel Graecum fuisse, et
 ideo non potuisse mensem a Venere nominari.
 14 sed cum fere ante aequinoctium uernum triste sit cae-
 lum et nubibus obductum, sed et mare nauigantibus
 clausum, terrae etiam ipsae aut aqua aut pruina aut
 15 niuibus contegantur, eaque omnia uerno, id est hoc
 mense, aperiantur, arbores quoque nec minus cetera,
 quae continet terra, aperire se in germen incipiant:
 ab his omnibus mensem Aprilem dici merito creden-
 dum est, quasi Aperilem, sicut apud Athenienses
 20 ἀνθεστηριῶν idem mensis uocatur ab eo, quod hoc
 15 tempore cuncta florescant. non tamen negat VERRIVS
 FLACCVS hoc die postea constitutum, ut ma-
 tronae Veneri sacrum facerent, cuius rei causam,
 quia huic loco non conuenit, praetereundum est. 25
 16 Maium Romulus tertium posuit. de cuius no-
 mine inter auctores lata dissensio est. nam FVLVIVS
 NOBILIOR in FASTIS, quos in aede Herculis Musarum
 posuit, Romulum dicit, postquam populum in
 maiores iunioresque diuisit, ut altera pars 30

2 festus P 8 celebraretur b 9 cangio ut uid. P af-
 firmanf P 10 regulis P quidem romanorum uel P 11
 γεγυ P 12 mentem ni fallor B' 13 uer*|nū P (etiam r
 in ras.) in P 15 *clausū P 16 niuibul Veneta: nubibul
 BP ctegantur P' uerno* P 17 cetera om. P' 21 AN-
 ΤΕΚΤΕΡΙΩΝ** in ras. in P 23 hodie postea P 24 causa
 P 25 praetereunda p, praetereundam aut praetereundum P
 27 fluuiul B' 28 posterior e in e de in ras. in P

consilio, altera armis rem publicam tueretur, in honorem utriusque partis hunc Maium, sequentem Iunium mensem uocasse. sunt qui hunc 17 mensem ad nostros fastos a Tusculanis transisse commemorent, apud quos nunc quoque uocatur deus Maius, qui est Iuppiter, a magnitudine scilicet ac maiestate dictus. CINGIVS mensem nominatum 18 putat a Maia, quam Vulcani dicit uxorem, argumentoque utitur, quod flamen Vulcanalis Kalendis Maiis huic deae rem diuinam facit. sed PISO uxorem Vulcani Maiestam non Maiam dicit uocari. contendunt alii Maiam Mercurii matrem 19 mensi nomen dedisse, hinc maxime probantes, quod hoc mense mercatores omnes Maiiae pariter Mercurioque sacrificant. adfirmant quidam, quibus 20 CORNELIVS LABEO consentit, hanc Maiam, cui mense Maio res diuina celebratur, terram esse hoc adeptam nomen a magnitudine, sicut et Mater Magna in sacris uocatur, adsertionemque aestimationis suae etiam hinc colligunt quod sus praegnans ei mactatur, quae hostia propria est terrae. et Mercurium ideo illi in sacris adiungi dicunt, quia uox nascenti homini terrae contactu datur: scimus autem Mercurium uocis et sermonis potentem. auctor est CORNELIVS LABEO huic 21 Maiiae, id est terrae, aedem Kalendis Maiis dedicatam sub nomine Bonae Deae, et eandem esse Bonam Deam et terram ex ipso ritu occultiore sacrorum doceri posse confirmat. hanc eandem Bonam deam Faunamque et Opem et Fatuam

1 altera*armis P 2 utrius B' 3 mensem om. P uocasse sunt qui hunc mensem om. B 7 post mensem add. maium b 10 maius P, maius B 15 mercurioq. P 16 hanc Maiam om. P 19 in sacrif om. P adsertionemque P 21 eo (sed primitus fuisse uid. ei) P 22 n in in in ras. in B 24 *datur P 26 id est terrae om. P maius P 30 deam om. B faunamq. * e P, deinde t add. P² et ante opem om. B fa in fatuam in ras. in P, fatiam B'

- 22 pontificum libris indigitari: Bonam, quod
 omnium nobis ad uictum bonorum causa est,
 Faunam, quod omni usui animantium fa-
 uet, Opem, quod ipsius auxilio uita constat,
 Fatuam a fando, quod, ut supra diximus, infantes
 23 partu editi non prius uocem edunt quam atti-
 gerint terram. sunt qui dicant hanc deam poten-
 tiam habere Iunonis, ideoque regale sceptrum in si-
 nistra manu ei additum. eandem alii Proserpinam
 credunt, porcaque ei rem diuinam fieri, quia segetem,
 24 quam Ceres mortalibus tribuit, porca depasta est.
 alii *Χθονίαν Ἐκάτην*, Boeotii Semelam credunt. nec
 non eandem Fauni filiam dicunt, obstitissequē uo-
 luntati patris in amorem suum lapsi, ut et uirga
 myrtea ab eo uerberaretur, cum desiderio patris nec
 25 uino ab eodem pressa cecisset. transfigurasse se
 tamen in serpentem pater creditur, et coisse cum filia.
 26 horum omnium haec proferuntur indicia, quod uirgam
 myrteam in templo haberi nefas sit, quod super caput
 eius extendatur uitis, qua maxime eam pater decipere
 temptauit, quod uinum in templum eius non suo no-
 mine soleat inferri, sed uas, in quo uinum inditum est,
 mellarium nominetur, et uinum lac nuncupetur, ser-
 pentesque in templo eius nec terrentes nec timentes
 27 indifferenter appareant. quidam Medeam putant, quod
 in aedem eius omne genus herbarum sit ex quibus
 antistites dant plerumque medicinas, et quod templum
 eius uirum introire non liceat propter iniuriam, quam
 ab ingrato uiro Iasone perpessa est. haec apud

1 indicari P 5 & supra B' 6 editu B' *quā P 7
 dicunt (dici in ras.: prima litt. fuit p) P 8 regule ut uid.
 B' sceptrum regale P 10 dinā P' 11 cererif B' 12
 EKATHN** | P, HKATHN B BEEOTI B, boet'jī (jī in ras.) P
 cf. Litt. Centralbl. 1867 p. 1082 15 mirtea P 17 v in cre-
 ditur in ras. in P 19 mirteā P 20 eā in ras. in P 25
 indifferenter om. P 26 sit om. B' 27 ple*rumque P 28
 u**rum B 29 integrato P'

Graecos ἡ θεὸς γυναικεία dicitur, quam VARRO Fauni
 filiam tradit adeo pudicam, ut extra γυναικωνίτιν
 numquam sit egressa, nec nomen eius in
 publico fuerit auditum nec uirum umquam
 uiderit uel a uiro uisa sit, propter quod nec
 uir templum eius ingreditur. unde et mulieres²⁸
 in Italia sacro Herculis non licet interesse,
 quod Herculi, cum boues Geryonis per agros
 Italiae duceret, sitiēti respondit mulier aquam
 se non posse praestare, quod feminarum deae
 celebraretur dies, nec ex eo apparatu uiris
 gustare fas esset. propter quod Hercules fac-
 turus sacrum detestatus est praesentiam femi-
 narum, et Potitio ac Pinario sacrorum custo-
 dibus iussit ne mulierem interesse permitte-
 rent. ecce occasio nominis, quo Maiam eandem esse²⁹
 et terram et Bonam Deam diximus, coegit nos de
 Bona Dea, quaecumque comperimus, protulisse.

Iunius Maium sequitur aut ex parte populi, ut³⁰
 supra diximus, nominatus aut, ut CINGIVS arbitratur,
 quod Iunonius apud Latinos ante uocitatus,
 diuque apud Aricinos Praenestinosque hac
 appellatione in fastos relatus sit adeo ut, sicut
 NISVS in COMMENTARIIS FASTORVM dicit apud maio-
 res quoque nostros haec appellatio mensis diu
 manserit, sed post detritis quibusdam litteris
 ex Iunonio Iunius dictus sit. nam et aedes Iu-
 noni Monetae Kalend. Iuniis dedicata est. non³¹
 nulli putauerunt Iunium mensem a Iunio Bruto, qui
 primus Romae consul factus est, nominatum, quod hoc
 mense, id est Kalendis Iuniis, pulso Tarquinio sacrum

1 H Gudianus: om. B, O P TYNAIKEIA B 2 ***tradit
 P TYNAIKONITIN B 5 uiderit nec P 8 gerionif B,
 gerronif P 11 die B' 14 potio P 16 q̄ maiã P, quomãm
 B *esse P 17 et ante bonam om. B' 18 dea in ras.
 (prima litt. uid. fuisse τ) P hiffe in ptulisse in ras. in P
 25 apellatione B

Carnae deae in Caelio monte uoti reus fecerit. hanc
 32 deam uitalibus humanis praeesse credunt. ab ea deni-
 que petitur, ut iecinora et corda, quaeque sunt in-
 trinsecus uiscera, salua conseruet: et quia cordis be-
 neficio, cuius dissimulatione brutus habebatur, idoneus
 emendationi publici status extitit, hanc deam, quae
 33 uitalibus praeest, templo sacrauit. cui pulte fabacia
 et larido sacrificatur, quod his maxime rebus uires
 corporis roborentur. nam et Kalendae Iuniae faba-
 riae uulgo uocantur, quia hoc mense adultae fabae
 10 diuinis rebus adhibentur.

34 Sequitur Iulius qui, cum secundum Romuli ordi-
 nationem, Martio anni tenente principium, Quintilis
 a numero uocaretur, nihilo minus tamen etiam post
 praepositos a Numa Ianuarius ac Februarius retinuit
 15 nomen, cum non uideretur iam quintus esse sed sep-
 timus. sed postea in honorem Iulii Caesaris dictatoris,
 legem ferente M. Antonio M. filio consule, Iulius
 appellatus est, quod hoc mense a. d. quartum Idus
 35 Quintilis Iulius procreatus sit. Augustus deinde est,
 qui Sextilis antea uocabatur, donec honori Augusti
 daretur ex senatus consulto, cuius uerba subieci:
 cum imperator Caesar Augustus mense Sextili
 et primum consulatum inierit, et triumphos
 25 tres in urbem intulerit, et ex Ianiculo legiones
 deductae secutaeque sint eius auspicia ac
 fidem, sed et Aegyptus hoc mense in potestatem
 populi Romani redacta sit, finisque hoc mense
 bellis ciuilibus inpositus sit, atque ob has
 causas hic mensis huic imperio felicissimus
 30 sit ac fuerit, placere senatui ut hic mensis

1 celho B   6 emendatione B   extitit P   8 1 in larido
 inducta in B   10 uocant B   17 dictatores P'   18 marco
 BP   marci P, marti B   19 a. d.] ad BP   20 quintilis B
 21 ante P   uocatus est p, uocatur P   22 consulto B   24
 ierit P'   25 amiculo (m in ras.) B   26 sequutaeque sunt P
 27 egyptus P   28 mensi B   29 inpositus P   31 fu * B

Augustus appelletur. item plebiscitum factum
ob eandem rem Sexto Pacuio tribuno plebem
rogante.

Mensis September principalem sui retinet ap-36
5 pellationem: quem Germanici appellatione, Octo-
brem uero suo nomine Domitianus inuaserat. sed 37
ubi infaustum uocabulum ex omni aere uel saxo pla-
cuit eradi, menses quoque usurpatione tyrannicae
appellationis exuti sunt: cautio postea principum
10 ceterorum, diri ominis infausta uitantium, mensibus a
Septembri usque ad Decembrem prisca nomina reser-
uauit.

Haec fuit a Romulo annua ordinata dimensio 38
qui, sicut iam supra diximus, annum decem mensium,
15 dierum uero quattuor et trecentorum habendum esse
constituit, mensesque ita disposuit, ut quattuor ex his
tricenos singulos, sex uero tricenos haberent dies. sed 39
cum is numerus neque solis cursui neque lunae ratio-
nibus conueniret, non numquam usu ueniebat, ut
20 frigus anni aestiuis mensibus et contra calor hiemalibus
proueniret, quod ubi contigisset, tantum dierum sine
ullo mensis nomine patiebantur absumi, quantum ad
id anni tempus adduceret, quo caeli habitus instanti
mensi aptus inueniretur.

25 Sed secutus Numa, quantum sub caelo rudi et XIII
saeculo adhuc impolito solo ingenio magistro com-
prehendere potuit, uel quia Graecorum obseruatione
forsan instructus est, quinquaginta dies addidit, ut in

2 pacubio *B*, pachubio *P*: *em. Salisburg.* 4 retineret *B'*
5 germanici appellationem *P'* 6 domitianus *BP* 7 in-
factum *B* 8 tyrannice *P* 9 appellatione *B'* 10 hominis *BP*
11 referuatum *B'* 14 supra iam (*P*) 15 dierum *P'* *deinde*
0 u * *P* 16 instituit *P* 17 in disposuit in *ras.* in *B*
17 u^o in *ras.* in *P* trecentos *P* 18 his *B'P* 25 sequutus *P*
26 o in saeculo in *ras.* in *P* 27 quia ut uidet *B'* 28 dies
addidit | praeter dit in *ras.* in *P* ut in CCC L add. *P^m*

trecentos quinquaginta quattuor dies, quibus duodecim
 2 lunae cursus confici credidit, annus extenderetur. at-
 que his quinquaginta diebus a se additis adiecit alios
 sex, retractos illis sex mensibus, qui triginta habebant
 dies, id est de singulis singulos, factosque quinquaginta
 3 diuisit, ac de duobus priorem Ianuarium nuncupauit,
 primumque anni esse uoluit, tamquam bicipitis dei
 mensem respicientem ac prospicientem transacti anni
 finem futuriue principia, secundum dicauit Februo
 4 deo, qui lustrationum potens creditur. lustrari autem
 eo mense ciuitatem necesse erat, quo statuit ut iusta
 dis Manibus soluerentur. Numae ordinationem finitimi
 mox secuti totidem diebus totidemque mensibus, ut
 Pompilio placuit, annum suum computare coeperunt,
 5 sed hoc solo discrepabant, quod menses undetricenum
 tricenumque numero alternauerunt. paulo post Numa
 in honorem imparis numeri, secretum hoc et ante
 Pythagoram parturiente natura, unum adiecit diem,
 quem Ianuario dedit, ut tam in anno quam in men-
 6 sibus singulis praeter unum Februarium impar nume-
 rus seruaretur. nam quia duodecim menses, si singuli
 aut pari aut impari numero putarentur, consummatio-
 nem parem facerent, unus pari numero institutus uni-
 7 uersam putationem imparem fecit. Ianuarius igitur
 Aprilis Iunius Sextilis September Nouember December
 undetricenis censebantur diebus, et quintanas Nonas
 habebant, ac post Idus in omnibus a. d. septimum
 7 decimum Kalendas computabatur. Martius uero Maius
 Quintilis et October dies tricenos singulos possidebant.
 Nonae in his septimanae erant, similiterque post Idus

or
 1 IIII *in ras. in P post quinquaginta add. & B* quat-
 tuor *ut uid. B'* 4 habeant *B'* 5 factos quia *P'*, factusque
B' 7 or *in priorem in ras. in P* 10 futuri *P* principio
B' 14 mensibus *om. P'* 16 undetricenum *bP*: unde *B*
 21 februarum *B'P* 28 a. d.] ad *BP*

decem et septem dies in singulis usque ad sequentes Kalendas putabantur, sed solus Februarius uiginti et octo retinuit dies, quasi inferis et deminutio et par numerus conueniret. cum ergo Romani ex hac distributione Pompilii ad lunae cursum sicut Graeci annum proprium computarent, necessario et intercalarem mensem instituerunt more Graecorum. nam et Graeci cum animaduertent temere se trecentis quinquaginta quattuor diebus ordinasse annum — quoniam appareret de solis cursu, qui trecentis sexaginta quinque diebus et quadrante zodiacum conficit, deesse anno suo undecim dies et quadrantem — intercalares stata ratione commenti sunt, ita ut octauo quoque anno nonaginta dies, ex quibus tres menses tricenum dierum composuerunt, intercalarent. id Graeci fecerunt, quoniam erat operosum atque difficile, omnibus annis undecim dies et quadrantem intercalare. itaque maluerunt hunc numerum octies multiplicare, et nonaginta dies, qui nascuntur, si quadrans cum diebus undecim octies componatur, inserere in tres menses, ut diximus, distribuendos. hos dies *ὑπερβαίνοντας*, menses uero *ἐμβολίμους* appellabant. hunc ergo ordinem Romanis quoque imitari placuit, sed frustra, quippe fugit eos diem unum, sicut supra admonuimus, additum a se ad Graecum numerum in honorem imparis numeri. ea re per octennium conuenire numerus atque ordo non poterat. sed nondum hoc errore comperto per octo annos nonaginta quasi superfundendos Graecorum exemplo computabant dies, alternisque annos binis et uicenos, alternis ternos uicenosque intercalantes expensa-

1 decem & septem *b*: decem septemque *p*, decem septem
BP 2 februario *BP* 3 diminutio *b* 7 constituerunt *B*
 8 cū *in ras. in B* tricentis sexaginta *B'* 11 *undecim
P 12 interkalare *B* 15 interkalarent *B* 16 operosum
 erat *P* 17 interkalare *P*, intercalere *B'* 21 ΠΕΡΒΑΙΝΟΝ-
 ΤΑC *B* ΕΜΒΟΛΙCΜΟC *P* 24 unum diem *P* ammonuimus
P a se *B*: esse *P* 25 imparis *B* 28 exemplo *om. P'* 30
 et uicenos *P* interkalantes *P*

- bant intercalationibus quattuor. sed octauo quoque anno intercalares octo affluebant dies ex singulis, quibus uertentis anni numerum apud Romanos super
- 13 Graecum abundasse iam diximus. hoc quoque errore iam cognito haec species emendationis inducta est. tertio quoque octennio ita intercalandos dispensabant dies, ut non nonaginta sed sexaginta sex intercalarent, compensatis uiginti et quattuor diebus pro illis qui per totidem annos supra Graecorum numerum creuerant.
- 14 omni autem intercalationi mensis Februarius deputatus est, quoniam is ultimus anni erat, quod etiam ipsum de Graecorum imitatione faciebant. nam et illi ultimo anni sui mensi superfluos interserebant dies, ut refert GLAUCIPPVS, qui DE SACRIS ATHENIENSIVM scripsit. uerum una re a Graecis differebant
- 15 nam illi confecto ultimo mense, Romani non confecto Februario sed post uicesimum et tertium eius diem intercalabant, terminalibus scilicet iam peractis. deinde reliquos Februarii mensis dies, qui erant quinque, post intercalationem subiungebant, credo uetere religionis suae more, ut Februarium omni modo Martius
- 16 consequeretur. sed cum saepe eueniret, ut nundinae modo in anni principem diem, modo in Nonas caderent — utrumque autem perniciosum rei publicae putabatur — remedium, quo hoc auerteretur, excogitatum est, quod aperiemus, si prius ostenderimus, cur nundinae uel primis Kalendis uel Nonis omnibus
- 17 cauebantur. nam quotiens incipiente anno dies coe-

---

1 intercalationibus P 2 intercalares P 3 uertentis **
 B ro in romanof in ras. in P 4 habuisse P 6 quoque
 P' octoennio P intercalandos BP 7 LXVII B 8 compensantif ut uid. B'
 10 omnia ut uid. P' februario B'
 12 Graecorum P' 15 scribit P 16 ultimo om. P 17 diem eius (P)
 18 intercalabant BP terminalibus — peractis om. P
 19 februarii B' erat B' 21 februarium B' P 23 modo post nundinae om. P'
 modo in nonas om. P' caederent B 25 o in excogitatum in ras. in P 26 aperimus B'
 primus B 27 kalendis P 28 quoties B

pit, qui addictus est nundinis, omnis ille annus in-
 faustis casibus luctuosus fuit, maximeque Lepidiano
 tumultu opinio ista firmata est. Nonis autem con- 18
 uentus uniuersae multitudinis uitandus existimabatur,
 quoniam populus Romanus exactis etiam regibus diem
 hunc Nonarum maxime celebrabat, quem natalem
 Seruui Tullii existimabat, quia, cum incertum esset
 quo mense Seruius Tullius natus fuisset, Nonis tamen
 natum esse constaret, omnes Nonas celebri notitia
 frequentabat: ueritos ergo, qui diebus praeerant,
 nequid nundinis collecta uniuersitas ob desiderium
 regis nouaret, cauisset ut Nonae a nundinis segregaren-
 tur. unde dies ille, quo abundare annum diximus, 19
 eorum est permissus arbitrio, qui fastis praeerant, uti,
 cum uellent, intercalaretur, dum modo eum in medio
 Terminaliorum uel mensis intercalaris ita locarent, ut
 a suspecto die celebritatem auerteret nundinarum.
 atque hoc est, quod quidam ueterum retulerunt non
 solum mensem apud Romanos, uerum etiam diem
 intercalarem fuisse. quando autem primum intercala- 20
 tum sit uarie refertur. et MACER quidem LICINIUS
 eius rei originem Romulo adsignat. ANTIAS
 LIBRO SECVNDO Numam Pompilium sacrorum
 causa id inuenisse contendit. IUNIUS Seruium
 Tullium regem primum intercalasse commemorat,
 a quo et nundinas institutas VARRONI placet.
 TVDITANVS refert LIBRO TERTIO MAGISTRATVVM decem 21
 uiros, qui decem tabulis duas addiderunt, de inter-
 calando populum rogasse. CASSIUS eosdem scribit
 auctores. FVLVIUS autem id egisse M. Acilium

1 adictus B' 4 estimabatur P 6 celebrabant P 7
 existimabant P 9 celebrabant P 10 ueritos B 13 dies
 om. P habundare P 14 a in fastis in ras. in P 15 inter-
 kalaretur P 16 interkalaris B P 17 auerteretur p 18 qui-
 dam om. B' 20 interkalarem P primo interkalatum P
 22 ordinem P 25 interkalasse P 27 tudidianus P, tudidia-
 nus B 29 eodem B' 30 M. Acilium Ianius: marcum P,
 martiū | B

consulem dicit ab urbe condita anno quingentesimo sexagesimo secundo, inito mox bello Aetolico. sed hoc arguit VARRO scribendo antiquissimam legem fuisse incisam in columna aerea a L. Pinario et Furio consulibus, cui mensis intercalaris adscribitur. haec de intercalandi principio satis relata sunt.

XIII Verum fuit tempus, cum propter superstitionem intercalatio omnis omissa est, non numquam uero per gratiam sacerdotum, qui publicanis proferri uel imminui consulto anni dies uolebant, modo auctio modo retractio dierum proueniebat, et sub specie obseruationis emergebat maior confusionis occasio. sed postea C. Caesar omnem hanc inconstantiam temporum uagam adhuc et incertam in ordinem statae definitionis coegit, adnitente sibi M. Flauio scriba, qui scriptos dies singulos ita ad dictatorem retulit, ut et ordo eorum inueniri facillime posset, et inuento certus status perseueraret. ergo C. Caesar exordium nouae ordinationis initurus dies omnes, qui adhuc confusionem poterant facere, consumpsit, eaque re factum est, ut annus confusionis ultimus in quadringentos quadraginta tres dies protenderetur. post hoc imitatus Aegyptios, solos diuinarum rerum omnium conscios ad numerum solis, qui diebus tricenis sexaginta quinque et quadrante cursum conficit, annum dirigere contendit. nam sicut lunaris annus mensis est, quia luna paulo minus quam mensem in zodiaci circumitione consumit, ita solis annus hoc dierum numero colligen-

3 aetnico fed hunc P 4 in * P 5 lucio BP ponario
 B' funio P 6 mensis Zeunius: mentio BP interkalarif
 P interkalandi P 7 sint P 9 interkalatio P amiffa B'
 10 publicanus B' 11 modo auctio om. B' 14 gauus BP
 16 marco BP 18 f*acillime (ut uid. l) B 19 gauus BP
 22 annos confusiones ut uid. B' quadragintof P 23 deef
 P' protenderetur (ult. e in ras.) P mitatus B' 24 egyptiof
 P 25 singulis post diebus add. P trecentis P, trecentis B
 27 qui * (fuit a) B, a luna add. b 29 hoc b, his B

5
 dus est, quem peragit, dum ad id signum se denuo
 uertit, ex quo digressus est, unde annus uertens uoca-
 tur et habetur magnus, cum lunae annus breuis pute-
 tur. horum Vergilius utrumque complexus est 5

interea magnum sol circumuoluitur annum.

hinc et ATEIUS CAPITO annum a circuitu temporis
 6
 putat dictum, quia ueteres AN pro CIRCVM
 ponere solebant, ut CATO in ORIGINIBVS: oratorum
 an terminum, id est circum terminum, et ambire
 dicitur pro circumire. Iulius ergo Caesar decem
 dies obseruationi ueteri super adiecit, ut annum tre-
 centi sexaginta quinque dies, quibus sol lustrat zodiacum,
 efficerent, et ne quadrans deesset, statuit, ut quarto
 quoque anno sacerdotes, qui curabant mensibus ac
 diebus, unum intercalarent diem, eo scilicet mense ac
 loco, quo etiam apud ueteres mensis intercalabatur,
 id est ante quinque ultimos Februarii mensis dies,
 idque bissextum censuit nominandum. dies autem 7
 decem, quos ab eo additos diximus, hac ordinatione
 distribuit. in Ianuarium et Sextilem et Decembrem
 binos dies inseruit, in Aprilem autem Iunium Septem-
 brem Nouembrem singulos, sed neque mensi Februario
 addidit diem, ne deum inferum religio immutaretur,
 et Martio Maio Quintili Octobri seruauit pristinum
 statum, quod satis pleno erant numero, id est dierum
 singulorum tricenorumque. ideo et septimanas habent 8

5 Aen. III 284 8 p. 30, 8 Jordan

1 id in ras. in B 3 habetur P 4 uergilius P: uir-
 gilius b, uirgilium B 5 annum B: orbem P 6 et ab eius
 P a&attenuis B, & ab eius b capito B: capite bP 8 ponere
 conserunt (P) orator P 9 am P' 10 ergo B: igitur P
 11 tricenti B 12 zodiacum lustrat P 13 ut ne B 15
 diebus ***** unum P *eo P 16 intercalabatur P
 17 februario P mensis B' 22 & nouembrem b februario B'
 23 deum infero B, deo infero b mutaretur P' 26 tricen-
 norumq. B

Nonas, sicut Numa constituit, quia nihil in his Iulius mutauit: sed Ianuarius Sextilis December, quibus Caesar binos dies addidit, licet tricenos singulos habere post Caesarem coeperint, quintanas tamen habent Nonas, et ab Idibus illis sequentes Kalendae in undeuicesimum reuertuntur, quia Caesar, quos addidit dies, neque ante Nonas neque ante Idus inserere uoluit, ne Nonarum aut Iduum religionem, quae stato erat die, nouella 5 comperendinatione corrumpere. sed nec post Idus mox uoluit inserere, ne feriarum quarumque uiolaretur 10 indictio, sed peractis cuiusque mensis feriis locum diebus aduenis fecit. et Ianuario quidem dies, quos dicimus, quartum et tertium Kalendas Februarias dedit, Aprili sextum Kalendas Maias, Iunio tertium Kalendas Iulias, Augusto quartum et tertium Kalendas 15 Septembres, Septembri tertium Kalendas Octobres, Nouembri tertium Kalendas Decembres, Decembri uero 10 quartum et tertium Kalendas Ianuarias. ita factum est ut, cum omnes hi menses, quibus dies addidit, ante hanc ordinationem habuissent mensis sequentis 20 Kalendas ad septimum decimum reuertentes, postea ex augmento additorum dierum hi, qui duos acceperunt, ad nonum decimum, qui uero unum, ad octauum 11 decimum haberent reditum Kalendarum. feriarum tamen cuiusque mensis ordo seruatus est. nam sicui 25 fere tertius ab Idibus dies festus aut feriatas fuit, et tunc a. d. sextum decimum dicebatur, etiam post augmentum dierum eadem religio seruata est, ut tertio ab Idibus die celebraretur, licet ab incremento non iam a. d. sextum decimum Kalendas sed a. d. septi- 30

2 ianuarium B'   sext in sextilis in ras. deinde & in P
 4 coeperit P'   nonas om. P   5 in om. BP   7 ne norum
 B'   8 idium B'   erant P   12 dies om. P   13 februarial
 B'P   14 aprilis B'   15 tertium et quartum B'   16—18 kt
 P   20 sequentes B'   22 augmento B'   24 kalendarem B'
 26 ferre tertium B'   27 ad BP   28 religio * P   referuata B'
 29 idus B'   30 ad BP   ad P, a B   septimum
 decimum P: septimum B

mum decimum, si unus; a. d. octavum decimum, si
 duo sunt additi, diceretur. nam ideo novos dies circa 12
 finem cuiusque mensis inseruit, ubi finem omnium,
 quae in mense erant, repperit feriarum, adiectosque
 omnes a se dies fastos notavit, ut maiorem daret
 actionibus libertatem, et non solum nullum nefastum
 sed nec comitalem quemquam de adiectis diebus
 instituit, ne ambitionem magistratum auget adiectio.
 sic annum civilem Caesar habitis ad lunam dimen- 13
 sionibus constitutum edicto palam posito publicavit,
 et [error] huc usque stare potuisset, ni sacerdotes
 sibi errorem novum ex ipsa emendatione fecissent.
 nam cum oporteret diem, qui ex quadrantibus confit,
 quarto quoque anno confecto, antequam quintus in- 15
 ciperet intercalare, illi quarto non peracto sed in-
 cipiente intercalabant. hic error sex et triginta annis 14
 permansit, quibus annis intercalati sunt dies duodecim,
 cum debuerint intercalari novem. sed hunc quoque
 errorem sero deprehensum correxit Augustus, qui annos
 duodecim sine intercalari die transigi iussit, ut illi
 tres dies, qui per annos triginta et sex vitio sacer-
 dotalis festinationis excreuerant, sequentibus annis
 duodecim nullo die intercalato deorarentur. post hoc 15
 unum diem secundum ordinationem Caesaris quinto
 quoque anno incipiente intercalari iussit, et omnem
 hunc ordinem aerae tabulae ad aeternam custodiam
 incisione mandavit.

Tunc Horus 'dies quidem hic' inquit 'intercalaris, XV
 antequam quintus annus incipiat, inserendus cum
 Aegypti matris artium ratione consentit, sed nihil in
 illorum mensibus explicandis videtur operosum, quos

1 ad P, aut ad B decimū * si (etiam f in ras.) P 2
 additi sunt P dicitur b 5 omnes om. P maiores B
 8 onem in ambitionem in ras. in P 9 lunam BP 11 error
 deleui hic usque B' 15 intercalandi B' 16 intercalari B
 17 annus B' 23 deoraretur P' 25 incipiente anno (P)
 26 aerae B' 28 c in tvxc in ras. in B hęc P 30 egypti
 P 31 operū P

tricennum dierum omnes habent, eoque explicitis duodecim mensibus, id est trecentis sexaginta diebus, exactis tunc inter Augustum atque Septembrem reliquos quinque dies anno suo reddunt, adnectentes quarto quoque anno exacto intercalarem, qui ex quadrantibus 5
 2 confit. at hic non a primo in ultimum mensis diem ad incrementum continuum numerus accedit, sed post Kalendas dirigitur in Nonas. inde ad quasdam Idus deflecti audio, post rursus, ni fallor, immo ut nunc 3
 3 quoque retulisti, in sequentes Kalendas. quae omnia 10
 quid sibi uelint scire equidem uellem. nam illud nec consequi posse me spero, ut uocabula comprehendam quae singulis apud uos diebus adduntur, dum alios fastos uariisque alios nominibus nuncupatis. nundinas quoque uestras nescire me fateor: de quibus obseruatio 15
 tam diligens quam cauta narratur. haec nec mihi erubescendum est ignorare peregrino, a te uero Praetextate discere nec ciuem puderet'.

4 Tunc Praetextatus 'non solum tibi' inquit 'Hore, cum sis Aegypto oriundus, sed ne nobis quidem, qui- 20
 bus origo Romana est, erubescendum puto quaerere, quod quaesitu dignum omnes ueteres putauerunt. nam de Kalendis Nonis et Idibus deque feriarum uariis obseruationibus innumeros auctores cura quaestionis exercuit, et ideo nos, quae de his ab omnibus 25
 5 dicta sunt, in unum breuiter colligimus. Romulus enim, cum ingenio acri quidem sed agresti statum proprii ordinaret imperii, initium cuiusque mensis ex illo sumebat die, quo nouam lunam contigisset uideri. 6
 6 quia non continuo euenit, ut eodem die semper ap- 30
 pareat, sed modo tardius modo celerius ex certis causis uideri solet, contigit ut, cum tardius apparuit, prae-

1 duodecim* P 2 posterior t in trecentis in ras. in P, tricentis B' 8 unde P 10 retulisti P 14 f in nuncupatis | in ras. in P 16 quam scripsi: tam BP 19 tibi inquit B', inquit tibi P 20 egypto P 24 innumeros P' 27 enim om. B

cedenti mensi plures dies, aut cum celerius, pauciores darentur, et singulis quibusque mensibus perpetuam numeri legem primus casus addixit. sic factum est, ut alii triginta et unum, alii undetriginta sortirentur 7 dies. omnibus tamen mensibus ex die Nonarum Idus 7 nono die repraesentari placuit, et inter Idus ac sequentes Kalendas constitutum est, sedecim dies esse numerandos. ideo mensis uberior duos illos, quibus augebatur dies, inter Kalendas suas et Nonas habebat. 0 hinc aliis quintus a Kalendis dies, aliis septimus Nonas facit. Caesar tamen, ut supra diximus, stata sacra 8 custodiens nec in illis mensibus, quibus binos adiecit dies, ordinem uoluit mutare Nonarum, quia peractis totius mensis feriis dies suos rei diuinae cautus in- 5 seruit. priscis ergo temporibus, antequam fasti a 9 Cn. Flauio scriba inuitis Patribus in omnium notitiam proderentur, pontifici minori haec prouincia delegabatur, ut nouae lunae primum obseruaret aspectum, uisamque regi sacrificulo nuntiaret. itaque sacrificio 10 a rege et minore pontifice celebrato idem pontifex calata, id est uocata, in Capitolium plebe iuxta curiam Calabram, quae casae Romuli proxima est, quot numero dies a Kalendis ad Nonas superessent pronuntiabat, et quintanas quidem dicto quinquies uerbo καλω̄, septi- 5 manas repetito septies praedicabat. uerbum autem 11 καλω̄ Graecum est, id est uoco, et hunc diem, qui ex his diebus, qui calarentur, primus esset, placuit Kalendas uocari. hinc et ipsi curiae, ad quam uocabantur, Calabriae nomen datum est, et classi, quod

1 aut B 3 *legem P 5 omnibus tam̄ sibi ex die nonarum id est nono P 6 die derepresentari B 7 sedecū B' esse om. P 9 habebat b: faciebat ut uid. B, habebant P 10 aliud septimus B' 14 ut in inferuit in ras. in B 16 GN BP b; in patrib; in ras. in P 17 prudentia P, prouincia B^{do} 20 id est ni fallor B' pntifex P 21 colata ut uid. b 29 cala (cale P') in calabrę in ras. in P, kalebrę B et classi — uocaretur om. P

- 12 omnis in eam populus uocaretur. ideo autem minor pontifex numerum dierum, qui ad Nonas superessent, calando prodebat, quod post nouam lunam oportebat Nonarum die populares, qui in agris essent, confluere in urbem, accepturos causas feriarum a rege sacrorum, 5
- 13 sciturosque quid esset eo mense faciendum. unde quidam hinc Nonas aestimant dictas, quasi nouae initium obseruationis, uel quod ab eo die semper ad Idus nouem dies putentur, sicut apud Tuscos Nonae plures habebantur, quod hi nono quoque die regem 10 suum salutabant et de propriis negotiis consulebant.
- 14 Iduum porro nomen a Tuscis, apud quos is dies Itis uocatur, sumptum est. Item autem illi interpretantur Iouis fiduciam. nam cum Iouem accipiamus lucis auctorem, unde et Lucetium Salii in car- 15 minibus canunt et Cretenses *Δία τὴν ἡμέραν* uocant, ipsi quoque Romani Diespitrem appellant, ut diei
- 15 patrem. iure hic dies Iouis fiducia uocatur, cuius lux non finitur cum solis occasu, sed splendorem diei et noctem continuat inlustrante luna, quod semper in 20 plenilunio, id est medio mense, fieri solet. diem igitur, qui uel nocturnis caret tenebris, Iouis fiduciam Tusco nomine uocauerunt, unde et omnes Idus Iouis ferias
- 16 obseruandas sanxit antiquitas. alii putant Idus, quod ea die plena luna uideatur, a uidendo uidus appella- 25 tas, mox litteram v detractam, sicut contra, quod Graeci *ἰδεῖν* dicunt, nos v littera addita uidere dicimus. non nullis placet Idus dictas uocabulo Graeco, *οἶον ἀπὸ τοῦ εἶδους*, quod eo die plenam speciem luna demonstret. sunt qui aestiment Idus ab oue 30 Iduli dictas, quam hoc nomine uocant Tusci, et omni-

3 v in novā in ras. in P 4 diem b populof P 12 dief
 tif P 14 o in iouif in ras. in P 15 salio B' carmine P
 16 ΜΕΡΑΝ P 18 hif B' 20 nocte contineat P illustrante
 B im B 21 pleni * P, lunio add. p 25 iduf P 29 post
 plenam inductum splenam in B 30 demonstrat B' aesti-
 mant P ab ioue b 31 uocant om. P

bus Idibus Ioui immolatur a flamine. nobis illa ratio 17
 nominis uero propior aestimatur, ut Idus uocemus
 diem qui diuidit mensem. iduare enim Etrusca
 lingua diuidere est, unde uidua quasi ualde idua
 id ist ualde diuisa, aut uidua, id est a uiro diuisa.
 ut autem Idus omnes Ioui, ita omnes Kalendas 18
 Iunoni tributas et VARRONIS et pontificalis ad-
 firmat auctoritas. quod etiam Laurentes patriis reli-
 gionibus seruant, qui et cognomen deae ex caerimoniis
 addiderunt, Kalendarem Iunonem uocantes, sed et
 omnibus Kalendis a mense Martio ad Decembrem huic
 deae Kalendarum die supplicant. Romae quoque Ka- 19
 lendis omnibus, praeter quod pontifex minor in curia
 Calabra rem diuinam Iunoni facit, etiam regina sacro-
 rum, id est regis uxor, porcam uel agnam in regia
 Iunoni immolat. a qua etiam Ianum Iunonium
 cognominatum diximus, quod illi deo omnis ingres-
 sus, huic deae cuncti Kalendarum dies uidentur ad-
 scripti. cum enim initia mensium maiores nostri ab 20
 exortu lunae seruauerint, iure Iunoni addixerunt Ka-
 lendas, lunam ac Iunonem eandem putantes: uel quia
 luna per aerem meat, unde et Graeci lunam *Ἄρτεμιν*
 nuncuparunt id est *ἀερότομιν*, quod aera secat, Iuno
 autem aeris arbitra est, merito initia mensium, id est
 25 Kalendas, huic deae consecrauerunt.

Nec hoc praetermiserim, quod nuptiis copulandis 21
 Kalendas Nonas et Idus religiosas, id est deuitandas
 censuerunt. hi enim dies praeter Nonas feriatii sunt,
 feriis autem uim cuiquam fieri piaculare est, ideo tunc
 0 uitantur nuptiae in quibus uis fieri uirgini uidetur.

1 iouif immolatur B 2 propior P 4 al in ualde in
 ras. in P 10 addederunt P' kalendarem — 11 huic deae
 add. B^m 12 kalendarem dies suplicant B supplicabant P
 14 iononi B' 15 regif om. P 16 iononiū B' 17 uocatum P
 18 ascripti P 20 kladal P 22 aerē eat B artemin BP
 23 epotom corr. in epotomin (sed p est Graeca p̄) in B
 **aera P 27 nonaf om. P

sed Verrium Flaccum iuris pontificii peritissimum dicere solitum refert VARRO, quia feriis tergere ueteres fossas liceret, nouas facere ius non esset, ideo magis uiduis quam uirginibus idoneas esse ferias ad nubendum. subiciet aliquis: 22 cur ergo Nonis, si feriatuſ dies non est, prohibetur celebritas nuptiarum? huius quoque rei in aperto causa est. nam quia primus nuptiarum dies uerecundiae datur, poſtridie autem nuptam in domo uiri dominium incipere oportet adipiſci et rem facere diuinam, omnes autem poſtriduanuſ dies, seu poſt Kalendas siue poſt Nonas Idusue, ex aequo atri ſunt, ideo et Nonas inhabiles nuptiis eſſe dixerunt, ne nupta aut poſtero die libertatem auſpicaretur uxoriſ aut atro immolaret, quo nefas eſt ſacra celebrari. 15

XVI Sed quia nos ad commemorationem dierum ordo deduxit, de hoc quoque, quod Hori noſtri conſultatio 2 continet, pauca dicenda ſunt. Numa ut in meſes annum, ita in dies meſem quemque diſtribuit, dieſque omnes aut feſtos aut profeſtos aut interciſos uocauit. feſti diſ dicati ſunt, profeſti hominibuſ ob adminiſtrandam rem priuatam publicamque conceſſi, 3 interciſi deorum hominumque communes ſunt. feſtiſ inſunt ſacrificia epulae ludi feriae, profeſtiſ faſti comitiales comperendini ſtati proeliares, interciſi in 25 ſe, non in alia diuiduntur: illorum enim dierum quibuſdam horiſ faſ eſt, quibuſdam faſ non eſt iuſ dicere. nam cum hoſtia caeditur, ſari nefas eſt, inter caeſa et porrecta ſari licet, ruruſ, cum adoletur non licet. ergo de diuiſione feſtorum et profeſtorum dierum 30 latiuſ diſſerendum eſt.

1 Veranium O. Hirschfeld, Wiener Studien III 110 peritiffimū* | P 8 dieſ om. B 11 poſtrid^{du} B, poſtridiani (P 13 inhabileſ B 17 ori B nro P' conſultatio* P 18 num* B in om. P' 22 p*ublicaq. | P' *24 ludifere ut uid. B' 25 commitialeſ B proelialeſ P 26 non B 29 rurſuſ — licet om. P 30 de om. B' profectorum B'

Sacra celebritas est uel cum sacrificia dis offeruntur uel cum dies diuinis epulationibus celebratur, uel cum ludi in honorem aguntur deorum, uel cum feriae obseruantur. feriarum autem publicarum genera 5 sunt quattuor. aut enim stativae sunt aut conceptivae aut imperativae aut nundinae. et sunt 6 stativae uniuersi populi communes certis et constitutis diebus ac mensibus et in fastis statis obseruationibus adnotatae, in quibus praecipue seruantur Agonalia Carmentalia Lupercalia. conceptivae sunt, quae quotannis a magistratibus uel sacerdotibus concipiuntur in dies uel certos uel etiam incertos, ut sunt Latinae Sementivae Paganalia Compitalia: imperativae sunt, quas consules uel praetores pro arbitrio potestatis indicunt. nundinae sunt paganorum itemque rusticorum, quibus conueniunt negotiis propriis uel mercibus prouisuri. sunt praeterea feriae 7 propriae familiarum, ut familiae Claudiae uel Aemiliae seu Iuliae siue Corneliae, et siquas ferias proprias quaeque familia ex usu domesticae celebritatis obseruat. sunt singulorum, uti natalium fulgurumque 8 susceptiones, item funerum atque expiationum. apud ueteres quoque qui nominasset Salutem Semoniam Seiam Segetiam Tutilinam, ferias obseruabat. item Flaminica quotiens tonitrua audisset feriata erat, donec placasset deos. adfirmabant autem sacerdotes 9 pollui ferias, si indictis conceptisque opus aliquod fieret. praeterea regem sacrorum flaminesque non licebat uidere feriis opus fieri, et ideo per praeconem denuntiabant, nequid tale ageretur et praeepti neglegens multabatur. praeter multam uero adfirmabatur 10 eum qui talibus diebus imprudens aliquid egisset porco

2 dnf B 7 & certif & B 8 & in fal statif P 9 annotatę B' 11 a ante sacerdotibus add. b 12 dies certof P 18 emilię P 24 obseruabant P 25 flāminia P quotief B 26 affirmabant b 27 conceptisq. *** | P 30 p̄torē denuntiabatur P 31 affirmabatur bP 32 imprudens P

piaculum dare debere, prudentem expiare non posse Scaeuola pontifex adseuerabat, sed Vmbro negat eum pollui, qui opus uel ad deos pertinens sacrorumue causa fecisset, uel aliquid ad urgentem uitae utilitatem respiciens acti-

11 tasset. SCAEVOLA denique consultus quid feriis agliceret, respondit quod praetermissum noceret. quapropter si bos in specum decidisset, eumque pater familias adhibitis operis liberasset, non est uisus ferias polluisse: nec ille qui trabem tecti fractam fulciendo

12 ab imminente uindicauit ruina. unde et MARO omnium disciplinarum peritus, sciens lauari ouem aut lanae purgandae aut scabie curandae gratia, pronuntiauit tunc ouem per ferias licere mersari, si hoc remedii causa fieret

balantumque gregem fluuio mersare salubri,

adiciendo enim salubri ostendit auertendi morbi gratia tandum modo, non etiam ob lucrum purgandae lanae

13 causa fieri concessum. haec de festis et qui inde nascuntur, qui etiam nefasti uocantur.

Nunc de profestis et qui ex his procedunt, loquimur, id est fastis comitialibus comperendinis statis

14 proeliaribus. fasti sunt, quibus licet fari praetoria tria uerba sollemnia do dico addico. his contrarii sunt nefasti. comitiales sunt, quibus cum populo agi licet, et fastis quidem lege agi potest, cum populo non potest, comitialibus utrumque potest; comperendini, quibus uadimonium licet dicere; stati

---

16 Georg. I 272

---

1 piaculum dari debere B 2 affeuerabat b, affirmabat P
 5 urgentem P 8 speculū P 10 illud qui tabem P'
 13 scabie *Cantabrigiensis*: scabię P, scabiae B 17 salubre P'
 20 nefasti B 23 p̄halib; p, p̄hab; P, proehalibuf B 24
 sollēpma P

qui iudicii causa cum peregrino instituuntur, ut PLAVTVS
in CVRCVLIONE

si status conductus cum hoste intercessit dies.

hostem nunc more uetere significat peregrinum.
proeliare ab iustis non segregauerim, siquidem 15
iusti sunt continui triginta dies, quibus exercitui
imperato uexillum russi coloris in arce positum est,
proeliare autem omnes, quibus fas est res repetere
uel hostem lacescere. nam cum Latiar, hoc est Lati- 16
narum sollemne, concipitur, item diebus Saturnaliorum,
sed et cum mundus patet, nefas est proelium sumere:
quia nec Latinorum tempore, quo publice quondam 17
indutiae inter populum Romanum Latinosque firmatae
sunt, inchoari bellum decebat, nec Saturni festo, qui
sine ullo tumulto bellico creditur imperasse, nec pa-
tente mundo, quod sacrum Diti patri et Proserpinae
dicatum est, meliusque oclusa Plutonis fauce eundem
ad proelium putauerunt. unde et VARRO ita scribit 18
mundus cum patet, deorum tristium atque in-
ferum quasi ianua patet. propterea non modo
proelium committi, uerum etiam dilectum rei
militaris causa habere ac militem proficisci,
nauim soluere, uxorem liberum quaerendorum
causa ducere, religiosum est. uitabant ueteres 19
ad uiros uocandos etiam dies, qui essent notati rebus
aduersis, uitabant etiam feriis, sicut VARRO in
AVGVRRVM libris scribit in haec uerba uiros uocare
feriis non oportet: si uocauit, piaculum esto.

3 u. 5

2 gurgulione B, gurgulione P 3 si om. B 4 si-
gnificauit corr. ex significant in B 5 prehalet P, proeliare B'
a B 6 continui om. P 8 prehalet P ref om. P 10
sollapne P 11 praelium P 12 quod publice B 15 potente
ut uid. B' 17 platonis B' 18 praelium P 21 praelium P
delectum b 23 nauem B 25 notanti B 27 scripsit B
uacare b 28 uocauit corr. in uacabit in B est P

- 20 sciendum est tamen eligendi ad pugnandum diem Romanis tunc fuisse licentiam, si ipsi inferrent bellum. at cum exciperent, nullum obstitisse diem, quo minus uel salutem suam uel publicam defenderent dignitatem. quis enim obseruationi locus, cum eligendi facultas 5
- 21 non supersit? dies autem postriduanos ad omnia maiores nostri cauendos putarunt, quos etiam atros uelut infausta appellatione damnarunt. eosdem tamen non nulli communes uelut ad emendationem nominis uocitauerunt. horum causam GELLIVS ANNALIVM libro 10
- 22 quinto decimo et CASSIVS HEMINA HISTORIARVM libro secundo referunt. anno ab urbe condita trecentesimo sexagesimo tertio a tribunis militum Verginio Manlio, Aemilio Postumio collegisque eorum in senatu tractatum, quid esset, 15
- 23 propter quod totiens intra paucos annos male esset afflicta res publica, et ex praecepto patrum L. Aquinium haruspicem, in senatum uenire iussum religionum requirendarum gratia, dixisse Q. Sulpicium tribunum militum 20
- 24 ad Alliam aduersus Gallos pugnaturum rem diuinam dimicandi gratia fecisse postridie Idus Quintiles, item apud Cremeram multisque aliis temporibus et locis post sacrificium die postero
- 25 celebratum male cecidisse conflictum. tunc patres iussisse, ut ad collegium pontificum de his religionibus referretur, pontificesque statuisset, postridie omnes Kalendas Nonas Idus atros dies habendos, ut hi dies neque proeliares neque puri neque comitiales essent. 30
- 25 sed et FABIVS MAXIMVS SERVILIANVS pontifex in libro duodecimo negat oportere atro die paren-

1 eligendi B' 5 eligendi B' 6 postridianus P 8 appellatione P' eiusdem P 10 uocitauerunt P' 11 casus B'
 14 Verginio Manlio Zeunius: uirgilio manlio BP 16 toties B'
 18 lucium BP aruspicem P 20 quintum BP 21 aduersum P 30 phalef P neque post puri om. B'

tare, quia tunc quoque Ianum Iouemque prae-
 fari necesse est, quos nominari atro die non
 oportet. ante diem quoque quartum Kalendas uel 26
 Nonas uel Idus, tamquam inominalem diem, plerique
 5 uitant. eius obseruationis an religio ulla sit tradita,
 quaeri solet, sed nos nihil super ea re scriptum in-
 uenimus, nisi quod Q. CLAVDIVS ANNALIVM quinto
 cladem illam uastissimam pugnae Cannensis
 factam refert ante diem quartum Nonas Sex-
 0 tiles. ad rem sane militarem nihil adtinere 27
 notat VARRO, utrum fastus uel nefastus dies sit,
 sed ad solas hoc actiones respicere priuatas.
 quod autem nundinas ferias dixi, potest argui, quia 28
 TITVS DE FERIIS scribens nundinarum dies non
 5 inter ferias retulit sed tantum sollemnes uocauit,
 et quod IVLIVS MODESTVS adfirmat Messala augure
 consulente pontifices, an nundinarum Roma-
 narum Nonarumque dies feriis tenerentur,
 respondisse eos nundinas sibi ferias non
 0 uideri, et quod TREBATIVS in libro primo RELIGIONVM
 ait nundinis magistratum posse manu mittere
 iudiciaque addicere. sed contra IVLIVS CAESAR 29
 sexto decimo AVSPICIORVM libro negat nundinis
 contionem aduocari posse, id est cum populo agi,
 5 ideoque nundinis Romanorum haberi comitia
 non posse. CORNELIVS etiam LABEO primo FASTO-
 RVM libro nundinis ferias esse pronuntiat.
 causam uero huius uarietatis apud GRANIVM LICI- 30
 NIANVM libro secundo diligens lector inueniet. ait
 0 enim nundinas Iouis ferias esse, siquidem
 Flaminica omnibus nundinis in regia Ioui
 arietem soleat immolare, sed lege Hortensia
 effectum ut fastae essent, uti rustici, qui

6 | *nichil P 7 quintus BP 9 sextilis P 10 attinere
 (P) 14 mel B' 15 sollēpnes P, solemnes B 16 modestus P'
 affirmat P 24 id — in ras. in P 25 habere B' 27 li-
 brorum P' 28 licianū P 29 inuenit & B'

nundinandi causa in urbem ueniebant, lites
 componerent. nefasto enim die praetori fari
 31 non licebat. ergo, qui ferias dicunt a mendacio
 uindicantur patrocínio uetustatis, qui contra sentiunt,
 aestimatu aetatis, quae legem secuta est, uera depro- 5
 32 munt. harum originem quidem Romulo adsignant,
 quem communicato regno cum T. Tatio, sacri-
 ficiis et sodalitatibus institutis, nundinas
 quoque adiecisse commemorant, sicut TVDITANVS
 33 adfirmat. sed CASSIVS Seruium Tullium fecisse 10
 nundinas dicit, ut in urbem ex agris conuenirent,
 urbanas rusticasque res ordinaturi. GEMINVS
 ait diem nundinarum exactis iam regibus coe-
 pisse celebrari, quia plerique de plebe repetita
 Seruii Tullii memoria parentarent ei nundinis. 15
 34 cui rei etiam VARRO consentit. RVTILIVS scribit Ro-
 manos instituisse nundinas, ut octo quidem
 diebus in agris rustici opus facerent, nono
 autem die intermisso rure ad mercatum leges-
 que accipiendas Romam uenirent, et ut scita 20
 atque consulta frequentiore populo referren-
 tur, quae trinundino die proposita a singulis
 35 atque uniuersis facile noscebantur. unde etiam
 mos tractus, ut leges trinundino die promulgarentur.
 ea re etiam candidatis usus fuit, in comitium nun- 25
 dinis uenire et in colle consistere, unde coram possent
 ab uniuersis uideri. sed haec omnia neglegentius
 haberi coepta et post abolita, postquam internundino
 etiam ob multitudinem plebis frequentes adesse coepe-
 runt. est etiam Nundina Romanorum dea a nono 30
 36 die nascentium nuncupata, quia lustricus dicitur. est
 autem lustricus dies, quo infantes lustrantur et

5 aetatis *in ras.* *in P* sequuta *P* 6 assignant *P*
 7 rego *P'* tito *BP* 9 tuti|dianus *P*, tutidanus *corr. ut uid.*
ex tutuanus B 10 adfirmat *P* 13 cepisse *P* 15 serui *B*
ei] in P 18 in agris *om. P'* 26 consistere *praeter con in ras.*
in B 28 & *om. P'* 29 ceper *P* 32 dies lustricus (lustricus *P'*) (*P*)

nomen accipiunt, sed is maribus nonus, octauus est feminis.

Plene, ut arbitror, anni ac mensium constitutione 37 digesta habet Horas quoque noster, quod de dierum uocabulis et obseruatione consuluit. et scire equidem uelim, numquid sit, quod argutus Niligena et gentis accola numerorum potentis ex hoc ordine Romanae dispensationis inrideat, an Tuscum quoque Tiberim aliquid ex disciplinis suis hausisse consentiat.' sub- 38
 10 iecit Eustathius 'non solum Horus noster, grauis uir et ornatus, sed nec quisquam alius, ut aestimo, tam futilis posset esse iudicii, qui Romani anni sic ad unguem, ut aiunt, emendatum ordinem non probaret, cui maiorem gratiam et tenax memoria et luculenta
 15 oratio referentis adiecit. nec mirum, si haec digeries morsum reprehensionis euasit, cui accersita est ab Aegypto postremae correctionis auctoritas. nam Iulius 39
 Caesar ut siderum motus, de quibus non indoctos libros reliquit, ab Aegyptiis disciplinis hausit, ita hoc
 20 quoque ex eadem institutione mutuatus est, ut ad solis cursum finiendi anni tempus extenderet. Latii 40
 uero ueteres incolae, quia nihil iam tum discere ab Aegypto licebat, ad quam nullus illis commeatus patebat, morem Graeciae in numerandis mensium diebus
 25 secuti sunt, ut retrouersum cedente numero ab augmento in diminutionem computatio resoluta desineret. ita enim nos decimum diem, deinde nonum et postea 41
 octauum dicimus, ut Atheniensis δεκάτην καὶ ἐνάτην φθίνοντος soliti sunt dicere. Homerus quoque cum ait 42

1 hif B   4 hór nř q P   deerum P'   5 quidem B
 6 niligene P'   8 irrideat P   tiberim P, thibrim B   10 noster
 bP: inter B   graui * f (1 corr. ut uid. ex e) B   13 aut P'
 14 cui * P   16 ÷ om. P'   17 egipto P   19 egiptul P
 20 mutatul B'   23 egipto P   nullif B'   24 grece P
 25 sequuti P   27 nos * decimū * P   28 octauum decimul B'
 ENATHN BP   29 ΦΕΙΝΟΝΤΟΣ P, ΦΘΙΝΟΝΤΟΣ (hoc certe fuisse
 uid.) corr. in ΦΕΝΟΝΤΟΣ B

τοῦ μὲν φθίνοντος μηνὸς τοῦ δ' Ἰσταμένοιο,

quid aliud nisi illum φθίνοντα dicit, cuius paulatim deficientis supputatio in nomen desinit secuturi, et Ἰσταμένον illum, qui praecedit numerum successurus
43 priori in defectum meanti? quod et Homerus uester 5
Mantuanus, intellegens illud stare dici, ad quod acceditur, ait

stat sua cuique dies,

extremum diem stare dicens, quasi ad quem per
44 omnes eatur. idem poeta doctrina ac uerecundia 10
iuxta nobilis, sciens Romanos ueteres ad lunae cursum et sequentes ad solis anni tempora digessisse, utriusque saeculi opinioni reuerentiam seruans 'uos' quoque inquit,

labentem caelo qui ducitis annum, 15
Liber et alma Ceres

tam lunam quam solem duces anni hac inuocatione designans.

XVII Hic Auienus 'hoc equidem mecum multum ac frequenter agitaui, quid sit, quod solem modo Apol- 20
linem, modo Liberum, modo sub aliarum appellationum uarietate ueneremur. et quia sacrorum omnium praesulem esse te, Vetti Praetextate, diuina uoluerunt, perge, quaeso, rationem mihi tantae sub uno numine in nominibus diuersitatis aperire'. 25

2 Tum Vettius 'caue aestimes, mi Auiene, poetarum gregem, cum de dis fabulantur, non ab adytis plerumque philosophiae semina mutuari. nam quod omnes

1 Od. ε 162 8 Aen. X 467 15 Georg. I, 6

1 CTOY P ΦΕΙΝΟΝΤΟC P et (sed l erasa) B MINOC B
ΤΟΥCΔΙΟΤΑΜΕΙΝΟΙΟ P, ΤΟΥCΔΙΟΤΑΜΕΝΟΙΟ B 2 ΦΕΙΝΟΝΤΑ
BP 4 precepit B 10 statur P' idest B' 11 nobiles B
19 ad P 22 sacrarum P' 24 numine Schoemannus opuscul.
III 327: nomine (BP) 25 in omnibus P 27 aditit P,
edytit B

paene deos, dumtaxat qui sub caelo sunt, ad solem referunt, non uana superstitio sed ratio diuina commendat. si enim sol, ut ueteribus placuit, dux et moderator est luminum reliquorum, et solus stellis errantibus praestat, ipsarum uero stellarum cursus ordinem rerum humanarum, ut quibusdam uidetur, pro potestate disponunt, ut Plotino constat placuisse, significant: necesse est, ut solem, qui moderatur nostra moderantes, omnium quae circa nos geruntur fateamur auctorem. et sicut Maro, cum de una Iunone dicit

quo numine laeso,

ostendit unius dei effectus uarios pro uariis censendos esse numinibus, ita diuersae uirtutes solis nomina didederunt. unde ἐν τὸ πᾶν sapientum principes prodiderunt. uirtutem igitur solis, quae diuinationi curationique praeest, Apollinem uocauerunt, quae sermonis auctor est, Mercurii nomen accepit. nam quia sermo interpretatur cogitationes latentes, Ἐρμῆς ἀπὸ τοῦ ἐρμηνεύειν propria appellatione uocitatus est. uirtus solis est quae fructibus, effectus eiusdem est, qui frugibus praeest. et hinc natae sunt appellationes deorum [sicut] ceterorum, qui ad solem certa et arcana ratione referuntur, et, ne tanto secreto nuda praestetur adsertio, auctoritates ueterum de singulis consulamus.

Apollinis nomen multiplici interpretatione ad solem refertur, cuius rei ordinem pergam. Plato

3 Cic. de re p. XVII (III) 17 12 Aen. I 8

3 ib; in u&uerib; in ras. in B 6 fursul ut uid. P' rerum om. B' 10 gerentur B' 11 una om. B' 13 diei P, diei B 14 nominandif B 19 femo P' interpretatur * P
ΕΡΜΗΝΕΥΕ in pp^a P, ΕΡΜΙΝΕΥΕΙΝ propria B 21 est hinc B' 23 c&erū P' sicut *deleui* (appellationes horum deorum sicut ceterorum, quia ad *Bitschofskyus diarii gymnas. Austriac. 1878, 94*) 25 adsertio P 27 apollines P'

solem Ἀπόλλωνα scribit cognominatum ἀπὸ τοῦ ἀπο-
πάλλειν τὰς ἀκτῖνας id est a iactu radiorum, Chry-
sippus Apollinem, ὡς οὐχὶ τῶν πολλῶν καὶ φάτων
οἰσιῶν τοῦ πυρὸς ὄντα, primam enim nominis litteram
retinere significationem negandi, ἢ ὅτι μόνος ἐστὶ καὶ
οὐχὶ πολλοί, nam et Latinitas eum, quia tantam clari-
8 tudinem solus optinuit, solem uocauit. Speusippus,
quod ex multis ignibus constet uis eius ὡς ἀπὸ πολ-
λῶν οὔσιῶν πυρὸς αὐτοῦ συνεστῶτος, Cleanthes ὡς
ἀπ' ἄλλων καὶ ἄλλων τόπων τὰς ἀνατολὰς ποιουμένου, 10
quod ab aliis atque aliis locorum declinationibus faciat
9 ortus. Cornificius arbitratur Apollinem nominatum
ἀπὸ τοῦ ἀναπολεῖν id est quia intra circuitum mundi,
quem Graeci πόλον appellant, impetu latus ad ortus
refertur. alii cognominatum Apollinem putant ὡς 11
ἀπολλύντα τὰ ζῶα, exanimat enim et perimit animan-
10 tes, cum pestem intemperie caloris immittit, ut Euri-
pidis in Phaetonte

ᾧ χρυσοφεγγὲς ἥλι', ὡς μ' ἀπέλεσας,
ὄθεν σ' Ἀπόλλων' ἐμφανῶς κλήζει βορῆος.

item Archilochus

ἄναξ Ἀπολλον καὶ σὺ τοὺς μὲν αἰτίους
σήμεαινε καὶ σφᾶς ὄλλυ' ὥσπερ ὀλλύεις.

19 fragm. Nauck. 781, 12   22 fragm. 27 p. 390 (ed. 4) Bergk.

1 ΑΠΟΛΛΟΝΑ P cognominatum scribit P ΑΠΑΛΛΕΙΝ
P, Λ|ΠΟΠΑΛΛΕ*| (uid. fuisse Π) N B   2 id est iactura deo-
rum B' crisippus P   3 ΤΟΝ P ΠΟΛΛΟΝ P   4 prima P
littera P, litterarū B   5 retinet P   6 ΠΟΛΛΟΪ B clarit-
tatem B   7 obtinuit B   8 const& uel praeter const in ras.
in B ΠΟΛΛΟΝ B   9 ΠΙΡΟΣ B ΚΛΕΑΝΘΗΣ B CΥΝΕ-
ΤΩΤΟΣ ΚΛΕΑΝΘΗΣΩΣ ΑΠΟ ΛΑΝ | ΚΑΙΤΟ ΑΛΛΩΝ ΤΟΠΩ P
10 ΑΛΛΟΝ B ΑΛΛΟΝ B, deinde ΤΟCΑΝΑΤΟΛΑC B ΠΟΙΟΥ-
ΜΗΝΟΥ P   14 greci* P ΠΟΛΛΟΝ B   16 ΑΤΟΛΛΥΝΤΑ B
17 testem P   18 ph&onte B, phetonte P   19 ΩΧΡΙCΦCΓΓΕC
ΗΛΙΩC ΜΑ|ΠΩΛCΑC P   20 ΑΠΟΛΛΟΝΕΜΦΑΝΟC ΚΑΗΖΕΙ P
21 archilocus B   22 ΑΝΑΖ B CI P ΑΠΟΥC P   23
CΗΜΑΙΝ B ὥσπερ] ΟCΠΕΠ B ΟΑΛΥΕΙC. | P

denique inustos morbo *Απολλωνοβλήτους καὶ ἡλιο-11*
βλήτους appellant, et quia similes sunt solis effectibus
 effectus lunae in iuando nocendoque, ideo feminas
 certis affictas morbis *σεληνοβλήτους* et *Ἀρτεμιδοβλή-*
 5 *τους* uocant. hinc est, quod arcu et sagittis Apollinis 12
 simulacra decorantur, ut per sagittas intellegatur uis
 emissa radiorum

αὐτὰρ ἔπειτ' αὐτοῖσι βέλος ἔχεπευκὲς ἐφίεις
βάλλ'.

10 idem auctor est et publicae sospitatis, quam creditur 13
 sol animantibus praestare temperie. sed quia per-
 petuam praestat salubritatem et pestilens ab ipso
 casus rarior est, ideo Apollinis simulacra manu dex-
 tera Gratias gestant, arcum cum sagittis sinistra, quod
 15 ad noxam sit pigrior et salutem manus promptior
 largiatur. hinc est quod eidem adtribuitur medendi 14
 potestas, quia temperatus solis calor morborum omnium
 fuga est. nam ὡς ἀπελαύνοντα τὰς νόσους *Ἀπόλλωνα*
 tamquam *Ἀπέλλωνα* cognominatum putant. quae sen- 15
 20 tentia Latinae quoque nominis enuntiationi congruens
 fecit, ne huius dei nomen uerteremus, ut Apollinem
 apellentem mala intellegas, quem Athenienses
Ἀλεξίκακον appellant. sed et Lindii colunt Apollinem
Δοίμιον, hoc cognomine finita pestilentia nuncupatum.
 25 eadem opinio sospitalis et medici dei in nostris quo-
 que sacris fouetur. namque uirgines Vestales ita
 indignant Apollo Medice, Apollo Paeon. cum 16

8 II. A 51

1 ΑΠΟΛΛΟΝΟΒΑΝΤΟΥΣ P ΗΛΙΟΒΛΗΤΟΥΣ P, ΗΛΙΟΒΑΗ-
 ΤΟΥΣ B 4 affictas P ΣΕΛΗΝΟΒΛΗΤΟΙΣ B 5 uocent B
 9 ΒΑΛΛΑ P, ΒΑΛ B 10 quam B 11 temperiae B 13 ideo* P
 simulacra P' 14 acum P''' 16 idem B 18 ΑΠΕΛΛΥΝΟΝΤΑ
 P 19 tamquem B' 20 enuntiationi B 21 diei B 22
 male P 23 ΑΛΕΖΙΚΑΚΟΝ B, ΑΛΕΖΙΚΑΚΟΝ P appel*lant
 (fuit l) P sed om. P 27 pean B

ergo sint huiusce sideris, id est solis, duo maximi effectus, alter quo calore temperato iuuat mortalium uitam, alter quo iactu radiorum non numquam pestiferum virus immittit, duo eademque cognomina circa singulos effectus propriis enuntiationibus signant appellantes deum Ἴήιον atque Παιᾶνα. quae cognomina utrique effectui apta sunt, ut sit Ἴήιος ἀπὸ τοῦ ἰᾶσθαι id est a sanando, et Παιᾶν ἀπὸ τοῦ παύειν τὰς ἀνίας, et rursus Ἴήιος ἀπὸ τοῦ ἰέναι ab immittendo,

βέλος ἐχεπευκὲς ἐφιεῖς.

- 17 et Παιᾶν ἀπὸ τοῦ παύειν a feriendo. obtinuit tamen ut, cum sanitatem dari sibi precantur, ἰῆ Παιᾶν per ἦ litteram enuntient, id est medere Paeon: cum autem ἰε Παιᾶν per ε̄ litteram dicunt cum adspiratione prioris litterae, significant hoc dici, in aliquem aduersa precatione βάλε Παιᾶν, id est immitte feriendo. qua uoce ferunt Latonam usam, cum Apollinem hortaretur impetum Pythonis incessere sagittis, cuius rei naturalem
 18 rationem suo loco reddam. hanc uocem, id est ἰε Παιᾶν, confirmasse fertur oraculum Delphicum Atheniensibus petentibus opem dei aduersus Amazonas Theseo regnante. namque inituros bellum iussit his ipsis uerbis semet ipsum auxiliatorem inuocare hortari-
 19 que. APOLLODORVS in libro quarto decimo περὶ θεῶν Ἴήιον solem scribit: ita appellari Appollinem ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν κόσμον ἰεσθαι καὶ ἰέναι, quod
 20 sol per orbem impetu fertur. sed Timotheus ita

5 enuntiationibus B 6 ΤΑΙΝΑ B 7 ΗΟC ΑΠΟ ΤΟΥ ΙΑCΤΑΙ B 8 et B: ΕΙ P 9 ἸΕΝΑΙ P ab immittendo ΠΑΙΑΝ ΑΠΟ ΤΟΥ ΠΑΙΕΙΝ ΒΕΛΟC | ΕΧΕΠΕΥΚΕC ΕΦΙΕΙC ΕΙ a feriendo B 11 obtenuit B' 12 precatur IH | ΠΑΝΗΤΑ litteram P 13 ΗΤΑΜ P 14 ΠΑΙΑΝ B P 1ε Cantabrig.: IH B P 16 ΠΑΛΕ B 17 hortaretur om. P' 18 impetum om. P pytonif P ** sagittif P 19 le Cantabrig.: IH B 24 XIII B P ΠΕΡΙΟ P 25 ΗΙΟΝ B appellare B' 26 ΤΟΝ P: ΓΟΝ B ΚΑΙΕΝΑΙ B 27 solem B timo|tho*uf P

σύ τ' ὦ τὸν ἀεὶ πόλον οὐράνιον
λαμπραῖς ἀκτίσ' Ἄλιε βάλλων
πέμψον ἑκαβόλον ἐχθροῖς βέλος
σᾶς ἀπὸ νεύρας ὦ ἴε Παιάν.

eundem deum praestantem salubribus causis Οὔλιον 21
appellant, id est sanitatis auctorem, ut ait Homerus

οὐλέ τε καὶ μάλα χαῖρε.

MAEANDRIVS scribit Milesios Ἀπόλλωνι Οὐλίῳ pro
salute sua immolare. PHERECYDES refert Thesea
cum in Cretam ad Minotaurum duceretur,
novisse pro salute atque reditu suo Ἀπόλλωνι
Οὐλίῳ καὶ Ἀρτέμίδι Οὐλίᾳ. nec mirum, si gemini 22
effectus uariis nominibus celebrantur, cum alios quo-
que deos ex contrario in eadem re duplici censi et
potestate accipiamus et nomine, ut Neptunum, quem
alias Ἐνοσίχθονα, id est terram mouentem, alias
Ἀσφαλίωνα, id est stabilientem, uocant. item Mer-
curius hominum mentes uel oculos et excitat et sopit,
ut ait poeta

εἴλετο δὲ ῥάβδον, τῆτ' ἀνδρῶν ὕμματα θέλγει.

unde et Apollinem id est solem, modo sospitatem 23
modo pestem significantibus cognominibus adoramus,

1 Bergk poetae lyr. ed. 4 p. 624 7 Od. ω 402 20 Π Ω 343

1 CI B, deinde TE BP ΓΟΝΕΙΠΟΛΟΝ P πόλον] ΠΟ B
ante ΟΥΡΑΝΙΟΝ deleta A in B 2 ΔΑΜΠΤΡΑ|IC P, ΔΑΜΤΡΑIC B
AKTIC P: AKTICIN B Ἄλιε] ΙΝΕΑΙΕ P, ΗΛΙ B ΒΑΛΛΟΝ B

3 ΒΕΛΟΣ P 4 ΝΕΥΡΑ B, deinde ΩΕΠΑΙΑΝ B 5 Ε*ΛΙΟΝ
(prior Ε in ras., I inducta) B 7 ΓΕ P 8 meandri B, mean-
driuf P, Leandrius Meursius, Maeandrius Keilius wind. onom.
p. 9 melisiof P ΟΥΛΙΟΙ | P 9 ΦΕΡΕΚΥΔΗΣ B P 11 nouisse
B 12 ΟΟΥΛΙΩΙ B ΡΑΡΤΕΜΙΔΙΟΥΑΙΑΓ. | P 15 * neptu-
num B 16 terram — 17 id est om. B 18 uel om. B 20
ΕΙΑΤΟ P ΘΕΤ B, deinde ΑΝ|ΔΡΟΝ B, ΑΝΑΡΩΝ P
ΤΕΛΓΕΪ· P, ΕΛΚΕΙ (K in ras.) B 21 & apollinem iterat B

cum tamen pestis, quae ab eo noxiis immittitur,
 24 aperte hunc deum bonis propugnare significet. hinc
 est, quod apud Pachynum Siciliae promuntorium
 Apollo Libystinus eximia religione celebratur. nam
 cum Libyes inuasuri Siciliam classem appulissent ad
 id promuntorium, Apollo, qui ibi colitur, inuocatus
 ab incolis inmissa hostibus peste et paene cunctis
 subita morte interceptis Libystinus cognominatus est.
 25 nostris quoque continetur annalibus similis eiusdem
 dei praesentiae maiestas. nam cum ludi Romae Apol-
 lini celebrarentur ex uaticinio Marcii uatis carmineque
 Sibyllino, repentino hostis aduentu plebs ad arma
 excitata occurrit hosti, eoque tempore nubes sagittarum
 in aduersos uisa ferri et hostem fugauit et uictores
 Romanos ad spectacula dei sospitalis reduxit. hinc
 intellegitur proelii causa, non pestilentiae, sicut quidam
 26 aestimant, ludos institutos. haec est autem huius
 aestimationis ratio, quod tunc sol super ipsum nostrae
 habitationis uerticem fulget. nam Cancer in aestiuo
 tropico est, in quo meante sole radii temperatam
 nostram non eminus sed superne demissi rectis
 fulgoribus lustrant. unde aestimatum est a non nullis
 ad propitiandum tunc maxime deum caloris Apollinaribus
 27 litari. sed inuenio in litteris hos ludos uictoriae,
 non ualitudinis causa, ut quidam ANNALIVM SCRIP-
 TORES memorant, institutos. bello enim Punico
 hi ludi ex libris Sibyllinis primum sunt insti-
 tuti suadente Cornelio Rufo decemuiro, qui
 propterea Sibylla cognominatus est, et postea
 corrupto nomine primus coepit Sylla uocitari.

---

2 diem P 3 pachinum BP pmuntoriū P 4 libysti-
 nus — 6 Apollo om. P 7 inmissa P 8 libystinus P
 10 praesentē B' 11 marti BP 12 sibyllino P 14 ostem
 P' 16 praelu P 21 demisse P' 22 estimatam B' 23
 apollinaribus ut uid. B' 25 ualitudinis B 26 enim om. P
 27 sibyllinis P 29 sibylla P 30 sylla uocitari (primitus fuit
 uocitatus) P

fertur autem in CARMINIBVS MARCI uatis, cuius duo 28
 nolumenta inlata sunt in senatum, inuentum esse ita
 scriptum hostem, Romani, si ex agro expellere
 uultis, uomicam quae gentium uenit longe,
 Apollini censeo uouendos ludos, qui quotannis
 comiter Apollini fiant. his ludis faciendis
 praesit is praetor, qui ius populo plebique
 dabit summum. decem uiri Graeco ritu hostiis
 sacra faciant. hoc si recte facietis, gaudebitis
 semper, fietque res publica melior: nam is
 diuus extinguet perduelles uestros, qui uestros
 campos pascunt placide. ex hoc carmine cum 29
 procurandi gratia dies unus rebus diuinis impensus
 esset, postea senatus consultum factum, uti decem
 uiri, quo magis instruerentur de ludis Apollini
 agendis reque diuina recte facienda, libros
 Sibyllinos adirent. in quibus cum eadem reperta
 nuntiatum esset, censuerunt patres Apollini ludos
 uouendos faciendosque, inque eam rem duo-
 decim milia aeris praetori et duas hostias
 maiores dari, decemuirisque praeceptum ut Graeco
 ritu hisce hostiis sacrum facerent, Apollini
 boue aurato et capris duabus albis auratis,
 Latonae boue femina aurata. ludos in circo
 populus coronatus spectare iussus. haec praecipue 30
 traditur origo ludorum Apollinarium.

Nunc ex aliis quoque huius dei nominibus eundem
 esse Apollinem et solem probemus. *Λοξίας* cognomi- 31
 natur, ut ait OENOPIDES, ὅτι ἐκπορεύεται τὸν λοξὸν

3 cf. Liuii XXV 12, 9

1 marci om P', martii* (fuit a) B 4 uenit om. P'
 5 apollini om. P 8 hostis P', deinde sacrificant B 11 ex-
 tinguit P 12 pascunt om. P' 16 fa*cienda P 17 sibilli-
 nos P eadem repente B 19 uouendos B' 23 albis aurate P'
 28 loxias BP cognominatus B 29 oenopides P ΕΚΤΙΟ-
 ΠΕΥΕΤΑΙ P, ΕΚΤΙΟΠΕΙ- (corr. in Υ) ΕΤΑΙ B ΛΟΞΟΝ ΚΙΚΛΟΝ
 P, ΛΟΖΟΝ ΚΙΚΛΟΝ B

κύκλον ἀπὸ δυσμῶν ἐπ' ἀνατολὰς κινούμενος, id est quod obliquum circulum ab occasu ad orientem pergit aut, ut CLEANTHES scribit, ἐπειδὴ καθ' ἑλίκας κινεῖται. λοξὰ γὰρ εἰσι καὶ αὐταί, quod flexuosum iter pergit, ἢ ὅτι λοξὰς τὰς ἀκτῖνας ἴησιν ἐφ' ἡμᾶς βορείους ὄντας νότιος ὢν, uel quod transuersos in nos a meridie immittit radios, cum simus ad ipsum septentrionales.

32 Delius cognominatus ἀπὸ τοῦ δῆλα καὶ φανερὰ πάντα ποιεῖν τῷ φωτί, quod inluminando omnia clara demonstrat.

33 Φοῖβος appellatus, ut ait CORNIFICIVS, ἀπὸ τοῦ φοιτᾶν βία, quod ui fertur, plerique autem a specie et nitore Φοῖβον, id est καθαρὸν καὶ λαμπρὸν, dictum putant.

34 Item Φάνητα appellant ἀπὸ τοῦ φαίνειν, et Φα- νεόν, ἐπειδὴ φαίνεται νέος, quia sol cotidie renouat sese, unde Vergilius

mane nouum.

35 Camerenses, qui sacrum Soli incolunt insulam Ἀειγενέτη Apollini immolant τῷ τὸν ἥλιον ἀεὶ γίγνεσθαι καὶ ἀεὶ γεννᾶν, id est quod semper exoriens gignitur, quodque ipse generat uniuersa inseminando fouendo producendo alendo augendoque.

36 Apollinis Lycii plures accipimus cognominis causas. ANTIPATER STOICVS Lycium Apollinem nun-

18 Vergil. Georg. III 325

1 ΔΙCΜΩΝ P' ANTOΛAC B' KYNOMENOC B 3 aut unde anthef B ΕΠΕΔΗ B 4 ΛΟΖΑΙ B ΤΑΡ P, deinde ΙΕCΙ P ΑΥΤΙ B 5 ὅτι] ΟΠ P ΛΟΖΑC B ΗCΙ|N B ΕΜΑC B, deinde ΟΥC ΟΝΤΑC B 6 tranuerfol P 8 post cognominatus add. est P ΤΩΥ P 9 ΦΟΤΙ P illuminando P 11 appellatur (P) 12 ΦΟΙΤΟΝ P quo die B 13 phebon P, phebon B ΚΑΤΑ|ΡΟΝ B 15 phaneta BP ΤΟΙ P 17 uergiliuf P, uirgiliuf B 19 camer|ense B 20 ΑΕΙΓΕΝΕΤΙ B ΤΟΤΩΝ P, deinde ΕΛΙΟΝ B ΓΙΝΕC * ΔΙ P, ΓΕ|ΝΕCΤΑΙ B 21 post exoriens deletum dī in P 22 ipse om. P 24 λιcυ P 25 licium P nucupatum P'

cupatum scribit ἀπο τοῦ λευκαίνεσθαι πάντα φωτί-
ζοντος ἡλίου. CLANTHES Lycium Apollinem appellatum
notat quod ueluti lupi pecora rapiunt, ita ipse quoque
umorem eripit radiis. prisci Graecorum primam lucem, 37
quae praecedit solis exortus, λύκην appellauerunt ἀπό
τοῦ λευκοῦ. id temporis hodieque λυκόφως cognomi-
nant. de quo tempore poeta ita scribit 38

ἦμος δ' οὔτ' ἄρ' πω ἠώς, ἔτι δ' ἀμφιλύκη νύξ.

idem Homerus

εὔχεο δ' Ἀπόλλωνι Λυκηγενεὶ κλυτοτόξω,

quod significat τῷ γεννῶντι τὴν λύκην, id est qui
generat exortu suo lucem. radiatorum enim splendor
propinquantem solem longe lateque praecedens atque
caliginem paulatim extenuans tenebrarum parit lucem.
neque minus Romani, ut pleraque alia ex Graeco, ita 39
et lucem uidentur a λύκη figurasse. annum quoque
uetustissimi Graecorum λυκάβαντα appellabant τὸν
ἀπὸ τοῦ λύκου id est sole βαινόμενον καὶ μετρούμενον.
λύκον autem solem uocari etiam Lycopolitana Thebai- 40
dos ciuitas testimonio est, quae pari religione Apol-
linem, itemque lupum, hoc est λύκον, colit in utroque
solem uenerans, quod hoc animal rapit et consumit
omnia in modum solis ac plurimum oculorum acie
cernens tenebras noctis euincit. ipsos quoque λύκους 41

8 Il. H 433 10 ib. Δ 101

1 ΛΕΙΚΑΙΝΕCΘΑΙ B * ΦΩΤΙΖΟΝ|ΤΟC P, ΦΟΤΙΖΟΝΤΟC B
2 cleantef P, Deantef B licij P appellatum B 3 quia
ueluti P ipse om. P 4 humorem (P) radiu (?) P'
5 soluf P ΛΙΚΗΝ P 6 ΛΕΙΚΟΥ P', ΛΕ B, deinde id est P
lycophof P, lycophof B 7 poeta om. P 8 ΠΟ B ΕΠΔΑΜ-
ΦΙΑΥΚΗΝΥΞ (Ξ in ras.) in P ΔΜΦΙΛΙ ΚΗΝΙΞ B 10 ΑΠΟΛΩ
(corr. ex O) ΝΙ B ΛΥΚΗΤΕΝΕ ΚΛΙΤΟΤΟΞ B ΚΑΙ|ΤΟΤΟΞ P
11 ΛΥΚΗ P, ΑΥ|ΚΗ B 14 parit] paul' P' 16 a*lyce (fuit l)
P, a lyce B 17 ΛΙΚΑ|ΒΑΝΤΑ appellant B ΤΟΝ ΥΠΟ (ΠΟ B)
ΤΟΥ ΛΙΚΟΥ P 18 ΜΕ|ΤΡΟΙΜΕΝΟΝ B 19 et 21 ΛΙΚΟΝ P
19 lycopolitana B 23 aciem B 24 ΛΙΚΟC P, ΛΥΚΟC B,
deinde alyce P, alyce B

a *λύκη* id est a prima luce appellatos quidam putant, quia hae ferae maxime id tempus aptum rapiendo pecori obseruant, quod antelucanum post nocturnam famem ad pastum stabulis expellitur.

- 42 Apollinem *Πατρόῳν* cognominauerunt non propria gentis unius aut ciuitatis religione, sed ut auctorem prognerandarum omnium rerum, quod sol umoribus exsiccatis ad prognerandum omnibus praebuit causam, ut ait Orpheus

πατρός ἔχοντα νόον καὶ ἐπίφρονα βουλήν,

unde nos quoque Ianum patrem uocamus, solem sub hac appellatione uenerantes.

- 43 *Νόμιον Ἀπόλλωνα* cognominauerunt non ex officio pastoralis et fabula, per quam fingitur Admeti regis pecora pautisse, sed quia sol pascit omnia quae terra
44 prognerat. unde non unius generis sed omnium pecorum pastor canitur, ut apud Homerum Neptuno dicente

Φοῖβε, σὺ δ' εἰλίποδας ἔλικας βοῦς βουκολέεσκες.

atque idem apud eundem poetam equarum pastor significatur ut ait

*τὰς ἐν Πηρείῃ θρέψ' ἀργυρότοξος Ἀπόλλων,
ἄμφω θηλείας φόβον Ἄρηος φορεούσας.*

- 45 praeterea aedes ut ouium pastoris sunt apud Camirenses *Ἐπιμηλίου*, apud Naxios *Ποιμνίου*, itemque

10 fragm. ed. Hermann p. 465   19 Il. Φ 448   22 ib.
B 766

1 appellatos B   2 rapiedo P'   6 gentis huius aut ciuitatis B' auctore B   7 humoribus P   13 ΑΠΟΛΛΩΝΑ P', ΑΠΟΛΛΩΝ B   14 & fabula — 15 peccora (sic) iterat B'   17 peccorum B   19 ΕΛΙΠΟΔΑΣ B: ΕΙΑΠΛΑΣ P, *deinde* ΕΛΙΚΟΣ ΒΟΥΚΟΛΑΕΣΚΕΣ P   22 ΦΗΡΙΦΙ P, ΦΗΡΙΕΙ B   ΑΡΤΙΡΟΤΟΞΟΣ BP   23 ΤΗΛΕΙΑΣ P   24 * apud (uid. fuisse t) P   25 ΕΠΙΜΕΛΙΟΥ B

deus Ἀρονοκόμης colitur, et apud Lesbios Ναπαῖος, et multa sunt cognomina per diuersas ciuitates ad dei pastoris officium tendentia. quapropter uniuersi pecoris antistes et uere pastor agnoscitur.

Apollo Ἐλελεὺς appellatur ἀπὸ τοῦ ἐλίττεσθαι 46
περὶ τὴν γῆν, quod aeterno circa terram meatu ueluti uolui uidetur, ut ait Euripides

Ἦλιε θεοαῖς ἵπποισιν εἰλίττων φλόγα,

ἢ ὅτι συναλισθέντος πολλοῦ πυρὸς περιπολεῖ ut ait Empedocles

οὐνεκ' ἀναλισθεις μέγαν οὐρανὸν ἀμφιπολεύει.

Platon ἀπὸ τοῦ συναλίξιν καὶ συναθροίξιν τοὺς ἀνθρώπους, ὅταν ἀνατείλῃ, quod exoriens homines con-
ducit in coetum.

Apollo Χρυσοκόμας cognominatur a fulgore ra- 47
diorum, quos uocant comas aureas solis, unde et Ἀκερσικόμης, quod numquam radii possunt a fonte lucis auelli, item Ἀργυρότοξος, quod enascens per summum orbis ambitum uelut arcus quidam figuratur alba et argentea specie, ex quo arcu radii in modum emicant sagittarum. Σμινθεὺς cognominatur, ὅτι ζέων 48
θεῖ, quia feruens currit, Καρνεῖος ἐπεὶ καιόμενος

8 Phoeniss. 3 11 cf. Crat. p. 409 A

1 ΑΡΤΟΚΟΜΗΣ P, ΚΟΜΗΣ B 5 appellatus B ΕΛΙΤΤΕ-
ΣΤΑΙ B 6 ΓΙΝ B 8 ΘΟΑΙΣΠΠΟΥΣΙΝ B ΕΛΙΤΤΩΝ BP
9 ΣΥΝΑΛΙΘΕΝΤΟΣ P ΠΕΡΙΠΟΛΕΙ B 10 empodocles P
11 ΑΝΑΛΙΣΘΕΙΣ BP ΑΜΦΙΒΟΛΕΥΕΙ B 12 Platon]
ΓΑΑΤΩΝ P, ΠΑΛΑΤΟΝ B, deinde ΑΠΛΑΟ B ΣΥΝΑΛΑΚΚΕΙΝ
B et (sed Υ corr. ex Ο) P, em. Ianius ΣΥΝΑΤΡΟΙΖΕΙΝ B
13 ΑΝΘΡΟΠΟΥΣ B ΑΝΑΤΕΛΗ P, ΑΝΑΤΑ (corr. in Ε) ΥΛΕ B
15 chryfocomaf P, chryfocomaf B cognominatus b 16 quos
Salisb.: qual BP in unde (?) P' 17 ΑΚΕΡΣΙΚΟΜΕΣ B
18 argyrotoxuf P, argy|rotoxuf B 19 figuratus B 21 *MIN-
ΘΕΙΣ P, CMINΘΕΙΣ B cognominatus B ΖΕΟΝ B 22 ΚΑΙ-
ΜΕΝΟΣ B

- δραται νέος, uel quod, cum omnia ardentia consumantur, hic suo calore candens semper nouus constat. item Ἀπόλλων Κιλλαῖος, ὅτι τὰς κινήσεις λαϊὰς ποιεῖ,
- 49 semper nobis ab austro currens. Θυμβραῖος Ἀπόλλων ὁ τοὺς ὕμβρους θεῖς, quod est deus imbricator. Ἀπόλλων Φιλήσιος, quod lumen eius exoriens amabile amicissima ueneratione consalutamus.
- 50 Ἀπόλλων Πύθειος οὐκ ἀπὸ τῆς πύθσεως, id est non a consultatione oraculorum dictus a physicis aestimatur, sed ἀπὸ τοῦ πύθειν id est σήπειν, quod numquam
- 51 sine ui caloris efficitur. hinc ergo Πύθειον dictum aestimant, licet hoc nomen ex nece draconis inditum deo Graeci fabulentur, quae tamen fabula non abhorret ab intellectu naturalis arcani, quod apparebit, si percurretur ordo, qui de Apolline nascente narratur,
- 15 sicut paulo superius enarraturum me esse promisi.
- 52 Latonae Apollinem Dianamque pariturae Iuno dicitur obstitisse, sed ubi quandoque partus effusus est, draconem ferunt, qui Πύθων uocitabatur, inuasisse cunas deorum, Apollinemque in prima infantia sagittis beluam
- 20 confecisse. quod ita intellegendum naturalis ratio demonstrat. namque post chaos ubi primum coepit confusa deformitas in rerum formas et in elementa enitescere, terraque adhuc umida substantia in molli atque instabili sede nutaret, conualescente paulatim
- 25 aethereo calore atque inde seminibus in eam igneis defluentibus haec sidera edita esse creduntur, et solem quidem maxima ui caloris in superna raptum, lunam uero umidiore et uelut femineo sexu naturali quodam pressam tepore, inferiora tenuisse, tamquam ille magis
- 30

3 ΑΠΟΛΛΩΣ P ΚΑΛΛΑΙΟΣ P', ΚΙΛΛΑΙΟΣ B 5 ΤΟΥΣ
 P ΟΜΒΡΟΣ P, ΟΜΒΡΟΥΟ B 7 amacissima B' consul-
 tamus B 8 ΠΥΤΙΟΣ B ΠΕΙΣΕΩΣ B 9 oculorum B phi-
 licis P 10 ΟΥΘΕΙΝ B' ΣΕΠΕΙΝ B 13 horret B 14 aparebit P'
 15 ordo in ras. in P 19 ΠΥΘΟΝ B 22 cepit P 24 nitescere P
 humida P in om. B P 29 umidiore P

substantia patris constet, haec matris: si quidem 54
 Latonam physici uolunt terram uideri, cui diu inter-
 uenit Iuno, ne numina, quae diximus, ederentur: hoc
 est aer, qui tunc umidus adhuc grauisque obstabat
 aetheri, ne fulgor luminum per umoris aerii densitatem
 tamquam e cuiusdam partus progressionem fulgeret. 55
 sed diuinae prouidentiae uicit instantia, quae creditur
 iuuisse partum. ideo in insula Delo ad confirmandam
 fidem fabulae aedes Prouidentiae, quam *ναὸν Προνοίας*
 Ἀθηνῶς appellant, apta religione celebratur. propterea 56
 in insula dicuntur nati, quod ex mari nobis oriri
 uidentur. haec insula ideo Delos uocatur, quia ortus
 et quasi partus luminum omnia facit *δῆλα*, id est
 aperta, clarescere. haec est autem de nece draconis 57
 ratio naturalis, ut scribit ANTIPATER STOICVS. nam
 terrae adhuc umidae exhalatio meando in
 supera uolubili impetu atque inde sese, post-
 quam calefacta est, instar serpentis mortiferi
 in infera reuoluendo corrumpere omnia ui
 putredinis, quae non nisi ex calore et umore
 generatur, ipsumque solem densitate caliginis
 obtegendo uidebatur quodam modo lumen eius
 eximere: sed diuino feruore radiorum tandem
 uelut sagittis incidentibus extenuata exsiccata
 enecta interempti draconis ab Apolline fabu-
 lam fecit. est et alia ratio draconis perempti. nam 58
 solis meatus licet ab ecliptica linea numquam recedat
 sursum, tamen ac deorsum uentorum uices certa de-
 flexione uariando iter suum uelut flexum draconis
 inuoluit. unde Euripides 59

59

2 physici P 4 humidus P 5 luminum — 6 progressionem
 om. B 5 humoris B, humosi B *aeris P 6 ne fulgeret
 corr. in refulgeret in B 7 uiuit P 9 edis BP ΠΠΟ-
 ΟΝΟΙΑCATHNAC B 11 dicunt B enati P 15 ante | patris B
 16 umidae P exhalatio BP 17 superna b 20 umere B',
 humore P 22 uidebatur om. P 25 ab apolline praeter ne
 in ras. in B

πυριγενῆς δὲ δράκων
 ὁδὸν ἡγείται ταῖς τετραμόροισι
 ὦραισι ξενγνύς ἀρμονία
 πλούτου πολύκαρπον ὄχημα.

sub hac ergo appellatione caelestis itineris sol cum 5
 confecisset cursum suum, draconem confecisse diceba-
 60 tur. inde fabula exorta est de serpentis nece. sagit-
 tarum autem nomine non nisi radiorum iactus ostenditur,
 qui tunc longissimi intelleguntur, quo tempore
 altissimus sol diebus longissimis solstitio aestiuo 10
 conficit annum cursum, inde Ἐκηβόλος et Ἐκατηβόλος
 dictus ἕκαθεν τὰς ἀκτῖνας βάλλον, e longissimo
 altissimoque radios in terram usque demittens.

61 De Pythii cognomine sufficere ista potuissent,
 ni haec quoque se ratio eiusdem appellationis ingereret. 15
 cum enim sol in signo Cancri aestium sol-
 stitium facit, in quo est longissimi diei ter-
 minus, et inde retrogressum agit ad diminutionem
 dierum, Pythius eo tempore appellatur
 ὡς πύματον θέων, ὃ ἐστὶ τὸν τελευταῖον δρόμον 20
 62 τρέχων. idem ei nomen conuenit, et cum
 Capricornum rursus ingrediens ultimum
 breuissimi diei cursum intellegitur peregisse,
 et ideo in alterutro signorum peracto annuo
 spatio draconem Apollo, id est flexuosum iter 25
 suum, ibi confecisse memoratur. hanc opinionem

1 fragm. 937 ed. Nauck.

1 ΛΡΑΚΩΝ P, *deinde* 2 ΟΛΟΝ B P ΕΤΕΙΤΑΙ B
 3 ΩΡΑΙC P, ΟΡΑΙC B ΖΕΥΓΗC P ΑΡΜΟΝΙ** B 4
 Q ΠΛΟΥΤΟΥ (*sed* O *add. man. recentissima*) B πλούτου πολύ-
 καρπον] ΠΛΟΥΚΑΡΠΟΝ P 6 confecisset B' suum cursum (P)
 11 ΕΚΑΤΗΒΛΟC B 12 ΕΚΘΕΝ B ΒΑΛΛΟΝ B ex P
 13 usque om. P' dimittent B 14 pythii B nomine P'
 possent P 15 se om. B 17 dei B' 20 ΕΕΟΝ B ΕCΤΙΝ
 B, ΕCΤΥΝ B 21 id est B' 24 alterutro B pocto B'

CORNIFICIVS in ETYMIS retulit. ideo autem his 63
 duobus signis quae portae solis uocantur,
 Cancro et Capricorno, haec nomina contigerunt,
 quod Cancer animal retro atque oblique cedit,
 eademque ratione sol in eo signo obliquum,
 ut solet, incipit agere retrogressum, caprae
 uero consuetudo haec in pastu uidetur, ut
 semper altum pascendo petat, sed et sol in
 Capricorno incipit ab imis in alta remeare.

10 Ἀπόλλωνα Διδυμαῖον uocant, quod geminam 64
 speciem sui numinis praefert ipse inluminando for-
 mandoque lunam. et enim ex uno fonte lucis gemino
 sidere spatia diei et noctis inlustrat, unde et Ro-
 mani solem sub nomine et specie Iani Didymaei
 15 Apollinis appellatione uenerantur.

Ἀπόλλωνα Δέλφιον uocant, quod quae obscura 65
 sunt claritudine lucis ostendit ἐκ τοῦ δηλοῦν ἀφανῆ,
 aut, ut NVMENIO placet, quasi unum et solum. ait
 enim prisca Graecorum lingua δέλφον unum
 20 uocari. unde et frater inquit ἀδελφός dicitur
 quasi iam non unus. Hieropolitani praeterea, qui 66
 sunt gentis Assyriorum, omnes solis effectus atque
 uirtutes ad unius simulacri barbati speciem redigunt,
 eumque Apollinem appellant. huius facies prolixa in 67
 25 acutum barba figurata est eminente super caput
 calatho. simulacrum thorace munitum est, dextera
 erectam tenet hastam superstante Victoriae paruulo
 signo, sinistra floris porrigit speciem, summisque ab
 umeris Gorgoneum uelamentum redimitum anguibus

1 hujl (quid primitus fuerit non dispicio) p 4 obloquū B
 10 ΑΠΟΛΛΩΝΑ Β ΔΙΑΥΜΑΙΟΝ P 11 illuminando B 12
 luci B' 13 illustant P 14 nomine praeter e in ras. in P
 17 ΔΗΛΟΥ ΒΡ ΔΦΑΝΕ Β 18 numero B' 20 ΔΕΛΦΟΝ
 ut uid. P', ΑΔΕΛΦΟΝ b 21 iā ñ nouul P 22 affiriorum P
 26 simula*chrum P torace P'B dextrę | rectam P, dex-
 terē^a * rectam B 29 humerif (P)

tegit scapulas. aquilae propter exprimunt instar uolatus, ante pedes imago feminea est, cuius dextra laeuaque sunt signa feminarum, ea cingit flexuoso uolumine
 68 draco. radios in terram superne iaci barba demissa significat. calathus aureus surgens in altum monstrat 5 aetheris summam, unde solis creditur esse substantia. hastae atque loricae argumento imago adiungitur Martis, quem eundem ac solem esse procedens sermo patefaciet. Victoria testatur cuncta submitti huius sideris potestati. floris species florem rerum protesta- 10 tur, quas hic deus inseminat progenerat fouet nutrit 69 maturatque. species feminea terrae imago est, quam sol desuper inlustrat. signa duo aequae feminea, quibus ambitur, hylen naturamque significant confamulantes, et draconis effigies flexuosum iter sideris monstrat. 15 aquilae propter altissimam uelocitatem uolatus altitudinem solis ostendunt. addita est Gorgonea uestis, 70 quod Minerua, quam huius praesidem accipimus, solis uirtus sit, sicut et PORPHYRIUS testatur Mineruam esse uirtutem solis, quae humanis mentibus 20 prudentiam subministrat. nam ideo haec dea Iouis capite prognata memoratur, id est de summa aetheris parte edita, unde origo solis est.

XVIII Haec, quae de Apolline diximus, possunt etiam de Libero dicta existimari. nam ARISTOTELES, qui 25 THEOLOGVMENA scripsit, Apollinem et Liberum patrem unum eundemque deum esse cum multis aliis argumentis adserat, etiam apud Ligyreos

---

25 Rosii Arist. pseud. p. 616

---

1 spatulaf (sed. uid. fuisse spaculaf) P   2 est om. P
 4 iacient P   dimissa B   7 adiungit B'   8 matris B   13
 inlustrat P   14 significat P'   16 altissimam praeter al in ras.
 in P   23 post est add. DE LIBERO PATRE BP   25 esti-
 mari P   aristoteles B   27 eundem B   28 alius om. P
 asserit B   ligureof P

ait in Thracia esse adytum Libero consecratum
 ex quo redduntur oracula. sed in hoc adyto
 uaticinaturi plurimo mero sumpto, uti apud
 Clarium aqua pota, effantur oracula. apud 2
 Lacedaemonios etiam in sacris, quae Apollini celebrant,
 Hyacinthia uocantes, hedera coronantur Bacchico ritu.
 item Boeotii Parnassum montem Apollini sacratum 3
 esse memorantes, simul tamen in eodem et oraculum
 Delphicum et speluncas Bacchicas uni deo consecratas
 colunt, unde et Apollini et Libero patri in eodem
 monte res diuina celebratur. quod cum et Varro et 4
 Granius Flaccus adfirmant, etiam Euripides his docet

*Διώνυσος, ὃς θύροισι καὶ νεβρῶν δοραῖς
 καθάπτος ἐν πεύκαισι Παρνασσὸν κάτα
 πηδᾶ χορεύων.*

in hoc monte Parnasso Bacchanalia alternis annis 5
 aguntur, ubi et Satyrorum, ut adfirmant, frequens
 cernitur coetus et plerumque uoces propriae exau-
 diuntur itemque cymbalorum crepitus ad aures homi-
 num saepe perueniunt. et nequis opinetur diuersis 6
 dis Parnassum montem dicatum, idem Euripides, in
 Licymnio Apollinem Liberumque unum eundemque
 deum esse significans, scribit

13 fragm. 752 ed. Nauck

1 tracia *P* adytum *BP* ὦ in consecratū | in ras. in *P*

2 aditū *B* 3 plurimū *B'* sumpto *b* 4 potata *P* effa-
 tur *corr.* in effatur in *B* oraculo *P* 5 lacedemoniof *P*
 celebrabant *B* 6 yacinthia *P*, YA | cinthia *B* bachico *P*
 7 beoty *P*, βοῦν *B*, cf. ad. p. 62, 12 parnaſum *P'* 9 bachi-
 cal *P* unde — 11 celebratur *om.* *P* 12 affirmant *P*, ad-
 firm& *B'* 13 ΔΙΟΝΙΣΟΣ *P* ὃς *om.* *BP* Α|ΟΡΑΙΣ *P* 14
 ΠΕΥΚΑΙΣ ΑΠΝΑΣΣΟΝ *P* 15 ΠΑΔΑΙΧΟΡΕΙΩΝ · *P*, ΠΙΔΑΙ ΧΟ-
 ΡΕΥΩΝ *P* 16 parnaſſo *B* bachanalia *P* 17 fatyrorum *P*
 affirmant *P* 18 eorum post propriae *add.* *P* 20 optinetur *B'*
 22 licymnio *P*

δέσποτα φιλόδαφνε Βάκχε, Παιὸν Ἀπολλων εὐλυρε.
ad eandem sententiam Aeschylus

ὁ κισσεὺς Ἀπόλλων ὁ Βακχεῖος ὁ μάντις.

7 Sed licet illo prius adserto eundem esse Apollinem
ac solem, edoctoque postea ipsum esse Liberum patrem, 5
qui Apollo est, nulla ex his dubitatio sit Solem ac
Liberum patrem eiusdem numinis habendum, absolute
8 tamen hoc argumentis liquidioribus adstruetur. in
sacris enim haec religiosi arcani observatio tenetur,
ut sol cum in supero, id est in diurno hemisphaerio, 10
est, Apollo uocitetur: cum in infero, id est nocturno,
9 Dionysus, qui est Liber pater, habeatur. item Liberi
patris simulacra partim puerili aetate partim iuuenis
fingunt. praeterea barbata specie, senili quoque, ut
Graeci eius quem Βασσαρέα, item quem Βρισεά apel- 15
lant, et ut in Campania Neapolitani celebrant Ἡβωνα
10 cognominantes. hae autem aetatum diuersitates ad
solem referuntur, ut paruulus uideatur hiemali solstitio,
qualem Aegyptii proferunt ex adyto die certa, quod
tunc breuissimo die ueluti paruus et infans uideatur. 20
exinde autem procedentibus augmentis aequinoctio
uernali similiter atque adolescentis adipiscitur uires
figuraque iuuenis ornatur. postea statuitur eius aetas
plenissima effigie barbae solstitio aestiuo, quo tempore
summum sui consequitur augmentum. exinde per 25
diminutiones ueluti senescenti quarta forma deus figu-

1 fragm. 480 ed. Nauck
Hermann

3 Aeschyli fragm. 358 ed.

1 BAXE P	BAIAN B	ΑΠΟΛΛΩΝ BP	2 εἰς ἄλυσιν P
3 ΚΙΣΣΕΙΟC B	Βακχεῖος Hermannus:	ΚΑΒΑΛΙΟC P,	ΒΑΚΚΙΟC B
6 qui om. P'	7 libertum P'	9 archani BP	10 diurno P'
hemisphaerio P	11 cum infero P	12 diomihuf P,	dyomihuf B
13 iuuenih P	15 brisea BP	16 hebona BP	19 egyptij
P, egyptij B	adito BP	certo P', carta B'	22 adoles-
centih BP	23 ornatuf B'	26 deminutionef BP,	deinde add.
dierum P	figuratuf B'		

ratur. item in Thracia eundem haberi solem 11
 atque Liberum accipimus, quem illi Sebadium
 nuncupantes magna religione celebrant, ut
 ALEXANDER scribit, eique deo in colle Zilmisso
 5 aedes dicata est specie rotunda, cuius medium
 interpatet tectum. rotunditas aedis monstrat huiusce
 sideris speciem summoque tecto lumen admittitur, ut
 appareat solem cuncta uertice summo lustrare lucis
 inmissu, et quia oriente eo uniuersa patefiunt. Orpheus 12
 10 quoque, solem uolens intellegi, ait inter cetera

τήκων αἰθέρα διον ἀκίνητον πρὶν ἔοντα
 ἔξανέφηνε θεοῖσιν δρᾶν κάλλιστον ἰδέσθαι
 ὄν δὴ νῦν καλέουσι Φάνητά τε καὶ Διόνυσου
 Εὐβουλήα τ' ἄνακτα καὶ Ἀνταύγην ἀρίδηλον·
 15 ἄλλοι δ' ἄλλο καλοῦσιν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων.
 πρῶτος δ' ἐς φάος ἦλθε, Διώνυσος δ' ἐπεκλήθη,
 οὐνεκα δινεῖται κατ' ἀπείρονα μακρὸν Ὀλυμπον·
 ἀλλαχθεὶς δ' ὄνομ' ἔσχε, προσωνυμίας πρὸς ἕκαστον
 πανταδοπὰς κατὰ καιρὸν ἀμειβομένοιο χρόνοιο.

20 Φάνητα dixit solem ἀπὸ τοῦ φωτὸς καὶ φανεροῦ, id 13
 est a lumine atque inluminacione, quia cunctis uisitur
 cuncta conspiciens. Διώνυσος, ut ipse uates ait, ἀπὸ
 τοῦ δινεῖσθαι καὶ περιφέρεσθαι, id est quod circum-

11 fragm. ed. Hermann p. 463

2 febladium (corr. ex febiadium) P, Sabazium Meursius
 5 dicta B' 9 inmissu P 11 ΤΙΚΩΝ B AKINETON P
 12 ΕΝΕΦΗΝΕ| P, ΕΞΑΝΕΦΕΝΕ B θεοῖς Ὄρον Gessn.
 ΚΑΛΑΙΣΤΟΝ BP, deinde ΙΔΕΣΤΑΙ P 13 ΦΑΝΗΑΤΕ B 14
 ΑΝΤΑΥΓΗΝ P ΑΡ*ΔΗΛΟΝ (fuit Υ) P, ΑΡΔΗΛΟΝ B
 15 ΕΠΙΧΘΕΟΝΙΩΝ BP, deinde ΑΝΟΡΩΠΩΝ P 16 ΔΙΩΝΥ-
 ΣΟΣΔ P, ΔΙΟΝΙΣΟΣΔ B, deinde ΕΠΕΚΑΗΟΝ P 17 ΔΙΝΕΙΤΑ
 B προσωνυμίας τ' ἐκέκαστο πανταδοπαίς Lobeckius Aglaophami
 p. 498^c 19 ΑΜΕΒΟ| ΜΕΝΟΙΟ B, ΑΜΕΝΟΙΟ P 20 faneta
 BP solem ΑΠΟΥΦΑΤΟΣ B καί] ΚΙΑ P 21 illuminatione
 B 22 diomisof P, diomisof B 23 ΠΕΡΙΦΕΡΕΣΘΑΙ P',
 ΠΕΡΙ| ΦΕΡΕΣΤΑΙ B

14 feratur in ambitum. unde CLEANTHES ita cognominatum scribit ἀπὸ τοῦ διανύσαι, quia cotidiano impetu ab oriente ad occasum diem noctemque faciendo caeli
15 conficit cursum. physici Διόνυσον Διὸς νοῦν, quia solem mundi mentem esse dixerunt. mundus autem uocatur caelum, quod appellant Iouem. unde Aratus de caelo dicturus ait

ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα.

16 Liber a Romanis appellatur, quod liber et uagus est, ut ait Naeuius

hac qua sol uagus igneas habenas
immittit propius iugatque terrae. 10

17 idem uersus Orphici Εὐβουλῆα uocantes boni consilii hunc deum praestitem monstrant. nam si conceptu mentis consilia nascuntur, mundi autem mentem solem esse opinantur auctores, a quo in homines manat
18 antistitem crediderunt. solem Liberum esse manifeste pronuntiat Orpheus hoc uersu

Ἥλιος, ὃν Διόνυσον ἐπίκλησιν καλέουσιν.

et is quidem uersus absolutior, ille uero eiusdem uatis
operosior 20

εἷς Ζεὺς εἷς Ἀΐδης εἷς Ἥλιος εἷς Διόνυσος.

8 Arati 1 10 p. 78 Luc. Muell. (post Catullum) 19
fragm. ed. Hermann p. 455

1 cleantef P 2 TOI P, TΩY B, deinde ΔΙΑΝΙΚΑΙ (secundam | add. p.) P 4 phifici ΔΙΟΝΙ | CONAIC P 7 ΔΙΟC P
8 appellatus B 9 neuus BP 11 p|prius B 12 orphici P
supra ΕΥΒΟΥΛΗΑ add. ΚΑΛΙ b 13 monstrat B sic P'

19 ON erasum (certe hoc fuisse uid.) in B ΕΠΙΚΛΕ^HCIN P,
ΕΠΙΚΛΕ|ΑΙΝ B, deinde ΚΑΛΕΟΥCIN | P 20 hif B' 22 ΔΙΔΗC

P: ΑΝΔΗC B, deinde ΕΙCΝΑΙΟC B ΕΙC ΔΙΝΙCΟC · in ras. in P

huius uersus auctoritas fundatur oraculo Apollinis 19
 Clarii, in quo aliud quoque nomen soli adicitur, qui
 in isdem sacris uersibus inter cetera uocatur Ἰαώ.
 nam consultus Apollo Clarius, quis deorum habendus
 sit, qui uocatur Ἰαώ, ita effatus est

ὄργια μὲν δεδαῶτας ἐχοῖν νηπευθέα κεύθειν, 20
 εἰ δ' ἄρα τοι παύρη σύνεσις καὶ νοῦς ἀλαπαδνός,
 φράζεο τὸν πάντων ὑπατον θεὸν ἔμμεν Ἰαώ,
 χεῖματι μὲν τ' Αἶδην, Δία δ' εἵαρος ἀρχομένοιο,
 Ἥλιον δὲ θέρευσ, μετοπώρου δ' ἄβροδν Ἰαώ.

huius oraculi uim, numinis nominisque interpretationem, 21
 qua Liber patet et sol Ἰαώ significatur, exsecutus est
 CORNELIUS LABEO in libro, cui titulus est DE ORACULO
 APOLLINIS CLARII. item Orpheus Liberum atque 22
 Solem unum esse deum eundemque demonstrans de
 ornatu uestituque eius in sacris Liberalibus ita scribit

ταῦτά τε πάντα τελεῖν ἦρι σκευῇ πυκάσαντα
 σῶμα θεοῦ, μίμημα περικλύτου ἡελίοιο·
 πρῶτα μὲν οὖν φλογέαις ἐναλίγκιον ἀκτίνεσσιν
 πέπλον φοινίκεον πυρὶ εἵκελον ἀμφιβαλέσθαι·
 αὐτὰρ ὑπερθε νεβροῖο παναίολον εὐρὸν καθάψαι

17 fragm. ed. Hermann. p. 464

3 hifdem B IAO P, YAO B 4 nam consultus — 5 uoca-
 tur Ἰαώ om. P 5 uocatus B', deinde AO B affatus P
 6 ΟΡΠΑ P, OPTA B 7 ΑΠΑΓΟΙ P, deinde ΠΑΥΤΗ P, ΠΑΙΡΕ
 B, deinde CINCIC B NOIC BP 8 | *ΦΡΑΖΕΟ P, deinde
 ΤΩΝ BP ΥΠΑΤΟ P ΔΩ B 9 ΔΔΙΝ B ΑΡΖΟΜΕΝΟΙΟ
 P 10 ΘΕΡΕΙC B, deinde ΜΕΓΩ *ΠΡΟΙΔ P, ΜΕΤΟΠΑΡΩΙΔ
 B, deinde ΑΒΡΟΝΙCΩ . P 12 & sol ΔΩ B, & folio P signi-
 ficatus B exsequutus P 13 est om. B 17 ΙΑΥΤΑ B ΤΕ
 B: ΙΕ P ἦρι Geelius: ΕΡΙ B, ΙΤΕΡΑ (T in ras.) P CΚΕΥΗ
 BP 18 ΘΕΟΙ P ΠΕΡΙΧΑΥΙΟΥ P 19 οὖν] ΑΥΝ P, deinde ΦΑ|
 ΟΓΕΑΙCENΛΙΓΚΙΟΝ (Φ et prior O in ras.) P 20 ΠΙΕΠΑΟΝ P,
 ΠΕΠΑΟΝ B εἵκελον Zeunius: ΙΚΕΛΟΝ P, ΚΕΛΟΝ B ΔΜ-
 ΦΙΒΑΛΕCΘΑ! P 21 ΤΑΥΤΑΝ P ὑπερθε] ΠΕΡΕΕ B
 ΕΥΡΙΚΑΤΑΨΑΙ BP

δέρμα πολύστικτον θηρὸς κατὰ δεξιὸν ὦμον,
 ἄστρον δαιδαλέων μίμημ' ἱεροῦ τε πόλοιο.
 εἶτα δ' ὑπερθε νεβοῦς χρύσειον ζωστήρα βαλέσθαι,
 παμφανόωντα, πέριξ στέρων φορέειν, μέγα σῆμα,
 εὐθύς ὅτ' ἐκ περάτων γαίης φαέθων ἀνορούων
 χουσεΐαις ἀκτίσι βάλλη ῥόον ὠκεανοῖο,
 αὐγὴ δ' ἄσπετος ἦ, ἀνὰ δὲ δρόσῳ ἀμφιμειγῆσα
 μαρμαίρη δίνησιν ἐλισσομένη κατὰ κύκλον,
 πρόσθε θεοῦ· ζωστήρ δ' ἄρ' ὑπὸ στέρων ἀμετροῦτων
 φαίνεται ὠκεανοῦ κύκλος, μέγα θαῦμα ἰδέσθαι.

23 hinc et Vergilius sciens Liberum patrem solem esse
 et Cererem lunam, qui pariter fertilitatibus glebae et
 maturandis frugibus uel nocturno temperamento uel
 diurno calore moderantur uestro ait

si munere tellus

Chaoniam pingui glandem mutauit arista.

24 solem uero terrenae esse fecunditatis auctorem idem
 poeta profano mox docuit exemplo, cum ait

saepe etiam steriles incendere profuit agros

et reliqua. si enim hominum commento ignis adhibitus
 multiplex praestat auxilium, quid adscribendum est
 aethereo solis calori?

XVIII Quae de Libero patre dicta sunt, haec Martem

15 Georg. I 7 19 Georg. I 84

1 ΝΟΛΙΣΤΙΚΤΟΝ P, ΠΟΛΙΣΤΙΚΤΟΝ B ΘΕΡΟΣ B ΤΕΞΙΟΝ
 B ΩΜΑΝ P 2 ΑΣΤΡΟΝ B ΔΑΙΔΑΛΕΙΩΝ P, ΔΑΙΔΑΛΕΙΩΝ
 B ΜΙΜΥ|Μ P ΕΡΟΥ B ΙΕΠΟΥ P ΤΕΠΟΛΙΟ P, ΤΕΝΟ-
 ΛΟΙΟ B 3 ΔΠΕΡΘΕΝΕΒΡΕΣ B ΧΡΥΣΕΩΝ P, ΧΡΙΣΕΩΝ B
 4 ΣΤΕΡΝΟΝ B 5 γαίης] ΤΑΗΙΣ P ΑΝΑΡΟΥΩΝ P 6 ΧΡΙ-
 ΣΕΙΑΙΣ B 7 ΑΥΤΗ B P ἦ] ΝΙ B 8 ΕΛΙΣΣΟΜΗΝΗ B P
 ΚΥΚΛΟΝ| P, ΚΑΥΚΑΟΝ B 9 ΖΩΕΙΗΡ P, ΖΟΣΤΗΡ B ΥΝΟ
 P, ΠΟ B ΑΜΕΤΡΙΤΡΩΝ B 10 ΦΑΙΝΕΤΑΤΩΚΕΑΝΟΥ P
 ΜΕΤΑ B ΘΑΥΜ P ΙΔΕΣΘΕΙ P, ΔΕΣΘΕΙ B 20 comentio P
 22 aethero B post calori add. DE MARTE B

eundem ac solem esse demonstrant, si quidem plerique Liberum cum Marte coniungunt, unum deum esse monstrantes. unde Bacchus *Ἐννάλιος* cognominatur, 2 quod est inter propria Martis nomina. colitur etiam apud Lacedaemonios simulacrum Liberi patris hasta insigne, non thyrso. sed cum thyrsum tenet, quid aliud quam latens telum gerit, cuius mucro hedera lambente protegitur? quod ostendit uinculo quodam patientiae obligandos impetus belli. habet enim hedera uinciendi obligandique naturam. nec non et calor uini, cuius Liber pater auctor est, saepe homines ad furorem bellicum usque propellit. igitur propter cognatum 3 utrisque effectus calorem Martem ac Liberum unum eundemque deum esse uoluerunt. certe Romani utrumque patris appellatione uenerantur, alterum Liberum patrem, alterum Marspitrem id est Martem patrem cognominantes. hinc etiam Liber pater bellorum potens 4 probatur, quod eum primum ediderunt auctorem triumphi. cum igitur Liber pater idem ac sol sit, Mars uero idem ac Liber pater, Martem solem esse quis dubitet? Accitani etiam, Hispana gens, simulacrum 5 Martis radiis ornatum maxima religione celebrant, Neton uocantes. et certe ratio naturalis exigit, ut 6 di caloris caelestis parentes magis nominibus quam re substantiaque diuisi sint: feruorem autem, quo animus excandescit, excitaturque alias ad iram alias ad uirtutes, non numquam ad temporalis furoris excessum, per quas res etiam bella nascuntur, Martem cognominauerunt, cuius uim poeta exprimendo et similitudini ignis adplicando ait

μαίνεται δ' ὡς ὄτ' Ἄρης ἐγγέσπαλος ἢ ὀλοὸν πῦρ.

31 Hom. Il. O 605

3 bachus ENIALIIOC P cognominatus B 5 asta B
6 thyrso P sed & cum thyrsū P 18 aucterem P' 21 simu-
lachrum P 26 alias post irā om. P 31 APÉC B

in summa pronuntiandum est, effectum solis, de quo feruor animorum, de quo calor sanguinis excitatur, Martem uocari.

7 Vt uero Mercurius sol probetur, superius edocta suffragio sunt. eundem enim esse Apollinem atque Mercurium uel hinc apparet, quod apud multas gentes stella Mercurii ad Apollinis nomen refertur, et quod Apollo Misis praesidet, Mercurius sermonem, quod est
8 Musarum munus, impertit. praeter hoc quoque Mercurium pro sole censi multa documenta sunt. primum quod simulacra Mercurii pennatis alis adornantur, quae
9 res monstrat solis uelocitatem. nam quia mentis potentem Mercurium credimus, appellatumque ita intellegimus ἀπὸ τοῦ ἐρμηνεύειν, et sol mundi mens est, summa autem est uelocitas mentis, ut ait Homerus 1

ὥς εἰ πτερόν ἢ νόημα,

ideo pennis Mercurius quasi ipsa natura solis ornatur.
10 hoc argumentum Aegyptii lucidius absoluunt ipsius solis simulacra pennata fingentes, quibus color apud illos non unus est. alterum enim caerulea specie,
11 alterum clara fingunt. ex his clarum superum et caeruleum inferum uocant, inferi autem nomen soli datur, cum in inferiore hemisphaerio, id est hiemalibus signis, cursum suum peragit, superi, cum partem
12 zodiaci ambit aestiuam. eadem circa Mercurium sub alia fabula fictio est, cum inter superos et inferos
12 deos administer ac nuntius aestimatur. Argiphontes praeterea cognominatur non quod Argum peremerit, quem ferunt per ambitum capitis multorum oculorum

16 Od. η 36

2 excitatus B' 3 post uocari add. DE MERCURIO B
11 pinnatis P 12 monstrant B 15 est autem B 16 NON-
MA P 17 pinnis p ornatus B' 18 aegyptij P 19 pin-
nata P 20 cerula P 23 datum B' hemisphaerio P 27
aestimatus B' argiphontes B 28 cognominatus B 29 oculo-
rum in ras. in P

luminibus ornatum custodisse Iunonis imperio Inachi
 filiam, eius deae paelicem, conuersam in bouis formam:
 sed sub huius modi fabula Argus est caelum stellarum
 luce distinctum, quibus inesse quaedam species caele-
 stium uidetur oculorum. caelum autem Argum 13
 uocari placuit a candore et uelocitate, *παρὰ τὸ λευκὸν*
καὶ ταχύ. et uidetur terram desuper obseruare, quam
 Aegyptii hieroglyphicis litteris cum significare uolunt,
 ponunt bouis figuram. is ergo ambitus caeli stellarum
 luminibus ornatus tunc aestimatur enectus a Mercurio,
 cum sol diurno tempore obscurando sidera ueluti
 enecat ui luminis sui conspectum eorum auferendo
 mortalibus. pleraque etiam simulacra Mercurii qua- 14
 drato statu figurantur solo capite insignita et uirilibus
 erectis, quae figura significat solem mundi esse caput
 et rerum satorem, omnemque uim eius non in quodam
 diuisorum ministerio membrorum, sed in sola mente
 consistere, cuius sedes in capite est. quattuor latera 15
 eadem ratione finguntur, qua et tetrachordum Mercurio
 creditur adtributum. quippe significat hic numerus,
 uel totidem plagas mundi uel quattuor uices temporum,
 quibus annus includitur, uel quod duobus aequinoctiis
 duobusque solstitiis zodiaci ratio distincta est, ut lyra
 Apollinis chordarum septem tot caelestium sphaerarum
 motus praestat intellegi, quibus solem moderatorem
 natura constituit. in Mercurio solem coli etiam ex 16
 caduceo claret, quod Aegyptii in specie draconum
 maris et feminae coniunctorum figurauerunt Mercurio
 consecrandum. hi dracones parte media uoluminis sui
 in uicem nodo, quem uocant Herculis, obligantur,

2 paelicem *B P* conuersum *B'* 3 eius modi *B* 7 *KAY*

B *TAXI B* 8 egyptij *P* hieroglyphicis *P*, hieroglyphicis
B cum * signare (cum *in ras.*) *P* 9 ut *in* uolunt *in ras.*
in P ego *P'* 10 estimatus *B'* 12 meorum *B'* 18 littera *B'*
 19 qua et] que *P* 22 annis *B'* 23 lyra *P* 24 sphaerarum *P*
 26 constituit *ut uid.* *P'* 27 egyptij *P* 30 modo *B'*

primaeque partes eorum reflexae in circulum pressis
 osculis ambitum circuli iungunt, et post nodum caudae
 reuocantur ad capulum caducei ornanturque alis ex
 17 eadem capuli parte nascentibus. argumentum caducei
 ad genituram quoque hominum, quae γένεσις appellatur, 5
 Aegyptii protendunt, deos praestites homini nascenti
 quattuor adesse memorantes Δαίμονα Τύχην Ἐρωτα
 Ἀνάγκην, et duos priores solem ac lunam intellegi
 uolunt, quod sol, auctor spiritus caloris ac luminis,
 humanae uitae genitor et custos est, et ideo nascentis 10
 δαίμων, id est deus, creditur, luna τύχη, quia corpo-
 rum praesul est, quae fortuitorum uarietate iactantur,
 18 amor osculo significatur, necessitas nodo. cur pennae
 adiciantur iam superius absolutum est. ad huius modi
 argumenta draconum praecipue uolumen electum est 15
 propter iter utriusque sideris flexuosum.

XX Hinc est, quod simulacris et Aesculapii et
 Salutis draco subiungitur, quod hi ad solis naturam
 lunaeque referuntur. et est Aesculapius uis salubris,
 de substantia solis subueniens animis corporibusque 20
 mortalium. Salus autem natura lunaris effectus est
 quo corpora animantium iuuantur salutifero firmata
 2 temperamento. ideo ergo simulacris eorum iunguntur
 figurae draconum, quia praestant, ut humana corpora
 uelut infirmitatis pelle deposita ad pristinum reuirescant 25
 uigorem, ut reuirescant dracones per annos singulos
 pelle senectutis exuta. propterea et ad ipsum solem
 species draconis refertur, quia sol semper uelut a
 quadam imae depressionis senecta in altitudinem suam
 3 ut in robur reuertitur iuuentutis. esse autem draco- 30
 nem inter praecipua solis argumenta etiam nominis

1 circulum ut uid. P' 2 oculis P modum B' 5 gene-
 sis BP 6 aegyptij P 7 TYXEN B 8 duo P 9 vo in
 volũ in ras. in P sol om. B' 11 demon BP ΤΥΛΗ BP
 13 cel in necessitat in ras. in P pinne P 15 uolumine
 lectum P 17 ante hinc add. ΔΕΑΕΣCΥΛΑΠΙΟ 22 animantium B
 26 uirorẽ P uirescunt P 31 & in nominis B, deinde fuctione BP

fictione monstratur, quod sit nuncupatus ἀπὸ τοῦ
 δέρον id est uidere. nam ferunt hunc serpentem
 acie acutissima et peruigili naturam sideris huius
 imitari atque ideo aedium adytorum oraculorum the-
 5 saurorum custodiam draconibus adsignari. Aescula-
 pium uero eundem esse atque Apollinem non solum
 hinc probatur, quod ex illo natus creditur, sed quod
 ei et uis diuinationis adiungitur. nam APOLLODORVS
 in libris, quibus titulus est περὶ θεῶν, scribit quod
 0 Aesculapius diuinationibus et auguriis praesit.
 nec mirum, si quidem medicinae atque diuinationum 5
 consociatae sunt disciplinae. nam medicus uel com-
 moda uel incommoda in corpore futura praenoscit,
 sicut ait Hippocrates oportere medicum dicere de
 5 aegroto τὰ τε παρόντα καὶ τὰ προγεγονότα καὶ τὰ,
 μέλλοντα ἔσεσθαι, id est

quae sint, quae fuerint, quae mox uentura sequentur
 quod congruit diuinationibus, quae sciunt

τὰ τ' ἔόντα τὰ τ' ἐσόμενα πρό τ' ἔόντα

0 Sed nec Hercules a substantia solis alienus est, 6
 quippe Hercules ea est solis potestas, quae humano
 generi uirtutem ad similitudinem praestat deorum.
 nec aestimes Alcmena apud Thebas Boeotias natum
 solum uel primum Herculem nuncupatum: immo post
 5 multos atque postremus ille hac appellatione dignatus
 est, honoratusque hoc nomine, quia nimia fortitudine

14 Hippocr. prognost. in.
 19 Hom. Il. A 70

17 Vergil. Georg. III 393

1 *monstratur P 4 aditorum P 7 *crediť P 8 &
 iuf B dominationif P 9 ΤΕΩΝ B qđ om. P' 14 ippo-
 cratesf P', hyppocratesf B 15 egro P TE erasum in B

ΠΑΡΕΟΝΤΑ B 16 ΕΕΕΤΑΙ P, ΕΕΕΘΑΙ B, ΓΙΝΕΘΑΙ b
 17 sunt B 18 quae * * sciunt (prima litt. uid. fuisse f) P
 23 βο&ιαf BP cf. ad p. 62, 12

- 7 meruit nomen dei uirtutem regentis. ceterum deus Hercules religiose quidem et apud Tyron colitur, uerum sacratissima et augustissima Aegyptii eum religione uenerantur, ultraque memoriam, quae apud illos retro longissima est, ut carentem initio colunt.
- 8 ipse creditur et Gigantas interemisse, cum caelo propugnaret quasi uirtus deorum. Gigantas autem quid aliud fuisse credendum est, quam hominum quandam impiam gentem deos negantem et ideo aestimatam
- 9 deos pellere de caelesti sede uoluisse? horum pedes in draconum uolumina desinebant, quod significat, nihil eos rectum nihil superum cogitasse, totius uitae eorum gressu atque processu in inferna mergente. ab hac gente sol poenas debitas ui pestiferi caloris exegit.
- 10 et re uera Herculem solem esse uel ex nomine claret. *Ἡρακλῆς* enim quid aliud est nisi *Ἡρας* id est aeris κλέος? quae porro alia aeris gloria est nisi solis inluminatio, cuius recessu profunditate occultitur tenebrarum? praeterea sacrorum administrationes apud Aegyptios multiplici actu multiplicem dei adserunt potestatem, significantes Herculem hunc esse τὸν ἐν
- 12 πᾶσι καὶ διὰ πάντων ἥλιον. ex re quoque alibi terrarum gesta argumentum non uile colligitur. nam Theron rex Hispaniae citerioris cum ad expugnandum Herculis templum ageretur furore, instructus exercitu nauium, Gaditani ex aduerso uenerunt prouecti nauibus longis, commissoque proelio adhuc aequo Marte consistente pugna subito in fugam uersae sunt regiae naues simulque inprouiso igne correptae conflagrauerunt. paucissimi, qui superfuerant, hostium capti

---

1 dei B uirtutē praeter ē in ras. in P 2 tyron P
 3 egyptij P eum scripsi: cum BP 11 in om. P 13 ab
 hac gente om. P 14 penaf P 16 heraclef BP heraf BP
 erif B 17 cleof B: clerof P aliae cerif corr. in alia
 aerif B 18 illuminatio P 20 egyptiof P 22 ΗΛΙΩΝ . || P
 24 pugnantū B' 27 praeho B existente P 29 im-
 prouiso P

indicauerunt, apparuisse sibi leones proris Gaditanae classis superstantes, ac subito suas naues inmissis radiis quales in Solis capite pinguntur, exustas.

Eidem Aegypto adiacens ciuitas, quae conditorem 13
 5 Alexandrum Macedonem gloriatur, Sarapin atque Isin
 cultu paene adtonitae uenerationis obseruat. omnem
 tamen illam uenerationem soli se sub illius nomine
 testatur impendere, uel dum calathum capiti eius
 infigunt uel dum simulacro signum tricipitis animantis
 0 adiungunt, quod exprimit medio eodemque maximo
 capite leonis effigiem; dextra parte caput canis exori- 14
 tur mansueta specie blandientis, pars uero laeua cer-
 uicis rapacis lupi capite finitur, easque formas anima-
 lium draco conecitit uolumine suo capite redeunte ad
 5 dei dexteram, qua conepescitur monstrum. ergo leonis 15
 capite monstratur praesens tempus, quia condicio eius
 inter praeteritum futurumque actu praesenti ualida
 feruensque est. sed et praeteritum tempus lupi capite
 signatur, quod memoria rerum transactarum rapitur
 0 et aufertur. item canis blandientis effigies futuri
 temporis designat euentum, de quo nobis spes, licet
 incerta, blanditur. tempora autem cui nisi proprio
 famularentur auctori? cuius uertex insignitus calatho
 et altitudinem sideris monstrat et potentiam capacitatis
 5 ostendit, quia in eum omnia terrena redeunt, dum
 inmisso calore rapiuntur. accipe nunc, quod de sole 16
 uel Sarapi pronuntietur oraculo. nam Sarapis, quem
 Aegyptii deum maximum prodiderunt, oratus a Nico-
 creonte Cypriorum rege quis deorum haberetur, his
 0 uersibus sollicitam religionem regis instruxit

1 aparuisse om. P   2 immiffis P   3 post exustas add.
 δΕ SERAPI B   4 egypto P   5 serapin b   6 attonitae P
 7 ulliuf B   10 expimit B'   11 ad figiē . P   14 connectit
 B   15 conepescitur B, † conspicitur add. b   22 tempora B'
 23 famularantur P'   25 ostentat P   in eo P   26 immisso P
 nē quid P   27 serapi Pb   serapis b   28 egyptij P   nico-
 crente rege cypriorum B

17 εἰμὶ θεὸς τοιόσδε μαθεῖν, οἷόν κ' ἐγὼ εἶπω·
 οὐράνιος κόσμος κεφαλῇ, γαστήρ δὲ θάλασσα,
 γαῖα δέ μοι πόδες εἰσί, τὰ δ' οὐατ' ἐν αἰθέρι κείται,
 ὄμμα τε τηλαυγὲς λαμπρὸν φάος ἡελίοιο.

18 ex his apparet, Sarapis et solis unam et indiuiduam esse naturam. Isis iuncta religione celebratur, quae est uel terra uel natura rerum subiacens soli. hinc est, quod continuatis uberibus corpus deae omne densetur, quia uel terrae uel rerum naturae altu nutritur uniuersitas.

XXI Adonin quoque solem esse non dubitabitur inspecta religione Assyriorum, apud quos Veneris Architidis et Adonis maxima olim ueneratio uiguit, quam nunc Phoenices tenent. nam physici terrae superioris hemisphaerium, cuius partem incolimus, Veneris appellatione coluerunt, inferius uero hemisphaerium terrae Proserpinam uocauerunt. ergo apud Assyrios siue Phoenicas lugens inducitur dea, quod sol annuo gressu per duodecim signorum ordinem pergens partem quoque hemisphaerii inferioris ingreditur, quia de duodecim signis zodiaci sex superiora, sex inferiora censentur. et cum est in inferioribus et ideo dies breuiores facit, lugere creditur dea, tamquam sole raptu mortis temporalis amisso et a Proserpina retento, quam numen terrae inferioris circuli et antipodum diximus. rursumque Adonin redditum Veneri credi uolunt, cum sol euictis sex signis inferioris ordinis incipit nostri circuli lustrare hemisphaerium cum in-

1 ΚΕ ὅ 2 ΚΕΦΑΛΕ ΓΑΣΤΗ Β 3 ΓΑΙΔΕ Ρ δ'] Λ Ρ
 ΚΑΙΤΑΙ Β 4 ΤΕ Β: ΔΕ Ρ, *deinde* ΤΗΑ ΑΥΓΕΣΑΑΜΠΡΟΝ Ρ,
 ΔΗΘΕΛΑΥΤΕΣΑΑΜΠΡΟΝ Β ΕΗΛΙΟΙΟ Β 5 serapis ὅ
 7 naturam Β' 8 densatur Ρ 10 *post uniuersital add.* δε
 ΛδΟΝΕ ΑΤῆΙΝΕ & ΟΣΙΡΙ Β 11 dubitatur Β' 12 affirio-
 rum Ρ 14 foemicef Β phifici ΒΡ 15 et 16 et 28
 hemisperij Ρ 17 affiriof Ρ 18 phēnical Ρ, foemical Β
 20 hemisperij Ρ inferif Β 21 zodiacif ut uid. Β' 26
 adonim Β

cremento luminis et dierum. ab apro autem tradunt 4
interemptum Adonin, hiemis imaginem in hoc animali
fingentes, quod aper hispidus et asper gaudet locis
humidis lutosus pruinaque contactis proprieque hiemali
fructu pascitur glande. ergo hiems ueluti uulnus est
solis, quae et lucem eius nobis minuit et calorem,
quod utrumque animantibus accidit morte. simulacrum 5
huius deae in monte Libano fingitur capite obnupto,
specie tristi, faciem manu laeua intra amictum susti-
nens, lacrimae uisione conspicientium manare credun-
tur. quae imago, praeter quod lugentis est, ut diximus,
deae, terrae quoque hiemalis est, quo tempore obnupta
nubibus sole uiduata stupet fontesque ueluti terrae
oculi uberius manant, agrique interim suo cultu uidui
maestam faciem sui monstrant. sed cum sol emerit 6
ab inferioribus partibus terrae, uernalisque aequinoctii
transgreditur fines augendo diem, tunc est Venus laeta
et pulchra uirent arua segetibus, prata herbis, arbores
foliis. ideo maiores nostri Aprilem mensem Veneri
dicauerunt.

Similiter Phryges fabulis et sacrorum admini- 7
strationibus inmutatis circa Matrem Deum et Atti-
nem eadem intellegi praestant. quis enim ambigat 8
Matrem Deum terram haberi? haec dea leonibus
uehitur, ualidis impetu atque feruore animalibus, quae
natura caeli est, cuius ambitu aer continetur, qui
uehit terram. solem uero sub nomine Attinis ornant 9
fistula et uirga. fistula ordinem spiritus inaequalis
ostendit, quia uenti, in quibus nulla aequalitas est,
propriam sumunt de sole substantiam, uirga potestatem
solis adserit, qui cuncta moderatur. praecipuam autem 10
solis in his caerimoniis uerti rationem hinc etiam

2 animale *BP*   4 humidus *B'*   5 hiemps *B*   8 ob-
nubto *P*   12 obnubta *p*, obnuta *P*   13 sole *om. P*   16 uer-
nalis *B'*   21 frigel *P*   22 immutatis *P*   attinen *P*   26
cum *B'*   29 quia] qua *P*   31 afferit *P*   moderantur *B*

potest colligi, quod ritu eorum catabasi finita simulationeque luctus peracta celebratur laetitiae exordium a. d. octauum Kalendas Aprilis. quem diem Hilaria appellant, quo primum tempore sol diem longiorem nocte protendit.

- 11 Idem sub diuersis nominibus religionis effectus est apud Aegyptios, cum Isis Osirin luget. nec in occulto est neque aliud esse Osirin quam solem nec Isin aliud esse quam terram, ut diximus, naturamue rerum, eademque ratio, quae circa Adonin et Attinem uertitur, in Aegyptia quoque religione luctum et laetitiam uicibus annuae administrationis alternat.
- 12 hunc Osirin Aegyptii, ut solem esse adserant, quotiens hieroglyphicis litteris suis exprimere uolunt, insculpunt sceptrum, inque eo speciem oculi exprimunt, et hoc signo Osirin monstrant, significantes hunc deum solem esse, regalique potestate sublimem cuncta despiciere,
- 13 quia solem Iouis oculum appellat antiquitas. apud eosdem Apollo, qui est sol, Horus uocatur, ex quo et horae uiginti quattuor, quibus dies noxque conficitur, nomen acceperunt, et quattuor tempora, quibus annuus orbis impletur, horae uocantur.
- 14 Idem Aegyptii, uolentes ipsius solis nomine dicare simulacrum, figurauere raso capite, sed dextra parte crine remanente. seruatus crinis docet solem naturae rerum numquam esse in operto, dempti autem capilli residente radice monstrant hoc sidus etiam tempore, quo non uisitur a nobis, rursum emergendi, uti capillos, habere substantiam. eodem argumento significatur et

---

1 catabasif B   3 a. d.] ad BP   7 egyptiof B   8 ofirin BP
 9 ifim BP   naturarumue B   10 atunin P   11 egyptia P
 13 ofirin B   ofirina egyptij P   14 hieroclyphicif B,
 hieroglyphicif P   15 sceptron B   17 dispicere P   19 eodem P'
 20 & ore B'   quatuor P   21 tempore B'   22 annif B
 23 id est B'   egyptij quod amplius non notabo P   24 simulachrum P
 erafo B   25 remanente P'

tempus, quo angusta lux est, cum uelut ab rasis incrementis angustaque manente extantia ad minimum diei sol peruenit spatium, quod ueteres appellauere brumale solstitium, brumam a breuitate dierum cognominantes id est βραχὺ ἡμερα, ex quibus latebris uel angustiis rursus emergens ad aestiuum hemisphaerium tamquam enascens in augmenta porrigitur, et tunc ad regnum suum peruenisse iam creditur. propterea 16 Aegyptii animal in zodiaco consecrauerunt ea caeli parte, qua maxime annuo cursu sol ualido efferuet calore, Leonisque inibi signum domicilium solis appellant, quia id animal uidetur ex natura solis substantiam ducere, primum quia impetu et calore praestat animalia, uti praestat sol sidera, ualidusque est leo pectore et priore corporis parte, ac degenerat posterioribus membris, aequae solis uis prima parte diei ad meridiem increscit, uel prima parte anni a uere in aestatem, mox elanguescens deducitur uel ad occasum, qui diei, uel ad hiemem, quae anni pars uidetur, esse posterior. idemque oculis patentibus atque igneis cernitur semper, ut sol patenti igneoque oculo terram conspectu perpetuo atque infatigabili cernit.

Nec solus Leo sed signa quoque uniuersa zodiaci 18 ad naturam solis iure referuntur, et ut ab Ariete incipiam, magna illi concordia est. nam is per menses sex hibernos sinistro incubat lateri ab aequinoctio uerno supra dextrum latus sicut et sol ab eodem tempore dextrum hemisphaerium, reliquo ambit sinistrum. ideo et Ammonem, quem deum solem occidentem Libyes existimant, arietinis cornibus fingunt,

1 v in lux in ras. in P incrementis naturaeque (naturaeque P') manente P 2 extantia P 3 appellauere P 6 et 28 hemisphaerium P 7 enascens ut uid. P', renascens b 14 est om. P' 15 posterioribus B' 16 parte om. P' 17 uere B: uertere P 18 ad om. B' qui om. B 26 hibernos B 30 libris BP

quibus maxime id animal ualet, sicut sol radiis. nam et apud Graecos ἀπὸ τοῦ κέρα κείος appellatur.

- 20 Taurum uero ad solem referri multiplici ratione Aegyptius cultus ostendit, uel quia apud Heliopolim taurum soli consecratum, quem Mneuin cognominant, maxime colunt, uel quia bos Apis in ciuitate Memphi solis instar excipitur, uel quia in oppido Hermunthi magnifico Apollinis templo consecratum soli colunt taurum, Bacin cognominantes, insignem miraculis
21 conuenientibus naturae solis. nam et per singulas 10 horas mutare colores adfirmatur, et hirsutus saetis dicitur in aduersum nascentibus contra naturam omnium animalium. unde habetur uelut imago solis in aduersam mundi partem nitentis.
- 22 Gemini autem, qui alternis mortibus uiuere 15 creduntur, quid aliud nisi solem unum eundemque significant modo descendentem in ima mundi, modo mundi in summam altitudinem resurgentem?
- 23 Cancer obliquo gressu quid aliud nisi iter solis ostendit, qui uiam numquam rectam sed per illam 20 semper meare sortitus est,

obliquus qua se signorum uerteret ordo, maximeque in illo signo sol a cursu supero incipit obliquus inferiora iam petere. De Leone iam supra dictum est.

- 24 Virgo autem, quae manu aristam refert, quid aliud quam δύναιμις ἡλιακή, quae fructibus curat? et ideo Iustitia creditur, quae sola facit nascentes fructus ad usus hominum peruenire.

---

22 Verg. Georg. I 239

---

5 Mneuin Seldenus: ne^v ton P, neuton B 6 memphis P
9 baon B, BACIN b 11 horaf naturae B' irfutaf P' 13
ueluti magno | solif in diuersam P 20 nonumquã B 21
mereare B' 24 supra iam P 27 ΔΙΝΑΜΙC B ΗΔΙΑΚΗ P

Scorpius totus, in quo Libra est, naturam solis 25
 imaginatur, qui hieme torpescit, et transacta hac
 aculeum rursus erigit ut sua, nullum natura damnum
 ex hiberno torpore perpessa.

Sagittarius, qui omnium zodiaci domiciliorum 26
 imus atque postremus est, ideo ex homine in feram
 per membra posteriora degenerat, quasi postremis
 partibus suis a superis in inferna detrusus, sagittam
 tamen iacit, quod indicat, tunc quoque uniuersorum
 constare uitam radio solis uel ab ima parte uenientis.

Capricornus ab infernis partibus ad supera
 solem reducens caprae naturam uidetur imitari, quae,
 dum pascitur ab imis partibus, semper prominentium
 scopulorum alta depascit.

Aquarius nonne ipsam uim solis ostendit? unde 27
 enim imber caderet in terras, nisi solis calor ad supera
 traheret umorem, cuius refusio pluuialis est copia?

In ultimo ordine zodiaci Pisces locati sunt,
 quos consecrauit soli non aliqua naturae suae imagi-
 natio, ut cetera, sed ostentatio potentiae sideris, a quo
 uita non solum aeriis terrenisque animalibus datur
 sed illis quoque quorum conuersatio aquis mersa uelut
 a conspectu solis exulat. tanta est uis solis, ut
 abstrusa quoque penetrando uiuificet.

Et ut ad solis multiplicem potestatem reuolua-XXII
 tur oratio, Nemesis, quae contra superbiam colitur,
 quid aliud est quam solis potestas, cuius ista natura
 est, ut fulgentia obscurat et conspectui auferat, quae-
 que sunt in obscuro inluminat, offeratque conspectui?

Pan ipse, quem uocant Inuum, sub hoc habitu, 2
 quo cernitur, solem se esse prudentioribus permittit

3 dāpnū P 4 tempore B 5 | *zodiaci P 7 postremus
 P 10 * constare B 14 deposcit B' 17 humorem bP
 19 imitatio P 20 ot B 23 exultat B ub B' 25 ante
 et add. δE NEMESI B 26 oratione mellis P 30 ante pan add.
 δE IN V * O (in ras fuit V) B inuum P abitu P 31 pmitti B

3 intellegi. hunc deum Arcades colunt, appellantes
 τὸν τῆς ὕλης κύριον, non siluarum dominum sed
 uniuersae substantiae materialis dominatorem signi-
 ficari uolentes, cuius materiae uis uniuersorum cor-
 4 pporum, seu illa diuina siue terrena sint, componit
 5 essentiam. ergo Inui cornua barbaeque prolixa de-
 missio naturam lucis ostendunt, qua sol et ambitum
 caeli superioris inluminat et inferiora conlustrat, unde
 Homerus de eo ait

ὦρνυθ', ἴν' ἀθανάτοισι φάωξ φέροι ἠδὲ βοροῖσιν. 10

quid fistula uel uirga significant superius in habitu
 5 Attinis expressimus. quod in caprae pedes desinit,
 haec argumenti ratio est, quia materia, quae in omnem
 substantiam sole dispensante porrigitur, diuinis de se
 6 corporibus effectis in terrae finitur elementum. ad 15
 huius igitur extremitatis signum pedes huius animalis
 electi sunt, quod et terrenum esset et tamen semper
 peteret alta pascendo sicut sol, uel cum radios superne
 demittit in terras, uel cum se recolligit, in montibus
 7 uisitur. huius Inui amor et deliciae Ἠχώ creditur 20
 nullius oculis obnoxia, quod significat harmoniam
 caeli, quae soli amica est, quasi sphaerarum omnium
 de quibus nascitur moderatori, nec tamen potest nostris
 umquam sensibus deprehendi.

8 Saturnus ipse, qui auctor est temporum et ideo 25
 a Graecis inmutata littera Κρόνος quasi χρόνος uocatur,
 quid aliud nisi sol intellegendus est cum tradatur ordo

10 Hom. Il. A 2 T 2 Od. ε 2

2 AHC KIPION B 4 & erasum ut uid. ante corporum
 in B 5 seu terrena P 8 illuminat P **inferiora (prima
 1 in ras.) P collustrat P 10 ὨΡΝΟΥΝ B, deinde ΛΘΑΝΑ-
 ΤΟΙΣΙ P ΦΗΡΗΦΟΙΗΗΔΕ B ΦΕΡΗΙΟ P 12 capri P 19
 recolligit ut uid. P' 21 osculif B obnoxia B' armoniam
 BP 22 sphaerarū P 24 post deprehendi add. δε SATVRNO B
 25 actor P' 26 inmutata P quasi ΚΡΟΝΟΣ B uocatus B'

elementorum temporum numerositate distinctus, luce patefactus, nexus aeternitate conductus, uisione discretus, quae omnia actum solis ostendunt?

Nec ipse Iuppiter rex deorum naturam solis XXIII uidetur excedere, sed eundem esse Iouem ac solem claris docetur indiciis. nam cum ait Homerus

Ζεὺς γὰρ ἐς Ὠκεανὸν μετ' ἀνύμονας Αἰθιοπῆας
 χθιζὸς ἔβη μετὰ δαῖτα, θεοὶ δ' ἅμα πάντες ἔποντο,
 δωδεκάτῃ δέ τοι αὖθις ἐλεύσεται Οὐλύμπόνδε,

Louis appellatione solem intellegi CORNIFICIVS 2 scribit, cui unda Oceani uelut dapes ministrat. ideo enim, sicut et POSIDONIVS et CLEANTHES adfirmant, solis meatus a plaga, quae usta dicitur, non recedit, quia sub ipsa currit Oceanus, qui terram et ambit et diuidit, omnium autem physicorum adsertione constat calorem umore nutriri. nam 3 quod ait θεοὶ δ' ἅμα πάντες ἔποντο, sidera intelliguntur, quae cum eo ad occasus ortusque cotidiano impetu caeli feruntur eodemque aluntur umore. θεοὺς enim dicunt sidera et stellas ἀπὸ τοῦ θέειν, id est τρέχειν, quod semper in cursu sint, ἢ ἀπὸ τοῦ θεωρεῖσθαι. addit poeta δωδεκάτῃ δέ τοι αὖθις, non dierum 4 sed horarum significans numerum, quibus referuntur ad hemisphaerii superioris exortum. intellectum nostrum 5 in eandem sententiam ducunt etiam [de Timaeo]

7 Hom. Il A 423

4 ante nec add. δε ΙΟΥΕ Β 6 ait* P 7 CZE|YC P
 AMYNONAC B ΛΙΘΕΟΠΗΑC P, ΑΙΘΙΟΠΕΑC B 8 ΧΘΙΖΟΝ
 ΒΡ, deinde ΒΗ Β Δ Ρ: Θ Ρ 9 ΑΥΘΕΙCΕ ΔΕΥCΕΤΑΙΟΥΑΥΜ,
 ΠΟΝΔΕ Ρ 11 apel Ρ' Β' 12 cleantef Ρ affirmant Ρ
 15 phisicorum assertione Ρ 16 humore bP 17 ΘΕΟΔΙΑΜΑ Ρ
 ΕΙ ΠΟΝΤΟ Β 19 humore bP 20 id est ΤΥΧΕΙΝ Β 22
 dierū* Ρ 24 hemisperij Ρ, h* (fruit 1) emispherij Β 25 di-
 cunt in eandem sententiam Ρ de timaeo Ρ, d&imeo Β, quod
 deleui: de etymo Ianius, sed tunc, ut alia taceam, non Ma-
 crobius sed Plato de etymo dixisse putandus esset, in cuius
 uerbis nihil tale reperitur

Platonis haec uerba ὁ μὲν δὴ μέγας ἡγεμῶν ἐν οὐρανῷ
 Ζεὺς ἐλαύνων πτηνὸν ἄρμα πρῶτος πορεύεται διακο-
 σμῶν πάντα καὶ ἐπιμελούμενος· τῷ δὲ ἔπεται στρατιὰ
 θεῶν καὶ δαιμόνων κατὰ ἔνδεκα μέρη κεκοσμημένη, 5
 μένει δὲ Ἐστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνῃ. his enim uerbis
 magnum in caelo ducem solem uult sub appellatione
 Iouis intellegi, alato curru uelocitatem sideris mon-
 6 strans. nam quia in quocunq; signo fuerit praestat
 omnia signa et sidera signorumque praestites deos,
 uidetur cunctos deos ducatu praeire ordinando cuncta 10
 ornandoque atque ideo uelut exercitum eius ceteros
 deos haberi per XI signorum partes distributos, quia
 ipse duodecimi signi, in quocunq; signo fuerit, locum
 7 occupat. nomen autem daemonum cum deorum appel-
 latione coniungit, aut quia di sunt δαίμονες, id est 15
 scientes futuri, aut ut POSIDONIVS scribit in libris
 quibus titulus est περὶ ἡρώων καὶ δαιμόνων, quia ex
 aethera substantia parta atque diuisa quali-
 tas illis est, siue ἀπὸ τοῦ δαιουμένου id est καιομένου,
 8 seu ἀπὸ τοῦ δαιομένου hoc est μεριζομένου. quod 20
 autem addit μένει δὲ Ἐστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνῃ, sig-
 nificat, quia haec sola, quam terram esse accipimus,
 manet immobilis intra domum deorum, id est intra
 mundum, ut ait Euripides

1 Phaedr. p. 246 E

1 ΜΕΓΑΕ P, *deinde* ΕΙΣΜΩΝ B ΟΥΤΙΑΝΩΙ P, *deinde*
 ΖΥC B 2 ΕΛΛΥΝΩ P ΗΤΗΝΟΝ P, ΠΤΗΗΝΟΝ B ΠΡΟ-
 ΤΟC P, ΠΡΟΤΩC B 3 ΠΑΝΤΑ ΚΑΤΙΜΕΛΟΥΜΕΝΟC P

4 ΔΑΙΜΟΝΩ P, ΤΑΙΜΟΝΩ B ΕΝΔΕΚΑ ΜΕΡΙ P ΚΕΚΟCΜΕ-
 ΜΕΝΗ* | P 7 intel | *****lato P 8 et 13 quocumq; B
 10 cunctif P ordinandoque B' P 13 duodecim BP em.
 Ianius 14 ocupat P' 15 dij P ΔΗΜΟΝΕC P 16 futura P
 17 ΠΕΡΙ ΠΠΙΟΩΝ (prior Π in ras.) B 18 etherea P 19
 ΤΟΥ* | P ΔΑΕΙΟΜΕΝΟΥ P, ΔΔΕΥΟΥΜΕΝΟΥ B, *deinde*
 idē B 20 ΔΔΕΙΟΥΜΕΝΟΥ B 21 ΕCΤΙΑΔ P ΘΕΟΝ B

καὶ Γαῖα μήτερο, Ἐστίαν δέ σ' οἱ σοφοὶ
βροτῶν καλοῦσιν ἡμένην ἐν αἰθέρι.

hinc quoque ostenditur quid de sole et Ioue sit sen- 9
tiendum, cum alibi dicatur

5 πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμὸς καὶ πάντα νοήσας
et alibi

Ἥλιος θ' ὅς πάντ' ἐφορᾷς καὶ πάντ' ἐπακούεις,

unde utrumque constat una potestate censendum.
Assyrii quoque solem sub nomine Iouis, quem Δία 10
10 Ἥλιουπολίτην cognominant, maximis caerimoniis cele-
brant in ciuitate quae Heliopolis nuncupatur. eius
dei simulacrum sumptum est de oppido Aegypti, quod
et ipsum Heliopolis appellatur, regnante apud Aegyptios
Senemure, seu idem Senepos nomine fuit, perlatumque
15 est primum in eam per Opiam legatum Deleboris
regis Assyriorum sacerdotesque Aegyptios, quorum
princeps fuit Partemetis, diuque habitum apud Assyrios
postea Heliopolim commigrauit. cur ita factum, qua- 11
que ratione Aegypto profectum in haec loca, ubi nunc
20 est, postea uenerit, ritumque Assyrio magis quam
Aegyptio colatur, dicere supersedi, quia ad praesentem
non attinet causam. hunc uero eundem Iouem solem- 12
que esse, cum ex ipso sacrorum ritu tum ex habitu

1 Eurip. fragm. 938 ed. Nauck
7 Hom. Il. Γ 277

5 Hesiodi op. I 265

1 ΚΑΙΤΑΙΑ P ΜΗΓΕΡ P, ΜΕΤΕΡ B οἱ] ΙΟΙ P σοφοὶ
om. B 2 ΚΑΛΟΥΣΙΝ P ΗΜΕ*ΝΗΝ P, ΗΜΗΝΗΝ B
4 alibi δ᾽ . BP 5 ΔΙΟΣ BP, deinde ΘΦΘΑΛΜΟΣ P ΚΑΙΤΑΝ
B 7 θ'] Ο P ΕΦΡΑΣ P 9 affirij P dia helupoliten P
et (sed corr. in heliopoliten) B 12 egypti P 13 et 16
egyptios P 15 deloboris P 16 affiriorū P, afiriorum B
17 fuit om. B abitū P' affirios BP 18 helupolim corr.
in helopolim in B 19 egypto P in om. P 20 affirio BP
21 egyptio P 22 attinet P

dinoscitur. simulacrum enim aureum specie inberbi
 instat dextera eleuata cum flagro in aurigae modum,
 laeua tenet fulmen et spicas, quae cuncta Iouis solis-
 13 que consociatam potentiam monstrant. huius templi
 religio etiam diuinatione praepollet, quae ad Apollinis
 potestatem refertur, qui idem atque sol est. uehitur
 enim simulacrum dei Heliopolitani ferculo, uti uehun-
 tur in pompa ludorum Circensium deorum simulacra,
 et subeunt plerumque prouinciae proceres raso capite
 longi temporis castimonia puri, ferunturque diuino 10
 spiritu, non suo arbitrio sed quo deus propellit uehen-
 tes, ut uidemus apud Antium promoueri simulacra
 14 Fortunarum ad danda responsa. consulunt hunc deum
 et absentes missis diplomatibus consignatis, rescribit-
 que ordine ad ea, quae consultatione addita continen- 15
 tur. sic et imperator Traianus initurus ex ea pro-
 uincia Parthiam cum exercitu constantissimae religionis
 hortantibus amicis, qui maxima huiusce numinis cepe-
 rant experimenta, ut de euentu consuleret rei coeptae,
 egit Romano consilio prius explorando fidem religionis, 20
 ne forte fraus subesset humana, et primum misit sig-
 15 natos codicillos, ad quos sibi rescribi uellet. deus
 iussit adferri chartam, eamque signari puram et mitti,
 stupentibus sacerdotibus ad eius modi factum. igno-
 rabant quippe condicionem codicillorum. hos cum 25
 maxima admiratione Traianus excepit, quod ipse quo-
 16 que puris tabellis cum deo egisset. tunc aliis codi-
 cillis conscriptis signatisque consulit, an Romam per-
 petrato bello rediturus esset? uitem centuriam deus
 ex muneribus in aede dedicatis deferri iussit, diuisam- 30
 que in partes sudario condi ac proinde ferri. exitus

1 simulachrum P inberbi P 2 dextera * (fuisse uid. t)
 B 7 heliopolitani B'P 19 ceptae P, ceptae B 22 codi-
 cellor B'P dehinc ante deus add. B^m 23 afferri P 24
 factam B' 25 conditionem B'P codicellorum B 27 tabulis P
 codicellis B 29 centuriam P', deinde depl ni fallor P'
 30 dicatis B

rei obitu Traiani apparuit ossibus Romanis relatis. nam fragmentis species reliquiarum, uitis argumento casus futuri tempus ostensum est. et ne sermo per 17 singulorum nomina deorum uagetur, accipe quid Assyrii de potentia solis opinentur. deo enim, quem summum maximumque uenerantur, Adad nomen dederunt. eius nominis interpretatio significat unus unus. hunc 18 ergo ut potentissimum adorant deum, sed subiungunt eidem deam nomine Adargatin, omnemque potestatem cunctarum rerum his duobus adtribuunt, solem terramque intellegentes, nec multitudine nominum enuntiantes diuisam eorum per omnes species potestatem, sed argumentis quibus ornantur significantes multiplicem praestantiam duplicis numinis. ipsa autem 19 argumenta solis rationem locuntur. namque simulacrum Adad insigne cernitur radiis inclinatis, quibus monstratur uim caeli in radiis esse solis, qui demittuntur in terram. Adargatidis simulacrum sursum uersum reclinatis radiis insigne est monstrando, radio- rum uel superne missorum enasci quaecunque terra progenerat. sub eodem simulacro species leonum sunt, 20 eadem ratione terram esse monstrantes, qua Phryges finxere Matrem Deum, id est terram, leonibus uehi. postremo potentiam solis ad omnium potestatum sum- 21 mitatem referri indicant theologi, qui in sacris hoc breuissima precatone demonstrant, dicentes "Ἡλιε παντοκράτορ, κόσμον πνεῦμα, κόσμον δύναιμις, κόσμον φῶς. solem esse omnia et Orpheus testatur his 22 uersibus

---

28 fragm. ed. Hermann p. 464

---

1 relatis] referri *P* 2 uicis *P* 3 futurū *P* 4 quod
ut uid. *P* assirij *P* 8 potentissimū *P'* 13 sacrificantes *B'*
15 loquuntur *P* 18 adargatidis *P*, adargatidis *B* 20 sci in
enasci in *ras.* in *P* quaecunque *B* 22 priegel (*p* in *ras.*) *P*
23 fingere *P'* 27 ΠΝΕΥΜΑ *P* 28 horpheuf *B*

κέκλυθι τηλεπόρου δίνης ἑλικαύγεα κύκλον
 οὐρανίαις στροφάλιξι περιδρομον αἶέν ἐλίσσω,
 ἀγλαὲ Ζεῦ Διόνυσε, πάτερ πόντου, πάτερ αἴης,
 Ἥλιε παγγενέτορ πανταίολε χρυσεοφεγγές.

XXIII Hic cum Praetextatus fecisset loquendi finem, omnes in eum adfixis uultibus admirationem stupore prodebant. dein laudare hic memoriam, ille doctrinam, cuncti religionem, adfirmantes hunc esse unum arcanæ deorum naturæ consciū, qui solus diuina et adsequi animo et eloqui posset ingenio. inter hæc Euangelus 'equidem' inquit 'miror potuisse tantorum potestatem numinum comprehendere, uerum quod Mantuanum nostrum ad singula, cum de diuinis sermo est, testem citatis, gratiosius est, quam ut iudicio fieri putetur. an ego credam quod ille, cum diceret Liber et alma Ceres pro sole ac luna, non hoc in alterius poetæ imitationem posuit, ita dici audiens, cur tamen diceretur ignorans? nisi forte ut Graeci omnia sua in immensum tollunt, nos quoque etiam poetas nostros uolumus philosophari, cum ipse Tullius, qui non minus professus est philosophandi studium quam loquendi, quotiens aut de natura deorum aut de fato aut de diuinatione disputat, gloriam, quam oratione confluit, incondita rerum relatione minuat'.

5 Tum Symmachus 'de Cicerone, Euangele, qui conuiciis inpenetrabilis est, post uidebimus, nunc quia cum Marone nobis negotium est, respondeas uolo, utrum poetæ huius opera instituendis tantum pueris idonea iudices, an alia illis altiora inesse fatearis?

1 ΚΕΚΛΥΘΙ P, ΚΕΚΛΥΘΥ B ΔΙΝΕC B ΕΛΙΚΑΥΓΕΑ P, ΕΛΚΑΓΓΕΑ B 2 ΣΤΡΟΦΑΛΙΞΙ B ΠΕΡΙΔΡΟΜΟ B P, deinde ΗΛΙΕΝ P, ΗΛΙΕΝ B ΕΛΙCΩΩΝ B 3 ΑΤΑΑ ΖΕΥ B P ΔΥΟΝΥCΕ · P ΠΟΝΤΟΙ B ΔΙΝC B 4 ΠΑΝΓΕΝΕΤΩΡ B P Πάν αἰόλε Herm. 5 finē loquendi P 9 archanae B 10 affequi B 19 immensum P 20 cum — professus est philosophari (ita B P) om. B' 25 symmachus B P 26 conuictus impenetrabilis B 28 tantum om. P

uideris enim mihi ita adhuc Vergilianos habere uersus, qualiter eos pueri magistris praelegentibus canebamus?

Immo pueri cum essemus, Symmache, sine iudicio 6 mirabamur, inspicere autem uitia nec per magistros nec per aetatem licebat. quae tamen non pudenter quisquam negabit, cum ipse confessus sit. qui enim moriens poema suum legauit igni, quid nisi famae suae uulnera posteritati subtrahenda curauit? nec inmerito. erubuit quippe de se futura iudicia, si lege- 7 retur petitio deae precantis filio arma a marito, cui soli nupserat, nec ex eo prolem suscepisse se nouerat, uel si mille alia multum pudenda seu in uerbis modo Graecis modo barbaris seu in ipsa dispositione operis 8 deprehenderentur.

Cumque adhuc dicentem omnes exhorruissent, sub- 8 texuit Symmachus 'haec est quidem, Euangele, Maronis gloria, ut nullius laudibus crescat, nullius uituperatione minuat; uerum ista, quae proscindis, defendere quilibet potest ex plebeia grammaticorum cohorte, ne Seruio nostro, qui priscos, ut mea fert opinio, praeceptores doctrina praestat, in excusandis talibus quaeratur iniuria, sed quaero, utrum cum poetica tibi in tanto poeta displicuerit, nerui tamen oratorii, qui in eodem ualidissimi sunt, placere uideantur?'

Haec uerba primum Euangelii risus excepit. 9 deinde subiecit 'id hercle restat denique, ut et oratorem Vergilium renuntietis, nec mirum cum et ad philosophos eum ambitus uester paulo ante prouexerit'.

'Si in hac opinione es' inquit Symmachus 'ut 10 Maro tibi nihil nisi poeticum sensisse aestimetur,

4 *symmache BP* iudicia *P'* 6 *on in non in ras. in P*
 9 uulnera *om. B* 10 immerito *B* 11 *p&itio deprecantis B*
 13 uel si milia alia *B* pudenda *B'* 17 *symmachus P*
 equidem *P* 18 nullus *bis B'* 27 *erclle P* 28 *uirgilium B*
 mirum eum *B*, mirum cum eum *b* 29 eum *om. B* 30 *in-*
 quid *B'* *symmachus P*

licet hoc quoque eidem nomen inuideris, audi quid
 de operis sui multiplici doctrina ipse pronuntiet.
 ipsius enim Maronis epistula, qua conpellat Augustum,
 11 ita incipit ego uero frequentes a te litteras ac-
 cipio et infra de Aenea quidem meo, si mehercle
 iam dignum auribus haberem tuis, libenter
 mitterem, sed tanta inchoata res est, ut paene
 uitio mentis tantum opus ingressus mihi
 uidear, cum praesertim, ut scis, alia quoque
 studia ad id opus multoque potiora impertiar. 10
 12 nec his Vergilii uerbis copia rerum dissonat, quam
 plerique omnes litteratores pedibus inlotis praetereunt,
 tamquam nihil ultra uerborum explanationem liceat
 nosse grammatico. ita sibi belli isti homines certos
 scientiae fines et uelut quaedam pomeria et effata 15
 posuerunt, ultra quae siquis egredi audeat, intro-
 spexisse in aedem deae, a qua mares absterrentur,
 13 existimandus sit. sed nos, quos crassa Minerua de-
 decet, non patiamur abstrusa esse adyta sacri poematis,
 sed arcanorum sensuum inuestigato aditu doctorum 20
 14 cultu celebranda praebeamus reclusa penetralia. et ne
 uidear uelle omnia unus amplecti, spondeo uiolen-
 tissima inuenta uel sensa rhetoricae in Vergiliano me
 opere demonstraturum, Eusebio autem, oratorum
 eloquentissimo, non praeripio de oratoria apud Maro- 25
 nem arte tractatum, quem et doctrina et docendi usu
 melius exsequetur. reliquos omnes, qui adestis, impense
 precatus sim, ut quid uestrum quisque praecipuum
 sibi adnotauerit de Maronis ingenio, uelut ex symbola
 15 conferamus.' mirum in modum alacritatem omnibus, 30
 qui aderant, haec uerba pepererunt, et adsurgens quis-

3 epistola pB quam pellat B' 4 ita om. B' 5 a in
 enea et quidē in ras. in P 11 uirgiliū B 12 inlotis om. P
 16 aegri audeat B' 19 adita BP 20 archanorum P 23
 rethorice P, rethorice P uirgiliano P' B 26 arte****
 (etiam arte in ras.) P 27 impense P 29 simbola P, sylv-
 bala B' 31 qui adherant in ras. in P

que in desiderium alios audiendi non uidit et se in idem munus uocandum. itaque hortatu mutuo concitati in adsensum facile ac libenter animati sunt, intuentesque omnes Praetextatum orabant, ut iudicium suum primus aperiret, ceteris per ordinem, quem casus sedendi fecerat, secuturis.

Et Vettius 'equidem inter omnia, quibus eminent laus Maronis, hoc adsiduus lector admiror, quia doctissime ius pontificium, tamquam hoc professus, in multa et uaria operis sui parte seruauit, et, si tantae dissertationi sermo non cesserit, promitto fore, ut Vergilius noster pontifex maximus adseratur'.

Post hunc Flauianus 'apud poetam nostrum' inquit 'tantam scientiam iuris auguralis inuenio, ut, si aliarum disciplinarum doctrina destitueretur, haec illum uel sola professio sublimaret'.

Eustathius deinde 'maxime' inquit 'praedicarem, 18 quanta de Graecis cautus et tamquam aliud agens modo artificio dissimulatione modo professa imitatione transtulerit, ni me maior admiratio de astrologia totaque philosophia teneret, quam parcus et sobrius operi suo nusquam reprehendendus aspersit'.

Furius Albinus alterum fouens Praetextati latus iuxtaque eum Caecina Albinus, ambo uetustatis adfectionem in Vergilio praedicabant, alter in uerbis, Caecina in uerbis.

Auienus 'non adsumam mihi' ait 'ut unam ali-

5 ret in aperiret et ceteris in ras. in P 6 si in sequentibus in ras. in P 8 romis in maronis in ras. in P ammiror B doctissimū | eius P 11 sermo concesserit (ut uid.) corr. in sermo concesserit in P 12 uirgilus B 13 flauianus — 22 reprehendus in ras. in P neque tamen uocabula erasa esse uidentur sed siue lineolae uel tale aliquid deletae siue membranae nescio quid uitium sublatum 15 doctrina om. P' distitueretur B' 17 eul|tatius B 18 cautus P' 23 p|textatu ut uid. B' 24 cicena P' albinus om. P' 25 uirgilio B 27 ut om. B' unum P'

quam de Vergilianus uirtutibus audeam praedicare, sed audiendo quaecunque dicetis, siquid uel de his mihi uidebitur, uel iam dudum legenti adnotandum uisum est, oportunius proferam: modo memineritis a
 5 Seruio nostro exigendum, ut, quidquid obscurum uidebitur, quasi litteratorum omnium longe maximus palam faciat'.

His dictis et uniuerso coetui complacitis Prae-
 textatus, cum in se conuersa omnium ora uidisset,
 10 'philosophia' inquit 'quod unicum est munus deorum et disciplina disciplinarum, honoranda est anteloquio, unde meminerit Eustathius primum sibi locum ad
 disserendum omni alia professione cedente concessum. huic tu, mi Flauiane, succedes, ut et auditu
 15 uestro recreer et aliquanto silentio instaurem uires loquendi.'

Inter haec seruilis moderator obsequii, cui cura
 uel adolendi Penates uel struendi penum et domesti-
 corum actuum ministros regendi, admonet dominum
 20 familiam pro sollemnitate annui moris epulatam. hoc
 enim festo religiosae domus prius famulos instructis tamquam ad usum domini dapibus honorant, et ita demum patribus familias mensae apparatus nouatur.
 insinuat igitur praesul famulitii cenae tempus et
 25 dominos iam uocare. tum Praetextatus 'reseruandus
 igitur est Vergilius noster ad meliorem partem diei, ut mane nouum inspiciendo per ordinem carmini destinemus. nunc hora nos admonet ut honore uestro
 haec mensa dignetur. sed Eustathius et post hunc
 30 Nicomachus meminerint, crastina dissertatione seruari

1 uirgilianis B p̄dicale P' 2 quaecumq. B 3 uidetur P'
 5 quicquid B 8 his deductis P' c̄yui P 18 poenum B 20
 fellēpnitate P, sollempnitate corr. ex fellempnitate B 22
 dapibus B 23 patrias B 24 familiarum P cene P, caene B
 26 uirgilius B 28 nunc — 29 dignetur om. P haec
 bP: & B 30 nichomachus B: simmachus P (sed sim in ras.
 5 litterarum)

sibi anteloqui functionem'. et Flavianus 'ex placita 25
iam uos lege conuenio, ut sequenti die Penates mei
beari se tanti coetus hospitio glorientur'. his cum
omnes adsensi essent, ad cenam, alio aliud de his
5 quae inter se contulerant reminiscete adprobanteque,
cum magna alacritate animi concesserunt.

---

2 pen&ef *B'*   3 bearif &anti *B'*   6 post concefferunt
add. EXPLICIT LIBER · I · SATVRNALIORꝰ · INCIPIT SC̄DS ·
P, nihil subscriptum sed sequitur hic ubi modestus in B

LIBER SECVNDVS

Hic ubi modestus edendi modus cessare fecit I
 castimoniam ferculorum, et conuiuialis laetitia minu-
 sculis poculis oriebatur, Auienus ait 'bene ac sapienter
 Maro noster tumultuosum et sobrium uno eodemque
 5 uersu descripsit sub paucorum uerborum inmutatione
 conuiuium. nam ubi sub apparatu regio procedere
 solet luxus ad strepitum

'postquam prima' inquit 'quies epulis'

at cum heroes castigatis dapibus adsidunt, non reducit
 10 quietem, quia nec praecessit tumultus, sed

postquam exempta fames epulis.

nostrum hoc conuiuium, quod et heroici saeculi pudici-
 tiam et nostri conduxit elegantiam, in quo splendor
 sobrius et diligens parsimonia, Agathonis conuiuio
 15 uel post magniloquentiam Platonis non componere
 tantum sed nec praeferre dubitauerim. nam ipse rex 3
 mensae nec in moribus Socrate minor et in re publica
 philosopho efficacior, ceteri, qui adestis, eminentiores
 estis ad studia uirtutum, quam ut poetis comicis et
 20 Alcibiadi, qui tantum fuit fortis ad crimina aliisque,

---

8 Aen. I 723   11 Aen. I 216

---

2 minisculis poculis B'   3 ac et sa in sapienter in ras.
 in P   4 una B'   5 inmutatione P   9 heroef[escati] grati P
 adfidum B'   11 exemta B'   19 quā — 20 alcibiadi (ita B)
 qui tant (cetera uocabuli pars resecto margine periit) add Bm

quibus frequens illud conuiuium fuit, uos quisquam aestimet comparandos?

'Bona uerba quaeso' Praetextatus ait 'circa re-4
uerentiam tantum Socraticae maiestatis. nam reliquis,
5 qui in illo fuere symposio, haec lumina quis non
praeponenda consentiat? sed quorsum tibi, Auiene,
hoc tendit exemplum?' 'quia sub illorum' inquit 5
supercilio non defuit, qui psaltriam intromitti peteret,
ut puella ex industria supra naturam mollior canora
0 dulcedine et saltationis lubrico exerceret inlecebris
philosophantes. illic hoc fieri temptatum est, ut Aga-6
thonis uictoria celebraretur, nos honorem dei, cuius
hoc festum est, nullo admixtu uoluptatis augemus.
neque ego sum nescius, uos nec tristitiam nec nubilum
5 uultum in bonis ducere, nec Crassum illum, quem
Cicero auctore Lucilio semel in uita risisse scribit,
magnopere mirari?'

Ad haec cum Praetextatus diceret, ludicras uolup-7
tates nec suis Penatibus adsuetas nec ante coetum
0 tam serium producendas, excepit Symmachus 'quia 8

Saturnalibus optimo dierum

ut ait Veronensis poeta, nec uoluptas nobis ut Stoicis
tamquam hostis repudianda est, nec ut Epicureis
summum bonum in uoluptate ponendum, excogitemus
5 alacritatem lasciuia carentem, et, ni fallor, inueni, ut
iocos ueterum ac nobilium uirorum edecumatos ex
multiugis libris relatione mutua proferamus. haec 9
nobis sit litterata laetitia et docta cauillatio uicem
planipedis et sabulonis, impudica et praetextata uerba

21 Catull. 14, 15

5 symp^vosio B, † simphosio *add. b* 10 lubrica P' ille-
cebris P 11 phi *in* philosophantes *in ras. in P* 16 auc-
torem B' semel *om. P* 18 p̄textatus cū P 23 hosti B'
27 relationē mutuā B' 28 leticia *in ras. in P* 29 p̄textata
P, pr&exta B

iacientis ad pudorem ac modestiam uersus imitata.
 10 haec res et cura et studio digna ueteribus uisa est.
 et iam primum animaduerto duos, quos eloquentissimos
 antiqua aetas tulit, comicum Plautum et oratorem
 Tullium, eos ambos etiam ad iocorum uenustatem
 11 ceteris praestitisse. Plautus quidem ea re clarus fuit,
 ut post mortem eius comoediae, quae incertae fere-
 bantur, Plautinae tamen esse de iocorum copia nosce-
 12 rentur. Cicero autem quantum in ea re ualuerit quis
 ignorat, qui uel liberti eius libros quos is DE IOCIS 10
 patroni composuit, quos quidam ipsius putant esse,
 legere curauit? quis item nescit consularem eum
 scurram ab inimicis appellari solitum? quod in
 13 oratione etiam sua Vatinius posuit. atque ego, ni
 longum esset, referrem in quibus causis, cum nocen- 15
 tissimos reos tueretur, uictoriam iocis adeptus sit, ut
 ecce pro L. Flacco, quem repetundarum reum ioci
 oportunitate de manifestissimis criminibus exemit. is
 iocus in oratione non extat, mihi ex libro Furii
 Bibaculi notus est, et inter alia eius dicta celebratur. 20
 14 sed in hoc uerbum non casu incidi, uolens feci. iocos
 enim hoc genus ueteres nostri dicta dicebant. testis
 idem CICERO qui in libro EPISTVLARVM AD CORNELIUM
 NEPOTEM SECVNDO sic ait itaque nostri cum omnia,
 quae dixissemus, dicta essent, quae facete et 25
 breuiter et acute locuti essemus, ea proprio
 nomine appellari dicta uoluerunt. haec Cicero.
 Nouius uero Pomponiusque iocos non raro dic-
 15 teria nominant. Marcus etiam Cato ille Censorius

---

24 fragm. ed. Orelli p. 968

---

2 uisa est *B^mP*: Digna est *P*   3 primo *P'*   dū hof
 quof (— *add. b*) *B*   7 comoedia | *B'*   aequē ut uid. *B'*
 8 paulatim ae tamen *B'*   14 ora etiam *P'*   uatinus *B*   17
 lucio *BP*   19 fufii *B*, fufii *P*   20 uiuaculi *BP*   21 indi
P'   iocuf *B*   23 epistolarum *BP*   26 loquuti *P*   propria
 nomina *P'*   28 Neuus *B*

argute iocari solitus est. horum nos ab inuidia muniret auctoritas, etiam si nostris cauillaremur, at cum ueteribus dicta referamus, ipsa utique auctorum dignitate defendimur. si ergo probatis inuentum, agite, quod cuique de dictis talibus in mentem ueniet uicissim memoriam nostram excitando referamus.' placuit uniuersis laetitiae excogitata sobrietas: et ut Praetextatus incipiendo auctoritatem de exemplo praeberet, hortati sunt.

Tum ille 'dictum uolo hostis referre, sed uicti, et cuius memoria instaurat Romanorum triumphos. Hannibal Carthaginensis apud regem Antiochum profugus facetissime cauillatus est. ea cauillatio huiusce modi fuit. ostendebat Antiochus in campo copias ingentes, quas bellum populo Romano facturus comparauerat, conuertebatque exercitum insignibus argenteis et aureis florentem. inducebat etiam currus cum falcibus et elephantos cum turribus equitatumque frenis et ephippiis monilibus ac faleris praefulgentem. atque ibi rex contemplatione tanti et tam ornati exercitus gloriabundus Hannibalem aspicit, et putasne inquit satis esse Romanis haec omnia? tunc Poenus eludens ignauiam inbelliamque militum eius pretiose armatorum plane inquit satis esse credo Romanis haec, et si auarissimi sunt.' nihil prorsum neque tam lepide neque tam acerbe dici potest. rex de numero exercitus sui ac de aestimanda aequiperatione quaesiuerat, respondit Hannibal de praeda'.

Flauianus subiecit 'sacrificium apud ueteres fuit quod uocabatur propter uiam. in eo mos erat

2 numi & B' 3 referemus P', referemus corr. primum
 in referamus, deinde in referremus in B 8 preber & om. P'
 12 cartaginensis P 14 ostendebat P 15 populo om. P'
 19 ad ephippus add. ephippia dicuntur generalit. omnia equor. orna-
 menta add. P^m 23 in bello amq. B' 26 acerue ut uid. B'
 31 et 138, 4 propter B'

ut, siquid ex epulis superfuisset, igne consumeretur. hinc Catonis iocus est. namque Albidium quendam, qui bona sua comedisset et nouissime domum, quae ei reliqua erat, incendio perdidisset, propter uiam fecisse dicebat: quod comesse non potuerit, id combussisse.

5 Symmachus deinde 'mater M. Bruti Seruilia cum pretiosum aere paruo fundum abstulisset a Caesare subiciente hastae bona ciuium, non effugit dictum tale Ciceronis equidem quo melius emptum scia- 10 tis, comparauit Seruilia hunc fundum tertia deducta. filia autem Seruiliae erat Iunia Tertia eademque C. Cassii uxor, lasciuiente dictatore tam in matrem quam in puellam. tunc luxuriam senis adulteri ciuitas subinde rumoribus iocisque carpebat, ut 15 mala non tantum seria forent'.

6 Post hunc Caecina Albinus 'Plancus in iudicio forte amici cum molestum testem destruere uellet, interrogauit, quia sutorem sciebat, quo artificio se tueretur. ille urbane respondit gallam subigo. 20 sutorium hoc habetur instrumentum, quod non infacete in adulterii exprobrationem ambiguitate conuertit. nam Plancus in Maeuia Galla nupta male audiebat.'

7 Secutus est Furius Albinus 'post Mutinensem fugam' quaerentibus quid ageret Antonius, respon- 25 disse familiaris eius ferebatur, quod canis in Aegypto: bibit et fugit, quando in illis regionibus constat canes raptu corcodilorum exterritos currere et bibere'.

8 Eustathius deinde 'Publius Mucium in primis maliuolum cum uidisset solito tristiolem aut Mucio 30 inquit nescio quid incommodi accessit aut nescio cui aliquid boni'.

2 hic B 4 reliquerat incendio B' 7 marci PB 10 quoquo B faciatif B' 13 gai BP 15 iocisq. ut uid. B' 23 meua B pnupta ni fallor P' 26 egypto P 28 raptu P corcodrilloz P, croco|dilorum B 30 mucium B' 31 nescio inquit B

Inde Auienus 'Faustus Sullae filius cum soror 9
eius eodem tempore duos moechos haberet, Fuluium
fullonis filium, et Pompeium cognomine Maculam,
miror inquit sororem meam habere maculam,
5 cum fullonem habeat.

Hic Euangelus 'apud L. Mallium, qui optimus 10
pictor Romae habebatur, Seruilius Geminus forte
cenabat, cumque filios eius deformes uidisset non
similiter inquit Malli fingis et pingis. et Mallius
0 in tenebris enim fingo inquit luce pingo'.

Eusebius deinde 'Demosthenes' inquit 'excitatus 11
ad Laidis famam, cuius formam tunc Graecia miraba-
tur, accessit, ut et ipse famoso amore potiretur. qui
ubi dimidium talentum unius pretium noctis audiuit,
5 discessit hoc dicto οὐκ ἀγοράζω τοσούτου μετανοῆσαι'.

Inter haec cum Seruius ordine se uocante per 12
uerecundiam sileret 'omnes nos' inquit Euangelus,
'impudentes grammaticae pronuntias, si tacere talia uis
uideri tuitionem pudoris, unde neque tuum nec Disarii
0 aut Hori supercilium liberum erit a superbiae nota,
ni Praetextatum et nos uelitis imitari'. tunc Seruius 13
postquam magis silentium erubescendum uidit, ad
libertatem se similis relationis animauit.

'M.' inquit 'Otacilius Pitholaus, cum Caninius
5 Reuilus uno tantum die consul fuisset, dixit ante
flamines, nunc consules diales fiunt'. nec Disa- 14
rius ultra exprobrationem taciturnitatis expectans ait

* * * * *

1 fylle P, syllae B   2 mechos P   3 fulonif B'   cog-
nomine om. P   6 lucium BP   8 cenabat P, caenabat B,
quod amplius non notabo   10 enim in ras. in P   inquit P'
in ante luce add. b   11 demostenes B   13 famosa B'   14
ibi B'   15 ΑΤΟΡΑΖΟ P   τοσούτου] COITOY corr. in COYTOY
P   ΜΕΤΑΝΟΝCΑΙ P   16 cum om. P'   18 impudentes B
20 aut hori P: athori B, auctoris B^m   23 audiuit P   24
Otacilius Pitholaus *Casaubonus*: uotacilius pytholaus BP
Caninius Reuilus *Aldina*: maus seruilius P, gauus seruilius B
26 disarius P, dysarius B

15 Post hunc Horus quoque 'adfero ad uos' inquit
 'δίστιχον Platonis, quo ille adulescens luserit, cum
 tragoediis quoque eadem aetate praeluderet

τὴν ψυχὴν Ἀγάθωνα φιλῶν ἐπὶ χεῖλεσιν ἔσχον·
 ἦλθε γὰρ ἢ τλήμων ὡς διαβησομένη·

16 Orta ex his laetitia, et omnibus in censorium
 risum remissis, ac retractantibus, quae a singulis anti-
 quae festiuitatis sapore prolata sunt, Symmachus ait
 'hos Platonis uersiculos, quorum magis uenustatem an
 breuitatem mireris incertum est, legisse me memini 10
 in Latinum tanto latius uersos, quanto solet nostra
 quam Graecorum lingua breuior et angustior aestimari,
 17 et ut opinor haec uerba sunt

dum semiulco sauiō
 meum puellum sauior
 dulcemque florem spiritus
 duco ex aperto tramite,
 animula aegra et saucia
 cucurrit ad labias mihi,
 rictumque in oris peruium
 et labra pueri mollia
 rimata itineri transitus
 ut transilire nititur.
 tum si morae quid plusculae
 fuisset in coetu osculi,
 amoris igue percita

4 Anthol. Palatin. V 78

2 quod B' adulescens BP luserit ut uid B' 3 plu-
 der & B 4 ΑΓΑΘΩΝΑ P, ΑΤΑΘΩΝΑ B 5 ΗΑΘΕ P, ΕΑΘΕ
 B ΗΤΑΜΩΝ P, ΕΤΑΝΜΩΝ B ὡς om. P ΔΙΑΒΕΣΟΜΕΝΙ
 B 7 risum] iudicium P a om. P 8 symmachus P
 9 uenustatem Meursius: uetustatem BP 10 me om. PB'
 18 animula Gellius XVIII 11, 4 Gronouii: anima BP 20
 rectūq. P, rectumq. B, em. Arnold. Vesaliensis 22 itineri
 Gellius: itiner BP 23 transilire Gell.: transire BP 25
 plusculi P'

transisset, et me linqueret,
 et mira prorsum res foret,
 ut ad me fierem mortuus,
 ad puerulum intus uiuerem.

5 Sed miror, omnes uos ioca tacuisse Ciceronis, in III
 quibus facundissimus, ut in omnibus, fuit et, si uidetur,
 ut aedituus responsa numinis sui praedicat, ita ego,
 quae memoria suggesserit, refero dicta Ciceronis.
 tum omnibus ad audiendum erectis ille sic incipit
 10 'M. Cicero cum apud Damasippum cenaret, et ille 2
 mediocri uino posito, diceret bibite Falernum hoc,
 annorum quadraginta est: bene inquit aeta-
 tem fert.

Idem cum Lentulum generum suum, exiguae 3
 15 staturae hominem, longo gladio adcinctum uidisset,
 quis inquit generum meum ad gladium adligauit?

Nec Q. Ciceroni fratri circa similem mordacitatem 4
 pepercit. nam cum in ea prouincia, quam ille rexerat,
 uidisset clipeatam imaginem eius ingentibus lineamentis
 20 usque ad pectus ex more pictam — erat autem Quintus
 ipse staturae paruae — ait frater meus dimidius
 maior est quam totus.

In consulatu Vatinii, quem paucis diebus gessit, 5
 notabilis Ciceronis urbanitas circumferebatur. mag-
 25 num ostentum inquit anno Vatinii factum est,
 quod illo consule nec bruma nec uer nec aestas
 nec autumnus fuit. querenti deinde Vatinio, quod
 grauatus esset domum ad se infirmatum uenire, respon-
 dit uolui in consulatu tuo uenire, sed nox me
 30 comprehendit. ulcisci autem se Cicero uidebatur, ut

1 relinqueret P   2 pri² P   foret *Gellius*: fieret P,
 fier& B   4 puerulum *em. apud Gell.*: puerum BP   6 fecun-
 diffimus P   7 ergo B   10 marcul BP   damasyppum B
 12 .xl. P   15 staturae *emendator cod. Cantabr.*: naturae BP
 accinctum P   16 alligauit P   17 quinto BP   19 lina-
 mentif b   22 malorum *corr. in* maior est *in* B   23 con-
 solatu B   28 uenire *ni fallor* P'   29 consolatu B'   30 si P

qui respondisse sibi Vatinius meminerat, cum humeris se rei publicae de exilio reportatum gloriaretur, unde ergo tibi uarices?

6 Caninius quoque Reuilus, qui uno die, ut iam Seruius rettulit, consul fuit, rostra cum ascendisset, pariter honorem iniiit consulatus et eierauit, quod Cicero, omni gaudens occasione urbanitatis, increpuit *λογοθεώρητος* est Caninius consul et deinde hoc consecutus est Reuilus, ut quaereretur quibus consulibus consul fuerit. dicere praeterea non destitit uigilantem habemus consulem Caninium, qui in consulatu suo somnum non uidit.

7 Pompeius Ciceronis facetiarum impatiens fuit. cuius haec dicta ferebantur ego uero quem fugiam habeo, quem sequar non habeo. sed et cum ad Pompeium uenisset, dicentibus sero eum uenisse, respondit minime sero ueni, nam nihil hic paratum uideo. deinde interroganti Pompeio, ubi gener eius Dolabella esset, respondit cum socero tuo. et cum donasset Pompeius transfugam ciuitate Romana, hominem bellum inquit Gallis ciuitatem promittit alienam, qui nobis nostram non potest reddere. propter quae merito uidebatur dixisse Pompeius cupio ad hostes Cicero transeat, ut nos timeat.

9 In Caesarem quoque mordacitas Ciceronis dentes suos strinxit. nam primum post uictoriam Caesaris interrogatus, cur in electione partis errasset, respondit praecinctura me decepit, iocatus in Caesarem, qui ita toga praecingebatur, ut trahendo laciniam uelut mollis incederet adeo, ut Sulla tamquam prouidus

1 uatiniū * * * * * meminerat P 2 reportatam B'

4 caninus B' 6 egerauit P 8 ΛΟΓΟΘΗΩΡΗΤΟΣ P, ΛΟΓΟΘΕΩΡΕΤΟΣ B 9 consequutus P 16 eū sero P 17 in in ueni in ras. in P 18 interrogandi B' 20 prior a in romana in ras. in B 28 elatione B' 29 locatus P 31 filla P, syllab

dixerit Pompeio caue tibi illum puerum male
 praecinctum. deinde cum Laberius in fine ludorum 10
 anulo aureo honoratus a Caesare e uestigio in quattuor-
 decim ad spectandum transiit, uiolato ordine, et cum
 detrectatus est eques Romanus et cominus remissus,
 ait Cicero praetereunti Laberio et sedile quaerenti
 recepissem te, nisi anguste sederem simul et
 illum respuens et in nouum senatum iocatus, cuius
 numerum Caesar supra fas auxerat. nec impune.
 0 respondit enim Laberius mirum, si anguste sedes,
 qui soles duabus sellis sedere exprobrata leuitate
 Ciceronis, qua inmerito optimus ciuis male audiebat.
 idem Cicero alias facilitatem Caesaris in adlegendo 11
 senatu inrisit palam. Nam cum ab hospite suo
 5 P. Mallio rogaretur, ut decurionatum priuigno eius
 expediret adsistente frequentia, dixit Romae, si uis,
 habebit; Pompeis difficile est. nec intra haec 12
 eius mordacitas stetit: quippe ab Androne quodam
 Laodiceno salutatus, cum causam aduentus requisisset
 0 comperissetque — nam ille se legatum de libertate
 patriae ad Caesarem uenisse respondit — ita expressit
 publicam seruitutem ἐὰν ἐπιτύχῃς, καὶ περὶ ἡμῶν
 πρόσβενσον. si obtinueris, et pro nobis intercede.

Vigebat in eo excedens iocus et seria mordacitas, 13
 5 ut hoc est ex epistula ad C. Cassium dictatoris uiola-
 torem uellem Idibus Martiis me ad cenam
 inuitasses, profecto reliquiarum nihil fuisset.
 nunc me reliquiae uestrae exercent. idem
 Cicero de Pisone genero et M. Lepido lepidissime
 0 cauillatus est.’

1 dixerat P' 3 in quattuordecī in ras. in P 4 spectan-
 dum Cantabrigiensis: expectandum BP cum *** P 5
 d&racta|tul B' cū|miā P 7 te in ras. in P 12 ciceroni
 P immerito P ciues B audierat P' 15 publico B
 priuignus ut uid. P' 17 pompeius B 18 quadam B' 23
 si — intercede om. P 24 iocof P 25 epistola BP gaium
 BP 27 profectif P 29 marco PB

14 Dicente adhuc Symmacho et, ut uidebatur, plura dicturo intercedens Auienus, ut fieri in sermonibus coniuualibus solet 'nec Augustus' inquit 'Caesar in huius modi dicacitate quoquam minor et fortasse nec Tullio et, si uolentibus uobis erit, aliqua eius, quae
 15 memoria suggesserit, relaturus sum.' et Horus 'per-
 mitte, Auiene, Symmachus explicet de his, quos iam nominauerat, dicta Ciceronis, et oportunius, quae de
 16 Augusto uis referre, succedent.' reticente Auieno Symmachus 'Cicero' inquam 'cum Piso gener eius 10
 mollius incederet, filia autem concitatus, ait filiae ambula tamquam uir. * * * * * et
 cum M. Lepidus in senatu dixisset patribus con-
 scriptis * * * * * Tullius ait ego non
 tanti fecissem *ὁμοιόπρωτον*. sed perge, Auiene, ne 15
 ultra te dicturientem retardem.'

III Et ille 'Augustus, inquam, Caesar adfectauit iocos, saluo tamen maiestatis pudorisque respectu,
 2 nec ut caderet in scurram. Aiacem tragoediam scripserat, eandemque, quod sibi displicuisset, deleuerat. 20
 postea L. Varius tragoediarum scriptor interrogabat eum, quid ageret Ajax suus. et ille in spongiam inquit incubuit.

3 Idem Augustus, cum ei quidam libellum trepidus offerret, et modo proferret manum, modo retraheret, 25
 putas inquit te assem elephanto dare?

4 Idem, cum ab eo Pacuuius Taurus congiarium peteret, diceretque iam hoc homines uulgo loqui, non

1 Symmacho P 4 quaquam B' 6 memoriae B' 12 recte in ed. uulg. — quod enim prior locus in Gudiano expletus est et ipsum coniectura factum est — sententia manca hunc in modum restituta legitur at genero ambula tamquam femina et postea ego non tanti fecissem simile factum 13 marcus BP 14 ego n̄ * (uid. fuisse e) B 15 ΟΜΟΙΟΠΡΩΤΟΝ B 19 tragu (corr. in o) aediam B 20 deleuerat B' 21 L. Varius Pontanus: lucius grauius BP tragoediarum B 22 quod B' 24 quidā om. P 26 elephanto P 27 Pacuuius Salisburgensis: pacubius B, pachubius P congiarium B'

paruam sibi ab illo pecuniam datam, sed tu inquit noli credere.

Alium praefectura equitum submotum et insuper 5
salarium postulantem, dicentemque non lucri causa dari hoc mihi rogo, sed ut iudicio tuo munus uidear impetrasse, et ita officium deposuisse hoc dicto repercutit tu te accepisse apud omnes adfirma, et ego dedisse me non negabo.

Urbanitas eiusdem innotuit circa Herennium 6
deditum uitiis iuuenem. quem cum castris excedere iussisset, et ille supplex hac deprecatione uteretur quo modo ad patrias sedes reuertar? quid patri meo dicam? respondit dic me tibi displicuisse.

Saxo in expeditione percussus ac notabili cica-7
trice in fronte deformem, nimium tamen sua opera iactantem sic leniter castigauit at tu cum fugies inquit numquam post te respexeris.

Galbae, cuius informe gibbo erat corpus, agenti 8
apud se causam et frequenter dicenti corrige in me siquid reprehendis respondit ego te monere possum, corrigere non possum.

Cum multi Seuero Cassio accusante absolue-9
rentur, et architectus fori Augusti expectationem operis diu traheret, ita iocatus est uellem Cassius et meum forum accuset.

Vettius cum monumentum patris exarasset, ait 10
Augustus hoc est uere monumentum patris colere.

Cum audisset inter pueros, quos in Syria Hero-11
des rex Iudaeorum intra bimum iussit interfici, filium quoque eius occisum, ait malle Herodis porcus esse quam filius.

3 p̄fecturę P   7 tute * (fuit m) B   8 affirma P   10
sedecere b   11 suplex B   19 gybbo B   20 in om. B
27 exarasset — 28 patrif om. P   31 iudeorum B   32 ait
melius est herodif B   33 porcum P   filium P

- 12 Idem Augustus, quia Maecenatem suum nouerat stilo esse remisso molli et dissoluto, talem se in epistulis, quas ad eum scribebat saepius exhibebat, et contra castigationem loquendi, quam alias ille scribendo seruabat, in epistula ad Maecenatem familiari plura in iocos effusa subtexit uale mi ebum Medulliae, ebur ex Etruria, lasar Arretinum, adamas Supernas, Tiberinum margaritum, Cilionorum smaragde, iaspi Iguuinorum, berulle Porsennae, carbunculum Hadriae, ἵνα συντέμω πάντα, μάλαγμα moecharum. 10
- 13 Exceptus est a quodam cena satis parca et quasi cotidiana. nam paene nulli se inuitanti negabat. post epulum igitur inops ac sine ullo apparatu discedens uale dicenti hoc tantum insusurravit non putabam me tibi tam familiarem. 15
- 14 Cum de Tyriae purpurae, quam emi iusserat, obscuritate quereretur, dicente uenditore erige altius et suspice his usus est salibus quid? ego, ut me populus Romanus dicat bene cultum, in solario ambulaturus sum? 20
- 15 Nomenclatori suo, de cuius obliuione querebatur, dicenti numquid ad forum mandas? — accipe inquit commendaticias, quia illic neminem nosti. 25
- 16 Vatinio in prima sua aetate eleganter insultauit.

1 mecenatum B' 3 epistolae BP quae ut uid. B'
 5 epistola BP 6 mi ebum Iahnus Hermae II 247: mel-
 gentium BP 7 Medulliae Turnebus Aduersariorum XVIII 1:
 melcule in ras. in P, meculle (corr. ut uid. ex mecure) B
 ebur ex om. P' ar&inũ P 8 sapnae B tyberinũ P
 ritũ in margaritũ | in ras. in P cilneorum BP (in B li-
 brarius primitus exaraturus fuit ll) 9 zmaragde P, smaragdae

B Iguuinorum Iahnus: figulorum BP 10 porfene B, por-
 fene P Hadriae Iahnus: habea BP ΠΑΝΑ P' 12 caena
 B paca P' 13 inuitati B' 17 tirię P 19 &* | P qđ P
 23 nũquid om. P'

contusus ille podagra uolebat tamen uideri discussisse iam uitium et mille passus ambulare se gloriabatur. cui Caesar non miror inquit: dies aliquanto sunt longiores.

5 Relata ad se magnitudine aeris alieni, quam qui-17
dam eques Romanus dum uixit excedentem ducenties celauerat, culcitam emi cubicularem in eius auctione sibi iussit, et praeceptum mirantibus hanc rationem reddidit habenda est ad somnum culcita in qua
10 ille, cum tantum deberet, dormire potuit.

Non est intermittendus sermo eius, quem Cato-18
nis honori dedit. uenit forte in domum, in qua Cato habitauerat. dein Strabone in adulationem Caesaris male existimante de peruicacia Catonis ait quisquis
15 praesentem statum ciuitatis commutari non uolet, et ciuis et uir bonus est. satis serio et Catonem laudauit et sibi, nequis adfectaret res nouare, consuluit.

Soleo in Augusto magis mirari quos pertulit 19
20 iocos, quam ipse quos protulit, quia maior est patientiae quam facundiae laus, maxime cum aequanimiter aliqua etiam iocis mordaciora pertulerit. cuiusdam 20
prouincialis iocus asper innotuit. intrauerat Romam simillimus Caesari et in se omnium ora conuerterat.
25 Augustus perduci ad se hominem iussit, uisumque hoc modo interrogauit dic mihi, adulescens, fuit aliquando mater tua Romae? negauit ille, nec contentus adiecit sed pater meus saepe.

Temporibus triumuiralibus Pollio cum Fescenninos 21
30 in eum Augustus scripsisset, ait at ego taceo. non est enim facile in eum scribere, qui potest proscribere.

Curtius, eques Romanus deliciis diffluens, cum 22

1 confusus B podagra B' 2 gloriebatur B' 7 culcitā om. B' 10 tantantum B' 16 ciuel B' 16 sero B'
17 affectaret B noua B' 19 ammirari B' 26 adolefcent BP
33 defluens BP

macrum turdum sumpsisset in conuiuio Caesaris interrogauit an mittere liceret. responderat princeps quidni liceat? ille per fenestram statim misit.

23 Aes alienum Augustus cuiusdam senatoris cari sibi non rogatus exsoluerat numerato quadragies. at ille pro gratiarum actione hoc solum ei scripsit mihi nihil.

24 Solebat Licinius libertus eius inchoanti opera patrono magnas pecunias conferre, quem morem secutus centum promisit per libellum, in quo uirgulae superductae pars ultra pecuniae defectionem protendebatur uacante infra loco. Caesar occasione usus priori alterum centies sua manu iunxit spatio diligenter expleto et affectata litterae similitudine, geminatamque accepit summam dissimulante liberto, qui postea coepto alio opere leniter factum suum Caesari obiecit, libello tali dato confero tibi, domine, ad noui operis impensam quod uidebitur.

25 Mira etiam censoris Augusti et laudata patientia corripiebatur eques Romanus a principe, tamquam minuisset facultates suas. at ille se multiplicasse coram probauit. mox eidem obiecit, quod ad contrahendum matrimonium legibus non paruisset. ille uxorem sibi et tres esse liberos dixit. tum adiecit posthac, Caesar, cum de honestis hominibus inquiris, honestis mandato. etiam militis non libertatem tantum sed et temeritatem tulit. in quadam uilla inquietas noctes agebat rumpente somnum eius crebro noctuae cantu. prendendam curauit noctuam. miles aucupii peritus et spe ingentis praemii pertulit. laudato imperator mille nummos dari iussit. ille

1 sumfiff& B 4 augustus om. P' 6 scribit B 7 nil P
8 licinius P 9 sequit' P 14 affecta B' 16 cepta P,
coepta corr. in coepto B 26 post hanc P 27 honestis ante
mandato om. P' 29 inqui&ef B 30 p̄ndendā P

ausus est dicere malo uiuat auemque dimisit. quis non miratus est, non offenso Caesare abisse militem contumacem?

Veteranus cum die sibi dicto periclitaretur, ac-
 5 cessit in publico ad Caesarem, rogauitque ut sibi adesset. ille aduocatum, quem ex comitatu suo elegerat, sine mora dedit commendauitque ei litigatorem. exclamauit ingenti uoce ueteranus at non ego, Caesar, periclitante te Actiaco bello uicarium
 10 quaesiui, sed pro te ipse pugnaui detexitque impressas cicatrices. erubuit Caesar uenitque in aduocationem, ut qui uereretur non superbus tantum sed etiam ingratus uideri.

Delectatus inter cenam erat symphoniaciis To-
 15 ronii Flacci mangonis, atque eos frumento donauerat, cum in alia acroamata fuisset nummis liberalis, eosdemque postea Toronius aequae inter cenam quaerenti Caesari sic excusauit ad molas sunt.

Sublimis Actiaca uictoria reuertebatur. occurrit
 20 ei inter gratulantes coruum tenens, quem instituerat haec dicere aue Caesar uictor imperator. miratus Caesar officiosam auem uiginti milibus nummum emit. socius opificis, ad quem nihil ex illa liberalitate peruenerat, adfirmavit Caesari, habere illum et alium
 25 coruum, quem ut adferre cogeretur rogauit. adlatus uerba quae didicerat expressit aue uictor imperator Antoni. nihil exasperatus satis duxit iubere illum diuidere donatium cum contubernali. salutatus simi-
 30 liter a psittaco emi eum iussit. idem miratus in pica hanc quoque redemit. exemplum sutorem pauperem sollicitauit, ut coruum institueret ad parem salutationem, qui inpendio exhaustus saepe ad auem

10 impressaf P 14 et 17 caenam B 14 simphoniacif P
 15 fumento P' 16 acreamata P nummus b liberatif B'
 17 eoddem B' 21 haue B' 22 n̄m̄q̄ | P 25 rogauit
 om. P allatus b 26 aue b: habe P, hac B 29 psitaco
 Pb, bsiptaco B 32 inpendio P

non respondentem dicere solebat opera et impensa periit. aliquando tamen coruus coepit dicere dictatam salutationem. hac audita dum transit Augustus respondit satis domi saluatorum talium habeo. superfuit coruo memoria, ut et illa, quibus dominum querentem solebat audire, subtexeret opera et impensa periit. ad quod Caesar risit emique auem iussit quanti nullam adhuc emerat.

31 Solebat descendenti a Palatio Caesari honorificum aliquod epigramma porrigere Graeculus. id cum frustra saepe fecisset, rursumque eum idem facturum uidisset Augustus, breue sua manu in charta exarauit Graecum epigramma, pergenti deinde ad se obuam misit. ille legendo laudare, mirari tam uoce quam uultu, cumque accessisset ad sellam, demissa in fundam pauperem manu paucos denarios protulit quos principi daret, adiectus hic sermo *νῆ τὴν σὴν τύχην, Σεβαστέ· εἰ πλέον εἶχον, πλέον ἐδίδουν*. secuto omnium risu dispensatorem Caesar uocauit, et sestertia centum milia numerare Graeculo iussit.

V Vultis aliqua et filiae eius Iuliae dicta referamus? sed si garrulus non putabor, uolo de moribus feminae pauca praemittere, ni quisquam uestrum habeat seria et discenda, quae proferat'. hortantibusque omnibus, ut coepto insisteret, ita de Iulia orsus est 'annum agebat tricesimum et octauum, tempus aetatis, si mens sana superesset, uergentis in senium, sed indulgentia tam fortunae quam patris abutebatur, cum alioquin litterarum amor multaque eruditio, quod in illa domo facile erat, praeterea mitis humanitas minimeque saeuus animus ingentem feminae gratiam conciliarent, mirantibus, qui uitia noscebant, tantam pariter diuersitatem. non semel praeceperat pater,

2 cepit B 7 au*em B 11 rursufq. P 12 breui | P
13 obuam ad se P 16 denariof P' 17 sermo | non fecundum
fatum tuum augufte si plus haberem plus darem MH B 18
fequuto P 23 famine B ne P 25 cepto P

temperato tamen inter indulgentiam grauitatemque sermone, moderaretur profusus cultus perspicuosque comitatus. idem cum ad nepotum turbam similitudinemque respexerat, qua repraesentabatur Agrippa, dubitare de pudicitia filiae erubescibat. inde blandiebatur sibi Augustus laetum in filia animum usque ad speciem procacitatis sed reatu liberum, et talem fuisse apud maiores Claudiam credere audebat. itaque inter amicos dixit duas habere se filias delicatas, quas necesse haberet ferre, rem publicam et Iuliam.

Venerat ad eum licentiore uestitu et oculos offenderat patris tacentis. mutauit cultus sui postera die morem, et laetum patrem affectata seueritate complexa est. at ille, qui pridie dolorem suum continuerat, gaudium continere non potuit et quantum hic ait in filia Augusti probabilior est cultus? non defuit patrociniuo suo Iulia his uerbis hodie enim me patris oculis ornaui, heri uiri.

Notum et illud. auerterant in se populum in spectaculo gladiatorum Liuia et Iulia comitatus dissimilitudine, quippe cingentibus Liuiam grauibus uiris, haec iuuentutis et quidem luxuriosae grege circumsedebatur. admonuit pater scripto uideret, quantum inter duas principes feminas interesset. eleganter illa rescripsit et hi mecum senes fient.

Eadem Iulia mature habere coeperat canos, quos legere secrete solebat. subitus interuentus patris aliquando oppressit ornatrices. dissimulauit Augustus deprehensis super uestem earum canis, et aliis sermonibus tempore extracto induxit aetatis mentionem, interrogauitque filiam, utrum post aliquot annos cana

2 moder&ur B cultof B' 5 de pudicitia B: pudicitiam
 P 9 se habere P 11 iulia uenerata deum B 14 effec-
 tata B' 15 c̄tinerat P 19 here P 26 eleganter & illa B
 27 ceperat P, ceperat B 29 augustus in ras. in P 30 eius
 canis P 31 exacto P

esse mallet an calua, et cum illa respondisset ego, pater, cana esse malo sic illi mendacium obiecit quid ergo istae te caluam tam cito faciunt?

8 Item cum grauem amicum audisset Iulia suadentem melius facturam, si se composuisset ad exemplar paternae frugalitatis, ait ille obliuiscitur Caesarem se esse, ego memini me Caesaris filiam.

9 Cumque consci flagitiorum mirarentur, quo modo similes Agrippae filios pareret, quae tam uulgo potestatem corporis sui faceret ait numquam enim nisi nauī plena tollo uectorem.

10 Simile dictum Populiae Marci filiae, quae miranti cuidam, quid esset, quapropter aliae bestiae numquam marem desiderarent, nisi cum praegnantēs uellent fieri, respondit bestiae enim sunt.

VI Sed ut a feminis ad uiros et a lasciuis iocis ad honestos reuertar, Cascellius iuris consultus urbanitatis mirae libertatisque habebatur, praecipue tamen is iocus eius innotuit. lapidatus a populo Vatinium cum gladiatorium munus ederet, obtinuerat, ut aediles edicerent, nequis in arenam nisi pomum misisse uellet. forte his diebus Cascellius consultus a quodam, an nux pinea pomum esset, respondit si in Vatinium missurus es, pomum est.

2 Mercatori deinde, quem ad modum cum socio nauem diuideret, interroganti respondisse traditur nauem si diuidis, nec tu nec socius habebitis.

3 In Galbam eloquentia clarum, sed quem habitus, ut supra dixi, corporis destruebat, M. Lollii uox circumferebatur ingenium Galbae male habitat.

2 ille *PB'* 5 facturam *om. P*, futu|ram *B'* 10 cor-
 pori *B'* sui corporis *P* 17 Cascellius *Stephanus*: cecilius *P*,
 caecilus *B* 20 cū *om. B'* gradia|torium *B'* 22 cassellus *B*
 con|saltus *P'* 23 eff& — 24 pomum est *om. B'* 25 cum
om. B' 26 nauī *P* creditur *B* 27 nauī *P* 28 galbūā *P*
 abitus *P* 29 marci *BP* lollij *P*, deinde uox circum- *in ras.*
in P

In eundem Galbam Orbilius grammaticus acer-4
bius inrisit. prodierat Orbilius in reum testis. quem
Galba ut confunderet, dissimulata professione eius
interrogauit quid artium facis? respondit in sole
5 gibbos soleo fricare.

L. Caecilius cum C. Caesar aliis, qui secum 5
pila lusitabant, centena sestertia, illi uni quinquaginta
dari iussisset quid? ego inquit una manu ludo?

Cum iratus esse P. Clodius D. Laberio dice-6
10 retur, quod ei mimum petenti non dedisset, quid
amplius inquit mihi factururus es, nisi ut Dyr-
rhachium eam et redeam? ludens ad Ciceronis
exilium.

Sed quia et paulo ante Aurelius Symmachus et VII
15 ego nunc Laberii fecimus mentionem, si aliqua huius
atque Publilii dicta referemus, uidebimur et adhibendi
conuiuio mimos uitasse lasciuam et tamen celebritatem,
quam, cum adsunt, illi excitare pollicentur, imitari.
Laberium asperae libertatis equitem Romanum Caesar 2
20 quingentis milibus inuitauit, ut prodiret in scaenam
et ipse ageret mimos, quos scriptitabat. sed potestas
non solum si inuitet, sed etiam si supplicet cogit,
unde se et Laberius a Caesare coactum in prologo
testatur his uersibus

25 necessitas, cuius cursus transuersi impetum 3
uoluerunt multi effugere, pauci potuerunt,
quo me detrusit paene extremis sensibus?
quem nulla ambitio, nulla umquam largitio,
nullus timor, uis nulla, nulla auctoritas

25 fragm. com. ed. 2 Ribbeckii p. 295

1 aceruuf B' 2 testef P 4 artifi|caũ P 6 lucruf BP
gauuf BP 7 illi uni bP: illuf B 8 quid ego ma*** |
nu ludo P 9 publuf BP decimo ualerio BP 11 dy|ra-
chiv P, dyrrachiũ B 14 fimmachuf P 16 publũ (B)P' 17
uifitalffe B' 19 laberiuuf B' 20 inuitaũ | ut P 21 scripta-
bat B' 22 solum * inuit& P plicet B' 25 impetu B'

mouere potuit in iuuenta de statu,
 ecce in senecta ut facile labefecit loco
 uiri excellentis mente clemente edita
 summissa placide blandiloquens oratio?
 et enim ipsi di negare cui nihil potuerunt, 5
 hominem me denegare quis posset pati?
 ego bis tricenis annis actis sine nota
 eques Romanus e Lare egressus meo
 domum reuertar mimus, ni mirum hoc die
 uno plus uixi mihi quam uiuendum fuit. 10
 fortuna immoderata in bono aequae atque in malo,
 si tibi erat libitum litterarum laudibus
 floris cacumen nostrae famae frangere,
 cur cum uigebam membris praeuiridantibus,
 satis facere populo et tali cum poteram uiro, 15
 non me flexibilem concuruasti, ut carperes?
 nuncine me deicis? quo? quid ad scaenam adfero?
 decorem formae an dignitatem corporis,
 animi uirtutem an uocis iucundae sonum?
 ut hedera serpens uires arboreas necat, 20
 ita me uetustas amplexu annorum enecat:
 sepulcri similis nihil nisi nomen retineo.

4 in ipsa quoque actione subinde se, qua poterat, ulcis-
 cebatur inducto habitu Syri, qui uelut flagris caesus
 praeripientique similis exclamabat 25

porro Quirites libertatem perdimus
 et paulo post adiecit

26 fragm. com. ed. 2 Ribeckii p. 297

1 in iuuenta potuit P' 5 de¹ B poterunt P' 6 qui
 Meyerus Anthol. lat. p. 22 7 trecenis P 8 e add. Schneide-
 winus mus. Rhenan. noui II p. 636 10 om. P 11 Forma B'
 16 me flexibilem Bothius: flexibilem me BP 17 nuncine
 Schneidewinus: nunc BP 19 iocundae BP 20 hedera P
 21 annorum necat B 22 sepulchris B, sepulchri P 24 firi
 P 26 quaerites B

necesse est multos timeat quem multi timent.

quo dicto uniuersitas populi ad solum Caesarem ocu-5
los et ora conuertit, notantes inpotentiam eius hac
dicacitate lapidatam. ob haec in Publilium uertit
5 fauorem. is Publilius natione Syrus, cum puer ad 6
patronum domini esset adductus, promeruit eum non
minus salibus et ingenio quam forma. nam forte
cum ille seruum suum hydropicum iacentem in area
uidisset increpuissetque quid in sole faceret re-
0 spondit aquam calefacit. ioculari deinde super cena
exorta quaestione quodnam esset molestum otium,
aliud alio opinante ille podagrici pedes dixit. ob 7
haec et alia manu missus et maiore cura eruditus,
cum mimos componeret, ingentique adsensu in Italiae
5 oppidis agere coepisset, productus Romae per Caesaris
ludos, omnes qui tunc scripta et operas suas in scae-
nam locauerant, prouocauit ut singuli secum posita
in uicem materia pro tempore contenderent. nec ullo
recusante superauit omnes, in quis et Laberium. unde 8
0 Caesar adridens hoc modo pronuntiauit

faunte tibi me uictus es, Laberi, a Syro

statimque Publilio palmam et Laberio anulum aureum
cum quingentis sestertiis dedit. tunc Publilius ad Labe-
rium recedentem ait

5 quicum contendisti scriptor, hunc spectator subleua.
sed et Laberius sequenti statim commissione mimo 9
nouo interiecit hos uersus

---

1 et 21 fragm. com. ed. 2 Ribbeckii p. 297

---

3 inpotentiam *P* 4 publiū (*B*) 5 publiuf (*B*) firuf *P*
9 increpuisset&que qd̄ *P* 10 coena (*P*) 12 opinante *B'* 13
maior *B*, maiori cura *b* 15 praeductof *B'* romam *b* 19
ad quis *add.* quib; *B^m* 20 hoc modo *om.* *P* 22 publo (*B*)
23 publiuf (*P*)

non possunt primi esse omnes omni in tempore.
 summum ad gradum cum claritatis ueneris,
 consistes aegre et citius quam escendas cades:
 cecidi ego, cadet qui sequitur: laus est publica.

10 Publilii autem sententiae feruntur lepidae et ad
 communem usum adcomodatissimae, ex quibus has
 fere memini singulis uersibus circumscriptas

11 beneficium dando accepit qui digno dedit.
 feras, non culpes quod mutari non potest.
 cui plus licet, quam par est, plus uult, quam licet. 10
 comes facundus in uia pro uehiculo est.
 frugalitas miseria est rumoris boni.
 heredis fletus sub persona risus est.
 furor fit laesa saepius patientia.
 improbe Neptunum accusat qui iterum naufragium 15
 facit.

nimum altercando ueritas amittitur.
 pars benefici est quod petitur si cito neges.
 ita amicum habeas, posse ut fieri hunc inimicum
 putes. 20

ueterem ferendo iniuriam inuites nouam.
 numquam periculum sine periclo uincitur.

12 Sed quia semel ingressus sum scaenam loquendo,
 non Pylades histrio nobis omittendus est, qui clarus
 in opere suo fuit temporibus Augusti, et Hylam disci- 25

---

8 Syri sententiae ed. Ribbeck u. 55 9 ib. 176 10 ib.
 106 11 ib. 104 12 ib. 193 13 ib. 221 14 ib. 178 15
 ib. 264 17 ib. 416 18 ib. 469 19 ib. 245 21 ib. 645
 22 ib. 383

---

3 | consistet egre & citius quā ascendat decidet | P, | con-
 sistet aegre & citius quam descendat | B, emendauit Schneide-
 winus 4 pullica B 5 publi (B) 6 adcomodatissime P
 7 ferre B' | ***** circumscriptas . | P
 9 non om. P' 16 facit om. B' 18 benefici Bentleyus: bene-
 ficium BP 21 ueterem P' inuereā P' 22 periculum b
 periculo b 24 nec pylades P 25 hylam BP

pulum usque ad aequalitatis contentionem eruditione
 prouexit. populus deinde inter utriusque suffragia 13
 diuisus est, et cum canticum quoddam saltaret Hylas,
 cuius clausula erat τὸν μέγαν Ἀγαμέμνονα, sublimem
 ingentemque Hylas uelut metiebatur. non tulit Pyla-
 des, et exclamauit e cauea σὺ μακρὸν οὐ μέγαν ποιεῖς.
 tunc eum populus coegit idem saltare canticum, cum- 14
 que ad locum uenisset, quem reprehenderat, expressit
 cogitantem, nihil magis ratus magno duci conuenire
 quam pro omnibus cogitare. saltabat Hylas Oedi- 15
 podem, et Pylades hac uoce securitatem saltantis
 castigauit σὺ βλέπεις. cum in Hercule furente pro- 16
 disset, et non nullis incessum histrioni conuenientem
 non seruare uideretur, deposita persona ridentes in-
 crepuit μωροί, μαινόμενον ὀρχοῦμαι. hac fabula et 17
 sagittas iecit in populum. eandem personam cum
 iussu Augusti in triclinio ageret et intendit arcum et
 spicula inmisit. nec indignatus est Caesar, eodem se
 loco Pyladi, quo populum Romanum, fuisse. hic, quia 18
 ferebatur mutasse rudis illius saltationis ritum, quae
 apud maiores uiguit, et uenustam induxisse nouitatem,
 interrogatus ab Augusto, quae saltationi contulisset,
 respondit

αὐλῶν συρίγγων τ' ἐνοπήν ὀμαδόν τ' ἀνθρώπων.

idem cum propter populi seditionem pro contentione 19
 inter se Hylamque habita concitatam indignationem
 excepisset Augusti, respondit καὶ ἀχαριστεῖς βασι-
 λεῦ· ἔασον αὐτοὺς περὶ ἡμᾶς ἀσχολεῖσθαι.

24 Hom. Il. K 13

2 utrisque B' 3 hilaf BP 4 ΑΓΑΜΕΝ|NONA · P 6 et
 om. P 9 magistratruī B, maius ratus b 10 quā**p P
 hilaf P 11 piladef P 12 ΒΑΝΕΙC B Hercule furente Gro-
 nouius: Herculem furentem (BP) 15 ΜΑΝΕΜΕΝΟΝ B 17
 ***** arcū P 18 misit P se om. P' 20 salutatio'nif B'
 22 salutatio'nif B' 24 ΑΥΛΟΝ P ΕΝΟΠΤΕΝ B ΑΝΔΡΩΠΤΩΝ
 B 27 καὶ Hauptius opusc. III 633: καὶ (BP) 28 ΑΧΧΟΛΕΙCΤΑΙ B

VIII His dictis et excitata laetitia cum in Auieno memoria florida et amoenitas laudaretur ingenii, mens 2
 2 sas secundas minister admouit. et Flauianus 'multi, ut aestimo, in hoc a VARRONE dissentiunt, qui in illa lepidissima satura Menippea, quae inscribitur NESCIS 5
 QUID VESPER VEHAT, de secunda mensa placentas remouit, sed quaeso dicas, Caecina, uerba ipsa Varronis, 3
 3 si tibi beneficio memoriae tenacioris haeserunt'. et Albinus 'locus' inquit 'Varronis quem referri a me imperas in his fere uerbis est bellaria ea maxime 10
 sunt mellita, quae mellita non sunt, dulcibus enim cum *πέψει* societas infida. significant autem bellaria omne mensae secundae genus. nam quae *πέμματα* Graeci uel *τραγήματα* dixerunt, ea ueteres nostri appellauere bellaria, uina quoque dulciora est 15
 inuenire in comoediis antiquioribus hoc uocabulo, dictaque ea Liberi bellaria'.

4 Et Euangelus 'agite, antequam surgendum nobis sit, uino indulgeamus, quod decreti Platonici auctoritate faciemus, qui aestimauit, fomitem esse quen- 20
 dam et ignitabulum ingenii uirtutisque, si mens et corpus hominis uino flagret'.

5 Tunc Eustathius 'quid agis' inquit 'Euangele? an Platonem aestimas haurienda passim uina suasisse et non magis inter minuta pocula iucundio- 25
 remque inuitationem, quae fieret sub quibusdam quasi arbitris et magistris conuiuiorum sobriis, non improbasse? et hoc est, quod in primo et secundo 6
 6 de legibus non inutile uiris esse decernit. nam et modicis honestisque inter bibendum remissionibus refici 30

5 fragm. ed. Riese p. 176 19 Plat. legg. p. 671 B

1 et om. B 3 admonuit B 5 satira P necif B'

12 pepsi PB, passi b 14 ΠΕΜΜΑΤΑ B ΤΡΑΓΕΜΑΤΑ B
 16 inueni B' comedul P 20 quia | aestimauit P 24 aurienda B'
 B' passii om. P' 25 iucundio- rem B 27 & magis B 30 remissioribus b

integrarique animos ad instauranda sobrietatis officia existimauit, redditosque sensim laetiores ad intentiones rursus capessendas fieri habiliores, et simul, si qui penitus in his adfectionum cupiditatumque errores in-

5 essent, quos celaret alioquin pudor reuerens, ea omnia sine graui periculo libertate per uinum data detegi, et ad corrigendum medendumque fieri oportuniora. atque hoc etiam Plato ibidem dicit non diffugiendas 7 esse huiusce modi exercitationes aduersum propulsandam uini uolentiam, neque ullum umquam continen-

10 tem prorsum aut temperantem satis fideliter uisum esse, cui uita non inter ipsa errorum pericula et in mediis uoluptatum inlecebris explorata sit. nam cui 8 libentiae gratiaeque omnes conuiuiorum incognitae sint, quique illarum omnino expers sit, si eum forte ad participandas huius modi uoluptates aut uoluntas tulerit aut casus induxerit aut necessitas impulerit, mox deleniri et capi neque mentem eius animumque consistere. congregiendum igitur et tamquam in acie 9

20 quadam cum uoluptariis rebus cumque ista uini licentia comminus decernendum, ut aduersus eas non fuga nec absentia simus tuti, sed uigore animi et constanti praesentia moderatoque usu temperantiam continentiamque tueamur, et calefacto simul refotoque animo, si-

25 quid in eo uel frigidae tristitiae uel torpentis uerecundiae fuerit, diluamus.

Sed quia uoluptatum fecimus mentionem, docet 10 Aristoteles, a quibus uoluptatibus sit cauendum. quinque enim sunt hominum sensus, quos Graeci *αἰσθήσεις*

1 Plat. legg. p. 649 B   8 ib. p. 649 B   27 Aristotel. Eth. Nicom. VII 4 sqq.

3 capessendo * p (capessendat ut uid. P) qui P 4 affectionum P 5 alloqui B 7 corrigandū ut uid. P' 10 illum B' 13 illecebris P 14 omnis B omnes conuiuiorum in ras. in P 15 expers B' 16 uoluptas P' 18 deliniri p 19 subf * istere (in ras. fuit t) P, consistere * B 22 simul — 23 praesentia om. B' 27 sed qm̄ P dic & P

appellant, per quos uoluptas animo aut corpori quaeri uidetur, tactus gustus odoratus uisus auditus. 11 ex his omnibus uoluptas, quae inmodice capitur, ea turpis atque improba est. sed enim quae nimia ex gustu atque tactu est, ea igitur gemina uoluptas, sicut 5 sapientes uiri censuerunt, omnium rerum foedissima est, eosque maxime, qui sese duabus istis uoluptatibus dederunt, grauissimi uitii uocabulis Graeci appella- uerunt uel ἀκρατεῖς uel ἀκολάστους, nos eos uel incon- 12 tinentes dicimus uel intemperantes. istas autem 10 uoluptates duas, gustus atque tactus, id est cibi et Veneris, solas hominibus communes uidemus esse cum beluis, et idcirco in pecudum ferorumque animalium numero habetur quisquis est his ferarum uoluptatibus occupatus, ceterae ex tribus aliis sensibus proficiscentes 15 13 hominum tantum propriae sunt. uerba super hac re Aristotelis philosophi in medium proferam, ut quid de his infamibus uoluptatibus tam clarus atque inclitus 14 uir sentiat publicetur διὰ τί κατὰ τὴν τῆς ἀφῆς ἢ γεύσεως ἡδονὴν ἐγγινομένην ἐὰν ὑπερβάλωσιν, ἀκρατεῖς 20 λέγονται; οἳ τε γὰρ περὶ τὰ ἀφροδίσια ἀκόλαστοι, τοιοῦτοι, οἳ τε περὶ τὰς τῆς τροφῆς ἀπολαύσεις, τῶν δὲ κατὰ τὴν τροφήν ἀπ' ἐνίων μὲν ἐν τῇ γλώττῃ τὸ ἡδύ, ἀπ' ἐνίων δὲ ἐν τῷ λάρυγγι, διὸ καὶ Φιλόξενος γεράνου λάρυγγα εὔχετο ἔχειν. ἢ διὰ τὸ τὰς ἀπὸ τούτων γιγνομένας 25 ἡδονὰς κοινὰς εἶναι ἡμῶν καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις, ἅτε δὲ οὐσῶν κοινῶν αἰσχροὺς εἶναι τὴν ὑποταγὴν, αὐτίκα

3 immodice P 6 foedissima P 7 est om. B duabus
 istis duabus B' 8 appellauere B 13 impecudum B 15
 trib; **** | alius P 17 aut B 18 inclutus B 19 τί
 Gellius XVIII 5: TOI BP 20 ΗΔΟΝΗ P ΥΠΕΡΒΑΛΩΣΙ B

· ΠΕ Η
 21 ΤΟΙΤΟΙΟΥΤΟΙΟ·ΙΤΕ·ΡΙ ΤΑC P, deinde ΤΕC B 22 ΤΡΦΗΝ
 B' 23 ΓΑΩΤ ΤΗΙ ΤΟΝΑΥ ΔΗ|ΕΝΙΩ P ἡδύ| ΕΔΥ B 24
 ΤΟΙ B, deinde ΛΑΡΥΙΤΙ P, ΛΑΡΙΓΓΙ B ΛΑΡΙΓΓΑ B *(fuit l)
 ΛΑΡΙΓΗΥΧΕΤΟ 25 διὰ] ΔΙΑ P ΓΕΝΟΜΕΝΑC (prior ε in
 ras.) B ΤΟΥΤΟΝ P 26 κοινὰς] ΚΟΙΝΑC P ΕΙΝΑΤ B ἅτε
 δέ] Δ|ΔΕ B 27 Κ*ΙΝΟΝ B ΠΟΤΑΓΗΝ (ante Π add. hastam
 manus recentissima fortasse solum uocab. dirimendorum causa) B

τὸν ὑπὸ τούτων ἠτιώμενον ψέγομεν καὶ ἀκρατῇ καὶ ἀκόλαστον λέγομεν διὰ τὸ ὑπὸ τῶν χειρίστων ἡδονῶν ἠτιᾶσθαι; οὐσῶν δὲ τῶν αἰσθήσεων πέντε τὰ ἄλλα ζῶα ἀπὸ δύο μόνον ἡδεταί, κατὰ δὲ τὰς ἄλλας ἢ ὅλως οὐχ ἡδεταί ἢ κατὰ συμβεβηκὸς τοῦτο πάσχει. quis 15 igitur habens aliquid humani pudoris uoluptatibus istis duabus, coeundi atque comedendi, quae homini cum sue atque asino communes sunt, gratuletur? Socrates 16 quidem dicebat multos homines propterea uelle uiuere, ut ederent et biberent, se bibere atque esse, ut uiueret. Hippocrates autem, diuina uir scientia, de coitu Venereo ita existimabat, partem esse quandam morbi taeter- rimi, quem nostri comitiales dixerunt. namque ipsius uerba haec traduntur τὴν συνουσίαν εἶναι μικρὰν 15 ἐπιληψίαν.

* * * * *

1 τόν] TO *BP*, *deinde* ΠΟ B TOΥΤΟΝ *BP* ΗΤΙΩΜΕ-
NON B 2 ΤΟΝ B ΗΔΟΝΟΝ *BP* 3 τῶν] ΤΟΝ *BP*

4 ΟΑΘC *B* 5 ἡδεταί ἢ] ^ΗΕΤΑΙΝ *P*, ΕΔΕΤΑΙ *B*, *deinde* ΚΑ B
ΠΑΧ * ΕΙ · *P* 10 ἢ B' fese ut B' 11 hypocratef *P*,
ippocratef *B* 14 *post* traduntur *sequitur* MACROBII ΤΗΣΘΟΔΟΣII
V · C · & INT CON|VIVI(Ὶ) * PRIMI ΔΙΕΙ SATVRNALIQῚ EX-
PLICIT *in B* 15 *post* ΕΠΙΛΗΨΙΑΝ *uacant tres lineae et dimidia*
in P

LIBER TERTIVS

* * * * *

1 uiolatum cum se nosset multa caede pollutum,

tu genitor cape sacra manu patriosque Penates,
me bello e tanto digressum et caede recenti
adtrectare nefas donec me flumine uiuo
abluero.

2 post Caietae quoque nutricis sepulturam, quo potis-
simum nauigans adpellitur quam ad eam partem,
per quam

fluuio Tiberinus amoeno
in mare prorumpit,

ut confestim in ipso Italiae limine fluuiali unda ab-
lutus possit quam purissime

Iouem Phrygiamque ex ordine matrem

3 inuocare? quid quod Euandrum aditurus per Tiberim
nauigat, quod eum esset reperturus Herculi sacra cele-
brantem, ut sic purificatus sacris possit hospitalibus
4 interesse? hinc et Iuno ipsa conqueritur non magis

---

2 Verg. Aen. II 717   9 ib. VII 30   13 ib. VII 139

---

1 *nihil inscriptum in BP* uiolatum — multa *om. P*,
de ÷ hic — multũ. *add. P^m* 3 & ante *P*, & ante *corr. in e*
tanto *in B* 4 attractare *B* 6 caetę *P*, kai&ę *B* 7 appelli-
tur *B* quẽ *P'* 9 ameno *P* 12 poss& *P* 13 fri|giãq. *BP*
ex ordine *om. P'* 16 sic *om. B'*

quod Aeneam contigisset contra suum uelle in Italiam
peruenire, quam quod optato potiretur Tibridis
alueo, quia sciret eum hoc amne purificatum posse
sacra etiam sibi rite perficere, nam ne supplicari
5 quidem sibi ab eo uellet. nunc quoniam purificationem 5
ad sacra superiorum pertinentem deorum in Vergiliana
obseruatione monstrauius, uideamus utrum et circa
inferorum deorum cultum proprietatem moris idem
poeta seruauerit. constat dis superis sacra facturum 6
10 corporis ablutione purgari, cum uero inferis litandum
est, satis actum uidetur si aspersione sola contingat. de
sacris igitur superiorum ait Aeneas

donec me flumine uiuo
abluero.

15 at Dido cum sacra dis inferis instituit, ait 7

Annam, cara mihi nutrix, huc siste sororem:
dic corpus properet fluuiali spargere lympha.

et alibi

sparserat et latices simulatos fontis Auerni.

20 nec non cum Misenum sepulturae mandari refert 8

idem ter socios pura circumtulit unda,
spargens rore leui.

sic et cum facit Aenean apud inferos ramum Proser-
pinae consecraturum, ita infert

25 occupat Aeneas aditum, corpusque recenti
spargit aqua.

Verborum autem proprietates tam poetae huic fami- II

---

2 Verg. Aen. VII 303   13 ib. II 719   16 ib. III 634
21 ib. VI 229   25 ib. VI 635

---

4 nec P   9 c in sacra in ras. in P   10 inferos B'
11 factum B'   12 superiorum B'   17 lympha P   19 sparserat P

liaris est, ut talis obseruatio in Vergilio laus esse iam desinat, nullis tamen magis proprie usus est quam 2 sacris uel sacrificialibus uerbis. et primum illud non omiserim, in quo plerique falluntur

extaque salsos
porriciam in fluctus,

non ut quidam proiciam, aestimantes dixisse Vergilium proicienda exta, quia adiecit in fluctus. sed 3 non ita est. nam et ex disciplina haruspicum et ex praecepto pontificum uerbum hoc sollemne sacrifican- 10 tibus est, sicut VERANIVS ex PRIMO LIBRO PICTORIS ita dissertationem huius uerbi exsecutus est exta porriciunt, dis danto, in altaria aramue focumue, 4 eoue quo exta dari debebunt. porricere ergo non proicere proprium sacrificii uerbum est, et 15 quia dixit Veranius in aram focumue, eoue quo exta dari debebunt, nunc pro ara et foco mare accipiendum est cum sacrificium dis maris dicatur. 5 ait enim

di quibus imperium est pelagi, quorum aequore 20
curro,

uobis laetus ego hoc candentem in littore taurum
constituam ante aras uoti reus, extaque salsos
porriciam in fluctus, et uiua liquentia fundam.

ex his docetur in mare rite potuisse porrici exta, 25
non proici.

6   constituam ante aras uoti reus.

5 Aen. V 237   20 ib. V 235

1 uirgilio B   6 porriciã P   8 quia *Salisb.*: qui BP
10 pto in p̄cepto in ras. in P   sol|lēpne P   12 differa-
tionem B'   est | exsecutus est B, exsequutus P   13 porri-
ciunt | P   distato in altaramue B, distanto aramue b, distanto
in altaria B^m   dando P   14 porricere P, proicere *corr.* in
proicere in B   22 cadentem B   littore B   23 faltos B'
24 porriciã P   25 ritu B'   porrici P

haec uox propria sacrorum est, ut reus uocetur, qui suscepto uoto se numinibus obligat, damnatus autem, qui promissa uota iam soluit. sed de hoc non opus est a me plura proferri, cum uir doctissimus Eustathius paulo ante hanc partem plenius exsecutus sit.

Est profundam scientiam huius poetae in uno 7 saepe reperire uerbo, quod fortuito dictum uulgus putaret. multifariam enim legimus, quod litare sola non possit oratio, nisi ut is, qui deos precatur, etiam 10 aram manibus adprehendat. inde VARRO DIVINARUM 8 LIBRO QUINTO dicit aras primum asas dictas, quod esset necessarium a sacrificantibus eas teneri, ansis autem teneri solere uasa quis dubitet? commutatione ergo litterarum aras dici coep- 15 tas, ut Valesios et Fusios dictos prius, nunc Valerios et Furios dici. haec omnia illo uersu 9 poeta exsecutus est

talibus orantem dictis arasque tenentem
audiit omnipotens.

nonne eo additum credideris, non quia orabat tantum sed quia et aras tenebat, auditum? nec non cum ait

talibus orabat dictis arasque tenebat.

item

tango aras, medios ignes ac numina testor,

25 eandem uim nominis ex adprehensione significat.

Idem poeta tam scientia profundus quam amoenus 10 ingenio non nulla de ueteribus uerbis, quae ad pro-

18 Aen. IIII 219   22 ib. VI 124   24 ib. XII 201

1 sacrarum B   2 dāpnatus P   3 iā in ros. in P
4 p * ferri BP   5 exsequutus P   7 dictū * P   8 multi-
fariae corr. in multifarie B   9 if om. B'   10 apprehendat P
14 ceptas P   15 et Fusios —   16 Valerios om. P   15 nunc
ualerius B'   17 exsequutus P   20 aditum B'   24 tanga P'
ignis p   25 adphensione B   26 amēnus P

prietatem sacrorum nouerat pertinere, ita interpretatus est, ut mutato uerbi sono integer intellectus maneret. 11 nam PRIMO PONTIFICII IURIS libro apud PICTOREM uerbum hoc positum est uitulari, de cuius uerbi significato TITIVS ita retulit uitulari est uoce laetari. VARRO etiam in libro QUINTO DECIMO RERVM DIVINARVM ita refert quod pontifex in sacris quibusdam uitulari soleat, quod Graeci *παιανίζειν* 12 uocant. has tot interpretationis ambages quam paucis uerbis docta elegantia Maronis expressit 10

laetumque choro paena canentes!

nam si uitulari est uoce laetari, quod est *παιανίζειν*, nonne in cantu laeti *παιᾶνος* enarratio uerbi 13 perfecta seruata est? et ut huic uocabulo diutius immoremur, HYLIVS libro quem DE DIS composuit ait 15 Vitulam uocari deam quae laetitiae praeest. 14 PISO ait uitulam uictoriam nominari. cuius rei hoc argumentum profert quod postridie Nonas Iulias re bene gesta, cum pridie populus a Tuscis in fugam uersus sit — unde Populifugia 20 uocantur — post uictoriam certis sacrificiis fiat 15 uitulatio. quidam nomen eius animaduersum putant, quod potens sit uitae tolerandae, ideo huic deae pro frugibus fieri sacra dicuntur, quia frugibus uita humana toleratur. unde hoc esse animaduertimus? quod 25 ait Vergilius

cum faciam uitula pro frugibus, ipse uenito

11 Aen. VI 657   27 eclog. III 77

2 est om. B'   5 Cincius Momms. C. I. L. I 26 significatus B' uocae corr. in uoce B   8 pro *παιανίζειν* uocant lac 10 fere litterarum in P   9 interpretationes P'   10 doctae elegantia ut uid. B', docta eloquentia P   11 paena P   15 Hyginus Momms., hylus P   17 poso Pb (om. B)   18 post tridie B   25 h eē om. P'   26 uirgilius B   27 uitula P, uitula * (fuit m) B

ut uitula dixerit pro uitulatione, quod nomen esse sacrifici ob laetitiam facti superius expressimus? meminerimus tamen sic legendum per ablatium 16

cum faciam uitula pro frugibus,

5 id est cum faciam rem diuinam non oue non capra sed uitula, tamquam dicat 'cum uitulam pro frugibus sacrificauero' quod est 'cum uitula rem diuinam fecero'. pontificem Aenean uel ex nomine referendorum 17 laborum eius ostendit. pontificibus enim permissa est potestas memoriam rerum gestarum in tabulas conferendi, et hos annales appellant equidem maximos quasi a pontificibus maximis factos. unde ex persona Aeneae ait

et uacat annales tantorum audire laborum.

5 Et quia inter decreta pontificum hoc maxime III quaeritur, quid sacrum, quid profanum, quid sanctum, quid religiosum, quaerendum, utrum hic secundum definitionem suam Vergilius usus sit et singulis uocabuli sui proprietatem more suo seruauerit.

20 Sacrum est, ut TREBATIVS LIBRO PRIMO DE 2 RELIGIONIBVS refert, quicquid est quod deorum habetur. huius definitionis poeta memor ubi sacrum nominauit, admonitionem deorum paene semper adiecit

sacra Dionaeae matri diuisque ferebam.

25 item

sacra Ioui Stygio, quae rite incepta parabam.

14 Aen. I 373   24 ib. III 19   26 ib IIII 638

6 uitula *b*   7 sacrificarero *B'*   8 pontificem — 9 ostendit *om. P*   14 uacat *bP*, uocat *B*   16 quid profanum *om. BP*, add margo cod. Cantabrigiensis   18 uirgilius *B*   19 suo more *P*   20 est *om. B'*   ** libro *P*   21 regionibus *P'*   quidquid *B'*   23 admonitionem *B'*   24 dioneę *P*   diuisque ferebam * *P*   ferebant *b*   26 iouis *B'*   stygio *Pb*, togio *B*   incepta *P*

item

tibi enim, tibi maxima Iuno
mactat sacra ferens.

3 Profanum omnes paene consentiunt id esse,
quod extra fanaticam causam sit quasi porro a fano 5
et a religione secretum. cuius significatus exemplum
executus est, cum de luco et aditu inferorum sacro
utroque loqueretur

procul o procul este profani,
conclamat uates, totoque absistite luco. 10

4 eo accedit, quod TREBATIVS profanum id proprie
dici ait quod ex religioso uel sacro in hominum
usum proprietatemque conuersum est, quod
apertissime poeta seruauit, cum ait

Faune precor miserere, inquit, tuque optima ferrum 15
Terra tene, colui uestros si semper honores,
quos contra Aeneadae bello fecere profanos.

dixerat enim

sed stirpem Teucris nullo discrimine sacrum
sustulerant, 20

unde ostendit proprie profanatum, quod ex sacro pro-
miscuum humanis actibus commodatum est.

5 Sanctum est, ut idem TREBATIVS LIBRO DECIMO
RELIGIONVM refert, interdum idem quod sacrum,
idemque quod religiosum, interdum aliud, hoc 25
6 est nec sacrum nec religiosum, est. quod ad
secundam speciem pertinet

---

2 Aen. VIII 84   9 ib. VI 258   15 ib. XII 777   19 ib.
XII 770

---

7 exequutus *P*   12 religione *P'*   15 optima *P'*   17
profanus *P'*   19 sacro *P'*   21 pmiscuum *B*   22 commada-
tum *B'*   25 qđ ante religiosum om. *B'*   alium *B'*

sancta ad uos anima, atque istius inscia culpa,
descendam.

non enim sacro aut religioso eius anima tenebatur,
quam sanctam, hoc est incorruptam, uoluit ostendere,
5 ut in illo quoque

tuque o sanctissima coniunx
felix morte tua.

in quo castitatis honorem incorruptae uxoris amplexus
est: unde et sanctae leges, quae non debeant poenae
10 sanctione corrumpi. quod autem ad priorem speciei 7
definitionem de sancto adtinet, id est, ut non aliud
sit quam sacrum aut religiosum

ecce leuis summo de uertice uisus Iuli
fundere lumen apex,

15 et paulo post

nos pauidi trepidare metu crinemque flagrantem
excutere et sanctos restinguere fontibus ignes.

hic enim sanctos ac si sacros accipiemus, quia
diuinitus contigerunt. item

20 tuque o sanctissima uates
praescia uenturi

non aliud nisi sacram uocat, quam uidelicet uatem,
et deo plenam et sacerdotem.

Superest, ut quid sit religiosum, cum Vergilio 8
25 communicemus. SERUIVS SVLPICIVS religionem esse

1 Aen. XII 648   6 ib. XI 158   13 ib. II 682   16 ib.
II 685   20 ib. VI 65

3 estiuus B'   6 coniunx B'   8 castitatem P'   9 pene P,
paene B'   11 attinet P'   17 excutere P'   22 quam uidelicet
uatem et deo Ianius: quā uidebat & dō P, quam uidebat &
uatem & deo B, quam uidebat ut uatem et deo Bitschofskyus
diarii Gymnas. Austriac. 1878, 260   24 uirgilio B   25 fer-
uif P'

dictam tradidit quae propter sanctitatem aliquam remota ac seposita a nobis sit, quasi a relinquendo dicta ut a carendo caerimonia.
 9 hoc Vergilius seruans ait

est ingens gelidum lucus prope Caeretis annem 5
 religione patrum late sacer

et adiecit quo proprietatem religionis exprimeret

undique colles
 inclusere caui, et nigra nemus abiete cingit,
 quae res utique faciebat lucum a populi communione 10
 secretum. et ut relictum locum ostenderet non sola
 adeundi difficultate, adiecit et sanctitatem

Silvano fama est, ueteres sacrasse Pelasgos
 agrorum pecorisque deo.

10 secundum POMPEIUM FESTUM religiosi sunt, qui 15
 facienda et uitanda discernunt. hinc Maro ait

riuos deducere nulla
 religio uetuit.

quod autem ait deducere, nihil aliud est quam detergere. nam festis diebus riuos ueteres sordidatos 20
 11 detergere licet, nouos fodere non licet. in transcurso
 et hoc notandum est, quod et ipse uelut praeteriens
 sub unius uerbi significatione proiecit. cauetur enim
 in iure pontificio ut, quoniam oues duabus ex causis
 lauari solent, aut ut curetur scabies aut ut lana pur- 25
 getur, festis diebus purgandae lanae gratia oues lauare

---

5 Aen. VIII 597   8 ib. VIII 598   13 ib. VIII 600   17
 Georg. I 269

---

1 dictam esse B   3 caerimoniae p   4 uirgilio B   5 caerimonia
 corr. in caeretis in B   14 pecorū. BP   16 mora B'   17 de-
 duceret ut uid. B'   21 foedere B'   23 enim inq. pontificio B

non liceat, liceat autem, si curatione scabies abluenda sit. ideo hoc quoque inter concessa numeravit 12

balantumque gregem fluuio mersare,

quod si huc usque dixisset, licita et uetita confunderet, sed adiciendo salubri causam concessae ablutionis expressit.

Nomina etiam sacrorum locorum sub congrua IIII proprietate proferre pontificalis obseruatio est. ergo delubrum quid pontifices proprie uocent, et qualiter hoc nomine Vergilius usus sit, requiramus. VARRO 2 LIBRO OCTAVO RERVM DIVINARVM delubrum ait alios aestimare, in quo praeter aedem sit area adsumpta deum causa, ut est in Circo Flaminio Iouis Statoris, alios in quo loco dei simulacrum dedicatum sit et adiecit sicut locum, in quo figerent candelam, candelabrum appellatum, ita in quo deum ponerent, nominatum delubrum. his a Varrone praescriptis intellegere 3 possumus id potissimum ab eo probatum, quod ex sua consuetudine in ultimo posuit, ut a dei dedicato simulacro delubrum coeperit nuncupari. Vergilius 4 tamen utramque rationem diligenter est exsecutus. ut enim a postrema incipiamus, obseruauit delubrum nominaturus aut proprie deorum nomina, aut ea, quae dis accomodarentur inserere

at gemini lapsu delubra ad summa dracones effugiunt,

et ut mox simulacrum nominaret, subtexit

3 Georg. I 272 26 Aen. II 225

1 adhibenda *P* 3 greges *P* mersare***** *P*
 4 confuderat *P* 10 uirgilius *B* 13 assumpta *P* 14 iouis
 statere *B'* 15 sit] est *P* 21 ceperit *P* uirgilius *B*
 22 exsequutus *P*, fecutus *B'* 23 a** *B* delubro *P'* 25
 accommodarentur *P*

saeuaeque petunt Tritonidis arcem,
sub pedibusque deae clipeique sub orbe teguntur,
item

nos delubra deum miseri, quibus ultimus esset
ille dies. 5

5 illam uero opinionem de area, quam Varro praedixerat,
non omisit

principio delubra adeunt, pacemque per aras
exquirunt,

et mox 10

aut ante ora deum pingues spatiatur ad aras.

quid enim est spatiatur quam spatio lati itineris
obambulat? quod adiciendo ante aras ostendit
aream adsumptam deorum causa. ita suo more uelut
aliud agendo implet arcana. 15

6 De dis quoque Romanorum propriis id est
Penatibus aspersa est huic operi non incuriosa sub-
tilitas. NIGIDIUS enim DE DIS LIBRO NONO DECIMO
requirit num di Penates sint Troianorum Apollo
et Neptunus, qui muros eis fecisse dicuntur, 20
et num eos in Italiam Aeneas aduexerit. COR-
NELIUS quoque LABEO de dis Penatibus eadem
existimat. hanc opinionem sequitur Maro cum dicit

sic fatus meritos aris mactabat honores,
taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo. 25

7 VARRO HVMANARVM SECVNDO Dardanum refert

---

1 Aen. II 226   4 ib. II 248   8 ib. III 56   11 ib.
III 62   24 ib. III 118

---

1 artem B'   4 * miseri P   8 delubru ut uid. B'   11 ut
ante B'   pinguis b   13 obambulabat P   14 assumptam P
15 archana P   17 asparfa B'   18 negidiuus B'   20 eis** P
24 merito sacrif B'

deos Penates ex Samothrace in Phrygiam, et
 Aeneam ex Phrygia in Italiam detulisse. qui
 sint autem di Penates in libro quidem memorato
 Varro non exprimit: sed qui diligentius eruunt veri-
 5 tatem Penates esse dixerunt, per quos penitus
 spiramus, per quos habemus corpus, per quos
 rationem animi possidemus: esse autem medium
 aethera Iouem, Iunonem uero imum aera cum
 terra et Mineruam summum aetheris cacumen:
 10 et argumento utuntur, quod Tarquinius, Dema-
 rati Corinthii filius Samothracicis religio-
 nibus mystice imbutus, uno templo ac sub
 eodem tecto numina memorata conjunxit. CAS-
 9 SIVS uero HEMINA dicit Samothracas deos eosdem-
 15 que Romanorum Penates proprie dici θεοὺς
 μεγάλους, θεοὺς χρηστούς, θεοὺς δυνατούς. noster
 haec sciens ait

cum sociis natoque Penatibus et magnis dis
 quod exprimit θεοὺς μεγάλους. sed et omnia haec 10
 20 nomina cum in uno de supra dictis numinibus seruat,
 doctrinam procul dubio suam de omni hac opinione
 confirmat. cum enim ait

Iunonis magnae primum prece numen adora
 τὴν μεγάλην nominauit,
 25 adsit laetitiae Bacchus dator et bona Iuno,
 τὴν χρηστήν,

18 Aen. III 12

23 ib. III 437

25 ib. I 734

1 samathrace B' frigã P, frygiam B 2 ex frygia b:
 & frygiam B, ex troia P 7 rationē om. P' um in medium
 in ras. in P 12 mystice P 13 eadem B' 14 uero om. P
 emina P samothracof B' 16 ΧΡΗCΤΟΥ P ΔΥ*ΝΑΤΟΥC
 (in ras. fuit O) P, ΔΙΝΑΤΟΥC B 19 et om. B 20 ** cū P
 in om. B' 23 magnif P' adorat P 25 bachuf P iuna P'
 26 ΔΥΡΗCΤΗΝ P

dominamque potentem,

- 11 τὴν δυνατὴν. eodem nomine appellauit et Vestam,
quam de numero Penatium aut certe comitem eorum
esse manifestum est adeo, ut et consules et praetores
seu dictatores, cum adeunt magistratum, Lauinii rem 5
12 diuinam faciant Penatibus pariter et Vestae. sed et
Vergilius ubi ex persona Hectoris dixit

sacra suosque tibi commendat Troia Penates,
mox adiecit

sic ait et manibus uittas Vestamque potentem 10
aeternumque adytis effert penetralibus ignem.

- 13 addidit HYGIVS in libro quem DE DIS PENATIBVS
scripsit uocari eos θεοὺς πατρώους. sed nec hoc
Vergilius ignoratum reliquit

di patrii, seruate domum seruate nepotem, 15

et alibi patriique Penates.

- V Nec minus de sacrificiorum usu quam de deorum
scientia diligentiam suam pandit. cum enim TREBA-
TIVS LIBRO PRIMO DE RELIGIONIBVS doceat hostiarum
genera esse duo, unum in quo uoluntas dei per 20
exta disquiritur, alterum in quo sola anima
deo sacratur, unde etiam haruspices animales has
hostias uocant, utrumque hostiarum genus in carmine
2 suo Vergilius ostendit. et primo quidem illud, quo
uoluntas numinum per exta monstratur 25

mactat lectas de more bidentes,

---

1 Aen. III 438 8 ib. II 293 10 ib. 296 15 ib. II 702
16 cf. ib. II 717 et alibi 26 ib. III 57

---

5 sin P' 10 uittas om. P 11 aditas BP 12 thygri-
nuf P 13 uocari eos om. B' 15 patrię P nepotũ P
22 haruspici P'

et mox

pecudumque reclusis

pectoribus inhians spirantia consulit exta.

alterum illud, in quo hostia animalis dicitur, quod³
 5 eius tantum anima sacratur, ostendit, cum facit Entellum uictorem Eryci mactare taurum. nam ut expleret animalis hostiae causas, ipso usus est nomine

hanc tibi Eryx meliorem animam pro morte Daretis
 et ut nuncupata uota signaret, ait persoluo, quod
 0 de uoto proprie dicitur, utque ostenderet persolutum
 dis, signauit dicens

sternitur exanimisque tremens procumbit humi bos.
 uidendum etiam, ne et illam hostiam ostendat ani-4
 malem

15 sanguine placastis uentos et uirgine caesa,
 cum primum Iliacas Danai uenistis ad oras:
 sanguine quaerendi reditus, animaque litandum
 Argolica.

nam et animam, id est hostiae nomen, posuit et
 20 litare, quod significat sacrificio facto placasse numen.

In his ipsis hostiis, uel animalibus uel consul-5
 tatoriis, quaedam sunt quae iniuges uocantur, id
 est, quae numquam domitae aut iugo subditae sunt.
 harum quoque noster poeta sic meminit

25 nunc grege de niueo septem mactare iuuenos
 praestiterit totidem lectas de more bidentes

et ut iniuges euidentius exprimeret, adiecit

---

2 Aen. III 63   8 ib. V 483   12 ib. V 481   15 ib. II
 116   25 ib. VI 38

---

5 entellem *B'*   6 erici *P*   8 ante hanc *deleta ut uid.* N
in P   erix animā meliorē *P*   19 hostię *om. B'*   25 niueo]
 intacto *B*

et intacta totidem ceruice iuencos.

6 eximii quoque in sacrificiis uocabulum non poeticum *ἐπίθετον* sed sacerdotale nomen est. VERANIVS enim in PONTIFICALIBVS QVAESTIONIBVS docet, eximias dictas hostias, quae ad sacrificium destinatae eximantur e grege, uel quod eximia specie quasi offerendae numinibus eligantur. hinc ait

quattuor eximios praestanti corpore tauros

ubi quod eximuntur eximios, quod eliguntur praestanti corpore dicendo monstrauit. ambarualis 7 hostia est ut ait POMPEIVS FESTVS quae rei diuinae causa circum arua ducitur ab his, qui pro frugibus faciunt. huius sacrificii mentionem in Bucolicis habet, ubi de apotheosi Daphnidis loquitur

d. v. 74^f haec tibi semper erunt et cum sollemnia uota reddemus nymphis et cum lustrabimus agros

ubi lustrare significat circumire, hinc enim uidelicet et nomen hostiae acquisitum est, ab ambiendis aruis, sed et in Georgicorum libro primo

terque nouas circum felix eat hostia fruges.

8 obseruatum est a sacrificantibus ut, si hostia, quae ad aras duceretur, fuisset uehementius reluctata, ostendissetque se inuitam altaribus admoueri, amoueretur, quia inuito deo offerri eam putabant. quae autem stetisset oblata, hanc uolenti numini dari aestimabant. hinc noster

1 Georg. IIII 540. 551   8 ib. IIII 538. 550   20 ib. I 345

1 intacto B'   3 ΕΠΙΤΕΤΟΝ B   ueratiuf B'   5 eximuntur P, deinde ex rege P'   7 hic P   11 qua B'   13 | in bucolicis — 14 loq̄r | in ras. in P   14 dafnidis B   15 sollemnia P   16 nymphis P   18 hostiae bP: hab& B   19 et om. B   22 uehementiuf retenta P   23 adtalibus P, deinde admauori P'   amoueretur om. P

et ductus cornu stabit sacer hircus ad aras
et alibi

et statuam ante aras aurata fronte iuuenicum.

adeo autem omnem pietatem in sacrificiis, quae dis 9
5 exhibenda sunt, ponit, ut propter contrariam causam
Mezentium uocauerit contemptorem deorum. neque
enim, ut Aspro uidetur, ideo contemptor diuum
dictus est, quod sine respectu deorum in homines
impious fuerit, alioquin multo magis hoc de Busiride
10 dixisset, quem longe crudeliorem inlaudatum uocasse
contentus est. sed ueram huius contumacissimi no- 10
minis causam in PRIMO libro ORIGINVM CATONIS dili-
gens lector inueniet. ait enim Mezentium Rutulis
imperasse, ut sibi offerrent, quas dis primitias
5 offerebant, et Latinos omnes similis imperii
metu ita uouisse 'Iuppiter, si tibi magis cordi
est, nos ea tibi dare potius quam Mezentio,
uti nos uictores facias'. ergo quod diuinos honores 11
sibi exegerat, merito dictus est a Vergilio contemptor
10 deorum. hinc pia illa insultatio sacerdotis

haec sunt spolia et de rege superbo
primitiae,

ut nomine contumaciae cui poenas luit raptas de eo
notaret exuias.

5 Mirandum est huius poetae et circa nostra et VI
circa externa sacra doctrinam. neque enim de nihilo
est quod, cum Delon uenit Aeneas, nulla ab eo caesa
est hostia nisi, cum proficisceretur, Apollini et Nep-

1 Georg. II 395 3 Aen. VIII 624 12 fragm. ed. Iordan
p. 64 sqq. 21 Aen. XI 15

4 dnf P 6 contemptoreft B' 7 halsp B' | *uidetur P
9 bufiri B' 10 longo B' 14 dnf P 17 z in mezentio z
in ras. in P 19 uirgilio B 23 penaf P 27 delonge B'
28 nisi om. P'

2 tunc res facta diuina est. constat enim, sicut CLOA-
 TIVS VERVS ORDINATORVM LIBRO SECVNDO docet, esse
 Deli aram, apud quam hostia non caeditur, sed tantum
 sollempni deum prece uenerantur. uerba Cloatii haec
 sunt Deli ara est Apollinis Γενέτορος in qua
 3 nullum animal sacrificatur, quam Pythagoram
 4 uelut inuiolatam adorauisse produnt. hanc ergo
 esse, quae adoratur ab Aenea, Γενέτορος aram, poeta
 demonstrat, si quidem templum ingressus pontifex
 nullo acto sacrificio statim inchoat precem, et ut
 Γενέτορα expressius nominaret

da pater augurium.

4 at uero cum taurum mox immolat Apollini et Neptuno,
 apud aliam utique aram factum intellegimus, et bene
 supra tantum modo patrem quod ibi proprium est,
 et infra quod commune est Apollinem nominat.
 5 meminit huius arae et VARRO CATO DE LIBERIS EDV-
 CANDIS in haec uerba nutrix haec omnia faciebat
 in uerbenis ac tubis sine hostia ut Deli ad
 6 Apollinis Genetiui aram. eodem uersu non omit-
 tendum puto, cur saxo uetusto dixerit extractum
 templum. VELIUS LONGVS immutatio est inquit
 epitheti: uult enim dicere uetustatem templi.
 hunc multi alii commentatores secuti sunt, sed frigi-
 7 dum est aedificii aetatem notare. EPAPHVS autem,
 uir plurimae lectionis, LIBRO SEPTIMO DECIMO ait
 Delphis quodam tempore euenisse, ut templum,
 religiosum antea et intactum, spoliatum in-

12 Aen. III 89

4 sollempni P, solemni corr. in sollempni B 5 in qua —
 8 ΓΕΝΕΤΟΡΟΣ om. B' 6 pitagoras P' 8 ποῦς P' 11 ΓΕ-
 ΝΕΤΟΡΑ bP: genitura B' 13 tauro P 15 tantummoda B'
 17 Varro add. Meursius 18 in corr. ex ni B 20 genetiui B
 arum B' 23 ÷ om. P' 24 sunt secuti B sequenti P
 25 ***ἔτατῃ P 28 intantū B

censumque sit et adicit multas circa Corinthum
urbes insulasque proximas terrae motu haustas,
Delon neque antea neque postea hoc incom-

5 THUCYDIDES etiam HISTORIARVM LIBRO TERTIO idem 8
docet. non mirum ergo, si praesidio religionis tutam
insulam semper ostendens ad reuerentiam sibi locorum
accessisse dicit continuam saxi eiusdem, id est insulae,
firmitatem.

0 Vt seruauit Apollinis Genitoris proprietatem pa- 9
trem uocando, idem curauit Herculem uocando
uictorem

haec, inquit, limina uictor

Alcides subiit.

5 VARRO DIVINARVM LIBRO QVARTO uictorem Her- 10
culem putat dictum, quod omne genus anima-
lium uicerit. Romae autem Victoris Herculis aedes
duae sunt, una ad portam Trigeminam, altera in foro
Boario. huius commenti causam MASVRIVS SABINVS 11

0 MEMORABILIVM libro SECVNDO aliter exponit: Marcus
inquit Octavius Herrenus, prima adulescentia
tibicen, postquam arti suae diffisus est, in-
stituit mercaturam, et bene re gesta decimam
Herculi profanauit. postea cum nauigans hoc
5 idem ageret, a praedonibus circumuentus for-
tissime repugnauit et uictor recessit. hunc in
sommis Hercules docuit sua opera seruatum.
cui Octavius impetrato a magistratibus loco
aedem sacrauit et signum, Victoremque in-

5 Thucyd. II 8, 2   13 Aen. VIII 362

1 post multas add. ñras P   chorinthum B   5 tuchy-
dides B   11 uocanda B'   uocando patrē P   13 hac B'
14 alcidas P   19 massurius albinus memorialiū P   21 adole-
scentia P   22 artif B'   diffusus B'   23 re om. P   decimā
herculi om. P'   25 circumuentos B'   27 seruaturum B'
28 imperato P'   magistratus ut uid. P'   29 litteris incilis P

cisis litteris appellauit. dedit ergo epitheton
 deo, quo et argumentum ueterum uictoriarum
 Herculis et commemoratio nouae historiae,
 quae recenti Romano sacro causam dedit, con-
 12 tineretur. nec frustra in eodem loco dixit

et domus Herculei custos Pinaria sacri.

quidam enim aram Maximam, cum uicino conflagraret
 incendio, liberatam a Pinariis ferunt, et ideo sacri
 13 custodem domum Pinariam dixisse Vergilium. ASPER
κατὰ διαστολήν inquit Potitiorum, qui ab Appio 10
 Claudio praemio corrupti sacra seruis publicis
 14 prodiderunt. sed VERANIUS PONTIFICALIUM eo libro,
 quem fecit DE SVPPPLICATIONIBVS, ita ait Pinariis,
 qui nouissimi comeso prandio uenissent, cum
 iam manus pransores lauarent, praecepisse 15
 Herculem, nequid postea ipsi aut progenies
 ipsorum ex decima gustarent sacranda sibi
 sed ministrandi tantum modo causa, non ad
 epulas conuenirent, quasi ministros ergo sacri
 15 custodes uocari. ut ipse Vergilius alibi 20

at Triuiaie custos iam dudum in montibus Opis
 id est ministra, nisi forte custodem dixit eam,
 quae se prohibuerit et continuerit a sacris, ut ipse
 alibi

et custos furum atque auium cum falce saligna 25
 Hellespontiaci seruet tutela Priapi.

6 Aen. VIII 270   21 ib. XI 836   25 Georg. III 110

7 enim *om.* P con B' conflagraret & B' 9 ΑΠΤΕΡ ΒΡ
 10 potitiorum b, potitiorū P quia ab P, deinde p10 B'
 11 corrupti P' 12 Veranius Meursius, pontificalium eo Merke-
 lius prol. in Ouidii Fast. XCVIII: ueracius pontificalis in eo P,
 ueracius pontificalis in eo B 15 lauarent P' 19 ministrantes P
 23 & custodierit P

hic utique custodem prohibitorum auium furumque significat.

haec ubi dicta, dapes iubet et sublata reponi 16
pocula, gramineoque uiros locat ipse sedili.

5 non uacat quod dixit sedili. nam propria observatio
est in Herculis sacris epulari sedentes: et CORNELIUS
BALBUS *Ἐξηγητικῶν* libro OCTAVO DECIMO ait apud
aram Maximam observatum, ne lectisternium
fiat. custoditur in eodem loco, ut omnes aperto 17
0 capite sacra faciant. hoc fit, nequis in aede dei
habitum eius imitetur, nam ipse ibi operto est capite.
VARRO ait Graecum hunc esse morem, quia siue
ipse siue, qui ab eo relictus aram Maximam
statuerunt, Graeco ritu sacrificauerunt. hoc
5 amplius addit GAVIUS BASSUS. idcirco enim hoc fieri
dicit, quia ara Maxima ante aduentum Aeneae
in Italia constituta est, qui hunc ritum uelandi
capitis inuenit.

Ea quoque, quae incuriose transmittuntur a legen- VII
0 tium plebe, non carent profunditate. nam cum loque-
retur de filio Pollionis, id quod ad principem suum
spectaret, adiecit

ipse sed in pratis aries iam suaue rubenti
murice, iam croceo mutabit uellera luto.

5 traditur autem in libris Etruscorum, si hoc ani- 2
mal insolito colore fuerit inductum, portendi

3 Aen. VIII 175 23 eclog. III 43

1 furemque B' 5 quod corr. ex sed B fedeli P' 7 ex-
hegeticon BP ait] id P decimo ita apud B 9 opto B
11 aperto b capite est B 13 qui om. B relicta B'
15 grauius P, grauius B 17 que hunc P 19 incuriose B'
e legentium B' 21 pollionis P 22 expectar& B'P 23 im-
pratis B' 24 iam credo B' uellere aluto B 25 libris Ser-
uius ad eclog. IIII 43: libro BP 26 calore B' indutū P

imperatori rerum omnium felicitatem. est super hoc liber TARQVITII transcriptus ex OSTENTARIO TVSCO. ibi repperitur purpureo aureoue colore ouis ariesue si aspergetur, principi ordinis et generis summa cum felicitate largitatem auget, genus progeniem propagat in claritate laetioemque efficit. huius modi igitur statum imperatori in transitu uaticinatur.

3 Verbis etiam singulis de sacro ritu quam ex alto petita significet, uel hinc licebit aduertere 10

iniecere manum Parcae telisque sacrarunt
Euandri,

nam quicquid destinatum est dis, sacrum uocatur, peruenire autem ad deos non potest nisi libera ab onere corporis fuerit anima, quod nisi morte fieri 15 non potest. ita ergo opportune sacratum Halesum 4 facit, quia erat appetiturus. et hic proprietatem et humani et diuini iuris secutus est. nam ex manus iniectioe paene mancipium designauit, et sacrationis 5 uocabulo obseruantiam diuini iuris impleuit. hoc loco 20 non alienum uidetur de condicione eorum hominum referre, quos leges sacros esse certis dis iubent, quia non ignoro, quibusdam mirum uideri, quod, cum cetera sacra uiolari nefas sit, hominem sacrum ius fuerit 6 occidi. cuius rei causa haec est. ueteres nullum 25 animal sacrum in finibus suis esse patiebantur, sed abigebant ad fines deorum, quibus sacrum esset, ani-

11 Aen. X 419

1 imperii *b* omniv̄ rerū *P* 2 libertat̄ quita *B'* tran-
scriptus *P*, transcriptus *B* 3 reperitur *B* 4 ariesq. *P*
aspergatur *P* principio *P* 5 felicitate *P'* 11 iniecere |
manū *P* sacrarū *P* 14 autem *om. P*, deinde a deos *B'*
potest anima | nisi (*deinde libera in ras.*) *P* 15 honere *P*
16 halesum *B* 18 sequutus *P* 19 poene *B* 21 condi-
tione *BP* 23 ū * *P* 24 uiolare *P* 27 sacratum *b*

mas uero sacratorum hominum, quos † zanas Graeci uocant, dis debitas aestimabant. quem ad modum 7 igitur quod sacrum ad deos ipsos mitti non poterat, a se tamen dimittere non dubitabant, sic animas, quas
 5 sacras in caelum mitti posse arbitrati sunt, uiduatas corpore quam primum ire illo uoluerunt. disputat 8 de hoc more etiam TREBATIUS RELIGIONVM libro NONO, cuius exemplum, ne sim prolixus, omisi. cui cordi est legere, satis habeat et auctorem et uoluminis ordinem
 10 esse monstratum.

Non nullorum quae scientissime prolata sunt, VIII male enuntiando corrumpimus dignitatem, ut quidam legunt

discedo ac ducente dea flammam inter et hostes
 15 expedior,

cum ille doctissime dixerit ducente deo, non dea. nam et apud CALVVM ATERIANVS adfirmat legendum 2

pollentemque deum Vererem,

non deam. signum etiam eius est Cypri barbatum
 20 corpore sed ueste muliebri, cum sceptro ac natura uirili, et putant eandem marem ac feminam esse. Aristophanes eam Ἀφροδίτων appellat. LAEVIUS 3 etiam sic ait Venerem igitur alium adorans, siue femina siue mas est, ita uti alma Noctiluca est. PHILOCHORVS quoque in ATTHIDE eandem
 25

14 Aen. II 632 18 fragm. 13 ed. Lachmanni 23 p. 79
 Luc. Muell. (post Catullum)

1 sacrorum B' Zoάvac Caelius Rhodiginus Antiq. lect. XII 11, ζωράvac Liebrechtus Philologi XXII 710 6 illo ire P 7 more **** | trebatius P 17 Aterianus Ianius: actherianus BP, actherianum b affirmat P 19 cypri P, cybri B' 20 natura Heinrich. de Hermaphroditis p. 27: statura BP 22 aphroditon BP Laeuius Scaliger Laeuius corr. ut uid. in gaenius in B 24 alba Luc. Muellerus 25 attide BP eandemq. B'

adfirmat esse lunam et ei sacrificium facere uiros cum ueste muliebri, mulieres cum uirili, quod eadem et mas aestimatur et femina.

4 Hoc quoque de prudentia religionis a Vergilio dictum est

decidit exanimis, uitamque reliquit in astris
aeriis.

HYGINVS enim DE PROPRIETATIBVS DEORVM cum de astris ac de stellis loqueretur, ait oportere his uolucres immolari. docte ergo Vergilius dixit, 10 apud ea numina animam uolucris remansisse, quibus ad litandum data est.

5 Nec nomen apud se, quod fortuitum esse poterat, uacare permittit

matrisque uocauit
nomine Casmillae mutata parte Camillam.

6 nam STATIVS TVLLIANVS DE VOCABVLIS RERVM libro PRIMO ait dixisse Callimachum Tuscos Camillum appellare Mercurium quo uocabulo significant praeministrum deorum. unde Vergilium ait Meta- 20 bium Camillam appellasse filiam, Dianae scilicet 7 praeministram. nam et Pacuius cum de Medea loqueretur

caelitum camilla, expectata aduenis, salue hospita.

Romani quoque pueros et puellas nobiles et inuestes 25 camillos et camillas appellant flaminicarum et 8 flaminum praeministros. hanc quoque obseruationem eius non conuenit praeterire

6 Aen. V 517   15 ib. XI 542   24 u. 232 ed. Ribbeckii

2 murieret B'   6 reliquid P   7 aereif B   8 Yginuf BP
* de P   13 nec om. P'   17 an de uocabulis deorum?
19 mercuri^v (mercur in ras.) P   20 uirgiliuf P   maetabus p,
matabuf P   22 pachubiuf P, pacubiuf B   25 pueros · puellas B

'mos erat' inquit 'Hesperio in Latio, quem protinus urbes

Albae coluere sacrum, nunc maxima rerum
Roma colit.'

5 VARRO DE MORIBVS morem dicit esse in iudicio 9
animi, quem sequi debeat consuetudo. † IVLIVS
FESTVS DE VERBORVM SIGNIFICATIONIBVS libro TERTIO
DECIMO mos est inquit institutum patrum per-
tinentes ad religiones caerimoniasque maiorum.
10 ergo Vergilius utrumque auctorem secutus et primo 10
quidem Varronem, quoniam ille dixerat morem prae-
cedere, sequi consuetudinem, postquam dixit mos
erat, subiunxit quem protinus urbes Albae
coluere et nunc maxima rerum Roma colit, quo 11
15 perseuerantiam consuetudinis monstrat. et quoniam
Festus pertinere ad caerimonias ait, hoc idem docuit
Maro adiciendo sacrum

quem protinus urbes

Albae coluere sacrum.

20 mos ergo praecessit et cultus moris secutus est, quod 12
est consuetudo et hic definitionem Varronis impleuit.
adiciendo deinde sacrum ostendit morem caerimoniis
dicatum, quod Festus asseruit. idem obseruait et in 13
duodecimo libro cum ait

25 morem ritusque sacrorum
adiciam

in quo ostendit aperte morem esse ritus sacrorum.
sed historiae quoque fidem in his uersibus secutus est 14

mos erat Hesperio in Latio

7 XIII p. 157 ed. Muelleri 25 Aen. XII 836

8 pertinet *om. P* 10 auctorum *B* 10 et 20 et 28
sequitur *P* 14 coluere *B* quo] p̄ *P* 18 ptinul* *P*
23 eē dicatū *P* asseruit *P* 27 in — sacrorum *om. P*

et reliqua. seruauit enim regnorum successionem, quippe primi regnauerunt Latini, deinde Albani et inde Romani. ideo mos erat primum dixit, Hesperio in Latio, et postea quem protinus urbes Albanae coluere sacrum, deinde subiecit nunc maxima rerum Roma colit.

VIII Excessere omnes adytis arisque relictis
di, quibus imperium hoc steterat.

et de uetustissimo Romanorum more et de occultis-
2 simis sacris uox ista prolata est. constat enim omnes 10
urbes in alicuius dei esse tutela, moremque Romanorum
arcanum et multis ignotum fuisse ut, cum obsiderent urbem hostium, camque iam capi posse confiderent, certo carmine euocarent tutelares deos, quod aut aliter urbem capi posse non crederent aut 15
etiam, si posset, nefas aestimarent deos habere capti-
3 uos. nam propterea ipsi Romani et deum, in cuius tutela urbs Roma est, et ipsius urbis Latinum nomen
4 ignotum esse uoluerunt. sed dei quidem nomen non nullis antiquorum licet inter se dissidentium, libris 20
insitum et ideo uetusta persequentibus, quicquid de hoc putatur, innotuit. alii enim Iouem crediderunt alii Lunam, sunt qui Angeronam, quae digito ad os admoto silentium denuntiat, alii autem quorum fides mihi uidetur firmior, Opem Consiuiam esse 25
5 dixerunt. ipsius uero urbis nomen etiam doctissimis ignoratum est, cauentibus Romanis, ne quod saepe aduersus urbes hostium fecisse se nouerant, idem ipsi quoque hostili euocatione paterentur, si

---

7 Aen. II 351

---

2 inde albani B   4 ptinus una albani coluere urbi BP
7 aditaf P   12 archanum P   13 campi B   16 etiam
om. P   18 est ut P   61 u&ustaf B'''   23 angoronã P'
25 opẽ * P, deinde consiuo ni fallor P'   27 ignotum P

tutelae suae nomen diuulgaretur. sed uidendum, ne, 6
 quod non nulli male aestimauerunt, nos quoque con-
 fundat opinantes uno carmine et euocari ex urbe
 aliqua deos, et ipsam deuotam fieri ciuitatem. nam
 5 repperi in LIBRO QVINTO RERVM RECONDITARVM SAM-
 MONICI SERENI utrumque carmen, quod ille se in
 cuiusdam FVRII VETVSTISSIMO LIBRO repperisse pro-
 fessus est. est autem carmen huius modi, quo di 7
 euocantur, cum oppugnatione ciuitas cingitur

10 si deus, si dea est, cui populus ciuitasque
 Carthaginiensis est in tutela, teque maxime,
 ille qui urbis huius populique tutelam rece-
 pisti, precor uenerorque ueniamque a uobis
 peto, ut uos populum ciuitatemque Carthagi-
 15 niensem deseratis, loca templa sacra urbem-
 que eorum relinquatis, absque his abeatis,
 eique populo ciuitati metum formidinem obli- 8
 uionem iniciatis, proditique Romam ad me
 meosque ueniatis, nostrarque uobis loca templa
 20 sacra urbs acceptior probatiorque sit, mihi que
 populoque Romano militibusque meis propitii
 sitis, ut sciamus intellegamusque. si ita fece-
 ritis, uoueo uobis templa ludosque facturum.

In eadem uerba hostias fieri oportet auctorida- 9
 25 temque uideri extorum, ut ea promittant futura. urbes
 uero exercitusque sic deuouentur iam numinibus
 euocatis, sed dictatores imperatoresque soli possunt
 deuouere his uerbis

Dis pater Veiuois Manes, siue quo alio 10
 30 nomine fas est nominare, ut omnes illam
 urbem Carthaginem exercitumque, quem ego

5 conditarū B 6 ferri BP que ille P 7 fueri B
 8 huius modo P' 11 cartaginensis P 14 p&o * P cartagi-
 niensem P 17 metum om. P 20 mihi quoq. B 21 pro-
 pitii Bergkii Philologi XXXII 567: propositi BP 29 uel
 * ioui (sed l et 1 scriptae ut uid. a P²) P siue uel quo P
 31 cartaginē P

me sentio dicere, fuga formidine terrore compleatis, quique aduersum legiones exercitumque nostrum arma telaque ferent, uti uos eum exercitum eos hostes eosque homines urbes agrosque eorum, et qui in his locis regionibusque agris urbibusue habitant, abducatis, lumine supero priuetis, exercitumque hostium urbes agrosque eorum, quos me sentio dicere, uti uos eas urbes agrosque capita aetatesque eorum deuotas consecratasque habeatis ollis legibus, quibus quandoque sunt maxime hostes deuoti. eosque ego uicarios pro me fide magistratuque meo pro populo Romano exercitibus legionibusque nostris deuoueo, ut me meamque fidem imperiumque legiones exercitumque nostrum, qui in his rebus gerundis sunt, bene saluos seruetis esse. si haec ita faxitis, ut ego sciam sentiam intellegamque, tunc quisquis hoc uotum faxit, ubi faxit, recte factum esto ouibus atris tribus. Tellus mater teque Iuppiter obtestor. cum Tellurem dicit, manibus terram tangit: cum Iouem dicit, manus ad caelum tollit: cum uotum recipere dicit, manibus pectus tangit. in antiquitatibus autem haec oppida inueni deuota † Stonios Fregellas Gauios Veios Fidenas, haec intra Italiam, praeterea Carthaginem et Corinthum, sed et multos exercitus oppidaque hostium Gallorum Hispanorum Afrorum Maurorum aliarumque gentium, quas prisci locuntur annales. hinc ergo est,

---

1 terrorum *B* compleatit *B* 6 abdicatit *P* 9 ut *P*
 12 uocariot *B'* magistratitq. *B'* 13 me *om.* *P'* 16 gerundi
B bene saluot | bene saluot *B* 17 seruetis *Büchelerus Annal.*
Fleckeis. 1875, 340: siritis P, fueritit ut uid. scripsit P²,
fin&it B 19 uotum hoc *B* faxit ubi ubi faxit *P* 25
 tonot *P*, stonot *B*, Histonios *Bergkius Philologi XXXII*
567 fregella B cauot *P*, scauot *B* 26 cartaginē *P*
 29 quot *B'* loquunt̄ *P* ~ $\frac{0}{g}$ *P*

quod propter huius modi euocationem numinum dis-
cessionemque ait Vergilius

excessere omnes adytis arisque relictis
di,

5 et ut tutelares designaret, adiecit

quibus imperium hoc steterat.

utque praeter euocationem etiam uim deuotionis osten- 15
deret, in qua praecipue Iuppiter, ut diximus, inuo-
catur, ait

10 ferus omnia Iuppiter Argos
transtulit.

uideturne uobis probatum sine diuini et humani iuris 16
scientia non posse profunditatem Maronis intellegi?

Hic cum omnes concordi testimonio doctrinam X
15 et poetae et enarrantis aequarent, exclamat Euangelus,
diu se subcubuisse patientiae, nec ultra dissimulandum,
quin in medium detegat inscientiae Vergilianae uul-
nera. 'et nos' inquit 'manum ferulae aliquando 2
subduximus, et nos cepimus pontificii iuris auditum:
20 et ex his, quae nobis nota sunt, Maronem huius dis-
ciplinam iuris nescisse constabit. quando enim diceret 3

caelicolum regi mactabam in littore taurum

si sciret, taurum immolari huic deo uetitum, aut si
didicisset, quod ATEIUS CAPITO comprehendit? cuius
25 uerba ex LIBRO PRIMO DE IURE SACRIFICIORVM haec
sunt itaque Ioui tauro uerre ariete immolari
non licet. LABEO uero SEXAGESIMO ET OCTAVO 4

22 Aen. III 21

1 discessionem B   3 adituf BP   10 argof*** P,
agrof B'   14 nam cum B   17 uulnuf P   19 coepi-
muf B   aditum B'   22 litore B   23 immomolari P'
24 cōprehendisset | qđ ateiuuf P   atteiuuf (B)   26 arite P
27 laueo P

LIBRO intulit nisi Neptuno Apollini et Marti taurum non immolari. ecce pontifex tuus quid apud quas aras mactetur, ignorat, cum uel aedituis haec nota sint et ueterum non tacuerit industria'.

5 Ad haec Praetextatus renidens 'quibus deorum 5
tauro imoletur si uis cum Vergilio communicare, ipse te docebit

taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

6 uides in opere poetae uerba Labeonis? igitur ut hoc
docte, ita illud argute. nam ostendit deo non litatum 10
ideo secutum

horrendum dictu et uisu mirabile monstrum.

7 ergo respiciens ad futura hostiam contrariam fecit.
sed et nouerat, hunc errorem non esse inexpiabilem.
ATEIUS enim CAPITO, quem in acie contra Maronem 15
locasti, adiecit haec uerba siquis forte tauro Ioui
fecerit, piaculum dato. committitur ergo res non
quidem impianda, insolita tamen et committitur non
ignorantia, sed ut locum monstro faceret secuturo'.

XI Subiecit Euangelus 'si euentu excusantur inlicita, 20
dic quaeso, quod erat monstrum secuturum et cum
Cereri libari uino iuberet, quod omnibus sacris uetatur?

cui tu lacte fauos et miti dilue Baccho.

2 uinum autem Cereri non libari debuit illum uel
Plautus docere, qui in Aulularia ait 25

Cererin', Strobile, hi sunt facturi nuptias?
qui? quia temeti nihil allatum uideo.

8 Aen. III 119   12 ib. III 26   23 Georg. I 344   26
Aulul. II 6, 5

4 & *ueterū* P   tacuerunt B'   9 lebeonif P   10
arguit b   ostendit ideo BP   11 sequutum P   14 nouerat
huno B   15 atteuf (BP)   16 tauro om. P'   18 impianda
B   insolata B'   sed & B'   19 sequuturo P   20 inlicita
dei B'   21 sequuturum ut P   23 bacho BP   26 cerer in
corr. in cereri in in B   27 qui om. BP

at hic uester, flamen et pontifex et omnia, tam quid 3
immoletur quam quid libetur ignorat, et ne non ubique
in libando pari errore sit deuius, in octauo ait

in mensam laeti libant diuosque precantur,

5 cum non in mensam sed in aram secundum morem
libare debuerint'.

'Vt prius tibi' Praetextatus inquit 'de posteriore 4
quaestione respondeam, fateor te non immerito de
usurpata in mensam libatione quaesisse, ampliusque
0 speciem difficultatis auxeras, si magis Didonem in
mensam similiter libantem notasses

dixit et in mensam laticum libauit honorem.

nam et TERTIVS cum de ritu sacrorum multa disse- 5
reret, ait sibi hunc locum in quaestionem uenire
5 nec tamen haesitationem suam requisita ratione dis-
solut. ego autem, quod mihi magistra lectione com-
pertum est, publicabo. in Papiriano enim iure
euidenter relatam est arae uicem praestare posse
mensam dicatam. ut in templo inquit Iunonis 6
20 Populoniae augusta mensa est. namque in
fanis alia uasorum sunt et sacrae supellectilis,
alia ornamentorum. quae uasorum sunt in-
strumenti instar habent, quibus semper sacri-
ficia conficiuntur, quarum rerum principem
25 locum optinet mensa, in qua epulae liba-
tionesque et stipes reponuntur. ornamenta
uero sunt clipei coronae et huiusce modi do-
naria. neque enim dedicantur eo tempore, quo
delubra sacrantur, at uero mensa arulaeque

4 Aen. VIII 279 12 ib. I 736

1 tamen quid B 2 quamque libetur B 8 fater P'
immerito B 13 terceruf P, P. Titul Hertzius de Cinciis
p. 39 14 uenisse P 21 supellectilif B 23 semper om. P
26 ornamento B 27 cuiuscemodi P 29 dilubra B'
arulae quae B

eodem die, quo aedes ipsae, dedicari solent,
 unde mensa hoc ritu dedicata in templo arae
 7 usum et religionem optinet puluinaris. ergo
 apud Euandrum quidem fit iusta libatio, quippe apud
 eam mensam quae cum ara Maxima more utique
 religionis fuerat dedicata et in luco sacrato et inter
 ipsa sacra, in quibus epulabantur; in conuiuio uero
 Didonis, quod tantum regium constat, non etiam
 sacrum fuisse, apud humanam mensam in triclinio,
 non in templo, quia non erat religiosa sed usurpata
 libatio, solam fecit libasse reginam, in cuius persona
 nulla obseruationis necessitas et multa ad usurpandum
 8 in potestate permissio. at uero hic

omnes

in mensam laeti libant diuosque precantur

quia, quod recte fieri nouerat ab omnibus simul in
 templo epulantibus, et uni sacratae adsidentibus
 9 mensae factum esse memorauit. de illo autem uersu

cui tu lacte fauos et miti dilue Baccho,

paucis, quod male accusatur, absoluam. poeta enim
 aequae in rebus doctrinae et in uerbis sectator ele-
 gantiae, sciens Cereri mulso libari, adiecit miti
 Baccho fauos dilue scilicet mitescere uinum dicens,
 10 cum mulsum coeperit fieri. nam ita hic mite uinum
 dixit, ut alibi ait domitum

et durum Bacchi domitura saporem.

notum autem esse non diffitebere, quod a. d. duo-

14 Aen. VIII 278   25 Georg. IIII 102

1 ipfa *P*   solet *P'*   3 obtinet *P*   9 trichnoo *P'*
 11 ouul *B*   19 * cui *P*   bacho *P*   23 bacho *P*   mitif-
 cere *P*   24 ceperit *P*   25 dicit *P'*   26 bachu *P*   27 ad
 diem *BP*   XII *B*

decimum Kalendas Ianuarias Herculi et Cereri faciunt
sue praeguate, panibus, mulso'.

‘Opportune mehercle, Praetextate, fecisti Her- XII
culis mentionem, in cuius sacra hic uester gemino
5 errore commisit

tum Salii ad cantus incensa altaria circum
populeis adsunt euincti tempora ramis.

nam et Salios Herculi dedit, quos tantum Marti
dicauit antiquitas, et populeas coronas nominat,
10 cum ad aram Maximam sola lauro capita et alia
fronde non uinciant. uidemus et in capite praetoris 2
urbani lauream coronam, cum rem diuinam Herculi
facit. testatur etiam TERENTIUS VARRO in ea SATYRA,
quae inscribitur *περὶ κεραινοῦ*, maiores solitos
15 decimam Herculi uouere, nec decem dies inter-
mittere, quin polluerent, ac populum *ἀσύμβολον*
cum corona laurea dimitterent cubitum.’

‘Hicine est’ Vettius ait ‘error geminus? at ego 3
in neutro dico errasse Vergilium. nam ut primum
20 de frondis genere dicamus, constat quidem nunc
lauro sacrificantes apud aram Maximam cor-
nari, sed multo post Romam conditam haec
consuetudo sumpsit exordium, postquam in
Auentino Lauretum coepit uirere, quam rem
25 docet VARRO HVMANARVM LIBRO SECVNDO. e monte 4
ergo proximo decerpta laurus sumebatur operantibus,
quam uicina offerebat occasio. unde recte Maro noster
ad ea tempora respexit, quibus Euander ante urbem

6 Aen. VIII 285   13 fragm. ed. Riese p. 106, 4

2 praeguate B   6 tū salij in ras. in P   cantū BP
7 cincti B   10 maxime B'   in sola B'   11 p̄teris B'
13 terrentiuf B   uarra P   satyra BP   16 polluerunt B
ac om. B   ACYNBOAON B   17 demitterent BP   18 hici-
nest b, haecine est B   u&iuf P   20 *genere P   24 cepit P
25 in monte b

conditam apud aram Maximam sacra celebrabat et utebatur populo utique

Alcidae gratissima.

- 5 Salios autem Herculi ubertate doctrinae altioris adsignat, quia is deus et apud pontifices idem qui et
 6 Mars habetur. et sane ita MENIPPEA VARRONIS adfirmat, quae inscribitur "Ἄλλος οὗτος Ἡρακλῆς, in qua, cum de Inuicto Hercule loqueretur, eundem esse ac Martem probauit. Chaldaei quoque stellam Herculis uocant, quam reliqui omnes Martis appellant.
 7 est praeterea OCTAVII HERSENNII liber, qui inscribitur DE SACRIS SALIARIBVS TIBVRTIVM, in quo Salios Herculi institutos operari diebus certis et
 8 auspicato docet. item ANTONIVS GNIPHO, uir doctus, cuius scholam Cicero post laborem fori frequentabat,
 9 Salios Herculi datos probat in eo uolumine, quo disputat quid sit festra, quod est ostium minusculum in sacrario, quo uerbo etiam Ennius
 10 usus est. idoneis, ut credo, auctoribus certisque rationibus error, qui putabatur, uterque defensus est.
 11 siqua sunt alia quae nos commouent, in medium proferamus, ut ipsa collatio nostrum, non Maronis, absoluat errorem.
 12 Tunc Euangelus 'numquamne tibi, Praetextate, uenit in mentem toto, ut aiunt, caelo errasse Vergi-
 13 lium, cum Dido sua rem diuinam pro nuptiis faceret?

3 eclog. VII 61

4 ubertatem B' 6 menippa P, te * (potest fuisse h)
 ippea B, menippea b 7 ΗΡΑΚΛΕΣ P IN. qua BP 8 de
 Inuicto Mommsenus Corpus Inscr. Lat. I p. 150: de multo BP
 9 chaldei BP 11 octavi P 12 salaribus P 14 antoninus
 onipho P onipho B 15 scolā P 17 sit om. P' sit
 feste B hostia | minusculū P, hostiū | munusculum B 18
 quo ergo B' hennius P 25 in mentem uenit P

'mactat' — enim inquit — 'lectas de more bidentes
legiferae Cereri Phoeboque patrique Lyaeo'

et quasi expergefactus adiecit

Iunoni ante omnes, cui uincla iugalia *

* * * * *

5 Accipite et M. VARRONIS uerba de AGRICULTURA XIII
LIBRO TERTIO, qui cum de pauonibus in uilla nutri-
endis loqueretur, sic ait primus hos Q. Horten-
sius augurali cena posuisse dicitur, quod po-
tius factum tum luxuriose quam seuerè boni
10 uiri laudabant. quem cito secuti multi extu-
lerunt eorum pretia, ut oua eorum denariis
ueneant quinque, ipsi facile quinquagenis. ecce 2
res non admiranda solum sed etiam pudenda, ut oua
pauonum quinque denariis ueneant, quae hodie non
15 dicam uilius sed omnino nec ueneunt. is Hortensius 3
platanos suas uino inrigare consueuit adeo, ut in
quadam actione, quam habuit cum Cicerone susceptam,
precario a Tullio postulasset, ut locum dicendi per-
mutaret secum, abire enim in uillam necessario se
20 uelle, ut uinum platano, quam in Tusculano posuerat,

1 Aen. III 57 5 de re rust. III 6, 6

2 ceteri *ut uid.* B' feboq. P, foeboq. B heo P,
LYAEO B 3 expergefactus respondit P 4 iugalia Accipite
sine *interductu* B post iugalia sine ullo *interductu* sequitur
accipite in P sed e regione eius uersiculi, cuius in codice ex-
trema sunt Iunoni ante haec hic multū | de ÷ *add. plane eadem*
qua contextus scriptus est manu 5 marci P, marti B
7 * primus P' quintus BP hor|tens P 8 cena P 10
extuler**** P 11 denarius om. B' 12 quinquagenis P'
ante ecce *deleta* ecce res non admiranda | solum sed & iam pu-
denda ut oua pauonum quinque denarius ueneant quinque ipsi facile
quinquagenis in B 14 denarius P' 15 nec] ñ P uenent
B' 16 suo aut suos *ut uid.* P' irrigare P sueunt P'
17 quadā ** P 18 & in pmutar& in ras. in P 20 uino
platanum B

4 ipse suffunderet. sed forte ad notam saeculi sui non
 sufficit Hortensius, uir alioquin ex professo mollis et
 in praecinctu ponens omnem decorem. fuit enim
 uestitu ad munditiem curioso et ut bene amictus iret,
 faciem in speculo quaerebat, ubi se intuens togam
 corpori sic adplicabat, ut rugas non forte sed industria
 locatas artifex nodus astringeret, et sinus ex compo-
 5 sito defluens modum lateris ambiret. is quondam cum
 incederet elaboratus ad speciem, collegae de iniuriis
 diem dixit, quod sibi in angustiis obuius offensu for-
 10 tuito structuram togae destruxerat, et capital putauit,
 quod in humero suo locum ruga mutasset.

6 Ergo hoc praetermisso ad uiros uenio triumphales,
 quos uictores gentium luxuria uicit, et ut taceam
 Gurgitem a deuorato patrimonio cognominatum, quia
 15 insignibus uirtutis secutae uitia prioris compensauit
 aetatis, Metellus Pius in quam foueam luxus et
 superbiae successuum continuatione peruenit? et ne
 multis morer, ipsa de eo Sallustii uerba subieci ac
 7 Metellus in ulteriorem Hispaniam post annum
 20 regressus magna gloria, concurrentibus undi-
 que uirile et muliebre secus, per uias et tecta
 omnium uisebatur. eum quaestor C. Vrbinus
 alique cognita uoluntate cum ad cenam in-
 uitauerant, ultra Romanum ac mortalium etiam
 25 morem curabant exornatis aedibus per aulaea

20 fragm. histor. II 29 p. 139 ed. Kritzii

4 mundiciem *corr. in mundiciam in B* 5 speculo pone-
 bat *P* 6 sic ***** *P*, sit *B'* 7 nodos *corr. in nodis*
in B cstringeret *P* 8 nodū *p* (nodum latius *Salmasius*)
 9 incedere *B* 10 diē *om P'* offenso *B* 12 in numero
 suo * *P*, in umero suo *B*, deinde logeū (*sed e potest etiam pro*
c haberi) *B* 16 sequute *P* uitia primi oris *ut uid. P'* 18
 successum *B'* 19 salustu *P* at *P* 22 uirili & muliebre¹ *B*
 fecul *corr. in fexu in B* 23 gauul *BP* 24 cenā inuitaff& *P*
 25 mortaleū *P'* 26 aulaea *B*

et insignia scaenisque ad ostentationem histrionum fabricatis. simul croco sparsa humus 8
 et alia in modum templi celeberrimi. praeterea tum sedenti in transenna demissum Vic-
 5 toriae simulacrum cum machinato strepitu tonitruum coronam ei imponebat, tum uenientit
 ure quasi deo supplicabatur. toga picta ple- 9
 rumque amiculo erat accumbenti, epulae uero
 10 quaesitissimae neque per omnem modo provinciam sed trans maria, ex Mauritania uolucrum
 et ferarum incognita antea plura genera. quis rebus aliquantam partem gloriae demp-
 serat, maximeque apud ueteres et sanctos uiros superba illa grauia indigna Romano im-
 15 perio aestimantes. haec Sallustius grauissimus alienae luxuriae obiurgator et censor.

Accipite inter grauissimas personas non defuisse 10
 luxuriam. refero enim uobis pontificis uetustissimam
 cenam, quae scripta est in indice quarto Metelli illius
 20 pontificis maximi in haec uerba ante diem nonum 11
 kalendas Septembres, quo die Lentulus flamen
 Martialis inauguratus est, domus ornata fuit,
 triclinia lectis eburneis strata fuerunt, duobus
 tricliniis pontifices cubuerunt, Q. Catulus,
 25 M. Aemilius Lepidus, D. Silanus, C. Caesar,
 ****rex sacrorum, P. Scaeuola, Sextus****,
 Q. Cornelius, P. Volumnius, P. Albinouanus et
 L. Iulius Caesar augur, qui eum inaugurauit,
 in tertio triclinio Popilia Perpennia Licinia

3 immodum B 4 trasenna B' dimissum B 6 impone-
 bant P' 7 thure P, turi B' quasi de | eo B' 9 exquisi-
 tissime P 15 Nec B' salustius P 17 & in̄ P 18 uobis
 om. B 20 maximis ut uid. P' nouum B 21 septembris P'
 22 martialis flam B 24 Quae catulus corr. in Q. catullus
 in B 25 ḡ cesar P, Ḡ (corr. ut uid. ex C̄) Caesar B 26
 lac. indicauit scaeuola P 27 uolumnius B' 28 lucius BP
 uulhas B' augur om. P qui cum B 29 popha B ppennia P

Arruntia uirgines Vestales et ipsius uxor Publi-
 12 cia flaminica et Sempronia socrus eius. cena
 haec fuit: ante cenam echinos, ostreas crudas
 quantum uellent, peloridas, sphondylos, tur-
 dum asparagos subtus, gallinam altilem, pati- 5
 nam ostrearum peloridum, balanos nigros,
 balanos albos: iterum sphondylos glycoma-
 ridas urticas ficedulas, lumbos capruginos
 aprugnos, altilia ex farina inuoluta, ficedulas
 murices et purpuras. in cena sumina, sinciput 10
 aprugnum, patinam piscium, patinam suminis,
 anates, querquedulas elixas, lepores, altilia
 13 assa, amulum, panes Picentes. ubi iam luxuria
 tunc accusaretur, quando tot rebus farta fuit cena
 pontificum? ipsa uero edulium genera quam dictu 15
 turpia? nam TITIVS in SVASIONE LEGIS FANNIAE
 obicit saeculo suo, quod porcum Troianum mensis
 inferant, quem illi ideo sic uocabant, quasi aliis
 inclusis animalibus grauidum, ut ille Troianus equus
 14 grauidus armatis fuit. exigebat hoc quoque illa gulae 20
 intemperantia, ut et lepores saginarentur teste VAR-
 RONE, qui DE AGRICULTURA LIBRO TERTIO cum de
 leporibus loqueretur sic ait hoc quoque nuper in-
 stitutum, ut saginarentur, cum exceptos e

16 fragm. or. Rom. ed Meyer (Duebner) p. 158 23 III 12, 5

1 aruntia B   2 flaminica *** P   cena P, caena B
 3 antecena BP, antecoena *Salmastius ad uit. Gordian. iun. 21*
 4 sphondilof P   5 patina ex ostrearum BP em. uulgo   6 pala-
 nos nigros B'   7 sphondilof P   glycomerides I. *Gutherius de*
iure pontificio I 26   8 ficedulas P'   capruginos uel capru-
 ginos *Salm. exerc. Plin. p. 323 a. G: caprugines BP*   9 apru-
 gnum B'   altilia & farina inuoluta | cedulas·muri|& purpuras·1 |
 cena sumina | sinciput·apri|num add. Bm: sed *resecto margine*
aliquot litterulae perierunt   10 et 14 cena P   12 an&f B'
 querque * dulaf P'   15 edulii b   genera om. P'   16 citius P'
 17 troianus P'   18 illi | deo B   21 ut om. P'   23 sic
 ait om. B'

leporario condant in caueis et loco clauso
 faciant pingues. sicui hoc mirum uidetur, quod 15
 ait Varro lepores aetate illa solitos saginari, accipiat
 aliud, quod maiore admiratione sit dignum, cochleas
 5 saginatas, quod idem Varro in eodem libro refert.
 uerba ipsa qui uolet legere, ubi quaerere debeat indi-
 caui. neque ego nunc antiquitati nos praeferendos uel 16
 comparandos dico, sed respondi obiurganti Horo ad-
 serens uti res habet, maiorem illis saeculis deliciarum
 10 curam fuisse quam nostro.’

Subiecit Furius Albinus, antiquitatis non minus XIII
 quam Caecina peritus ‘miror te’ inquit ‘Albine, non
 retulisse, quanta illis affluentia marinarum procurari
 solita fuerit copiarum, cuius relatu maximam conui-
 15 uiorum nostrorum sobrietatem doceres’. et Caecina
 ‘profer’ inquit ‘in medium, quae de hac quoque parte
 lectu comperisti. ultra omnes enim polles memoria
 uetustatis’. et Furius sic ingressus est ‘uetustas qui- 2
 dem nobis semper, si sapimus, adoranda est. illa
 20 quippe saecula sunt, quae hoc imperium uel sanguine
 uel sudore pepererunt, quod non nisi uirtutum faceret
 ubertas sed, quod fatendum est, in illa uirtutum
 abundantia uitiiis quoque aetas illa non caruit, e quibus
 non nulla nostro saeculo morum sobrietate correctae
 25 sunt. et de luxu quidem illius temporis circa marinas 3
 copias dicere institueram, sed quia in adsertionem
 nostrae emendationis alia ex aliis proferenda se sug-
 gerunt, de piscibus non omitto sed differo, dum de
 alia lasciuiam, qua nunc caremus, admoneo. dic enim 4
 30 Hore, qui antiquitatem nobis obicis, ante cuius tri-
 clinium modo saltatricem uel saltatorem te uidisse

1 condā P, quondam B   2 faciam P' B   3 accipiat
 illud P   4 cocleas P, clocleas B   7 c in ñc in ras. in P
 9 deliciarum B'   12 non om. B'   13 marinarū om. P'
 14 fuerint B'   relaxatu P   17 omnes om. P'   18 *sic P
 21 faceret — 22 uirtutum add. B^m   23 nunc aruit B'   26
 adsertionē P   27 se * P   29 enim oro qui B

meministi? at inter illos saltatio certatim uel ab honestis adpetebatur. ecce enim ut ab illo ordiar tempore, quod fuit optimis moribus, inter duo bella Punica ingenui, quid dicam ingenui, filii senatorum in ludum saltatorium commeabant, et illic crotala 5 gestantes saltare discebant. taceo quod matronae etiam saltationem non inhonestam putabant, sed inter probas quoque earum erat saltandi cura, dum modo non curiosa usque ad artis perfectionem. quid enim iat SALLVSTIVS psallere saltare elegantius quam 10 necesse est probae? adeo et ipse Semproniam reprehendit non quod saltare sed quod optime scierit. nobilium uero filios et, quod dictu nefas est, filias quoque uirgines inter studiosa numerasse saltandi meditationem testis est SCIPIO AFRICANVS AEMI- 15 LIANVS, qui in ORATIONE CONTRA LEGEM IVDICIARIAM TIB. GRACCHI sic ait docentur praestigias inhonestas, cum cinaedulis et sambuca psalterioque eunt in ludum histrionum, discunt cantare, quae maiores nostri ingenuis probro 20 ducier uoluerunt: eunt, inquam, in ludum saltatorium inter cinaedos uirgines puerique ingenui. haec cum mihi quisquam narrabat, non poteram animum inducere, ea liberos suos homines nobiles docere, sed cum ductus sum in 25 ludum saltatorium, plus medius fidius in eo ludo uidi pueris uirginibusque quinquaginta, in his unum — quod me rei publicae maxime

10 Catilin. 25, 2 17 fragm. or. Rom. ed. Meyer (Duebner)
p. 104

2 app&ebatur B 5 saltorium B' crotalia B 7 salu-
tationem B' 10 salustius P psaltare B 11 ÷ pbere adeo
P est proba est B 15 emilianus P 17 tiberi P
18 cinedulis B s&buca * | P 20 proba B 21 saltorium B
22 cinedos B 25 doctus B' 26 fidus B' 27 quinquaginta
Gudianus: quingentis P, quingenta B

miseritum est — puerum bullatum, petitoris
 filium non minorem annis duodecim, cum cro-
 talis saltare quam saltationem impudicus ser-
 uulus honeste saltare non posset. uides quem 8
 5 ad modum ingemuerit Africanus, quod uidisset cum
 crotalis saltantem filium petitoris id est candidati,
 quem ne tum quidem spes et ratio adipiscendi magi-
 stratus, quo tempore se suosque ab omni probro
 debuit uindicare, potuerit coercere, quo minus faceret,
 10 quod scilicet turpe non habebatur.

Ceterum superius pleramque nobilitatem haec 9
 propudia celebrare conquestus est. sic nimirum M.
 CATO senatorem non ignobilem Caelium spatiatorem
 et Fescennium uocat eumque staticulos dare his
 15 uerbis ait descendit de cantherio, inde stati-
 culos dare, ridicularia fundere et alibi in eundem
 praeterea cantat ubi collibuit, interdum Grae-
 cos uersus agit, iocos dicit, uoces demutat,
 staticulos dat. haec Cato, cui, ut uidetis, etiam 10
 20 cantare non serii hominis uidetur, quod apud alios
 adeo non inter turpia numeratum est, ut L. Sulla, uir
 tanti nominis, optime cantasse dicatur. ceterum histri- 11
 ones non inter turpes habitos Cicero testimonio est,
 quem nullus ignorat Roscio et Aesopo histrionibus
 25 tam familiariter usum, ut res rationesque eorum sua
 sollertia tueretur, quod cum aliis multis tum ex epi-
 stulis quoque eius declaratur. nam illam orationem 12
 quis est qui non legerit, in qua populum Romanum

15 fragm. p. 58 Jordan

2 XII B   3 quem B   5 ingemtu est B   8 probro B
 9 indicare b   11 plerūq. P   12 M̄ sena|torem B   13 Cae-
 lium *Meursius ex Gellio I 15, 9: caecilium BP*   14 fescen-
 nium B   uocant B   15 cantherio P   staticulos B   16 ridi-
 cula P   18 uersus ait B   21 adeo om. P   lucius BP   silla
 P, sylla B   22 * tanti P   26 epistolif BP

- obiurgat, quod Roscio gestum agente tumultuarit? et certe satis constat contendere eum cum ipso histri- one solitum, utrum ille saepius eandem sententiam uariis gestibus efficeret an ipse per eloquentiae copiam sermone diuerso pronuntiaret. quae res ad hanc artis suae fiduciam Roscium abstraxit, ut librum conscriberet, quo eloquentiam cum histrionia compararet.
- 13 is est Roscius, qui etiam L. Sullae carissimus fuit, et anulo aureo ab eodem dictatore donatus est. tanta autem fuit gratia et gloria, ut mercedem diurnam de 10 publico mille denarios sine gregalibus solus acceperit.
- 14 Aesopum uero ex pari arte ducenties sestertium reli- quisse filio constat.

Sed quid loquor de histrionibus, cum Appius Claudius, uir triumphalis, qui Salius ad usque senec- 15 tutem fuit, pro gloria optinuerit, quod inter collegas optime saltitabat?

- 15 Ac priusquam a saltatione discedo illud adiciam, uno eodemque tempore tribus nobilissimis ciuibus non modo studium saltandi sed etiam, si dis placet, peri- 20 tiam, qua gloriarentur, fuisse, Gabinio consulari. Ciceronis inimico, quod ei etiam Cicero non dissimu- lanter obiecit, et M. Caelio, noto in turbas uiro, quem idem Cicero defendit, et Licinio Crasso, Crassi eius, qui apud Parthos extinctus est, filio. 25

- XV Sed de saltatione ueterum ad praedae marinae transire luxum Liciniorum me nomen admonuit, quos Murenas cognominatos, quod hoc pisce effusissime 2 delectati sint, satis constat. huic opinioni M. VARRO consentit adserens eodem modo Licinios appel- 30 latos Murenas, quo Sergius Orata cognomi-

---

1 rescio *ut uid.* B' tumultuauerit P 4 ***** uariis
P 7 quod B' 8 lucio BP fille P, syllae B 12 sefter-
ciū P 14 apius B 15 quia *ni fallor* B' usque ad P
20 studiū * P 21 Gannio P, gannio B 22 ei *om.* B
23 marco BP *celho P uiro *om.* B 27 ammonuit B
quaē B' 29 sunt P

natus est, quod ei pisces, qui auratae uocantur, carissimi fuerint. hic est Sergius Orata,³ qui primus balneas pensiles habuit, primus ostrearia in Baiano locauit, primus optimum saporem ostreis
⁵ Lucrinis adiudicauit. fuit autem aetate L. Crassi illius diserti, qui quam grauis et serius habitus sit, etiam Cicero docet. is tamen Crassus, uir censorius⁴ — nam cum Cn. Domitio censor fuit — cum supra ceteros disertus haberetur, essetque inter clarissimos
¹⁰ ciues princeps, tamen murenam in piscina domus suae mortuam atratus tamquam filiam luxit. neque id⁵ obscurum fuit, quippe collega Domitius in senatu hoc ei quasi deforme crimen obiecit, neque id confiteri Crassus erubuit sed ultro etiam, si dis placet,
¹⁵ gloriatus est censor, piam affectuosamque rem fecisse se iactitans. piscinas autem quam refertas habuerint⁶ pretiosissimis piscibus Romani illi nobilissimi principes, Lucullus Philippus et Hortensius, quos Cicero piscinarios appellat, etiam illud indicium est,
²⁰ quod M. VARRO in LIBRO DE AGRI CVLTURA refert M. Catonem qui post Vticae periit, cum heres testamento Luculli esset relictus, pisces de piscina eius quadraginta milibus uendidisse. accersebantur autem murenae ad piscinas nostrae⁷
²⁵ urbis ab usque freto Siculo, quod Rhegium a Mesana dispescit. illic enim optimae a prodigis esse creduntur tam, Hercules, quam anguillae, et utraeque

19 Cic. ad. Attic. I 19, 6 et I 20, 3   20 III 2, 17

2 karissimī P   4 optimus ut uid. P'   5 lucij P, lucii B
 8 gneo BP   domicilio P   9 disertus B   10 piscinam B
 11 adtractus B   12 domiciū P   15 affectuosamq. BP, em. uulgo
 17 nobilissimī in ras. in P   18 Lucullus Zeunius: lucilius BP
 20 marcus BP   21 marcum BP   qui postice perit P   ubicae B'   22 lucij P, lucii B   relictus B'
 23 uendidit & BP   24 Accersebantur B   25 regium BP
 26 dispescit Scriuerius: respicit P, despicit B   27 herculis BP, em. uulgo

ex eo loco Graece *πλωται* uocantur, Latine flutae, quod in summo supernantes sole torrefactae curuare se posse et in aquam mergere desinunt atque ita 8 faciles captu fiunt. et si enumerare uelim, quam multi magnique auctores murenas e freto Siculo nobilitarint longum fiat, sed dicam quid M. VARRO in libro qui inscribitur GALLVS DE ADMIRANDIS dixerit his uerbis in Sicilia quoque inquit manu capi murenas flutas, quod eae in summa aqua prae pinguedine flutentur.

9 Haec Varro. sed quis neget indomitam apud illos et, ut ait Caecilius, uallatam gulam fuisse, qui ex tam longinquo mari instrumenta luxuriae com- 10 pararent? nec rarus hic Romae piscis, ut peregre accitus, erat. auctor est PLINIUS C. Caesarem dictatorem cum triumphales cenas populo daret, sex milia murenarum a Gauio Hirrio ad pondus accepisse. huius Hirrii uillam quamuis non amplam aut latam, constat propter uiuaria, quae habuit, quadragies sestertio uenum datam.

XVI Nec accipenser, quem maria prodigis nutriunt, illius saeculi delicias euasit et ut liqueat secundo Punico bello celebre nomen huius piscis fuisse, accipite ut meminerit eius PLAVTVS in fabula quae inscribitur BACARIA ex persona parasiti

---

15 Nat. hist. VIII 171

---

1 ex illo loco *B* plotę *BP* 3 se *om. B* mergire *B'*
 4 captu facile *P* 5 fr&e *B* 6 fiaet *b* M. *om. P*, marcul
B in libro *om. P'* 7 inscribit *B* 8 inquit papirius *P*
 9 munat *P'* esse in *B* 10 flutentur *P*: flui *corr. in* fluant
in B 12 & *om. B'* cecilius *P* gallatam *B'* 15 garum
BP cesarē *P* 16 *** cenat *P* 17 hirri * o (*uid. fuisse m*)
P 18 hirrie uillam *B* 20 sestertio *Gronouius*: sestertium *P*,
 sestertium *B* 21 accipenser sic *BP* 25 Bacaria *Ritschellius*:
 baccharia *BP*

quis est mortalis tanta fortuna affectus umquam 2
 qua ego nunc sum, cuius haec uentri portatur
 pompa?

uel nunc, qui mihi in mari accipenser latuit antehac,
 cuius ego latus in latebras reddam meis dentibus
 et manibus.

et ne uilior sit testis poeta, accipite assertore CICE-3
 RONE in quo honore fuerit hic piscis apud P. Scipi-
 onem Africanum illum et Numantinum. haec
 0 sunt in DIALOGO DE FATO uerba Ciceronis nam cum 4
 esset apud se ad Lauernium Scipio unaque
 Pontius, adlatus est forte Scipioni accipenser,
 qui admodum raro capitur, sed est piscis, ut
 ferunt, in primis nobilis. cum autem Scipio
 5 unum et alterum ex his, qui eum salutatum
 uenerant, inuitauisset, pluresque etiam in-
 uitaturus uideretur, in aurem Pontius 'Scipio'
 inquit 'uide quid agas, accipenser iste pauco-
 rum hominum est. nec infitias eo, temporibus 5
 0 Traiani hunc piscem in magno pretio non fuisse teste
 PLINIO SECUNDO, qui in NATURALI HISTORIA cum de
 hoc pisce loqueretur sic ait nullo nunc in honore
 est, quod equidem miror cum sit perrarus in-
 uentu. sed non diu stetit haec parsimonia. nam 6
 5 temporibus Seueri principis, qui ostentabat duritiam

10 p. 583 Orelli 21 VIII 60

1 quis est mortalis tam bona fortuna adfectus umquam |
 quam ego nunc sum, quouis haec dapsilis uentri portatur
 pompa || uel nunc hic, qui mihi in marid — acipenser latuit
 antehac || quouis latus in latebras reddam ego meis dentibus
 et malis *Ritschelius opusc. III 197* 4 prior c in accipenser
 deleta in P, ancipenser B 7 assertorem ciceronem B 8 pu-
 blum BP 11 ad leuennum B 12 prior c in accipenser
 deleta in P, accipenser B 16 inuitauisset P' 18 acipenser P
 19 inficial B 20 **traiani P 21 plinio plinio B 23 fit
 paruus P, fit paruus B 25 & temporibus B

morum, SAMMONICVS SERENVVS, uir saeculo suo doctus, cum ad principem suum scriberet, faceretque de hoc pisce sermonem, uerba Plinii, quae superius posui, 7 praemisit, et ita ipse subiecit Plinius, ut scitis, ad usque Traiani imperatoris uenit aetatem. nec dubium est, quod ait nullo honore hunc piscem temporibus suis fuisse uerum ab eo disci. apud antiquos autem in pretio fuisse ego testimoniis palam facio uel eo magis, quod gratiam eius uideo ad epulas quasi postliminio redisse, quippe qui, dignatione uestra cum intersum conuiuio sacro, animaduertam hunc piscem a coronatis ministris cum tibicine introferri. sed quod ait Plinius de accipenseris squamis, id uerum esse maximus rerum 15 naturalium indagator NIGIDIVS FIGVLVS ostendit, in cuius LIBRO DE ANIMALIBVS QVARTO ita positum est 'cur alii pisces squama secunda, accipenser 8 aduersa sit.' haec Sammonicus, qui turpitudinem conuiuui principis sui laudando notat, prodens uenerationem, qua piscis habebatur, ut a coronatis inferretur cum tibicinis cantu, quasi quaedam non deliciarum 9 sed numinis pompa. sed ut minus miremur accipenserem graui pretio taxari solitum, Asinius Celer, uir consularis, ut idem SAMMONICVS refert, mullum 25 unum septem milibus nummum mercatus est. in qua re luxuriam illius saeculi eo magis licet aestimare, quod PLINIUS SECVNDVS temporibus suis negat facile mullum repertum, qui duas pondo libras excederet. at nunc et maioris ponderis 30 10 passim uidemus et pretia haec insana nescimus. nec

28 VIII 64

3 uerba P superius] sermonis P 4 ipse om. B 10
 uidea B' 11 nrā cū P 14 accipenseris (P) 15 maximus]
 diximus P 18 accipenser (P) 19 sit hic B 23 accipense-
 rem (P) 26 VI milibus *Franciscus Iunius* nūmῶν P

contenta illa ingluuies fuit maris sui copiis. nam Optatus praefectus classis, sciens scarum adeo Italicis littoribus ignotum, ut nec nomen Latinum eius piscis habeamus, incredibilem scarorum multitudinem uiuariis nauibus huc aduectam inter Hostiam et Campaniae litus in mare sparsit, miroque ac nouo exemplo pisces in mari tamquam in terra fruges aliquas seminauit, idemque, tamquam summa in hoc utilitatis publicae uerteretur, quinquennio dedit operam ut, siquis inter alios pisces scarum forte cepisset, incolumem confestim et inuiolatum mari redderet.

Quid stupemus captiuam illius saeculi gulam seru-¹¹ uisse mari, cum in magno uel dicam maximo apud prodigos honore fuerit etiam Tiberinus lupus et omnino omnes ex hoc anni pisces? quod equidem¹² cur ita illis uisum sit ignoro, fuisse autem etiam M. VARRO ostendit, qui enumerans, quae in quibus Italiae partibus optima ad uictum gignantur, pisci Tiberino palmam tribuit his uerbis in LIBRO RERVM HVMANARVM VNDECIMO ad uictum optima fert ager Campanus frumentum, Falernus uinum, Cassinas oleum, Tusculanus ficum, mel Tarentinus, piscem Tiberis. haec Varro de omnibus¹³ scilicet huius fluminis piscibus, sed inter eos, ut supra dixi, praecipuum locum lupus tenuit, et quidem is, qui inter duos pontes captus esset. id ostendunt¹⁴ cum multi alii tum etiam C. TITIVS, uir aetatis Lucilianae, in ORATIONE, QVA LEGEM FANNIAM SVASIT. cuius uerba ideo pono, quia non solum de lupo

28 p. 157 fragm. or. Rom. ed. Meyer (Duebner)

1 illa *** | P fuit om. P' maris sui corr. in marinis
 suis in B 2 optatus Gelenius: optanus B, optum P scā-
 rum B italicis* P 3 littoribus B 4 scarorum B 5 ad-
 uecta B 10 coepisset & incolumen B 15 omni B' 17 marcus
 BP 20 refert B 22 cassinas BP 25 his P 26 ~ id P
 27 ante cum eras. cum in P gauis BP

inter duos pontes capto erunt testimonio, sed etiam mores, quibus plerique tunc uiuebant facile publicabunt. describens enim homines prodigos in forum ad iudicandum ebrios commeantes, quaeque soleant inter
 15 se sermocinari, sic ait ludunt alea studiose, delibuti unguentis, scortis stipati. ubi horae decem sunt, iubent puerum uocari, ut comitium eat percontatum, quid in foro gestum sit, qui suaserint, qui dissuaserint, quot tribus iusserint, quot uetuerint. inde ad comitium uadunt, ne litem suam faciant. dum eunt, nulla est in angiporto amphora quam non impleant, quippe
 16 qui uesicam plenam uini habeant. ueniunt in comitium, tristes iubent dicere. quorum negotium est narrant, iudex testes poscit, ipse iminctum. ubi redit, ait se omnia audiuisset, tabulas poscit, litteras inspicit: uix prae uino sustinet palpebras. eunt in consilium. ibi haec oratio 'quid mihi negotii est cum istis nugatoribus, quin potius potamus mulsum mixtum uino Graeco, edimus turdum pinguem bonumque piscem, lupum germanum, qui inter
 17 duos pontes captus fuit? haec Titius. sed et LVCILIUS, acer et uolentus poeta, ostendit scire se hunc piscem egregii saporis, qui inter duos pontes captus esset, eumque quasi ligurritorem catillonem appellat, scilicet qui proxime ripas stercus insectaretur. proprie autem catillones dicebantur qui, ad polluctum Herculis ultimi cum uenirent, catillos ligurribant.
 18 Lucilii uersus hi sunt

---

1 fed & iam mores iterat B' 4 hebrios B 5 aleastuose B' 15 dicunt iudex P ipsum sit B 17 tabulã P 18 palpebas P' Eunt in consilio P, eunt in consilium B 20 nugatibus corr. in nugacibus P quin potius Maduigijs ad Cic. fn. IIII 8, 20: potius (potus B') quam BP 21 turdum P 23 potes P' 24 luctus P' 26 catilloest B' * 28 polluctum B 29 ultimi conuenirent BP'

fingere praeterea adferri quod quisque uolebat.
 illum sumina ducebant atque altitium lanx:
 hunc pontes Tiberinus duo inter captus catillo.

Longum fiat, si enumerare uelim, quot instru-^{XVII}
⁵ menta gulae inter illos uel ingenio excogitata sint
 uel studio confecta. et hae nimirum causae fuerunt,
 propter quas tot numero leges de cenis et sump-
 tibus ad populum ferebantur, et imperari coepit, ut
 patentibus ianuis pransitaretur et cenitaretur,
¹⁰ sic oculis ciuium testibus factis luxuriae modus fieret.
 prima autem omnium de cenis lex ad populum Orchia²
 peruenit, quam tulit C. Orchius tribunus plebi de
 senatus sententia tertio anno quam Cato censor fuerat.
 cuius uerba, quia sunt prolixa, praetereo, summa
¹⁵ autem eius praescribebat numerum conuiuiarum. et³
 haec est lex Orchia, de qua CATO mox orationibus
 suis uociferabatur, quod plures quam praescripto
 eius caebatur ad cenam uocarentur. cumque
 auctoritatem nouae legis aucta necessitas imploraret,
²⁰ post annum uicesimum secundum legis Orchiae Fannia
 lex data est, anno post Romam conditam secundum
 Gellii opinionem quingentesimo nonagesimo secundo.
 de hac lege SAMMONICVS SERENVS ita refert lex⁴
²⁵ Fannia, sanctissimi Augusti, ingenti omnium
 ordinum consensu peruenit ad populum, neque
 eam praetores aut tribuni, ut plerasque alias,
 sed ex omnium bonorum consilio et sententia

1 incert. 48 Luc. Muelleri

3 Tiberinu' *Dousa*: tiberinos *B* et in ras. *P* 4 fiet *b*
 quod *B'* 5 excogitati *B'* 7 et 11 cenis *Pb* 7 sumptibus *B'*
 8 referebantur *B* imperari *B* cepit *P*, caepit *B* 9 cenitaretur *P*
 ac ante sic add. *Zeunius* 12 *G. om. B'P* chorchiuf *B'*
 plebis *B* relicto uacuo spatio de *om. P* 13 quocato *B'*
 15 eius *om. B'* 17 quam praesto eius *B* 18 cenam *P*
 21 lata *b* 22 octogesimo octauo *BP, em. Pighius*
 23 sommonicuf ut uid. *B'* 24 sanctissimi *om. P*

ipsi consules pertulerunt, cum res publica ex luxuria conuiuiorum maiora quam credi potest detrimenta pateretur, si quidem eo res redierat, ut gula inlecti plerique ingenui pueri pudicitiam et libertatem suam uenditarent, plerique ex plebe Romana uino madidi in comitium uenirent et ebrii de rei publicae salute consulerent. haec Sammonicus. Fanniae autem legis seueritas in eo superabat Orchiam legem, quod in superiore numerus tantum modo cenantium cohibebatur, licebatque secundum eam uni cuique bona sua inter paucos consumere, Fannia autem etiam sumptibus modum fecit assibus centum, unde a Lucilio poeta festiuitatis suae more centussis uocatur.

6 Fanniam legem post annos decem et octo lex Didia consecuta est. eius ferundae duplex fuit causa, prima et potissima ut uniuersa Italia, non sola urbs, lege sumptuaria teneretur, Italicis existimantibus Fanniam legem non in se sed in solos urbanos ciues esse conscriptam; deinde ut non soli qui prandia cenae maiore sumptu fecissent, sed etiam qui ad eas uocitati essent atque omnino interfuissent, poenis legis tenerentur.

7 Post Didiam Licinia lex lata est a P. Licinio Crasso Diuite, cuius ferundae probandaeque tantum studium ab optimatibus impensum est, ut consulto senatus iuberetur, ut ea tantum modo promulgata

---

cf. IV 12 Luc. Muelleri

---

1 consules *B'* & luxuria *B* 3 paterentur *B'*
 4 illecti *bP* 7 hebrei *B'* 8 haec sammonicus *om. P*
 fame *B'* 9 legem *om. P* 10 cenantium *P* 12 sumptibus *B'*
 16 consecuta *P* ferendae *P*, ferundae *B*, supra u *add. e*
 in *b* causa fuit *P*, fuit fuit causa *B'* 18 sumptuaria *B*,
 suntuaria *b* 20 cenaeue *P* 21 maiores *ut uid. P'* sumtu *B'*
 22 penes *P* 24 data *P* a publico *B*: apud blio *P'* Licinio
om. P 25 ferendae *P*

priusquam trinundino confirmaretur, ita ob omnibus
 obseruaretur quasi iam populi sententia comprobata.
 lex uero haec paucis mutatis in plerisque cum Fannia 8
 congruit. in ea enim ferenda quaesita est nouae legis
 5 auctoritas exolescente metu legis antiquioris ita, Her-
 cules, ut de ipsis duodecim tabulis factum est, quarum
 ubi contemni antiquitas coepit, eadem illa, quae illis
 legibus cauebantur, in alia latorum nomina transierunt.
 sed legis Liciniae summa ut Kalendis Nonis 9
 10 nundinis Romanis cuique in dies singulos tri-
 ginta dumtaxat asses edundi causa consumere
 liceret, ceteris uero diebus, qui excepti non
 essent, ne amplius daretur apponeretur quam
 carnis aridae pondo tria et salsamentorum
 15 pondo libra, et quod ex terra uite arboreue
 sit natum. uideo quid remordeat. ergo indicium 10
 sobrii saeculi est, ubi tali praescripto legum coercetur
 expensa cenarum? non ita est. nam leges sumptua-
 riae a singulis ferebantur, quae ciuitatis totius uitia
 20 corrigerent, ac nisi pessimis effusissimisque moribus
 uiueretur, profecto opus ferendis legibus non fuisset.
 uetus uerbum [est] leges inquit bonae ex malis
 moribus procreantur.

Has sequitur lex Cornelia et ipsa sumptuaria, 11
 25 quam tulit Cornelius Sulla dictator, in qua non
 conuiuorum magnificentia prohibita est nec gulae
 modus factus, uerum minora pretia rebus imposita,
 et quibus rebus, di boni, quamque exquisitis et paene
 incognitis generibus deliciarum! quos illic pisces,
 30 quasque offulas nominat, et tamen pretia illis minora

3 implerisque B'   4 est om. P   5 exobescente P
 meto B'   7 contēpni P   cepit P   illud BP, em. uulgo
 11 affel* edundi P, esse secundi B'   13 eff& B'   daretur
 om. P   15**** pondo P   uitae B'   18 exponsa P'
 cenarum P   sumptuarię B'   20 effusissimisque om. P   22 est
 deleui   24 sumptuaria B'   25 silla P, sylla B   27 factoz P
 28 reb; om. B'   poene B   29 deliciarū * P   30 effulaf B'

constituit! ausim dicere, ut uilitas edulium animos hominum ad parandas obsoniorum copias incitaret et gulae seruire etiam, qui paruis essent facultatibus, 12 possent. dicam plane quod sentio. adprime luxuriosus mihi uidetur et prodigus, cui haec tanta in epulis uel gratuita ponantur. itaque tanto hoc saeculum ad omnem continentiam promptius, ut pleraque harum rerum, quae Sullana lege et uulgo nota comprehenduntur, nemo nostrum uel fando compererit.

13 Sulla mortuo Lepidus consul legem tulit et ipse cibariam — Cato enim sumptuarias leges cibarias appellat.

Dein paucis interiectis annis alia lex peruenit ad populum ferente Antio Restione. quam legem, quamuis esset optima, obstinatio tamen luxuriae et uitiorum firma concordia nullo abrogante irritam fecit. illud tamen memorabile de Restione latore ipsius legis fertur, eum, quoad uixit, foris postea non cenasse, ne testis fieret contemptae legis, quam ipse bono publico pertulisset.

14 His legibus adnumerarem edictum de sumptibus ab Antonio propositum, qui postea triumuir fuit, ni indignum crederem inter cohibentes sumptum Antonio locum facere, cuius expensae in cenam solitae conferri sola unionis a Cleopatra uxore consumpti aesti- 25 matione superatae sunt. nam cum Antonius quicquid mari aut terra aut etiam caelo gigneretur, ad satiamdam ingluuiem suam natum existimans faucibus ac dentibus suis subderet, eaque re captus de Romano imperio facere uellet Aegyptium regnum, Cleopatra 30 uxor, quae uinci a Romanis nec luxuria dignaretur,

2 parandos P' et om. P 3 esse b 6 gratuita B'
 8 syllana P, syllana B 10 syllana P, syllana B 11 sumptuarias B'
 13 ** annis P 18 recepisse B 19 contempte B' 21 sum-
 tibuf B' 23 sumtum B' 24 cenā P 25 consumti B'
 27 aut ante etiam om. P' terrae B' caelo om. P facien-
 dā P, satiamdam B' 28 facibus B' 30 egyptiū P

sponsione prouocauit, insumere se posse in unam
 cenam sestertium centies. id mirum Antonio uisum, 16
 nec moratus sponsione contendit, dignus sculna Mu-
 natio Planco, qui tam honesti certaminis arbiter
 5 electus est. altera die Cleopatra pertemptans Anto-
 nium pollucibilem sane cenam parauit, sed quam non
 miraretur Antonius, quippe qui omnia, quae appone-
 bantur, ex cotidianis opibus agnosceret. tunc regina 17
 adridens fialam poposcit, cui aceti non nihil aeris
 10 infudit atque illuc unionem demptum ex aure altera
 festinabunda demisit eumque mature dissolutum, uti
 natura est eius lapidis, absorbuit, et quamuis eo facto
 sponsione uicisset, quippe cum ipsa margarita centies
 sestertium sine contentione eualuisset, manum tamen
 15 et ad alterius unionem auris similiter admouit, nisi
 Munatius Plancus iudex seuerissimus superatum An-
 tonium mature pronuntiasset. ipse autem unio cuius
 fuerit magnitudinis inde colligi poterit, quod, qui
 superfuit, postea uicta regina et capta Aegypto Romam
 20 delatus dissectusque est et factae ex una margarita
 duae inpositaeque simulacro Veneris ut monstruosae
 magnitudinis in templo, quod Pantheum dicitur.

Adhuc dicente Furio secundae mensae inlata bel-XVIII
 laria nouo sermoni principium dederunt. Symmachus
 25 enim adtrectans manu nuces 'uellem' inquit 'ex te
 audire, Serui, tanta nucibus nomina quae causa uel
 origo uariauerit aut, unde, tot mala cum hac una
 appellatione uocitentur, fiunt tamen seorsum diuersa
 tam uocabulo quam sapore. ac prius de nucibus

2 cenā *** P festericiū BP 3 munacio P, manutio

B' 5 pteptaf P 6 cenā P paruit B' 8 *** opib; P
 9 adridens regina P, deinde filiam B 10 demtum B' 13
 sponsionem b ualf& B' 15 ulterius B' unionis aurem
 BP, em. Gronouius admonuit B 16 munacius P supera-
 tum — pnuntiaff& add. Pm 17 unio om. P 18 poterat B
 19 egypto P 20 defectusq. P 21 impositaq. B 22 pan-
 theon b 24 noui B' symmachus B

absoluas uolo, quae tibi memoria crebrae lectionis
 2 occurrunt.' et Seruius 'nux ista iuglans secundum
 non nullorum opinionem a iuuando et a glande
 dicta existimatur. GAVIVS uero BASSVS in libro DE
 3 SIGNIFICATIONE VERBORVM hoc refert iuglans arbor
 proinde dicta est ac Iouis glans. nam quia
 id arboris genus nuces habet, quae sunt sua-
 uiore sapore quam glans est, hunc fructum
 antiqui illi, qui egregium glandique similem
 ipsamque arborem deo dignam existimabant, 10
 Iouis glandem appellauerunt, quae nunc lit-
 4 teris interlisis iuglans nominatur. CLOATIVS
 autem VERVS in libro A GRAECIS TRACTORVM ita
 memorat iuglans — D praetermissum est —
 quasi Diuglans id est Διὸς βάλανος sicut Theo- 15
 phrastus ait ἴδια δὲ τῶν ὀρινῶν ἃ ἐν τοῖς πεδίοις
 οὐ φύεται, τερέβινθος πρῖνος φιλόρη ἀφάρκη καρύα,
 ἢ καὶ Διὸς βάλανος. hanc Graeci etiam basilicam
 uocant.

5 Nux haec Abellana seu Praenestina, quae est 20
 eadem, ex arbore est quae dicitur corylus, de qua
 Vergilius dicit corylum sere. est autem natio ho-
 minum iuxta agrum Praenestinum qui Carsitani
 uocantur ἀπὸ τῶν καρύων, cuius rei meminit VARRO
 in LOGISTORICO, qui inscribitur MARIVS DE FORTVNA: 25
 6 inde scilicet Praenestinae nuces. est et illud apud
 NAEVIVM in fabula ARIOLO

15 non inuenio 22 Georg. II 299

2 secundum nullorum B' 4 gabius BP 9 grandiq. B'
 familiaem (sed tertia i deleta ut uid.) B 12 inñli * fil P
 iugulanf B' 14 iugulanf · di · P, iugulanf (posterior u del.)
 de B 15 duuglanf BP AIOC B toophraftuf P' 16
 OPINΩMA EN P 17 ΦΥΕΤΑΕ ΤΕΡΕΒΙΝΤΟΣ B ΦΙΑΥ|ΡΕ
 ΑΦΑΚΗ ΚΑΡΙΑ · Η P, deinde ΚΛΙ BP 21 corilof P 24 ΚΑ-
 ΠΙΟΝ P, deinde cui B' 25 di fortuna B 26 illum B'
 27 neuiv P, neuum B

quis heri
 apud te? Praenestini et Lanuini hospites.
 suoapte utrosque decuit acceptos cibo,
 alteris inanem bulbam madidam dari,
 5 alteris nuces in procliui profundere.

hanc autem nucem Graeci Ponticam uocant, dum
 una quaeque natio indit huic nuci nomen ex loco, in
 quo nascitur copiosior.

Nux castanea, de qua Vergilius

7

castaneasque nuces,

uocatur et Heracleotica. nam uir doctus OPPIVS
 in libro quem fecit DE SILVESTREBVS ARBORIBVS sic
 ait Heracleotica haec nux, quam quidam casta-
 neam nominant, itemque Pontica nux atque
 5 etiam quae dicuntur basilicae iuglandes ger-
 mina atque flores agunt similiter isdem tem-
 poribus, quibus Graecae nuces.

Nunc dicendum est, quae sit Graeca nux.' ac 8
 simul hoc dicens amygdalam de lance tulit et osten-
 dit. 'nux Graeca haec est, quae et amygdale dicitur,
 sed et Thasia eadem nux uocatur. testis est CLOA-
 TIVS in ORDINATORVM GRAECORVM LIBRO QVARTO,
 cum sic ait nux Graeca amygdale. ATTA uero in
 SVPPPLICATIONE

nucem Graecam

inquit

fauumque adde quantum libet.

1 u. 17 p. 9 ed. 2 Ribbeckii 10 eclog. II 52 25 p. 163 ed. 2 Ribb.

1 qui *b* 3 suoapte *B'* 4 alterius *corr. in alteris in B*
bulgam Bentleius (Mus. Rhen. 1881, 325), vulvam Scriuerius,
bulbum Pontanus mandendam Bentleius l. l. 5 profundier
Scriuerius 11 uocantur *B'* opius *BP* 14 uocant *P*
 16 hisdem *b* 19 amygdalā *P* 20 et 23 amygdale *P* 22
 originationum Graecarum *Scriuerius* 26 inquit fabumq. *BP*
cf. Hermannus laudatus a Ribbeckio

9 Nucem molluscam licet hiemis nobis tempus inuideat, tamen quia de nucibus loquimur, indictam non relinquamus. PLAVTVS in CALCEOLO sic eius meminit

molluscam nucem
super eius dixit impendere tegulas.

10 ecce Plautus nominat quidem, sed quid sit nux mollusca non exprimit. est autem Persicum, quod uulgo uocatur, et mollusca nux dicitur scilicet, quod ceteris
11 omnibus nucibus mollior sit. huius rei idoneus adsertor est SVEIVS uir longe doctissimus, in idyllio, quod inscribitur MORETVM. nam cum loquitur de hortulano faciente moretum, inter cetera quae eo mittit et hoc pomum mitti ait his uerbis

12 admisce orbi cauo silicis ficulnea partim partim Persica, quod nomen sic denique fertur propterea, quod qui quondam cum rege potenti, nomine Alexandro Magno, fera proelia bello in Persas tetulere, suo post inde reuentu hoc genus arboris in prolatis finibus Grais disseuere nouos fructus mortalibus dantes. mollusca haec nux est, nequis forte inscius erret.

13 Nux terentina dicitur quae ita mollis, est ut uix adtrectata frangatur. de qua in libro FAVORINI sic reperitur item quod quidam Tarentinas oues uel nuces dicunt, quae sunt terentinae a tereno,

---

2 tam om. P'   indicta B'   3 relinquemus B   chal-
ceolo BP   7 quadem B'   que corr. in que in B   8 uulgo * b
10 adserfor B'   11 fuei P, fu&uf B   13 hortulano b   qua
eo B'   15 admisce tua BP, deinde ca basilicif P, ca^bua filicif
B, versiculum emendauit O. Ribbeckius Mus. Rhen. 1872, 182
orbi add. Ribbeckius   16 sit B'   17 rego P'   potent **
omne P   18 fere B'   preha B, praelia P   20 prolatis
Ribbeckius: praelatis (BP)   21 disseuere Ribbeckius: disseruere
(BP)   dentel B'   24 faborum BP   25 terentinaf P   26
a tenero BP

quod est Sabinorum lingua molle, unde Terentios quoque dictos putat VARRO AD LIBONEM PRIMO. quam in culpam etiam Horatius potest uideri incidere, qui ait et

5

molle Tarentum.

Nux pinea hos nobis qui adpositi sunt nucleos 14 dedit. PLAVTVS in CISTELLARIA

qui e nuce nucleos esse uult frangit nucem.

Et quia mala uidemus admixta bellariis, post XVIII
 10 nuces de malorum generibus disserendum est. sunt de agri cultura scriptores qui nuces et mala sic diuidunt, ut nuces dicant omne pomum, quod foris duro tegatur et intus habeat, quod esui est, malum uero quod foris habeat, quod est
 15 esui, et durum intus includat. secundum hanc definitionem Persicum, quod Sueius poeta superius inter nuces numerat, magis erit inter mala numerandum.

His praemissis malorum enumeranda sunt genera, 2
 20 quae CLOATIVS in ORDINATORVM GRAECORVM LIBRO QVARTO ita diligenter enumerat sunt autem genera malorum: Amerinum cotonium citreum coccy-melum conditium ἐπιμηλῖς musteum Mattianum orbiculatum + ogratianum praecox pan-

5 Hor. sat. II 4, 34 8 Curcul. 55

1 lingua sabinorū, P terrentios (o scripsit b: uid. fuisse u)
 B 4 incidere B 6 appositi P sunt nucleos (ita
 fuisse uidetur) euanuit in B nucleos P 7 plantus —
 8 nucem del. Gronouius 7 cistellaria qui e nuce nucleos
 dedit Plautus in cistellaria qui e nuc, deinde euanuerunt
 15 fere litterae, tum secuntur frangat nucem in B 8 nucle-
 os P 10 est euanuit in B 16 Sueius Lucianus
 Muellerus Mus. Rhen. 1869, 553: fuisse P, cum eius aut
 tumeius B 21 quarto * P 22 amerinū * P coccy-
 melū P 24 panuceum B'

nuceum Punicum Persicum Quirianum prosi-
uum rubrum Scaudianum siluestre struthium
3 Scantianum Tibur Verianum. uides Persicum a
Cloatio inter mala numeratum, quod nomen originis
suae tenuit, licet iam dudum nostri soli germen sit. 5
quod autem ait idem Cloatius citreum, et ipsum
Persicum malum est secundum Vergilium

felicis mali, quo non praestantius ullum

4 et reliqua. et ut nemo dubitet haec de citreo dixisse
Vergilium, accipite, quae OPPIVS in libro DE SIL- 10
VESTREBVS ARBORIBVS dicat citrea item malus et
Persica, altera generatur in Italia et in Media
altera. et paulo post de citreo loquens ait est
autem odoratissimum, ex quo interiectum uesti-
tineas necat. fertur etiam uenenis contrarium, 15
quod tritum cum uino purgatione uirium sua-
rum bibentes seruat. generantur autem in
Perside omni tempore mala citrea. alia enim
5 praecarpuntur, alia interim maturescunt. uides
hic et citreum nominari et omnia signa poni, quae 20
de eo Vergilius dixit, licet nomen citrei ille non
dixerit. nam et Homerus, qui citreum *θύον* appellat,
ostendit esse odoratum pomum

θύον δ' ἀπὸ καλὸν ὀδῶδει

et quod ait Oppius inter uestem poni citreum, 25
idem significat Homerus cum dicit

8 Georg. II 127   24 Od. ε 60

2 scaudianū *P*   struciū *P*, strutiū *B*   3 ve in verianū
in ras. in *P*   5 fori ut uid. *B'*   german *B*   9 haec dī *B'*
10 seluestribus *B'*   id ÷ *P*, idem *B*, em. uulgo   16 uino]
ueneno *P'*   18 omī tēpōre om *P'*   20 in uerba nominari &
omā desinit *B*   21 dicit *V*(aticanus reg. Christ. 1650 collatus
a Loewio apud Goezium ind. lect. Ienens. aest. 1890)   24 ἀπό]
ΥΠΟ *P*   ΔΩΔΕΙ *P*, ΕΥΟΔΕΑ *V*   25 opius *V*   26 et homerus *V*

εἴματα δ' ἀμφιέσασα θυώδεα σιγαλόεντα.

hinc et NAEVIUS poeta in BELLO PVNICO ait citrosam uestem.

Pira haec, quae uidemus, uarietas nominum 6
 5 numerosa discernit. nam idem CLOATIVS sic eorum uocabula describit anicianum cucurbitium cirritum ceruisca calculosum Crustuminum decimanum Graeculum Lollianum Lanuuinum laureum Lateresianum myrapium Milesium murteum 10
 10 Naeuianum orbiculatum Praecianum rubile Signinum Tullianum Titianum timosum Turranianum praecox uolemum, mespilum serum, sementium serum, Tarentinum serum, Valerianum serum.

15 Admonent nos et fici aridae, ut enumeremus XX genera ficorum eodem CLOATIO nos de his ut de aliis instruente. sic enim diuersas ficos diligentiae suae more dinumerat Africa albula harundinea asinastra, atra palusca, Augusta bifera Carica, 20
 20 caldica alba nigra, Chia alba nigra, Calpurniana alba nigra, cucurbitiua duricoria Herculanea Liuiana ludia leptoludia Marsica Numidica pulla Pompeiana praecox, Tellana atra. sciendum, quod ficus alba ex felicibus sit arboribus, 2
 25 contra nigra ex infelicibus. docent nos utrumque pontifices, ait enim VERANIUS DE VERBIS PONTIFICALIBVS felices arbores putantur esse quercus aesculus ilex suberies fagus corylus sorbus,

1 Od. ε 264 2 Naeuii fragm. ed. Vahleni u. 61; 11 Luc. Muelleri

1 CIPAAOENTA P 2 neuui P 3 uertem V' 4 *uarietas P 8 greculū P 9 mirapiv P' mylesium V 10 neuianū PV pretianum V 13 sextilianum serum ante Tarentinum add. V et Palatinus (Vaticanus) 886 20 calpurniana P', chalpurnia V 22 lauianēa V numica P 24 sit om. P' 28 suberiu P, superus V

ficus alba, pirus malus uitis prunus cornus
 3 lotus. TARQVITIVS autem PRISCVS IN OSTENTARIO
 ARBORARIO sic ait arbores, quae inferum deorum
 auertentiumque in tutela sunt, eas infelices
 nominant: alternum sanguinem filicem, ficum 5
 atrum, quaeque bacam nigram nigrosque fruc-
 tus ferunt, itemque acrifolium, pirus silua-
 ticum, pruscum rubum sentesque, quibus por-
 tenta prodigiaque mala comburi iubere oportet.
 4 quid quod ficum tamquam non pomum secerni a pomis 10
 apud idoneos repperimus? AFRANIVS IN SELLA
 pomum holus ficum uuam.

sed et CICERO OECONOMICON LIBRO TERTIO neque
 serit uitem, neque, quae sata est, diligenter
 5 colit: oleum ficos poma non habet. nec hoc igno- 15
 randum est, ficum solam ex omnibus arboribus non
 florere. lacte proprie ficorum dicitur. grossi appel-
 lantur fici, quae non maturescunt. hos Graeci dicunt
 ὀλύνθους. MATTIVS

in milibus tot [ficorum] non uidebitis grossum, 20
 et paulo post ait

sumas ab alio lacte diffluos grossos.

et POSTVMIVS ALBINVS ANNALI PRIMO de Bruto ea
 causa sese stultum brutumque faciebat, gros-
 sulos ex melle edebat. 25

6 Olearum genera haec enumerantur Africana
 albigerus Aquilia Alexandrina Aegyptia cul-
 minea conditiua Liciniana orchas oleaster

12 fragm. 300 p. 202 ed. 2 Ribbeckii 13 fragm. ed. Orelli
 20 p. 978 20 et 22 p. 92 Luc. Muell. (post Catullum)

1 pyrus V 2 tarquinus P 5 felicem P 6 baccam V
 7 pyrum V 11 felia P, feila V 13 oeconomicon P 14
 queq. sata PV 17 lacti PV 18 qui P 19 ΟΑΥΝΘΕΥC P
 20 ficorum del. Bothius, ficorum V 22 a basilio P grossus
 PV 27 egyptia P 28 luciniana P

pausia paulia radius Sallentina Sergiana Ter-
 mutia, sicut uuarum ista sunt genera Aminea,
 scilicet a regione, nam Aminei fuerunt ubi nunc 7
 Falernum est, asinusca atrusca albiuerus al-
 5 bona apiana Apicia bumamma — aut ut Graeci
 dicunt βούμασθος — duracina labrusca melam-
 psithia Maronia Mareotis Numentana precia
 pramnia psithia pilleolata Rhodia stephanitis
 uenucula uariola lagea.' inter haec Praetextatus 8
 10 'uellem Seruium nostrum diutius audire sed hora nos
 quietis admonet, ut exorto iubare eloquio Symmachi
 domi suae fruamur.' atque ita facta discessio est.

---

2 Amin|ne^ea P   4 abena P   6 melamp^sithia P   8 rodia
 P   9 uenucula P   11 exorto *ni fallor* P'

LIBER QVARTVS

* * * * *

I sermone mouetur
quam si dura silex aut stet Marpesia cautes.
tandem corripuit sese atque inimica refugit.

item pathos est et in hoc uersu

obstupui steteruntque comae et uox faucibus haesit. 5

2 sed et tota Daretis fatigatio habitu depingitur

ast illum fidi aequales genua aegra trahentem
quassantemque utroque caput crassumque cruorem
ore eiectantem!

sociorum quoque eius trepidationem breuiter ostendit 10

galeamque ensemque uocati
accipiunt

quasi non sponte accepturi munus, quod erat damnum
uerecundiae. ex eodem genere est illud

totoque loquentis ab ore 15
scintillae absistunt, oculis micat acribus ignis.

---

1 Verg. Aen. VI 470   5 ib. II 774   7 ib. V 468
11 ib. V 471   15 ib. XII 101

EXPLICIT LIB. II. SATVRNALIORVM .   INCIPIT
TERTIVS IN LAVDE VIRGILII . *inscriptum in P*   13 damp-
num *P*

est et in descriptione languoris habitus ut est tota 3
descriptio pestilentiae apud Thucydiden et

labitur infelix studiorum atque immemor herbae
uictor equus

5 et

demissae aures, incertus ibidem
sudor et ille quidem moriturus frigidus.

est inter pathe et pudor, ut circa Deiphobum 4

10

pauitantem et dira tegentem
supplicia.

et luctus habitu proditur, ut in Euryali matre 5

expulsi manibus radii reuolutaque pensa:
euolat infelix.

et Latinus, quia miratur

15

defixa
obtutu tenet ora

et Venus, quia rogatura erat

tristior et lacrimis oculos suffusa nitentes

et Sibylla, quia insanit

20

subito non uultus, non color unus,
non comptae mansere comae.

Nunc uideamus pathos, quo tenore orationis ex-II
primitur. ac primum quaeramus, quid de tali ora-
tione rhetorica arte praecipitur. oportet enim, ut
5 oratio pathetica aut ad indignationem aut ad mise-
ricordiam dirigatur, quae a Graecis οἴκτος καὶ δει-

3 Verg. Georg. III 498   6 ib. III 500   9 Aen. VI 498
12 ib. VIII 476   15 ib. VII 249   18 ib. I 228   20 ib.
VI 47

2 tucydiden P   8 deifebum P   19 sibilla P   23 quod P
25 oratio ** P   26 ΔΕΙΝΩΘΕΙC P

νοσις appellantur. horum alterum accusatori necessarium est, alterum reo, et necesse est initium abruptum habeat, quoniam satis indignanti leniter
2 incipere non conuenit. ideo apud Vergilium sic incipit Iuno

quid me alta silentia cogis
rumpere?

et alibi

mene incepto desistere uictam?

el alibi

heu stirpem inuisam et fatis contraria nostris
fata Phrygum.

et Dido

moriemur inultae?

sed moriamur, ait,

et eadem

pro Iuppiter ibit

hic, ait.

et Priamus

at tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis.

3 nec initium solum tale esse debet, sed omnis, si fieri
potest, oratio uideri pathetica et breuibus sententiis
et crebris figurarum mutationibus debet uelut inter
4 aestus iracundiae fluctuare. una ergo nobis Vergiliana
oratio pro exemplo sit

heu stirpem inuisam.

---

6 Aen. X 63   9 ib. I 37   11 ib. VII 293   14 ib. IIII
659   17 ib. IIII 590   20 ib. II 535   26 sqq. ib. VII
293 sqq.

---

4 uirgilium (*P*), quod amplius non notabo   7 rompere
(*imae o dextrorsum cauda appicta est*) *P*   12 frigum *P*   23
et *Cantabrigiensis*: set *P*

initium ab ecphonesi. deinde secuntur breues quaestiuunculae

num Sigeis occumbere campis,
num capti potuere capi? num incensa cremavit
5 Troia uiros?

deinde sequitur hyperbole

medias acies mediosque per ignes
inuenere uiam.

deinde ironia

10 at credo mea numina tandem
fessa iacent, odiis aut exsaturata quieui.

deinde ausus suos inefficaces queritur

5

per undas
ausa sequi et profugis toto me opponere ponto.

15 secunda post haec hyperbole

absumptae in Teucros uires caelique marisque.

inde dispersae querelae

quid Syrtes aut Scylla mihi, quid uasta Charybdis
profuit?

20 iungitur deinde argumentum a minore, ut pathos 6
augeatur

Mars perdere gentem
inmanem Lapithum ualuit,

minor scilicet persona, ideo illud sequitur

25 ast ego magna Iouis coniunx.

deinde cum causas quoque contulisset, quanto impetu
dea dixit

1 sequuntur *P* 6 ipbole *P* 10 aut *P* 15 ipbole *P*
18 firtel *P* scilla *P* caribdis *P* 23 immanem *in ras.*
in P

infelix, quae memet in omnia uerti!

nec dixit 'non possum perdere Aeneam' sed
uincor ab Aenea.

7 deinde confirmat, se ad nocendum et, quod proprium
est irascentis, etsi desperat perfici posse, tamen im- 5
pedire contenta est

flexere si nequeo superos, Acheronta mouebo.
non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis,
at trahere atque moras tantis licet addere rebus.
at licet amborum populos excindere regum. 10

8 post haec in nouissimo, quod irati libenter faciunt,
maledicit

sanguine Troiano et Rutulo dotabere uirgo,
et protinus argumentum a simili conueniens ex prae-
cedentibus 15

nec face tantum

Cisseis praegnans ignes enixa iugales.

9 uides, quam saepe orationem mutauerit ac frequen-
tibus figuris uariauerit quia ira, quae breuis furor
est, non potest unum continuare sensum in loquendo. 20
10 nec desunt apud eundem orationes misericordiam con-
mouentes. Turnus ad Iuturnam

an miseri fratris letum ut crudele uideres?

et idem, cum auget inuidiam occisorum pro se ami-
corum 25

uidi oculos ante ipse meos me uoce uocantem
Murratum.

16 Aen. VII 319   23 ib. XII 636   26 ib. XII 638

7 acharonta P   14 acimih P'   ced in pcedentib; in
ras. in P   17 celfeif P   18 orationem om. P'   20 fon-
sum P'   23 lo&u P   24 * * uug& corr. in auget; in ras.
uid. fuisse in in P

et idem, cum miserabilem fortunam suam faceret, ut 11
uicto sibi parceretur

uicisti et uictum tendere palmas

Ausonii uidere

5 id est quos minime uellem, et aliorum preces oran-
tium uitam

per te, per qui te talem genuere parentes

et similia.

Nunc dicamus de habitu pathus, quod est uel III
10 in aetate uel in debilitate, et ceteris quae sequun-
tur. eleganter hoc seruauit, ut ex omni aetate pathos
misericordiae moueret. ab infantia

2

infantumque animae flentes in limine primo.

a pueritia

3

15 infelix puer atque impar congressus Achilli
et

paruumque patri tendebat Iulum,

ut non minus miserabile sit periculum in paruo quam
in filio, et

20 superet coniuxne Creusa?

Ascaniusque puer?

et alibi

et parui casus Iuli.

a iuuenta uero

4

25 impositique rogis iuuenes ante ora parentum.

3 Aen. XII 936 7 ib. X 597 13 ib. VI 427 15 ib.
I 475 20 ib. II 597 23 ib. II 563 25 ib. VI 308 et
Georg. III 477

9 de] & P 11 seruauit — 12 moueret *legitur in Canta-*
brigiensi: om. P 25 et: *pubentesque genae et iuuenali in*
corpore pallor post parentum in Cantabrigiensi legi uix ut
Ianio credam adducar

5 a senecta

Dauni miserere senectae

et

ducitur infelix aevo confectus Aletes

et

canitiem multo deformat puluere.

6 mouit et a fortuna modo misericordiam modo indignationem. misericordiam

tot quondam populis terrisque superbum
regnatorem Asiae

et Sinon

et nos aliquod nomenque decusque
gessimus,

et

Ausoniisque olim ditissimus aruis.

7 indignationem uero ex uerbis Didonis

et nostris illuserit aduena regnis?

eleganter enim ex contemptu Aeneae auget iniuriam
suam. et Amata

exulibusne datur ducenda Lauinia Teucris?

et Numanus

bis capti Phryges.

8 mouit pathos misericordiae et ex debilitate

ex quo me diuum pater atque hominum rex
fulminis adflauit uentis et contigit igne,

et alibi

---

2 Aen. XII 934   4 ib. XI 85   6 ib. X 844   9 ib. II
556   12 ib. II 89   15 ib. VII 537   17 ib. IIII 591   20 ib.
VII 359   22 ib. VIIII 599   24 ib. II 648

---

8 misericordiam *add. Cantabrigiensis, om. P*   9 sepbū *P'*
12 & naf *P'*   18 ī in enī in ras. in *P*   22 frigeſ *P'*

et truncas inhonesto uulnere nares,

et de Mezentio

attollit in aegrum

se femur,

5 et

huc caput atque illuc humero ex utroque pependit

et

aterque cruento

puluere perque pedes traiectus lora tumentes.

10 mouit pathos misericordiae frequenter et a loco 9

cum uitam in siluis inter deserta ferarum

lustra domosque traho

et

Libyae deserta peragro

15 et

at nos hinc alii sitientes ibimus Afros,

pars Scythiam et rapidum Cretae ueniemus Oaxem.

et illud egregie et breuiter 10

ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros

20 Iliacos

id est patriae muros, quos ipse defenderat, pro quibus
efficaciter per decem annorum spatia pugnaverat.

et illud 11

nos patriam fugimus

25 et

---

1 Aen. VI 497   3 ib. X 856   6 ib. VIII 755   8 ib.
II 273   11 ib. III 646   14 ib. I 384   16 eclog. I 65   19
Aen. I 483   24 eclog. I 4

---

6 *post pependit add. et: te decisa suum, Laride, dextera
quaerit, si Ianio fides, Cantabrigiensis*   9 *traiectus ut uid P'*
10 *loca P'*   11 *ferarum om. P*   12 *lustra * P*   14 *libię P*
pagra P'   17 *scythiā P*

littora cum patriae lacrimans portusque relinquo
et

dulces moriens reminiscitur Argos

et

ignarum Laurens habet ora Mimanta

et

Lyrnesi domus alta solo Laurente sepulchrum.

12 et ut Agamemnonem indigne ostenderet occisum,
adsumpsit locum

prima inter limina dextra

oppetiit.

et illud

moenibus in patriis atque inter tuta domorum.

13 sacer uero locus praecipue pathos mouet. occisum
inducit Orphea, et miserabiliorem interitum eius a
loco facit

inter sacra deum nocturnique orgia Bacchi.

et in euersione Troiae

perque domos et religiosa deorum

limina.

14 Cassandrae quoque raptum uel deminutionem quam
miserabilem fecit sacer locus

ecce trahebatur a templo adytisque Mineruae?

et alibi

diuae armipotentis ad aram

procubuit.

---

1 Aen. III 10   3 ib. X 782   5 ib. X 706   7 ib. XII
547   10 ib. XI 267   13 ib. XI 882   17 Georg. IIII 521
19 Aen. II 365   23 ib. II 403   25 ib. II 425

---

1 portusque P   5 hora P   6 et add. Ianus   13 menib;
P   17 bachi P   21 castrandæ P   23 adytisq. P

et Andromache cum de Pyrrhi nece diceret, ut in-15
uidiam occidentis exprimeret

excipit incautum patriasque obtruncat ad aras.

et Venus, quod Aeneas in mari uexatur ira Iunonis,
5 quam inuidiose loquitur Neptuno

in regnis hoc ausa tuis?

fecit sibi pathos et ex tempore

16

priusquam

pabula gustassent Troiae, Xanthumque bibissent.

10 et Orpheus miserabilis ex longo dolore

septem illum perhibent totos ex ordine menses

et Palinurus:

uix lumine quarto

prospexi Italiam.

15 et Achemenides

tertia iam lunae se cornua lumine conplent.

et

septima post Troiae exitium iam uertitur aestas.

Frequens apud illum pathos a causa, re uera IIII
20 enim plerumque conficit causa ut res aut atrox aut
miserabilis uideatur, ut Cicero in Verrem, qui ob
sepulturam in carcere necatorum a parentibus roga-
batur. hic enim non tam rogari aut pecuniam exigere
quam ob hanc causam indignum erat. et Demosthe-2
25 nes cum queritur, quendam a Midia circumuentum,

3 Aen. III 332 6 ib. V 792 8 ib. I 472 11 Georg.
IIII 507 13 Aen. VI 356 16 ib. III 645 18 ib. V 626
21 Cic. Verr. V 119

1 pyrri P 9 pabula P xanctūq. P 18 ** post P
19 illum p, illof P 20 conficit om. P' 21 quo ob P, corr.
uulgo

ex causa auget inuidiam. 'circumuenit' inquit 'arbitrum, qui inter me atque se integre iudicauerat.' ergo et Vergilius egregie saepe ex hoc loco traxit affectum 'occiditur' inquit 'in acie Galaesus'. hoc per se non est dignum memoria belli tempore, sed admouit causam

dum paci medium se offert.

4 idem alio loco

sternitur infelix,

deinde subicit causam miserabilem

10

alieno uulnere,

5 cum ad alium telum esset emissum. et cum Palameden indigne occisum uellet

quem falsa sub proditione Pelasgi
insontem infando indicio, quia bella uetabat
demisere neci.

15

6 et Aeneas, ut ostenderet magnitudinem timoris sui, bene causam posuit

et pariter comitique onerique timentem.

7 quid? Iapis ut contemptis artificiis inglorius, quem ad modum poeta ait, uiueret, qualis causa proponitur?

ille ut depositi proferret fata parentis.

8 ex eodem genere est

fallit te incautum pietas tua.

9 haec enim causa illum hostibus etiam miserabilem fecit. sed Aeneas cum hortatur, ut sepeliantur occisi, quam causam proponit?

---

7 Aen. VII 536   9 ib. X 781   14 ib. II 83   19 ib. XII 391
20 ib. XII 397   22 ib. XII 395   24 ib. X 812

qui sanguine nobis
hanc patriam peperere suo.

nec non et indignatio demonstratur a causa, ut illic 10

5 multa gemens ignominiam plagasque superbi
uictoris, tum quos amisit inultus amores.

et illud a causa est ex affectu indignantis 11

an solos tangit Atridas

iste dolor, solisque licet capere arma Mycenis?

et illud

10 at tu dictis, Albane, maneres.

et illa omnia

uendidit hic auro patriam,
quique ob adulterium caesi,
nec partem posuere suis.

15 ad pathos mouendum nec duos illos praetermisit locos, 12

quos rhetores appellant a modo et a materia.

modus est, cum dico occidit manifeste uel oc-

culte. materia est, cum dico ferro an ueneno. 13

Demosthenes de modo inuidiam Midiae facit, se pul-

20 satum cothurno; Cicero Verri cum nudum quendam

dicit ab eo statuæ impositum. Vergilius non minus 14

euidenter

altaria ad ipsa trementem

traxit et in multo lapsantem sanguine nati,

25 et

capulo tenus abdidit ense.

et illa omnia a modo sunt

15

1 Aen. XI 24

4 Georg. III 226

7 Aen. VIII 138

10 ib. VIII 643

12 ib. VI 621

13 ib. VI 612

14 ib. VI

611

20 Cic. Verr. III 86

23 Aen. II 550

26 ib. II 553

rostroque immanis uultur adunco
immortale iecur tendens,

et reliqua et

quos super atra silex iam iam lapsura cadentique
imminet adsimilis. 5

16 sed et misericordiam a modo saepe commouet, ut de
Orpheo

latos iuuenem sparsere per agros,
et illud

obruit auster aqua inuoluens nauemque uirosque, 10
et

saxum ingens uoluunt alii,
et

mortua quin etiam iungebat corpora uiuis,
et in Georgicis 15

nec uia mortis erat simplex,

17 et cetera in descriptione morbi. sed et materia apud
rhetoras pathos mouet, ut dum queritur Cicero flam-
mam ex lignis uiridibus factam atque ibi inclusum
fumo necatum. hoc enim a materia est, quoniam 20
hic usus est fumo materia ad occidendum, ut alius
gladio alius ueneno et ideo acerrimum pathos ex
hoc motum est. idem facit et, cum flagellis caesum
18 queritur ciuem Romanum. inuenies idem apud Ver-
gilium 25

at pater omnipotens densa inter nubila telum
contorsit: non ille faces nec fumat

---

1 Aen. VI 597   4 ib. VI 602   8 Georg. III 522   10
Aen. VI 336   12 ib. VI 616   14 ib. VIII 485   16 Georg.
III 481   18 Cic. Verr. II, I 45   26 Aen. VI 593

---

3 & ref. *P*   10 inuoluenq. *P* corr. *uulgo*   nauēq. *corr.*
in nauēq. *in P*   18 r&horef *P*   20 a *om. P*   ÷ ** qm̄ *P*
27 nec fumat & ref. *P*

et reliqua. eleganter autem illius quidem materiam
 elusit, ex huius autem uera et uehementi materia
 expressit iracundiam. et singula quidem enumera- 19
 uimus, ex quibus apud rhetoras pathos nascitur,
 5 quibus ostendimus usum Maronem. sed non num-
 quam Vergilius in una re ad augendum pathos duo-
 bus aut pluribus locis coniunctis utitur, ut in Turno 20
 ab aetate

                  miserere parentis
 10   longaeui,
 a loco

                  quem nunc maestum patria Ardea longe
 diuidit,

et circa Cassandram ex modo 21

15   ecce trahebatur.
 ex habitu corporis

                  passis Priameia uirgo
 crinibus,

ex loco

20   a templo . . . adytisque Mineruae.

et circa Agamemnonem a patria 22

                  ipse Mycenaesus,

a fortuna

                  magnorum ductor Achium,

25 a necessitudine

                  coniugis,

a loco

---

9 Aen. XII 43

15 ib. II 403

22 ib. XI 266

---

5 obtendimus *P*, corr. uulgo 12 patria om. *P'* 14 ca-
 sandram *P* 16 habitu *P* 20 adytisq. *P* 22 miceneus *P'*
 25 a necessitudine coniugis om. *P*, add. Cantabrigiensis

prima inter limina,
a causa
possedit adulter.

23 tacite quoque et quasi per definitionem pathos mouere solet, cum res, quae miserationem mouet, non dilucide dicitur sed datur intellegi, ut cum dicit Mezentius

nunc alte uulnus adactum.

quid enim aliud ex hoc intellegendum est, quam hoc
24 altum uulnus esse amittere filium? et rursus idem

haec uia sola fuit qua perdere posses.

sed et hic scilicet accipiendum est, perire esse amittere filium. et Iuturna cum queritur, quod adiuuare fratrem prohibeatur

immortalis ego?

25 quid enim sequitur? non est immortalitas in luctu uiuere. haec, ut dixi, uim definitionis habent, et a poeta eleganter introducta sunt.

V Sunt in arte rhetorica ad pathos mouendum etiam hi loci, qui dicuntur circa rem, et mouendis affectibus peropportuni sunt. ex quibus primus est a simili. huius species sunt tres exemplum parabola imago, Graece παράδειγμα παραβολή εἰκόν.
2 ab exemplo Vergilius

si potuit Manes accersere coniugis Orpheus
Threicia fretus cithara fidibusque canoris,
si fratrem Pollux alterna morte redemit,
. . . . quid Thesea magnum,

8 Aen. X 850 11 ib. X 879 15 ib. XII 882 25 ib. VI 119

4 definitionem P 8 adactum *Cantabrigiensis*: adactum P 15 ego om. P (add. *Cantabrigiensis*) 16 quod p, quid P 17 definitionis P 20 hi*loci* P 23 ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ P 26 threicia P fretus om. P cithara fidib; q. canoris in ras. in P 27 redimit P

quid memorem Alcidem?

Antenor potuit mediis elapsus Achiuis.

haec enim omnia misericordiam mouent, quoniam
indignum uidetur negari sibi, quod aliis indultum sit, 3
5 deinde uide, unde auget inuidiam

si potuit Manes accersere coniugis Orpheus.

habes causam disparem: Manes illic coniugis, hic
patris; illis accersere, hic uidere.

Threicia fretus cithara.

10 hic materiam eius irrisit.

si fratrem Pollux alterna morte redemit, 4
itque reditque uiam totiens.

hoc iam a modo, plus est enm saepe ire quam semel.

quid Thesea magnum

15 quid memorem Alciden?

hic propter egregias personas non habuit, quòd mi-
nueret atque augeret uerum, quod in illis elucebat,
hoc sibi iactat cum his esse commune

et mi genus ab Ioue summo.

20 simile est et illud ab indignatione: quid enim? ait 5
Iuno

Pallasne exurere classem

Argium potuit?

iam hoc plus est, classem uictricem quam reliquias
25 fugientium. deinde causam minuit

unius ob noxam et furias Aiakis Oilei,

quam minuit, ut noxam diceret, quod leuis culpae

2 Aen. l 242 22 ib. I 39

2 *seclusit Ianius* 5 *in uide est e in ras. in P* 26 *oili*
Salisburgensis, olei P

nomen est, et unius, quod facile possit ignosci, et
6 furentis, ut nec culpa sit. et alibi

Mars perdere gentem
immanem Lapithum ualuit.

uides easdem observationes, gentem et immanem. 5
deinde aliud exemplum

concessit in iras
ipse deum antiquam genitor Calydonia Dianae,
antiquam, ut plus honoris accederet ex uetustate:
deinde in utroque causam minuit 10

quod scelus aut Lapithis tantum aut Calydone me-
rente?

7 a parabola uero, quoniam magis hoc poetae conuenit,
saepissime pathos mouet, cum aut miserabilem aut
iracundum uellet inducere. miserabilem sic 15

qualis populea maerens Philomela sub umbra,
qualis conmotis excita sacris

Thyas,
qualem uirgineo demessum pollice florem,

et aliae plurimae patheticae parabolae, in quibus mise- 20
8 ratus est. quid de ira?

ac ueluti pleno lupo insidiatus ouili
cum fremit ad caulas,

et
mugitus ueluti, fugit cum saucius aram 25
taurus.

9 et alia plura similia, qui quaerit, inueniet et imago,

4 Aen. VII 304 16 Georg. III 511 17 Aen. III 301
19 ib. XI 68 22 ib. VIII 59 25 ib. II 223

8 calidona P 9 accideret P' 11 calidona P 16
papulea P' 17 qualef P' 18 thiras corr. in thias Canta-
brigiensis, thais P 19 demessv * P 20 palabolę P

quae est a simili pars tertia, idonea est mouendis affectibus. ea fit, cum aut forma corporis absentis describitur, aut omnino, quae nulla est, fingitur. utrumque Vergilius eleganter fecit. illud prius circa 10

5 Ascanium

o mihi sola mei super Astyanactis imago,
sic oculos sic ille manus sic ora ferebat.

fingit uero, cum dicit

quam fama secuta est,

10 candida succinctam latrantibus inguina monstris.

sed prior forma οἶκτον praestat, haec δείνωσιν, id 11
est prior misericordiam commouet, horrorem secunda,
sicut alibi

et scissa gaudens uadit Discordia palla,

15 quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello,

et omnia illa, quae de Fama dixit. sed et illud ni- 12
mium pathetice

furor impius intus

saeua sedens super arma, et centum uinctus aenis
20 post tergum nodis fremit horridus ore cruento.

Diximus a simili. nunc dicamus a minore pathos VI
a poeta positum. nempe cum aliquid proponitur,
quod per se magnum sit, deinde minus esse ostenditur
quam illud, quod uolumus augeri, sine dubio infinita
25 miseratio mouetur. ut est illud 2

o felix una ante alias Priameia uirgo,

hostilem ad tumulum Troiae sub moenibus altis
iussa mori.

6 Aen. III 488   9 eclog. VI 74   14 Aen. VIII 702
18 ib. I 294   26 ib. III 321

2 b; in affectibus; in ras. in P   6 astyanactis P   9 sequuta
P   10 latrantibus; P'   11 oecton P   dinosin P   19 sedens
super Cantabrigiensis: super sedens P   27 menibus P

primum, quod ait felix, conparationem sui fecit, deinde posuit a loco: hostilem ad tumulum, et a modo, quod non minus acerbum est: iussa mori. sic ergo haec accipienda sunt: quamvis hostilem ad tumulum, quamvis iussa mori, felicior tamen quam ego, quia sortitus 5
3 non pertulit ullos. simile est et illud

o terque quaterque beati,
et quod de Pasiphae dicit

Proetides implerunt falsis mugitibus agros,
deinde ut minus hoc esse monstraret 10

at non tam turpes pecudum tamen ulla secuta est
concupitus.

4 quid illud? nonne uehementer patheticum est a minore

nec uates Helenus, cum multa horrenda moneret, 15
hos mihi praedixit luctus, non dira Celaeno?

quid hic intellegimus, nisi omnia, quae passus erat,
5 minora illi uisa quam patris mortem? a maiore negauerunt quidam augeri rem posse, sed eleganter hoc circa Didonem Vergilius induxit 20

non aliter, quam si immissis ruat hostibus omnis
Carthago aut antiqua Tyros.

dixit enim, non minorem luctum fuisse ex unius
morte, quam si tota urbs, quod sine dubio esset
maius, ruisset. et Homerus idem fecit 25

ὥς εἰ ἅπαντα

Ἴλιος ὀφρονέεσσα πύρρ' ἀκροῖο κατ' ἄκρης.

7 Aen. I 94 9 eclog. VI 48 15 Aen. III 712 21 ib.
III 669 26 Il. X 410

5 qvā om. P' 9 petidef P 11 illa sequuta P
13 nonne Cantabrigiensis: non P 18 illa P' 22 cartago P
tirof P 26 ΩΣΕΙΙΑΠΑΣΙΜΟΟΦΡΙΟ ΕΣΣΑΠΥΡΙΣ ΜΗΧΟΙΤΩ
(Ω corr. ut uid. ex A) ΚΑΤΑΚΡΗΣ P

est apud oratores et ille locus idoneus ad pathos 6
 mouendum, qui est praeter spem. hunc Vergilius
 frequenter exercuit

nos tua progenies, caeli quibus adnuis arcem

5 et cetera. et Dido

hunc ego, si potui tantum sperare dolorem
 et perferre soror potero.

Aeneas de Euandro

7

et nunc ille quidem spe multum captus inani
 0 fors et uota facit.

et illud

aduena nostri,

quod numquam ueriti sumus, ut possessor agelli
 diceret: haec mea sunt, ueteres migrate coloni.

5 inuenio tamen posse aliquem et ex eo, quod iam 8
 sperauerit, mouere pathos, ut Euander

haud ignarus eram, quantum noua gaudia in armis
 et praedulce decus.

oratores homoeopathian uocant, quotiens de simili-9
 20 tudine passionis pathos nascitur, ut apud Vergilium

fuit et tibi talis

Anchises genitor

et

patriae strinxit pietatis imago,

25 et

subiit cari genitoris imago,

et Dido

---

4 Aen. I 250   6 ib. III 419   9 ib. XI 49   12 eclog.
 VIII 2   17 Aen. XI 154   21 ib. XII 933   24 ib. VIII 294
 26 ib. II 660

me quoque per multos similes fortuna labores.

10 est et ille locus ad permouendum pathos, in quo sermo dirigitur uel ad inanimalia uel ad muta, quo loco oratores frequenter utuntur. utrumque Vergilius bene pathetice tractauit, uel cum ait Dido

dulces exuuiae dum fata deusque sinebant,
uel cum Turnus

tuque optima ferrum

Terra tene,

et idem alibi

nunc o numquam frustata uocatus

hasta meos,

et

Rhoebe, diu, res siqua diu mortalibus ulla est,
uiximus.

11 facit apud oratores pathos etiam addubitatio quam Graeci ἀπόρησιν uocant. est enim uel dolentis uel irascentis dubitare quid agas

en quid ago? rursusne procos inrisa priores
experiar?

12 et illud de Orpheo

quid faceret? quo se rapta bis coniuge ferret?

et de Niso

quid faciat? qua ui iuuenem, quibus audeat armis
eripere?

et Anna permouetur

---

1 Aen. I 628   6 ib. IIII 651   8 ib. XII 777   11 ib.
XII 95   14 ib. X 861   19 ib. IIII 534   22 Georg. IIII 504
24 Aen. VIII 397

---

6 exuuiae P'   14 reb * e P   17 aporefim P   26 permouetur Cantabrig.: pmouent̄ P

quid primum deserta querar? comitemne sororem?
 et adtestatio rei uisae apud rhetoras pathos mouet. 13
 hoc Vergilius sic exequitur

5 ipse caput niuei fultum Pallantis et ora
 ut uidit, leuique patens in pectore uulnus.

et illud

14

impleuitque sinum sanguis,

et
 moriensque suo se in sanguine uersat,

10 et
 crudelis nati monstrantem uulnera cernit,

et
 ora uirum tristi pendebant pallida tabo,

et
 15 uoluitur Euryalus . . pulchrosque per artus
 it cruor,

et
 uidi egomet duo de numero cum corpora nostro.

20 facit hyperbole, id est nimietas, pathos, per quam
 exprimitur ira uel misericordia. ira, ut cum forte
 dicimus 'milies ille perire debuerat' quod est apud
 Vergilium

omnes per mortes animam sontem ipse dedissem,
 miseratio cum dicit

25 Daphni, tuum Poenos etiam ingemuisse leones
 interitum.

---

1 Aen. III 677   4 ib. XI 39   7 ib. X 819   9 ib. XI 669
 11 ib. VI 446   13 ib. VIII 197   15 VIII 431   18 ib. III
 623   23 ib. X 854   25 eclog. V 27

---

18 duo om. P'   cum add. Cantabrig., om. P'   24 mese-
 ratio P'

16 nascitur praeter haec de nimietate uel amatorium
uel alterius generis pathos

si mihi non haec lux toto iam longior anno est
et illud seorsum

                  maria ante exurere Turno,
                  quam sacras dabitur pinos,

et

                  non si tellurem effundat in undas.

17 exclamatio, quae apud Graecos *ἐκφώνησις* dicitur,
mouet pathos. haec fit interdum ex persona poetae, 10
non numquam ex ipsius, quem inducit loquentem.

18 ex poetae quidam persona est

Mantua uae miserae nimium uicina Cremonae!
infelix! utcumque ferent ea facta nepotes,
crimen amor uestrum!

19 et alia similia. ex persona uero alterius
di capiti ipsius generique reseruent!

et

                  di, talia Grais
                  instaurate, pio si poenas ore reposco!

et

                  di talem terris auertite pestem!

20 contraria huic figurae *ἀποσιώπησις*, quod est taci-
turnitas. nam ut illic aliqua exclamando dicimus,
ita hic aliqua tacendo subducimus, quae tamen in- 25

21 tellegere possit auditor. hoc autem praecipue ira-
scentibus conuenit, ut Neptunus

3 eclog. VII 43   5 Aen. VIII 115   8 ib. XII 204   13
eclog. VIII 28   14 Aen. VI 823   15 ib. X 188   17 ib. VIII
484   19 ib. VI 529   22 ib. III 620

9 ecfonesif P   13 ue P   17 referuet P'   20 pēnal P
23 aposiopefif P   26 p̄cipie P'

quos ego — sed motos praestat componere fluctus
et Mnestheus

nec uincere certo.

quamquam o — sed superent quibus hoc, Neptune,
5 et Turnus [dedisti.

quamquam o si solitae quicquam uirtutis adesset!
et in Bucolicis

nouimus et qui te transuersa tuentibus hircis,
et quo — sed faciles Nymphae risere — sacello.

10 sed et miseratio ex hac figura mota est a Sinone 22

donec Calchante ministro —

sed quid ego haec autem nequiquam ingrata re-
uoluo?

nascitur pathos et de repetitione, quam Graeci *ἐπα-* 23
15 *ναφοράν* uocant, cum sententiae ab isdem nominibus
incipiunt. hinc Vergilius

Eurydicen uox ipsa et frigida lingua,
a miseram Eurydicen! anima fugiente uocabat.
Eurydicen toto referebant flumine ripae,

20 et illud

te dulcis coniunx, te solo in littore secum,
te ueniente die, te decedente canebat.

et illud

1 Aen. I 135   3 ib. V 194   6 ib. XI 415   8 eclog.
III 8   11 Aen. II 100   17 Georg. IIII 525   21 ib. IIII 466

2 mnestheus *P*   4 quēquā *P'*   9 nīphē *P*   11 chal-
chante *P*   12 nequiquā *om. P'*   14 epanophoran *P*   15 hif-
dem *P*   17 euridicen *p, euricen P*   18 misera euridicen *P*
19 euridicen *P*   22 canebant *P'*

te nemus Angitiaë, utrea te Fucinus unda,
te liquidi fluere lacus.

24 ἐπιτίμησις, quae est obiurgatio, habet et ipsa pathos,
id est, cum obiecta isdem uerbis refutamur

Aeneas ignarus abest, ignarus et absit.²

* * * * *

1 Aen. VII 759   5 ib. X 85

1 utrea *P'*   2 fluere *P'*   3 epitimesis *P*   4 hisdem *P*
5 lacunam indicauit Arnoldus Vesaliensis in initio uersiculi
scriptum & absit: cetera uersiculi pars uacua relicta est. in
sequenti uersiculo in rasura scripta sunt haec Post hæc cū pau-
lisp̄ eusebius quæuisset. om̄s (sed set. om̄s non in ras.) in *P*

LIBER QVINTVS

Post haec cum paulisper Eusebius quieuisset, I
 omnes inter se consono murmure Vergilium non
 minus oratorem quam poetam habendum pronuntia-
 bant, in quo et tanta orandi disciplina et tam diligen-
 5 obseruatio rhetoricae artis ostenderetur. et Auienus 2
 'dicas mihi' inquit 'uolo, doctorum optime, si con-
 cedimus, sicuti necesse est, oratorem fuisse Vergilium,
 siquis nunc uelit orandi artem consequi, utrum magis
 ex Vergilio an ex Cicerone proficiat?' 'uideo quid 3
 10 agas' inquit Eusebius 'quid intendas, quo me trahere
 coneris, eo scilicet quo minime uolo, ad conparationem
 Maronis et Tullii. uerecunde enim interrogasti, uter
 eorum praestantior, quando quidem necessario is pluri-
 mum collaturus sit, qui ipse plurimum praestat. sed 4
 15 istam mihi necessitatem altam et profundam remittas
 uolo: quia non nostrum inter illos tantas con-
 ponere lites, nec ausim in utramuis partem talis
 sententiae auctor uideri. hoc solum audebo dixisse,
 quia facundia Mantuani multiplex et multiformis est
 20 et dicendi genus omne complectitur. ecce enim in
 Cicerone uestro unus eloquentiae tenor est, ille abun-
 dans et torrens et copiosus. oratorum autem non 5

---

16 eclog. III 108

---

9 uideaf *P'* 15 altam et profundam *add. Cantabrig.,*
om. P 21 habundant *P*

simplex nec una natura est, sed hic fluit et redundat, contra ille breuiter et circumcise dicere adfectat, tenuis quidam et siccus et sobrius amat quandam dicendi frugalitatem, alius pingui et luculenta et florida oratione lasciuit. in qua tanta omnium dissimilitudine 5 unus omnino Vergilius inuenitur, qui eloquentiam ex 6 omni genere conflauerit.' respondit Auienus 'apertius uellem me has diuersitates sub personarum exemplis 7 doceres'. 'quattuor sunt' inquit Eusebius 'genera dicendi: copiosum, in quo Cicero dominatur, breue, 10 in quo Salustius regnat, siccum, quod Frontoni adscribitur, pingue et floridum, in quo Plinius Secundus quondam et nunc nullo ueterum minor noster Symmachus luxuriatur. sed apud unum Maronem haec 8 quattuor genera repperies. uis audire illum tanta 15 breuitate dicentem, ut artari magis et contrahi breuitas ipsa non possit?

et campos, ubi Troia fuit:

ecce paucissimis uerbis maximam ciuitatem hausit et 9 absorpsit, non reliquit illi nec ruinam. uis hoc ipsum 20 copiosissime dicat?

uenit summa dies et ineluctabile tempus
Dardaniae: fuimus Troes, fuit Ilium et ingens
gloria Teucrorum. ferus omnia Iuppiter Argos
transtulit: incensa Danai dominantur in urbe. 25

10 O patria, o diuum domus Ilium, et inclita bello
moenia Dardanidum!

Quis cladem illius noctis, quis funera fando
explicet, aut lacrimis possit aequare dolorem?
urbs antiqua ruit multos dominata per annos. 30

---

18 Aen. III 11   22 ib. II 324   26 ib. II 241   28 ib.
II 361

---

4 florida *in ras. in P*   15 quattuor *P*   18 campo sub
troia *P*   23 fuit illum *P*   27 mema *P*

quis fons quis torrens quod mare tot fluctibus quot
hic uerbis inundauit? cedo nunc siccum illud genus 11
elocutionis

Turnus ut ante uolans tardum praecesserat agmen,
5 uiginti lectis equitum comitatus et urbi
improuisus adest: maculis quem Thracius albis
portat equus cristaque tegit galea aurea rubra.

hoc idem quo cultu quam florida oratione, cum libu- 12
erit, profertur?

10 forte sacer Cybelae Choreus olimque sacerdos
insignis longe Phrygiis fulgebat in armis,
spumantemque agitabat equum, quem pellis aenis
in plumam squamis auro conserta tegebat.
ipse peregrina ferrugine clarus et ostro
15 spicula torquebat Lycio Gortynia cornu. . .
pictus acu tunicas et barbara tegmina crurum.

sed haec quidem inter se separata sunt. uis autem 13
uidere, quem ad modum haec quattuor genera dicendi
Vergilius ipse permisceat et faciat unum quoddam
20 ex omni diuersitate pulcherrimum temperamentum?

saepe etiam steriles incendere profuit agros 14
atque leuem stipulam crepitantibus urere flammis:
siue inde occultas uires et pabula terrae
pinguia concipiunt, siue illis omne per ignem
25 excoquitur uitium, atque exudat inutilis humor,
seu plures calor ille uias et caeca relaxat
spiramenta, nouas ueniat qua sucus in herbas,

---

4 Aen. VIII 46   10 ib. XI 768   21 Georg. I 84

---

2 * * illud (*uid. fuisse* et) *P*   3 elocutionis *P*   6 tra-
cius *P*   7 cristaque tegit galea aurea rubra. hac idē quo
cultu *integer uersiculus (praeter crū) in ras. in P*   10 choreas
P'   11 frigijs *P*   13 in plumam squamis *add. Cantabrig.*
om. P   15 licio gortynia *P*

seu durat magis et uenas adstringit hiantes,
ne tenues pluuiæ rapidiue potentia solis
acrior aut Boreae penetrabile frigus adurat.

15 ecce dicendi genus, quod nusquam alibi deprehendes,
in quo nec praeceps breuitas nec infrunita copia, nec 5
ieiuna siccitas nec laetitia pinguis.

16 Sunt praeterea stili dicendi duo dispari morali-
tate diuersi. unus est maturus et grauis, qualis Crasso
assignatur. hoc Vergilius utitur cum Latinus prae-
cipit Turno 10

o praestans animi iuuenis, quantum ipse feroci
uirtute exsuperas, tanto me impensius aequum est
consulere

17 et reliqua. alter huic contrarius ardens et erectus et
infensus, quali usus est Antonius. nec hunc apud 15
Vergilium frustra desideraueris

haud talia dudum

dicta dabas. morere et fratrem ne desere frater.

18 uidesne eloquentiam omnium uarietate distinctam?
quam quidem mihi uidetur Vergilius non sine quo- 20
dam praesagio, quo se omnium profectibus praepa-
rabat, de industria sua permiscuisse, idque non mor-
tali sed diuino ingenio praeuidisse: atque adeo non
alium secutus ducem quam ipsam rerum omnium
matrem naturam hanc praetexuit uelut in musica 25

19 concordiam dissonorum. quippe si mundum ipsum
diligenter inspicias, magnam similitudinem diuini illius
et huius poetici operis inuenies. nam qualiter elo-
quentia Maronis ad omnium mores integra est, nunc
breuis nunc copiosa nunc sicca nunc florida nunc 30

---

11 Aen. XII 19   17 ib. X 599

---

12 me *om.* P   18 frēm *** defere P   24 sequutus P
26 dissonorum *Cantabrig.*: fonorum P

simul omnia, interdum lenis aut torrens: sic terra ipsa hic laeta segetibus et pratis ibi siluis et rupibus hispida, hic sicca harenis hic irrigua fontibus, pars uasto aperitur mari. ignoscite nec nimium me uocetis, 20
 5 qui naturae rerum Vergilium conparauī. intra ipsum enim mihi uisum est, si dicerem decem rhetorum, qui apud Athenas Atticas floruerunt, stilos inter se diuersos hunc unum permiscuisse.’

Tunc Euangelus irridenti similis ‘bene’ inquit II
 10 ‘opifici deo a rure Mantuano poetam conparas, quem Graecos rhetores, quorum fecisti mentionem, nec omnino legisse adseuerauerim. unde enim Veneto rusticis parentibus nato inter siluas et frutices educto uel leuis Graecarum notitia litterarum?’ et Eustathius 2
 15 ‘caue’ inquit ‘Euangele, Graecorum quemquam uel de summis auctoribus tantam Graecae doctrinae hausisse copiam credas, quantam sollertia Maronis uel adsecuta est, uel in suo opere digessit. nam praeter philosophiae et astronomiae amplam illam copiam, de qua
 20 supra disseruimus, non parua sunt alia, quae traxit a Graecis et carmini suo tamquam illic nata inseruit.’ et Praetextatus ‘oratus sis’ inquit ‘Eustathi, ut haec 3
 quoque communicata nobiscum uelis, quantum memoria repente incitata suggesserit.’ omnes Praetextatum
 25 secuti ad disserendum Eustathium prouocauerunt. ille sic incipit

‘Dicturumne me putatis ea, quae uulgo nota sunt, 4
 quod Theocritum sibi fecerit pastoralis operis auctorem, ruralis Hesiodum, et quod in ipsis Georgicis
 30 tempestatis serenitatisque signa de Arati Phaenomenis traxerit, uel quod eursionem Troiae cum Sinone suo et equo ligneo ceterisque omnibus, quae librum secun-

9 evgtf P 13 parenti**buf P educta P 17 adsequuta P 19 de qua om. P, add. Cantabr. 24 suggesserit Bentleius (Mus. Rhen. 1881, 325): suffecerit (P) 25 sequenti P 26 ad Ille add. QVE VIRGILIUS TRAXIT A GRECIS P^m 29 exliodum P

dum faciunt, a Pisandro ad uerbum paene transcripserit,
 5 qui inter Graecos poetas eminent opere, quod a nuptiis
 Iouis et Iunonis incipiens uniuersas historias quae
 mediis omnibus saeculis usque ad aetatem ipsius
 Pisandri contigerunt, in unam seriem coactas redegerit, 5
 et unum ex diuersis hiatibus temporum corpus effe-
 cerit, in quo opere inter historias ceteras interitus
 quoque Troiae in hunc modum relatus est, quae Maro
 fideliter interpretando fabricatus sibi est Iliacae urbis
 ruinam? sed et haec et talia pueris decantata prae- 10
 6 tereo. iam uero Aeneis ipsa nonne ab Homero sibi
 mutuata est errorem primum ex Odyssea, deinde ex
 Iliade pugnas? quia operis ordinem necessaria rerum
 ordo mutauit, cum apud Homerum prius Ilicum bellum
 gestum sit, deinde reuertenti de Troia error contigerit 15
 Vlixi, apud Maronem uero Aeneae nauigatio bella,
 7 quae postea in Italia sunt gesta, praecesserit. rursus
 Homerus in primo, cum uellet iniquum Graecis Apolli-
 nem facere, causam struxit de sacerdotis iniuria: hic
 ut Troianis Iunonem faceret infestam, causarum sibi 20
 8 congeriem comparauit. nec illud cum magna cura
 relaturus sum, licet, ut aestimo, non omnibus obserua-
 tum, quod cum primo uersu promisisset producturum
 se de Troiae finibus Aenean

Troiae qui primus ab oris

Italiam fato profugus Lauinaque uenit
 littora,

ubi ad ianuam narrandi uenit, Aeneae classem non
 de Troia sed de Sicilia producit

uix e conspectu Siculae telluris in altum
 uela dabant laeti.

---

25 Aen. I 1   30 ib. I 34

---

10 et ante talia om. P'   12 odifsea P

quod totum Homericis filis texuit. ille enim uitans 9
 in poemate historicorum similitudinem, quibus lex
 est incipere ab exordio rerum et continuam narra-
 tionem ad finem usque perducere, ipse poetica di-
 5 sciiplina a rerum medio coepit, et ad initium post
 reuersus est. ergo Vlixis errorem non incipit a 10
 Troiano littore describere, sed facit eum primo nau-
 gantem de insula Calypsonis, et ex persona sua per-
 ducit ad Phaeacas. illic in conuiuio Alcinoi regis
 10 narrat ipse, quem ad modum de Troia ad Calypsonem
 usque peruenerit. post Phaeacas rursus Vlixis nau-
 gationem usque ad Ithacam ex persona propria poeta
 describit. quem secutus Maro Aeneas de Sicilia pro- 11
 ducit, cuius nauigationem describendo perducit ad
 15 Libyam. illic in conuiuio Didonis ipse narrat Aeneas
 usque ad Siciliam de Troia nauigationem, et addit
 uno uersu, quod iam copiose poeta descripserat

hinc me digressum uestris deus appulit oris.

post Africam quoque rursus poeta ex persona sua 12
 20 iter classis usque ad ipsam descripsit Italiam

interea medium Aeneas iam classe tenebat
 certus iter.

quid quod et omne opus Vergilianum uelut de quo- 13
 dam Homericis operis speculo formatum est? nam
 25 et tempestas mira imitatione descripta est — uersus
 utriusque qui uolet conferat — ut Venus in Nau-
 sicae locum Alcinoi filiae successit, ipsa autem Dido
 refert speciem regis Alcinoi conuiuium celebrantis.

13 Aen. III 715   21 ib. V 1

3 narrationem *Cantabr.*: rationem *P*   5 cepit *P*   8 calyp-
 sonis *P*   10 calypsonem *P*   13 sequutus *P*   15 libiam
P   Didonis *add. Cantabr., om. P*   26 nauis *****
 cū
 celo alcinoi *P*

- 14 Scylla quoque et Charybdis et Circe decenter attingitur,
 et pro Solis armentis Strophades insulae finguntur.
 at pro consultatione inferorum descensus ad eos cum
 comitatu sacerdotis inducitur. ibi Palinurus Elpenori,
 sed et infesto Aiaci infesta Dido et Tiresiae consiliis 5
- 15 Anchisae monita respondent. iam proelia Iliadis et
 uulnerum non sine disciplinae perfectione descriptio
 et enumeratio auxiliorum duplex et fabricatio armorum
 et ludicri certaminis uarietas ictumque inter
 reges et ruptum foedus et speculatio nocturna et 10
 legatio reportans a Diomede repulsam Achillis exemplo,
 et super Pallante ut Patroclo lamentatio, et altercatio
 ut Achillis et Agamemnonis ita Drancis et Turni,
 utrobique enim alter suum, alter publicum commodum
 cogitabat, pugna singularis Aeneae atque Turni ut 15
 Achillis et Hectoris, et captiui inferiis destinati ut
 illic Patrocli, hic Pallantis

Sulmone creatos

quattuor hic iuuenes, totidem quos educat Vfers,
 uiuentes rapit, inferias quos immolet umbris. 20

- 16 quid quod pro Lycaone Homericō, qui inter fugientes
 deprehensus non mirum, si ad preces confugerat, nec
 tamen Achilles propter occisi Patrocli dolorem pepercit,
 simili condicione Magus in medio tumultu sub-
 ornatus est 25

inde Mago procul infestam contenderat hastam?

et cum ille genua amplectens supplex uitam petisset
 respondit

---

18 Aen. X 517   26 ib. X 521

---

1 scylla *P*   caribdis *P*   6 plelia *corr. in prelia P*
 7 descriptio *P'*   8 enumeratio *ut uid. P'*   9 itumq. *P*
 11 repulsam *Cantabrig.: repulsa P*   12 cup *P'*   19 iuuenis *P'*
 21 lycæone *P*   24 condicione *P*   27 amplectens *Cantabrig.:*
 amplexens *P*

belli commercia Turnus

sustulit ista prior iam tum Pallante perempto.

sed et insultatio Achillis in ipsum Lycaonem iam 17
peremptum in Tarquitiū a Marone transfertur.

5 ille ait

ἐνταυθοῖ νῦν κεῖσο

et cetera, at hic uester

istic nunc metuende iace

et reliqua.

10 Et si uultis me et ipsos proferre uersus ad uer-III
bum paene translatos, licet omnes praesens memo-
ria non suggerat, tamen qui se dederint obuios ad-
notabo

νευρήν μὲν μαζῶ πέλασεν, τόξω δὲ σίδηρον. 2

15 totam rem quanto compendio lingua ditior explicauit?
uester licet periodo usus idem tamen dixit?

adduxit longe donec curuata coirent

inter se capita et manibus iam tangeret aequis,

laeua aciem ferri, dextra neruoque papillam.

20 ille ait

οὐδέ τις ἄλλη

φαίνεται γαίῶν ἀλλ' οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα.

nec iam amplius ulla

apparet tellus, caelum undique et undique pontus.

25 πορφύρεον δ' ἄρα κύμα περιστάθη, οὔρεϊ ἴσον 4
κυρωθέν.

curuata in molis speciem circumstetit unda.

1 Aen. X 532   6 II Φ 122   8 Aen. X 557   14 II. Δ
123   17 Aen. XI 860   21 Od. μ 403   24 Aen. III 192
25 Od. λ 243   27 Georg. III 361

1 cōmertia P   6 NYKEICO P   10 pferre om. P'   14
NYPHN P   μὲν om. P   δὲ σίδηρον] ΔΗΡON P   17 coh-
rent P   21 ΟΥΔΗΤΙΚΑΛΗ P   22 γαίῶν] ΤΑΙΩΝ P
θάλασσα] ΕΑΛCCA P   25 ΚΥΜΑ ΠΑΠΙCΤΑΤΟ ΟΥΡΕΤΙCΟΝ
ΚΥΤΩΤΕΝ P   27 specē P

5 et de Tartaro ille ait

τόσσον ἔνερθ' Ἀίδεω ὅσον οὐρανός ἐστ' ἀπὸ γαίης.
bis patet in praecipuum tantum tenditque sub umbras
quantus ad aethereum caeli suspectus Olympum.

6 αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἔντο. 5
postquam exempta fames et amor compressus edendi.

7 τῷ δ' ἕτερον μὲν δῶκε θεὸς ἕτερον δ' ἀνένευσε.
audiit et Phoebus uotis succedere partem
mente dedit, partem uolucres dispersit in auras.

8 νῦν δὲ δὴ Αἰνεΐαι βίη Τρώεσσιν ἀνάσσει 10
καὶ παίδων παῖδες, τοὶ κεν μετόπισθε γένωνται.
hic domus Aeneae cunctis dominabitur oris
et nati natorum et qui nascentur ab illis.

9 καὶ τότε Ὀδυσσεύς λυτο γούνατα καὶ φίλον ἦτορ.
et alibi 15

Αἴας δ' ἐρρίγησε κασιγνήτιο πεσόντος.

hic de duobus unum fabricatus est

extemplo Aeneae soluuntur frigore membra.

10 πότνι' Ἀθηναίη, ἔρυσίπολι, δία θεάων,
ἄξον δὴ ἔγχος Διομήδεος ἠδὲ καὶ αὐτόν 20

2 Il. Θ 16   3 Aen. VI 578   5 Il. A 469   6 Aen. VIII
184   7 Il. Π 250   8 Aen. XI 794   10 Il. Υ 307   12 Aen.
III 97   14 Od. ε 297   16 Il. Θ 330. Ο 436   18 Aen. I 92
19 Il. Z 305

1 trartaro P   2 ΤΟCCONEPΕΙΔΕ|Ω ΟCΟΥΡΑΝΟC ΕCΤΑ-
ΠΟΤΑΙΗC P   3 umbaf P'   4 olimpum P   5 ΑΥΤΑΡΕ
ΠΕΙΠΟΙCΙΟC ΚΑCΕΑΗΥΟCΕΞΕΡΟ|ΝΕΝΤΟ P   7 δῶκε] ΑΩΚΕ
P   δ' ἀνένευσε] ΑΝΑΝΕΙCΕ P   νηῶν μὲν οἱ ἀπίωcαcθαι
πόλεμόν τε μάχην τε | δῶκε cόον δ' ἀνένευσε μάχης ἔξαπονέεcθαι
quae post 7 add. Ianius nec requiruntur et a P absunt   8
φεβυf P   10 δέ] ΔΕ P   11 παῖδεc] ΠΙΑΕC P   ΤΕΝΩΝΤΑΙ P
13 et nati natorum et qui Cantabrig.: &****ατοz & qui P
14 ΛΥ**ΓΟΥΝΑΤΑ P   16 ΔΙΑCΔΙΕΡΡΙΓ**ΕΚΑCΙΓ ΝΗΤΟΙΟ P
19 ΠΟΤΝΗ P   ΕΡΥΠΠΟΛΑ¹ P   ΘΕΛΩΝ P

προηνέα δὸς πεσέειν Σκαιῶν προπάροιθε πυλάων.
 armipotens, praesens belli, Tritonia uirgo
 frange manu telum Phrygii praedonis et ipsum
 pronum sterne solo portisque effunde sub ipsis.
 5 οὐρανῶ ἐστήριξε κάρη καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει. 11
 ingrediturque solo et caput inter nubila condit.

ille de somno ait

νήδυμος ἠδιστος θανάτῳ ἄρχιστα εἰκώς.

hic posuit

dulcis et alta quies placidaeque simillima morti.
 10 καὶ μὰ τόδε σκῆπτρον, τὸ μὲν οὔποτε φύλλα καὶ 13
 ὄξους

φύσει, ἐπειδὴ πρῶτα τομὴν ἐν ὄρεσσι λέλοιπεν,
 οὐδ' ἀναθλήσει· περὶ γὰρ ῥά ἐ χαλκὸς ἔλεψεν
 15 φύλλα τε καὶ φλοιόν· νῦν αὖ τέ μιν νῆες Ἀχαιῶν
 ἐν παλάμαις φορέουσι δικασπόλοι, οἵτε θέμιστας
 πρὸς Διὸς εἰρύαται.

ut sceptrum hoc — dextra sceptrum nam forte 14
 gerebat —

20 numquam fronde leui fundet uirgulta neque umbram,
 cum semel in siluis imo de stirpe recisum
 matre caret posuitque comas et brachia ferro
 olim arbos, nunc artificis manus aere decoro
 inclusit patribusque dedit gestare Latinis.

2 Aen. XI 483   5 Il. Δ 443   6 Aen. III 177. X 767
 8 Od. ν 79. 80   10 Aen. VI 522   11 Il. A 234   18 Aen.
 XII 206

1 ΠΑΡΟΙΘΕ P   ΝΥΛΛᾶ P   3 frigū P   5 ΕCΤΗΡ **
 ΚΑΡΗ P   ΗΠΙ P   ΒΛΙΝΕΙ P   11 Κῆ^ΗΤΡΟΝ P   ΟΥΠΟ-
 Ε
 ΤΟΦΙΛΛΑΚΟΖΟΙC P   13 ΕΝΤΕΙΔΗ P   ΑΕΛΟΙΠῆ P   14
 ΑΝΑΘΗΛΕCΕΙ P   15 νῦν] ΝΙΝ P   16 ΦΕΡΕΟΥCΙ ΔΙΚΑC
 ΛΙΛΙΟΙΟΤΕ ΘΕΜΙCΤΑC P   18 ſceptum P'   21 ſtrpe P'
 24 incluſiſ P

15 sed iam, si uidetur, a collatione uersuum translatorum
 facesso, ut nec uniformis narratio pariat ex satietate
 fastidium, et sermo ad alia non minus praesenti causae
 16 apta uertatur.' 'perge quaeso' inquit Auienus 'omnia,
 quae Homero subtraxit, inuestigare. quid enim suauius
 quam duos praecipuos uates audire idem loquentes?
 quia cum tria haec ex aequo impossibilia iudicentur,
 uel Ioui fulmen uel Herculi clauam uel uersum Homero
 subtrahere, quod, etsi fieri possent, alium tamen nullum
 deceret uel fulmen praeter Iouem iacere, uel certare
 10 praeter Herculem robore, uel canere quod cecinit
 Homerus: hic opportune in opus suum, quae prior uates
 dixerat, transferendo fecit, ut sua esse credantur. ergo
 pro uoto omnium feceris, si cum hoc coetu communi-
 cata uelis, quaecumque uestro noster poeta mutuatus
 15 est.' 'cedo igitur' Eustathius ait 'Vergilianum uolu-
 men, quia locos singulos eius inspiciens Homericorum
 uersuum promptius admonebor.' cumque Symmachi
 iussu famulus de bibliotheca petitum librum detulisset,
 temere uoluit Eustathius, ut uersus, quos fors detu-
 20 lisset, inspiceret et 'uidete' inquit 'portum ad ciuitatem
 Didonis ex Ithaca migrantem

est in secessu longo locus, insula portum
 efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto
 frangitur, inque sinus scindit sese unda reductos. 25
 hinc atque hinc uastae rupes geminique minantur
 in caelum scopuli, quorum sub uertice late
 aequora tuta silent: tum siluis scaena coruscis
 desuper horrentique atrum nemus imminet umbra.
 fronte sub aduersa scopulis pendentibus antrum: 30
 intus aquae dulces uiuoque sedilia saxo,

---

23 Aen. I 159

---

5 homoro P'   12 opportune] posterior coni. Bentleyus
 (Mus. Rhen. 1881, 325)   13 transferendo P'   16 coetu P'
 18 symmachi P'   26 minatur P'   28 scena choruscif P'

nympharum domus. hic fessas non uincula naues
 ulla tenent, unco non alligat anchora morsu.
 Φόρκυνος δέ τις ἐστὶ λιμὴν ἀλλίοιο γέροντος 19
 ἐν δήμῳ Ἰθάκης· δύο δὲ προβλήτες ἐν αὐτῷ
 5 ἀκατὰ ἀπορροῶνες λιμένος ποτιπεπτηνῦαι·
 αἷτ' ἀνέμων σκεπώσσι δυσάηων μέγα κῦμα
 ἔκτοθεν· ἔντοσθεν δέ τ' ἄνευ δεσμοῦ μένουσι
 νῆες εὐσσελμοι, ὅταν ὄρμου μέτρον ἴκωνται.
 αὐτὰρ ἐπὶ κρατὸς λιμένος τανύφυλλος ἐλαίη·
 10 ἀγγόθι δ' αὐτῆς ἄντρον ἐπήρατον ἠεροειδές
 ἶρόν νυμφῶων, αἱ Νηιάδες καλέονται.'

Et cum rogasset Auienus, ut non sparsim sed III
 ab initio per ordinem adnotaret, ille manu retractis
 in calcem foliis sic exorsus est

5 'Aeole, namque tibi diuum pater atque hominum 2
 et mulcere dedit fluctus et tollere uento. [rex
 κεῖνον γὰρ ταμίην ἀνέμων ποίησε Κρονίων
 ἡμὲν πανέμεναι ἢδ' ὀρνύμεν ὄν κ' ἐθέλησιν.
 sunt mihi bis septem praestanti corpore nymphae: 3
 20 quarum quae forma pulcherrima Deiopea
 conubio iungam stabili propriamque dicabo.
 ἀλλ' ἰθ', ἐγὼ δέ κ' εἰ τοι Χαρίτων μίαν ὀπλοτεράων
 δώσω ὀπιέμεναι καὶ σὴν κεκλησθαι ἄκοιτιν.

tempestas Aeneae Aeolo concitante cum allocutione 4
 25 ducis res suas conclamantis de Vlixis tempestate et
 allocutione descripta est, in qua Aeoli locum Nep-

3 Od. v 96 15 Aen. I 65 17 Od. κ 21 19 Aen. I 71
 22 Il. E 267

1 nīmpharū P 3 ἐστὶ] ΕΣΤΙ P 4 ΔΗΜΩΙΕΑΚΗΣ ΔΙΟ P
 5 ΔΚΓΑΙ P ΠΟΤΙΠΕΠΤΗΝΥΑΙ P 6 μέγα] ΜΗΤΑ P 7 ΕΚΤΟΕ
 ΕΝΤΟΕΕΝΔΕ P ΔΕΣΜΙΟ P ΜΕ ΝΟΥCΙ P 8 ΕΥCCEΑ-
 ΜΟΙ P ΜΕΤΡΩΚΩΝ|ΤΑΙ P 10 ΙΑΓΧΟΘΙ P ΝΕΡΟΕΙΔΕC P
 11 ἶρόν] ΙΠΟΝ P αἷ] Ι P 19 nīphē P 22 ΧΑΡΙΤΟΝ P
 23 ὀπιέμεναι] ΟΠΥΡΙΕΜΕ P ΚΕΚΛΗΘΑΙ P 24 et 26 allo-
 quatione P

tunus obtinuit. uersus, quoniam utrobique multi sunt, non inserui: qui uolet legere, ex hoc uersu habebit exordium

haec ubi dicta, cauum conuersa cusptide montem
et apud Homerum de quinto Odysseae

- 5 ὡς εἰπὼν σύναγεν νεφέλας, ἐτάραξε δὲ πόντον.
ut primum lux alma data est, exire locosque
explorare nouos, quas uento accesserit oras,
qui teneant, nam inculta uidet, hominesne feraene
quaerere constituit sociisque exacta referre. 10
ἀλλ' ὅτε δὴ τρίτον ἤμαρ ἐυπλόκαμος τέλεσ' Ἥώς,
καὶ τότε ἔγων ἐμὸν ἔγχος ἔλάν καὶ φάσγανον ὄξυ
καρπαλίμως παρὰ νηὸς ἀνήιον ἐς περιωπήν,
εἴ πως ἔργα ἴδοιμι βροτῶν ἐνοπήν τε πυθοίμην.
6 nulla tuarum audita mihi neque uisa sororum 15
o quam te memorem, uirgo? namque haud tibi
uultus
mortalis nec uox hominem sonat, o dea certe,
an Phoebi soror an nympharum sanguinis una?
γουννοῦμαί σε ἄνασσα· θεὸς νύ τις ἢ βροτός ἐσσι; 20
εἰ μὲν τις θεὸς ἐσσι, τοὶ οὐρανὸν εὐρὺν ἔχουσιν,
Ἄρτεμίδί σε ἔγωγε, Διὸς κούρη μέγαλοιο,
εἶδός τε μέγεθός τε φηὴν τ' ἄγχιστα εἶσκω.
7 o dea, si prima repetens ab origine pergam, 25
et uacet annales nostrorum audire laborum,
ante diem clauso conponet uesper Olympo.

4 Aen. I 81   6 Od. ε 291   7 Aen. I 306   11 Od. κ
144   15 Aen. I 326   20 Od. ζ 149   24 Aen. I 372

2 * ex P   5 de ῥῆμf odise P   7 arlma P'   9 Quat |
teneant P   11 ΕΥΝΑΟΚΑΜΟΣ P   12 καὶ τότε'] ΚΑΤΤΑΤ P
ἔλών] ΕΛΩΝ P   ΦΑΣΠΑΝΟΝ P   13 * EC (fuit Δ) P   14
ΙΔΙΟΙΜΙ P   19 nīpharū P   20 τις] ΠC P   21 τοί] ΤΟ P
ΕΥΡΙΝ P   22 ΕΠΩΤΕ P   ΚΟΙΡΗΜΕΤΑΛΟΙΟ P   23 ΤΕΦΦΥΕΝ P
26 olimpo P

τις κεν ἐκεῖνα

πάντα γε μυθήσαιο καταθνητῶν ἀνθρώπων;
οὐδ' εἰ πεντάετες γε καὶ ἕξάετες παραίμινων
ἕξερόεις, ὅσα κείθι πάθον κακὰ δῖοι Ἀχαιοί.

at Venus obscuro gradientis aere saepsit
et multo nebulae circum dea fudit amictu,
cernere ne quis eos neu quis contingere posset
molirive moram aut ueniendi poscere causas.

καὶ τότε Ὀδυσσεὺς ὤρτο πόλινδ' ἵμεν· ἀμφὶ δ'
Ἀθήνη

πολλὴν ἤερα χεῦε φίλα φρονέουσ' Ὀδυσῆι,
μή τις Φαιήκων μεγαθύμων ἀντιβολήσας

κερτομέοι τ' ἐπέεσσι καὶ ἕξερόειδ', ὅτις εἴη.
qualis in Eurotae ripis aut per iuga Cynthi

exercet Diana choros, quam mille secutae
hinc atque hinc glomerantur Oreades: illa pha-
retram

fert humero gradiensque deas supereminet omnis,
Latonae tacitum pertemptant gaudia pectus.

οἴη δ' Ἄρτεμις εἴσι κατ' οὐρεος ἰοχέαιρα
ἢ κατὰ Τηύγετον περιμήκετον ἢ Ἐρύμανθον

τερπομένη κάπροισι καὶ ὠκείης ἐλάφοισι·

τῆ δὲ θ' ἅμα νύμφαι, κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο,

1 Od. γ 113   5 Aen. I 411   9 Od. η 14   14 Aen. I
498   20 Od. ζ 102

2 γε] ΠΕ P   3 γε] ΤΕ P   ΕΞΛΕΤΕC P   4 κείθι —
Ἀχαιοί] ΚΕΙΙΝΑΘΟΝΚΑΚΑΛΙΟΙΧΙ· P   5 sepfit P   9 ΟΔΥCCEΥΟ

P   10 Ἀθήνη] ΑΤΗ P   12 ΜΕΤΑΘΥΩΝ ΑΝΤΟΒΟΛΕCΑC P
13 ΚΕΡΤΕΜΕΟΙ P   ΕΙΗΙ P   14 cynthi P   15 sequuntae P
18 gradiesq. P'   19 post pectus inseruit talis erat Dido, talem
se laeta ferebat Ianius, qui in P non legitur   20 εἴσι] ΕΙ P

21 ΗΙCΑΤΑΤΗΥΓΗΤΟΝ P   ἢ Ἐρύμανθον] ΕΡΥΜΑ·ΘΘ P
22 ΓΕΡΤΠΟΜΕΝΗ P   Ω ΚΕΙΗΙC P   23 ΤΗΙ P   κοῦραι Διὸς

αἰγιόχοιο] CΟΥΡΔΙΑΙCΙΓΙΟΧΟΙΟ P

ἀγρονόμοι παίζουσι· γέγηθε δέ τε φρένα Λητώ·
 πασάων δ' ὑπὲρ ἤγε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα,
 ρεῖα δ' ἀριγνώτη πέλεται, καλαὶ δέ τε πᾶσαι·
 ὥς ἤγ' ἀμφιπόλοισι μετέπρεπε παρθένος ἀγνή.

11 restitit Aeneas claraque in luce refulsit
 os humerosque deo similis. namque ipsa decoram
 caesariem nato genetrix lumenque iuventae
 purpureum et laetos oculis adflarat honores:
 quale manus addunt ebori decus, aut ubi flauo
 argentum Pariusue lapis circumdatur auro.

12 αὐτὰρ Ὀδυσσῆα μεγάλητορα ᾧ ἐνὶ οἴκῳ
 Εὐρουνόμῃ ταμίῃ λοῦσεν καὶ χρῶσεν ἐλαίῳ·
 ἀμφὶ δέ μιν φᾶρος καλὸν βάλεν ἠδὲ χιτῶνα·
 αὐτὰρ κὰκ κεφαλῆς χεῦεν πολὺ κάλλος Ἀθήνη,
 μείζονά τ' εἰσιδέειν καὶ πάσσονα· κὰδ δὲ κάρητος 15
 οὔλας ἦκε κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας.

ὥς δ' ὅτε τις χουσὸν περιχεύεται ἀργύρῳ ἀνῆρ
 ἴδρις, ὃν Ἥφαιστος δέδαεν καὶ Παλλὰς Ἀθήνη
 τέχνην παντοίην, χαρίεντα δὲ ἔργα τελείει,
 ὥς ἄρα τῷ περιχευε χάριν κεφαλῇ τε καὶ ὤμοις. 20

13 coram quem quaeritis adsum
 Troius Aeneas Libycis ereptus ab undis.
 ἔνδον μὲν δὴ ὄδ' αὐτὸς ἐγὼ· κακὰ πολλὰ μογήσας
 ἦλυθον εἰκοστῷ ἔτει ἔς πατρίδα γαῖαν.

5 Aen. I 588   11 Od. ψ 153   21 Aen. I 595   23 Od.
 φ 207

1 ΠΑΙΖΟΙΣΙ P   ΦΡΕΝΛΛΗΤΩ· P   2 ΠΑΣΑΟΝ P   3
 ΚΑΛΛΙ P   4 ΑΜΦΙΟΛΟΙΣΙ P   ΠΑΡΕΕΝΟC B   6 humerufq.
 B'   7 genetrix P   11 Μ|ΕΤΑΛΗΤΟΡΑ P   ᾧ ἐνὶ οἴκῳ] ΩΙΟ-
 ΝΙΟΙΚΩΙ P   12 καί] ΚΕ P   13 ἀμφί] ΑΩΦΙ P   14 κεφαλῆς]
 ΚΕΛΗΣ P   16 ΟΥΛΑΣΕΚΕ P   ὙΑΚΙΝΘΙΝΩΙ P   17 ΧΡΥΩΝ-
 ΠΕΡΙΧΕΙΕΤΑΙ P   18 ἴδρις ὃν] ΙΑΡΙCCON P   Παλλὰς Ἀθήνη]
 ΠΑCCONΑ ΚΑΔΔΕCΑΘΗΝΗ P   19 ΕΡΤΑ P   20 ΚΕΦΑΛΗΝΙ-
 ΜΟΙC
 ΤΕΚΑΙΩ P   22 libycif P   23 δὴ] ΔΕ P   ΕΤΩ P   ΜΟΓΗ-
 CΟC P   24 ΗΛΙΘΟΝ P

Conticuere omnes intentique ora tenebant. V

ὡς ἔφαθ', οἱ δ' ἄρα πάντες ἀκὴν ἐγένοντο σιωπῇ.

infandum regina iubes renouare dolorem, 2
Troianas ut opes et lamentabile regnum
eruerint Danaï.

ἀοργαλέον, βασίλεια, διηνεκέως ἀγορευῆσαι
κῆδε', ἐπεὶ μοι πολλὰ δόσαν θεοὶ οὐρανίωνες.

pars stupet innuptae donum exitiale Mineruae 3
et molem miratur equi, primusque Thymoetes
duci intra muros hortatur et arce locari,
siue dolo seu iam Troiae sic fata ferebant.

at Capys et quorum melior sententia menti,
aut pelago Danaum insidias suspectaque dona
praecipitare iubent subiectisque urere flammis,
aut terebrare cauas uteri et temptare latebras.
scinditur incertum studia in contraria uulgus.

ὡς ὁ μὲν εἰστήκει, τοὶ δ' ἄκριτα πόλλ' ἀγόρευον, 4

ἡμενοὶ ἀμφ' αὐτόν· τρίχα δὲ σφίσιβ ἠνδανε βουλή,
ἢ διατμηῆξαι κοῖλον δόρυ νηλεί χαλκῶ,

ἢ κατὰ πετράων βαλέειν ἐρύσαντας ἐπ' ἄκρας,
ἢ ἑαῶν μὲγ' ἄγαλμα θεῶν θελκτήριοι εἶναι,

τῆπερ δὴ καὶ ἔπειτα τελευτήσεσθαι ἔμελλεν·

αἴσα γὰρ ἦν ἀπολέσθαι, ἐπὴν πόλις ἀμφικαλύψη
δουράτεον μέγαν ἵππον, ὅθ' εἶατο πάντες ἄριστοι

'Αργείων, Τρώεσσι φόνον καὶ κῆρα φέροντες. 25

1 Aen. II 1   2 Il. H 92   3 Aen. II 3   6 Od. η 241
8 Aen. II 31   17 Od. θ 505

1 conticuerē P   tenebat P'   2 πάντες] ΠΑΝΑΝΤΕΣ P
ἐγένοντο] ΕΝΟΝΤΟ P   ΣΙΩΠῆ· P   4 toianaf P   7 ΚΗΔΕΠΕΙ
P   ΝΟΜΛΑ P   ΟΥΡΑΝΙΩΝΗΣ P   9 timetef P   12 capif P
15 ἄτ P   17 ΙΣΤΗΚΕΙ P   ΑΤΟΡΕΥΟΝ P   19 νηλεί] ΝΗΑΕΙ
P   20. 21 ΗΕΛΑΝΜΕΤΑΤΑΛΜΑ | ΘΕΩΝ ΘΕ ΑΚΤΗΡΙΟΝ ΕΙΝΙΑ·
ΗΚΑΤΑ ΠΕΤΡΑΩΝΙ (*deletum* B) ΒΑΛΕ ΕΙΝΕΡΥCΑΝΤΑCΕΠΑΝ-
ΚΡΑC P   22 ΤΗΠΕΡΔΗΚΑΙ P   ΕΜΑΛΛΕ· P   23 ἐπὴν]
ΕΠΕΝ P   25 ΑΡΤΕΙΩΝ P

- 5 uertitur interea caelum et ruit oceano nox
inuoluens umbra magna terramque polumque.
έν δ' ἔπεσ' ὠκεανῷ λαμπρὸν φάος ἠελίοιο,
ἔλκον νύκτα μέλαιναν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν.
- 6 hei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuuias indutus Achilli
uel Danaum Phrygios iaculatus puppibus ignes!
ὦ πόποι, ἧ μάλα δὴ μαλακώτερος ἀμφαφάσθαι
Ἔκτωρ ἧ ὅτε νῆας ἐνέπηρσεν πυρὶ κηλέω.
- 7 iuuenisque Choroebus
Mygdonides, illis qui ad Troiam forte diebus
uenerat, insano Cassandrae incensus amore
et gener auxilium Priamo Phrygibusque ferebat.
- 8 πέφνε γὰρ Ὀθρουνηὰ Καβησόθεν ἔνδον ἔόντα,
ὅς ῥα νέον πολέμοιο μετὰ κλέος εἰληλούθει.
ἦτεε δὲ Πριάμοιο θυγατρῶν εἶδος ἀρίστην,
Κασσάνδρην ἀνάεδνον· ὑπέσχετο δὲ μέγα ἔργον,
ἐκ Τροίης ἀέκοντας ἀπασέμεν νῆας Ἀχαιῶν.
τῷ δ' ὁ γέρων Πρίαμος ὑπὸ τ' ἔσχετο καὶ κατέ-
νευσε
- 9 δωσέμεναι· ὁ δὲ μάραθ' ὑποσχεσίησι πιθήσας.
sic animis iuuenum furor additus. inde lupi ceu
raptores atra in nebula, quos improba uentris
exegit caecos rabies catulique relictī
faucibus expectant siccis; per tela per hostes
uadimus haud dubiam in mortem, mediaeque te-
nemus

1 Aen. II 250   3 Il. Θ 485   5 Aen. II 274   8 Il. X 373
10 Aen. II 341   14 Il. N 363   22 Aen. II 355

3 ὠκεανοὶ P   φάος ἠελίοιο] ΔΦΑΘ ΗΕΥΙΟΙΟ· P   4
ΖΕΙΔΩΡΟΛΠΡΟΥΡᾶ· P   5 εἰ P   6 rednt P   7 frigī|of P
8 μάλα δὴ] ΜΑΛΔΕ P   9 ΚΗΑΩΙ· P   10 chorebuf P
11 myg|donides P   12 casan|dre P   13 frigib;|q. P   14
ΘΟΡΙΟΝΗΑ P   15 κλέος] ΚΑΕΟΨ P   ΕΙΑΗ|ΛΟΘΕΙ P   16
ΕΙΔΟΟ P   17 ΛΕΔΝΟΝ P   18 ΑΠΩΛCΕΜΕΝ P   ΑΧΑΩΝ P
19 ΤΕΡΩΝ P   καὶ κατένευσε] Κ|ΚΑΤΕΝΕΥCΕ· P   26 haud P

urbis iter: nox atra caua circumuolat umbra.

βῆ δ' ἴμεν ὥστε λέων ὄρεσίτροφος, ὅστ' ἐπιδευῆς 10

δηρὸν ἔη κρειῶν, κέλεται δέ ε' θυμὸς ἀγῆνωρ
μήλων πειρήσοντα καὶ ἐς πυκινὸν δόμον ἐλθεῖν.

εἶπερ γὰρ χ' εὖρησι μετ' αὐτόθι βώτορας ἄνδρας
σὺν κυσὶ καὶ δούρεσσι φυλάσσοντας περὶ μῆλα,
οὐ ῥα τ' ἀπείρητος μέμονε σταθμοῖο δίεσθαι.

ἀλλ' ὄγ' ἄρ' ἦ ἤρπαξε μεθάλλμενος, ἦε καὶ αὐτὸς
ἔβλητ' ἐν πρώτοισι θοῆς ἀπὸ χειρὸς ἄκοντι.

improuisum aspris ueluti qui sentibus anguem 11

pressit humi nitens, trepidusque repente refugit
attolentem iras et caerula colla tumentem:

haud secus Androgeos uisu tremefactus abibat.

ὡς δ' ὅτε τίς τε δράκοντα ἰδὼν παλίνορσος ἀπέστη

οὐρεος ἐν βήσσης, ὑπὸ τε τρόμος ἔλλαβε γυῖα,

ἄψ' τ' ἀνεχώρησεν, ὠχρός τέ μιν εἶλε παρειάς,

ὥς αὐτίς καθ' ὄμιλον ἔδν Τρώων ἀγερώχων

δείσας Ἀτρεὸς νῖδν Ἀλέξανδρος θεοειδῆς.

qualis ubi in lucem coluber mala gramina pastus, 12

frigida sub terra tumidum quem terra tegebat,

nunc positus nouus exuuiis nitidusque iuuenta,

lubrica conuoluit sublato corpore terga

arduus ad solem et linguis micat ore trisulcis.

ὡς δὲ δράκων ἐπὶ χειρὶ ὄρέστερος ἄνδρα μένησι

βεβρωκῶς κακὰ φάρμακ', ἔδν δέ τέ μιν χόλος αἰνός,

σμερδαλέον δὲ δέδορκεν ἐλισσόμενος περὶ χειρῆ,

ὥς Ἐκτωρ ἄσβεστον ἔχων μένος οὐχ ὑπεχώρει.

2 Π. Μ 299 10 Aen. II 379 14 Π. Γ 33 19 Aen. II
471 24 Π. Χ 93

1 cauū P 2 ΟΣΓΕΠΙΔΕΥΝΣ P 3 ἔη κρειῶν] ΕΝΚΡΙΩΝ
P 4 ΜΗΛΟΝ P 5 ΒΟΤΟΡΑΚΑΝΑΡΑΚ. | P 6 περὶ μῆλα]
ΠΕΡΗΛΛ. | P 8 ὄγ'] ΟΤ P 11 refugit] repente P 14
ΙΔΟΝ P ΑΠΕΚΙΝ. P 15 ΥΠΟΤΕ | ΜΙΝΕΤΕΤΡΟΜΟΣ P
ΤΥΙΑ P 16 τ'] Δ P ΟΧΡΟΣ P 17 ΑΥΤΙΣ P ΡΩΩΝΑ
ΓΡΩΧΩΝ. P 21 iuuenta P 24 ΩΟΔΕ P ἄνδρα μένησι]
ΑΝΔΜΕΝΗΚΙ. P 25 δέ] ΔΡΕ P χόλος] ΧΑΟΣ P 26 περὶ
χειρῆ] ΟΠΕΡΙ ΧΕΙΝΗ. P 27 ΥΠΕΧΩΡΕΙ P

- 13 non sic aggeribus ruptis cum spumeus amnis
exiit, oppositasque erupit gurgite moles,
fertur in arua furens cumulo, camposque per omnes
cum stabulis armenta trahit.

ὡς δ' ὁπότε πλήθων ποταμὸς πεδίονδε κάτεισι
χειμάρρους κατ' ὄρεσφιν, ὀπαζόμενος Διὸς ὕμβρω,
πολλὰς δὲ δρυὺς ἀζαλέας, πολλὰς δέ τε πεύκας
ἔσφéρεται, πολλὸν δὲ τ' ἀφύσγετον εἰς ἄλλα βάλλει.

- 14 ter conatus ibi collo dare bracchia circum,
ter frustra compresa manus effugit imago
par leuibus uentis uolucrique simillima fumo.

τρὶς μὲν ἐφωρομήθην, ἑλέειν τέ με θυμὸς ἀνώγει
τρὶς δέ μοι ἐκ χειρῶν σκιῇ εἵκελον ἢ καὶ ὄνειρον
ἔπτατ'· ἔμοι δ' ἄχος ὄξυ γενέσκετο κηρόθι μᾶλλον.

- VI Alia tempestas Aeneae hic et illic Vlixis, nu-
merosis ambae uersibus. sed incipiunt haec ita

postquam altum tenere rates nec iam amplius ulla,
ille ait

ἀλλ' ὅτε δὴ τὴν νῆσον ἐλείπομεν οὐδέ τις ἄλλη.

- 2 accipe et haec, manuum tibi quae monumenta mearum
sint, puer.

τῇ νῦν καί σοι τοῦτο, τέκος, κειμήλιον ἔστω,
μνημ' Ἑλένης χειρῶν.

1 Aen. II 496   5 Il. Λ 492   9 Aen. II 792   12 Od. λ
206   17 Aen. III 192   19 Od. μ 403   20 Aen. III 486
22 Od. ο 125

4 stabilis p, stabifif P   7 ἀζαλέας] ΔΛΕΑΣ P   πεύκας]
ΛΕΙ.
ΝΕΙΚΑΣ P   8 ΠΟΛ|ΛΩΝ P   ΠΑΛ P   10 cōpressa P   13
ΧΟ

σκιῇ εἵκελον] ΣΚΙΝΙΚΕΛΟΝ P   14 ἄχος] ΔC P   ΚΕΡΟΤΙ P
19 post ἄλλη secuntur haec ΤΗΝΥΝ ΚΑΙCΟ|ΠΤΟΥΤΕΤΟΚΟC ΚΕΙ-
ΜΗΔΙΟ· ΗCΤΩΝΝΗΜΕ | ΛΕΝΕΝCΧΕΙΡΩΝ· accipe & haec [ma-
nuū] tibi quae monumenta mearū sint puer tendunt [. uela
ctt. P

tendunt uela Noti fugimus spumantibus undis, 3
 qua cursum uentusque gubernatorque uocabat.
 ἡμεῖς δ' ὄπλα ἕκαστα πονησάμενοι κατὰ νῆα
 ἡμεῖθα· τὴν δ' ἄνεμός τε κυβερνήτης τ' ἴθυνε.
 5 dextrum Scylla tenet, laeuum inplacata Charybdis 4
 obsidet atque imo barathri ter gurgite uastos
 sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras
 erigit alternos et sidera uerberat unda.
 at Scyllam caecis cohibet spelunca latebris
 10 ora exertantem et naues in saxa trahentem.
 prima hominis facies et pulchro pectore uirgo
 pube tenus, postrema immaui corpore pistrix,
 delphinum caudas utero commissa luporum.
 praestat Trinacrii metas lustrare Pachyni
 15 cessantem longos et circumflectere cursus,
 quam semel informem uasto uidisse sub antro
 Scyllam et caeruleis canibus resonantia saxa.

Homerus de Charybdi

5

δεινὸν ἀνεροῖβδησε θαλάσσης ἀλμυρὸν ὕδωρ.
 20 ἦτοι ὅτ' ἐξήμεσειε λέβης ὡς ἐν πυρὶ πολλῶ
 πᾶσ' ἀναμορμύρεσκε κυκωμένη· ὑψόσε δ' ἄχνη
 ἀκροῖσι σκοπέλοισιν ἐπ' ἀμφοτέροισιν ἐπιπτεν·
 ἀλλ' ὅτ' ἀναβρόξειε θαλάσσης ἀλμυρὸν ὕδωρ,
 πᾶσ' ἐντοσθε φάνεσκε κυκωμένη· ἀμφὶ δὲ πέτρον
 25 δεινὸν βεβρούχει· ὑπένεοθε δὲ γαῖα φάνεσκε
 ψάμμῳ κυανέῃ· τοὺς δὲ χλωρὸν δέος ἦρει.

1 Aen. III 268   3 Od. λ 9   5 Aen. III 402   19 Od.
 μ 236

H
 1 nothi P   3 ΠΟΝΕCΑΜΕΝΟΙ P   5 scilla P   caribdis
 P   6 baratri P   9 scillam P   13 delfinum P   14 trina-
 chry | P   pachyni P   17 sicllam P   18 caribdi P   19

H
 ΑΝΕΡΡΟΙΒΔΕCΕ P   ΥΔΩ· | P   20 Ε*ΞΕΜΕCΕΙΕ ΛΕΒΗCΟC
 ΕΝΤΙΥΡΙ (in ras. uid. fuisse R) P   23 ὅτ'] ΑΤ P   ΘΑΛΑCCH
 P   24 ἀμφί] ΑΜΦ P   25. 26 ΓΑΙΑ ** ΑΝΕΟCH· | ΙΡΕΙCΚΕ·
 ΥΨΑΜΜΩΙ ΚΥΑΝΕΝ P   26 ΧΛΟΡΟΝ P

6 Homerus de Scylla

ἔνθα δ' ἐνὶ Σκύλλῃ ναίει, δεινὸν λελακνῖα·
 τῆς ἤτοι φωνὴ μὲν ὄση σκύλακος νεογιλῆς,
 γείνεται, αὐτὴ δ' αὐτὴ πέλωρ κακόν· οὐδέ κέ τις μιν
 γηθήσειεν ἰδὼν οὐδ' εἰ θεὸς ἀντιάσειεν. 5
 τῆς ἤτοι πόδες εἰσὶ δυνάδεκα πάντες ἄωροι·
 ἕξ δέ τ' εἰς οἱ δειραὶ περιμήκεες· ἐν δὲ ἑκάστη
 σμερδαλέῃ κεφαλῇ, ἐν δὲ τρίστοιχοι ὀδόντες
 πυκνοὶ καὶ θαμέες, πλεῖοι μέλανος θανάτοιο.
 μέσση μὲν τε κατὰ σπείους κοίλοιο δέδυκεν· 10
 ἕξω δ' ἕξισχει κεφαλὰς δεινοῖο βερέθρου·
 αὐτοῦ δ' ἰχθυῖα σκόπελον περιμαμῶσα
 δελφῖνάς τε κύνας τε καὶ εἴ ποθι μεῖζον ἔλῃσι
 κῆτος, ἃ μύρια βόσκει ἀγάστονος Ἀμφιτρίτη.
 7 ο mihi sola mei super Astyanactis imago!
 sic oculos sic ille manus sic ora ferebat.
 κείνου τοι τοιοῖδε πόδες τοιαῖδε τε χεῖρες
 ὀφθαλμῶν τε βολαὶ κεφαλῇ τ' ἐφύπερθέ τε χεῖται.
 8 ter scopuli clamorem inter caua saxa dedere,
 ter spumam elisam et rorantia uidimus astra.
 τῶ δ' ὑποδία Χάρουβδις ἀναροιβδεῖ μέλαν ὕδωρ.
 τρὶς μὲν γὰρ τ' ἀνίησιν ἐπ' ἡματι τρὶς δ' ἀνα-
 ροιβδεῖ.

2 Od. μ 85   15 Aen. III 489   17 Od. δ 149   19 Aen.
 III 566   21 Od. μ 104

1 SCILLA · P   3 ΦΩΝΗΜΕΝΗΜΕΝΟ^HΞ P   ΝΕΟΤΙΑ-
 ΜΙ · |
 ΛΗC · | P   4 TIC P   6 ΓΗΘΗΤΟΝΕΕΙC ΝΙΔΩΝ P   ΑΝΠΑ-
 CΕΙΕΝ · | P   6 πόδες] ΝΔΕC P   7 ΕΚΑΤΗ · | P   8 ὀδόντες]
^H
 ΔΟΝΤΕC · | P   10 ΜΕCΧΙ P   ΚΟΙΛΟΙ P   11 ΚΕΦΑΛΛΑC,
deinde in ras. ΔΕΙΝΟΙΟ ΒΕΡΕΘΡΟΥ · | *in P*   13 ΙΧΕΥΑΑ (*sed*
Υ corr. ex I) P   14 ΚΗΤΟ P   ΚΑΤΑCΤΟΝΟC P   15 ἀστια-
 nactif P   18 ΕΦΥΝΕΡΘΕ P   21 ΧΑΡΥΒ*ΔΙC ΑΝΑΡΟΙΒΔΕΙ
(in ras. O fuisse uid.) P   22 ΤΡΙC ΜΕΤΑΡΓΑ ΝΗΙC|ΙΝ P
 ΡΙCΔΑΝΑΡΟΙΒΔΕΪ · P

qualis coniecta cerua sagitta,
 quam procul incautam nemora inter Cresia fixit
 pastor agens telis, liquitque uolatile ferrum
 nescius: illa fuga siluas saltusque peragrat
 Dictaeos, haeret lateri letalis harundo.

ἀμφ' ἔλαφον κεραὸν βεβλημένον, ὃν δ' ἔβαλ' ἀνήρ 10
 ἰὼ ἀπὸ νευρῆς· τὸν μὲν τ' ἤλυξε πόδεσσι
 φεύγων, ὅφρ' αἶμα λιαρὸν καὶ γούνατ' ὀρώρη.

αὐτὰρ ἐπειδὴ τόνγε δαμάσσεται ὠκὺς διστός,
 ὠμοφάγοι μιν θῶες ἐν οὔρεσι δαρδάπτουσιν.

dixerat. ille patris magni parere parabat 11
 imperio et primum pedibus talaria nectit
 aurea, quae sublimem alis siue aequora iuxta
 seu terram rapido pariter cum flamine portant.
 tunc uirgam capit: hac animas ille euocat Orco
 pallentes, alias sub Tartara tristia mittit,
 dat somnos adimitque et lumina morte resignat.
 illa fretus agit uentos et turbida tranat
 nubila.

ὣς ἔφατ' οὐδ' ἀπίθῃσε διάκτορος Ἀργειφόντης· 12
 αὐτίκ' ἐπειθ' ὑπὸ ποσσὶν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα,
 ἀμβρόσια χρύσεια τὰ μιν φέρου ἡμὲν ἐφ' ὑγρῆν
 ἠδ' ἐπ' ἀπείρουνα γαῖαν ἅμα πνοιῆς ἀνέμοιο.
 εἴλετο δὲ ῥάβδον, τῇ τ' ἀνδρῶν ὄμματα θέλγει,
 ὧν ἐθέλει, τοὺς δ' αὐτε καὶ ὑπνοῶντας ἐγείρει.
 τὴν μετὰ χερσὶν ἔχων πέτετο κρατὺς Ἀργειφόντης.

1 Aen. III 69 6 Il. Λ 475 11 Aen. III 238 20 Il. Ω 339

1 cerua om. P' 2 chrefia P 4 illa p, alla P 7 ΗΑΥΞΕΡ
 πόδεσσι] ΠΟΔΕΣ ΙΝΗΡ· | P 8 ΦΕΥΤΩΝ P ΠΟΥΝΑΤΡΩΡΗ· |
 P 9 ΑΥΤΕΡ P ΔΑΜΑCCE ΓΑΙΩΚΥΕΘΙCΤΟC· | P 10 ΩΜΟ-

ΦΑΓΑΙ P Ε ΗΟΥΡΕCΙ ΔΑΡΑΠΤΟΙCΙ· | P 18 ranat P
 20 ΑΡΓΕΙΦΟΝΤΗΟ· | P 21 ΑΥΤΟΚ P ΚΑΛΠΠΕΔΕΙΛΑ· | P
 22 ΧΡΙCΕΙΑ P ΜΙΝΙΝΦΕΡΟΝ P ΥΤΡΗ· | P 23 γαῖαν]
 ΤΑΙΑ ΑΝ P 24 τῇ τ'] ΤΗΝΤ P ΘΕΑΤΕΙ· | P 26 ΧΕ-
 ΡΕΙΝΕΧΡΩΝ P

- 13 ac uelut annoso ualidam cum robore quercum
Alpini Boreae nunc hinc nunc flatibus illinc
eruere inter se certant: it stridor et alte
consternunt terram concusso stipite frondes.
illa haeret scopulis, et quantum uertice ad auras
aethereas, tantum radice in Tartara tendit.
- 14 οἶον δὲ τρέφει ἔρνος ἀνῆρ ἐριθηλὲς ἐλαίης
χώρῳ ἐν οἰοπόλῳ, ὅθ' ἄλις ἀναβέβρουχεν ὕδωρ
καλὸν τηλεθάον· τὸ δέ τε πνοιαὶ δονέουσι
παντοίων ἀνέμων καὶ τε βρῦει ἄνθει λευκῷ·
ἐλθὼν δ' ἐξαπίνης ἄνεμος σὺν λαίλαπι πολλῇ
βόθρου τ' ἐξέστρεψε καὶ ἐξετάνουσ' ἐπὶ γαίῃ.
- 15 et iam prima nouo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile.
'Hῶς δ' ἐκ λεχέων παρ' ἀγανού Τιθωνοῖο
ῶρυσθ', ἴν' ἀθανάτοισι φῶς φέροι ἠδὲ βροτοῖσι·
'Hῶς μὲν κροκόπεπλος ἐκίδνατο πᾶσαν ἐπ' αἶαν.
- VII Vt pelagus tenuere rates, nec iam amplius ulla
occurrit tellus maria undique et undique caelum:
olli caeruleus supra caput adstitit imber
noctem hiememque ferens et inhorruit unda tenebris.
ἀλλ' ὅτε δὴ τὴν νῆσον ἐλείπομεν οὐδέ τις ἄλλη
φαίνεται γαίῳ, ἀλλ' οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα,
δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔστησε Κρονίων
νηὸς ὑπὲρ γλαφυρῆς, ἤχλυσε δὲ πόντος ὑπ' αὐτῆς.

1 Aen. III 441 7 Il. P 53 13 Aen. III 584 15 Il.
A 1. Θ 1 18 Aen. V 8 22 Od. μ 403

7 ΕΡΙΘΕΛΕΣΕΛΛΙΗC · | P 8 ὅθ'] Θ P ANABEBPΥCEN P
9 ΘΕΑ ΤΑΟΝΤΟ ΤΕΤ ^NΠΟΙΑ ΙΔΕΝΕΟΥCΙΝ · | P 10 ΤΕ] ΤΟΙ
P ἄνθει] ΑΝΡΕΙ P 11 ἄνεμος] ΑΝΑΕΜΑ P ΠΟΛΛΕΙ · | P
12 ΒΟΘΡΥΕΕ ΖΕCΤΡΕΥΕ ΖΕΤΑΝΥΕCΕ*ΠΙΠΟΛΛΗΙ · | P 15
ΑΓΟΥΟΥ ΠΘΟΝΟΙΟ P 17 ΚΟΚΟΠΕΤΠΛΟC P' 21 Noctē c
hiemēq. P 22 ΕΛΙΠΤΟΜΕΝ P ΟΝΔΕ P' 23 ΘΑΛΛΑCCA · |
P 24 τότε] ΟΓΓΕ P ΝΕ ΦΕΛΝ P' 25 ΓΑΦΥΡΕC P
ἤχλυσε] Ε ΧΑΥCΕ P

uinaque fundebat pateris animamque uocabat 2
 Anchisae magni manesque Acheronte remissos.
 οἶνον ἀφυσσάμενος χαμάδις χέε, δεῦτε δὲ γαῖαν
 ψυχὴν κικλήσκων Πατροκλῆος δειλοῖο.

leuibus huic hamis consertam auroque trilicem 3
 loricam, quam Demoleo detraxerat ipse
 uictor apud rapidum Simoenta sub Illo alto.
 δώσω οἱ θώρηκα, τὸν Ἀστεροπαῖον ἀπηύρων,
 χάλκεον, ᾧ περὶ χεῦμα φαεινοῦ κασσιτέροιο
 ἀμφιδεδίνηται· πολέος δέ γ' ἄξιον ἔσται.

et cursorum certamen utrobique simile. et quia uer- 4
 sibus est apud utrumque numerosis, locum loco simi-
 lem lector inueniet. initia haec sunt

haec ubi dicta, locum capiunt signoque repente.

στὰν δὲ μεταστοιχεί· σήμαινε δὲ τέρματ' Ἀχιλλεύς.
 pugilum certamen incipit apud hunc 5

constitit in digitos extemplo arrectus uterque,
 apud illum

τῶ δὲ ζωσαμένω βήτην ἐς μέσσον ἀγῶνα,
 ἄντα δ' ἀνασχομένω χερσὶ στιβαροῖσιν ἄμ' ἄμφω.

si uelis conparare certantes sagittis, inuenies haec 6
 utriusque principia

protinus Aeneas celeri certare sagitta.

αὐτὰρ ὁ τοξευτήσιν τίθει ἰόντα σίδηρον.

1 Aen. V 98   3 Il. Ψ 220   5 Aen. V 259   8 Il. Ψ 560
 14 Aen. V 315   15 Il. Ψ 358   17 Aen. V 426   19 Il.
 Ψ 685   23 Aen. V 485   24 Il. Ψ 850

2 acharonte P   3 ΧΑΜΑΔΙΣ P   χέε] ΧΕC P   4 ΔΕ
 ΛΑΟΙΟ P   6 demolote P   8 οἱ] ΙΟΙ P   ΑCΤΑΙΡΟΤΤΑΙΟΝ P
 9 χάλκεον] ΚΑΛΚΕΟΝ P   10 ΑΜΦΙΔΕΙΝΗΤΑΙ P   15 ΜΕ-
 ΤΑCΤΟΙΧΗC ΜΑΙΝΕ P   ΑΧΙΛΛΕΥC· | P   19 ΒΗΓΗΝ P
 20 CΤΙΒΑΡΗCΙ (BA hodie uix legi potest) P   23 are in certare
 hodie uix legi potest in P   24 ὁ τοξευτήσιν] ΑΤΟΞ ΕΥΤΗΡCΙ P
 ἰόντα] ΙΟΕΙΗΤΑ P   σίδηρον] CΙΔΗΡΩΝ· P

7 capita locorum, ubi longa narratio est, dixisse sufficiet ut quid unde natum sit lector inueniat.

8 dixerat et tenues fugit ceu fumus in auras.
Aeneas: quo deinde ruis, quo proripis? inquit, quem fugis? aut quis te nostris complexibus ar-

ter conatus erat collo dare bracchia circum,
ter frustra comprehensa manus effugit imago.

ὥς ἔφατ'· αὐτὰρ ἔγωγ' ἔθειλον φρεσὶ μερμηρίζας
μητρὸς ἐμῆς ψυχὴν ἐλέειν κατατεθνηυῖης.

τοῖς μὲν ἐφωρηθήτην, ἐλέειν τέ με θυμὸς ἀνώγει·
τοῖς δέ μοι ἐκ χειρῶν σκιῇ εἵκελον ἦ καὶ ὄνειρόω,
ἔπατ'· ἐμοὶ δ' ἄχος ὄξυ γενέσκειτο κηρόθι μᾶλλον.

9 sepultura Palinuri formata est de Patrocli sepultura.
haec incipit

principio pinguem taedis et robore secto.

illa sic

οἱ δ' ἴσαν ὑλοτόμους πελέκεας ἐν χερσὶν ἔχοντες.

et alibi

ποίησαν δὲ πυρὴν ἐκατόμπεδον ἔνθα καὶ ἔνθα.

10 ipsa uero utriusque tumuli insignia quam paria?

at pius Aeneas ingenti mole sepulchrum
imponit, suaque arma uiro remumque tubamque

3 Aen. V 740   9 Od. λ 204   16 Aen. VI 214   18 Il.
Ψ 114   20 ib. 164   22 Aen. VI 232

10 ΜΕΓΡΟΣ P   ΚΑΤΑ|ΟΝΗΥΙΗΣ· P   11 Ε*ΦΩΡΜΗΘΕΝ
(in ras. fuit P) P   12 μοι ἐκ] ΜΟΓΕΙ P   σκιῇ εἵκελον]
ΚΗΚΕΛΟΝ P   ΟΝΕΡΩ· P   13 ΠΤΑΤ P'   ἄχος] ΔΧΕΙΡΩ P
ΚΗΘΙΜΑΜΩ· P   14 paunuri P'   18 ΙΛΟΤΟΜΟΥΣ P   20
ΠΥΡΕΝΕ ΚΑΤΟΜΕΠΔΟΝ | ΘΑΚΕΝΘΑ P

monte sub aerio, qui nunc Misenus ab illo
dicitur, aeternumque tenet per saecula nomen.

αὐτὰρ ἐπεὶ νεκρός τ' ἐκάη καὶ τεύχεα νεκροῦ,
τύμβον χεύαντες καὶ ἐπὶ στήλην ἐρούσαντες
5 πῆξαμεν ἀκροτάτῳ τύμβῳ εὐήρες ἐρετιμόν.

tunc consanguineus Leti Sopor.

11

ἐνθ' Ἰανῶ ξύμβλητο κασιγνήτῳ Θανάτοιο.

quod te per caeli iucundum lumen et auras

12

per genitorem oro, per spes surgentis Iuli,

eripe me his inuicte malis, aut tu mihi terram

inice, namque potes, portusque require Velinos.

νῦν δέ σε τῶν ὕπιδεν γουνάζομαι οὐ παρεόντων, 13

πρὸς τ' ἀλόχου καὶ πατρός, ὃ σ' ἔτρεφε τυτθὸν

έόντα,

5 Τηλεμάχου θ', ὃν μούνον ἐνὶ μεγάροισιν ἔλειπες,

οἶδα γάρ ὡς ἐνθένδε κίων δόμου ἐξ Αἴδαο,

νῆσον ἐς Αἰαίην στήσεις εὐεργέα νῆα.

ἐνθα σ' ἔπειτα, ἄναξ, κέλομαι μνήσασθαι ἐμεῖο

μή μ' ἀκλαυστον ἄθαρτον ἰὼν ὕπιδεν καταλείψης

10 νοσφισθεῖς μή τοί τι θεῶν μῆνιμα γένωμαι·

ἀλλά με κακῆαι σὺν τεύχεσιν, ὅσσα μοι ἐστίν,

σημά τέ μοι χεῦναι πολιῆς ἐπὶ θινὶ θαλάσσης

ἀνδρὸς δυστήνοιο καὶ ἐσσομένοισι πνθέσθαι.

3 Od. μ 13 6 Aen. VI 278 7 Il. Ξ 231 8 Aen. VI
363 12 Od. λ 66

4 ΠΙ P', deinde C|THANHPYCANTHC P 5 ΠΗ*ΣΑΜΕΝ
(in ras. uid. fuisse H) P 10 hif om. P' 11 potest P'

12 ΓΟΙΝΑΖΟΜΑΙΟΥΥΠΑΡΕΟΝΤΩ· | P 13 ΑΛΟΧΟΥΘΟΝΜΟΚΑΙ
·ΜΟ

ΠΑΤΡΟΣ ΘΕCΕΤΡΕΦΕ ΤΥΘΟΝ P 15 ΤΗΛΕΜΑΧΥ P ·ΥΝΟ-
ΝΕΝΙΜ ΜΕΤΑΡΙΟCΙΝ P 16 κίων] ΧΕΧΙΩΝ P ΑΙΑΔΑΟ· | P

17 ΝΕCΟΝΕCΑ ΓΑΙΑΝ P 18 ΕΝΤΑ P ΑΑΝΑΞ P ΚΕΛΟ-
Η

ΜΑΤΜΝΕCΑCΘΑΙ P 19 ΑΚΛΑΥΘΟΝ ΑΘΑΚΤΟΗ P ΟΠΕΘΕΝ
Η

ΚΑΤΑΛΕΙΠΤΕC· | P 20 ΤΕΝΩΜΑΙ· | P 21 ΚΑΚ ΚΗΝΑΙ P

22 ΧΕΥΕ P 23 ΑΝΑΡΟC ΔΙCΤΗΝΟΙΟ P ΠΥΘΕC*ΘΑΙ·
(fuisse uid. T) P

- ταῦτα τέ μοι τελέσαι, πῆξαι τ' ἐπὶ τύμβῳ ἔρετμόν,
 τῷ καὶ ζωὸς ἔρεσσον ἔων μετ' ἐμοῖς ἐτάροισιν.
- 14 nec non et Tityon, Terrae omniparentis alumnum,
 cernere erat: per tota nouem cui iugera corpus
 porrigitur, rostroque immanis uultur obunco
 immortale iecur tondens fecundaque poenis
 uiscera rimaturque epulis habitatque sub alto
 pectore nec fibris requies datur ulla renatis.
- 15 καὶ Τιτυὸν εἶδον Γαίης ἐρικυδέος υἱὸν
 κείμενον ἐν δαπέδῳ· ὁ δ' ἐπ' ἐννέα κεῖτο πέλεθρα·
 γῦπε δέ μιν ἐκάτερθε παρημένω ἦπαρ ἔκειρον,
 δέροτρον ἔσω δύνοντες· ὁ δ' οὐκ ἀπαμύνητο χερσίν.
 Ἀπὼ γὰρ εἵλκυσε, Διὸς κυδρὴν παράκοιτιν
 Πυθῶδ' ἐρχομένην διὰ καλλιχόρου Πανοπῆος.
- 16 non mihi si linguae centum sint oraque centum
 ferrea uox, omnis scelerum comprehendere formas,
 omnia poenarum percurrere nomina possem.
 πληθὺν δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι οὐδ' ὀνομήνω
 οὐδ' εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι δέκα δὲ στόματ' εἶεν,
 φωνὴ δ' ἄρρηκτος, χάλκεον δέ μοι ἦτορ ἐνείη.
- VIII Hinc exaudiri gemitus iraeque leonum
 uincla recusantum et sera sub nocte rudentum,
 setigerique sues atque in praesepibus ursi
 saeuire ac formae magnorum ululare luporum:
 quos hominum ex facie dea saeua potentibus herbis
 induerat Circe in uultus ac terga ferarum.
 εὔρον δ' ἐν βήσσησι τετυγμένα δώματα Κίρκης

3 Aen. VI 595 9 Od λ 576 15 Aen. VI 625 18 Il.
 B 488 21 Aen. VII 15 27 Od. κ 210

1 τε] ΚΕ P ΠΗΖΑΙ P 3 ticion P 6 tundenf P
 penif P 9 TITION P 11 ΓΥΝΕ P ΝΑ ΡΗΜΕΝΩ P
 12 ΔΕΡΡΟΝ P 13 ΠΑΡΑΚΑΙΤΙΝ P 14 ΠΥΘΩ * Δ P ΔΙΑ-
 ΚΑΛΛΙΧΟΜΕΝ ΔΙΑΚΑΛΛΙΧΟΡΟΥΝΟΝΗΟC P 17 penarum cōp-
 N
 currere P 26 uultus] uolutof P 27 δ' εν] ΔΕC P ΤΕ-
 ΓΥΓΜΕ|ΝΑ P ΔΩΜΑΚΙΗΡΚΗC · ΖΕCΤΟΙCΙΝ ΔΑΕCΙ P

ξεστοῖσι λάεσσι περισκέπτω ἐνὶ χώρῳ.

ἀμφὶ δέ μιν λύκοι ἦσαν ὀρέστεροι ἢδὲ λέοντες,
τοὺς αὐτῇ κατέθειλεξεν, ἐπεὶ κακὰ φάρμακ' ἔδωκεν.

quid petitis? quae causa rates aut cuius egentēs 2

litus ad Ausonium tot per uada caerulea uexit?

siue errore uiae seu tempestatibus acti,
qualia multa mari nautae patiuntur in alto.

ἢ τι κατὰ προῆξιν ἢ μαψιδίως ἀλάλησθε
οἰά τε ληιστῆρες ὑπεῖρ ἄλλα, τοί γ' ἀλόωνται
ψυχὰς παρθέμενοι κακὸν ἀλλοδαποῖσι φέροντες;

ceu quondam niuei liquida inter nubila cyeni 3

cum sese e pastu referunt et longa canoros

dant per colla modos: sonat amnis et Asia longe
pulsa palus.

τῶν δ' ὥστ' ὀρνίθων πετεηνῶν ἔθνεα πολλά,

χηνῶν ἢ γεράνων ἢ κύκνων δουλιχοδείρων,

Ἀσίῳ ἐν λειμῶνι Κανστρίου ἀμφὶ ῥέεθρα,

ἔνθα καὶ ἔνθα ποτῶνται ἀγαλλόμεναι περὺγεσσι,
κλαγγηδὸν προκαθίζοντων, σμαραγεῖ δέ τε λειμῶν.

illa uel intactae segetis per summa uolaret 4

gramina nec teneras cursu laeisset aristas

uel mare per medium fluctu suspensa tumentis

ferret iter celeris nec tangeret aequore plantas

αἱ δ' ὄτε μὲν σκιρτῶεν ἐπὶ ζεῖδωρον ἄρουραν,

ἄκρον ἐπ' ἀνθερίκων καρπὸν θέον οὐδὲ κατέκλων·

4 Aen. VII 197 8 Od. γ 72 11 Aen. VII 699 15 Il.
B 459 20 Aen. VII 808 24 Il. Υ 226

2 μιν] M P ΛΥΓΟΙΝCΑΝ P ἢδὲ λέοντες] ΝΑΕ, ΕΛCΟΝ-
ΤΗC P 3 ΚΑΤΕΘΕΑΞΕΝ ΕΠΙ P 4 gen|tel P 7 post alto
add. ΩΖΕΙΝΟΙ | ΤΙΝΕCΕCΤ * | ΠΟΘΕΝΠΛ * | ΙΥΓΡΑΚ * | ΛΕΥΘΑ·
(ubi * posui, litterulam periisse uideri significauit propter uolu-
men denuo ligatum et circumcisum) P^m 8 ΗΘΙ P 9 ἄλλα]
ΑΛΟ P γ'] T P 10 ΠΑΡΘΕΜΕΝΟΙ P 11 liquida om. P
cinthi P 15 ΟCΤΟΡΝΙΘΟΝ P 16 ΚΥΝΟΝ P 18 ΠΟΙΩΝ
ΓΑΙ P ΠΤΕΡΥΓΕCΑΙ· | P 19 ΚΑΛΓΓΗΔΟΝ P ΛΕΙΜΩ· | P
23 εἴρε | P 24 ΖΕΙΔΩΡΑΝ P

ἀλλ' ὅτε δὴ σκιρτῶεν ἐπ' εὐρέα νῶτα θαλάσσης,
ἄκρον ἐπὶ ῥηγιῖνος ἀλὸς πολιοῖο θέεσκον.

- 5 uescitur Aeneas simul et Troiana iuuentus
perpetui tergo bouis et lustralibus extis.
postquam exempta fames et amor compressus edendi,
rex Euandrus ait.

νῶτοισιν δ' Αἴαντα διηνεκέεσσι γέροιαιεν
ἦρως Ἀτρείδης εὐρουκρείων Ἀγαμέμνων.
αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἔντο,
τοῖς ὁ γέρων πάμπρωτος ὑφαίνειν ἤρχετο μῆτιν.

- 6 Euandrum ex humili tecto lux suscitatur alma
et matutinus uolucrum sub culmine cantus.
consurgit senior tunicaque inducitur artus,
et Tyrrhena pedum circumdat uincula plantis.
tum lateri atque humeris Tegeaeum subligat ensem,
demissa ab laeua pantherae terga retorquens.
nec non et gemini custodes limine in ipso
praecedunt gressumque canes comitantur herilem.

- 7 ὠρνυτ' ἄρ' ἐξ εὐνῆφιν Ὀδυσσεύος φίλος υἱός
εἵματα ἐσδάμενος· περὶ δὲ ξίφος ὄξυ θεί' ὤμοις,
ποσσὶ δ' ὑπὸ λιπαροῖσιν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα.—
βῆ δ' ἴμεν εἰς ἀγορήν· παλάμη δ' ἔχε χάλκεον ἔγχος
οὐκ οἶος· ἅμα τῶγε κύνες πόδας ἀργοὶ ἔποντο.

- 8 o mihi praeteritos referat si Iuppiter annos,
qualis eram, cum primam aciem Praeneste sub ipsa
strauī scutorumque incendi uictor acervos

3 Aen. VIII 182   7 Il. H 321   11 Aen. VIII 455   19
Od. β 2   22 Od. β 10   24 Aen. VIII 560

1 ΣΚΙΡΤΩΕΝ P ΝΩΘΑΘΛΛΑCCHC · | P 2 ΡΗΓΜΙΝΟΛ P
7 ΝΩΤΟΙCΙ P ΓΕΡΑΙΠΕΝ · P 8 ΑΤΡΕΙΑΝC P ΑΠΜΕΜ-
ΝΩΝ · P 10 γέρων] ΓΕΡΩ P πάμπρωτος] ΤΟC P ἤρχετο]
ΕΝΗΡΧΕΤΟ *deinde* ΜΗΠ · P 12 Λτq. mat^vitih P 14 tyrrena
P 15 latere P tegeē P 18 *post* praecedunt *deleta* q. ca
in P 19 ΕΖ P 20 ΖΙΦΟC ΟCΥ P 21 ΕΔΝCΑΤΟ P ΠΕ-
ΔΕΙΛΑ · | P 22 ΠΑΛΑΜΕ P 23 ΠΟΛΑC P

et regem hac Erimum dextra sub Tartara misi!
 nascenti cui tris animas Feronia mater,
 horrendum dictu dederat terna arma mouenda:
 ter leto sternendus erat, cui tunc tamen omnis

5 ἀλλ' ἄρα, Ζεῦ τε πάτερ καὶ Ἀθηναίη καὶ Ἀπολλων, 9

ἠβῶμ' ὡς ὅτ' ἐπ' ὠκυρόω Κελάδοντι μάχοντο
 ἀγρόμενοι Πύλιοί τε καὶ Ἀρκαδες ἐγγεσίμωροι
 Φειᾶς παρ τείχεσσιν Ἰαροδάνον ἀμφι ῥέεθρα. —

10 ἀλλ' ἐμὲ θυμὸς ἀνῆκε πολυτλήμων πολεμίζειν
 θάρσει ᾧ· γενεῇ δὲ νεώτατος ἔσκον ἀπάντων·
 καὶ μαχόμεν οἱ ἐγώ, δῶκεν δέ μοι εὖχος Ἀθήνη.

τὸν δὴ μήκιστον καὶ κάριστον κτάνον ἄνδρα·
 πολλὸς γάρ τις ἔκειτο παρήγορος ἔνθα καὶ ἔνθα.

15 εἶθ' ὡς ἠβῶοιμι βίη τέ μοι ἔμπεδος εἶη,
 τῷ κε τάχ' ἀντήσειε μάχης κορυθαίολος Ἔκτωρ.
 qualis ubi oceani perfusus Lucifer unda, 10

quem Venus ante alios astrorum diligit ignes,
 extulit os sacrum caelo tenebrasque resoluit.

20 οἶος δ' ἀστὴρ εἶσι μετ' ἀστράσι νυκτὸς ἀμολγῶ,
 ἔσπερος, ὃς κάλλιστος ἐν οὐρανῷ ἴσταται ἀστὴρ.

en perfecta mei promissa coniugis arte 11
 munera, ne mox aut Laurentis, nate, superbos
 aut acrem dubites in proelia poscere Turnum.

25 dixit et amplexus nati Cytherea petiuit,
 arma sub aduersa posuit radiantia quercu.

ille deae donis et tanto laetus honore

6 Il. H 132 10 ib. 152 17 Aen. VIII 589 20 Il. X
 317 22 Aen. VIII 612

1 hac Erimum] acermimū P 6 ΠΟΛΛΟΝ P 7 ΚΕ-
 ΛΑΔΕΝΤΙΜΑ ΧΡῶΝΤΟ · | P 9 Φειᾶς παρ τείχεσσιν] ΦΕΙ-
 ΑΡΤΕΙΧΕΣΟΙΝ P 10 ΥΜΟΣ P ΛΥΤΑΗΜΩΝ P 11 ΓΕΝΟΗ
 P 12 ΜΑΧΟΜΕΝ P' ἐγώ] ΕΔΩ P 13 ΤΟΝ ΔΗΚΙΣΤΟΝ P
 14 ΠΟΛΛΟΙ ΓΑΡ ΠΕΣΚΕΙΤΟ P 15 ΕΙΕΩΣ P ἔμπεδος] ΠΕ-
 ΛΑΟΣ P 16 ΤΟΚΕ P 20 μετ'] ΜΗΤ P ΑΜΑΛΓΩ · | P
 24 ᾤη P 25 citherea P

impleri nequit atque oculos per singula uoluit,
miraturque, interque manus et brachia uersat.

- 12 τύνη δ' Ἡφαίστοιο πάρα κλυτὰ τεύχεα δέξο
καλὰ μάλ', οἷ' οὐπω τις ἀνὴρ ὠμοῖσι φόρησεν.
ὥς ἄρα φωνήσασα θεὰ κατὰ τεύχε' ἔθηκεν
πρόσθεν Ἀχιλλῆος· τὰ δ' ἀνέβραχε δαίδαλα πάντα.
τέρπετο δ' ἐν χεῖρεσιν ἔχων θεοῦ ἀγλαὰ δῶρα.

VIII Iri, decus caeli, quis te mihi nubibus actam
detulit in terras?

Ἴρι θεά, τίς τ' ἄρ σε θεῶν ἐμοὶ ἄγγελον ἦκεν;
2 nec solos tangit Atridas

iste dolor.

ἦ μοῦνοι φιλέουσ' ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων
'Ατρεΐδαι;

- 3 sed uos, o lecti, ferro quis scindere uallum
apparat et mecum inuadit trepidantia castra?
ὄρουσθ' ἰππόδαμοι Τρῶες, ῥήγνυσθε δὲ τεῖχος
'Αργείων καὶ νηυσὶν ἐνίετε θεσπιδαῆς πῦρ.

- 4 quod superest, laeti bene gestis corpora rebus
procurate uiri et pugnam sperate parati.

νῦν δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δεῖπνον ἵνα ξυνάρωμεν Ἄρηα·
εὔ μὲν τις δόρυ θηξάσθω εὔ δ' ἄσπιδα θέσθω

- 5 sic ait illacrimans: humero simul exiit ensem
auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Gnosius atque habilem uagina aptarat eburna.
dat Niso Mnestheus pellem horrentisque leonis
exuuias, galeam fidus permutat Aletes.

- 6 protinus armati incedunt quos omnis euntis

3 Il. T 10 8 Aen. VIII 18 10 Il. C 182 11 Aen.
VIII 138 13 Il. I 340 15 Aen. VIII 146 17 Il. M 440
19 Aen. VIII 157 21 Il. B 381 23 Aen. VIII 303 28 ib. VIII 308

3 ΚΛΥΓΑ P 5 ΦΟΝΗΣΑCΑ P ΕΘΗΚΗΝ P' 6 ΠΟ-
CΘΕΝ P 7 ΑΓΑΛΑ P 10 τ' ἄρ] ΓΑΡ P 13 ΜΕΡΟΝΩΝ
ΑΝΑΡΩΝΩ· P 15 qui P 17 ἸΠΠΟΔΑΙΜΟΙ P δὲ τεῖχος]
ΔΕΙΧΟC P 18 ΕΝΕΙΕΤΟ P ΠΙΡ· P 21 ΕΠΕΙ P 22
ΘΕΣΤΑCΘΩ P 24 Icaon P

primorum manus ad portas iuuenumque senumque
prosequitur uotis nec non et pulcher Iulus.

Τυδείδη μὲν δῶκε μενεπτόλεμος Θρασυμήδης
φάσγανον ἄμφηκες, τὸ δ' ἔδον παρὰ νηὶ λέλειπτο,
καὶ σάκος· ἀμφὶ δέ οἱ κυνέην κεφαλῆφιν ἔθηκε
ταυρεῖην ἄφαλόν τε καὶ ἄλλοφον, ἦτε καταῖτυξ
κέκληται, ῥύεται δὲ κάρη θαλερῶν αἰζηῶν.

Μηριόνης δ' Ὀδυσῆι δίδου βιδὸν ἠδὲ φαρέτρην
καὶ ξίφος· ἀμφὶ δέ οἱ κυνέην κεφαλῆφιν ἔθηκε
ῥινόυ ποιητήν· πολέσιν δ' ἔντοσθεν ἱμάσιν
ἐντέτατο στερεῶς· ἔκτοσθε δὲ λευκοὶ ὀδόντες
ἀργιόδοντος ὕος θαμέες ἔχον ἔνθα καὶ ἔνθα
εὔ καὶ ἐπισταμένως· μέσση δ' ἐνὶ πῖλος ἀρήρει.

egressi superant fossas noctisque per umbram
castra inimica petunt, multis tamen ante futuri
exitio: passim somno uinoque sepultam
corpora fusa uident, arrectos litore currus,
inter lora rotasque uiros, simul arma iacere,
uina simul. prior Hyrtacides sic ore locutus:
Euryale, audendum dextra nunc ipsa uocat res.
hac iter est. tu nequa manus se attollere nobis
a tergo possit, custodi et consule longe.

haec ego uasta dabo et recto te limite ducam.

τὼ δὲ βάτην προτέρω διὰ τ' ἔντεα καὶ μέλαν αἶμα·
αἶψα δ' ἐπὶ Θορηκῶν ἀνδρῶν τέλος ἶξον ἰόντες·

3 Il. K 255

14 Aen. VIII 314

24 Il. K 469

4 ΦΑΓΑΝΟΝ P νηί] ΝΕΙ P 5 ΚΕΦΑΛΕΦΙΝΕΟΝΚΕ. | P
6 ΤΑΥΡΕΙΝΗ P 7 ΚΕΚΑΝΤΑΙ P ΚΑΡΕΘΑΛΕΡῶ P 8 ΜΗ-
ΡΙΟΝΕC P ἠδέ] ΔΕ P ΦΑΡΕΙΠῆ. P 9 ΚΥΝΕΝΗ P
10 ρ. π. δ. ἔντοσθεν] ΡΕΙΝΟΥΠΟΙΗΝΠΟΔΕΝΤΟCΕΝ P 11 ΤΕ-
ΡΕῶC P δέ om. P 12 ΤΑΜΕΘΕC P 13 ΕΤΗCΤΑΜΕ-
ΝῶC P ΜΕCCE P qui hic in uulgata leguntur protinus
cett. uersiculi (p. 278, 28) P non omittit, ut Ianius dicit, sed
illo loco habet, omittit solos Graecos duos Il. K 272 uulgo post
Iulus sequentes 19 hirtacides P 20 euryale P 22 custodi
om. P 23 uasta dabo] uastabo. | P 24 τῶ—πρότέρω in ras.
in P διὰ] ΙΑ P

οἱ δ' εὐδον καμᾶτω ἀδηκότες· ἔντεα δέ σφιν
καλὰ παρ' αὐτοῖσιν χθονὶ κέκλιτο εὖ κατὰ κόσμον
τριστοιχεί· παρὰ δέ σφιν ἑκάστῳ δίζυγες ἵπποι.
Ῥῆσος δ' ἐν μέσῳ εὐδε, παρ' αὐτὸν δ' ὠκέες ἵπποι
ἐξ ἐπιδιφριάδος πνυμάτης ἱμᾶσι δέδεντο.

τὸν δ' Ὀδυσσεὺς προπάρουθεν ἰδὼν Διομήδει δείξεν·
οὗτός τοι Διομήδης ἀνὴρ, οὔτοι δέ τοι ἵπποι
οὓς νῶϊν πίφανσκε Δόλων, ὃν ἐπέφνομεν ἡμεῖς.

ἀλλ' ἄγε δὴ πρόφερε κρατερόν μένος· οὐδέ τί σε χορῆ
ἑστάμεναι μέλεον σὺν τεύχεσιν· ἀλλὰ λυ' ἵππους·
ἢ ἐσύ γ' ἄνδρας ἔναιρε, μελήσουσιν δέ μοι ἵπποι.

10 sed non auguriis poterat depellere pestem.

ἀλλ' οὐκ οἴωνοῖσιν ἐρύσατο κῆρα μέλαιναν.

11 et iam prima nouo spargebat lumine terras

Tithoni croceum linquens Aurora cubile.

ἦώς δ' ἐκ λεχέων παρ' ἀγανοῦ Τιθωνοῖο
ῶρνυθ' ἴν' ἀθανάτοισι φόως φέροι ἠδὲ βροτοῖσιν.

12 mater Euryali ad dirum nuntium, ut excussos de manibus radios et pensa demitteret, ut per muros et uirorum agmina ululans et comam scissa decurreret, ut effunderet dolorem in lamentationum querelas, totum de Andromache sumpsit lamentante mortem mariti.

13 o uere Phrygiae, neque enim Phryges.

ὦ πέπouες, κάκ' ἐλέγγε, Ἀχαιίδες, οὐκέτ' Ἀχαιοί.

12 Aen. VIII 328

13 Il. B 859

14 Aen. VIII 459

16 Il. A 1

24 Aen. VIII 618

25 Il. B 235

1 ΚΑΜΑΤΟ P 2 αὐτοῖσιν] ΑΔΕΣΦΙΤΟΙCΙΝ P ΚΑΤ P
3 ΤΡΙCΤΟΙΧΙ P ΤΙΖΥΓΕC P 5 ΠΥΜΑΤΕC P', *deinde* IMCI

P 6 ΟΔΥCΕΥΟ ΠΑΡΟΙΘΕΝ P ΔΙΟΜΕΛΕΙ P 7 ΟΙΤΟΙ P

8 ΝΩΙΜ P ΔΕΛΟΝ P ΕΠΟΦΝΟΜΕΝ P 10 ΤΕΥΧΕCΙ P
9 ΙΠΠΟΙC P 11 ἠέ] ΗΕΥ P ΑΝΑΡΑC P 13 οὐκ] ΔΥΓ P

14 ΟΙΩΝΟΥCΙΝ P 16 ΤΙΘΩΝΩ]ΝΟΙΟ P 17 ἠδέ] ΙΝΔΕ P

18 euryali P dirum Cantabrig.: durum P 24 add. Cantabr., om. P

quos alios muros aut quae iam moenia habetis? 14
 unus homo et vestris, o ciues, undique saeptus
 aggeribus, tantas strages impune per urbem
 ediderit? iuuenum primos tot miserit Orco?

5 non infelicis patriae ueterumque deorum
 et magni Aeneae segnes miseretque pudetque?

ὦ φίλοι ἥρωες Δαναοί, θεράποντες Ἄρης, 15
 ἀνέρες ἔστε φίλοι, μνήσασθε δὲ θούριδος ἀλκῆς.

ἢ τίνας φαμεν εἶναι ἀσπληγῆρας ὀπίσσω;

10 ἢ τί τεῖχος ἄρειον, ὃ κ' ἀνδράσι λοιγὸν ἀμύναι;

οὐ μὲν τις σχεδὸν ἔστι πόλις πύργοις ἀραρονία,

ἢ κ' ἀπαμυναιμέσθ', ἑτεραλκία δῆμον ἔχοντες·

ἀλλ' ἐν γὰρ Τρώων πεδίῳ πύκα θωρηκτῶν

πόντῳ κεκλιμένοι ἐκὰς ἡμεῖα πατρίδος αἴης·

15 τῷ ἐν χερσὶ φόως οὐ μειλιχίῃ πολέμοιο.

Tela manu iaciunt, quales sub nubibus atris X
 Strymoniae dant signa grues atque aethera tranant
 cum sonitu fugiuntque Notos clamore secundo.

ἢ ὅτε περ κλαγγὴ γεράνων πέλει οὐρανόθι πρό,
 20 αἴτ' ἐπεὶ οὖν χειμῶνα φύγον καὶ ἀθέσφατον ὄμβρον.

ardet apex capitis cristisque ac uertice flamma 2
 funditur et uastos umbo uomit aureus ignes.

non secus ac liquida siquando nocte cometae
 sanguinei lugubre rubent, aut Sirius ardor:

1 Aen. VIII 782 7 Il. O 733 16 Aen. X 264 19 Il.
 Γ 3 22 Aen. X 270

1 iā ul|tra mēnia P 2 septul P 6 segnes om. P
 7 ΔΑΝΑΟΣ P 8 ΑΛΚΕΣ P' 10 ἢ] Ε P 11 πύργοις]

ΠΙΡΟΓΙΣ P 12 ΑΠΑΜΥΝΑΙΜΕΘ P 13 ΤΑΡ P ΠΕΔΙΟ P,
 quae deinde addit P ΠΥΚΑΘΩΡΗΚΤΑΩΝ · ΠΟΝΤΟΚΕΚΑΙΜΕ-

Η
 ΝΟΙΕ ΚΑΣΕΤΑΡΑΤΡΙΔΟCΑΙΝC · ΤΩΕΝΧΕΡCΙΦΟΩC ΟΥΜΕΙΑΙΧΙ-
 ΗΠΟΛΕΜΟΙΟ · | ea neque apud Ianium neque in ullo exemplo
 huc usque edito comparent 17 στρυμονίῃ | P tranat P'

18 somit P 19 ΚΑΛΓΓΗ P 20 ΦΙΓΟΝ | P 22 aurev P
 23 si om. P 24 lugubre om. P'

ille sitim morbosque ferens mortalibus aegris
nascitur, et laeuo contristat lumine caelum.

- 3 τὸν δ' ὁ γέρον Πρίαμος πρῶτος ἴδεν ὀφθαλμοῖσιν
παμφαίνουθ' ὥστ' ἄστέρ' ἐπεσσύμενον πεδίοιο,
ὅς ῥά τ' ὀπώρας εἶσιν, ἀρίζηλοι δέ οἱ ἀνγαὶ 5
φαίνονται πολλοῖσι μετ' ἄστρασι νυκτὸς ἀμολγῶ.
ὄντε κύν' Ὠρίωνος ἐπίκλησιν καλέουσιν.
λαμπρότατος μὲν ὄδ' ἐστὶ, κακὸν δέ τε σῆμα τέτυ-
κται.

καί τε φέρει πολλὸν πυρετὸν δειλοῖσι βροτοῖσιν.
ὥς τοῦ χαλκὸς ἐλαμπεν ἐπὶ στήθεσσι θεόντος.

- 4 stat sua cuique dies: breue et inreparabile tempus
omnibus est uitae. —

fata uocant metasque dati peruenit ad aeuī.

αἰνότατε Κρονίδη ποῖον τὸν μῦθον εἶπες;
ἄνδρα θνητὸν ἐόντα πάλαι πεπρωμένον αἴση 15
ἄψ ἐθέλεις θανάτοιο δυσηχέος ἐξαναλῦσαι; —
μοῖραν δ' οὔτινά φημι πεφυγμένον ἔμμεναι ἀνδρῶν,
οὐ κακόν, οὐδὲ μὲν ἐσθλόν, ἐπὴν τὰ πρῶτα γένηται.

- 5 per patrios manes, per spes surgentis Iuli 20
te precor hanc animam serues natoque patrique.
est domus alta: iacent penitus defossa talenta
caelati argenti: sunt auri pondera facti
infectique mihi. non hic uictoria Teucrum
uertitur aut anima una dabit discrimina tanta. 25

3 Il. X 25   12 Aen. X 467   14 ib. 472   15 Il. Π 440
18 Il. Z 488   20 Aen. X 524

3 ΤΟΝΔΕΓΟΝ P   ΠΡῶΤΟΣ P   4 ΠΑΝΦΑΙΝΟΝΤΟΣ
Ε
ΤΩΣΤ P   ΕΠΑΥΜΕΝΟΝ P   5 ΟΠΟΡΩΦΗΣ P   6 ΠΟΩΛ-
ΛΟΙΣΙ P   8 ΛΑΜΠΟΤΑΤΟΣ P   ΟΔ P, ΟΔΕ p   ΤΙΤΥΚΤΑΙ. |
P   11 ΧΑΑΚΟΣ ΕΛΛΑΜΠΕΝ P   ΣΤΗΘΑΙ (pro στήθεσσι) P
15 ΤΟ P   Ε ΣΙΠΕΣ. | P   16 ΠΑΛΛΙ P   17 ΕΞΑΝΑΛΙΣΑΙ. | P
18 μοῖραν δ'] ΜΟΙΟΡΝΑ P   φημί] ΘῆΜΙ P   ΝΕΦΥΓΜΕΝΟΝ P
ΑΝΔΡῶ. | P   21 patoq. (non p est sed n altera hasta altius
deducta) P   25 dabit P

dixerat. Aeneas contra cui talia reddit:
 argenti atque auri memoras quae magna talenta
 gnatis parce tuis. belli commercia Turnus
 sustulit ista prior iam tum Pallante perempto.
 hoc patris Anchisae manes hoc sentit Iulus.
 sic fatus galeam laeua tenet atque reflexa
 ceruice orantis capulo tenus abdidit ensem.

ζώγρει, Ἀτρέος νιέ, σὺ δ' ἄξια δέξαι ἄποινα·

πολλὰ δ' ἐν Ἀντιμάχοιο δόμοις κειμήλια κείται, 6

χαλκός τε χρυσός τε πολύκηχτός τε σίδηρος·

τῶν κέν τοι χαρίζαιτο πατήρ ἀπερείσι' ἄποινα,

εἰ νῶιν ζωὸς πεπύθοιτ' ἐπὶ νηυσὶν Ἀχαιῶν.

ὥς τῶγε κλαίοντε προσαυδήτην βασιλῆα

μειλιχίοις ἐπέεσσιν· ἀμείλικτον δ' ὅπ' ἄκουσαν·

εἰ μὲν δὴ Ἀντιμάχοιο δαίφρονος νιέες ἐστόν,

ὅς ποτ' ἐνὶ Τρώων ἀγορῇ Μενέλαον ἄνωγεν

ἀγγελίην ἐλθόντα σὺν ἀντιθέῳ Ὀδυσῆι

αὐθι κατακτεῖναι μῆδ' ἐξέμεν ἄψ ἔς Ἀχαιοῦς·

νῦν μὲν δὴ τοῦ πατρὸς ἀεικέα τίσετε λῶβην.

ἧ καὶ Πείσανδρον μὲν ἀφ' ἵππων ὥσε χαμάζε,

δουρὶ βαλὼν πρὸς στῆθος· ὁ δ' ὑπτιος οὔδει ἐρείσθη

Ἴππόλοχος δ' ἀπόρουσε, τὸν αὖ χαμαὶ ἐξενάριξεν,

χειρᾶς ἀπὸ ξίφει τμηξας, ἀπὸ τ' αὐχένα κόψας·

ὄλμον δ' ὥς ἔσσευε κυλίνδεσθαι δι' ὀμίλου.

8 H. A 131

7 addidit P 8 δ' ἄξια om. P δέξαι] ΔΕΧΙ P 9 δό-
 μοις] ΔΟ, *deinde* ΚΕΙΜΕΙΜΑΚΘΙΤΑΙ · | P 10 ΧΡΟΣΟΣ P
 ΠΟΛΥΚΜΗΟΤΟΣ P 13 ὍΣΤΙΟΓΕΧΛΑΙΟΝΤΕ P 14 ΜΕΙΛΙ-
 ΧΟΙCΕΝΕΕCΙΜΑΜΕΙΔΙΚΤΟΝΟΔΠΤΑΚΟΥCᾹ · | P 15 ΔΑΙΦΡΟΝΟ-
 ΟΥΙΕΕΟ P 16 ΕΝΙΤΝΙ ΤΡΩΩΝ P ΜΕΝΕΑΛΟΝ P 17
 σύν] ΟΥΝ P ΔΙΤΙΘΕΩ ΔΥΧΙ · | P ΜΕΔ P ἐς] ΕΟ, *deinde*
 ΔΧΑΙΘΥC · | P 19 ΛΟΒΗΝ · | P 21 ΔΟΙΡΙΒΑΛΟΝ ΠΡΟΑ-
 ΤΗΘΟC P ΥΠΠΟC P ΕΡΕΙCΕΝ · | P 22 τόν] ΤΕΝ P
 ΕΞΑΝΑΡΙΞΕ · | P 23 ΤΜΕΞΑC P 24 ΟΑΜΟΝ P ὥς] ΟC,
deinde ΕCΕΥΕ ΚΥΛΙΝΗCΕΑΙΝΕCΕΑΙΔΙΟΜΙΔΟΥ · | P

- 7 impastus stabula alta leo ceu saepe peragrans,
suadet enim uesana fames, si forte fugacem
conspexit capream aut surgentem in cornua ceruum,
gaudet hians inmane comasque arrexit et haeret
uisceribus super accumbens lauit improba taeter 5
ora cruor:
sic ruit in densos alacer Mezentius hostes.
- 8 ὥστε λέων ἐχάρη μεγάλῳ ἐπὶ σώματι κύρσας
εὐρῶν ἢ ἔλαφον κεραὸν ἢ ἄγριον αἶγα
πεινάων· μάλα γάρ τε κατεσθίει, εἶπερ ἂν αὐτὸν 10
σεύωνται ταχέες τε κύνες θαλεροὶ τ' αἰζηοί·
ὥς ἐχάρη Μενέλαος Ἀλέξανδρον θεοειδέα
ὀφθαλμοῖσιν ἰδὼν· φάτο γὰρ τίσασθαι ἀλείτην. —
- 9 βῆ δ' ἴμεν ὥστε λέων ὀρεσίτροφος, ὅστ' ἐπιδευῆς
δηρὸν ἔη κρειῶν, κέλεται δέ εἰ θυμὸς ἀγήνωρ 15
μῆλων πειρήσοντα καὶ ἐς πνικινὸν δόμον ἐλθεῖν.
εἶπερ γὰρ χ' εὐρησι παρ' αὐτόφι βώτορας ἄνδρας
σὺν κνσὶ καὶ δούρεσσι φυλάσσουντας περὶ μῆλα,
οὐδ' ἴα τ' ἀπείρητος μέμονε σταθμοῖο δῖεσθαι,
ἀλλ' ὄγ' ἄρ' ἢ ἤρπαξε μετάλμενος ἢ καὶ αὐτὸς 20
ἔβλητ' ἐν πρώτοισι θοῆς ἀπὸ χειρὸς ἄκοντι·
ὥς ἴα τότε ἀντίθεον Σαρπηδόνα θυμὸς ἀνῆξε
τεῖχος ἐπαίξαι, διὰ τε ῥήξασθαι ἐπάλξεις.

1 Aen. X 723   8 Il. Γ 23   14 Il. M 299

1 saepe peragrans add. Cantabrig., om. P   2 post enim
deleta fai in P   8 ΩCΔE P   10 εἶπερ] ΕΠΕΡ P   11 KY-

NECE P   12 ΩCEXAPELLΛ NELLACA ΛEΓANΔPONE EOEI-
ΔEA. | P   13 OΦEALLMOICINADΩN P   TEICACEAIΔAIEI-
THN. | P   14 uersiculum om. P   15 ἔη] EN P   KEΛEETAI-
ΔECEYMOC P   16 ΠEIPECONTA P   ΠIKINON P   EΛEEI. |
P   17 χ'] K P   AYTOEIBΩTOPICAHΔPAC. | P   18 CIN P'
καί] KA P   19 APPEIPHTOC P'   CTAEOMOIO ΔIECEAI. | P

20 HPITZE P   καί] K P   21 ΠPOTOIC I P'   θοῆς] EOHO P
ἀπό] ΛΠO P   22 ANTIEEON P   EYMOCENHKE. | P   23

TOIXOCETAIΔIATETMHZACTAI P

spargitur et tellus lacrimis, sparguntur et arma. 10
 δεύοντο ψάμαθοι δεύοντο δὲ τεύχεα φωτῶν.
 cingitur ipse furens certatim in proelia Turnus 11
 iamque adeo rutilum thoracā indutus aenis
 horrebat squamis surasque incluserat auro
 5 tempora nudus adhuc, laterique adcinxerat ensem:
 fulgebatque alta decurrens aureus arce.
 ὣς φάτο· Πάτροκλος δὲ κορύσσειτο νόροπι χαλκῶ. 12
 κνημίδας μὲν πρῶτα περὶ κνήμησιν ἔθηκε
 10 καλὰς, ἀργυρέοισιν ἐπισφυροίοις ἀραρυίας·
 δεύτερον αὖ θώρηκα περὶ στήθεσιν ἔδυνε
 ποικίλον ἀστερόεντα ποδώκεος Αἰακίδαο·
 ἀμφὶ δ' ἄρ' ὅμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον
 χάλκεον· αὐτὰρ ἔπειτα σάκος μέγα τε στιβαρόν τε·
 15 κρατὶ δ' ἐπ' ἰφθίμῳ κυνέην εὕτυκτον ἔθηκεν,
 ἵππουριν· δεινὸν δὲ λόφος καθύπερθεν ἔνευεν.
 εἶλετο δ' ἄλκιμα δοῦρα, τὰ οἱ παλάμηφιν ἀρήρει.
 20 purpureus ueluti cum flos succisus aratro 13
 languescit moriens, lassoue papauera collo
 demisere caput, pluuiā cum fortē grauantur.
 μήκων δ' ὡς ἐτέρωσε κάρη βάλεν, ἦτ' ἐνὶ κήπῳ
 καρπῶ βροιδουμένη, νοτίησί τε εἰαρινῆσιν·
 ὡς ἐτέρωσ' ἤμυσε κάρη πῆληκι βαρυνθέν.

Et haec quidem iudicio legentium relinquenda XI
 25 sunt, ut ipsi aestiment, quid debeant de utriusque
 collatione sentire. si tamen me consulas, non negabo,
 non numquam Vergilium in transferendo densius ex-
 coluisse, ut in hoc loco

1 Aen. XI 191   2 Il. Ψ 15   3 Aen. XI 486   8 Il. Π
 130   18 Aen. VIII 435   21 Il. Θ 306

8 ΚΟΡΥΣΣΕΤΗΩΡΟΠΙ P   9 ἔθηκε] ΕΟΝΚΕ· | P   10
 ΑΡΓΥΡΕΝΟΙCΙΝ P   12 ΝΟΔΩΚΕΟC P   15 δ'] ΔΕ P
 ΕΥΤΥΚΤΟ P'   16 ΔΕΙΔΝΟΝ P   ΚΑΘΥΠΡΕΕΝ P   17 ΠΑΛ-
 ΛΑΜΗΦΙΝ   19 languescit P'   22 ΒΙΘΟΜΕΝΗ P   νοτίησι]
 ΝΟΤΙΤΕ P   23 ΕΤΕΡΩC ΕΜΥCΕ P   ΚΑΡΕΠΗΛΕΚΥ P

- 2 qualis apes aestate noua per florea rura
exercet sub sole labor cum gentis adultos
educunt fetus aut cum liquentia mella
stipant et dulces distendunt nectare cellas,
aut onera accipiunt uenientum aut agmine facto 5
ignauum fucos pecus a praesepibus arcent.
feruet opus redolentque thymo fragrantia mella.
- 3 ἤντε ἔθνεα εἴσι μελισσάων ἀδινάων
πέτρης ἐκ γλαφυρῆς αἰεὶ νέον ἐρχομενάων·
βοτρυδὸν δὲ πέτονται ἐπ' ἄνθεσιν εἰαρινοῖσιν, 10
αἰ μὲν τ' ἐνθα ἄλις πεποτήγεται, αἰ δὲ τε ἐνθα·
ὡς τῶν ἔθνεα πολλὰ νεῶν ἄπο καὶ κλισιάων
ἠμόνος προπάρουθε βαθείης ἐστιχόωντο
ἰλαδὸν εἰς ἀγορήν· μετὰ δὲ σφισιν Ὅσσα δεδήει.

- 4 uides descriptas apes a Vergilio opifices, ab Homero 15
uagas: alter discursum et solam uolatus uarietatem,
5 alter exprimit natiuae artis officium. in his quoque
uersibus Maro extitit locupletior interpres

o socii, neque enim ignari sumus ante malorum,
o passi grauiora, dabit deus his quoque finem. 20
uos et Scyllaeam rabiem penitusque sonantes
accestis scopulos, uos et Cyclopea saxa
experti: reuocate animos maestumque timorem
mittite: forsan et haec olim meminisse iuuabit.

1 Aen. I 430

8 Il. B 87

19 Aen. I 198

3 Inquantia P' 7 fragrantia P 8 ΕΘΕΝΕΛΕCΙ P
ΔΔΙΑΝΑΩΝ P' 9 post ΛΑΦΥΡΗC in ras. scripta et rursum
deleta ΠΕΤΗCΕΚ ΚΛΑ ΦΥΡΗC in P ΕΡΧΟΙΜΕΝΑΩΝ · | P
10 ἐπ'] ΕΝ P 11 ΠΕΠΟΤΑΤΑΙ P 12 ΕΟΝΕΑ P ΔΝΟ-
ΚΕΚΑΙCΙΑΩ · | P 13 ΒΑΘΕΙΝCΕCΟΡΠΤΧΩΩΝΤΟ · | P 14
ΕΙΔΑΔΟΝ P ΑΤΟΡΗΝ P ΜΑΤΑ P' 16 uolatum ut uid. P'
21 scilleā P 22 accectis P' firpulof ut uid. P' ciclo-
pea P

ὦ φίλοι, οὐ γάρ πώ τι κακῶν ἀδαήμενές εἰμεν· 6
 οὐ μὲν δὴ τόδε μείζον ἔπι κακόν, ἢ ὅτε Κύκλωψ
 εἶλει ἐνὶ σπῆι γλαφυρῶ κρατερῆφι βίηφι·
 ἀλλὰ καὶ ἔνθεν ἐμῇ ἀρετῇ βουλῇ τε νόῳ τε
 ἐκφύγομεν· καὶ πού τῶνδε μνήσεσθαι οἶω.

Vlixes ad socios unam commemoravit aerumnam: hic 7
 ad sperandam praesentis mali absolutionem gemini
 casus hortatur euentu. deinde ille obscurius dixit

καὶ πού τῶνδε μνήσεσθαι οἶω,

hic apertius

forsan et haec olim meminisse iuuabit.

sed et hoc, quod uester adiecit, solacii fortioris est. 8
 suos enim non tantum exemplo euadendi sed et spe
 futurae felicitatis animauit, per hos labores non solum
 sedes quietas sed et regna promittens. hos quoque 9
 uersus inspicere libet

ac ueluti summis antiquam in montibus ornum
 cum ferro accisam crebrisque bipennibus actam
 eruere agricolae certatim: illa usque minatur
 et tremefacta comam concusso uertice nutat
 uulneribus donec paulatim euicta supremum
 congemuit traxitque iugis auulsa ruinam.

ἤριπε δ' ὡς ὅτε τις δοῦς ἤριπεν ἢ ἀχερωῖς
 ἢ ἐπίτυς βλωθρῇ, τήντ' οὔρεσι τέκτονες ἄνδρες
 ἐξέταμον πελέκεσσι νεήκεσι νήιον εἶναι.

magno cultu uester difficultatem abscidendae arboreae
 molis expressit, uerum nullo negotio Homericæ arbor
 absciditur.

1 Od. μ 208 17 Aen. II 626 23 Il. N 389 Π 482

1 ΠΟ P' 2 ΚΥΚΛΩΨ · | P 3 ΓΛΑΦΥΡΩΙ P 5 ΜΝΗ-
 ΚΕΘΑΙΟ · | Vlixes P 9 ΜΝΕΚΕΣΤΑΙΟ · | hic P 18 bipenni-
 bus P' 23 δ'] ΔΙ P ἦ] Ε P 24 ΠΙΓΥC P ΑΝΑΡΕC P
 25 ΠΕΛΕ**ΚΕΚΚΙ (uid. fuisse ΓΑ) P ΝΕΗΚΕΚΚΙ P

- 10 *haud segnis strato surgit Palinurus et omnes
explorat uentos atque auribus aera captat:
sidera cuncta notat tacito labentia caelo,
Arcturum Pliadasque Hyadas geminosque Triones,
armatumque auro circumspicit Orionem.*
*αὐτὰρ ὁ πηδαλίῳ ἰθύνετο τεχνήντως
ἤμενος· οὐδέ οἱ ὕπνος ἐνὶ βλεφάροισιν ἔπιπτε
Πληιάδας τ' ἔσορῶντι καὶ ὀψὲ δύοντα Βοώτην
ἄρκτον δ', ἣν καὶ ἄμαξαν ἐπίκλησιν καλέουσιν,
ἣτ' αὐτοῦ στρέφεται καὶ τ' Ὠρίωνα δοκεύει.*
- 11 gubernator, qui explorat caelum, crebro reflectere cer-
uicem debet captando de diuersis caeli regionibus
securitatem sereni. hoc mire et uelut coloribus Maro
pinxit. nam quia Arcturus iuxta septemtrionem est,
Taurus uero, in quo Hyades sunt, sed et Orion, in
regione austri sunt, crebram ceruicis reflexionem in
12 Palinuro sidera consulente descripsit. Arcturum
inquit: ecce intuetur partem septemtrionis; deinde
Pliadasque Hyadas: ecce ad austrum flectitur;
geminosque Triones: rursus ad septemtriones uertit
aspectum; armatumque auro circumspicit Ori-
ona: iterum se ad austrum reflectit. sed et uerbo
circumspicit uarietatem saepe se uicissim conuertent-
13 tis ostendit. Homerus gubernatorem suum semel in-
ducit intuentem Pliadas, quae in australi regione sunt,
semel Booten et Arcton, quae sunt in septem-
trionali polo.
- 14 nec tibi diua parens generis nec Dardanus auctor,
perfade. sed duris genuit te cautibus horrens

1 Aen. III 513   6 Od. ε 270   28 Aen. III 365

4 hiadas *p*, hīdaf *P*   6 ΑΙΤΑΡ *P*   ΤΕΧΝΗΝΤΩC ·
HMONOC *P*   7 ΠΙΠΤΕ̄ · *P*   8 ΠΑΗ*ΙΑΔΑΠΕCΩΡΝΤΙ *P*
ΑΥΟΝΤΑ *P*   9 ΑΚΤΟΝ *P'*   ΗΠΙΚΛΗCΙΝ *P'*   ΚΑΛΕΟΙCῙ · | *P*
15 taruf *P'*   yadef *P*   19 in phadasq. posterior a in ras.
in *P*   yadaf *P*   22 reflectitur *P'*

Caucasus, Hyrcanaeque admorunt ubera tigres.

νηλεές· οὐκ ἄρα σοί γε πατήρ ἦν ἰππότα Πηλεὺς,
οὐδὲ Θέτις μήτηρ· γλαυκὴ δὲ σε τίκτη θάλασσα.

plene Vergilius non partionem solam, sicut ille quem 15
5 sequebatur, sed educationem quoque nutritionis
tamquam belualem et asperam criminatur. addidit
enim de suo

Hyrcanaeque admorunt ubera tigres,

quoniam uidelicet in moribus inolescendis magnam
10 fere partem nutricis ingenium et natura lactis tenet,
quae infusa tenero et mixta parentum semini adhuc
recenti ex hac gemina concretionem unam indolem con-
figuratur. hinc est, quod providentia naturae similitu- 16
dinem natorum atque gignentium ex ipso quoque
15 nutritu praeparans fecit cum ipso partu alimoniae
copiam nasci. nam postquam sanguis ille opifex in
penetralibus suis omne corpus effinxit atque aluit,
aduentante iam partus tempore idem ad corporis
materni superna conscendens in naturam lactis albescit,
20 ut recens natis idem sit altor, qui fuerat fabricator.
quam ob rem non frustra creditum est, sicut ualeat 17
ad fingendas corporis atque animi similitudines uis et
natura seminis, non secus ad eandem rem lactis quo-
que ingenia et proprietates ualere. neque in homini- 18
25 bus id solum sed in pecudibus quoque animaduersum.
nam si ouium lacte haedi aut caprarum agni forsitan
alantur, constat ferme in his lanam duriolem, in illis
capillum gigni teneriolem. in arboribus etiam et 19
frugibus ad earum indolem uel detrectandam uel
30 augendam maior plerumque uis et potestas est aqua-

2 Il. Π 33

1 hycanæq. P' 2 ΝΗΕΕΛΕC P COY P 3 ΘΕΘΙC P
ΤΑΛΑCΑ P' 8 hircanæq. P 26 ἐδι P 27 illis Cantabrig.:
hif P

rum atque terrarum, quae alunt, quam ipsius, quod iacitur, seminis, ac saepe uideas laetam nitentemque arborem, si in locum alterum transferatur, suco terrae deterioris elanguisse. ad criminandos igitur mores defuit Homero, quod Vergilius adiecit

- 20 non tam praecipites biuigo certamine campum
 corripuere ruuntque effusi carcere currus:
 nec sic immissis aurigae undantia lora
 concussere iugis pronique in uerbera pendent.
 οἱ δ' ὡς ἐν πεδίῳ τετραόροι ἄρσενες ἵπποι,
 πάντες ἀφορμηθέντες ὑπὸ πληγῆσιν ἱμάσθλης,
 ὑψόσ' ἀειρόμενοι θίμφα πρήσσουσι κέλευθα.

- 21 Graius poeta equorum tantum meminit flagro ani-
 mante currentium, licet dici non possit elegantius
 quam quod adiecit ὑψόσ' ἀειρόμενοι, quo expressit 15
 22 quantum natura dare poterat impetum cursus. uerum
 Maro et currus de carcere ruentes et campos cor-
 ripiendo praecipites mira celeritate descripsit, et accepto
 breui semine de Homero flagro pinxit aurigas con-
 cutientes lora undantia et pronos in uerbera pendent: 20
 nec ullam quadrigarum partem intactam reliquit, ut
 esset illi certaminis plena descriptio.

- 23 magno ueluti cum flamma sonore
 uirgea suggeritur costis undantis aeni,
 exsultantque aestu latices, furit intus aquae uis, 25
 fumidus atque alte spumis exuberat amnis.
 nec iam se capit unda: uolat uapor ater ad auras.

6 Aen. V 144

10 Od. v 81

23 Aen. VII 462

10 ὨΚΤΕΝ P ΤΕΙΡΑΟΡΟΙ P ΠΑΝΤΗΣ P ΑΦΟΡ-
 ΜΗΘΕC P 11 ΙΜΑCΟΛΗΣ · ΥΨΟΡC P ΠΙΜ|ΦΑΑΠΡΗΣ-
 CΥCΥ P 15 adiecit om. P ΥΨΟΡC P 16 cursus *Can-*
tabrig.: curruf P 17 carcere om. P' 24 uir|geritur costif P
 25 aquai *Bentleius* (*Mus. Rhen. 1881, 325*)

ὥς δὲ λέβης ζεῖ ἔνδον ἐπειγόμενος πυρὶ πολλῷ
 κνίσῃ μελδόμενος ἀπαλοτρεφέος σιάλοιο
 πάντοθεν ἀμβολάδην, ὑπὸ δὲ ξύλα κάγκανα κεῖται·
 ὥς τοῦ καλὰ ῥέεθρα πυρὶ φλέγετο, ζέε δ' ὕδωρ.

5 Graeci uersus aeni continent mentionem multo igne 24
 ebullientis: et totum ipsum locum haec uerba ornant
 πάντοθεν ἀμβολάδην. nam scaturrigines ex omni
 parte emergentes sic eleganter expressit. in Latinis 25
 uersibus tota rei pompa descripta est, sonus flammae
 10 et pro hoc, quod ille dixerat, πάντοθεν ἀμβολάδην,
 exultantes aestu latices et amnem fumidum exube-
 rantem spumis atque intus furentem: unius enim
 uerbi non repperiens similem dignitatem compensauit,
 quod deerat, copiae uarietate descriptionis. adiecit
 15 post omnia

nec iam se capit unda,

quo expressit, quod semper usu euenit suppositi nimie-
 tate caloris. bene ergo se habet poeticae tubae cultus,
 omnia, quae in hac re eueniunt, comprehendens.

20 Portam, quae ducis imperio commissa, recludunt 26
 freti armis, ultroque inuitant moenibus hostem.
 ipsi intus dextra ac laeua pro turribus adstant,
 armati ferro et cristis capita alta coruscis.
 quales aeriae liquentia flumina circum,
 25 siue Padi ripis Athesim seu propter amoenum,
 consurgunt geminae quercus intonsaque caelo
 adtollunt capita et sublimi uertice nutant.

1 Π. Φ 362 20 Aen. VIII 675

1 ΕΝΛΟΝΕΤΙΕΙΓΟΜΕΝΟΣ P ΠΙΟΛΛΩ · P 2 ΑΠΑΛΡΦΕΟΣ
 Ο
 ΣΙΑΛΙΟ · P 3 ΑΜΒΟΛΛΑΔΕΝ ΥΠΟ ΔΕ ΥΑΛΚΑΤΚΑΝΑ · P
 4 ὥς] ὦ P ΚΑΑ|Α P ΠΥΡΥΦΑΕΤΕΤΩΣΤΟΛΥΛΩΡ · P
 7 et 10 ΑΜΒΟΛΑΔΕΝ P 11 exultant estu P 12 Vmū*
 (s add. p) P 21 ἰ hostē · P 23 choruscif P 25 atefim P
 in amēn̄ est v in ras. in P 26 gemi|mi nequerē (posterior
 mī add. Pm) P

27 τὼ μὲν ἄρα προπάροιντε πυλάων ὑψηλάων
 ἕστασαν ὡς ὅτε τε δρῦες οὔρεσιν ὑψικῶρηνοι,
 αἴτ' ἄνεμον μίμνουσι καὶ ὑετὸν ἤματα πάντα,
 ῥίξῃσιν μεγάλλῃσι διηνεκέεσ' ἀραρυταί·
 ὧς ἄρα τὼ χεῖρεσσι πεποιθότες ἠδὲ βίηφι
 μίμνον ἐπερχόμενον μέγαν Ἄσιον οὐδ' ἐφέβοντο.

28 Graeci milites Polypoetes et Leonteus stant pro portis, et immobiles Asium aduenientem hostem uelut
 29 fixae arbores opperiantur. hactenus est Graeca descriptio. uerum Vergiliana Bitian et Pandarum portam ultro recludere facit, oblaturus hosti quod per uota quaerebat, ut conpos castrorum fieret, per hoc futuros in hostium potestate: et geminos heroas modo turres uocat, modo describit luce cristarum coruscas: nec arborum, ut ille, similitudinem praetermisit, sed
 30 uberius eam pulchriusque descripsit. nec hoc negauerim, cultius a Marone prolatum

olli dura quies oculos et ferreus urguet
 somnus: in aeternam clauduntur lumina noctem.
 ὧς ὁ μὲν ἐνθα πεσῶν κοιμήσατο χάλκεον ὕπνον.

XII In aliquibus par paene splendor amborum est ut in his

sparsit rara ungula roes
 sanguineos mixtaque cruor calcatur arena.

αἵματι δ' ἄξων
 νέρθεν ἅπας πεπάλακτο καὶ ἄντυγες αἰ περὶ δίφρον.

1 Il. M 131 18 Aen. X 745 20 Il. Λ 241 23 Aen. XII
 339 25 Il. Λ 534

1 ΕΡΑ P πυλάων ὕ.] ΠΥΨ * ΗΛΑΩΝ (in ras. fuit N) P
 2 ΕΣΤΙΑΣΑΝ P ΔΡΙΕΣ P ΥΨΙΚΡΗΝΟΙ P 3 ΑΝΕΜΟΜ P
 ΚΑΥ P ὑετόν] ΤΕΤΟΝ P πάντα] ΝΑΝΤΑ P 4 ΡΙΖΕCΙΝ P
 ΔΙΗΝΕ ΚΕCΣΑΡΑΡΥΤΑΙ . | P 5 ΧΕΙΡΕCΙΠΕΤΟΙΘΕΤΕC P
 Δ
 CΙΟΝ P 7 πολυρο&ef P 8 &iā'mobiles P 9 οπε|ριουτ̄ . P
 14 choruscof P 20 ΧΑΚΕΟΝΥΠΝΟ P 26 ΠΕΝΑΛΑΚΤΟ P
 ΑΝΓΕC P ΔΙΦΡΟ . P quae post δίφρον addidit δεc ἄρ' ἀφ'
 ἰππέων ὀπλέων βαθάμιγγεc ἔβαλλον Ianius, non leguntur in P

et luce coruscus aena

2

ἀνγὴ χαλκείη κορούθων ἀπὸ λαμπομενέων.

quaerit pars semina flammae.

3

σμέρμα πυρὸς σώζων.

Indum sanguineo ueluti uiolauerit ostro

4

siquis ebur.

ὡς δ' ὅτε τίς τ' ἐλέφαντα γυνὴ φοίνικι μίγη.

si tangere portus

5

infandum caput ac terris adnare necesse est

et sic fata Iouis poscunt, hic terminus haeret:

at bello audacis populi uexatus et armis,

finibus extorris, complexu auulsus Iuli

auxilium imploret uideatque indigna suorum

funera, nec cum se sub leges pacis iniquae

tradiderit, regno aut optata luce fruatur

sed cadat ante diem mediaque inhumatus harena.

κλυῖθι Ποσαΐδαον γαιήοχε κvanoχαΐτα.

6

εἰ ἐτέον γε σὺς εἰμι, πατήρ δ' ἐμὸς εὐχεται εἶναι,

δὸς μὴ Ὀδυσσεῖα πολυπόροθιον οἴκαδ' ἰκέσθαι

ἀλλ' εἰ καὶ οἱ μοῖρα φίλους τ' ἰδέειν καὶ ἰκέσθαι

οἶκον ἐς ὑπόροφον καὶ ἐγὼ ἐς πατρίδα γαῖαν,

ὄψὲ κακῶς ἔλθοι ὀλέσας ἀπο πάντας ἑταίρους

νηὸς ἐπ' ἀλλοτρίης, εὐροὶ δ' ἐν πῆματα οἴκῳ.

7

proxima Circaeae raduntur littora terrae,

1 Aen. II 470

2 Il. N 341

3 Aen. VI 6

4 Od. ε

490

5 Aen. XII 67

7 Il. Δ 141

8 Aen. III 612

17 Od.

1 528

24 Aen. VII 10

2 ΧΑΛΚΕΙΝ P ΛΑΝΟΜΕΤΑΘΩΝ³. P 7 γυνή] ΤΥΝΕ P

8 sic P 9 infantū P 11 ad P 15 post aut deletum potia-

tur in P 17 ΚΑΥΘΙΠΟΤΟΙΔΑΛΟΝ ΓΑΙΗΟΧΕ P 18 γέ] ΤΕ P

ΕΜΟΧ P 19 ΝΤΟΛΙΠΟΡΘΙΟΝ P quae post ἰκέσθαι addidit

Ianius υἱὸν Λαέρτew Ἰθάκῃ ἐνὶ οἴκῳ ἔχοντα in nullo Homeri

codice apud Larochium leguntur et uerissime hodie pro inter-

polatis habentur neque leguntur in P 20 ΜΟΙΡΦΙΑΟΥΣ P

21 ΥΨ ** ΟΡΟΦΟΝΣΑΙ P ΤΑΙᾶ. P 22 ἔλθοι] ΕΛΘΟΙ P

ΕΤΑΙΡΥΣ. | P 23 ΝΗC P δ'] ΔΙ P ΠΕΜΑΤΑ P'

diues inaccessos ubi Solis filia Circe
 assiduo resonat cantu tectisque superbis
 urit odoratam nocturna in lumina cedrum,
 arguto tenues percurrrens pectine telas.

- 8 ἦεν ὄφρα μέγα σπέος ἵκετο. τῷ ἐνὶ νύμφῃ 5
 ναῖεν ἐνπλόκαμος, δεινὴ θεός, αὐδήεσσα.
 πῦρ μὲν ἐπ' ἐσχαρόφιν μέγα καίετο, τηλόσε δ'
 ὀδμῇ
 κέδρου τ' εὐκέατοιο θύου τ' ἀνὰ νῆσον ὀδώδει
 δαιομένων· ἢ δ' ἔνδον ἀοιδιάουσ' ὀπὶ καλῆ 10
 ἰστὸν ἐποιχομένη χρυσεῖη κερκίδ' ὕφαινεν.

- 9 Maeonio regi quem serua
 sustulerat uetitisque ad Troiam miserat armis.
 Βουκολίων δ' ἦν υἱὸς ἀγαυοῦ Λαομέδοντος,
 πρεσβύτατος γενεῆν, σκότιον δέ εἰ γείνατο μήτηρ. 15
 10 ille autem expirans: non me quicumque es inulto
 uictor nec longum laetabere: te quoque fata
 prospectant paria atque eadem mox arua tenebis.
 ad quem subridens mixta Mezentius ira:
 nunc morere, ast de me diuum pater atque homi- 20
 num rex.

- 11 ἄλλο δέ τοι ἐρέω, σὺ δ' ἐνὶ φρεσὶ βάλλεο σῆσιν,
 οὐ θῆν οὐδ' αὐτὸς δηρὸν βέη ἀλλά τοι ἤδη
 * * * * *
 χερσὶ δαμέντ' Ἀχιλῆος ἀμύμονος Αἰακίδαο. 25

et alibi]

5 OJ. ε 57 12 Aen. VIII 546 14 Il. Z 23 16] Aen.
 X 739 22 Il. Π 851

1 circe P 5 HIN P META P 6 HAIENEYPAOKA-
 MOC P AYΔNECCA · | P 7 ἐπ'] EP P ΚΑΙΕΤΟ ΤΗΟ-
 ΚΟΝΟΔΟΟΔΟΝ · | P 11 ΧΡΙΧΕ ΚΕΚΡΙΔΙ P 15 ΜΗΤΗC · P
 18 post p̄spectant deletum eadē in P 19 ad quem] atq. P
 20 pater om. P 23 ΒΕΝΑΛΛΤΙΗΔΗ · | P, deinde ΧΕΡCΥ P
 25 ΑΧΙΛΛΗΟC P ΑΥΜΟΝΟC P

τὸν καὶ τεθνηῶτα προσηύδα δῖος Ἀχιλλεύς·
 τέθναθι· κῆρα δ' ἐγὼ τότε δέξομαι ὁππότε κεν δῆ
 Ζεὺς ἐθέλῃ τελέσαι ἢ δ' ἀθάνατοι θεοὶ ἄλλοι.

qualis ubi aut leporem aut candenti corpore cygnum 12
 sustulit alta petens pedibus Iouis armiger uncis,
 quaesitum aut matri multis balatibus agnum
 Martius a stabulis rapuit lupus: undique clamor
 tollitur: inuadunt et fossas aggere conplent.

οἴμησεν δὲ ἀλείς ὥστ' αἰετὸς ὑψιπετήεις 13
 ὅστ' εἴσιν πεδίονδε διὰ νεφέων ἐρεβεννῶν
 ἀρπάξων ἢ ἄρν' ἀπαλὴν ἢ πτώκα λαγῶν·
 ὧς Ἐκτωρ οἴμησε τινάσσων φάσγανον ὀξύ.

Et quia non est erubescendum Vergilio, si mino- XIII
 rem se Homero uel ipse fateatur, dicam, in quibus
 15 mihi uisus sit gracilior auctore.

tunc caput orantis nequiquam et multa parantis 2
 dicere deturbat terrae truncumque reliquit.

hi duo uersus de illo translati sunt

φθεγγομένου δ' ἄρα τοῦδε κάρη κονίησιν ἐμίχθη.

20 uide nimiam celeritatem saluo pondere, ad quam non
 potuit conatus Maronis accedere. in curuli certamine 3
 Homerus alterum currum paululum antecedentem
 et alterum paene coniunctum sequendo qua luce
 signauit?

25 πνοιῇ δ' Εὐμήλοιο μετάφρενον ἠδὲ καὶ ὤμου
 θέομετ'· ἐπ' αὐτῷ γὰρ κεφαλὰς καταθέντε πετέσθην·

1 Il. X 364 4 Aen. VIII 563 9 Il. X 308 16 Aen.
 X 554 19 Il. K 457 25 Il. Ψ 380

Π
 1 ΠΡΟΧΥΔΑ P 2 ΤΕΘΝΑΙ P ΔΕΖΟΜΑΙΟΠΤΙΚΕΝΔΗ·|
 P 3 ΕΘΕΛΕ ΤΕΛΕΣΑ P 4 cignū· | P 9 ΔΓΕΤΟΣ P 10
 πεδίονδε] ΠΕΔΕ P 11 ΛΑΤΩΝ P 12 ΟΙΜΕ|CH P 13 uir-
 gilio add. Cantabrig., om. P 19 ΦΘΕΓΓΟ|ΥΛ'ΑΡΑ P ΚΟ-
 ΝΙΝCΙΝΕΜΙΧΟΝ· P 25 ΕΥΜΕΛΟΙΟ P 26 ΕΘΡΜΕΤΕΡΝΑΥ-
 ΤΩΓ | ΚΑΕΦΑΛΑΣ ΚΑΤΑΘΟΝΕΤΕΣΕ· at iste P

at iste

humescunt spumis flatuque sequentum.

4 mirabilior celeritas consequentis priorem in cursu
pedum apud eundem uatem

ἴχνια ποσσὶν ἔτυπτε πάρος κόνιν ἀμφιχυθῆναι 5

est autem huius uersus hic sensus: si per solum pul-
uereum forte curratur, ubi pes fuerit de terra a cur-
rente sublatus, uestigium sine dubio signatum uidetur:
et tamen celerius cogitatione puluis, qui ictu pedis
5 fuerat excussus, uestigio superfunditur. ait ergo diui- 10
nus poeta, ita proximum fuisse qui sequebatur, ut
occuparet antecedentis uestigium, antequam puluis ei
superfunderetur. at hic uester idem significare cupiens
quid ait?

calcemque terit iam calce Dioces. 15

6 uide et in hoc Homeri cultum

κεῖτ' ἀποδοχμάσας πλατὺν ἀνχένα.

iste ait

ceruicem inflexam posuit.

7 hos quoque uersus si uidetur comparemus 20

*ἄρομα δ' ἄλλοτε μὲν χθονὶ πύλνατο πουλυβοτείρῃ,
ἄλλοτε δ' αἰξάσκει μετήορα.*

iamque humiles iamque elati sublime uidentur
aera per tenerum ferri.

8 *πασάων δ' ὑπὲρ ἦγε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα.* 25
ingrediensque deas supereminet omnes.

2 Georg. III 111 5 Il. Ψ 763 15 Aen. V 324 17 Od.
ι 372 19 Aen. III 631 21 Il. Ψ 368 23 Georg. III 108
25 Od. ζ 107 26 Aen. I 501

5 ποσσὶν ἔτυπτε] ΠΟ|ΔΙΝΕΤΙΝΤΕ P ΚΟΝΙΜΑΜΦΙΧΥΘΗΝΑ·
eft P 17 ΚΑΙΤ P ΠΛΑΤΥΝ P 21 ΧΘΟΝΙ P 23 humi-
lif P 25 ΥΝΕΡΗΓΟΚΑ|ΡΕΕΧΕΝΗΛΕ ΜΕΤΟΠΠΑ P

ὑμεῖς γὰρ θεαί ἐστε, πάρεστε τε ἴστε τε πάντα. 9
 et meministis enim, diuae, et memorare potestis.
 clamores simul horrendos ad sidera tollit: 10
 qualis mugitus fugit cum saucius aram
 taurus et incertam excussit ceruice securim.
 αὐτὰρ ὁ θυμὸν αἰσθε καὶ ἤρουγεν ὡς ὅτε ταῦρος
 ἤρουγεν ἐλκόμενος Ἐλικώνιον ἀμφὶ ἄνακτα
 κούρων ἐλκόντων· γάννται δέ τε τοῖς Ἐνοσίχθων.

inspecto hic utriusque filo quantum distantiam de- 11
 prehendes? sed nec hoc minus eleganter, quod de
 tauro ad sacrificium tracto loquens meminit et Apol-
 linis Ἐλικώνιον ἀμφὶ ἄνακτα. sed et Neptuni me-
 minit γάννται δέ τε τοῖς Ἐνοσίχθων. his autem
 duobus praecipue rem diuinam fieri tauro testis est
 ipse Vergilius

taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo. —
 in segetem ueluti cum flamma furentibus Austris 12
 incidit aut rapidus montano flumine torrens
 sternit agros, sternit sata laeta boumque labores
 praecipitesque trahit siluas, stupet inscius alto
 accipiens sonitum saxi de uertice pastor.
 ὡς δ' ὅτε πῦρ αἰδήλον ἐν ἀξύλω ἐμπέσῃ ὕλῃ,
 πάντῃ τ' εἰλυφόων ἄνεμος φέρει, οἱ δέ τε θάμνοι
 πρόρρηξι προπίπτουσιν ἐπειρόμενοι πυρὸς ὀρυγῆ. —
 θῦνε γὰρ ἄμ πεδίον, ποταμῶ πλήθοντι ἐοικῶς 13
 χειμάρρῳ, ὅστ' ὄκα ῥέων ἐκέδασσε γεφύρας·

1 Il. B 485   2 Aen. VII 645   3 ib. II 222   6 Il. Y 403
 16 Aen. III 119   17 ib. II 304   22 Il. A 155   25 Il. E 87

1 ΥΜΕΓΕΡΑΡΘΕΑΤΕΤΕΟΠΑΡΕΤΕΤΕΙΟΤΕΤΕΠΑ|ΗΤΑ · P
 6 ΑΙΤΑΡ P   Ν|ΡΙΓΕΝ P   8 ΕΛΚΟΝΤΩΝ | P   ΕΝΟCΙΧΕΘΩ ·
 P   13 ΓΑΝΥΔΑΙΔΕ ΤΟΤΕΙCΕΝΟCΙΧΕΩΝ · P   20 filual tunc
 infciul P   22 ὅτε] ΤΕ P   ΑΖΥΛΩΙ P   23 ΠΑΝΤΕΙΖΕΙΑΥ-
 ΦΩΝ P   ΑΜΝΟΙ · | P   24 ΠΡΟΠΙΖΕΙΠΤΟΙCΙΝΕΝΑΤΟΜΕ-
 ΝΟΙ P   25 ΕΘΥΝΕ P'   ΑΜΝΕΔΙΟΝ P   ΠΑΗΘΟΝΤΙΕΟΚΩC · |
 P   26 ΩΚΕΡΑΩΝ P   ΓΕΟΥΡΑC · | P

τὸν δ' οὐτ' ἄρ τε γέφυραι ἐεργμῆναι ἰσχανόωσιν,
 οὐτ' ἄρα ἔρκα ἰσχει ἀλωάων ἐριθηλέων,
 ἐλθόντ' ἐξαπίνης, ὅτ' ἐπιβρίση Διὸς ὕμβρος·
 πολλὰ δ' ὑπ' αὐτοῦ ἔργα κατήριπε κάλ' αἰζηῶν·
 ὡς ὑπὸ Τυδεΐδῃ πυκινὰ κλονέοντο φάλαγγες.

et duas parabolae temeravit, ut unam faceret, trahens hinc ignem inde torrentem, et dignitatem neutrius implevit

14 aduersi rupto ceu quondam turbine uenti
 confligunt, Zephyrusque Notusque et laetus Eois
 Euris equis: stridunt siluae saeuitque tridenti
 spumeus atque imo Nereus ciet aequora fundo.
 ὡς δ' ἄνεμοι δύο πόντον ὀρίνετον ἰχθυόεντα,
 Βορέης καὶ Ζέφυρος, τῷ τε Θρήκηθεν ἄητον,
 ἐλθόντ' ἐξαπίνης· ἄμυδις δέ τε κύμα κελαινὸν
 κορθύεται, πολλὸν δὲ παρῆξ ἄλα φῦκος ἔχενεν

et alibi

15 ὡς δ' Εὐρός τε Νότος τ' ἐριδαίνετον ἀλλήλοιιν
 οὔρεος ἐν βήσσης βαθέην πελεμιζέμεν ὕλην,
 φηγόν τε μελίην τε βαθύφλοιόν τε κράνειαν,
 αἶτε πρὸς ἀλλήλας ἔβαλον ταυνήκεας ὄξους
 ἠῆθ' θεσπεσίη, πάταγος δέ τε ἀγνυμενάων·
 ὡς Τρῶες καὶ Ἀχαιοὶ ἐπ' ἀλλήλοισι θορόντες
 δῆουν, οὐδ' ἕτεροι μῶοντ' ὀλοοῖο φόβοιο.

9 Aen. II 416 13 Il. I 4 18 Il. II 765

1 ΕΕΡΕΜΕΝΑΙ P 2 ΟΥΓ P 3 ΕΞΑΠΙΝΕC P 4 ΚΑ-
 ΤΡΩΩΝ P

ΤΕΡΙΒΕ P ΔΤΕCΙΖΕΩ· | P 5 ΤΙΚΙΝΑΤΙ P ΦΑΛΑΓΕC * *
 (fuit in ras. ut uid. TP) P 9 post aduersi deletum quen in P
 rapto P 10 zephyrḡ P eouf P 13 ὡc δ'] ΩCΔΥC P
 δύο] ΔΥ P 14 ΟΡΗΚΗΘΕΝ P 15 ΕΛΙΟΝΤ P ΕΖΑΠΙΝΗC-
 CΑΜΔΙC P 16 ΚΟΡΘΥΕΤΑΙ ΠΟΛΑΒΟΝΑΕΤΤΑΞΑΛΑΦΥΚΟCΕ-
 ΧΕΙΥΑ· | P 18 ΕΡΙΔΑΙΝΑΛΛΗΑΟΙΝ· | P 19 ΕΝΒΕCΕΒΘΕΗΝ P

ΥΑΗΝ· | P 20 ΜΕΛΙΕΝ P ΒΑΘΥΦΛΟΙΟΝ P 21 ΛΙΤΕΡΙΟC
 Η
 ΑΛΕΛΑCΕΒΑΛΟΝ * * * * * P 23 ΑΧΑΙΟΕΤΤΑΛΗ-
 ΛΟΙCΙ P 24 ΕΤΡΟΙ P

idem et hic uitium, quod superius incurrit, de duabus Graecis parabolis unam dilucidius construendo.

prosequitur surgens a puppi uentus euntis. 16

ἡμῖν δ' αὖ κατόπισθε νεὸς κvanoπρώροιο
5 ἱκμενον οὔρον ἴει πλησίστιον ἐσθλὸν ἑταῖρον.

quod noster dixit κατόπισθε νεός, uester ait surgens a puppi satis decore: sed excellunt epitheta, quae tot et sic apta uento noster imposuit.

uisceribus miserorum et sanguine uescitur atro. 17

10 uidi egomet duo de numero cum corpora nostro
presa manu magna medio resupinus in antro
frangeret ad saxum.

ἀλλ' ὄγ' ἀναίξας ἑτάροις ἐπὶ χεῖρας ἱάλλεν
σύν τε δῶμα μάρψας ὥστε σκύλακας ποτὶ γαίῃ
15 κόπτ'· ἐκ δ' ἐγκέφαλος χαμάδις ῥέε, δεῦε δὲ γαῖαν.
τοὺς δὲ διαμελεῖστί ταμῶν ὠπλίσσατο δόρπον·
ἦσθιε δ' ὥστε λέων ὄρεσίτροφος οὐδ' ἀπέλειπεν
ἐγκατά τε σάρκας τε καὶ ὀστέα μυελόντα.
ἡμεῖς δὲ κλαίοντες ἀνεσχέθομεν Διὶ χεῖρας.

20 narrationem facti nudam et breuem Maro posuit,
contra Homerus πάθος miscuit, et dolore narrandi
inuidiam crudelitatis aequauit.

hic et Aloidas geminos immania uidi 18

25 corpora qui manibus magnum rescindere caelum
adgressi superisque Iouem detrudere regnis.

Ἔτόν τ' ἀντίθεον τηλέκλειτόν τ' Ἐφιάλτην

3 Aen. III 130 4 Od. λ 6 9 Aen. III 622 13 Od. 1
288 23 Aen. VI 582 26 Od. λ 308

1 idem et hic *Bentleius* (*Mus. Rhen.* 1881, 325): demet
huic P, delet hinc *Zeunius* 2 dilutius con. *Bentleius* l. l.

4 ΚΥΑΝΟΠΡΩΠΟΙΟ P 5 ΕΞΕΛΟΝ P 7 decere P' 14
ΔΙΩ P ΚΑΙΗ· | P 15 ΚΟΠΤΕΔΕΠΚΕΦΑΛΟΣ ΧΑΜΑΙΔΙΣ P
16 ΤΟΙΣΔΕ P 18 ΕΤΚΑΤΑ P ΜΥΕΔΟΕΝΤΑ· | P 19

HMIC P 21 pathof P dolere P' 26 ΑΝΤΙΤΕΟΝΤΕΛΕΙΤΟΝΤ
ΕΠΙΑΛΓΗΝ· | P

τοὺς δὴ μηκίστους θρέψε ζείδωρος ἄρουρα,
καὶ πολὺ καλλίστους μετὰ γε κλυτὸν Ὠρίωνα·
ἐννέωροι γὰρ τοίγε καὶ ἐννεαπήχες ἦσαν
εὖρος ἀτὰρ μήκος γε γενέσθην ἐννεόργυιοι.
οἱ δὲ καὶ ἀθανάτοισιν ἀπειλήτην ἐν Ὀλύμπῳ
φυλόπιδα στήσειν πολυάικος πολέμοιο·

Ἔοσαν ἐπ' Ὀλύμπῳ μέμασαν θέμεν αὐτὰρ ἐν Ὀσση
Πήλιον εἰνοσίφυλλον ἔν' οὐρανὸς ἀμβατὸς εἶη.

19 Homerus magnitudinem corporum alto latoque dimensus est, et uerborum ambitu membra depinxit, uester ait immania corpora nihilque ulterius adiecit, mensurarum nomina non ausus attingere. ille de construendis montibus conatum insanae molitionis expressit, hic adgressos rescindere caelum dixisse contentus est. postremo locum loco si compares, pudendam inuenies differentiam. 15

20 fluctus uti primo coepit cum albescere ponto, paulatim sese tollit mare et altius undas erigit, inde imo consurgit ad aethera fundo. ὡς δ' ὅτ' ἐν αἰγιαλῷ πολυηχέϊ κῦμα θαλάσσης ὄρνυτ' ἐπασσύτερον Ζεφύρου ὑποκινήσαντος· πόντῳ μὲν τὰ πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα χέρσῳ ὀηγνύμενον μεγάλα βρέμει, ἀμφὶ δέ τ' ἄκρας κυρτόν ἐὼν κορυφοῦται, ἀποπτύει δ' ἄλῶς ἄχνην. 20

21 ille cum marino motu et littoreos fluctus ab initio describit, hoc iste praeteruolat. deinde, quod ait ille πόντῳ μὲν τὰ πρῶτα κορύσσεται, Maro ad hoc uertit paulatim sese tollit mare. ille fluctus incremento 25

17 Aen. VII 528 20 Il. Δ 422

1 ἸΔΩΡΟΣ ΔΡΟΙΡΑ P 2 ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ P 3 ΕΝΝΕΜ-
ΡΟΙ P καί] K P 4 ΕΝΝΕΩΡΓΥΙΟΙ· | P 7 ΜΕΜΟCΑΝ P
ΟCΗΙ P 8 ΠΕΛΙΟΝΕΙΝΟCΙΦΙΛΛΟΝ P 14 adgressus | P
17 cepit P 20 ΩCΑΔΟΤΕΝΑΙΓΙΛΑΩ ΠΟΔΗΧΕΙ ΚΥΜΑΟΛΑ-
ΛΑ **HC· | (in ras. fuit ΕΕ) P 21 ΕΝΑCΣΥΤΕΡΟΑΙ P 22
ΠΟΝΤΟ P ΚΑΟΥCΣΕΤΑΙ P

suo ait in sublime curuatos littoribus inlidi, et asperginem collectae sordis exspuere, quod nulla expressius pictura signaret, uester mare a fundo ad aethera usque perducit.

5 dixerat, idque ratum Stygii per flumina fratris 22
per pice torrentis atraque uoragine ripas
adnuit et totum nutu tremefecit Olympum.

ἤ καὶ κυανέησιν ἐπ' ὄφρῦσι νεῦσε Κρονίων·
ἀμβρόσια δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
10 κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὀλυμπόν. —
καὶ τὸ κατειβόμενον Στυγὸς ὕδωρ ὅστε μέγιστος
ὄρκος δεινότατός τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσιν.

Phidias cum Iouem Olympium fingeret, interrogatus 23
de quo exemplo diuinam mutuaetur effigiem, respon-
15 dit archetypum Iouis in his se tribus Homeri uersibus
inuenisse

ἤ καὶ κυανέησιν ἐπ' ὄφρῦσι νεῦσε Κρονίων·
ἀμβρόσια δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὀλυμπόν,
20 nam de superciliis et crinibus totum se Iouis uultum
collegisse. quod utrumque uidetis a Vergilio praeter-
missum. sane concussum Olympum nutus maiestate
non tacuit, ius iurandum uero ex alio Homeri loco
sumpsit, ut translationis sterilitas hac adiectione
25 compensaretur.

ora puer prima signans intonsa iuuenta. 24

πρῶτον ὑπηνήτη, τοῦπερ χαριεστάτη ἦβη,

5 Aen. VIII 104 8 Il A 528 11 Il. O 37 26 Aen.
VIII 181 27 Od. κ 279

1 littoribus P' 2 expessibus P' 5 stygii P 6 torrentes
ni fallor P' 7 totam P olipū. | P 8 KRONION. | P
10 ΕΛΕΛΙΖΕΝ P 11 CITYΓΟΣ (Γ corr. ex T) P METICTOC
P 13 fidias P olmpium P 15 archetippum P tubus
P uenibus P' 17 ΚΡΟΗΗΙΩΝ. P 19 ΑΤΑΝΑΤΟΙΟ P
22 olmpium P 26 ora — iuuenta in ras. in P 27 ΥΠΗΝΗ
P NBH P

praetermissa gratia incipientis pubertatis — τοῦπερ
 χαριεστάτη ἡβη — minus gratam fecit Latinam de-
 scriptionem.

- 25 ut fera, quae densa uenantum saepta corona
 contra tela furit seseque haud nescia morti
 inicit et saltu supra uenabula fertur.

Πηλείδης δ' ἑτέρωθεν ἐναντίος ὄρωτο λέων ὡς
 σίντης ὄν τε καὶ ἄνδρες ἀποκτάμεναι μεμάσιν
 ἀγρόμενοι, πᾶς δῆμος· ὁ δὲ πρῶτον μὲν ἀτίζων
 ἔρχεται ἀλλ' ὅτε κέν τις ἀρηιθῶν αἰζηῶν

* * * * *

γίγνεται, ἐν δέ τέ οἱ κραδίη στένει ἄλκιμον ἦτορ,
 οὐρῇ δὲ πλευράς τε καὶ ἰσχία ἀμφοτέρωθεν
 μαστίεται, ἐξ δ' αὐτὸν ἐποτρύνει μαχέεσθαι·
 γλανκιδῶν δ' ἰθὺς φέρεται μένει ἢν τινα πέφυη
 ἀνδρῶν ἢ αὐτὸς φθίεται πρῶτῳ ἐν οὐμίῳ·
 ὡς Ἀχιλλῆ' ὥτρυνε μένος καὶ θυμὸς ἀγῆνωρ
 ἀντίον ἐλθέμεναι μεγαλήτορος Αἰνείαιο.

- 26 uidetis in angustum Latinam parabolam sic esse con-
 tractam, ut nihil possit esse ieiunius, Graecam econtra
 et uerborum et rerum copia pompam uerae uenationis
 implesse. in tanta ergo differentia paene erubescendum
 est comparare.

- 27 haud aliter Troianae acies aciesque Latinae
 concurrunt: haeret pede pes densusque uiro uir.
 ὡς ἄραρον κόρυθές τε καὶ ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαι,
 ἀσπίς ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε κόρυς κόρυν ἀνέρα δ' ἀνήρ.

4 Aen. VIII 551 7 Il. Υ 164 24 Aen. X 360 26 Il.
 Π 214

2 NB^H P 5 haud om. P 7 ENANTIO * C (in ras. fuit Y)
 P 10 ΑΡΧΑΤΑΙ P 11 om. P 12 ΗΝΕΤΑΙ P ΚΡΑΔΙ^HΕ P
 ἦτορ] TOP. | P 14 δ'] Λ P ΜΑΧΕΕΣΤΑΙ P 15 ΓΛΑΥΚΙΩ]
 ON P ΠΕΦΝΕΙ·ΑΝΑΡΩ·N P 16 ΦΘΕΙΕΤΑΙ P οὐμίῳ]
 ΕΜΙΑΩ· P 17 ΟΥΜΟΣ P 26 ΚΟΡΥΘΟΣ P καί] ΚΑ P
 ΟΜΦΑΛΟΕCCΑΡ P 27 ἔρειδε] Ε P

quanta sit differentia utriusque loci lectori aestimandum relinquo.

utque uolans alte raptum cum fulua draconem 28
fert aquila implicuitque pedes atque unguibus haesit:
saucius at serpens sinuosa uolumina uersat,
arrectisque horret squamis et sibilat ore
arduus insurgens: illa haud minus urguet obunco
luctantem rostro, simul aethera uerberat alis.

ὄρνις γὰρ σφιν ἐπῆλθε περησέμεναι μεμαῶσιν, 29
αἰετὸς ὑψιπέτης ἐπ' ἀριστερὰ λαὸν ἔεργων
φοινήεντα δράκοντα φέρον ὀνύχεσσι πέλωρον
ζῶον ἔτ' ἀσπαίροντα· καὶ οὐπω λήθετο χάριος.
κόψε γὰρ αὐτὸν ἔχοντα κατὰ στῆθος παρὰ δειρὴν
ιδνωθεὶς ὀπίσω· ὁ δ' ἀπὸ ἔθεν ἦκε χαμᾶζε
ἀλγήσας ὀδύνησι, μέσῳ δ' ἐνὶ κάββαλ' οὐμίλῳ·
αὐτὸς δὲ κλάγξας πέτετο πνοιῆς ἀνέμοιο.

Vergilius solam aquilae praedam refert, nec Homericae 30
aquilae omen aduertit, quae et sinistra ueniens uin-
centium prohibebat accessum et accepto a captiuo
serpente morsu praedam dolore deiecit, factoque tri-
pudio solistimo cum clamore dolorem testante praeter-
uolat: quibus omnibus uictoriae praeuaricatio signifi-
cabatur. his praetermissis, quae animam parabola
dabant, uelut exanimum in Latinis uersibus corpus
remansit.

parua metu primo, mox sese adtollit in auras, 31
ingrediturque solo et caput inter nubila condit.
ἦτ' ὀλίγη μὲν πρῶτα κορούσεται αὐτὰρ ἔπειτα
οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει.

3 Aen. XI 751   9 Il. M 200   26 Aen. III 176   28 Il. Δ 442

7 ab unco P   9 ΤΑΡ P   ΕΠΕΛΘΕ P   ΜΕΜΑΟCΙ· | P
10 ΥΨΙΠΕΤΕC P   ΕΕΡΓΟΝ P   11 ΦΕΡΟΝ P   ΠΕΛΩΡΩ· | P
13 ΕΧΟΝΤΑ P   14 ἔθεν ἦκε] ΕCΕΗΝ ΚΕ P   15 ΕΝΚΑΒΒΑΧ P
16 ΚΛΑΤΞΑC P   ΑΝΟΜΟΙΟ P   20 serpente P'   28 ΟΔΙΓΟΝ | P
ΠΡΙΠΩΤΑ ΚΟΡΙCΕΓΑΙ P   ΕΠΕΤΑ P   29 Θ add. ante ἐcτή-
ριξε P   ΚΑΤΗΠΙΧΘΟΝΙΑ P

Homerus "*Ἐριν*, id est contentionem, a paruo dixit incipere, et postea in incrementum ad caelum usque succrescere. hoc idem Maro de Fama dixit sed in-
 32 congrue. neque enim aequa sunt augmenta contentionis et famae, quia contentio, etsi usque ad mutuas uastationes ac bella processerit, adhuc contentio est, et manet ipsa, quae creuit, fama uero cum in immensum prodit, fama esse iam desinit et fit notio rei iam cognitae. quis enim iam famam uocet, cum res aliqua a terra in caelum nota sit? deinde nec ipsam
 33 hyperbolen potuit aequare. ille caelum dixit, hic auras et nubila. haec autem ratio fuit non aequandi omnia, quae ab auctore transcripsit, quod in omni operis sui parte alicuius Homericum loci imitationem uolebat inserere, nec tamen humanis uiribus illam diuinitatem ubique poterat aequare, ut in illo loco, quem uolo omnium nostrum iudicio in commune pensari.
 34 Minerua Diomedis suo pugnanti duntaxat flammarum addit ardorem, et inter hostium caedes fulgor capitis uel armorum pro milite minatur

δαίε οἱ ἐκ κόρουθός τε καὶ ἀσπίδος ἀκάματον πῦρ.

35 hoc miratus supra modum Vergilius inmodice est usus. modo enim ita de Turno dicit

tremunt sub uertice cristae
 sanguineae clipeoque micantia fulmina mittunt:
 modo idem ponit de Aenea

ardet apex capiti cristisque ac uertice flamma
 funditur, et uastos umbo uomit aereus ignis.
 quod quam importune sit positum, hinc apparet, quod

21 Il. E. 4   24 Aen. VIII 732   27 ib. X 270

1 ἘΡΙΝ P   3 succrescere P   19 in cedet posterior e in ras. in P   21 ἈΣΠΙΔΟΣ P   ΠΙΡ. P   25 κηροῦ. P'

necdum pugnabat Aeneas, sed tantum in naui ueniens
apparebat. alio loco 36

cui triplici crinita iuba galea alta Chimaeram
sustinet Aetnaeos efflantem faucibus ignis.

5 quid quod Aeneas recens allatis armis a Vulcano et
in terra positus miratur

terribilem cristis galeam flammisque uomentem?
uultis aliam fruendi auiditatem uidere? loci huius 37
supra meminimus: fulgore correptus.

10 ἦ καὶ κτανέησιν ἐπ' ὀφρούσι νεῦσε Κρονίων·
ἀμβρόσια δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὀλυμπον.

sero uoluit loquenti Ioui adsignare parem reueren- 38
tiam. nam cum et in primo uolumine et in quarto
15 et in nono loquatur quaedam Iuppiter sine tumultu,
denique post Iunonis et Veneris iurgium

infit. eo dicente deum domus alta silescit
et tremefacta solo tellus, silet arduus aether,
tum Zephyri posuere, premit placida aequora pontus,

20 tamquam non idem sit, qui locutus sit paulo ante
sine ullo mundi totius obsequio. similis importunitas 39
est in eiusdem Iouis lance, quam ex illo loco sumpsit

καὶ τότε δὴ χρύσεια πατήρ ἐτίτηνε τάλαντα,
nam cum iam de Turno praedixisset Iuno

3 Aen. VII 735 7 ib. VIII 620 17 ib. X 101 23 Il.
X 209

3 triplicē P' chimera P 4 es & hne|of P 7 uo-
cantem P 10 ΚΥΑΝΕΝΕΗC IN P 12 ΚΡΙΟC P ΕΛΕΛΙ-
ΠΕΝ P 13 seruo P 16 uenerif] ieneorif P 17 dicente
dicente domuf P 23 in ΕΤΙΤΗΝΕ post H deletum & (ut uid.)
in P ΤΑΛΑΗΤΑ P

nunc iuuenem imparibus uideo concurrere fatis
 Parcarumque dies et lux inimica propinquat,
 manifestumque esset Turnum utique periturum, sero
 tamen

Iuppiter ipse duas aequato examine lances
 sustinet et fata imponit diuersa duorum.

- 40 sed haec et talia ignoscenda Vergilio, qui studii circa
 Homerum nimietate excedit modum. et re uera non
 poterat non in aliquibus minor uideri, qui per omnem
 poesin suam hoc uno est praecipue usus archetypo. 10
 acriter enim in Homerum oculos intendit ut aemula-
 retur eius non modo magnitudinem sed et simplicita-
 tem et praesentiam orationis et tacitam maiestatem.
- 41 hinc diuersarum inter heroas suos personarum uaria
 magnificatio, hinc deorum interpositio, hinc auctoritas 15
 fabulorum, hinc adfectuum naturalis expressio, hinc
 monumentorum persecutio, hinc parabolarum exagge-
 ratio, hinc torrentis orationis sonitus, hinc rerum
 singularum cum splendore fastigium.

XIII Adeo autem Vergilio Homeri dulcis imitatio est, 20
 ut et in uersibus uitia, quae a non nullis imperite
 reprehenduntur, imitatus sit, eos dico, quos Graeci
 uocant ἀκεφάλους, λαγαρούς, ὑπερκαταληκτικούς, quos
 hic quoque Homericum stilum approbans non refugit,
 2 ut sunt apud ipsum ἀκέφαλοι 25

arietat in portas,
 parietibus textum caecis iter

1 Aen. XII 149 5 ib. XII 725 26 ib. XI 890 27 ib. V 589

5 post examine deletum dual, omisso uoc. lances in P
 10 archetypo P 12 eius add. Cantabr. om. P 13 orationis
 in ras. in P 17 persecutio P 19 fastigium P 23 ΑΑΓΛ-
 ΡΟΥΣ P 24 heroicum stilum P 25 acephali P 26 por-
 tif P 27 abietibus textum P

et similia, λαγαροὶ autem, qui in medio uersu breues 3
syllabas pro longis habent

et duros obice postes.

concilium ipse pater et magna incepta Latinus.

5 ὑπερκαταληκτικοὶ syllaba longiores sunt 4

quin protinus omnia

et

Vulcano decoquit humorem

et

10 spumas miscent argenti uiuaque sulphura

et

arbutus horrida.

sunt apud Homerum uersus uulsis ac rasis similes 5
et nihil differentes ab usu loquendi. hos quoque tam-
15 quam heroice incomptos adamauit

ἵππους δὲ ξανθὰς ἑκατὸν καὶ πενήκοντα
πάσας θηλείας.

omnia uincit Amor et nos cedamus Amori —
nudus in ignota Palinure iacebis harena.

20 sunt amoenae repetitiones, quas non fugit 6

ἄτε παρθένος ἠιδεὸς τε
παρθένος ἠιδεὸς τ' ὀαρίζετον ἀλλήλοιιν.

Pan etiam Arcadia mecum si iudice certet

Pan etiam Arcadia dicet se iudice uictum.

3 Aen. XI 890   4 ib. XI 469   6 ib. VI 33   8 Georg.
I 295   10 ib. III 449   12 ib. II 69   16 Il. A 680   18
eclog. X 69   19 Aen. V 871   21 Il. X 127   23 eclog.
III 58

1 beuef P'   2 fillabaf P   5 fillaba P   7 et om. P
10 argenti miscent P   16 καί] K P, *deinde* ΠΕΝΤΕΚΟΝΤΑ P
H
ΤΕΛΕΙΑC P   20 amene P   21 ΠΑΡΦΕΝΟC ΗΙΟΕΟC P
22 ΠΑΡΟΕΝΕC· ΗΟΕΟC P   ΤΕ] Π P   23 et 24 archadia P

7 Homericā quoque epitheta quantum sit admiratus imitando confessus est

μοιρηγενὲς ὀλβιόδαιμον,
χαλκεοθωρήκων ἀτὰρ ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαι,
θωρήκων τε νεοσμῆκτων,
κυανοχαῖτα Ποσειδάων,
Διὸς νεφεληγερέταο,
οὔρεά τε σκίοεντα θάλασσά τε ἠχῆεσσα,
κύαμοι κυανόχροες,

et mille talium uocabulorum, quibus uelut sideribus 10
8 micat diuini carminis uariata maiestas. ad haec a uestro respondetur

malesuada fames
auricomi rami
centumgeminus Briareus.

adde et fumiferam noctem, et quicquid in singulis
9 paene uersibus diligens lector agnoscit. saepe Home-
rus inter narrandum uelut ad aliquem dirigit orationem

ἐνθ' οὐκ ἂν βρίζοντα ἴδοις Ἀγαμέμνονα δίον,

et

φαίης κεν ζάκοτόν τινα ἔμμεναι ἄφρονά θ' αὐτως.

10 nec hoc Vergilius praetermisit

migrantes cernas totaque ex urbe ruentes

et

3 Il. Γ 182 4 Il. Δ 448 5 Il. Ν 342 6 Il. Ν 563 et
Ξ 390 7 Il. Ε 631 8 Il. Α 157 9 Il. Ν 589 13 Aen.
VI 276 14 ib. VI 141 15 ib. VI 287 16 ib. VIII 255
19 Il. Δ 223 21 Il. Γ 220 23 Aen. III 401

3 ΜΟΙΡΗΤΗΝΕ ΣΟΛΟΒΙΟΛΙΜΟΝ P 4 ΑΣΠΙΔΕΣ P 5
ΘΟΡΗΚ · ΩΝΕΟCCΜΗΚ|ΤΩΝ ΚΟΑΝΟΧΑΙΤΑΠ · ΟCΙΔΩΝ P 7
ΝΕΦΕ · ΛΗΤΕΡΕ | ΤΑΟΟΥΡΤΕΑ P 8 ΟΑΛΛΑΑΤΗΗ · ΧΝΕΕΑ P
19 ΕΝΕ P ΒΡΙΖΟΝΑ P ΑΤΑΜΕΜΝΟΝΑ P 21 ΦΑΙΝC |
ΡΕΝΤΑΚΟΤΟΝ P ΑΛΦΡΟΝΑΤΑΥ^{ΤΑC} · | P

totumque instructo Marte uideres
feruere Leucaten

et

Pelago credas innare reuulsas

5 Cycladas

et

studio incassum uideas gestire lauandi.

item diuinus ille uates res uel paulo uel multo ante 11
transactas opportune ad narrationis suae seriem re-
10 uocat, ut et historicum stilum uitet non per ordinem
digerendo, quae gesta sunt, nec tamen praeteritorum
nobis notitiam subtrahat. Theben Asiae ciuitatem 12
aliasque plurimas Achilles, antequam irasceretur, euer-
terat, sed Homeri opus ab Achillis ira sumpsit ex-
15 ordium. ne igitur ignoraremus, quae prius gesta sunt,
fit eorum tempestiua narratio

ὠχόμεθ' ἐς Θήβην ἱερὴν πόλιν Ἑτῖωνος,
τὴν δὲ διεπράθομέν τε καὶ ἤγομεν ἐνθάδε πάντα,

et alibi

20 δώδεκα δὴ σὺν νηυσὶ πόλεις ἀλάπαξ' ἀνθρώπων,
πεξὸς δ' ἔνδεκά φημι κατὰ Τροίην ἐρίβωλον.

item ne ignoraremus, quo duce classis Graecorum 13
ignotum sibi Troiae litus inuenerit, cum de Calchante
quereretur, ait

25 καὶ νήεσσ' ἠγήσατ' Ἀχαιῶν Ἴλιον εἶσω
ἦν διὰ μαντοσύνην, τὴν οἱ πόρε Φοῖβος Ἀπόλλων.

1 Aen. VIII 676   4 ib. VIII 691   7 Georg. I 387   17
Il. A 366   20 Il. I 328   25 Il. A 71

2 leuchaten P   5 cicladas P   12 teben P   16 tem-
peftiua P'   17 ΩΧΟΜΕΘ P   ΘΕΒΗΝ ΙΕΡΗ P   ΕΤΙΜΝΟΣ P
18 ΔΙΕ|ΠΡΑΘΕΜΕΝ P   20 ΩΔΕΚΑΜΕΝCYN P   ΠΟΛΙCΑ
ΛΑΠΑΑΝΟΡΗΠΩ . | ΠΟΖΟΣ P   22 γεοσ, P   23 calcante P
25 νήεεc] NHCC P   ΙΑΙΟΝ P   26 *ΑΠΟΛΛΩΝ P

et ipse Calchas narrat omen, quod Graecis nauigan-
tibus de serpente passerum populatore contigerit, ex
quo denuntiatur est exercitum annos decem in hostico
14 futurum. alio loco senex, id est referendis fabulis
amica et loquax aetas, res refert uetustas

ἤδη γάρ ποτ' ἐγὼ καὶ ἀρείοσιν ἤπερ ὑμῖν
ἀνδράσιν ὠμίλησα et reliqua

et alibi

αἶθ' ὧς ἠβώοιμι, βίη δέ μοι ἔμπεδος εἴη

15 et sequentia. Vergilius omne hoc genus pulcherime 10
aemulatus est

nam memini Hesionae uisentem regna sororis
Laomedontiaden Priamum

et

atque equidem memini Teucrum Sidona uenire

et

qualis eram cum primam aciem Praeneste sub ipsa
strauī

16 et de furto uel poena Caci tota narratio. nec ue-
tustissima tacuit, quin et ipsa notitiae nostrae auc- 20
toris sui imitator ingereret

namque ferunt luctu Cygnum Phaethontis amati

et similia.

XV Vbi uero enumerantur auxilia, quem Graeci cata-
logum uocant, eundem auctorem suum conatus imi- 25
tari in non nullis paululum a grauitate Homericā

6 Il. A 260 9 Il. H 157 12 Aen. VIII 157 15 ib.
I 619 17 ib. VIII 561 19 ib. VIII 193 22 Aen. X 189

1 calcaf P gecif P' 6 ΗΔΗΓΑΡΤΕΓΩΚΙ ΑΡΕΤΟCΙΝ

ΗΕΡΕ | ΠΥΜΙΝ P 7 ΩΜΙΑΝCΑ P 9 ΑΙΤΟCΝΗΒΩ|ΟΙΜΙ P
ΜΠΕΔΟC P 17 prenefte P 18 ftra * ui (uid. fuisse t) P
19 pena P 20 qui | nec ipfa P 22 cynū ph&ontif amati P

7 detrahens. sed Maro uester anxietatem huius obser-
uationis omisit. nam et in catalogo nominatos prae-
terit in bello, et alios nominat ante non dictos. sub
Massico duce mille manus iuuenum uenisse dixit

qui moenia Clusi
quique Cosas liquere,

deinde Turnus naui fugit,

qua rex Clusinis aduectus Osinius oris,

quem Osinium numquam antea nominauit: et nunc
8 ineptum est regem sub Massico militare. praeterea 10
nec Massicus nec Osinius in bello penitus apparent,
sed et illi, quos dicit fortemque Gyam fortemque
Serestum, pulcher quoque Aquiculus et Mauor-
tius Haemon et fortissimus Vmbro et Virbius
Hippolyti proles pulcherrima bello, nullum 15
locum inter pugnantium agmina uel gloriosa uel turpi
9 commemoratione meruerunt. † Antio itemque Cu-
pauo et Cinirus, insignes Cygni Phaethontisque fabulis,
nullam pugnae operam praestant, cum Alesus et Sa-
crator ignotissimi pugnent et Atinas ante non dictus. 20
10 deinde in his, quos nominat, fit saepe apud ipsum
incauta confusio. in nono

Corinaeum sternit Asilas,

---

4 Aen. X 167   8 ib. X 655   12 ib. I 612   13 ib. VIII
684   14 ib. VIII 685   15 ib. VII 752   16 ib. VII 761
17 (Cupauo) ib. X 187   19 ib. X 352 et 411   20 ib. X 747
21 ib. XI 869   22 ib. VIII 571

---

5 menia clufj (*corr. ex clufa*) | P   6 choras P   8 ad
uectuf olimuf . orifq. mofoniũ P   10 rege P   11 maffi * cul
(*uid. fuisse maffcuf*) P   pentuf P   12 qđ P   giã P
14 hemon P   15 yppohti P   17 Antio P   pauo P
18 ciner' P   insignes ** cigni ph&ontifq. (*altera g ex n corr.*)
P   19 prestant P   Sacrator *Meursius*: lacrato P   20 dic-
tus|| p, dictum P   21 fepe P   23 corneũ P

deinde in duodecimo Ebusum Corinaeus interficit

obuius ambustum torrem Corinaeus ab ara
corripit et uenienti Ebuso plagamque ferenti
occupat os.

5 sic et Numam, quem Nisus occidit, postea Aeneas 11
persequitur fortemque Numam.

Camertem in decimo Aeneas sternit, at in duodecimo
Iuturna formam adsimulata Camertae.

Chlorea in undecimo occidit Camilla, in duodecimo 12
10 Turnus. Palinurus Iasides et Iapis Iasides quaero
an fratres sint. Hyrtacides est Hippocoon, et rursus
Hyrtacides

Corynaeum sternit Asilas.

sed potuerunt duo unum nomen habuisse. ubi est 13
15 illa in his casibus Homeri cautio? apud quem cum
duo Aiaces sint, modo dicit *Τελαμώνιος Αἴας*, modo
Ὀϊλῆος ταχὺς Αἴας, item alibi *ἴσον θυμὸν ἔχοντε*
δμῶννομοι, nec desinit, quos iungit nomine, insignibus
separare, ne cogatur lector suspiciones de uarietate
20 appellationis agitare. deinde in catalogo suo curauit 14
Vergilius uitare fastidium, quod Homerus alia ratione
non cauit eadem figura saepe repetita

---

1 Vergil. Aen. XII 298   5 ib. VIII 454   6 ib. X 562
7 ib. X 562. XII 224   9 ib. XI 268. XII 363. V 843   10 ib.
V 492   13 ib. VIII 57   17 Il. P 720

---

1 corneuf P   2 corneuf P   7 undecimo P   8 forma P
adfimilata P   9 Heclorea P   10 iapix P   11 hirtacides P
et rursuf hirtacides P   13 corneuf P   et Nisus 'Hyrtacides
comitem Aeneae quem miserat Ida' Ianus   16 ΤΑΛΑΜΟ-
NIOC P ||modo | (1 littera eras.) P   17 ΙΑOC P   18 ΟΜΟ-
NIMOY P   21 uirgilivf (v ex corr. sed a 1. m. fort. u, quia
propter maculam male natum erat, iteratum (cf. p. 316, 9) P

οἱ δ' Ἀσπληδόν' ἔναιον,
 οἱ δ' Εὐβοίαν ἔχον,
 οἳ τ' Ἄργος τ' εἶχον Τίρυνθά τε,
 οἳ τ' εἶχον κοιλὴν Λακεδαίμονα κητώεσσαν.

15 hic autem uariat uelut dedecus aut crimen uitans
 repetitionem

primus init bellum Tyrrhenis asper ab oris,
 filius huic iuxta Lausus
 post hos insignem fama per gramina currum,
 tum gemini fratres,
 nec Praenestinae fundator,
 at Messapus equum domitor,
 ecce Sabinorum prisco de sanguine,
 hic Agamemnonius,
 et te montosae,
 quin et Marrubia uenit de gente sacerdos,
 ibat et Hippolyti proles.

16 has copias fortasse putat aliquis diuinae illi simplici-
 citati praefendas, sed nescio quo modo Homerum
 repetitio illa unice decet: est ingenio antiqui poetae
 digna enumerationeque conueniens, quod in loco, mera
 nomina relaturus, non incuruauit se, neque minute
 torsit deducendo stilum per singulorum uarietates,
 sed stat in consuetudine percensentium tamquam per
 aciem dispositos enumerans, quod non aliis quam
 17 numerorum fit uocabulis. et tamen egregie, ubi
 oportet, de nominibus ducum uariat

1—4 Il. B 511. 536. 559. 581 7—17 Verg. Aen. VII 647.
 649. 655. 670. 678. 691. 706. 723. 744. 750. 761

1 ACTANΔON P 3 IPYNO ATE P 4 ΛΑΚΕ ΔΑΙΜΟΑ P
 ΚΕΤΑΕCCAN P 7 in id P tirrenif P 13 sanguino P'
 17 ippoliti P 18 puta*t (n eras.) P diu|ne P 20 repe-
 ticio P Est gemo P aqtiqui P¹ 22 neq. supra scr. P

αὐτὰρ Φωκίων Σχεδῖος καὶ Ἐπίστροφος ἦρχον,
 Λοκῶν δ' ἠγεμόνευεν Ὀιλλῆος ταχὺς Αἴας,
 Νιρῶν δ' αὖ Σύμηθεν ἄγρεν τροεῖς νῆας εἴσας.

illam uero enumerationis congestionem apud Home- 18
 5 rum Maro admiratus ita expressit, ut paene eum dix-
 erim elegantius transtulisse

οἱ Κνωσσόν τ' εἶχον Γόρτυνά τε τειχιόεσσαν
 Λύκτον Μίλητόν τε καὶ ἀργινόεντα Λύκαστον
 Φαιστόν τε, et similia.

10 ad quod exemplum illa Vergiliana sunt 19

agmina densentur campis Argiuaque pubes
 Auruncaequae manus Rutuli ueteresque Sicani
 stant Gauranae acies et picti scuta Labici,
 qui saltus, Tiberine, tuos sacrumque Numici
 15 litus arant Rutulosque exercent uomere colles
 Circaeumque iugum, quis Iuppiter Anxuris aruis
 praesidet — et cetera.

Vterque in catalogo suo post difficilium rerum XVI
 uel nominum narrationem infert fabulam cum uer-
 20 sibus amoenioribus, ut lectoris animus recreetur.
 Homerus inter enumeranda regionum et urbium no-
 mina facit locum fabulis, quae horrorem satietatis
 excludant

καὶ Πτελεὸν καὶ Ἐλος καὶ Δώριον· ἐνθά τε Μοῦσαι
 25 ἀντόμεναι, Θάμυριν τὸν Θρήικα παῦσαν ἀοιδῆς,

1 Il. B 517   2 Il. B 527   3 Il. B 671   7 Il. B 646
 10 Verg. Aen. VII 794   24 Il. B 594

1 ΦΩΚΕΥΕΙΩΝ P   ΚΙ P   ΕΡΙΣΤΡΦΟ₁|||||||CHXO^P (CP uel
 EP eras.) P   2 ΟΙΑΕΟΣ (sic, non Λ) P   3 ΝΕΙΡΕΥΣ P   ΔΙΑ
 ΥCYΩXH|ΘΕΝ P   5 expffit P   pene P   7 ΕΧΟΝ ΡΥΠΤΑ
 ΤΕ P   8 ΑΥ·ΤΟΝΜΙΑΕΤΟΝ P   9 ΦΕΛΥ ΚΙΟΝΤΕ P   12
 putuli P¹   13 gaurinē P   16 circeūq. P   auxiris P
 22 facietatis P   24 ΔΕ P   25 ΑΟΔΗC P

Οἰχαλίηθεν ἰόντα παρ' Εὐρύτου Οἰχαλιῆος·
 στεῦτο γὰρ εὐχόμενος νικησέμεν, εἶπερ ἂν αὐταὶ
 Μοῦσαι ἀείδοιεν, κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο·
 αἱ δὲ χολωσάμεναι πηρὸν θέσαν αὐτὰρ ἀοιδὴν
 θεσπεσίην ἀφέλοντο καὶ ἐκλέλαθον κιθαριστύν,

3 et alibi

τῶν μὲν Τληπόλεμος δουρικλυτὸς ἡγεμόνευεν,
 ὃν τέκεν Ἀστυόχεια βίη Ἡρακλεΐη,
 τὴν ἄγει' ἐξ Ἐφύρης ποταμοῦ ἄπο Σελλήεντος,
 πέρσας ἄστεα πολλὰ Διοτρεφέων ἀΐξων.
 Τληπόλεμος δ', ἐπεὶ οὖν τράφ' ἐνὶ μεγάρῳ εὐπήκτω,
 αὐτίκα πατρὸς ἑοῖο φίλον μήτρωα κατέκτα

4 et reliqua quibus protraxit iucunditatem. Vergilius
 in hoc secutus auctorem in priore catalogo modo de
 Auentino modo de Hippolyto fabulatur, in secundo 15
 Cygnus ei fabula est. et sic amoenitas intertexta
 5 fastidio narrationum medetur. in omnibus uero
 Georgicorum libris hoc idem summa cum elegantia
 fecit. nam post praecepta, quae natura res dura
 est, ut legentis animum uel auditum nouaret, singulos 20
 libros acciti extrinsecus argumenti interpositione con-
 clusit, primum de signis tempestatum, de laudatione

7 Il. B 657   15 Verg. Aen. VII 655. ib. 765   16 ib.
 X 189   22 Georg. I 351

1 ΟΙΧΑΛΙΟΙΟΣ P   2 ΝΙΧΗCΕΜΕΝ P   ΠΕΡΑΝΑ | ΜΟΥ-
 CAI P   4 ΔΙΑC (pro αἱ δὲ) P   ΑΜΔΗΥΤΑΙ P   5 ΚΑΙΕ ΚΛΕ-
 ΛΟΘΟΝ P   ΚΙΟΑΡΙΤΗ | P   7 ΤΛΗΠΤΟΛΕΜΟΣ P   8 ΩΝ P
 ΗΡΥCΑΛΗΕΙΗ P   9 ΑΦΥΡΗC P   CΕΛΛΗΟΝΤ||C (O *supra*
repetitum a 1. M. propter maculam. u. p. 313, 21) P   10
 ΔΙΟΤΡΕΦΕΟΝΑΙΖΗΜΗ · P   11 ΤΛΕΡΤΟΛΕΜΟΣ P   ΤΦ P
 (pro τράφ')   ΘΝΙΜΜ (1 littera euauit) ΓΑΡΜΕΥΠΗΚ · | ΑΥΤΙ
 ΚΑ P   13 iocunditatem P   14 sequutus P   15 aduentino P
 ippolito P   16 cign' P   17 fastidia p   narrationē P'
 18 summa om. P, add. Cantabr.

rusticae uitae secundum, et tertius desinit in pestilentiam pecorum, quarti finis est de Orpheo et Aristaeo non otiosa narratio. ita in omni opere Maronis Homerica lucet imitatio. Homerus omnem poesin suam ita 6
5 sententiis farsit, ut singula eius ἀποφθέγματα uice prouerbiorum in omnium ore fungantur:

ἀλλ' οὕτως ἅμα πάντα θεοὶ δόσαν ἀνθρώποισι,
 ἤρηξ ξείνονα παρέοντα φιλεῖν, ἐθέλοντα δὲ πέμπειν,
 μέτρον δ' ἐπὶ πᾶσιν ἄριστον,
 οἱ πλείονες κακίους,
 δειλαί τοι δειλῶν γε παῖ ἐγγύαι ἐγγυάσθαι,
 ἀφρών δ' ὅς κ' ἐθέλοι πρὸς κρείσσονας ἀντιφερίζειν

et alia plurima. nec haec apud Vergilium frustra 7
desideraueris

15 non omnia possumus omnes,
 omnia uincit Amor,
 labor omnia uicit

inprobus,
 usque adeone mori miserum est?
 20 stat sua cuique dies,
 dolus an uirtus quis in hoste requirit?
 et quid quaeque ferat regio et quid quaeque recuset,
 auri sacra fames.

et, ne optundam nota referendo, mille sententiarum 8
25 talium aut in ore sunt singulorum aut obuiaae inten-

1 Georg. II 458. III 478   2 ib. III 454   7 Il. Δ 320
 8 Od. ο 74   10 Od. β 277   11 Od. θ 351   15 Verg. eclog.
 VIII 63   16 ib. X 69   17 Georg. I 145   19 Aen. XII 646
 20 ib. X 467   21 ib. II 390   22 Georg. I 53   23 Aen. III 57

1 τευς P   2 αριστεο P   3 οκιοσα P   4 ποεσιν P
 5 uice P   7 ΟΥΠΡΟΣ P   ΑΝΕΡΩΡΟΙΣΙ | P   8 ΧΡΕ P   ΞΕ-
 NON P   ΦΙΛΕΙΝΕ ΕΘΕΛΟΝΤΑ P   ΠΕΝ. | ΠΕΙΝ P   9 ΕΠΙ P
 ΑΡΙΝΤΟΝ P   10 ΚΑΚΤΟΥ P   11 ΤΕ (pro γε) P   ΚΙ P
 ΕΓΓΙΑΤ P   12 Α ΦΡΟΝ P   ΤΟC P   ΚΡΕΑCΟΝΑC. | P
 18 impbus P   22 quidq. | ferat P   24 noua P

tioni legentis occurrunt. in non nullis ab Homericis
secta haud scio casune an sponte desciscit. fortunam
Homerus nescire maluit, et soli decreto, quam *μοῖραν*
uocat, omnia regenda committit adeo, ut hoc uocabu-
lum *τύχη* in nulla parte Homericis uoluminis nomine-
tur. contra Vergilius non solum nouit et meminit,
sed omnipotentiam quoque eidem tribuit, quam et
philosophi, qui eam nominant, nihil sua ui posse, sed
decreti siue prouidentiae ministram esse uoluerunt.
9 et in fabulis seu in historiis non numquam idem facit. 10
Aegaeon apud Homerum auxilio est Ioui, hunc contra
Iouem armant uersus Maronis. Eumedes, Dolonis
proles bello praeclara, animo manibusque parentem
10 refert, cum apud Homerum Dolon inbellis sit. nullam
commemorationem de iudicio Paridis Homerus admittit. 15
idem uates Ganymedem non ut Iunonis paelicem a
Ioue raptum sed Iouialium poculorum ministrum in
11 caelum a dis ascitum refert uelut *θεοπροπῶς*. Ver-
gilius tantam deam, quod cuius de honestis feminae
deforme est, uelut specie uictam Paride iudicante 20
doluisse, et propter Catamiti paelicatum totam gentem
12 eius uexasse commemorat. interdum sic auctorem
suum dissimulanter imitatur, ut loci inde descripti
solam dispositionem mutet, et faciat uelut aliud uideri.
13 Homerus ingenti spiritu ex perturbatione terrae ipsum 25
Ditem patrem territum prosilire et exclamare quodam
modo facit

11 Il. A 403   12 Verg. Aen. X 565. XII 346   14 Il. K
374   16 Il. Y 234   18 Verg. Aen. I 27

2 aut sicca *ſt ean P*   3 ſoli dō***quā (nec ut uid.
eras., ā in ē corr.) P   11 aegaeon *P*   14 inbellis *P*   16
ganymedē *P*   paelicē *P*   17 ioui aliū* (u in ras., uid.
ſuiſſe aliud) P   18 dnf *P*   adſcitū *P*   uelud *P*
19 tantū *P'*   cuius *Cantabrig.: cui' P*   21 pellicatum *P*
23 loci *P*

ἔδδεισεν δ' ὑπένερθεν ἄναξ ἐνέρων Ἀιδωνεύς·
 δείσας δ' ἐκ θρόνου ἄλτο καὶ ἰαχε, μὴ οἱ ὑπερθε
 γαίαν ἀναρρήξειε Ποσειδάων ἐνοσίχθων,
 οἰκία δὲ θνητοῖσι καὶ ἀθανάτοισι φανεῖν
 5 σμερδαλέ', εὐρώεντα, τάτε στυγέουσι θεοὶ περ.

hoc Maro non narrationis sed parabolae loco posuit, 14
 ut aliud esse uideretur

non secus ac si qua penitus ui terra dehiscens
 infernas reseret sedes et regna recludat
 10 pallida, dis inuisa, superque immane barathrum
 cernatur, trepident inmisso lumine Manes.

hoc quoque dissimulando subripuit. nam cum ille
 dixisset, deos sine labore uiuere, θεοὶ ῥεῖα ζῶντες,
 hoc idem dixit occultissime

5 di Iouis in tectis casum miserantur inanem
 amborum et tantos mortalibus esse labores,
 quibus ipsi scilicet carent.

Quid Vergilio contulerit Homerus hinc maxime XVII
 liquet quod, ubi rerum necessitas exegit a Marone
 0 dispositionem inchoandi belli, quam non habuit Home-
 rus — quippe qui Achillis iram exordium sibi fecerit,
 quae decimo demum belli anno contigit — laborauit
 ad rei nouae partem. ceruum fortuito saucium fecit 2
 causam tumultus. sed ubi uidit hoc leue nimisque
 5 puerile, dolorem auxit agrestium, ut impetus eorum
 sufficeret ad bellum. sed nec seruos Latini et maxime
 stabulo regio curantes atque ideo quid foederis cum
 Troianis Latinus icerit ex muneribus equorum et currus

1 Il. Y 61   8 Verg. Aen. VIII 243   13 Il. Z 138
 15 Aen. X 758   23 ib. VII 749   28 ib. VII 260

1 ΑΙΔΩΝΕΥ P   2 δ' ἐκ θρόνου] ΔΕΡΘΡΟΝΟΥ P   ΕΝΕΡ-
 ΘΕΝ P   3 ΠΟΣΕΙΔΑΜΝΟΧΘΩΝ P   4 ΦΑΕΙΝΗ P   5 τάτε]
 ΤΕ P   θεοί] ΘΟΙ P   10 baratrū P   11 trepidant P   im-
 misso P   13 ΡΕΙΑ P   27 federif P   28 iecerit P

iugalis non ignorantes, bellum generis domini oportebat inferre. quid igitur? deorum maxima deducitur e caelo, et maxima Furiarum de Tartaris adsciscitur, sparguntur angues uelut in scaena parturientes furorem, regina non solum de penetralibus reuerentiae matronalis educitur, sed et per urbem mediam cogitur facere discursus, nec hoc contenta siluas petit accitis reliquis matribus in societatem furoris. bacchatur chorus quondam pudicus et orgia insana celebrantur.

4 quid plura? maluissem Maronem et in hac parte apud auctorem suum uel apud quemlibet Graecorum alium quod sequeretur habuisse. alium non frustra dixi, quia non de unius racemis uindemiam sibi fecit, sed bene in rem suam uertit quidquid ubicumque inuenit imitandum adeo, ut de ARGONAVTICORVM QVARTO, quorum scriptor est APOLLONIVS, librum Aeneidos suae quartum totum paene formauerit ad Didonem uel Aenean amatoriam incontinentiam Medae circa

5 Iasonem transferendo. quod ita elegantius auctore digessit, ut fabula lasciuientis Didonis, quam falsam nouit uniuersitas, per tot tamen saecula speciem ueritatis obtineat, et ita pro uero per ora omnium uolitet, ut pictores fictoresque, et qui figmentis liciorum contextas imitantur effigies, hac materia uel maxime in effigiandis simulacris tamquam unico argumento decoris utantur, nec minus histrionum perpetuis et gestibus

6 et cantibus celebretur. tantum ualuit pulchritudo narrandi, ut omnes Phoenissae castitatis conscii, nec ignari manum sibi iniecisse reginam, ne pateretur

---

2 Verg. Aen. VII 286. 620
VII 346. 376

3 ib. VII 322. 511   4 ib.

---

3 adificiã P	4 scena P	6 mediã**** P	cogetur
nisi fallor P	8 bachaã P	14 quicquid P	15 argolicoy
quarto P	18 continentia P	24 effigiandis	Pontanus: effi-
giendis P	25 simula*cris P	28 fenisse P	

damnum pudoris, conieuant tamen fabulae, et intra
 conscientiam ueri fidem prementes malint pro uero
 celebrari, quod pectoribus humanis dulcedo fingentis
 infudit. uideamus utrum adtigerit et PINDARVM, quem 7
 5 Flaccus imitationi inaccessum fatetur. et minuta
 quidem atque rorantia quae inde subtraxit relinquo,
 unum uero locum quem temptauit ex integro paene
 transcribere, uolo communicare uobiscum, quia dignus
 est, ut eum uelimus altius intueri. cum Pindari car- 8
 10 men, quod de natura atque flagrantia montis Aetnae
 compositum est, aemulari uellet, eius modi sententias
 et uerba molitus est; ut Pindaro quoque ipso, qui
 nimis opima et pingui facundia existimatus est, in-
 solentior hoc quidem in loco tumidiorque sit. atque
 15 uti uosmet ipsos eius, quod dico, arbitros faciam,
 carmen Pindari, quod est super monte Aetna, quan-
 tulum mihi est memoriae, dicam

τᾶς ἐρεύγονται μὲν ἀπλά- 9
 του πυρὸς ἀγνόταται

20 ἐκ μυχῶν παραί· ποταμοὶ
 δ' ἀμέραισι μὲν προχέοντι ῥόον καπνοῦ
 αἰθῶν'. ἀλλ' ἐν ὕρφναισι πέτρας
 φοίνισσα κυλινδομένα φλόξ ἐς βαθεῖ-
 αν φέρει πόντου πλάκα σὺν πατάγῳ.
 25 κεῖνο δ' Ἀφραίστοιο κρονονὺς ἐρπετὸν
 δεινοτάτους ἀναπέμ-

πει, τέρας μὴν θαυμάσιον προσιδέ-
 σθαι, θαῦμα δὲ καὶ παρεόν-
 των ἀκοῦσαι.

5 Hor. carm. III 2, 1 18 Pind. Pyth. I 40

1 dāpnū P conibeant P 2 prementes Arnoldus Vesa-
 liensis: frementes P 8 comunicare P 10 &hne P 16 montē
 ut uid. P' &hna P 20 MYXON P POTAMOI P
 22 ΑΙΘΟΝΑ|ΛΕΝ P ΠΕΤΡΑΣ om. P 24 πλάκα] ΠΛΑΚ P
 25 ΚΠΟΥΝΟΥC P 26 ΑΝΤΕΜΠΕΙ P 29 ΑΚΟΙCΑΙ P

10 audite nunc Vergilii uersus, ut inchoasse eum uerius
quam perfecisse dicatis

portus ab accessu uentorum inmotus et ingens
ipse: sed horrificis iuxta tonat Aetna ruinis,
interdumque atram prorumpit ad aethera nubem, 5
turbine fumantem piceo et candente fauilla,
adtollitque globos flammaram et sidera lambit.
interdum scopulos auulsaque uiscera montis
erigit eructans, liquefactaque saxa sub auras
cum gemitu glomerat, fundoque exaestuatur imo. 10

11 in principio Pindarus ueritati obsecutus dixit, quod
res erat, quodque illic oculis deprehenditur, interdum
fumare Aetnam, noctu flammigare. Vergilius autem
dum in strepitu sonituque uerborum conquirendo
laborauit, utrumque tempus nulla discretione facta 15

12 confundit. atque ille Graecus quidem fontes imitus
ignis eructare et fluere amnes fumi et flammaram
fulua et tortuosa uolumina in plagas maris ferre,
quasi quosdam igneos angues, luculente dixit. at hic
uester atram nubem turbine piceo et fauilla 20
fumante ῥόον καπνοῦ αἰθωνα interpretari uolens
crasse et immodice conguessit, globos atque flamma-
rum, quod ille κροννοῦς dixerat, duriter posuit et
13 ἀκρόως. hoc uero uel iuenarrabile est, quod nubem
atram fumare dixit turbine piceo et fauilla 25
candente. non enim fumare solent neque atra esse,
quae sunt candentia, nisi forte candenti dixit per-
uulgate et inproprie pro feruenti, non pro relucenti,

3 Verg. Aen. III 570

3 pontus P immotus P 4 &hna P 11 obsequutus P
13 &hnā P 16 quidem om. P' imitus Lipsius apud Gellium
XVII, 10, 13: imitatus P 17 eructuare P 19 igneos anes P
21 ΠΟΥΝ P 22 immodice P globos | quoq. ferarū qđ
ille P 26 enī infu | mare P 27 dixit om. P, add. Canta-
brigiensis

nam candens scilicet a candore dictum, non a calore.
 quod autem scopulos eructari et erigi eosdemque 14
 ipsos statim liquefieri et gemere atque glomerari
 sub auras dixit, hoc nec a Pindaro scriptum, nec
 5 umquam fando auditum, et omnium, quae monstra
 dicuntur, monstruosissimum est.

Postremo Graiae linguae quam se libenter ad- 15
 dixerit, de crebris, quae usurpat, uocabulis aestimate

dius Vlixes,
 10 spelaea ferarum,
 daedala tecta,
 Rhodopeiae arces
 altaque Panchaea
 atque Getae atque Hebrus et Actias Orithyia,
 15 et
 Thyas ubi audito stimulant trieterica Baccho 16
 orgia nocturnusque uocat clamore Cithaeron,
 et
 non tibi Tyndaridis facies inuisa Lacaenae,
 20 et
 ferte simul Faunisque pedem Dryadesque puellae
 et
 hinc atque hinc glomerantur Oreades,
 et
 25 pars pedibus plaudunt choreas,
 et

Milesia uellera nymphae 17
 carpebant hyali saturo fucata colore

---

9 Verg. Aen. II 261. 762   10 eclog. X 52   11 Georg.
 III 179   12 ib. III 461   16 Aen. III 302   19 ib. II 601
 21 Georg. I 11   23 Aen. I 500   25 ib. VI 644   27 Georg.
 III 334

---

7 *le om. P*   9 *diu ulixif P*   10 *spolea P*   12 *rodopie P*
 13 *pancea P*   14 *gethe P*   *accia forithia P*   16 *thial P*
aubi P'   *stimulat P*   *bacho P*   17 *citheron P*   19 *tinda-*
ridif P   25 *choreof P*   27 *nīphe P*   28 *fatiro P*

Drymoque Xanthoque Ligeaque Phyllodoceque
Nisaeae Spioque Thaliaque Cymodoceque

et

Alcandrumque Haliumque Noemonaque Prytaninque

et

Amphion Dircaeus in Actaeo Aracintho,

et

senior Glauci chorus Inousque Palaemon.

18 uersus est Parthenii [quo grammatico in Graecis
Vergilius usus est]

Γλαύκῳ καὶ Νηοῦνι καὶ Ἰνώῳ Μελικέρτῃ,

hic ait

Glauco et Panopeae et Inoo Melicertae.

et

Tritonesque citi

et

inmania cete.

19 adeo autem et declinationibus Graecis delectatur, ut
Mnesthea dixerit pro Mnestheum, sicut ipse
alibi

nec fratre Mnestheo

et pro Orpheo dicere maluerit Orphi Graece decli-
nando ut

4 Aen. VIII 767   6 eclog. II 24   8 Aen. V 823
11 Meinekii Anal. Alexandr. p. 285   13 Georg. I 437   15 Aen.
V 824   17 ib. 822   21 ib. X 129

1 & drymoq. P xantoq. P phillodocaq. P 2 niseq.
esprioq. & thaliaq. P 5 amphidion dirceuf P arachintho P
8 palemon P 9 post parthenii erasae litterae fere 36 in P
uerbis quo — est omissis, post rasuram enim secuntur ΤΑΛΙΚῶ
ΚΑΙ ΝΗΡΕΕΙ, quid in rasura fuerit nomen dicet; nec uola nec
uestigium ullius litterae apparet; sunt autem illa uerba et per
se inepta et codicum auctoritate prorsus destituta 11 ΜΕΛΙ-
ΚΕΡΙΝ ut uid. P 15 cete P

Orphi Calliopea, Lino formosus Apollo,
et

uidimus, o ciues, Diomedem,

ut talium nominum accusatiuus Graecus est in EN
5 desinens. nam si quis eum putat Latine dixisse Dio-
medem, sanitas metri in uersu desiderabitur. denique 20
omnia carmina sua Graece maluit iuscribere Buc-
lica Georgica Aeneis, cuius nominis figuratio a
regula Latinitatis aliena est.

10 Sed de his hactenus, quorum plura omnibus, ali-XVII
qua non nullis Romanorum nota sunt. ad illa uenio,
quae de Graecarum litterarum penetralibus eruta nullis
cognita sunt, nisi qui Graecam doctrinam diligenter
hauserunt. fuit enim hic poeta ut scrupulose et anxie,
15 ita dissimulanter et clanculo doctus, ut multa trans-
tulerit, quae unde translata sint difficile sit cognitu.
in exordio Georgicorum posuit hos uersus 2

Liber et alma Ceres, uestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit arista,
20 poculaque inuentis Acheloia miscuit uuis.

nihil in his uersibus grammaticorum cohors discipulis 3
suis amplius tradidit, nisi illud opera Cereris effec-
tum, ut homines ab antiquo uictu desisterent, et fru-
mento pro glandibus uterentur, Liberum uero uitis
25 repertorem praestitisse humano potui uinum cui aqua
admisceretur. cur autem Acheloum annem potissi-
mum Vergilius cum aquam uellet intellegi, nominarit,
nemo uel quaerit uel omnino subesse aliquid erudi-
tionis suspicatur. nos id altius scrutati animaduerti-4
30 mus doctam antiquissimorum Graecorum more,
sicut docebit auctoritas, elocutum, apud quos proprie

1 eclog. III 57   3 Aen. XI 243   18 Verg. Georg. I 7

5 eñ om. P'   8 figuratio Cantabrig.: significatio P'
20 inuitif P'   31 eloquutū P'

in aquae significationem ponebatur Achelous. neque id frustra. nam causa quoque eius rei cum cura relata est. sed priusquam causam proponam, illud antiquo poeta teste monstrabo, hunc morem loquendi peruagatum fuisse, ut Acheloum pro quavis aqua 5 dicerent. ARISTOPHANES uetus comicus in comoedia COCALO sic ait

ἤμουν ἄγριον

βάρος — ἤγειρεν γὰρ τοί μ' οἶνος —
οὐ μίξας πῶμ' Ἀχελῶω.

10

grauabar inquit uino, cui aqua non fuisset admixta, id est mero. cur autem sic loqui soliti sint, EPHORVS notissimus scriptor HISTORIARVM LIBRO SECVNDO ostendit his uerbis τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις ποταμοῖς οἱ πλησιόχωροι μόνοι θύουσιν, τὸν δὲ 15 Ἀχελῶον μόνον πάντας ἀνθρώπους συμβέβηκεν τιμᾶν [οὐ τοῖς κοινοῖς ὀνόμασιν ἀντὶ τῶν ἰδίων] τοῦ Ἀχελῶου τὴν ἰδίαν ἐπωνυμίαν ἐπὶ τὸ κοινὸν μεταφέροντας. τὸ μὲν γὰρ ὕδωρ ὅλως, ὅπερ ἐστὶν κοινὸν ὄνομα, ἀπὸ τῆς ἰδίας ἐκείνου προσηγορίας Ἀχελῶου 20 καλοῦμεν, τῶν δὲ ἄλλων ὀνομάτων τὰ κοινὰ πολλάκις ἀντὶ τῶν ἰδίων ὀνομάζομεν τοὺς μὲν Ἀθηναίους Ἑλληνας, τοὺς δὲ Λακεδαιμονίους Πελοποννησίους ἀποκαλοῦντες. τούτου δὲ τοῦ ἀπορήματος οὐδὲν ἔχομεν

8 Meinekii fragm. com. II, 2 p. 1094 13 Muelleri, fragm. histor. I p. 239

7 cotalo P 9 ΗΓΕΙ|PENTΑΡΟΙΝΟC ΟΥΜΕΙΖΑC ΠΟΜΑΑΧΕ-
ΛΩΩ · grauabar P 10 μίξας πῶμ' scripsi, πόμα μίξας Ianius
11 inquit P' 12 liqui soliti soliti sint P 13 quae secuntur
emendauit Schneidewinus diar. antiq. 1843 p. 469 15 ΠΟΤΟΜΟΙC,
deinde ΤΟΥC ΜΕΝΟΥΗ ΑΛΛΟΥC ΠΟΤΑΜΟΙC add. P 16 ΟΥΜΒΕ-
ΒΗΚΕΝ P 17 glossam sustulit Marcius fragm. Ephori p. 122
τῶν] ΖΩΝ P 18 ΑΧΕΛΩΩΥ P ΕΠΩΝΥΜΙΑ P ΜΕΘΑΦΕ-
ΡΟΝΤΑC P 19 ΟΛΟCΩΠΕΡ P 20 ὄνομα] ΟΜΑ P ΠΡΟΧΗ-
ΤΟΡΙΑC P 23 ΠΕΛΟΠΟΝΝΕCΙΟΥC P

αἰτιώτατον εἶπειν ἢ τοὺς ἐκ Δωδώνης χρησμούς.
 σχεδὸν γὰρ ἐν ἅπασιν αὐτοῖς προστάττειν ὁ θεὸς 8
 εἶωθεν Ἀχελῷω θύειν, ὥστε πολλοὶ νομίζοντες, οὐ τὸν
 ποταμὸν τὸν διὰ τῆς Ἀκαρνανίας ῥέοντα, ἀλλὰ τὸ σύνολον
 5 ὕδωρ Ἀχελῶον ὑπὸ τοῦ χρησμοῦ καλεῖσθαι, μιμοῦνται
 τὰς τοῦ θεοῦ προσηγορίας. σημεῖον δέ, ὅτι πρὸς τὸ
 τὸ θεῖον ἀναφέροντες οὕτω λέγειν εἰώθαμεν. μάλιστα
 γὰρ τὸ ὕδωρ Ἀχελῶον προσαγορεύομεν ἐν τοῖς ὄρκοις
 καὶ ἐν ταῖς εὐχαῖς καὶ ἐν ταῖς θυσίαις, ἅπερ πάντα
 10 περὶ τοὺς θεοὺς. potestne lucidius ostendi Acheloum a 9
 Graecis uetustissimis pro quacumque aqua dici solitum?
 unde doctissime Vergilius ait, uinum Acheloo Liberum
 patrem miscuisse. ad quam rem etsi satis testium
 est cum Aristophanis comici et Ephori historici uerba
 15 prodiderimus, tamen ultra progrediemur. DIDYMVS
 enim, grammaticorum omnium facile eruditissimus,
 posita causa, quam superius Ephorus dixit, alteram
 quoque adiecit his uerbis ἄμεινον δὲ ἐκεῖνο λέγειν, 10
 ὅτι διὰ τὸ πάντων τῶν ποταμῶν πρεσβύτατον εἶναι
 20 Ἀχελῶον τιμὴν ἀπονέμοντας αὐτῷ τοὺς ἀνθρώπους
 πάντα ἀπλῶς τὰ νάματα τῷ ἐκείνου ὀνόματι προσ-
 αγορεύειν. ὁ γοῦν Ἀκουσίλαος διὰ τῆς πρώτης
 ἱστορίας δεδήλωκεν, ὅτι Ἀχελῶος πάντων τῶν ποταμῶν
 πρεσβύτατος. ἔφη γάρ· Ὠκεανὸς δὲ γαμεῖ Τηθὺν
 25 ἑαυτοῦ ἀδελφὴν, τῶν δὲ γίνονται τρισχίλιοι
 ποταμοί, Ἀχελῶος δὲ αὐτῶν πρεσβύτατος καὶ
 τετίμηται μάλιστα. licet abunde ista sufficiant ad 11
 probationem moris antiqui, quo ita loquendi usus fuit,

22 Muelleri, fragm. histor. I p. 101

2 ΧΕΔΟΝ P ΑΥΤΟΥΣ P ΠΡΟΣΤΑΤΕΙΝ P 4 ἀλλά]
 ΛΛΑ P 5 ΚΑΛΕΙΣΕΑ P 6 πρὸς] ΗΨΟC P 15 didymus P
 18 quae secuntur emendauit Schneidewinus l. l. 19 ΤΙΡΕCΒΥ-
 ΤΑΤΟΝ P 20 ΤΟΙC ΑΝΠΡΩΠΟΥC P 22 ΑΓΗCΙΑΑΟC P
 ΠΡΩΤΕC P 23 ΔΗΛΩΚΕΝ P 24 ΒΡΕCΒΥΤΑΤΟC P γαμεῖ]
 ΓΑΩΕΙ P ΘΗΤΥΝ ΕΑΙΤΟΥΔΕΛ*ΦΗΝ P 25 ΤΡΙC ΧΕΙΛΙΟΙ P
 27 ΤΕΤΙΜΗΤΑΤΙ ΜΑΛΙCΓΑ P habunde P

ut Achelous commune omnis aquae nomen haberetur, tamen his quoque etiam EVRIPIDIS nobilissimi tra-goediarum scriptoris addetur auctoritas, quam idem DIDYMVS grammaticus in his libris quos τρα-γωδοῦμένης λέξεως scripsit posuit his uerbis

- 12 Ἀχελῶον πᾶν ὕδωρ Εὐριπίδης φησὶν ἐν Ἑψιπύλῃ. λέγων γὰρ περὶ ὕδατος ὄντος σφόδρα πόρρω τῆς Ἀκαρνανίας, ἐν ἣ ἔστιν ὁ ποταμὸς Ἀχελῶος, φησὶν
δειξῶ μὲν Ἀργείοισιν Ἀχελῶου ῥόον.

- 13 Sunt in libro septimo illi uersus, quibus Hernici 10 populi et eorum nobilissima, ut tunc erat, ciuitas Anagnia enumerantur

quos diues Anagnia pascit
quos Amasene pater. non illis omnibus arma
nec clipei currusue sonant, pars maxima glandis 15
liuentis plumbi spargit, pars spicula gestat
bina manu fuluosque lupi de pelle galeros
tegmen habent capiti, uestigia nuda sinistri
instituire pedis, crudus tegit altera pero.

- 14 hunc morem in Italia fuisse, ut uno pedo calceato, 20 altero nudo iretur ad bellum, nusquam adhuc quod sciam repperi, sed eam Graecorum non nullis consuetudinem fuisse locupleti auctore iam palam faciam.

- 15 in qua quidem re mirari est poetae huius occultissimam diligentiam. qui cum legisset Hernicos, quorum est 25 Anagnia, a Pelasgis oriundos, appellatosque ita a quodam Pelasgo duce suo, qui Hernicus nominabatur, morem, quem de Aetolia legerat, Hernicis adsignauit,

- 16 qui sunt uetus colonia Pelasgorum. et Hernicum

9 fragm. Eur. ed. Nauck 753 13 Verg. Aen. VII 684

4 didymus P 7 ΠΟΠΠΟ⁽¹⁾ ΤΗΟC P 11 εσ* | nobilissimi P
12 anagni enumerantur P 21 adhuc om. P' 25 diligen-
tia P' 26 oriudof P' appellatosq. P 27 quoda om. P
28 &hoha P 29 colnia P'

quidem hominem Pelasgum ducem Hernicis fuisse
 IULIVS HYGINVS in LIBRO SECVNDO VRBIVM non paucis
 uerbis probat. morem uero Aetolis fuisse, uno tantum
 modo pede calceato in bellum ire, ostendit clarissimus
 5 scriptor EVRIPIDES tragicus, in cuius tragoedia, quae
 MELEAGER inscribitur, nuntius inducitur describens,
 quo quisque habitu fuerit ex ducibus, qui ad aprum
 capiendum conuenerant. in eo hi uersus sunt 17

Τελαμῶν δὲ χουσοῦν αἰετὸν πέλιτης ἐπι
 10 πρόβλημα θηρός, βότρουσι δ' ἔστειπεν κέρα,
 Σαλαμῖνα κοσμῶν πατρίδα τὴν εὐάμπελον.
 Κύπριδος δὲ μίσσημ' Ἀρκὰς Ἀταλάντη κύννας
 καὶ τόξ' ἔχουσα, πελέκεως δὲ δίστομον
 γένυν ἔπαλλ' Ἀγκαῖος· οἱ δὲ Θεστίου
 15 παῖδες τὸ λαιὸν ἴχνος ἀνάστυλοι ποδός,
 τὸ δ' ἐν πεδίλοις, ὡς ἐλαφρίζον γόνυ
 ἔχουεν, ὃς δὴ πᾶσιν Αἰτωλοῖς νόμος.

animaduertitis diligentissime uerba Euripidis a Marone 18
 seruata? ait enim elle

20 τὸ λαιὸν ἴχνος ἀνάστυλοι ποδός

et eundem pedem nudum Vergilius quoque dixit
 uestigia nuda sinistri
 instituere pedis.

in qua quidem re quo uobis studium nostrorum magis 19
 25 conprobetur, non reticebimus rem paucissimis notam,
 reprehensum Euripidem ab Aristotele, qui ignorantiam
 istud Euripidis fuisse contendit, Aetolos enim non

9 fragm. ed. Nauck. 534

2 ygrⁿuf P 3 &hohf P 6 nunciuf P 7 caprū P
 9 quae secuntur emendauit Schneidewinus ΔΕΤΟΝ ΠΕΑΘΗ|C P
 12 ΚΑΥ|ΠΡΙΔΟΣ ΔΕ ΜΙΧΗΜΑ P 14 γένυν ἀνέπαλλ' Ἀγκαῖος
 Schraderus obseru. I p. 15 ΔΚΤΑΙΟΣ P 16 ΤΟΝ ΔΕΝ ΠΕ-
 ΔΕΙΛΟΙC P 17 ΝΟΜΟΙC P 20 ΙΧ*ΝΟC (in ras. uid. fuisse
 P) P ΔΠΑΡΒΥΛΟΙ P 27 aetholof P

laeuum pedem habere nudum sed dextrum. quod ne
 adfirmem potius quam probem, ipsa ARISTOTELIS
 uerba ponam ex libro, quem DE POETIS SECVNDVM
 20 scripsit, in quo de Euripide loquens sic ait τοὺς δὲ
 Θεστίου κόρους τὸν μὲν ἀριστερὸν πόδα φησὶν Εὐριπίδης 5
 ἔλθειν ἔχοντας ἀνυπόδετον· [λέγει]

τὸ λαιὸν ἴχνος ἦσαν ἀνάβυλοι ποδός,
 τὸ δ' ἐν πεδίλοις, ὡς ἐλαφρίζον γόνυ
 ἔχοιεν,

ὡς δὴ πᾶν τοῦναντίον ἔθος τοῖς Αἰτωλοῖς. τὸν μὲν 10
 γὰρ ἀριστερὸν ὑποδέδενται, τὸν δὲ δεξιὸν ἀνυποδετοῦσιν·
 δεῖ γάρ, οἶμαι, τὸν ἡγούμενον ἔχειν ἐλαφρόν, ἀλλ' οὐ
 21 τὸν ἐμμένοντα. cum haec ita sint, uidetis tamen, Ver-
 gilium Euripide auctore quam Aristotele uti maluisse,
 nam ut haec ignorauerit uir tam anxie doctus minime 15
 crediderim. iure autem praetulit Euripidem: est enim
 ingens ei cum Graecarum tragoediarum scriptoribus
 familiaritas, quod uel ex praecedentibus licet uel ex
 his, quae mox dicentur, opinari.

XVIII In libro quarto in describenda Elissae morte 20
 ait, quod ei crinis abscisus esset, his uersibus

nondum illi flauum Proserpina uertice crinem
 abstulerat Stygioque caput damnauerat Orco.

deinde Iris a Iunone missa abscidit ei crinem et ad
 2 Orcum refert. hanc Vergilius non de nihilo fabulam 25

4 Rosii Aristot. pseudepigr. p. 84 n. 58   22 Verg. Aen.
 III 698

1 nudum habere P   3 secundum scripsit scripsi: secundo
 subscripsit P   5 ΘΕΣΤΥΟΙΚ|ΘΡΕΥΣ P   6 ΑΝΙΠΟΔΕΤΟΝ P
 ΛΕΓΕΙ *deleui*   post λέγει *add.* γόνυ ὅτι *nescio unde uulgo*
 7 ἀνάβυλοι] ΑΡΕΥΛΑΟΙ P   8 ΠΕΔΕΙΔΟΙΣ P   ΓΟΝΙ P
 10 ἔθος] ΕΕΘΟΣ P   ΑΙΤΟ|ΛΩΙΣ P   12 γάρ] ΤΑΡ P   16 it *in*
 ptulit | *in ras. in* P   19 hif** | P   20 *in hoc capitulo ad-*
scribam lectionis uarietatem ex codice Vaticano R(eginensi) 2043
 saeculo XI uel XII scripto ab Henrico Iordano enotatam
 23 στίγιο|q. P   dampnauerat PR   24 deinde — 25 refert om. P

fingit, sicut uir alias doctissimus CORNUTVS existimat, qui adnotationem eius modi adposuit his uersibus unde haec historia ut crinis auferendus sit morientibus, ignoratur, sed adsueuit poetico more aliqua fingere ut de aureo ramo. haec 3 Cornutus. sed me pudet quod tantus uir, Graecarum etiam doctissimus litterarum, ignorauit EVRIPIDIS nobilissimam fabulam ALCESTIM. in hac enim fabula 4 in scaenam Orcus inducitur gladium gestans, quo crinem abscidat Alcestidis, et sic loquitur

ἡ δ' οὖν γυνή κάτεισιν εἰς Ἄιδου δόμους.
στείχω δ' ἐπ' αὐτήν ὡς κατάξωμαι ξίφει,
ἰερός γὰρ οὗτος τῷ κατὰ χθονὸς θεῷ
ὅτῳ τόδ' ἔγχος κρατὸς ἀγνίσῃ τρίχα.

proditum est, ut opinor, quem secutus Vergilius fabulam abscidendi crinis induxerit, ἀγνίσαι autem Graece dicunt dis consecrare, unde poeta uester ait ex Iridis persona

hunc ego Diti

sacrum iussa fero, teque isto corpore soluo.

Nunc quia pleraque omnia, quae supra dixi, instructa auctoritate tragicorum probaui, id quoque, quod a Sophocle tractum est, adnotabo. in libro enim 7 quarto Vergilius Elissam facit, postquam ab Aenea relinquitur, uelut ad sacrificarum sagarumque carmina et deuotiones confugientem, et inter cetera ait

11 Eurip. Alcest. 73   19 Verg. Aen. III 702

2 annotationem R   modo P'   apposuit R   post uersibus add. uerba Cornuti R   3 hac PR   4 adsueuit R
7 etiam om. P   9 scenā P, scenam R | *inducitur P
10 al*cestidis P   11 ἡ — 14 τρίχα duorum uersiculorum spatio relicto om. R   εἰς] ΕΙΟ P   12 CTIXΘΔΕΓΓΙ P
13 ΧΕΟΝΟC P   14 ΕΤΧΟC P   15 opinar P'   sequuntur P
16 ΑΓΝΙΚΑΙΑ P, ΑΓΝΙΚΑΙ R   17 graeci R   20 sacram R
23 sophoceli P

sedandi amoris gratia herbas quaesitas, quae aeneis
8 falcibus secarentur. haec res nonne quaestione digna
est, unde Vergilio aeneae falces in mentem uenerint?
ponam itaque Vergilianos uersus, mox exinde Sophoclis,
quos Maro aemulatus est.

9 falcibus et messae ad lunam quaeruntur aenis
pubentes herbae nigri cum lacte ueneni.

Sophoclis autem tragoedia id, de quo quaerimus, etiam
titulo praefert: inscribitur enim *Πιζοτόμοι*. in qua
Medeam describit maleficas herbas secantem sed
10 auersam, ne ui noxii odoris ipsa interficeretur, et
suum quidem herbarum in cados aeneos refunden-
tem, ipsas autem herbas aeneis falcibus exsecantem.
10 SOPHOCLIS uersus hi sunt

ἦδ' ἐξοπίσω χερὸς ὕμμα τρεποῦσ'
ὄπὸν ἀργινεφῆ στάζοντα τομῆς
χαλκείοισι κάδοις δέχεται

et paulo post

αἶδε καλύπτραι
κίσται ῥιζῶν κρύπτουσι τομάς,
ἄς ἦδε βοῶσ' ἀλαλαζομένη
γυμνὴ χαλκείοις ἦμα δρεπάνοις.

11 haec Sophocles, quo auctore sine dubio Vergilius
protulit aeneas falces. omnino autem ad rem diui-
nam pleraque aenea adhiberi solita, multa indicio
sunt, et in his maxime sacris, quibus delinire aliquos

6 Verg. Aen. III 513   15 Sophocl. fragm. 489 Nauck

3 uirgilium ut uid. P', uirgilio R   4 uirgilianof R
exinde scripsi: et inde PR   6 limā P   8 sophochi P
9 ΠΙΖΟΤΟΜΟΙ P   15 ἦδ' — 22 δρεπάνοις relicto duorum et
dimidiati uersiculi spatio om. R   15 ΟΜΜΑCΙ ΤΡΕΠΟΥCΑ
(τρεποῦσ' Bentleius Mus. Rhen. 1881, 325) P   17 ΚΑΔΙΟC P
19 ΚΑΛΥΠΤΡΑΙ sic P   20 ΚΡΥΠΤΟΥCΙΝ P   τομάc om. P
22 ΔΡΕΠΑΝΟΙC ΤΟΜΑC P

aut deuouere aut denique exigere morbos uolebant.
taceo illud PLAVTINVM cum ait 12

mecum habet patagus morbus aes,

et quod alibi Vergilius

5 Curetum sonitus crepitantiaque aera,

sed † Carmini curiosissimi et docti uerba ponam, qui 13
in libro de Italia secundo sic ait prius itaque et
Tuscos aeneo uomere uti, cum conderentur
urbes, solitos, in Tageticis eorum sacris in-
uenio et in Sabinis ex aere cultros, quibus
sacerdotes tonderentur. post haec † Carmini 14
uerba longum fiat, si uelim percensere, quam multis
in locis Graecorum uetustissimi aeris sonos tamquam
rem ualidissimam adhibere soliti sunt. sed praesenti
15 operi docuisse nos sufficiat, falces aeneas Maronis
exemplo Graeci auctoris inductas.

In libro nono Vergilius posuit hos uersus 15

stabat in egregiis Arcentis filius armis
pictus acu chlamydem et ferrugine clarus Hibera
20 insignis facie, genitor quem miserat Arcens
eductum matris luco Symaethia circum
flumina pinguis ubi et placabilis ara Palici.

quis hic Palicus deus uel potius qui di Palici — 16
nam duo sunt — apud nullum penitus auctorem Latinum
quod sciam, repperi, sed de Graecorum penitissimis
25 litteris hanc historiam eruit Maro. nam primum ut 17

3 fragm. incert. 53 Weise 17 Verg. Aen. VIII 581

1 aud *P'* (*ante deuouere*) exigeba *R* 2 illū *R* 3 patag-
us *Canterus uar. lectt. I 50*: peaguf *P*, peaguf *R* 4 uirgi-
liuf *R* 5 aere *R* 6 Granii *coni. Meursius* 7 itaq. &
trufcol *P* 9 taeticif *PR* 10 ere *Cantabrigiensis*: ea re *PR*
11 carminj *P* 15 sufficē *R* 17 Virgiluf *R* 19 clamidē
PR 21 fymethia *PR* 24 poentuf *R* 25 poentiffimif *R*

Symaethus fluuius, cuius in his uersibus meminit, in Sicilia est, ita et di Palici in Sicilia coluntur, quos primus omnium Aeschylus tragicus, uir utique Siculus, in litteras dedit, interpretationem quoque nominis eorum, quam Graeci *ἐτυμολογίαν* uocant, expressit uersibus suis. sed priusquam uersus Aeschyli
 18 ponam, paucis explananda est historia Palicorum. in Sicilia Symaethus fluuius est. iuxta hunc nymp^ha Thalia conpresso Iouis grauida metu Iunonis optauit, ut sibi terra dehisceret. factum est. sed ubi uenit
 tempus maturitatis infantum, quos aluo illa gestauerat, reclusa terra est, et duo infantes de aluo Thaliae progressi emer^serunt, appellatique sunt Palici ἀπὸ τοῦ πάλιν *ἰκέσθαι*, quoniam prius in terram mersi denuo
 19 inde reuersi sunt. nec longe inde lacus breues sunt
 sed in immensum profundi, aquarum scaturrigine semper ebullientes, quos incolae crateras uocant et nomine Dellos appellant, fratresque eos Palicorum aestimant, et habentur in cultu maximo praecipueque circa exigendum iuxta eos ius iurandum praesens et efficax
 20 numen ostenditur. nam cum furti negati uel cuiusque modi rei fides quaeritur, et ius iurandum a suspecto petitur, uterque ab omni contagione mundi ad crateras accedunt, accepto prius fideiussore a persona, quae iuratura est de soluendo eo quod peteretur,
 21 si addixisset euentus. illic inuocato loci numine testatum faciebat esse iurator de quo iuraret. quod si fideliter faceret discedebat inlaesus, si uero subesset iuri iurando mala conscientia, mox in lacu amittebat uitam falsus iurator. haec res ita religionem fratrum

1 *fym&huf P, fimetuf R*   3 *aefciluf P, aefciluf R*
 5 *ΕΘΙΜΟΛΙΓΙΑΝ P*   6 *aefchili P, aefchil R*   8 *lylia R*
fym&huf P   9 *talia PR'*   10 *deisceret P'*   12 *taliae R'*
 15 *breuef om. R'*   16 *immensum PR*   21 *cuiusque modi scripsi: cuiuscemodi PR*
Cantabrigiensis: ille PR   24 *a persona om. P*   26 *illic*
 28 *illefuf P*

commendabat, ut crateres quidem inplacabiles, Palici autem placabiles uocarentur. nec sine diu-22 natione est Palicorum templum. nam cum Siciliam sterilis annus arefecisset, diuino Palicorum responso 5 admoniti Siculi heroi cuidam certum sacrificium celebrauerunt, et reuertit ubertas. qua gratia Siculi omne genus frugum congesserunt in aram Palicorum, ex qua ubertate ara ipsa pinguis uocata est. haec 23 est omnis historia, quae de Palicis eorumque fratribus in Graecis tantum modo litteris inuenitur, quas Maro non minus quam Latinas hausit. sed haec, quae diximus, auctoritatibus adprobanda sunt. AESCHYLI 24 tragoedia est, quae inscribitur AETNA. in hac cum de Palicis loqueretur, sic ait

15 τί δῆτ' ἐπ' αὐτοῖς ὄνομα θήσονται βροτοί;
 σεμνοὺς Παλικοὺς Ζεὺς ἐφίεται καλεῖν.
 ἦ καὶ Παλικῶν εὐλόγως μενεῖ φάτις;
 πάλιν γὰρ ἤκουσ' ἐκ σκότους τόδ' εἰς φάος.

haec Aeschylus. CALLIAS autem in SEPTIMA HISTO-25
 0 RIA DE REBUS SICVLIS ita scribit ἡ δὲ Ἑρούκη τῆς
 μὲν Γελώας ὄσον ἐνενήκοντα στάδια διεστῆκεν, ἐπι-
 εικῶς δὲ ἔχυρός ἐστιν ὁ τόπος καὶ * * * * *

15 fragm. 6 Hermann

1 craterē P implacabilef PR 2 palici autem placabilef om. R 3 est om. P 4 *palicorum R 6 ficulo P'

7 fr^u*gum (fuit 1) R 9 hi in historia in ras. in P, deinde palicoꝝ add. P 11 latin^{as} (a in ras.) R 12 sunt in ras.

in P aeschili PR 13 &hna P, aetna R 15—18 uacante

duorum et dimidii uersiculorum spatio om. R 16 ΕΦΥΤΑΙ P

18 ἴκουσ' uulgo: ΗΚΟΥΣ P σκότους] CTOYC P, em. uulgo

19 aeschuluf P post autem uacante duorum uers. spatio et omissis Graecis ἡ δέ — 336, 5 ἔχουσιν secuntur in septima historia de rebus ita scribit in R 20 rebus singulis P δέ]

ΔC P 21 Γελώας] ΤΕΛΟΑΣ P, em. uulgo 22 ΕΧΥΤΟC P, em. Schneidewinus ΤΟΡΟC P, em. Schneidewinus

- τὸ παλαιὸν Σικελῶν γεγενημένη πόλις· ὑφ' ἧ καὶ τοὺς Δέλλους καλουμένους εἶναι συμβέβηκεν. οὗτοι δὲ κρατῆρες δύο εἰσίν, οὓς ἀδελφοὺς τῶν Παλικῶν οἱ Σικελιώται νομίζουσιν, τὰς δὲ ἀναφορὰς τῶν πομφολύγων παραπλησίως βραζούσαις ἔχουσιν. hactenus
- 26 Callias. POLEMON uero in libro qui inscribitur περὶ τῶν ἐν Σικελίᾳ θαυμαζομένων ποταμῶν sic ait οἱ δὲ Παλικοὶ προσαγορευόμενοι παρὰ τοῖς ἐγγχωρίοις αὐτόχθονες θεοὶ νομίζονται. ὑπάρχουσιν δὲ τούτων τῶν θεῶν ἄμφω ἀδελφοὶ κρατῆρες χαμαιῆζηλοι. προσ-¹ιέναι δὲ ἀγιστεύοντας χορῆ πρὸς αὐτοὺς ἀπὸ τε παντὸς ἄγους καὶ συνουσίας ἔτι τε καὶ τινων ἐδεσμάτων. φέρεται δὲ ἀπ' αὐτῶν ὀσμὴ βαρεῖα θείου, καὶ τοῖς πλησίον ἰσταμένοις καρηβάρησιν ἐμποιοῦσα δεινήν, τὸ δὲ ὕδωρ ἐστὶ θολερὸν αὐτῶν καὶ τὴν χροάν ὁμοιότατον
- 27 χαμαιρῦπω λευκῶ. φέρεται δὲ κολπούμενόν τε καὶ παφλάζον, οἷαί εἰσιν αἱ δῖναι τῶν ζεόντων ἀναβολάδην ὑδάτων. φασὶν δὲ εἶναι καὶ τὸ βάθος ἀπέραντον τῶν κρατῆρων τούτων, ὥστε καὶ βοῦς εἰσπεσόντας ἤφα-

1 ΤΟ ΠΑΛΑΙΟΝ P, ἡ Παλικὴ τὸ παλαιὸν Schneidewinius, τὸ παλικόν Valckenarius et G. Hermannus, ego lacunam indicaui, cum Calliam primum quidem de Eryce, deinde de Pulice dicere manifestum sit ΓΕΓΕΝΗΜΕΝΕΡΟΛΙΣ P, em. uulgo 2 ΔΕ-

ΑΛΛΟΥΣ P, em. uulgo CYNBEBH|KEN P 3 ΚΡΑΤΗΡΑΣ P τῶν] Τ|ΜΗ P, em. uulgo 4 ΣΙΚΕΛΙΜΤΑΙ P, em. uulgo ΠΟΜ-
*ΦΟΛΙ*ΤΟΝ P, em. uulgo 6 post uero add. sic ait R περὶ τῶν — 337, 14 παλικὴν om. R 9 ΑΥΘΟΝΕΣ P, em. uulgo

τούτων τῶν θεῶν ἄμφω ἀδελφοὶ scripsi: ΤΟΥΤΩΝ ΟΔΕΣΜΑ-
Ρ(Θ)ΑΔΕΛΦΟΙ P, τούτων οἱ λεγόμενοι ἀδελφοὶ δύο Saupprius Mus. Rhen. n. IIII 152, τούτων οὐ πόρρω οἱ Δέλλοι Schneidewinius, τούτων δύο ἀδελφοὶ G. Hermannus 10 ΧΑΜΑΙΖΗΑΟΙ P
11 ΑΤΟΥΣ P, em. uulgo 12 CΥ·ΝΥΟCΙΑ|Ο P ΕΔΕΕCΜΑ-
ΤΩΝ P 14 ΠΑΗCΙΟΝ ΙCΤΑΝΕ ΝΟΙC P ΕΝ·ΠΟΙΟΥCΑ P
15 ΤΗΚΙΧΡΟΑΝ P 16 ΧΑΜΑΙΡΥ·ΠΩ P, quod G. Hermannus nomen floris esse putauit, χαμαιρῦπω coniecit Ianius ΦΕΤΕ-

ΤΑΙ P 17 ΟΙΑ* P ΔΕΙΝΑΙ P, em. uulgo 19 ΚΑΤΠΙΡΩ P, em. uulgo ΩCΡΕ ΚΑΙ ΒΥCΕΙC ΠΕCΟΝΤΑC P

νίσθαι καὶ ζεῦγος ὄρικόν ἐλαννόμενον, ἔτι δὲ φορβάδας
 ἐναλλομένας. ὄρκος δὲ ἐστὶν τοῖς Σικελιώταις μέγιστος 28
 καθηραμένων τῶν προκληθέντων. οἱ δὲ ὀρκωταὶ
 γραμμάτιον ἔχοντες ἀγορεύουσιν τοῖς ὀρκουμένοις περὶ
 5 ὧν ἂν χρήζωσιν τοὺς ὄρκους· ὁ δὲ ὀρκούμενος θαλλὸν
 κραδαίνων, ἐστεμμένος ἄξωστος καὶ μονοχίτων. ἐφαπ-
 τόμενος τοῦ κρατῆρος ἐξ ὑποβολῆς δίδεισιν τὸν ὄρκον.
 καὶ ἂν μὲν ἐμπεδώσῃ τοὺς ῥηθέντας ὄρκους, ἀσινῆς 29
 ἄπεισιν οἴκαδε, παραβάτης δὲ γενόμενος τῶν θεῶν
 10 ἐμποδῶν τελευτᾷ. τούτων δὲ γινομένων ἐγγυητὰς
 ὑπισχνοῦνται καταστήσειν τοῖς ἱερεῦσιν, ἐπὴν νεαρόν
 τι γένηται, κάθαρσιν ὀφλισκάνουσιν τοῦ τεμένου.
 περὶ δὲ τὸν τόπον τοῦτον ᾤκησαν Παλικηνοὶ πόλιν
 ἐπάνυμον τούτων τῶν δαιμόνων Παλικήν. haec Polemon. 30
 15 sed et XENAGORAS in TERTIA HISTORIA sua de loci
 diuinatione ita scribit καὶ οἱ Σικελοὶ τῆς γῆς ἀφορούσης
 ἔθυσαν Πεδιοκράτει τινὶ ἥρωι, προστάξαντος αὐτοῖς
 τοῦ ἐκ Παλικῶν χρηστηρίου, καὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδον
 τῆς εὐφορίας πολλοῖς δώροις τὸν βωμὸν τῶν Παλικῶν

1 ΖΕΥΤΟΣ P ΕΙΛΑΥΝΟΜΕΝ (*deinde uacat spatium 2*
litt.) ON P, ἐελαυνόμενον *Ianius* 2 ΕΝΑΛΟΜΕΝΑΣ P, *em.*
uulgo ΜΕΙΣΤΟΣ P 3 ΟΡΚΟΤΑΙΓΡΑΜ·ΜΑ|ΠΤΟΝ P ἀγο-
 ρεύουσιν] ΑΓΕΡΟΥΣΟΥΣΙΝ P, *em. uulgo* 5 ἂν χρήζωσιν
 C. F. Hermannus: ΑΝΔΡΗΖΥΟΙΝ P ΘΑ|ΜΟΝ P 6 ΚΡΑ-

6 ΔΑΙΝΟΝ P ΑΖΜΕΣΤΟΣ P, *em. uulgo* ΕΦΑΓΙΤΟΜΕΝΟΣ P,
em. uulgo 7 ἔξ] ΕΖ P δίδεισιν] ΜΕΙΣΙΜ P, *em. uulgo*
 8 ἐμπεδώσῃ *Prellerus*: ΕΜΠΕΔΟΣΙΝ P ῥηθέντας *uulgo*: ΡΗΕ|
 ΕΝΡΟΣ P ΔΣΙΝΗΚ P 9 ΠΡΑΒΑΤΗΣ P 10 Ε*ΜΠΤΟΔΩΝ
 (*in ras. fuit N*) P ΑΔΕΤΙΝΟΜΕΝΩΝ P, *em. uulgo* 11 ΥΝΙC-
 ΧΧΕΝΟΥΝΤΑΙ P, *em. uulgo* Ε·ΔΡΑΟΠΓΕΝΗΤΑΙ | ΚΑΘΑΒCΙΝ
 ΟΦΜΕ ΚΑΝΟΥCΙΝ ΤΟΥΡΕ ΜΕΝΟΥCΙ ΤΕΡΙ ΔΕCΟΝ ΤΟΤΠΟΝ
 ΤΟΥΡΟΝ ΜΚΕΙCΑΝ ΠΑΛΙΚΕΙΝΟ P, *in quibus* νεαρόν τι *uulgo*
 (δ' ἄρα τι *Saupprius*, ἐπάρατόν τι *Ianius*), κάθαρσιν *uulgo*, τεμέ-
 νους C. F. Hermannus, Παλικηνοὶ G. Hermannus 14 Παλι-
 κήν *Cluuerius*: ΠΑΛΙΚΕΙΝΗΝ P *polnemon* P 15 sed exa-
 naagoras R 16 καὶ οἱ — 338, 1 ἐνέπλησαν *om.* R 17 ἔθυσαν
uulgo: ΘΕΥCΑΝ P ΠΕΔΕΙΟΚΡΑΤΕΙ P 18 ΠΑΛΙΚΟΝ P
 19 ΕΙΦΟΡΙΑC P τῶν] ΤΟΝ P

31 *ἐνέπλησαν*. absoluta est, aestimo, et auctoribus idoneis adserta explanatio Vergiliani loci, quem litteratores uestri nec obscurum putant, contenti uel ipsi scire uel insinuare discipulis, Palicum dei esse cuiusdam nomen. quis sit autem deus iste, uel unde sit dictus, tam nesciunt quam scire nolunt, quia nec ubi quaerant suspicantur, quasi Graecae lectionis expertes.

XX Nec illos uersus relinquemus intactos, qui sunt in primo Georgicon

humida solstitia atque hiemes orate serenas
agricolae, hiberno laetissima puluere farra,
laetus ager, nullo tantum se Mysia cultu
iactat et ipsa suas mirantur Gargara messes.

2 sensus hic cum uideatur obscurior pauloque perplexius quam poetae huius mos est pronuntiatus, tum habet in se animaduertendam quaestionem ex Graeca antiquitate uenientem, quae sint ista Gargara, quae 3 Vergilius esse uoluit fertilitatis exemplar. Gargara haec igitur sunt in Mysia, quae est Hellesponti prouincia. sed significatio nominis et loci duplex est. nam et cacumen montis Idae et oppidum sub eodem 4 monte hoc nomine uocantur. HOMERVS significationem cacuminis ita ponit

*Ἴδην δ' ἴκανεν πολυπίδακα μητέρα θηρῶν
Γάργαρον.*

hic Gargarum pro excelsissimo montis loco accipi

11 Verg. Georg. I 100   25 Hom. Il. Θ 47

1 ^ΕΕΝΤΑΗCΑΝ P   2 ferta P   uirgiliani PR   4 infimurare ut uid. P'   5 quid P   9 relinquimus P   14 moffel P'
20 misia P   25 ^ΑΠΟΛΙΠΙΔΑΚΑ (prior Λ corr. ex Α) P   26 ΤΑΡΟ P

conuenire et ipse sensus indicium facit, nam de Ioue loquitur. sed et alibi eodem Homero teste manifestius 5 exprimitur

ὥς ὁ μὲν ἀτρέμας εὐδε πατήρ ἀνὰ Γαργάρω ἄκρω,

5 et EPICHRMVS uetustissimus poeta in FABVLA, quae inscribitur TROES, ita posuit

Ζεὺς ἀναξ ναίων ἀν' Ἴδαν Γάργαο' ἐνθ' ἀγάννιφα.

ex his liquido claret, Gargara cacumen Idae montis 6 appellitari. pro oppido autem Gargara qui dixerint 7 enumerabo. EPHORVS, notissimus HISTORIARVM scriptor, in LIBRO QVINTO sic ait μετὰ δὲ τὴν Ἄσσον ἐστὶ τὰ Γάργαρα πλησίον πόλις. nec Ephorus solus sed etiam PHILEAS uetus scriptor in eo libro qui inscribitur ASIA ita meminit μετὰ Ἄσσον πόλις ἐστὶν ὄνομα 15 Γάργαρα ταύτης ἔχεται Ἄντανδρος. ARATI etiam 8 liber fertur ἐλεγείων in quo de Diotimo quodam poeta sic ait

αἰάξω Διότιμον ὃς ἐν πέτραισι κάθηται

Γαργαρέων παισὶν βῆτα καὶ ἄλφα λέγων.

20 ex his uersibus etiam ciuium nomen innotuit, quia Gargares uocantur. cum igitur constet, Gargara 9 nunc pro montis cacumine nunc pro oppido sub eodem monte posito accipienda, Vergilius non de summo monte sed de oppido loquitur. cur tamen Gargara 25 posuerit, ut locum frugum feracem, requiramus. et 10 omnem quidem illam Mysiam opimis segetibus habitam

4 Il. Ξ 352 10 Muellerei, fragm. hist. I 260 18 Anthol. Palat. XI 437

4 ΑΚΩ· P 5 epicarmuf P 7 ναίων ἀν' Ἴδαν Schneidewinus: ΑΝΑΑΔΑΝΝΑΙΩΝ P (ναίων κάρανα Γαργάρων Meinekius) Γάργαρ' ἐνθ' Schneidewinus: ΓΑΡΓΑΡΑ P 11 τὴν] ΓΗ'Ν P, em. uulgo ΕΣΤΙΝ Α ΓΑΡΓΑΡΑ ΠΑΗΚΙΟΝΤΟΛΙΣ P, em. uulgo 16 elegion P diotomo P 18 ΚΑΙΑΘΗΤΑΙ P, em. uulgo 19 ΛΕΤΩΝ P 26 mifiā P

- satis constat scilicet ob humorem soli. unde et Vergilius in supra dictis uersibus cum dixisset humida solstitia, intulit nullo tantum se Mysia cultu iactat, atque diceret omnis regio, quae opportunos habuerit humores aequiperabit fecunditates
 11 aruorum Mysiae. sed Homerus cum ait *Ἰδην πολυπίδακα*, humidum designat subiacentem monti agrum. nam *πολυπίδακα* significat fontibus abundantem. unde haec Gargara tanta frugum copia erant, ut, qui magnum cuiusque rei numerum uellet exprimere, pro
 12 multitudine immensa Gargara nominaret. testis ALCAEVS, qui in *κωμωδοτραγωδία* sic ait

*ἐτύγχανον μὲν ἀγρόθεν πλείστους φέρων
 εἰς τὴν ἑορτὴν ὅσον οἶον εἴκοσι.
 ὁρῶ δ' ἄνωθεν Γάργαρον ἀνθρώπων κύκλω.*

Gargara, ut uidetis, manifeste posuit pro multitudine. nec aliter Aristomenes *ἐν Βοηθοῖς*

ἔνδον γὰρ ἡμῖν ἐστὶν ἀνδρῶν Γάργαρα.

- 13 ARISTOPHANES autem comicus composito nomine ex harena et Gargaris innumerabilem, ut eius lepos est, 20 numerum conatur exprimere. in fabula enim *Ἀχαρνεῦσιν* ait

ἄδ' ὠδυνήθην ψαμμακοσιογάργαρα.

ψαμμακόσια autem seorsum pro multis VARRO saepe in MENIPPEIS suis posuit, sed Aristophanes adiecit 21

13 Meinekii fragm. com. II, 2 p. 830   18 ib. p. 730
 23 Aristoph. Acharn. 3   24 sat. fragm. ed. Riese p. 293

1 ante loci deletum foli in P   3 misia P   4 atque si
 editio Gryphiana   5 fecunditatis ar|bor, misie P   6 et 8
 ΠΟΛΙΠΙΑΔΑΚΑ P   8 frondibus habundantē. inde P   11 im-
 mensa P   12 κωμωδοτραγωδία Fabricius: cedotragoedia P
 13 ΑΤΡΟΘΕΝ P   ΦΕΡΩ P   15 ΓΑΡΓΑΡΑ P   17 ΕΝ ΜΥ-
 ΘΟΙΣ P   18 ΕΝΛΩ P, em. uulgo   21 acharneusin P   23 ΨΑΜ-
 ΜΑΚΟΙΣΙΑ P, em. ex Aristophane uulgo

γάργαρα ad significationem numerositatis innumerae. est ergo secundum haec sensus horum uersuum talis 14 cum ea sit anni temperies, ut hiems serena sit, solstitium uero imbricum, fructus optime pro-
 5 ueniunt. haec autem adeo agris necessaria sunt, ut sine his nec illi natura fecundissimi Mysiae agri responsuri sint opinioni fertilitatis, quae de his habetur. addit Mysiae nominatim Gargara, quod ea urbs 15 posita in imis radicibus Idae montis, defluentibus inde
 10 humoribus inrigetur, possitque uideri solstitiales imbres non magnopere desiderare. hoc in loco ad 16 fidem sensui faciendam, quod uliginosa sint non sola Gargara pro uicinia montis sed et uniuersae Mysiae arua, adhiberi potest testis Aeschylus

15 ἰὼ Κάικε Μύσισαί τ' ἐπιρροαί.

quid de Graecis in hoc loco traxerit diximus. adde- 17 mus praeterea hoc iucunditatis gratia, et ut liqueat Vergilium uestrum undique ueterum sibi ornamenta traxisse, unde hoc dixerit

20 hiberno laetissima puluere farra.

in libro enim uetustissimorum carminum, qui 18 ante omnia, quae a Latinis scripta sunt, compositus ferebatur, inuenitur hoc rusticum uetus canticum

hiberno puluere uerno luto grandia farra, camille,
 5 metes.

Nomina poculorum Vergilius plerumque Graeca XXI ponit, ut carchesia ut cymbia ut cantharos ut scyphos. de carchesiis ita

15 Aesch. fragm. 135 ed. Hermann

1 gargara P   3 hiempf P   fenena P'   8 ubf P'
 15 ΙΟΚΙΚΕ ΜΙCΙ|ΕΤΤΙΠΡΟΑΙ P   17 iocunditatis P   24 uereno
 ut uid. P'   27 char̄cēsa P   ut om. P'   cimbria P   can-
 tarof P   28 seifof P

cape Maeonii carchesia Bacchi,
 Oceano libemus ait
 et alibi
 hic duo rite mero libans carchesia Baccho
 de cymbiis
 inferimus tepido spumantia cymbia lacte
 de cantharo
 et grauis adtrita pendebat cantharus ansa
 de scyphis
 et sacer impleuit dextram scyphus.

2 ea autem, cuius figurae sint, quisue eorum fecerit
 mentionem, nemo quaerit, contenti scire cuiusque
 modi esse pocula. et scyphos quidem cantharosque,
 consueta vulgi nomina, ferendum si transeant, sed de
 carchesiis cymbiisque, quae apud Latinos haud scio
 an umquam repperias, apud Graecos autem sunt
 rarissima, non uideo cur non cogantur inquirere, quid
 3 sibi noua et peregrina nomina uelint. est autem
 carchesium poculum Graecis tantum modo notum.
 meminit eius PHERECYDES in libris HISTORIARVM, ait
 que Iouem Alcmenae pretium concubitus
 carchesium aureum dono dedisse. sed PLAVTVS
 insuetum nomen reliquit, aitque in fabula AMPHITRYONE
 pateram datam cum longe utriusque poculi figura
 4 diuersa sit. patera enim, ut et ipsum nomen indicio :

1 Verg. Georg. IIII 380   4 Aen. V 77   6 ib. III 66
 20 Muelleri, fragm. histor. I 77   22 534

1 bachı P   4 meo P'   bacho P   5 cimbıf P   6
 cimbıa P   7 cantaro P   8 graul] sa^cter P   cantaruf P
 10 scyphuf P   12 contiti ut uid. P'   cuiusque modi scripsi:
 cuulmodı P   14 transeat P   15 cimbıfıq. P   19 greıt
 corr. in greıt P   20 fereıdes P   23 atq. in P   amphı-
 trıone P

est, planum ac patens est, carchesium uero procerum et circa mediam partem compressum, ansatum medio-criter, ansis a summo ad infimum pertinentibus. ASCLEPIADES autem, uir inter Graecos adprime doctus 5 ac diligens, carchesia a nauali re existimat dicta. ait enim naualis ueli partem inferiorem *πτέρναν* uocari, at circa mediam ferme partem *τράχηλον* dici, summam uero partem carchesium nominari, et inde diffundi in utrumque ueli latus ea, quae cornua 10 uocantur. nec solus Asclepiades meminit huius poculi, 6 sed et alii illustres poetae, ut SAPPHO, quae ait

*κῆνοι δ' ἄρα πάντες καρχησιά τ' ἦχον
κᾶλειβον.*

CRATINVS in *Διονυσαλεξάνδρω*

15 *στολήν δὲ δὴ τίν' εἶχεν; τοῦτό μοι φράσον·
θύρσον κροκωτὸν ποικίλον καρχήσιον.*

SOPHOCLES in fabula quae inscribitur TYRO

*πρὸς τήνδε μοι
τράπεζαν ἀμφὶ σῖτα καὶ καρχησία.*

20 haec de carchesiis ignoratis Latinitati et a sola 7 Graecia celebratis. sed nec cymbia in nostro sermone repperies: est enim a Graecorum paucis relat-um. PHILEMON, notissimus comicus, in FANTAS-
MATE ait

12 Bergkii poetae lyr. ed. 4 p. 106 14 Meinekii fragm.
com. II, 1 p. 37 17 fragm. Nauckii 594 23 Meinekii fragm.
com. III p. 29

6 inferiorem *om.* P pternā P 7 trachelon P 8 et
inde — 10 uocantur *om.* P 11 ante ποῦε *add.* uiri P'
sappho P 12 ΚΑΡΧΗCΙΑ ΕCΧΟΝ ΚΑΙΕΛΕΒΟΝ P, emendauit
Bergkiius 14 ΚΡΑΤΕΙΝΟC ΕΝ ΔΙΟΝΟΥCΑΛΕΞΑΝΔΡΩ P
15 ΤΙΝΑ P ΤΟΥΔΟ P 16 ΤΥΡΩ P 18 ΠΡΟC ΓΗΝ
ΔΕΙΜΙ P: πρὸς τήνδε μοι Ianius, προστῆναι μέγην Athenaeus
19 ΤΡΑΠΕΖΑΑΜΦΙCΙΤΑ | ΚΑΙ ΚΑΡΧΗCΙΑ · P 21 cymbus P'

ἔπιεν ἢ Ῥόδη κυμβίον ἀκράτου,

8 ANAXANDRIDES etiam comicus in fabula Ἀγροίκοις

προπινόμενα καὶ μέστ' ἀκράτου κυμβία
ἐκάκωσεν ὑμᾶς.

meminit eius et DEMOSTHENES in oratione quae est 5
in MIDIAM ἔπ' ἀστράβης δὲ ὀχούμενος ἐξ Ἀργούρας
τῆς Εὐβοίας, χλανίδα δ' ἔπ' ὄχου καὶ κυμβία καὶ
κάδους ἔχων, ὧν ἐπελαμβάνοντο οἱ πεντηκοστολόγοι.

9 cymbia autem haec, ut ipsius nominis figura indicat,
diminutiue a cymba dicta, quod et apud Graecos 10
et apud nos ab illis trahentes nauigii genus est.
ac sane animaduerti ego, apud Graecos multa pocu-
lorum genera a re nauali cognominata, ut carchesia
supra docui, ut haec cymbia, pocula procera ac
10 nauibus similia. meminit huius poculi ERATOSTHENES, 15
uir longe doctissimus, in EPISTVLA ad Hagetorem
Lacedaemonium his uerbis κρατῆρα γὰρ ἔστησαν τοῖς
θεοῖς, οὐκ ἀργύρεον οὐδὲ λιθοκόλλητον, ἀλλὰ γῆς
Κωλιάδος· τοῦτον δὲ δσάκις ἐπιπληρώσαιεν, ἀποσπεί-
σαντες τοῖς θεοῖς, ὠνοχόουν ἐφεξῆς βαπτιστῶ κυμβίῳ. 20
11 fuerunt qui cymbium a cissybio per syncopam
dictum existimarent. cissybii autem, ut de Homero

2 Meinekii fragm. com. III p. 162 5 p. 558 Reisk. § 133
15 Bernhardyi Eratosthenica p. 201

2 fabulā agrecif | Ω OKYMBIA ΠΡΟΠΙΝΟΜΕΝΑ ΚΑΙ ΜΕΤΤΑ
ΔΚΡΑΕ ΚΑΚΩ | CEMYMAC · meminit P 5 demostenef P 6

midia P ἐξ] EZ P ΔΡΠΟΥΡΑCΩHC|ΘΥΒΟΥΑC P 7 δ' ἐπ'
ὄχον Schneidewinus: ΔΕ ΟΧΟ P καὶ κάδους Schneidewinus ex
Demosthene: ΟCΙ P 8 ΕΠΑΛΑΜΒΑΝΟΝΟ ΠΕΝΤΗΚΟCΤΟΛΟ-
ΤΟΙ · P 10 m*dicat P 16 epistola P 18 *(fuit l) ΔΙΕΟ|

ΚΟΛΑ ΗΤΟΝ ΔΑΛΛΑ ΤΗΚΩ^ΑΙΑΔΟC ΤΟΥ ΙCΘΝΑΔΕΟCΑ ΚΙCΕΙ|
ΟΠΑΗΡΑCΑΙΕΝ ΑΠΟ CΠΕΙCΑΝΤΕΟ P, em. Bernhardyus ex
Athenaeo (γῆc pro τῆc Kaibelius praef. Ath. I, XXXV) 20
ΩΝΟΧΟΘΥ Ν P ΒΑΠΤΙΟΤΩ P 21 cissybio p syncopan P
22 ciffibu P

taceam, qui hoc poculum Cyclopi ab Vluxe datum memorat, multi faciunt mentionem, uoluntque non nulli, proprie cissybium ligneum esse poculum ex hedera, id est κισσοῦ. et NICANDER quidem Colo-
 5 phonius in primo *Αἰτωλικῶν* sic ait ἐν τῇ ἱεροποιίῃ τοῦ Διδυμαίου Διὸς κισσῶ σπονδοποιέονται· ὄθεν τὰ ἀρχαῖα ἐκπώματα κισσύβια φωνέεται. sed et CALLIMACHVS meminit huius poculi

καὶ γὰρ ὁ Θρηκίην μὲν ἀνήγατο χανδὸν ἄμυστιν
 10 ζωροποτεῖν, ὀλίγω δ' ἤδετο κισσυβίῳ.

qui autem cissybium ex hedera factum poculum οἶον
 εἰ κίσσινον dici arbitrantur, EVRIPIDIS auctoritate niti
 uidentur, qui in ANDROMEDA sic ait

πᾶς δὲ ποιμένων ἔρρει λεῶς,
 15 ὁ μὲν γάλακτος κίσσινον φέρων σκύφον
 πόνων ἀναψυκτῆρ', ὁ δ' ἀμπέλων γάνος.

haec de cymbio. sequitur ut, quando cantharum et
 poculi et nauigii genus esse supra diximus, probetur
 exemplis. et pro poculo quidem nota res est uel ex
 20 ipso Vergilio, qui aptissime proprium Liberi patris
 poculum adsignat Sileno, sed id, ut supra polliciti
 sumus, etiam pro nauigio poni solitum debemus ostendere. MENANDER in NAVCLERO 15

ἦκει λιπὼν Αἰγαῖον ἄλυρον βᾶθος
 25 θεόφιλος ἡμῖν, ᾧ Στράτων, ὡς εἰς καλόν·

7 fragm. ed. Bentleii 109   14 fragm. ed. Nauckii 135
 24 Meinekii fragm. com. IIII p. 174

3 cissibiū P   4 cissu P   quidā P   5 italicōn P   ἹΕΡΟ-
 ΠΟΙΗCΕΙ P   6 Διός a P   deesse non notauī   CΠΕΝΔΟΠΟΙΕΟΝ|
 ΤΑΙ P   7 ΦΩΝΕΑΤΑΙ P   callimacuf P   9 ΟΡΗΚΙΗΝ P
 10 ΖΗΡΟΠΟΤΕΙΝ P,   Ζηροποτεῖν Schneidewinus   11 cyslibiū P
 ἕδρα P   12 arbitantur P'   13 dro'm&a P   14 ΠΟΙ-
 ΜΕΝΜΗ P   ΔΕΘC P   16 ΑΝΑ*ΨΥΚΤΗΡΑ (in ras. fuit Υ) P
 17 cantarū P   18 poculum P'   est esse P'   24 ΑΑΜΥΡΟΝ
 |ΒΑΤΟC P   25 Ὁ P

πρῶτος λέγω σοι τόν τε χρυσοῦν κάνθαρον.
ποῖον; τὸ πλοῖον· οὐδέ μ' οἶσθας ἄθλιε.

16 Et sacer impleuit dextram scyphus.

scyphus Herculis poculum est ita ut Liberi patris
cantharus. Herculem uero fictores ueteres non sine 5
causa cum poculo fecerunt, et non numquam cas-
sabundum et ebrium non solum, quod is heros bibax
fuisse perhibetur, sed etiam quod antiqua historia
est, Herculem poculo tanquam nauigio uectum in-
17 mensa maria transisse. sed de utraque re pauca ex 10
Graecis antiquitatibus dicam. et multibibum heroa
istum fuisse, ut taceam quae uulgo nota sunt, illud
non obscurum argumentum est, quod Ephippus in
Busiride inducit Herculem sic loquentem

οὐκ οἶσθά μ' ὄντα πρὸς θεῶν Τιρύνθιον 15
Ἄργεῖον; οἷ μεθύοντες ἀεὶ τὰς μάχας
πάσας μάχονται. τοιγαροῦν φεύγουσ' ἀεὶ.

18 est etiam historia non adeo notissima, nationem
quandam hominum fuisse prope Heracleam ab Hercule
constitutam Cylicranorum composito nomine ἀπὸ τῆς 20
κύλικος, quod poculi genus nos una littera immutata
19 calicem dicimus. poculo autem Herculem uectum
ad Ἐρύθειαν, id est Hispaniae insulam, nauig-
gasse et PANYASIS, egregius scriptor Graecorum,
dicit et PHERECYDES auctor est, quorum uerba sub- 25
dere supersedi, quia propiora sunt fabulae quam
historiae. ego tamen arbitror, non poculo Herculem

15 Meinekii fragm. com. III p. 322

1 τόν] ΓΟΝ P τε Ianius: ΔΕ P κάνθαρον Ianius ex
Athenaeo: ΘΑΡΟ P 2 πλοῖον] ΗΛΟΙΟΝ P ΑΘΑΙΕ P
3 scyphus P 9 uectum Mediceus saec. XV: uentis P im-
mensa P 16 ἀεὶ τὰς] ΑΕΠΑΣ P 17 τοιγαροῦν] ΠΟΥΤΑ-
ΡΟΥ P 21 ΚΥΛΙΚΡΟΣ P 22 diximus P 23 ductū |
ΔΔΕΤΠΗΡΑ P 24 paniasis P 25 ferecidet P

maria transuētum sed nauigio, cui scypho nomen fuit
ita ut supra cantharum et carchesium et a cymbis
deriuata cymbia.

Nomina quoque Vergilius non numquam ex XXII
5 antiquissimis Graecorum historiis mutuatur. scitis
apud illum unam ex comitibus Dianae Opin uocari,
quod nomen uulgo fortasse temere impositum uel
etiam fictum putatur ab ignorantibus, insidiosum poetam
cognomen, quod a ueteribus Graecis scriptoribus ipsi
10 Dianae fuerat impositum, comiti eius adsignare uoluisse.
sed Vergilius sic ait 2

uelocem interea superis in sedibus Opin,
unam ex uirginibus sociis sacraque caterua,
conpellabat et has tristis Latonia uoces
15 ore dabat

et infra

at Triuia custos iam dudum in montibus Opis.

Opin inquit comitem et sociam Dianae. sed audite, 3
unde Vergilius hoc nomen acceperit, qui, ut dixi,
20 quod epitheton ipsius deae legerat, sociae eius impo-
suit. ALEXANDER AETOLVS, poeta egregius, in libro, 4
qui inscribitur MVSAE, refert, quanto studio populus
Ephesius dedicato templo Dianae curauerit praemiis
propositis, ut, qui tunc erant poetae ingeniosissimi,
25 in deam carmina diuersa conponerent. in his uersibus
Opis non comes Dianae sed Diana ipsa uocata est.
loquitur autem, uti dixi, de populo Ephesio 5

ἀλλ' ὄγε πειθόμενος πάγχυ Γραικοῖσι μέλεσθαι
Τιμόθεον κιδάρης ἰδμονα καὶ μελέων

28 Meinekii Annal. Alexandrina p. 225

1 scyfo P f in fuit in ras. in P 2 cantarū P 3 di-
riuata cymbia P, deinde add. omnia haec adferuimus esse
nauigiorum uocabula uulgo, quae om. P 6 illū * P 7 no-
men] ū P 8 putetur P' 12 *superis P 17 triuie P
20 ipsius deae scripsi: iphufce (P) 21 &holuf P 24 in-
geniosissima ut uid. P' 28 ΜΕΝΑΕΘΑΙ P

υἷον Θερσάνδρου κλυτὸν ἤνεσεν ἀνέρα σίγλων
 χρουσείων ἱερὴν δὴ τότε χιλιάδα
 ὑμνήσαι ταχέων τ' Ὀπιν βλήτειραν ὀιστῶν
 ἢ τ' ἐπὶ Κερχρείῳ τίμιον οἶκον ἔχει

et mox

5

μηδὲ θεῆς προλίπη Λητωίδος ἄκλεα ἔργα.

6 apparuit, ni fallor, Opin Dianam dictam, et Vergilium de nimia doctrina hoc nomen in eius comitem transtulisse.

7 Excessere omnes adytis arisque relictis di. 10

hoc unde Vergilius dixerit, nullus inquit, sed constat illum de ΕΥΡΙΠΙΔΕ traxisse, qui in fabula ΤΡΟΑΔΙΒΥΣ inducit Apollinem cum Troia capienda esset, ista dicentem 15

λείπω τὸ κλεινὸν Ἴλιον,

qui uersus docent, unde Vergilius usurpauerit discessisse deos a ciuitate iam capta.

8 Nec non sine auctoritate Graecae uetustatis est quod ait 20

ipsa Iouis rapidum iaculata e nubibus ignem.

Euripides enim inducit Mineruam uentos contra Graecorum classem a Neptuno petentem dicentemque debere illum facere, quod Iuppiter fecerit, a quo in Graecos fulmen acceperit. 25

10 Aen. II 351 14 Troad. 25 21 Aen. I 42

1 κλυτὸν Schneidewinus: ΤΟΝ P 2 ἱερὴν Meinekius: ΕΡΗΝ P ΧΕΙΛΙΑΛΑ P 3 ΤΑΧΕΙΩΝ P τ' om. P, add. Meinekius 4 τ' Meinekius: Δ P Κερχρείῳ Meinekius: ΚΕΓΧΡΙΩΝ P ΤΙΜΙ* (uid fuisse Ω) | ΟΝΟΚΟΝ P 8 doctrin* P 10 adytis P 16 ΛΕΙΠΟΤΩ P 18 a ciuitate — 21 ignē in ras. in P 22 contra Cantabrigiensis: contrarios P

Apud Vergilium Pan niueo lanae munere Lunam 9
inlexisse perhibetur in nemora alta uocans

munere sic niueo lanae, si credere dignum est

et reliqua. in hoc loco VALERIVS PROBVVS, uir perfectis-
5 simus, notat nescire se hanc historiam siue fabulam
quo referat auctore. quod tantum uirum fugisse 10
miror. nam Nicander huius est auctor historiae,
poeta quem DIDYMVS, grammaticorum omnium qui-
que sint quique fuerint instructissimus, fabulosum
10 uocat. quod sciens Vergilius adiecit si credere dignum
est, adeo se fabuloso usum fatetur auctore.

In tertio libro cursim legitur neque unde trans- 11
latum sit quaeritur

15 quae Phoebus pater omnipotens, mihi Phoebus Apollo
praedixit

et cetera. in talibus locis grammatici excusantes in- 12
peritiam suam inuentiones has ingenio magis quam
doctrinae Maronis adsignant, nec dicunt, eum ab aliis
mutuatum, ne nominare cogantur auctores. sed ad-
20 firmo, doctissimum uatem etiam in hoc AESCHYLVM,
eminentissimum tragoediarum scriptorem, secutum, qui 13
in fabula, quae Latina lingua SACERDOTES inscribitur,
sic ait

25 *στέλλειν ὅπως τάχιστα· ταῦτα γὰρ πατήρ
Ζεὺς ἐγκαθίει Λοξίας θεσπίσματα*

et alibi

πατὴρ προφήτης ἐστὶ Λοξίας Διός.

3 Georg. III 391 14 Aen. III 251 24 fragm. ed. Her-
mann. 85 27 Eumen. 19

2 illuxisse P 8 didimus P 14 phēbo P 16 imperi-
tiam P 20 esclū P 21 sequutum P 22 sacerdotif P
24 ⁽⁶⁾ CTEMEIN OΠOC P ΠΑΓΕΡ P 25 ZEYCĒ ΘΑΚΑΘΙΕΙ P
27 ΠΑCPOC ΠPOΦHΘHC P ΜOΞΙΑC P

- 14 *ecquid* clarum factum est, inde sumpsisse Vergilium
 quod Apollo ea uaticinetur, quae sibi Iuppiter fatur?
 probatumne uobis est Vergilium, ut ab eo intellegi
 non potest qui sonum Latinae uocis ignorat, ita nec
 ab eo posse, qui Graecam non hauserit extrema 5
- 15 satietate doctrinam? nam si fastidium facere non
 timerem, ingentia poteram uolumina de his, quae a
 penitissima Graecorum doctrina transtulisset, implere:
 sed ad fidem rei propositae relata sufficient.’

---

1 *ecquid om. P et Cantabr.*   3 *pbatum ÷ ne P'*
 7 *tinerē P'*   9 *post sufficient — litteris rubris maiusculis*
Que sunt * que sumfit | uirgilus ab antiqui latinorū poetis.
add. P, sequitur Hic πρεττατ' in P

LIBER SEXTVS

Hic Praetextatus 'mirum' inquit 'in modum digressit Eustathius, quae de Graeca antiquitate carmini suo Vergilius inseruit. sed meminimus, uiros inter omnes nostra aetate longe doctissimos, Furium Caecinamque Albinos, promisisse, se prodituros, quid idem Maro de antiquis Romanis scriptoribus traxerit, quod nunc ut fiat tempus admonet.' cumque omnibus idem placeret, tum Furius Albinus 'etsi uereor, ne, dum ostendere cupio quantum Vergilius noster ex antiquiorum lectione profecerit, et quos ex omnibus flores uel quae in carminis sui decorem ex diuersis ornamenta libauerit, occasionem reprehendendi uel inperitis uel malignis ministrem, exprobrantibus tanto uiro alieni usurpationem nec considerantibus, hunc esse fructum legendi aemulari ea, quae in aliis probes, et quae maxime inter aliorum dicta mireris, in aliquem usum tuum opportuna deriuatione conuertere, quod et nostri tam inter se quam a Graecis et Graecorum excellentes inter se saepe fecerunt. et ut de alienigenis taceam, possem pluribus edocere, quantum se mutuo compilarint bibliothecae ueteris auctores, quod tamen opportune alias, si uolentibus uobis erit, probabo. unum nunc exemplum proferam, quod ad probanda quae adsero paene sufficiet. AFRANIUS enim

---

8 tū * P	12 luauerit P	13 imperitis P	14 usur-
patatione P	16 *** aliorum P	17 deriuatione P	20 ali-
genis P'	21 bibliothecae P		

togatarum scriptor in ea togata, quae COMPITALIA
inscribitur, non inuerecunde respondens arguentibus
quod plura sumpsisset a Menandro fateor inquit

sumpsi non ab illo modo

sed ut quisque habuit conueniret quod mihi
quod me non posse melius facere credidi,
etiam a Latino.

- 5 quod si haec societas et rerum communio poetis
scriptoribusque omnibus inter se exercenda concessa
est, quis fraudi Vergilio uortat, si ad excolendum se
quaedam ab antiquioribus mutuatus sit? cui etiam
gratia hoc nomine habenda est, quod non nulla ab
illis in opus suum, quod aeterno mansurum est, trans-
ferendo fecit, ne omnino memoria ueterum deleretur,
quos, sicut praesens sensus ostendit, non solum ne-
6 glectui uerum etiam risui habere iam coepimus. deni-
que et iudicio transferendi et modo imitandi con-
secutus est, ut quod apud illum legerimus alienum
aut illius esse malimus, aut melius hic quam ubi
7 natum est sonare miremur. dicam itaque primum,
quos ab aliis traxit uel ex dimidio sui uersus uel
paene solidos, post hoc locos integros cum parua
quadam immutatione translatos sensusue ita tran-
scriptos, ut unde essent eluceret, immutatos alios, ut
tamen origo eorum non ignoraretur, post haec quae-
dam de his, quae ab Homero sumpta sunt, ostendam
non ipsum ab Homero tulisse, sed prius alios inde
sumpsisse, et hunc ab illis, quos sine dubio legerat,
transtulisse.

4 fragm. com. ed. 2 Ribbeck v. 25 p. 168

4 illo fol̄ m̄ (v̄ in ras.) P 5 quisquis P, em. nescio
quis quod conueniret P, transposuit Bothius 6 quod
Bothius: quodque P 12 hoc nomine om. P, add. Cantabri-
giensis (?) habenda est P 15 solum non lectum P 16 cepi-
mus P 17 consequutus P 19 illius] aliud P hic
om. P' ante ubi add. hic P' 23 translata P'

Vertitur interea caelum et ruit oceano nox. 8

Ennius in libro sexto

uertitur interea caelum cum ingentibus signis.

Axem humero torquet stellis ardentibus aptum. 9

5 Ennius in primo

qui caelum uersat stellis fulgentibus aptum.

et in tertio

caelum prospexit stellis fulgentibus aptum,

in decimo

10 hinc nox processit stellis ardentibus apta.

Conciliumque uocat diuum pater atque hominum 10

Ennius in sexto [rex.

tum cum corde suo diuum pater atque hominum
effatur. [rex

15 Est locus, Hesperiam Grai cognomine dicunt. 11

Ennius in primo

est locus, Hesperiam quam mortales perhibebant.

Tuque o Thybri tuo genitor cum flumine sancto. 12

Ennius in primo

20 teque, pater Tiberine, tuo cum flumine sancto.

Accipe daque fidem, sunt nobis fortia bello 13
pectora.

1 Aen. II 250 3 218 Vahleni. 213 Luc. Muell. 4 Aen.
III 482 6 30 V. 67 M. 8 162 10 343 V. 272 M.
11 Aen. X 2 13 179 V. 216 M. 15 Aen. I 530 17 23 V.
10 M. 18 Aen. VIII 72 20 55 V. 51 M. 21 Aen.
VIII 150

2 VI. P 5 .I. P 7 et in tertio — 8 aptum om. P
9 X P 12 .VI. P 16 .I. P 18 thybri* P 19 .I. P
20 flumines P

Ennius in primo

accipe daque fidem foedusque feri bene firmum.

14 Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.

Ennius in primo

cum superum lumen nox intempesta teneret.

15 Tu tamen interea calido mihi sanguine poenas persolues.

Ennius in primo

non pol homo quisquam faciet impune animatus
hoc nisi tu, nam mi calido das sanguine poenas.

16 Concurrunt undique telis
indomiti agricolae.

Ennius in tertio

postquam defessi sunt, stant et spargere sese
hastis: ansatis concurrunt undique telis.

17 Summa nituntur opum ui.

Ennius in quarto

Romani scalis summa nituntur opum ui
et in sexto decimo

reges per regnum statuasque sepulcraque quaerunt;
aedificant nomen: summa nituntur opum ui.

18 Et mecum ingentes oras euoluite belli.

Ennius in sexto

quis potis ingentes oras euoluere belli?

---

2 33 V. 105 M.	3 Aen. III 587	4 106 V. 21 M.
6 Aen. VIII 422	8 100 V. 100 M.	11 Aen. VII 520
13 154 V. 163 M.	16 Aen. XII 552	17 168 V. 165 M.
19 403 V. 434 M.	22 Aen. VIII 528	23 178 V. 176 M.

---

1 · I · P   3 *post nībo deletum ut uid.* luna in P   4 · I · P
6 et 10 penaf P   8 · I · P   13 · III · P   17 enniuf in Ro-
manif (*post in uac. spatium 3 litt.*) P   19 · XVI · P   23 · VI · P

- Nequa meis dictis esto mora: Iuppiter hac stat. 19
 Ennius in septimo
 non semper uestra euertit: nunc Iuppiter hac stat.
 Inuadunt urbem somno uinoque sepultam. 20
 5 Ennius in octauo
 nunc hostes uino domiti somnoque sepulti.
 Tollitur in caelum clamor, cunctique Latini. 21
 Ennius in septimo decimo
 tollitur in caelum clamor exortus utrisque.
 10 Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula cam- 22
 Ennius in sexto [pum.
 explorant Numidae: totum quatit ungula terram,
 idem in octauo
 consequitur, summo sonitu quatit ungula terram,
 15 idem in septimo decimo
 it eques et plausu caua concutit ungula terram.
 Vnus qui nobis cunctando restituit rem. 23
 Ennius in duodecimo
 unus homo nobis cunctando restituit rem.
 20 Corruit in uulnus: sonitum super arma dedere. 24
 Ennius in sexto decimo
 concidit et sonitum simul insuper arma dederunt.

---

1 Aen. XII 565	3 263 V. 246 M.	4 Aen. II 265
5 291 V. 318 M.	7 Aen. XI 745	9 422 V. 487 M. 10
Aen. VIII 596	12 231 V. 248 M.	14 281 V. 317 M.
16 419 V. 484 M.	17 Aen. VI 847	18 313 V. 286 M.
20 Aen. X 488	21 396 V. 464 M.	

---

2 . VII . P	5 . VIII . P	8 . XVII . P	10 sumtu P'
11 . VI . P	12 humide totā P	13 idem om. P	. VIII . P
15 . XVII . P	18 . XII . P	21 . XVI . P	22 simul om. P

25 Et iam prima nouo spargebat lumine terras.

Lucretius in secundo

cum primum aurora respergit lumine terras.

26 Flammarum longos a tergo inuoluere tractus.

Lucretius in secundo

nonne uides longos flammarum ducere tractus?

27 Ingeminant abruptis nubibus ignes.

Lucretius in secundo

nunc hinc nunc illinc abruptis nubibus ignes.

28 Belli simulacra ciebant.

Lucretius in secundo

componunt, complent: belli simulacra cientur.

29 Simulacraque luce carentum.

Lucretius in quarto

cum saepe figuras

contuimur miras simulacraque luce carentum.

30 Asper acerba tuens retro redit.

Lucretius in quinto

asper acerba tuens immani corpore serpens.

31 Tithoni croceum linquens Aurora cubile.

Furius in primo annali

interea Oceani linquens Aurora cubile.

---

1 Aen. III 584	3 II 144	4 Georg. I 367	6 II 207
7 Aen. III 199	9 II 214	10 Aen. V 674	12 II 324
13 Georg. III 472	15 III 35	17 Aen. VIII 794	19 V 33
20 Aen. III 585			

---

2 .II. P	10 ciebant P'	12 cōplent P	cientes
Bentleius Mus. Rhen. 1881, 325		16 contuiri mirant P	
20 tothom P'	21 .I. P		

Quod genus hoc hominum quaeue hunc tam bar- 32
bara morem?

Furius in sexto

quod genus hoc hominum Saturno sancte create

5 Rumoresque serit uarios ac talia fatur. 33

Furius in decimo

rumoresque serunt uarios et multa requirunt.

Nomine quemque uocans reficitque ad proelia pulsos. 34

Furius in undecimo

10 nomine quemque ciet: dictorum tempus adesse
commemoratur

deinde infra

confirmat dictis simul atque exuscitat acris
ad bellandum animos reficitque ad proelia mentes.

15 Dicite Pierides, non omnia possumus omnes. 35

Lucilius in quinto

maior erat natu, non omnia possumus omnes.

Diuersi circumspiciunt, hoc acrior idem. 36

Pacuius in Medea

20 diuersi circumspicimus, horror percipit.

Ergo iter inceptum peragunt rumore secundo. 37

Sueius in libro quinto

redeunt referunt rumore petita secundo.

---

1 Aen. I 539   5 Aen. XII 228   9 XI 731   15 eclog.
VIII 63   17 V 52 Luc. Muelléri   18 Aen. VIII 416   20
fr. 224 Ribbeckii   21 Aen. VIII 90

---

3 .VI. P   6 .X. P   9 .XI. P   11 cōmemorat P
14 p̄ha P   16 .V. P   18 agrior P   19 pachubiuf P
22 Sueius *Lucianus Muellerus Mus. Rhen. 1869, 553: sueuius*
(P) (Bentleius uersiculum Saturnium esse putat Mus. Rhen.
1881, 325)   23 rumore petita *Lucianus Muellerus Mus. Rhen.*
1868, 216: petita rumore P

38 Numquam hodie effugies, ueniam quocumque uo-
 Naeuus in Equo Troiano [caris.
 numquam hodie effugies, quin mea manu moriare.

39 Vendidit hic auro patriam dominumque potentem
 imposuit fixit leges pretio atque refixit. 5

Varius de Morte

uendidit hic Latium populis agrosque Quiritum
 eripuit: fixit leges pretio atque refixit.

40 Vt gemma bibat et Sarrano dormiat ostro.

Varius de Morte 10

incubet et Tyriis atque ex solido bibat auro.

41 Talia saecla suis dixerunt currite fuis.

Catullus

currite ducenti subtegmine, currite fusi.

42 Felix heu nimium felix si littora tantum
 numquam Dardaniae tetigissent nostra carinae. 15

Catullus

Iuppiter omnipotens utinam non tempore primo
 Gnosia Cecropiae tetigissent littora puppes.

43 Magna ossa lacertosque
 extulit. 20

Lucilius in septimo decimo

1 eclog. III 49   2 fr. 15 Ribbeckii   4 Aen. VI 621
 9 Georg. II 506   12 eclog. IIII 46   14 epithalamii Pel. et
 Thet. 327   15 Aen. IIII 657   18 epith. 171   20 Aen. V 422

4 pomnūq. P'   5 fi**xit* (fuit q. ut uid.) P   8 eri-
 puit** | P fixitq. ut uid. P'   9 gemina P   11 ut tyruf P
 13 catuluf P   14 ducentes laudat Bentleius Mus. Rhen. 1881,
 326   *sub temine (in ras. fuit c) P   15 nimia P'   17
 catuluf P   18 om̄p̄ P   19 cicropie P   20 post ossa deletum
 extulit in P   22 Lucius P   ·XVII· P

magna ossa lacertique
adparent homini.

Placidam per membra quietem 44
irrigat.

5 Furius in primo
mitemque rigat per pectora somnum.

et Lucretius in quarto
nunc quibus ille modis somnus per membra quietem
inrigat.

10 Camposque liquentes. 45

Lucretius in sexto [simile de mari]
et liquidam molem camposque natantes.

Et geminos duo fulmina belli 46
Scipiadas.

15 Lucretius in tertio
Scipiades belli fulmen Carthaginis horror.

Et ora 47
tristia temptantum sensu torquebit amaro.

Lucretius in secundo
20 foedo pertorquent ora sapore.

Morte obita quales fama est uolitare figuras. 48
Lucretius in primo

cernere uti uideamur eos audireque coram,
morte obita quorum tellus amplectitur ossa.

---

1 17, 15 Luc. Muelleri	3 Aen. I 691	8 III 907
10 Aen. VI 724	12 VI 405	13 Aen. VI 843
17 Georg. II 246	20 II 401	15 III 1034
	21 Aen. X 641	23 I 134

---

11 simile de mari *deleuit Ianius* 16 scartagnif P 20
foedo P 21 fame P' 22 .1. P 23 eaf P

hinc est et illud Vergilii
 et patris Anchisae gremio complectitur ossa.

49 Ora modis attollens pallida miris.

Lucretius in primo

sed quaedam simulacra modis pallentia miris. 5

50 Tum gelidus toto manabat corpore sudor.

Ennius in sexto decimo

tunc timido manat ex omni corpore sudor.

51 Labitur uncta uadis abies.

Ennius in quarto decimo 10

labitur uncta carina, uolat super impetus undas.

52 Ac ferreus ingruit imber.

Ennius in octauo

hastati spargunt hastas, fit ferreus imber.

53 Apicem tamen incita summum 15
 hasta tulit.

Ennius in sexto decimo

tamen induuolans secum abstulit hasta
 insigne.

54 Puluerulentus eques furit: omnes arma requirunt. 20

Ennius in sexto

balantum pecudes quatit: omnes arma requirunt.

1 Aen. V 31   3 Aen. I 354   5 I 123   6 Aen. III 175
 7 399 Vahl. 463 Luc. Muell.   9 Aen. VIII 91   11 379 V.
 413 M.   12 Aen. XII 284   14 287 V. 316 M.   15 Aen. XII
 493   18 397 V. 446 M.   20 Aen. VII 625   22 192 V.
 177 M.

2 cōplectitur P   7 · XVI · P   9 unda P'   10 · XIII · P
 13 · VIII · P   17 · XVI · P   21 · VI · P

Nec uisu facilis nec dictu affabilis ulli. 55

Accius in Philoctete

quem neque tueri contra nec adfari queas.

Aut spoliis ego iam raptis laudabor opimis 56
aut leto insigni.

Accius in Armorum iudicio

nam tropaeum ferre me a forti uiro
pulchrum est: si autem uincar, uinci a tali nullum
est probrum.

Nec si miserum fortuna Sinonem 57
finxit, uanum etiam mendacemque inproba fingit.

Accius in Telepho

nam si a me regnum fortuna atque opes
eripere quiuit, at uirtutem nequiit.

Disce puer uirtutem ex me uerumque laborem. 58
fortunam ex aliis

Accius in Armorum iudicio

uirtuti sis par, dispar fortunis patris.

Iam iam nec maxima Iuno 59
nec Saturnius haec oculis pater aspicit aequis.

Accius in Antigona

iam iam neque di regunt,
neque profecto deum summus rex omnibus curat.

1 Aen. III 621   2 538 ed. 2 Ribbeckii   4 Aen. X 449
7 148 ed. 2 Ribb.   10 Aen. II 79   13 620 ed. 2 Ribb.
15 Aen. XII 435   17 156 ed. 2 Ribb.   18 Aen. IIII 371
22 142 ed. 2 Ribb.

2 filoctete *P*   3 nequ. affari *P*, nec fari *Ribbeckius*
in queal est a *corr. ex i aut r in P*   5 leto *P*   7 tropheū *P*
8 post nullum *add. mi G. Hermannus*   9 obpbriū. *P*   11
imbropa *P*   14 nequiit *uulgo: nequit P*   16 Fortunā ex
alul. *add. P, om. Ianius*   18 Virtutis *if P*   21 post in 4
litt. erasae, fort. fuit armꝰ P   antizona *P*

60 Num capti potuere capi? num incensa cremavit
Troia uiros?

Ennius in undecimo cum de Pergamis loqueretur
quae neque Dardaniis campis potuere perire
nec cum capta capi nec cum combusta cremari.

61 Multi praeterea quos fama obscura recondit.

Ennius in Alexandro

multi alii aduentant paupertas quorum obscurat
nomina.

62 Audentes fortuna iuuat.

Ennius in septimo

fortibus est fortuna uiris data.

63 Recoquunt patrios fornacibus enses
et curuae rigidum falces conflantur in ensem.

Lucretius in quinto

inde minutatim processit ferreus ensis
uersaque in obscenum species est falcis aenae.

64 Pocula sunt fontes liquidi atque exercita cursu
flumina.

Lucretius in quinto

ad sedare sitim fluuii fontesque uocabant.

65 Quos rami fructus, quos ipsa uolentia rura
sponte tulere sua, carpit.

Lucretius in quinto

1 Aen. VII 295   4 359 Vahl. 393 Luc. Muell.   6 Aen.
V 302   8 37 ed. 2 Ribb. 13 Luc. Muell.   10 Aen. X 284
12 262 Vahl. 247 Luc. Muell.   13 Aen. VII 636   16 V 1293
18 Georg. III 529   21 V 945   22 Georg. II 500

3 undecimo] X. *in ras. ut uid.* P   5 cōbuſta P   6 ob-
ſcurorecondit P'   13 reſuōq̄r P   forſnacibuſ P'   17 obſcurum
laudat Bentleius Mus. Rhen. 1881, 326   falcef P

quod sol atque imbres dederant, quod terra crearat
sponte sua, satis id placabat pectora donum.

Post uersus ab aliis uel ex integro uel ex parte II
translatos uel quaedam immutando uerba tamquam
5 fuco alio tinctos nunc locos locis componere sedet
animo, ut unde formati sint, quasi de speculo co-
gnoscas.

Nec sum animi dubius, uerbis ea uincere magnum 2
quam sit, et angustis hunc addere rebus honorem.
0 sed me Parnassi deserta per ardua dulcis
raptat amor, iuuat ire iugis qua nulla priorum
Castaliam molli deuertitur orbita cliuo.

Lucretius in primo

3

nec me animi fallit quam sint obscura sed acri
5 percussit thyrsos laudis spes magna meum cor
et simul incussit suauem mi in pectus amorem
Musarum quo nunc instinctus mente uigenti
auiam Pieridum peragro loca nullius ante
trita solo.

accipite et alterum locum Maronis illi unde traxerat 4
comparandum, ut eundem colorem ac paene similem
sonum loci utriusque reperiatis. Vergilius

si non ingentem foribus domus alta superbis
mane salutantum totis uomit aedibus undam
5 nec uarios inhiant pulchra testudine postes.

et mox

at secura quies et nescia fallere uita
diues opum uariarum at latis otia fundis,

1 V 937   8 Georg. III 289   14 I 922   23 Georg. II
461   27 ib. 467

5 fuco *P*   6 quasi a speculo cognoscas *om P, add.*

Cantabr.   12 orbita *P*   15 thyrsos *P*   16 m^l inspectus *P*
27 uia *P*   28 letis *P*

speluncae uiuique lacus, at frigida Tempe
mugitusque boum mollesque sub arbore somni
non absunt, illic saltus ac lustra ferarum
et patiens operum exiguoque adsueta iuuentus.

Lucretius in libro secundo

- 5 si non aurea sunt iuuenum simulacra per aedes
lampadas igniferas manibus retinentia dextris,
lumina nocturnis epulis ut subpeditentur,
nec domus argento fulgens auroque renidens
nec citharam reboant laqueata aurataque tecta,
cum tamen inter se prostrati in gramine molli
propter aquae riuum sub ramis arboris altae,
non magnis opibus iucunde corpora curant,
praesertim cum tempestas arridet et anni
tempora conspergunt uiridantes floribus herbas.
- 6 Non umbrae altorum nemorum, non mollia possunt
prata mouere animum: non qui per saxa uolutus
purior electro campum petit amnis.

Lucretius in secundo

nec tenerae salices atque herbae rore uirentis
fluminaque ulla queunt summis labentia ripis
oblectare animum subitamque auertere curam.

- 7 ipsius uero pestilentiae, quae est in tertio Georgi-
corum, color totus et liniamenta paene omnia tracta
sunt de descriptione pestilentiae, quae est in sexto
Lucretii. nam Vergiliana incipit

hic quondam morbo caeli miseranda coorta est
tempestas totoque autumnu incanduit aestu
et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum.

6 24
III 478

16 Georg. III 520

19 II 361

27 Georg.

1 ad *P* 10 qlaqueata *P* tecta *Bentleius ad cod.*
Cantabrigiensem: tēpe *P* 11 cāpī molli *P* 13 iocunde *P'*
17 uomere *P* 25 ·VI· *P*

Lucretii sic incipit

haec ratio quondam morborum et mortifer aestus
finibus in Cecropis funestos reddidit agros
nastavitque vias, exhaustit ciuibus urbem.

5 sed quatenus totum locum utriusque ponere satis longum 8
est, excerpam aliqua ex quibus similitudo geminae
descriptionis appareat.

Vergilius ait

tum uero ardentes oculi atque adtractus ab alto
10 spiritus, interdum gemitu grauis, imaque longo
ilia singultu tendunt, it naribus ater
sanguis et oppressas fauces premit aspera lingua.

Lucretius ait

9

principio caput incensum feruore gerebant,
15 et duplices oculos suffusa luce rubentes
sudabant etiam fauces intrinsecus artae
sanguine et ulceribus uocis uia saepta coibat
atque animi interpret manabat lingua cruore,
debilitata malis, motu grauis, aspera tactu.

0 Vergilius ait

10

haec ante exitium primis dant signa diebus.
et quae darent signa supra retulit idem
demissae aures incertus ibidem
sudor et ille quidem moriturus frigidus, aret
5 pellis et adtactu tractanti dura resistit.

Lucretius ait

11

multaque praeterea mortis tunc signa dabantur:
perturbati animi, mens in maerore metuque,
triste supercilium, furiosus uultus et acer,

2 VI 1138   9 Georg. III 505   14 VI 1145   21 Georg.
III 503   23 ib. 500   27 VI 1182

sollicitae porro plенаeque sonoribus aures,
 creber spiritus aut ingens raroque coortus,
 sudorisque madens per collum splendidus humor,
 tenuia sputa, minuta, croci contacta colore
 salsaque per fauces raucas uix edita tussis.

12 Vergilius ait

profuit inserto latices infundere cornu
 Lenaeos: ea uisa salus morientibus una.
 mox erat hoc ipsum exitio.

Lucretius ait

nec ratio remedi communis certa dabatur.
 nam quod alis dederat uitalis aeris auras
 uoluerе in ore licere et caeli templa tueri,
 hoc aliis erat exitio letumque parabat.

13 Vergilius ait

praeterea nec mutari iam pabula refert,
 quaesitaeque nocent artes, cessere magistri.

Lucretius ait

nec requies erat ulla mali: defessa iacebant
 corpora, mussabat tacito medicina timore.

14 Vergilius ait

ipsis est aer auibus non aequus et illae
 praecipites alta uitam sub nube relinquunt.

Lucretius ait

nec tamen omnino temere illis sedibus ulla
 comparebat auis nec tristia saecla ferarum
 exuperant siluis, languebant pleraque morbo
 et moriebantur.

---

7 Georg. III 509   11 VI 1226   16 Georg. III 548
 19 VI 1178   22 Georg. III 546   25 VI 1219

---

1 porro *om.* P   4 contacta cruore P   8 leneof P
 11 remedij P   13 licer& & P   14 lo&uq. P   26 cōpara-
 bat P   27. exuperant P, exhibant *Lucretius*

nonne uobis uidentur membra huius descriptionis
ex uno fonte manasse? sed rursus locos alios con- 15
paremus

gaudent perfusi sanguine fratrum
5 exilioque domos et dulcia limina mutant.

Lucretius in tertio

sanguine civili rem conflant diuitiasque
conduplicant auidi, caedem caede accumulantes,
crudeles gaudent in tristi funere fratris.

10 Multa dies uariusque labor mutabilis aevi 16
rettulit in melius: multos alterna reuisens
lusit et in solido rursus fortuna locauit.

Ennius in octauo

5 multa dies in bello conficit unus
et rursus multae fortunae forte recumbunt.
haud quaquam quemquam semper fortuna secuta est.

o praestans animi iuuenis, quantum ipse feroci 17
uirtute exuperas, tanto me impensius aequum est
consulere atque omnes metuentem expendere causas.

Accius in Antigona

quanto magis te istius modi esse intellego,
tanto, Antigona, magis me par est tibi consulere
[et] parcere.

O lux Dardaniae spes o fidissima Teucrum 18
et reliqua.

---

4 Georg. II 510   7 III 70   10 Aen. XI 425   14 297
Vahl. 291 Luc. Muell.   21 u. 136 ed. 2 Ribb.   24 Aen. II 281

---

2 ex om. P   5 ante dulcia deletum tristia in P   6
III. P   9 funere om. P   13 .VIII. P   16 quemquam
om. P   sequuta P   17 in*uenit P   22 mage Bothius
23 et deleuit Bothius

Ennius in Alexandro

o lux Troiae, germane Hector
 quid te ita cum tuo lacerato corpore
 miser, aut qui te sic tractauere nobis respectan-
 tibus? —

- 19 Frena Pelethronii Lapithae gyrosque dedere
 impositi dorso atque equitem docuere sub armis
 insultare solo et gressus glomerare superbos.

Varius de morte

quem non ille sinit lentae moderator habenae
 qua uelit ire sed angusto prius ore coercens
 insultare docet campis fingitque morando.

- 20 Talis amor Daphnin qualis cum fessa iuuenum
 per nemora atque altos quaerendo bucula lucos
 propter aquae riuum uiridi procumbit in ulua
 perdita nec serae meminit decedere nocti.

Varius de morte

ceu canis umbrosam lustrans Gortynia uallem,
 si ueteris potuit ceruae comprehendere lustra,
 saeuit iu absentem et circum uestigia lustrans
 aethera per nitidum tenues sectatur odores.
 non amnes illam medii, non ardua tardant
 perdita nec serae meminit decedere nocti.

- 21 Nec te tua funera mater
 produxi pressiuē oculos aut uulnera laui.

---

2 57 ed. 2 Ribb. 6 Georg. III 115 13 eclog. VIII 85
 24 Aen. VIII 486

---

3 te ita contuo *Vossius*, ita cum tuo *P* 4 es post miser
add. Vahlenus Hermae 1877, 400 respectantibus tractauere
 nobis *P* 6 girof. *P* 10 fimit ille fimit *P'* 11 | Qua
 uenit *P* 12 campis *om. P* 13 daphnis *P'* 18 seu *P*
 gortynia *P*

Ennius in Cresphonte

neque terram inicere neque cruenta conuestire
 corpora
 mihi licuit neque miserae lauere lacrimae salsum
 sanguinem.

Namque canebat uti magnum per inane coacta 22
 semina terrarumque animaeque marisque fuissent,
 et liquidi simul ignis, ut his exordia primis
 omnia et ipse tener mundi concreuerit orbis:
 tum durare solum, et discludere Nerea ponto
 coeperit, et rerum paulatim sumere formas,
 iamque nouum terrae stupeant lucescere solem.

Lucretius in quinto ubi de confusione orbis ante hunc 23
 statum loquitur

his neque tum solis rota cerni lumine claro
 altiuolans poterat, neque magni sidera mundi,
 nec mare nec caelum, nec denique terra nec aer,
 nec similis nostris rebus res ulla uideri.
 sed noua tempestas quaedam molesque coorta.
 diffugere inde loci partes coepere paresque
 cum paribus iungi res et discludere mundum
 membraque diuidere et magnas disponere partes.

et infra

hoc est a terris magnum secernere caelum
 et seorsum mare uti secreto humore pateret
 seorsus item puri secretique aetheris ignes.

et infra

omnia enim magis haec ex leuibus atque rotundis.

2 u. 126 ed. 2 Ribb. 348 Luc. Muell. 6 eclog. VI 31
 15 V 432 24 ib. 446 28 ib. 455

1 cressi phonte P 3 mihi corpora licuit P 4 salsum
 om. P 10 Nerea om. P 11 coeperat P 15 cernitur
 lumine clamore P 19 cohorta P

- 25 Cum fatalis equus saltu super ardua uenit
Pergama et armatum peditem grauis attulit aluo.

Ennius in Alexandro

nam maximo saltu superabit grauidus armatis equus,
qui suo partu ardua perdat Pergama. 5

- 26 Tum pater omnipotens, rerum cui summa potestas,
infit: eo dicente deum domus alta silescit
et tremefacta solo tellus, silet arduus aether.
tum uenti posuere, premit placida aequora pontus.

Ennius in Scipione

mundus caeli uastus constitit silentio
et Neptunus saeuus undis asperis pausam dedit.
Sol equis iter repressit unguibus uolantibus,
constitere amnes perennes, arbores uento uacant. 10

- 27 Itur in antiquam siluam stabula alta ferarum. 15
procumbunt piceae, sonat icta securibus ilex
fraxineaeque trabes, cuneis et fissile robur
scinditur aduoluunt ingentes montibus ornos.

Ennius in sexto

incedunt arbusta per alta, securibus caedunt, 20
percellunt magnas quercus, exciditur ilex,
fraxinus frangitur atque abies consternitur alta,
pinus proceras peruortunt, omne sonabat
arbustum fremitu siluai frondosai. —

1 Aen. VI 515   4 u. 60 ed. 2 Ribb. 42 Luc. Muell.
6 Aen. X 100   11 Sat. 10 Vahl. 9 Luc. Muell.   15 Aen.
VI 179   20 193 Vahl. 188 Luc. Muell.

2 peditū P   4 Nunc | maxima P   superauit. Graub; P
(*Havet, Revue de Philologie* 1881, 14 *anapaestos finxit hosce*
nam maximo saltu superabit | grauidus <moenia> qui armatis
equus | suo partu ardua perdat Pergama.) 19 ·VI· P   23
pce|rof P   P^ouertunt P

diuersi magno ceu quondam turbine uenti 28
 conffigunt zephyrusque notusque et laetus Eois
 eurus equis.

Ennius in septimo decimo

5 concurrunt ueluti uenti cum spiritus austri
 imbricator aquiloque suo cum flamine contra
 indu mari magno fluctus extollere certant.

Nec tamen haec cum sint hominumque boumque 29
 labores

10 uersando terram experti, nihil improbus anser.

Lucretius in quinto

sed tamen interdum magno quaesita labore
 cum iam per terras frondent atque omnia florent
 aut nimiis torrens feruoribus aetherius sol
 15 aut subiti perimunt imbres gelidaeque pruinae,
 flabraque uentorum uiolento turbine uexant.

sunt alii loci plurimorum uersuum, quos Maro in 30
 opus suum cum paucorum immutatione uerborum a
 ueteribus transtulit. et quia longum est numerosos
 20 uersus ex utroque transcribere, libros ueteres notabo,
 ut, qui uolet, illic legendo aequalitatem locorum con-
 ferendo miretur. in principio Aeneidos tempestas 31
 describitur, et Venus apud Iouem queritur de periculis
 filii, et Iuppiter eam de futurorum prosperitate solatur.
 25 hic locus totus sumptus a NAEVIO est ex PRIMO LIBRO
 BELLII PVNICI. illic enim aeque Venus Troianis tem-
 pestate laborantibus cum Ioue queritur et secuntur
 uerba Iouis filiam consolantis spe futurorum. item 32

1 Aen. II 416   5 423 V. 488 M.   8 Georg. I 118   12
 V 214   25 XVII Luc. Muell.

2 **zephyrusq. notusq. P   4 .XVII. P   7 inde P
 10 anser in ras. in P   11 .V. P   14 nimis P'   22 mi**re-
 tur P   25 nemo P   27 sequntur P

de Pandaro et Bitia aperientibus portas locus acceptus est ex LIBRO QUINTO DECIMO ENNII, qui induxit Histros duos in obsidione erupisse porta et
 33 stragem de obsidente hoste fecisse. nec Tullio compilando, dum modo undique ornamenta sibi conferret, abstinuit

o fama ingens ingentior armis,
 uir Troiane.

nempe hoc ait, Aeneam famam suam factis fortibus supergressum, cum plerumque fama sit maior rebus. 10
 sensus hic in CATONE CICERONIS est his uerbis continebat in eo, quod plerisque contra solet, ut maiora omnia re quam fama uiderentur, id quod non saepe euenit, ut expectatio cognitione, aures ab oculis uincerentur. 15

34 Item

proximus huic longo sed proximus interuallo.

CICERO in BRUTO duobus igitur summis Crasso et Antonio L. Philippus proximus accedebat, sed longo interuallo tamen proximus. 20

III Sunt quaedam apud Vergilium, quae ab Homero creditur transtulisse, sed ea docebo a nostris auctoribus sumpta, qui priores haec ab Homero in carmina sua transtulerant. quod quidem summus Homericæ laudis cumulus est, quod, cum ita a plurimis aduersus 25 eum uigilatum sit, coactaeque omnium uires manum contra fecerint

ille uelut pelagi rupes immota resistit.

2 Homerus de Aiakis forti pugna ait

---

2 p. 54 Luc. Muell. 7 Aen. XI 524 12 fragm. p. 987,
 43 Or. 17 Aen. V 320 18 47, 173 28 Aen. VII 586

---

4 cōpilando ***** P 13 uerentur P 15 uicerentur P 19 lucius P 22 traditur P

Αἴας δ' οὐκέτ' ἔμιμνε· βιάζετο γὰρ βελέεσσι·
 δάμνα μιν Ζηνὸς τε νόος καὶ Τρωῆς ἀγανοὶ
 βάλλοντες, δεινὴν δὲ περὶ κροτάφοισι φαιρινὴν
 πῆληξ βαλλομένη καναχὴν ἔχε· βάλλετο δ' αἰεὶ
 5 καὶ φάλαγ' εὐποίηθ'· ὁ δ' ἀριστερὸν ὦμον ἔκαμνεν
 ἔμπροσθεν αἰὲν ἔχων σάκος αἰόλον οὐδ' ἐδύναντο
 ἄμφ' αὐτῷ πελεμίξαι ἐρείδοντες βελέεσσι,
 αἰεὶ δ' ἀργαλέω ἔχετ' ἄσθματι, καὶ δέ οἱ ἰδρῶς
 10 πάντοθεν ἐκ μελέων ῥέεν ἄσπετος οὐδέ πη εἶχεν
 ἀμπνεῦσαι, πάντα δὲ κακὸν κακῷ ἐστήριχτο.

hunc locum ENNIVS IN DVODECIMO ad pugnam C. Aelii 3
tribuni his uersibus transfert

undique conueniunt uelut imber tela tribuno,
 configunt parmam, tinnit hastilibus umbo,
 5 aerato sonitu galeae sed nec pote quisquam
 undique nitendo corpus discerpere ferro.
 semper abundantes hastas frangitque quatitque.
 totum sudor habet corpus multumque laborat
 nec respirandi fit copia, praepete ferro
 20 Histri tela manu iacientes sollicitabant.

hinc Vergilius eundem locum de incluso Turno gratia 4
elegantiore composuit

ergo nec clipeo iuuenis subsistere tantum
 nec dextra ualet, obiectis sic undique telis

1 Il. Π 102 13 431 Vahl. 450 Luc. Muell. 23 Aen.
VIII 806

1 ΛΙΑΣ P ΒΙΑΖΕΤΟΓΑΡΤΕΛΕΕCCIN· | P 2 ΚΑΠΡΩΕC P
 3 ΓΕΡΙ P 4 ΚΝΑΚΗΝ P 5 ΚΑΦΦΑΛΡΕΥΠΟ|ΗΤ P ΕΚΑΛ-
 ΝΕ· ΕΜΠΡΕΔΟΝ P 6 ΚΑΚΟC P 7 ΑΜΦΑΙΤΟ ΡΕΑΕ | ΜΙΣΑΙ P
 ΒΛΕΕCCIN P 8 δ' om. P ΑΒΓΑΛΕΩΕΧΕΑ CΕΜΑΤΙ P οἱ
 ἰδρῶς] ΟΠΑΡΩC P 9 ΜΕΛΕΝΟ P πη] ΡΗ P ΕΙΧΕ· P
 10 κακῶ] ΚΑΘΙC P 11 · XII· | ad pugnā celij P, em. Merula
 (in quinto decimo uulgo) 17 habundantef P 20 Histrici
 ait Neapolitanus (?)

obruitur, strepit adsiduo caua tempora circum
 tinnitu galea et saxis solida aera fatiscunt
 discussaeque iubae capiti nec sufficit umbo
 ictibus, ingeminant hastis et Troes et ipse
 fulmineus Mnestheus tum toto corpore sudor
 liquitur et piceum — nec respirare potestas —
 fulmen agit, fessos quatit aeger anhelitus artus.

5 Homerus ait

ἀσπίς ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ' ἀνήρ.

Furius in quarto annali

pressatur pede pes, mucro mucrone, uiro uir.

hinc Vergilius ait

haeret pede pes densusque uiro uir.

6 Homeri est

οὐδ' εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι δέκα δὲ στόματ' εἶεν. 15

hunc secutus HOSTIVS poeta in LIBRO SECVNDO BELLO
 HISTRICI ait

non si mihi linguae
 centum atque ora sient totidem uocesque liquatae.

hinc Vergilius ait

non mihi si linguae centum sint oraque centum.

7 Homericæ descriptio est equi fugientis in haec uerba

ὡς δ' ὅτε τις στατὸς ἵππος ἀκοστήσας ἐπὶ φάτνῃ
 δεσμὸν ἀπορρήξας θείῃ πεδίῳ κροαίνων
 εἰωθὼς λούεσθαι ἔνρρεῖος ποταμοῖο
 κνδιόων· ὑψοῦ δὲ κάρη ἔχει, ἀμφὶ δὲ χαῖται

9 Il. N 131   13 Aen. X 361   15 Il. B 489   21 Aen.
 VI 625   23 Il. Z 506

5 tum] cū P   7 flumen P   9 κόρυν] PYN P   15 CPO-
 MAT P   16 sequutuf P   18 non — 19 liquatae om. P
 23 ΔΑΤΑΤΟCCINΠΟC P   ΦΑΓΝΗ· | P   24 om. P   25 ΕΙΘ-
 ΟΩC P   26 ΚΑΔΙΟΩΝ P

ᾠμοῖς ἀίσσονται· ὁ δ' ἀγλαίηφι πεποιθῶς
 ῥίμφα ἔ ροῦνα φέρει μετὰ τ' ἦθεα καὶ νομὸν ἵππων.

Ennius hinc traxit

8

et tum sicut equus qui de praesepibus fartus
 uincla suis magnis animis abrupit et inde
 fert sese campi per caerula laetaque prata
 celso pectore, saepe iubam quassat simul altam
 spiritus ex anima calida spumas agit albas.

Vergilius

qualis ubi abruptis fugit praesepia uinclis
 et cetera. nemo ex hoc uiles putet ueteres poetas, 9
 quod uersus eorum scabri nobis uidentur. ille enim
 stilus Enniani saeculi auribus solus placebat et diu
 laborauit aetas secuta, ut magis huic molliori filo
 adquiesceretur. sed ulterius non moror Caecinam,
 quin et ipse prodat, quae meminit Maronem ex anti-
 quitate transtulisse.

Tum Caecina 'in uersibus uel in locis quantum III
 sibi Maro ex antiquitate quaesiuert, Furius ut memor
 et ueteris et nouae auctorum copiae disseruit. ego
 conabor ostendere, hunc studiosissimum uatem et de
 singulis uerbis ueterum aptissime iudicasse, et in-
 seruisse electa operi suo uerba, quae nobis noua uideri
 facit incuria uetustatis, ut ecce addita pro inimica 2
 et infesta quis non aestimet poetam arbitrio suo
 nouum uerbum sibi uoluisse fabricari? sed non ita
 est. nam quod ait

nec Teucris addita Iuno
 usquam aberit

4 503 Vahl. 458 Luc. Muell. 10 Aen. XI 492 27 Aen.
 VI 90

1 ΠΕΠΟΙΘΩΣ · ΡΥΜΦΑ ΕΤΟΥΝΑ P 2 τ' om. P 5 animif
 om. P 11 ex om. P' 13 ennyj P 14 sequuta P

id est adfixa et per hoc infesta, hoc iam dixerat
Lucilius in libro quarto decimo his uersibus

si mihi non praetor siet additus atque agitet me,
non male sic ille ut dico me exenterat unus.

3 Mane salutantum totis uomit aedibus undam. 5

pulchre uomit undam et antique, nam Ennius ait
et Tiberis flumen uomit in mare salsum,

unde et nunc uomitoria in spectaculis dicimus, unde
homines glomeratim ingredienti in sedilia se fundunt.

4 agmen pro actu et ductu quodam ponere non in- 10
elegans est ut

leni fluit agmine Thybris.

immo et antiquum est, Ennius enim in quinto ait

quod per amoenam urbem leni fluit agmine flumen.

5 quod ait 15

crepitantibus urere flammis,

non nouum usurpauit uerbum, sed prior Lucretius in
sexto posuit

nec res ulla magis quam Phoebi Delphica laurus
terribili sonitu flamma crepitante crematur. 20

6 Tum ferreus hastis

horret ager.

horret mire se habet. sed et Ennius in quarto
decimo

3 XIII 21 Luc. Muelleri 5 Georg. II 462 7 453 Vahl.
141 Luc. Muell. 12 Aen. II 782 14 177 Vahl. 175 Luc.
Muell. 16 Georg. I 85 19 VI 154 21 Aen. XI 601

4 fit *P* exenterat *scripsi* (exinterat *Luc. Muellerus*):
extenterat *P* 7 tyberis *P* 12 tybris *P* 13 in *om.* *P*
14 amenā | *P* 19 delphica *P*

horrescit telis exercitus asper utrimque,
et in Erechtheo

arma arrigunt, horrescunt tela.

et in Scipione

5 sparsis hastis longis campus splendet et horret.

sed et ante omnes Homerus

ἔφοιξεν δὲ μάχῃ φθισίμβροτος ἐγγείησι.

Splendet tremulo sub lumine pontus.

7

tremulum lumen de imagine rei ipsius expressum
0 est. sed prior Ennius in Melanippe

lumine sic tremulo terra et caua caerula candent
et Lucretius in sexto

praeterea solis radiis iactatur aquai
humor et in lucem tremulo rarescit ab aestu.

5 Hic candida populus antro

8

imminet et lentae texunt umbracula uites.

sunt qui aestiment hoc uerbum umbracula Vergilio
auctore conpositum, cum VARRO RERVM DIVINARVM
libro DECIMO dixerit non nullis magistratibus in
0 oppido id genus umbraculi concessum et CICERO
in QUINTO DE LEGIBVS uisne igitur — quoniam
sol paululum a meridie iam deuexus uidetur,
neque dum satis ab his nouellis arboribus
omnis hic locus opacatur — descendatur ad
5 Lirim, eaque, quae restant, in illis alnorum

1 385 Vahl. 416 Luc. Muell. 3 u. 131 ed. 2 Ribb.
5 sat. 15 Vahl. 14 Luc. Muell. 7 Il. N 339 8 Aen. VII 9
11 u. 251 ed. 2 Ribb. 13 VI 874 15 eclog. VIII 41
20 Cic. p. 924 ed. Orell. II

2 erecteo P 3 rigent *Aldina*, arriguntur *Ianius* 7 ΦΕΙ-
CIMBPOTOC P 17 ἐστῖμαντ P 25 hrī P

umbraculis persequamur? similiter in BRUTO
sed ut et Theophrasti doctissimi hominis um-
braculis.

- 9 Transmittunt cursu campos atque agmina cerui
pulnerulenta fuga glomerant.

quod ait speciose transmittunt pro transeunt, sic
et Lucretius in secundo

et circumuolitant equites mediosque repente
transmittunt ualido quatientes impete campos.

sed et Paestanum et Vibonensem CICERO ait pedi- 10
bus aequis transmisimus quod est transiuimus.

- 10 Quam tota cohors imitata relictis
ad terram defluxit equis.

sic Furius in primo

ille graui subito deuinctus uulnere habenas 15
misit equi lapsusque in humum defluxit et armis
reddidit aeratis sonitum.

- 11 Tum durare solum et discludere Nerea ponto
coepit.

ferit aures nostras hoc uerbum discludere ut nouum, 20
sed prior Lucretius in quinto

diffugere inde loci partes coepere paresque
cum paribus iungi res et discludere mundum.

---

1 Brut. 9, 37   4 Aen. IIII 154   8 II 329   12 Aen. XI
500   18 eclog. VI 35   22 V 437

---

1 psequamur P   2 theoprafti P   9 tanfmittunt P   impete
in ras. in P   10 Paestanum et Vibonensem Cicero ait pedi-
bus aequis (aequis *Salmasius exerc. Plin. p. 567*) *Pontanus:*
pestañ inbonen[sis sic ait pedibus equos] P   15 deuinctus P
16 humum] unū P

Pastorem Tityre pingues

12

pascere oportet oues deductum dicere carmen.

deductum pro tenui et subtili eleganter positum est.
sic autem et Afranius in Virgine

5 uerbis pauculis

respondit tristis uoce deducta *mihi*

malleque se non quiesse dixit.

item apud Cornificium

deducta mihi uoce garrienti.

10 sed haec ab illo fluxerunt, quod Pomponius in Atel- 13
lania, quae KALENDAE MARTIAE inscribitur, ait

uocem deducas oportet, ut mulieris uideantur

uerba. iube modo adferatur munus, ego uocem
reddam

15 tenuem et tinnulam,

et infra

etiam nunc uocem deducam.

Proiectaque saxa Pachyni

14

radimus.

20 proiecta si secundum consuetudinem dicatur, in-
telligitur abiecta, si secundum ueteres [proiecta] porro
iacta, ut alibi ait

---

1 eclog. VI 4   5 u. 339 ed. 2 Ribb.   9 p. 92 Luc.
Muell. (post Catullum)   12 u. 57 ed. 2 Ribb.   18 Aen.
III 699

---

1 tytire *P*   3 subtile *P'*   6 ** deducta (*in ras. uid.*
fuisse in) P   mihi *add. Bothius* (deducta male || se *Bentleius*

Mus. Rhen. 1881, 326)   8 carnificiū *P*   9 m^l *P*   grrienti *P*
13 munus *Cantabrig.:* un^l *P*   14 uocem reddam ego *Luc.*
Muellerus Mus. Rhen. 1869, 243   reddam] dabo *coni.*
Ribbeckius   18 pachini *P*   21 proiecta *deleui*

proiecto dum pede laeuo
 aptat se pugnae.

15 sed et SISENNA in SECVNDO dixit et Marsi propius
 succedunt atque ita scutis proiectis tecti saxa
 certatim lenta manibus coniciunt in hostes et
 in eodem uetus atque ingens erat arbor ilex,
 quae circum proiectis ramis maiorem partem
 loci summi tegebat et Lucretius in tertio

quamlibet immani proiectu corporis extet.

16 Et tempestiuam siluis euertere pinum. 10

hoc uerbum de pino tempestiua a CATONE sumpsit
 qui ait pineam nuceam cum effodies, luna de-
 crescente eximito post meridiem, sine uento
 austro, tum uero erit tempestiua, cum semen
 suum maturum erit. 15

17 Inseruit operi suo et Graeca uerba, sed non
 primus hoc ausus: auctorum enim ueterum audaciam
 secutus est.

18 dependent lychni laquearibus aureis,
 sicut Ennius in nono 20

lychnorum lumina bis sex

et Lucretius in quinto

quin etiam nocturna tibi terrestria quae sunt
 lumina, pendentes lychni,

Lucilius in primo 25

---

1 Aen. X 588 9 III 987 12 de r. r. 31, 2 19 Aen.
 1 726 21 328 Vahl. 344 Luc. Muell. 23 V 295

---

2 posterior t in aptat in ras. in P 4 tectif P 12 nucē
 P 18 sequutuf P 19 lychm P 20 · VIII° · P 21 lich-
 noꝝ P 24 lychm P

porro cleinopodas lychnosque, ut diximus *σεμνῶς*
ante pedes lecti atque lucernas.

et quod dixit

19

nec lucidus aethra

5 siderea polus

Ennius prior dixerat in sexto decimo

interea fax

occidit oceanumque rubra tractim obruit aethra

et Iulius in Teuthrante

10 flammeam per aethram late feruidam ferri facem.

Daedala Circe,

.20

quia Lucretius dixerat

daedala tellus.

Reboant silvaeque et longus Olympus,

21

15 quia est apud Lucretium

nec cithara reboant laqueata aurataque tecta.

sed hac licentia largius usi sunt ueteres, parcius 22

Maro, quippe illi dixerunt et pausam et machae-

ram et asotiam et malacem et alia similia. nec 23

20 non et Punicis Oscisque uerbis usi sunt ueteres, quorum
imitatione Vergilius peregrina uerba non respuit, ut
in illo

---

1 I 43 Luc. Muelleri   4 Aen. III 585   6 417 Vahl.
442 Luc. Muell.   9 fragm. trag. ed. 2 Ribb. p. 228   11 Aen.
VII 282   13 I 7 et 228   14 Georg. III 223   16 II 28

---

1 Kleinopodac elinopodaf lichnosq. ut diximus cernoc P
9 Iulius *uulgo*: ilivf P in teutrante P 10 late *Scriverius*:
alte P 11 et 13 dedala P 14 olimpuf P 16 cythara P
18 quiape *ut uid.* P macherā P 19 acotiā P 20 hof-
cisq. P

siluestres uri adsidue,
uri enim Gallica uox est, qua feri boues significantur.

Camuris hirtae sub cornibus aures.

camuris peregrinum uerbum est, id est in se redeuntibus. et forte nos quoque camaram hac ratione figurauimus.

V Multa quoque epitheta apud Vergilium sunt, quae ab ipso ficta creduntur, sed et haec a ueteribus tracta monstrabo. sunt autem ex his alia simplicia, ut Gradius, Mulciber, alia composita, ut Arqui-
tenens, Vitisator. sed prius de simplicibus dicam

2 et distinctos Mulciber Afros

Mulciber est Vulcanus, quod ignis sit et omnia mulceat ac domet. Accius in Philoctete

heu Mulciber,
arma ignauo es inuicta fabricatus manu,
et Egnatius de rerum natura libro primo
denique Mulciber et ipse ferens altissima caeli,
† contingunt.

3 Haedique petulci
floribus insultent.

Lucretius in secundo

praeterea teneri tremulis in uocibus haedi
corniferas norunt matres agnique petulci.

---

1 Georg. II 374   3 ib. III 55   12 Aen. VIII 724   15
u. 558 ed. 2 Ribb.   20 Georg. III 10   23 II 367

---

3 & camuris (*uid. fuisse camurif*) P   5 nos* (*uid. fuisse*
&) P quoque om. P   10 composita P   12 afof P'   16 es
inuicta *Bothius*: inuicta et P (*et Hermannus*)   18 et om. P
19 contigna aut cum tigna coniecit *Pontanus*

illud audaciae maximae uideri possit, quod ait in 4
Bucolicis

et liquidi simul ignis,

pro puro uel lucido seu pro effuso et abundanti, nisi
5 prior hoc epitheto Lucretius usus fuisset in sexto

hac etiam fit uti de causa mobilis ille
deuolet in terram liquidi calor aureus ignis.

tristis pro amaro translatio decens est ut 5
tristisque lupini.

10 et ita Ennius in libro Satirarum quarto

neque triste quaeritat sinapi,
neque cepe maestum.

Auritos lepores non Maro primus usurpauit, 6
sed Afranium sequitur, qui in prologo ex persona
5 Priapi ait

nam quod uulgo praedicant
aurito me parente natum, non ita est.

et ut composita subiungam, quod ait Vergilius 7
uidit turicremis cum dona imponeret aris,

10 iam Lucretius in secundo dixerat

nam saepe ante deum uitulus delubra decora
turicremas propter mactatus concidit aras.

Quam pius Arquitenens. 8

3 eclog. VI 33   6 VI 205   9 Georg. I 75   11 sat. 25
Vahl. 24 Luc. Muell.   13 Georg. I 308   16 u. 403 ed. 2
Ribb. 19 Aen. III 453   21 II 352   23 Aen. III 75

4 habundanti P   5 .VI. P   10 & ita ennius praeter f
in ras. in P   Satyrarum Hieronymus Columna: fabinarum (P)
14 * s; P   15 papi P   17 arito P'   18 composita P   23
dein Merula: deinde P

hoc epitheto usus est Naeuius belli Punici libro secundo

dein pollens sagittis inclitus arquitenens
sanctus Delphis prognatus Pythius Apollo.

idem alibi

cum tu arquitenens sagittis
pollens dea.

sed et Hostius libro secundo belli Histrici

dia Minerua, simul autem inuictus Apollo
arquitenens Latonius.

9 Siluicolae Fauni.

Naeuius belli Punici libro primo

siluicolae homines bellique inertes.

Accius in Bacchis

et nunc siluicolae ignota inuisentes loca.

10 Despiciens mare ueliuolum.

Laeuius in Helena

tu qui permensus ponti maria alta ueliuola.

Ennius in quarto decimo

3 u. 30 Vahl. 31 Luc. Muell. 5 p. 167 Luc. Muell.
11 Aen. X 551 13 u. 21 Vahl. 19 Luc. Muell. 15 u. 237
ed. 2 Ribb. 16 Aen. I 224 18 p. 81 Luc. Muell. (post
Catullum)

4 sanctus *Vahl.*: sanctusque (*P*) 6 arquitenf *P'* 7 *dea
P 9. 10 dia Minerva [ruit], simul autem inuictus Apollo
arquitenens [instat] Latonius *exempli causa proposuit Ritsche-*
lius opusc. III 236 12 Laeuuius *Ribbeckius*: neuuf *P* 13
inhertef *P* 14 bachif *P* 18 marina *post alta add. Luc.*
Muellerus 19 .XIII. *supra ras. 5 fere litterarum in P*

cum procul aspiciunt hostes accedere uentis
nauibus ueliuolis.

idem in Andromache

rapit ex alto naues ueliuolas.

5 Vitisator curuam seruans snb imagine falcem. 11

Accius in Bacchis

o Dionyse

pater optime uitisator, Semela
genitus Euhie.

10 Almaque curru 12

noctiuago Phoebe.

Egnatius de rerum natura libro primo

roscida noctiuagis astris labentibus Phoebe,
pulsa loco cessit concedens lucibus altis.

5 Tu nubigenas inuicte bimembres. 13

Cornificius in Glauco

centauros foedare bimembres.

Caprigenumque genus nullo custode per herbas. 14

Pacuius in Paulo

0 quamuis caprigeno pecori grandior gressio est.

Accius in Philoctete

---

1 380 Vahl. 411 Luc. Muell.	4 u. 74 ed. 2 Ribb. 184
Luc. Muell. 5 Aen. VII 179	7 u. 240 ed. 2 Ribb. 10
Aen. X 215 15 ib. VIII 293	17 p. 92 Luc. Muell. (post
Catullum) 18 Aen. III 221	20 pag. 281 ed. 2 Ribb.

---

2 uelicolis (P?)	3 dromachera P	4 capit P	5 flacē
P 6 bachif P	7 dionise P	9 genite Ianus	Euhie
Scaliger: euhia P (sed cf. Lobeckii Aglaoph. p. 1044)			11 et
13 phebe P	17 fedare P	18 erbas P'	19 pāhubiuf P
20 greffio ÷ P			

caprigenum trita unguis.

idem in Minotauro

taurigeno semine ortum fuisse an humano?

15 decenter et his epithetis Vergilius usus est: pro sagitta uolatile ferrum et pro Romanis gentemque togatam, quorum altero Sueius, altero Laberius usus erat. nam Sueius in libro quinto ait

uolucrumque uolatile telum.

ac Laberius in Ephebo

licentiam ac libidinem ut tollam petis
togatae stirpis.

idem infra

idcirco ope nostra dilatatum est dominium
togatae gentis.

VI Figuras uero, quas traxit de uetustate, si uolentibus uobis erit, cum repentina memoria suggererit, enumerabo. sed nunc dicat uolo Seruius, quae in Vergilio notauerit ab ipso figurata, non a ueteribus accepta, uel ausu poetico noue quidem sed decenter usurpata. cotidie enim Romanae indoli enarrando eundem uatem necesse est habeat huius adnotationis scientiam promptiorem.' placuit uniuersis electio in reliqua suffecti, et adhortati sunt Seruium, ut quae in se refusa sunt adnotaret. ille sic incipit 'uates iste uenerabilis uarie modo uerba modo sensus figurando multum Latinitati leporis adiecit. qualia sunt haec

1 u. 544 ed. 2 Ribb. 3 u. 463 ed. 2 Ribb. 4 Aen. IIII 72 6 ib. I 282 10 u. 42 ed. 2 Ribb. 13 u. 44 ed. 2 Ribb.

1 trito P 3 fuisse om. P 6 fue* iul (uid. fuisse fue- uuf) P eufuf P 7 fueuf sic P 9 ephēbo P 10 Li- centiū P petif om. P 22 electo P

supposita de matre nothos furata creauit,
ut ipsa creauerit, quos creari fecit:

tepidaque recentem 3
caede locum,

5 cum locus recens caede noue dictus sit.

et
haec ait et socii cesserunt aequore iusso
pro eo quod iussi cesserunt.

et
10 caeso sparsurus sanguine flammas,
qui ex caesis uidelicet profunditur.

Vota deum primo uictor soluebat Eoo 4
pro quae dis uota sunt.

Et me consortem nati concede sepulcro.
5 alius dixisset

et me consortem nato concede sepulcri.
et
illa uiam celerans per mille coloribus arcum,
id est per arcum mille colorum.

0 et 5
hic alii spolia occisis direpta Latinis
coniciunt igni

pro in ignem.

---

1 Aen. VII 283   3 Aen. VIII 455   7 ib. X 444   10 ib.
XI 82   12 ib. XI 4   14 ib. X 906   18 ib. V 609   21 ib.
XI 193

---

5 noue *P*   10 cefo sparfer *P*   12 uictor *om. P*   14 fe-
pulchro *P*   16 sepulchri *P*   18 uaā *P'*   19 ap *P*   21 aut
derepta aut decrepta *P'*

et

corpore tela modo atque oculis uigilantibus exit.
tela exit pro uitat.

et

senior leto canentia lumina soluit,
pro uetustate senilia.

6 Exesaeque arboris antro
pro cauerna.

et

frontem obscenam rugis arat.
arat non nimie sed pulchre dictum.

Ter secum aerato circumfert tegmine siluam
pro iaculis.

et uir gregis pro capro.

7 et illa quam pulchra sunt aquae mons, telorum 15
seges, ferreus imber, ut apud Homerum

λάινον ἔσσο χιτῶνα κακῶν ἐνεχ' ὅσσα ἔοργας

et

dona laboratae Cereris,

et

oculisque aut pectore noctem

accipit,

et

uocisque offensa resultat imago,

et

---

2 Aen. V 438   5 ib. X 418   7 Georg. III 44   10 Aen.
VII 417   12 ib. X 887   14 eclog. VII 7   15 Aen. I 105.
III 46. XII 284   17 Il. Γ 57   19 Aen. VIII 181   21 ib. III
530   24 Georg. III 50

---

5 I&o P   7 Exesaeq. P   16 apud hominē . | P   17 XI-
ΓΩΝΑ P   ΕΝΕΚΟCΑ P   22 accipit P'

pacemque per aras

exquirunt,

et

paulatim abolere Sychaeum

5 incipit.

saepe etiam uerba pro uerbis pulchre ponit

8

oraeque corticibus sumunt horrenda cauatis,

ora pro personis,

et

10 discolor unde auri per ramos aura refulsit.

quid est enim auri aura, aut quem ad modum aura
refulget? sed tamen pulchre usurpauit.

et

simili frondescit uirga metallo:

5 quam bene usus est frondescit metallo?

et

9

nigri cum lacte ueneni.

* * * * * nigro imponere nomen lactis?

et

10 haud aliter iustae quibus est Mezentius irae.

odio esse aliquem usitatum, irae esse inuentum

Maronis est. item de duobus incipit dicere et in 10
unum desinit

interea reges, ingenti mole Latinus

5 quadriiugo uehitur curru,

ut est apud Homerum

---

1 Aen. III 56   4 ib. I 720   7 Georg. II 387   10 Aen.
VI 204   14 ib. VI 144   17 ib. III 514   18 ib. X 716
24 Aen. XII 161

---

4 *ficheū P*   6 *pulchre om. P'*   11 *ara refulget P'*
12 *pulchre P*   18 *lacunam indicauit Ianius*

οἱ δὲ δὺω σκόπελοι, ὁ μὲν οὐρανὸν εὐρὺν ἰκάνει
ὄξειν κορυφῇ, νεφέλη δέ μιν ἀμφιβέβηκεν.

et

protius Orsilochum et Buten, duo maxima Teucrium
corpora, sed Buten auersum cuspidē fixit

et cetera.

11 Iuturnam, fateor, misero succurrere fratri
suasi,

cum solitum sit dici Iuturnae suadeo

et

urbem quam statuo, uestra est.

et

tu modo, quos in spem statuas submittere gentis,
praecipuum iam inde a teneris impende laborem,

pro in eos impende.

12 facit pulcherrimas repetitiones

nam neque Parnassi uobis, iuga nam neque Pindi
ulla moram fecere.

Quae uobis, quae digna, uiri, pro talibus ausis?

Vidisti quo Turnus equo, quibus ibat in armis.

13 nec interpositiones eius otiosae sunt,

si te nulla mouet tantarum gloria rerum,
at ramum hunc — aperit ramum, qui forte latebat —
agnoscis.

1 Od. μ 73   4 Aen. XI 690   7 ib. XII 813   11 ib.
I 573   13 Georg. III 73   17 eclog. X 11   19 Aen. VIII
252   20 ib. VIII 269   22 Aen. VI 405

1 ΔΥΟ P   ΙΚΑΝΕ P   2 ΝΕΦΗΛΕ P   ΑΜΦΟΒΕ
ΒΙΚΕΝ P   4 orsilocū P   5 auersa P   8 suadeo P   18
facere P

Vt sceptrum hoc — dextra sceptrum nam forte
gerebat —
numquam fronde leui.

et illa mutatio elegantissima est, ut de quo loqueba- 14
5 tur, subito ad ipsum uerba conuerteret

ut bello egregias idem disiecerit urbes,
Troiamque Oechaliamque et duros mille labores
rege sub Eurystheo fatis Iunonis iniquae
pertulerit tu nubigenas inuicte bimembres

10 et reliqua. illa uero intermissio 15

quos ego — sed motos praestat componere fluctus
tracta est a Demosthene ἀλλ' ἐμοὶ μὲν — οὐ βού-
λομαι δυσχερῆς οὐδὲν εἰπεῖν ἀρχόμενος τοῦ λόγου,
οὔτως δ' ἐκ περιουσίας ἐμοῦ κατηγορεῖ.

15 haec uero quam poetica indignatio 16

pro Iuppiter ibit

hic ait,

haec miseratio

o patria o rapti nequiquam ex hoste Penates!

20 et illa trepidatio

ferte citi ferrum, date tela et scandite muros,
hostis adest,

et conquestio

mene igitur socium tantis adiungere rebus,

1 Aen. XII 206 6 ib. VIII 290 11 ib. I 135 12 de
cor. § 3 16 Aen. IIII 590 19 ib. V 632 21 ib. VIII 37
24 ib. VIII 199

8 herifteo P 11 cōponere P' 12 demosthene · ΑΑΛΕ-
ΜΟΙΜΕΝΟΟΤΟΥΛΟΓΟΥΤΟCΔΕ CΥΒΟΥΛΟΓΟΥΛΑΙΔΥCΧΕΡΕΙ
ΧΟΞΔΕΝΟΙΠΤΕΙΝΑΡΧΟΜΕΝΟC ΤΟΥΛΟΓΟΥ ΟΥΤΟC ΔΕ ΠΕΡΙΟΥ-
CΙΑCΕΜΟΥ ΚΑΤΗΓΟΡΕΙ hęc P 19 o patria om. P penetes P'

Nise, fugis?

17 quid et illa excogitatio nouorum sensuum, ut
mentitaque tela,

et

ferrumque armare ueneno,

et

cultusque feros mollire colendo,

et

exuerint siluestrem animum,

et

uirgineumque alte bibit acta cruorem,

ut apud Homerum de hasta

λιλαιομένη χροὸς ἄσαι,

18 et

pompaeque degenerant sucos oblita priores,

et

glacie cursus frenaret aquarum,

et

mixtaque ridenti colocasia fundit acantho,

et

est mollis flamma medullas

interea, et tacitum uiuit sub pectore uulnus,

et

duro sub robore uiuit

stuppa uomens tardum fumum,

19 et

saeuitque canum latratus in auras,

3 Aen. II 422   5 ib. VIII 773   7 Georg. II 36   9 ib.
II 51   11 Aen. XI 804   13 Il. Φ 168   15 Georg. II 59
17 ib. III 136   19 eclog. III 20   21 Aen. III 66   24 ib.
V 681   27 ib. V 257

7 felof *P'*   8 et *om. P*   9 siluestref animof *P*   19
acantha *P'*   24 udo sub *P*   25 tardū ignē *P*

et

caelataque annem fundens pater Inachus urna,

et

adfixae uenis, animasque in uulnera ponunt,

5 et quicquid de apibus dixit in uirorum fortium similitudinem, ut adderet quoque mores et studia et populos et proelia, quid plura, ut et Quirites uocaret. dies me deficiet, si omnia persequi a Vergilio figurata 20 uelim sed ex his, quae dicta sunt, omnia similia diligens
10 lector adnotabit.'

Cum Seruius ista dissereret, Praetextatus Auii- VII num Eustathio insusurrantem uidens 'quin age' inquit 'Eustathi, uerecundiam Auieni probi adulescentis iuua, et ipse publicato nobis, quod inmurmurat.'

15 Eustathius 'iam dudum' inquit 'multa de Vergilio 2 gestit interrogare Seruium, quorum enarratio respicit officium litteratoris, et tempus indulgeri optat, quo de obscuris ac dubiis sibi a doctiore fiat certior.' et Praetextatus

20 'probo' inquit 'mi Auiene, quod ea, de quibus 3 ambigis, clam te esse non pateris. unde exoratus sit a nobis doctissimus doctor, ut te secum negotium habere patiat, quia in commune proficiet quae desideras audire, ne tu modo ultra cesses aperire
25 Seruio uiam de Vergilio disserendi.' tunc Auienus 4 totus conuersus in Seruium 'dicas uolo' inquit 'doctorum maxime, quid sit quod cum Vergilius anxie semper diligens fuerit in uerbis pro causae merito uel atrocitate ponendis, incuriose et abiecte in his
30 uersibus uerbum posuit

2 Aen. VII 792   4 Georg. IIII 238   5 ib. IIII 176

13 adolescentis *P*   16 gogit ut uid. *P'*   24 desiderat *P'*
27 cum *om.* *P*

candida succinctam latrantibus inguina monstris
Dulichias uexasse rates;

uexasse enim uerbum est leuis ac parui incommodi
nec tam atroci casui congruens, cum repente homines
5 a belua immanissima rapti laniatique sint. sed et aliud 5
huiusce modi deprehendi

quis aut Eurysthea durum
aut inlaudati nescit Busiridis aras?

hoc enim uerbum inlaudati non est idoneum ad
exprimendam sceleratissimi hominis detestationem, qui 10
quod homines omnium gentium immolare solitus fuit,
non laude indignus sed detestatione execrationeque
6 totius humani generis dignus est. sed nec hoc uerbum
ex diligentia Vergiliana uenire mihi uidetur

per tunicam squalentem auro. 15

non enim conuenit dicere auro squalentem quoniam
nitore splendorique auri contraria sit squaloris inluuies.
7 Et Seruius 'de uerbo uexasse ita responderi
posse arbitror. uexasse graue uerbum est tractumque
ab eo uidetur, quod est uehere, in quo inest iam uis 20
quaedam alieni arbitrii; non enim sui potens est, qui
uehitur. uexare autem, quod ex eo inclinatum est,
8 sui atque motu procul dubio uastiore est. nam qui
fertur et raptatur atque huc et illuc distrahitur, is
uexari proprie dicitur, sicuti taxare pressius crebrius- 25
que est quam tangere, unde id procul dubio incli-
natum est, et iactare multo fusius largiusque est
quam iacere, unde id uerbum traductum est, quassare
9 etiam quam quaterere grauius uiolentiusque est. non
igitur, quia uulgo dici solet uexatum esse, quem fumo 30
aut uento aut puluere, propterea debet uis uera atque

1 eclog. VI 75   7 Georg. III 4   15 Aen. X 314

7 euristhea P   30 dici ut uid. corr. in dicitur in P

natura uerbi deperire, quae a ueteribus, qui proprie atque signate locuti sunt, ita ut decuit, conseruata est. M. CATONIS uerba sunt ex ORATIONE quam DE 10 ACHAEIS scripsit cumque Hannibal terram Italiam
 5 laceraret atque uexaret. uexare Italiam dixit Cato Hannibalem, quando nullum calamitatis aut saeuitiae aut immanitatis genus repperiri queat, quod in eo tempore Italia non perpessa sit. M. Tullius 11
 10 quarto in Verrem quae ab isto sic spoliata atque direpta est, non ut ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionem et consuetudinis iura retineret, sed ut a barbaris praedoni-
 bus uexata esse uideatur. de inlaudato autem 12
 15 duo uidentur responderi posse. unum est eius modi: nemo quisquam tam efflictis est moribus quin faciat aut dicat non numquam aliquid, quod laudari queat. unde hic antiquissimus uersus uice prouerbii celebratus est

πολλάκι γὰρ καὶ μωρὸς ἀνὴρ μάλα καίριον εἶπεν.

20 sed enim, qui omni in re atque omni tempore laude 13
 omni uacat, is inlaudatus est, isque omnium pessimus deterrimusque est, ac sicuti omnis culpae priuatio inculpatum facit, inculpatus autem instar est absolutae uirtutis, inlaudatus quoque igitur finis est extremae
 25 malitiae. itaque Homerus non uirtutibus appellandis 14
 sed uitiiis detrahendis laudare ampliter solet. hoc enim est

τὼ δ' οὐκ ἔκοντε πετέσθην

et item illud

3 fragm. ed. Jordan p. 55, 8   8 in Verr. III 55, 122

2 loquuti P   3 M. P   4 acheif P   5 uexar& · Ve|xare P
 11 consuetudinē P'   19 ΠΟΛΛΑΚΟ P   26 d&rehendif P'
 23 ΟΙΚ P   ΠΕΤΕΘΘΗΝΕ itē P

ἔνθ' οὐκ ἂν βρίζοντα ἴδοις Ἀγαμέμνονα δῖον
οὐδὲ καταπτώσσοντ' οὐδ' οὐκ ἐθέλοντα μάχεσθαι.

- 15 EPICVRVS quoque simili modo maximam uoluptatem
priuationem detractionemque omnis doloris definiuit
his uerbis ὄρος τοῦ μεγέθους τῶν ἡδονῶν παντὸς 5
τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσις. eadem ratione idem Ver-
gilius inamabilem dixit Stygiam paludem. nam
sicut inlaudatum κατὰ στέρησιν laudis, ita ina-
16 mabilem per amoris στέρησιν detestatus est. altero
modo inlaudatus ita defenditur: laudare significat 10
prisca lingua nominare appellareque: sic in actionibus
ciuilibus auctor laudari dicitur, quod est nominari,
inlaudatus ergo est quasi inlaudabilis, id est
numquam nominandus, sicuti quondam a communi
consilio Asiae decretum est, uti nomen eius, qui tem- 15
plum Dianae Ephesiae incenderat nequis ullo in
17 tempore nominaret. tertium restat ex his, quae
reprehensa sunt, quod tunicam squalentem auro
dixit. id autem significat copiam densitatemque auri
in squamarum speciem intexti. squalere enim dictum 20
ab squamarum crebritate asperitateque, quae in
18 serpentum pisciumque coriis uisuntur. quam rem et
alii et hic idem poeta locis aliquot demonstrat

‘quem pellis’ inquit ‘aenis

in plumam squamis auro conserta tegebat’ 25

et alio loco

iamque adeo rutilum thoraca indutus aenis
horrebat squamis.

1 Il. Δ 223   6 Georg. IIII 479 Aen. VI 438   24 Aen.
XI 770   27 ib. XI 487

1 BIZONTA P   2 ΚΑΤΑΠΤΩΣΣΟΝ|ΤΡΟΥΔΟΥΚΟΘΕΛΟΝ-
ΤΑ P   5 ΜΕΓΕΘΟΥΟ P   ΗΔΟΝΟΝ P   6 ΥΝΕΖΑΙΡΕΟΙC P
Eadē admīratione idē P   8 et 9 CΤΕΡΕCΙΝ P   11 actio-
nebul P'   17 terciū P   20 speciem om. P   25 conferta
om. P'

Accius in Pelopidis ita scribit

eius serpentis squamae squalido auro et purpura
praetextae.

quidquid igitur nimis inculcatum obsitumque aliqua 19
5 re erat, ut incuteret uisentibus facie noua horrorem,
id squalere dicebatur. sic in corporibus incultis
squamosisque alta congeries sordium squalor appel-
latur, cuius significationis multo assiduoque usu totum
id uerbum ita contaminatum est, ut iam squalor
10 de re alia nulla quam de solis inquinamentis dici
coeperit.'

'Gratum mihi est' Auienus ait 'correctum quod VIII
de optimis dictis male opinabar. sed in hoc uersu
uidetur mihi deesse aliquid

15 ipse Quirinali lituo paruaque sedebat
succinctus trabea.

si enim nihil deesse concedimus, restat ut fiat lituo
et trabea succinctus, quod est absurdissimum
quippe cum lituus sit uirga breuis in parte, qua ro-
20 bustior est, incurua, qua augures utuntur, nec uideo,
qualiter lituo succinctus possit uideri.'

Respondit Seruius, sic hoc dictum esse, ut plera- 2
que dici per defectionem solent, ueluti cum dicitur
M. Cicero homo magna eloquentia et Roscius
25 histrio summa uenustate, non plenum hoc utrum-
que neque perfectum est, sed enim pro pleno ac per-
fecto auditur. ut Vergilius alio in loco 3

uictorem Buten inmani corpore

id est corpus inmane habentem, et item alibi

2 u. 517 ed. 2 Ribb. 15 Aen. VII 187 28 ib. V 372

1 Pelopidis *Gellius*: pelopidibus *P* 11 ceperit *P* 24
marc' *P* 28 inmani *P* 29 inmane *P*

in medium geminos inmani pondere cestus
proiecit,

ac similiter

domus sanie dapibusque cruentis.

- 4 sic igitur id quoque dictum uideri debet ipse Qui- 5
rinali lituo id est lituum Quirinalem tenens.
quod minime mirandum foret, si ita dictum fuisset
Picus Quirinali lituo erat, sicuti dicimus statua
grandi capite erat. et est autem et erat et fuit
plerumque absunt cum elegantia sine detrimento 10
5 sententiae. sed quoniam facta litui mentio est,
praetermittendum non est, quod posse quaeri animad-
uertimus, utrum a tuba lituus auguralis appelletur,
an tuba a lituo augurum lituus dicta sit. utrumque
enim pari forma et pariter in capite incuruum est. 15
6 sed si, ut quidam putant, tuba a sonitu lituus appel-
lata est ex illo Homeri uersu

λίγξε βίος,

necesse est, ut uirga auguralis a tubae similitudine
lituus uocetur. utitur autem uocabulo isto Vergilius 20
et pro tuba, ut ibi

et lituo pugnas insignis obibat, et hasta.'

- 7 Subiecit Auienus 'maturate fugam quid sit,
parum mihi liquet. contraria enim uidetur mihi fuga
maturitati, unde quid de hoc uerbo sentiendum sit 25
quaeso me doceas.'
8 Et Seruius 'NIGIDIUS, homo omnium bonarum
artium disciplinis egregius mature inquit est quod
neque citius neque serius sed medium quid-

1 Aen. V 401 18 ll. Δ 125 22 Aen. I 137

1 inmani P cestus P 9 & erat om. P' 14 lituo P'
16 f; sicut quidā | P appellata P 18 ΛΙΞΕ P 22 pu-
gnans P 25 uerbo om. P

dam et temperatum est. bene atque proprie Nigidius. nam et in frugibus et in pomis matura dicuntur, quae neque cruda et inmitia sunt neque caduca et nimium cocta sed tempore suo temperate
 5 adulta. hanc interpretationem Nigidianam diuus Augustus duobus uerbis Graecis eleganter exprimebat. nam et dicere in sermonibus et scribere in epistulis solitum ferunt *πεῦδε βραδέως*, per quod monebat, ut ad rem agendam simul adhiberetur et industriae
 10 celeritas et tarditas diligentiae, ex quibus duobus contrariis fit maturitas. sic ergo et Vergilius inducit
 Neptunum discessum uentis imperantem, ut et tam cito discedant, tamquam fugiant, et tamen flandi mediocritatem in regressu teneant, tamquam mature
 15 id est temperate abeuntes. ueretur enim, ne in ipso discessu classi noceant, dum raptu nimio tamquam per fugam redeunt. idem Vergilius duo isto uerba
 maturare et properare tamquam plane contraria scitissime separauit in his uersibus

20 frigidus agricolas siquando continet imber,
 multa, forent quae mox caelo properanda sereno,
 maturare datur.

bene et eleganter duo istaec uerba diuisit. namque
 12 in praeparatu rei rusticae per tempestates pluias,
 25 quoniam ex necessitate otium est, maturari potest: per serenas uero, quoniam tempus instat, properari necesse est. sane cum significandum est coactius
 13 quid et festinantius factum, rectius hoc dicitur praemature factum quam mature: sicuti AFRANIUS dixit
 30 in togata, cui TITVLVS nomen est

11 Aen. I 137   20 Georg. I 259

1 proprie] pgenie P   3 inmitia P   c neq. cadunca P
 7 epistolif P   14 tāqua P   15 in om. P'   17 redeant P'
 27 significandū ut uid. P'   coatiuf P   28 rectiuf — 29 factum om. P

adpetis dominatum demens praemature praecocem. in quo uersu animaduertendum est, quod praecocem inquit, non praecoquem; est enim casus eius rectus non praecoquis sed praecox.'

- 14 Hic Auienus rursus interrogat 'cum Vergilius' inquit 'Aenean suum tamquam per omnia pium a contagione atrocis uisus apud inferos uindicauerit, et magis eum fecerit audire reorum gemitus quam ipsa uidere tormenta, in ipsos uero campos piorum licenter induxerit, cur hoc tamen uersu ostendit illi partem locorum, quibus impii cohibebantur

uestibulum ante ipsum primisque in faucibus Orci? qui enim uestibulum et fauces uidit, intra ipsam aedem iam sine dubitatione successit, aut siquid aliud de uestibuli uocabulo intellegendum est, scire desidero.'

- 15 Ad haec Seruius 'pleraque sunt uocabula, quibus uulgo utimur, neque tamen liquido aduertimus, quid ea ex uera proprietate significant, sicuti est uestibulum in sermonibus celebre atque obuium uerbum, non omnibus tamen, qui illo facile utuntur, liquido expectatum. putant enim uestibulum esse partem domus priorem, quam atrium uocant. sed C. AELIUS GALLVS, uir doctissimus, in LIBRO DE SIGNIFICATIONE VERBORVM, QVAE AD IUS CIVILE PERTINENT, SECVNDO uestibulum dicit esse non in ipsis aedibus neque aedium partem sed locum ante ianuam domus uacuum, per quem de uia aditus accessusque ad fores aedium sit. ipsa enim ianua 17 procul a uia fiebat, area intersita, quae uacaret. quae

1 u. 335 ed. 2 Ribb. 12 Aen. VI 273

1 demens *Gellius*: u&erif *P* 2 in quo *corr. ut uid. ex*
 inquit in *P* uersu — 3 non *om. P*, *add. Cantabrigiensis*
 4 procoquis *corr. in precoquis in P* 6 enean *P* 8 ipse *P*
 22 C. Aelius Gallus *Gronouius apud Gellium*: caecilus gallus *P*
 29 fiebant *P*

porro huic uocabulo ratio sit quaeri multum solet, sed quae scripta apud idoneos auctores legi proferre in medium non pigebit. ue particula, sicuti quaedam 18 alia, tum intentionem significat tum minutionem. nam
 5 uetus et uehemens, alterum ab aetatis magnitudine conpositum elisumque est, alterum a nimio impetu et ui mentis instructum. uecors autem et uesanus priuationem significat sanitatis et cordis. diximus 19 autem superius, eos, qui amplas domos antiquitus
 10 faciebant, locum ante ianuam uacuum relinquere solitos, qui inter fores domus et uiam medius esset. in eo loco qui dominum eius domus salutatum uene- 20 rant, priusquam admitterentur, consistebant, et neque in uia stabant neque intra aedes erant. ab illo ergo
 15 grandis loci consistione et quasi quadam stabulatione uestibula appellata sunt spatia, in quibus multum staretur ab aduenientibus, priusquam intromitterentur in domum. alii, consentientes uestibula eadem esse 21 quae diximus, in sensu tamen uocabuli dissentiunt.
 20 referunt enim non ad eos, qui adueniunt, sed ad illos, qui in domo commanent, quoniam illic numquam consistunt, sed solius transitus causa ad hunc locum ueniunt exeundo siue redeundo. siue igitur secundum 22 priores per augmentum siue per secundos per dimi-
 25 nutionem intellegendum est, tamen uestibulum constat aream dici, quae a uia domum diuidit. fauces autem iter angustum est, per quod ad uestibulum de uia flectitur. ergo Aeneas cum uidet fauces atque uesti- 23 bulum domus impiorum, non est intra domum nec
 30 contactu aedium saeuo execrabilique polluitur, sed de uia uidet loca inter uiam et aedes locata.’

‘Bidentes hostiae quid essent’ inquit Auie- VI III
 nus ‘interrogauit quendam de grammaticorum cohorte, et ille bidentes oues esse respondit, idcircoque
 35 lanigeras adiectum, ut oues planius demonstrarentur.

20 non ad eof *om. P*

- 2 esto, inquam, oves bidentes dicantur. sed quae ratio huius in ouibus epitheti, scire, inquam, uolo. atque ille nihil cunctatus: oves, inquit, bidentes dictae sunt quod duos tantum dentes habeant. ubi terrarum quaeso te, inquam, duos solos per naturam dentes habere oves aliquando uidisti? ostentum enim hoc 5
- 3 est, et factis piaculis procurandum. tum ille permotus mihi et inritatus: quaere, inquit, ea, quae a grammatico quaerenda sunt; nam de ouium dentibus opiliones percontator. facetias nebulonis hominis risi et reli- 10 qui, sed te percontor quasi ipsius uerborum naturae conscium.
- 4 Tum Seruius 'de numero dentium, quem ille opinatus est, reprehendendus a me non est, cum ipse iam riseris, uerum procurandum est, ne illud oprepat, 15 quod bidentes epitheton sit ouium, cum POMPONIVS, egregius Atellanarum poeta, in GALLIS TRANSALPINIS hoc scripserit

Mars, tibi uoueo facturum, si unquam rediero,
bidente uerre. 20

- 5 PVBLIVS autem NIGIDIUS in libro, quem DE EXTIS composuit, bidentes appellari ait non oves solas, sed omnes hostias bimas. neque tamen dixit, cur ita 25 6 appellentur. sed in COMMENTARIIS AD IVS PONTIFICIVM pertinentibus legi bidennes primo dictas, D littera ex superfluo, ut saepe adsolet, interiecta. sic pro reire redire dicitur et pro reamare redamare et redarguere, non rearguere. ad hiatum enim duarum 7 uocalium procurandum interponi solet D littera. ergo

19 u. 52 ed. 2 Ribb.

3 nichil P uuef P' 15 inter pcurandū et ne comparet littera quae e plena non est sed facta esse uidetur pingendae e causa in P oprebat P' 17 atellenarū P 21 in libro que ab etatis magnitudine | de extis cōposuit P 26 prei*re (potuit esse reure) P

bidennes primum dictae sunt quasi biennes, et longo usu loquendi corrupta est uox ex bidennibus in bidentes. HYGIVS tamen, qui ius pontificium non ignorauit, in QVINTO LIBRORVM, quos de VERGILIO fecit, bidentes appellari scripsit hostias, quae per aetatem duos dentes altiores haberent, per quos ex minore in maiorem transcendisse constaret aetatem.'

Iterum quaerit Auienus in his uersibus

8

10 frena Pelethronii Lapithae gyrosque dedere
impositi dorso atque equitem docuere sub armis
insultare solo et gressus glomerare superbos

cur Vergilius equi officium equiti dederit? 'nam insultare solo et glomerare gressus equi constat esse, non equitis.' 'bene' inquit Seruius 'haec tibi quaestio nata est ex incuria ueteris lectionis. nam quia saeculum nostrum ab Ennio et omni bibliotheca uetere desciiuit, multa ignoramus, quae non laterent, si ueterum lectio nobis esset familiaris. omnes enim antiqui scriptores ut hominem equo insidentem, ita et equum, cum portaret hominem, equitem uocauerunt, et equitare non hominem tantum sed equum quoque dixerunt. Ennius libro Annalium septimo ait

25 denique ui magna quadrupes eques atque elephant
proiciunt sese.

numquid dubium est, quin equitem in hoc loco ipsum equum dixerit, cum addidisset illi epitheton quadrupes? sic et equitare, quod uerbum e uocabalo equitis inclinatum est et homo utens equo et equus

10 Georg. III 115 24 u. 237 Vahl. 249 Luc. Muell.

3 pontificiū P 10 prel&hronij P 12 gromerare P
13 dedit * P' 15 inquit P 18 defuit P quae] qm P
27 illi om. P epith&on P'

sub homine gradiens dicebatur. Lucilius namque, uir
adprime linguae Latinae sciens, equum equitare dicit
hoc uersu

nempe hunc currere equum nos atque equitare ui-
demus.

12 ergo et apud Maronem, qui antiquae Latinitatis
diligens fuit, ita intellegendum est

atque equitem docuere sub armis

id est: docuerunt equum portantem hominem

insultare solo et gressus glomerare superbos.

13 Subiecit Auienus

cum iam trabibus contextus acernis
staret equus.

scire uellem in equi fabrica casune an ex industria
hoc genus ligni nominauerit? nam licet unum pro
quolibet ligno ponere poeticae licentiae sit, solet tamen
Vergilius temeritatem licentiae non amare, sed rationi
certae in rerum uel nominum ele * * * * *

* * * * *

---

4 inc. 69 Luc. Muell. 12 Aen. II 112

---

3 hoc uersū *P* 4 atq. ego equitare *P* 9 portando *P*
16 p&icē *P'* 17 rationi certe in rerū t nominū ele *deinde*
uacant tertia pars uersiculi et integer uersiculus in P: secuntur
rubro colore scripta INCIPIT LIB. III. DE DĪVSIS QVESTIO-
NIB; *et deinde nigro* Primis mensis *ctt. in P; retinui ea quae*
exhibet, quia quidquid ceteri Iani libri praebent — de P autem
falsa retulit — ex illis conficta esse apparet.

LIBER SEPTIMVS

Primis mensis post epulas iam remotis et discursum uariantibus poculis minutioribus Praetextatus 'solet' inquit 'cibus, cum sumitur, tacitos efficere, potus loquaces. at nos et inter pocula silemus, tamquam debeat seriis uel etiam philosophicis carere tractatibus tale conuiuium'.

Et Symmachus 'uerumne ita sentis, Vetti, ut philosophia conuiuuiis intersit, et non tamquam censoria quaedam et plus nimio uerecunda materfamilias penetrabilibus suis contineatur, nec misceat se Libero, cui etiam tumultus familiares sunt, cum ipsa huius sit uerecundiae, ut strepitum non modo uerborum sed ne cogitationum quidem in sacrarium suae quietis admittat? doceat nos uel peregrina institutio et disciplina a Parthis petita, qui solent cum concubinis, non cum coniugibus, inire conuiuia, tamquam has et in uulgus produci et lasciuire quoque, illas non nisi domi abditas tueri deceat tectum pudorem. an ego censeam procudendam philosophiam, quo rhetorica uenire ars et professio popularis erubuit? Isocrates enim Graecus orator, qui uerba prius libera sub numeros ire primus coegit, cum in conuiuio a sodalibus oraretur, ut aliquid in medium de eloquentiae suae fonte proferret, hanc ueniam deprecatus est.

7 Symmachus P   uerumne P'   9 reuerenda P   14 uel
disciplina P   16 tēgib; P'   19 r&horica P   20 Socrates P
22 primus om. P   24 hac uenia P

quae praesens inquit locus et tempus exigit, ego non calleo, quae ego calleo, nec loco praesenti sunt apta nec tempori.'

- 5 Ad haec Eustathius 'probo, Symmache, propositum tuum, quo philosophiam ea quam maximam putas observatione ueneraris, ut tantum intra suum penetral aestimes adorandam, sed si propter hoc a conuiujs exulabit, procul hinc facessant et alumnae eius, honestatem dico et modestiam, nec minus cum sobrietate pietatem. quam enim harum dixerim minus esse uenerabilem? ita fit, ut ab huius modi coetibus relegatus matronarum talium chorus libertatem conuiuiorum solis concubinis, id est uitjs et criminibus,
- 6 addicat. sed absit, ut philosophia, quae in scholis suis sollicite tractat de officijs conuiuialibus, ipsa conuiuia reformidet, tamquam non possit rebus adserere, quae solet uerbis docere, aut nesciat seruare modum, cuius in omibus humanae uitae actibus terminos ipsa constituit. neque enim ita ad mensas inuito philosophiam, ut non se ipsa moderetur, cuius disciplina est rerum omnium moderationem docere.
- 7 ut ergo inter te et Vettium uelut arbitrari iudicatione componam, aperio quidem philosophiae tricliniorum fores, sed spondeo sic interfuturam, ne mensuram notae sibi ac sectatoribus suis dispensationis excedat'.
- 8 Tunc Furius 'quia te unicum, Eustathi' inquit 'sectatorem philosophiae nostra aetas tulit, oratus sis, ut modum dispensationis, quam das ei conuiuanti, nobis ipse patefacias'.
- 9 Et Eustathius 'primum hoc eam scio seruaturam, ut secum aestimet praesentium ingenia conuiuiarum, et si plures peritos uel saltem amatores sui in conuiuii societate reppererit, sermonem de se patietur

4 iusta/thiuf P' symmache P 5 philofophia mea P
 12 talium talium P 14 scolis P 20 se om. P 22 uelud P
 23 cõponam P 30 hanc P 31 praesentia P

agitari, quia uelut paucae litterae mutae dispersae
 inter multas uocales in societatem uocis facile man-
 suescunt, ita rariores imperiti gaudentes consortio
 peritorum aut consonant, siqua possunt, aut rerum
 5 talium capiuntur auditu. si uero plures ab institutione 10
 disciplinae huius alieni sunt, prudentibus, qui pauciores
 intererunt, sanciet dissimulationem sui et patietur
 loquacitatem maiori parti amicioem sociare, ne rara
 nobilitas a plebe tumultuosiore turbetur. et haec una 11
 10 est de philosophiae uirtutibus, quia cum orator non
 aliter nisi orando probetur, philosophus non minus
 tacendo pro tempore quam loquendo philosophatur.
 sic ergo pauci qui aderunt doctiores in consensum
 rudis consortii salua et intra se quiescente ueri notione
 15 migrabunt, ut omnis discordiae suspicio facessat. nec 12
 mirum, si doctus faciet, quod fecit quondam Pisistra-
 tus Athenarum tyrannus. qui cum filiis suis rectum
 dando consilium non obtinisset adsensum, atque
 ideo esset in simultate cum liberis, ubi hoc aemulis
 20 causam fuisse gaudii conperit, ex illa discordia
 sperantibus in domo regnantis nasci posse nouitatem,
 uniuersitate ciuium conuocata ait, succensusse quidem
 se filiis non adquiescentibus patriae uoluntati, sed hoc
 sibi postea uisum paternae aptius esse pietati, ut in
 25 sententiam liberorum ipse concederet; sciret igitur
 ciuitas, sobolem regis cum patre concordem. hoc com-
 mento spem detraxit insidiantibus regnantis quieti.
 ita in omni uitae genere, praecipueque in laetitia con- 13
 uiuali omne, quod uidetur absonum, in unam concordiam
 30 soni salua innocentia redigendum est. sic Agathonis
 conuiuium, quia Socrates Phaedros Pausanias et
 Erysimachos habuit, sic ea cena quam Callias
 doctissimis dedit, Charmadam dico, Antisthenen et

5 auditū P   7 sanciet P   17 tyrannus P   20 cōpe-
 rit P   23 uoluntatis P   31 phedros P   32 erisimachos P
 ea Cantabrigiensis: & P   cena P

Hermogenen ceterosque his similes, uerbum nullum
 14 nisi philosophum sentit. at uero Alcinoi et Didonis
 mensa, quasi solis apta deliciis, habuit haec Iopam
 illa Polyphemum cithara canentes, nec deerant apud
 Alcinoium saltatores uiri, et apud Didonem Bitias sic
 hauriens merum, ut se totum superflua eius effusione
 prolueret. nonne siquis aut inter Phaeacas aut apud
 Poenos sermones de sapientia erutos conuiuialibus
 fabulis miscuisset, et gratiam illis coetibus aptam
 perderet et in se risum plane iustum moueret? ergo 10
 15 prima eius obseruatio erit aestimare conuiuas. deinde
 ubi sibi locum patere uiderit, non de ipsis profundi-
 tatis suae secretis inter pocula loquetur, nec nodosas
 et anxias sed utiles quidem, faciles tamen quaestiones
 16 mouebit. nam sicut inter illos, qui exercitii genus 15
 habent in mediis saltare conuiuuiis, siquis ut se amplius
 exerceat uel ad cursum uel ad pugilatum sodales
 lacessiuerit, quasi ineptus relegabitur ab alacritate
 consortii, sic apud mensam, quando licet, aptis philo-
 sophandum est, ut crateri liquoris ad laetitiam nati 20
 adhibeatur non modo Nympharum sed Musarum quo-
 17 que admixtione temperies. nam si, ut fateri necesse
 est, in omni conuentu aut tacendum est aut loquen-
 dum, quaeramus, silentiumne conuiuuiis an et opportunus
 sermo conueniat. nam si sicut apud Athenas Atticas 25
 Areopagitae tacentes iudicant, ita inter epulas oportet
 semper sileri, non est ultra quaerendum, inter
 mensas philosophandum necne sit. si uero non erunt
 muta conuiuia, cur ubi sermo permittitur, honestus
 sermo prohibetur, maxime cum non minus quam 30
 18 dulcedo uini hilarent uerba conuiuuium? nam si Homeri

---

1 ermogenen *P*   4 polphemū *P*, Demodochum *Camerarius*
 7 phecaf *P*   8 peonēf *P*   9 coetibus — 10 risum
om. P, *add. Cantabrigiensis*   19 mensam *om. P'*   21 nīpha-
 rū *P*   22 sicut *P*   23 loquendū * | *P*   25 Nā si ut apud *P*
 26 tacentef *om. P*¹

latentem prudentiam scruteris altius, delenimentum illud, quod Helena uino miscuit

νηπενθές τ' ἄχολόν τε κακῶν ἐπίληθον ἀπάντων

non herba fuit, non ex India sucus sed narrandi
5 opportunitas, quae hospitem maeroris oblitum flexit
ad gaudium. Ulixis enim praeclara facinora filio prae-19
sente narrabat

οἶον καὶ τόδ' ἔρεξε καὶ ἔτλη καρτερός ἀνήρ.

ergo paternam gloriam et singula eius facta fortia
10 digerendo animum filii fecit alacriorem, et ita credita
est contra maerorem uino remedium miscuisse. quid
hoc, inquis, ad philosophiam? immo nihil tam cogna-20
tum sapientiae, quam locis et temporibus aptare
sermones personarum quae aderunt aestimatione in
15 medium uocata. alios enim relata incitabunt exempla 21
uirtutum, alios beneficiorum, non nullos modestiae,
ut et qui aliter agebant saepe auditis talibus ad
emendationem uenirent. sic autem uitiis inretitos, si 22
et hoc in conuiujs exegerit loquendi ordo, feriet
20 philosophia non sentientes, ut Liber pater thyrso ferit
per obliquationem circumfusae hederæ latente mucrone,
quia non ita profitebitur in conuiuio censorem, ut
palam uitia castiget. ceterum his obnoxii repugnabunt, 23
et talis erit conuiuui tumultus, ut sub huius modi
25 inuitati uideantur edicto

quod superest, laeti bene gestis corpora rebus
procurate uiri et pugnam sperate parari,
aut ut Homerus breuius et expressius dixit

3 Od. δ 222   8 ib. δ 271   26 Aen. VIII 157

3 ΗΠΗΘΕC P   ΑΠΑΝΤΟΝ P   5 merorif P   8 ΤΟΝΔ
P'   ΕΤΑΗΚΑΡΕΡΟ|CΑΝΙΪ P   11 merorē P   18 uenirent
om. P   21 latentē mucronē P   22 profitetur P'

νῦν δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δεῖπνον ἵνα ξυνάγωμεν Ἄθηα.

24 ergo si opportunitas necessariae reprehensionis emer-
serit, sic a philosopho proficiscetur, ut et tecta et
efficax sit. quid mirum, si feriet sapiens, ut dixi,
non sentientes, cum interdum sic reprehendat, ut re-
prehensus hilaretur nec tantum fabulis suis sed in-
25 terrogationibus quoque uim philosophiae nihil inep-
tum loquentis ostendet? hanc ergo nullus honestus
actus locusue, coetus nullus excludat, quae ita se aptat,
ut ubique sic appareat necessaria, tamquam abesse 10
illam nefas fuerit'.

II Et Auienus 'nouas mihi duas disciplinas uideris
inducere interrogandi uel etiam reprehendendi, ut
alacritas utrimque his, ad quos sermo est, excitetur,
cum dolor semper reprehensionem uel iustam sequatur, 15
unde haec, quae leuiter attigisti, fac, quaeso, enarrando
planiora'.

2 'Primum' inquit Eustathius 'hoc teneas uolo, non
de ea me reprehensione dixisse, quae speciem
accusationis habet, sed quae uituperationis instar est. 20
hoc Graeci *σκόμμα* uocant non minus quidem ama-
rum quam accusatio, si importune proferatur, sed
a sapiente sic proferetur, ut dulcedine quoque non
3 careat. et ut prius tibi de interrogatione respondeam,
qui uult amoenus esse consultor, ea interrogat, quae 25
sunt interrogato facilia responsu, et quae scit illum
4 sedula exercitatione didicisse. gaudet enim quisquis
prouocatur ad doctrinam suam in medium proferendam,
quia nemo uult latere quod didicit, maxime, si scientia,
quam labore quaesiuit, cum paucis illi familiaris et 30
plurimis sit incognita, ut de astronomia uel dialectica

1 Il. B 381

1 ΕΡΧΕCO P   ΥΝΑ P   9 quae ita se aptat om. P
13 uel &ia om. P'   15 sequatur om. P   16 haec om. P
21 scōma P   23 sapiente n̄ pferetur P

ceterisque similibus. tunc enim videntur consequi
fructum laboris, cum adipiscuntur occasionem publicandi,
quae didicerant, sine ostentationis nota, qua caret qui
non ingerit sed inuitatur ut proferat. contra magnae
5 amaritudinis est, si coram multis aliquem interrogas,
quod non opima scientia quaesiuit. cogitur enim aut
negare se scire, quod extremum uerecundiae damnum
putant, aut respondere temere et fortuito se euentui
ueri falsiue committere, unde saepe nascitur inscitiae
10 proditio, et omne hoc infortunium pudoris sui imputat
consulenti. nec non et qui obierunt maria et terras, 6
gaudent cum de ignoto multis uel terrarum situ uel
sinu maris interrogantur, libenterque respondent et
describunt modo uerbis modo radio loca, gloriosum
15 putantes, quae ipsi uiderant aliorum oculis obicere.
quid duces uel milites? quam fortiter a se facta semper 7
dicturiunt et tamen tacent arrogantiae metu? nonne
hi, si ut haec referant, inuitentur, mercedem sibi
laboris aestimant persolutam, remunerationem putantes
20 inter uolentes narrare, quae fecerant? adeo autem id 8
genus narrationum habet quendam gloriae saporem,
ut, si inuidi uel aemuli forte praesentes sint, tales
interrogationes obstrepando discutiant et alias inferendo
fabulas prohibeant illa narrari, quae solent narranti
25 laudem creare. pericula quoque praeterita uel aerum-9
nas penitus absolutas, qui euasit, ut referat gratissime
prouocatur: nam qui adhuc in ipsis uel paululum
detinetur, horret admonitionem et formidat relatum.
id adeo Euripides expressit

30 ὥς ἡδύ τοι σωθέντα μεμνησθαι πόνων.

30 Eurip. fragm. 131 Nauck.

4 igerit *P'* 7 dāpnū *P* 13 respndent *P'* 16 semper
om. *P* 18 ut om. *P'* 29 id adeo] ideo *P* 30 ΜΕΜΝῆΣΤΑΙ-
ΠΟΝΩΝ ^Ω*P*

adiecit enim σωθέντα, ut ostenderet, post finem malorum gratiam relationis incipere. et poeta uester adiciendo olim, quid aliud nisi post emensa infortunia futuro tempore iuuare dicit memoriam sedati laboris

forsan et haec olim meminisse iuuabit.

- 10 nec negauerim, esse malorum genera, quae non uult
 qui pertulit uel transacta meminisse nec minus in-
 terrogatus offenditur quam cum in ipsis malis fuit,
 ut qui carnifices expertus est et tormenta membro- 10
 rum, aut qui infaustas pertulit orbitates, uel cui nota
 quondam adflicta censoria est. caue interrogas, ne
 11 uidearis obicere. illum saepe, si potes, ad narrandum
 prouoca, qui recitando fauorabiliter exceptus est, uel
 qui libere et feliciter legationem peregit, uel qui ab 15
 imperatore comiter affabiliterque susceptus est, uel
 siquis tota paene classe a piratis occupata seu ingenio
 seu uiribus solus euasit, quia uix implet desiderium
 12 loquentis rerum talium uel longa narratio. iuuat,
 siquem dicere iusseris amici sui repentinam felicitatem, 20
 quam sponte non audebat uel dicere uel tacere modo
 13 iactantiae modo malitiae metu. qui uenatibus gaudet,
 interrogetur de siluae ambitu, de ambage lustrorum,
 de uenationis euentu. religiosus si adest, da illi
 referendi copiam, quibus obseruationibus meruerit 25
 auxilia deorum, quantus illi caerimoniarum fructus,
 quia et hoc genus religionis existimant, numinum
 beneficia non tacere, adde quia uolunt et amicos se
 14 numinibus aestimari. si uero et senex praesens est,
 habes occasionem qua plurimum illi contulisse uidearis, 30
 si eum interrogas uel quae ad illum omnino non

6 Aen. I 203

13 ille *P'* narratum ut uid. *P'* 14 susceptul *P*
 22 & in m&u in ras. in *P* 25 meruerit corr. in meruerit
 in *P*

pertinent. est enim huic aetati loquacitas familiaris. haec sciens Homerus quandam congeriem simul inter-15
rogationum Nestori fecit offerri

ὦ Νέστωρ Νηληιάδῃ, σὺ δ' ἀληθὲς ἐνίσπες,
5 πῶς ἔθαν' Ἀτρεΐδης εὐρυκρείων Ἀγαμέμνων;
ποῦ Μενέλαος ἔην;
ἢ οὐκ Ἄργεος ἦεν Ἀχαιικοῦ.

tot loquendi semina interrogando congegit ut pruritus
senectutis expleret. et Vergilianus Aeneas gratum se 16
10 ad omnia praebens Euandro uarias illi narrandi
occasionibus ministrat. neque enim de una re aut de
altera requirit sed

singula laetus

exquiriturque auditque uirum monumenta priorum,

15 et Euander consultationibus captus scitis quam multa
narrauerit'.

Haec dicentem fauor omnium excepit. sed mox III
subiecit Auienus 'uos omnes, qui doctorum doctissimi
adestis, orauerim, ut hortatu uestro Eustathius, quae
20 de scommate paulo ante dixerit, animetur aperire'.
omnibusque ad hoc prouocantibus ille contexuit
'praeter categoriam, quae ψόγος est, et praeter 2
δισβολήν, quae delatio est, sunt alia duo apud Graecos
nomina, λοιδορία et σκῶμμα, quibus nec uocabula
25 Latina repperio, nisi forte dicas loedoriam expro-
brationem esse ac directam contumeliam, scommata
enim paene dixerim morsum figuratum, quia saepe
fraude uel urbanitate tegitur, ut aliud sonet, aliud
intellegas. nec tamen semper ad amaritudinem pergit, 3
30 sed non numquam his, in quos iacitur, et dulce est.

4 Od. γ 247 13 Aen. VIII 311

5 ἔθαν'] ΕΘΔ P εὐρυκρείων] ΕΙΡΙΠΤΕC * P Ἀγαμέμνων
om. P 20 aperiere P' 22 ΨΟC P 23 ΔΙΑΒΟΛΗΝ P
24 ledoria & sōma P 25 ledoriā P

quod genus maxime uel sapiens uel alius urbanus exercet praecipue inter mensas et pocula, ubi facilis est ad iracundiam prouocatio. nam sicut in praecipiti stantem uel leuis tactus impellit, ita uino uel infusum uel aspersum paruus quoque dolor incitat in furorem. ergo cautius in conuiuio abstinendum scommate, quod tectam intra se habet iniuriam. tanto enim pressius haerent dicta talia quam directae loedoriae, ut hami angulosi quam directi mucrones tenacius infiguntur, maxime quia dicta huius modi risum praesentibus mouent, quo uelut adsensus genere confirmatur iniuria. est autem loedoria huius modi oblitusne es, quia salsamenta uendebas? scomma autem, quod diximus saepe contumeliam esse celatam, tale est meminimus, quando brachio te emungebas. nam cum res eadem utrobique dicta sit, illud tamen loedoria est, quod aperte obiectum exprobratumque est, hoc scomma, quod figurate. Octauius, qui natus nobilis uidebatur, Ciceroni recitanti ait non audio quae dicis. ille respondit certe solebas bene foratas aures habere. hoc eo dictum quia Octauius Libys oriundus dicebatur, quibus mos est aurem forare.

In eundem Ciceronem Laberius, cum ab eo ad consessum non reciperetur, dicentem reciperem te, nisi anguste sederem, ait mimus ille mordaciter atqui solebas duabus sellis sedere obiciens tanto uiro lubricum fidei. sed et quod Cicero dixit nisi anguste sederem, scomma fuit in C. Caesarem, qui in senatum passim tam multos admittebat, ut eos quattuordecim gradus capere non possent. tali ergo genere, quod fetum contumeliae est, abstinendum sapienti semper, ceteris in conuiuio est.

---

8 ledorię P   12 ledoria P   14 contuhā P   16 sit
 dicta sit P   ledoria P   22 oriundo P   25 idicente P
 27 obicienf — 28 fidei om. P'   29 C.] g. P   32 f&u P

Sunt alia scommata minus aspera, quasi eden-10
tatae beluae morsus, ut Tullius in consulem, qui
uno tantum die consulatum peregit, solent inquit
esse flamines diales, modo consules diales
5 habemus, et in eundem uigilantissimus est con-
sul noster, qui in consulatu suo somnum non
uidit, eidemque exprobranti sibi, quod ad eum con-
sulem non uenisset, ueniebam, inquit sed nox me
comprehendit.

Haec et talia sunt, quae plus urbanitatis, minus 11
amaritudinis habent, ut sunt et illa de non nullis
corporis uitiiis aut parum aut nihil gignentia doloris,
ut si in caluitium cuiusquam dicas uel in nasum, seu
5 curuam erectionem seu Socraticam depressionem. haec
enim quanto minoris infortunii sunt, tanto leuioris
doloris. contra oculorum orbitas non sine excitatione 12
commotionis obicitur, quippe Antigonus rex Theo-
critum Chium, de quo iurauerat, quod ei parsurus
esset, occidit propter scomma ab eodem de se dictum.
0 cum enim quasi puniendus ad Antigonom raperetur,
solantibus eum amicis ac spem pollicentibus, quod
omni modo clementiam regis experturus esset, cum
ad oculos eius uenisset, respondit ergo impossibilem
mihi dicitis spem salutis. erat autem Antigonus
5 uno orbatus oculo. et importuna urbanitas male
dicacem luce priuauit.

Nec negauerim, philosophos quoque incurrisse 13
non numquam per indignationem hoc genus scom-
matis. nam cum regis libertus ad nouas diuitias
0 nuper erectus philosophos ad conuiuium congregasset
et inridendo eorum minutulas quaestiones scire se
uelle dixisset, cur ex nigra et ex alba faba pulmentum
unius coloris edatur, Aridices philosophus indigne

11 et illa] ñ nulla P 12 parū in ras. in P 17 theo-
critū P' 24 pro erat est E sequentibus euanidis his ut uid.
litteris rga in P 29 ab ad P 33 edat P philosophof P'

ferens tu nobis inquit absoluas, cur et de albis et de nigris loris similes maculae gignantur.

- 14 Sunt scommata, quae in superficie habent speciem contumeliae, sed interdum non tangunt audientes, cum eadem, si obnoxio dicantur, exagitant, ut contra sunt, quae speciem laudis habent, et persona audientis efficit contumeliae plena. de genere priore prius
- 15 dicam. L. † Quintus praetor de prouincia nuper reuerterat obseruata, quod mireris Domitiani temporibus, praeturae maxima castitate. is cum aeger ad-
- sidenti amico diceret, frigidus se habere manus, renidens ille ait atquin eas de prouincia calidas paulo ante reuocasti. risit Quintus delectatusque est quippe alienissimus a suspitione furtorum. contra,
- 16 si hoc diceretur male sibi conscio et sua furta recolenti, exacerbasset auditum. Critobulum famosae pulchritudinis adulescentem Socrates cum ad comparisonem formae prouocaret, iocabatur, non inridebat. certe si dicas consummatarum diuitiarum uiro tibi excito creditores tuos, aut si nimis casto gratae
- 20 tibi sunt meretrices, quia continua eas largitate ditasti, uterque delectabuntur scientes, his
- 17 dictis suam conscientiam non grauari. sicut contra sunt, quae sub specie laudis exagitant, sicut paulo ante diuisi. nam si timidissimo dixero Achilli uel
- 25 Herculi comparandus es, aut famosae iniquitatis uiro ego te Aristidi in aequitate praepono, sine dubio uerba laudem sonantia ad notam uituperationis
- 18 suae uterque tracturus est. eadem scommata eosdem modo iuare modo mordere possunt pro diuersitate praesentium personarum. sunt enim, quae si coram amicis obiciantur nobis, libenter audire possimus, uxore uero seu parentibus uel magistris praesentibus dici in nos aliquod scomma nolimus, nisi forte tale

---

6 persona *Ianius*: psonā P   7 plena *Ianius*: plenā P
 8 Lucius P   17 adulescentem P   18 inridebat P   34 nolimus P

sit, quod illorum censura libenter accipiat, ut si quis 19
 adolescentem coram parentibus uel magistris irideat,
 quod insanire possit continuis uigiliis lectionibusque
 nocturnis, aut uxore praesente, quod stulte faciat
 uxorium se praebendo nec ullam elegantiam eligendo
 formarum. haec enim et in quos dicuntur et prae-
 sentes hilaritate perfundunt. commendat scomma et 20
 condicio dicentis, si in eadem causa sit, ut si alium
 de paupertate pauper irideat, si obscure natum natus
 obscure. nam Tarseus Amphias cum ex hortulano
 potens esset, et in amicum quasi degenerem non
 nulla dixisset, mox subiecit sed et nos de isdem
 seminibus sumus, et omnes pariter laetos fecit.
 illa uero scommata directa laetitia eum, in quem 21
 dicuntur, infundunt, si uirum fortem uituperes quasi
 salutis suae prodigum et pro aliis mori uolentem, aut
 si obieceris liberali, quod res suas profundat minus
 sibi quam aliis consulendo. sic et Diogenes Anti-
 sthenem Cynicum, magistrum suum, solebat ueluti
 uituperando laudare. ipse me aiebat mendicum
 fecit ex diuite, et pro ampla domo in dolio
 fecit habitare. melius autem ista dicebat, quam si
 diceret gratus illi sum, quia ipse me philosophum
 et consummatae uirtutis uirum fecit.

Ergo cum unum nomen scommatis sit, diuersi 22
 in eo continentur effectus. ideo apud Lacedaemonios
 inter cetera exactae uitae instituta hoc quoque exer-
 citii genus a Lycurgo est institutum, ut adolescentes
 et scommata sine morsu dicere et ab aliis in se dicta
 perpeti discerent, ac si quis eorum in indignationem
 ob tale dictum prolapsus fuisset, ulterius ei in alterum
 dicere non licebat. cum ergo uideas, mi Auiene — 23
 instituenda est enim adolescentia tua, quae ita docilis

2 adolescentem *P*   2 et 9 irideat *P*   8 conditio (*P*)
 16 uolentē *P*   25 scōmatif scōmatif *P*   26 affectus *P*
 lacedemonios *P*   28 lcurgo *P*   adolescentef *P*   31 ob in
 ras. in *P*   33 adolescentia *P*

est, ut discenda praecipiat — cum uideas, inquam, anceps esse omne scommatum genus, suadeo in conuiujs, in quibus laetitiae insidiatur ira, ab huius modi dictis facessas et magis quaestiones conuiuales uel
 24 proponas uel ipse dissoluas. quod genus ueteres
 ita ludicrum non putarunt, ut et Aristoteles de ipsis
 aliqua conscripserit et Plutarchus et uester Apuleius,
 nec contemnendum sit, quod tot philosophantium curam
 meruit.’

III Et Praetextatus ‘hoc quaestionum genus cum
 senilem deceat aetatem, cur soli iuueni suadetur?
 quin agite, omnes qui adestis hic, apta conuiuio fabu-
 lemur, nec de cibatu tantum sed et si qua de natura
 corporum uel alia, praesente maxime Disario nostro,
 cuius plurimum ad hoc genus quaestionum poterit ars
 et doctrina conferre, sortiamurque, si uidetur, ut per
 ordinem unus quisque proponat, quam soluendam
 aestimat quaestionem.’

2 Hic adsensi omnes Praetextato anteloquium de-
 tulerunt orantes ut, cum ipse coepisset, ceteris ex filo
 consultationis eius interrogandi constitueretur exem-
 3 plum. tum ille ‘quaero’ inquit ‘utrum simplex an
 multiplex cibus digestu sit facilius, quia multos hunc,
 non nullos illum sectantes uidemus. et est quidem
 superba et contumax et uelut sui ostentatrix continentia,
 25 contra amoenam se et comem adpetentia uult uideri.
 cum ergo una censoria sit, contra delicata altera,
 scire equidem uelim, quae seruandae aptior sit sani-
 tati. nec longe petendus adsertor est, cum Disarius
 adsit, qui quid conueniat corporibus humanis non
 minus callet quam ipsa natura fabricae huius auctor
 et nutrix. dicas ergo uelim, quid de hoc quod quae-
 ritur medicinae ratio persuadeat.’

4 ‘Si me’ Disarius inquit ‘aliquis ex plebe impe-

8 con|tēpnendū P 12 hic] hęc P 16 fortiamur. Quę P
 20 cępiff& P 26 amēnā P

ritorum de hac quaestione consulisset, quia plebeia
 ingenia magis exemplis quam ratione capiuntur, ad-
 monuisse illum contentus forem institutionis pecudum,
 quibus cum simplex et uniformis cibus sit, multo
 5 saniores sunt corporibus humanis, et inter ipsas illae
 morbis implicantur quibus, ut altiles fiant, offae con-
 positae et quibusdam condimentis uariae farciuntur.
 nec dubitaret posthac, cum aduertisset animalibus 5
 simplici cibo utentibus familiarem sanitatem, aegrescere
 10 autem et inter illa quae saginam composita uarietate
 patiuntur, quia constat id genus alimoniae non magis
 copia quam uarietate crudescere. fortasse illum ad-6
 tentiorem exemplo altero fecissem, ut consideraret
 nullum unquam fuisse medicorum circa curas aegre-
 15 scentium tam audacis neglegentiae, ut febrienti uarium
 et non simplicem cibum daret. adeo constat, quam
 facilis digestu sit uniformis alimonia, ut ei, uel cum
 infirma est natura, sufficiat. nec tertium defuisset 7
 exemplum, ita esse uitandam ciborum uarietatem ut
 20 uaria solent uina uitari. quis enim ambigat, eum qui
 diuerso uino utitur, in repentinam ruere ebrietatem
 necdum hoc potus copia postulante? tecum autem 8
 Vetti, cui soli perfectionem omnium disciplinarum
 contigit optinere, non tam exemplis quam ratione
 25 tractandum est, quae et me tacente clam te esse non
 poterit.

Cruditates eueniunt aut qualitate suci, in quem 9
 cibus uertitur, si non sit aptus humori, qui corpus
 optinuit, aut ipsius cibi multitudine, non sufficiente
 30 natura ad omnia, quae congesta sunt, concoquenda.
 ac primum de suci qualitate uideamus. qui simpli-10
 cem cibum sumit, facile quo suco corpus eius uel
 grauetur uel iuuetur, usu docente cognoscit. nec enim

2 admonuiffem P   3 fore P   7 uarie P   14 feciffie P'
 20 uitari Ianius ex marg. cod. Bernensis 514: mutari (P)
 28 sic ut uid. P'   31 quid ut uid. P'

ambigit, cuius cibi qualitate possessus sit, cum unum
 sumpserit, et ita fit, ut noxa, cuius causa deprehensa
 11 sit, facile uitetur. qui autem multiplici cibo alitur,
 diuersas patitur qualitates ex diuersitate suorum,
 nec concordant humores ex materiae uarietate nascentes, 5
 nec efficiunt liquidum purumue sanguinem, in quem
 iecoris ministerio uertuntur et in uenas cum tumultu
 suo transeunt. hinc morborum scaturigo, qui ex
 repugnantium sibi humorum discordia nascuntur.
 12 deinde quia non omnia quae esui sunt una natura 10
 est, non omnia simul coquantur sed alia celerius,
 tardius alia, et ita fit, ut digestionum sequentium
 13 ordo turbetur. neque enim cibi, quem sumimus, una
 digestio est sed, ut corpus nutriat, quattuor patitur
 digestiones, quarum unam omnes uel ipsi quoque 15
 hebetes sentiunt, alias occultior ratio deprehendit.
 quod ut omnibus liqueat, paulo altius mihi causa
 14 repetenda est. quattuor sunt in nobis uirtutes, quae
 administrandam alimoniam receperunt, quarum una
 dicitur *καθελκτική*, quae deorsum trahit cibaria con- 20
 fecta mandibulis. quid enim tam crassam materiam
 per faucium angusta fulciret, nisi eam uis naturae
 15 occultior hauriret? hausta uero ut non continuo
 lapsu per omne corpus succedentibus sibi foraminibus
 peruium ad imum usque descendant, et talia, qualia 25
 accepta sunt, egerantur, sed salutare officium dige-
 stionis expectent, secundae haec cura uirtutis est,
 quam Graeci, quia retentrix est, uocant *καθεκτικήν*.
 16 tertia, quia cibum in aliud ex alio mutat, uocatur
ἀλλοιωτική. huic obsecuntur omnes, quia ipsa 30
 17 digestionibus curat. uentris enim duo sunt orificia,
 quorum superius erectum recipit deuorata et in follem
 uentris recondit. hic est stomachus, qui paterfamilias

9 humorum] mcr, P 11 est om. P 13 **sumimus P
 14 quattuor P' 20 ΚΑΘΕΛΚΤΙΚΗ P 24 lapsu sup P 25
 descensū dant P' 26 accepta ut uid. P' 29 tertia —
 30 ἀλλοιωτική om. P 30 obsequuntur P, add. Cantabrigiensis

dici meruit, quasi omne animal solus gubernans, nam si aegrescat, uita in ancipiti est titubante alimoniae meatu, cui natura tamquam rationis capaci uelle ac nolle contribuit. inferius uero demissum intestinis
 5 adiacentibus inseritur, et inde uia est egerendis. ergo 18
 in uentre fit prima digestio uirtute ἀλλοιωτικῆ in
 sucum uertente quicquid acceptum est, cuius faex retrimenta sunt, quae per intestina inferiore orificio tradente labuntur, et officio quartae uirtutis, cui
 10 ἀποκριτικῆ nomen est, procuratur egestio. ergo post- 19
 quam in sucum cibus reformatur, hic iam iecoris cura succedit. est autem iecur concretus sanguis, et ideo
 habet natium calorem, quod confectum sucum uertit in sanguinem, et sicut cibum in sucum uerti prima
 15 est, ita sucum transire in sanguinem secunda digestio est. hunc calor iecoris administratum per uenarum 20
 fistulas in sua quaeque membra dispergit, parte quae ex digestis frigidissima est in lienem refusa, qui ut
 iecur caloris ita ipse frigoris domicilium est. nam 21
 20 ideo omnes dexteræ partes ualidiores sunt et debiliores sinistrae, quia has regit calor uisceris sui, illae contagione frigoris sinistra optinentis hebetantur.
 in uenis autem et arteriis, quae sunt receptacula 22
 sanguinis et spiritus, tertia fit digestio. nam accep-
 25 tum sanguinem quodam modo defaecant, et, quod in eo aquosum est, uenae in uesicam refundunt, liquidum uero purumque et altilem sanguinem singulis totius
 corporis membris ministrant, et ita fit ut, cum cibum solus uenter accipiat, alimonia eius dispersa per uni-
 30 uersos membrorum meatus ossa quoque et medullas et ungues nutriat et capillos. et haec est quarta 23
 digestio, quae in singulis membris fit, dum, quod uni cuique membro datum est, ipsi membro fit nutrimentum. nec tamen huic totiens defaecato retrimenta

sua desunt, quae, cum membra omnia in sua sunt
 24 sanitate, per occultos euanescunt meatus. si qua uero
 pars corporis aegrescat, in ipsam quasi infirmiore
 ultima illa, quae diximus retrimenta, labuntur, et hinc
 nascuntur morborum causae, quae *δέυματα* medicis 5
 25 uocare mos est. si enim fuerit ultimi suci iusto uberior
 multitudo, hanc a se repellit pars corporis illa, quae
 sanior est, et sine dubio labitur in infirmam quae uires
 non habet repellendi, unde alieni receptio distendit
 locum, in quem ceciderit, et hinc creantur dolores. haec 10
 est ergo triplex causa uel podagrae uel cuiuslibet ex
 confluentia morbi id est multitudo humoris, fortitudo
 26 membri a se repellentis et recipientis infirmitas. cum
 igitur adseruerimus quattuor in corpore fieri digestiones,
 quarum altera pendet ex altera, et si praecedens fuerit 15
 impedita, nullus fit sequentis effectus, recurramus animo
 ad illam primam digestionem, quae in uentre conficitur,
 et inuenietur, quid impedimenti ex multiformi nascatur
 27 alimonia. diuersorum enim ciborum diuersa natura
 est, et sunt qui celerius, sunt qui tardius digeruntur. 20
 cum ergo prima digestio uertit in sucum, quia non
 simul omnia accepta uertuntur, quod prius uersum
 est, dum alia tardius uertuntur, acescit, et hoc saepe
 28 etiam eructando sentimus. alia quoque, quibus tarda
 digestio est, uelut ligna humida, quae urgente igne 25
 fumum de se creant, sic et illa imminente igne
 naturae fumant, dum tardius concoquuntur, si quidem
 29 nec hoc sensum eructantis euadit. cibus autem simplex
 non habet controuersam moram, dum simul in sim-
 plicem sucum uertitur, nec digestio ulla turbatur, dum 30
 omnes sibi stata momentorum dimensione succedunt.
 30 si quis autem — quia nihil impatientius imperitia —
 rationes has dedignetur audire, aestimans, non impe-

10 hic *P'* 11 ex confluentia — 12 multitudo *om. P, add. Cantabr.*
 17 destigestionē *ut uid. P'* 25 urgente *P*
 26 igne *om. P'* 29 con|trouerfiā *P'* 31 succeduntur *P*

diri digestionem nisi sola ciborum multitudine, nec
 nelit de qualitate tractare, hic quoque multiformis
 alimonia deprehenditur causa morborum. nam pulmen- 31
 torum uarietas recipit uaria condimenta, quibus gula
 5 ultra quam naturae necesse est, lacesitur et fit inde
 congeries, dum pruritu desiderii amplius uel certe de
 singulis parua libantur. hinc Socrates suadere solitus 32
 erat, illos cibos potusue uitandos, qui ultra sitim
 famemue sedandam producuunt adpetentiam. denique
 10 uel propter hoc edendi uarietas repudietur, quia plena
 est uoluptatis, a qua seriis et studiosis cauendum est.
 quid enim tam contrarium quam uirtus et uoluptas?
 sed modum disputationi facio, ne uidear hoc ipsum, 33
 in quo sumus, licet sobrium sit, tamen, quia uarium
 15 est, accusare conuiuium'.

Haec cum Praetextato et ceteris prona adsen- V
 sione placuissent, Euangelus exclamauit 'nihil tam
 indignum toleratu, quam quod aures nostras Graeca
 lingua captiuas tenet et uerborum rotunditati adsen-
 20 tiri cogimur circumuenti uolubilitate sermonis, qui ad
 extorquendam fidem agit in audientes tyrannum. et 2
 quia his loquendi labyrinthis impares nos fatemur,
 age, Vetti, hortemur Eustathium, ut recepta contraria
 disputatione quicquid pro uario cibo dici potest uelit
 25 communicare nobiscum, ut suis telis lingua uiolenta
 succumbat, et Graecus Graeco eripiat hunc plausum
 tamquam cornix cornici oculos effodiat'.

Et Symmachus 'rem iucundam, Euangele, ama- 3
 rius postulasti. audere enim contra tam copiose et
 30 eleganter inuenta res est, quae habeat utilem uolup-
 tatem, sed non tamquam ingeniis insidiantes et
 gloriosis tractatibus inuidentes hoc debemus expetere.
 nec abnego, potuisse me quoque tamquam palinodiam 4

1 ciborū P   9 appetentiā P   19 teneat P   20 ser-
 mo*niſ P   21 tyrannū P   22 laberinthif P   28 ſim|machuf
 P   1ocundam P   29 audire P   30 eſt om. P

canere. est enim rhetorica prolusio, communes locos in utramvis partem inuentorum alternatione tractare. sed quia facilius Graecorum inuentionibus a Graecis forte aliis relata respondent, te, Eustathi, oramus omnes, ut sensa et inuenta Disarii contrariis repellendo in integrum restituas exauctoratum conuiuiorum leporem.’

- 5 Ille diu hoc a se officium deprecatus, ubi tot impellentium procerum, quibus obuandandum non erat, hortatui succubuit ‘bellum’ inquit ‘duobus mihi ami- 10
cissimis cogor indicere, Disario et continentiae sed ab auctoritate uestra tamquam ab edicto praetoris impetrata uenia gulae patronum, quia necesse est, 6
profitebor. in primo speciosis magis quam ueris, ut docebitur, exemplis paene nos Disarii nostri cepit 15
ingenium. ait enim pecudes simplici uti cibo et ideo expugnari difficilius earum quam hominum sanitatem. 7
sed utrumque falsum probabo. nam neque simplex est animalibus mutis alimonia, nec ab illis quam a nobis morbi remotiores. testatur unum uarietas pra- 20
torum, quae depascuntur, quibus herbae sunt amarae pariter et dulces, aliae sucum calidum aliae frigidum nutrientes, ut nulla culina possit tam diuersa condire, 8
quam in herbis natura uariauit. notus est omnibus Eupolis, inter elegantes habendus ueteris comoediae 25
poetas. is in fabula, quae inscribitur *Αἴγες*, inducit capras de cibi sui copia in haec se uerba iactantes 9
*βοσκόμεθ’ ὕλης ἀπὸ παντοδαπῆς, ἐλάτης, πρίνου
κομάρου τε,*

---

28 Meinekii fragm. com. I 426

---

1 r&horica P   6 exauctoratū P'   15 exempli om. P,
add. Cantabr.   17 sanitē P'   20 unum] enī P   22 pariter
om. P'   26 egef P   27 cipi P'   28 ΕΛΛΑΓΕΤΕΡΠΙ * ΝΟΥ
(in ras. non uidetur littera fuisse sed hasta tantum litterae
coeptae sed non perfectae) P

πρόρθους ἀπαλοὺς ἀποτρῶγουσαι, καὶ πρὸς τούτοις
 τιθύμαλλον
 κύτισόν τ' ἠδὲ σφάκον εὐώδη καὶ σμίλακα τὴν
 πολύφυλλον,
 5 κότινον σχῖνον μελίαν πεύκην, ἄλιαν δρῦν, κιττὸν
 ἐρίκην
 πρόμαλον θάμνον φλόμον ἀνθερικὸν κισθὸν φηγὸν
 θύμα θύμβραν.

uideturne uobis ciborum ista simplicitas ubi tot
 10 enumerantur uel arbusta uel frutices non minus suco
 diuersa quam nomine? quod autem non facilius 10
 morbis homines quam pecudes occupentur, Homero
 teste contentus sum, qui pestilentiam refert a pecudi-
 bus inchoatam, quando morbus, antequam in homines
 15 posset inrepere, facilius captis pecoribus incubuit. sed 11
 et quanta sit mutis animalibus infirmitas uitae breuitas
 indicio est. quod enim eorum, quibus notitia nobis
 in usu est, potest annos hominis aequare? nisi
 20 recurras forte ad ea, quae de coruis atque cornicibus
 fabulosa dicuntur, quos tamen uidemus omnibus in-
 hiare cadaueribus uniuersisque seminibus insidiari,
 fructus arborum persequi. nam non minus edacitatis
 habent, quam de longaeuitate eorum opinio fabulatur.
 secundum, si bene recordor, exemplum est, solere 12
 25 medicos aegris simplicem cibum offerre, non uarium,
 cum hunc offeratis, ut opinor, non quasi digestu
 faciliorem, sed quasi minus adpetendum, ut horrore
 uniformis alimoniae edendi desiderium languesceret,
 30 quasi multis concoquendis per infirmitatem non suffi-
 ciente natura. ideo si quis aegrescentium uel de ipso
 simplici amplius adpetat, subducitis adhuc desideranti.
 ideo uobis commento tali non qualitas sed modus

1 ΠΠΟΡΘΟΥΣ P A·ΠΟΥΡΩΓΟΥΣΑΙ P ΤΟΥΤΟΙΣ ΤΙΘΥ-
 μαλλον *Bergkii*: ΤΟΥΤΟΙΣΙΝ ΕΓΑΛΛΟΗΝ P 3 ΦΑΣ·|ΚΟΝ P
 4 ΠΟΛΥΦΥΜΟΝ P 5 ἄλιαν *Bentleius Mus. Rhen. 1881, 326*
 7·ΘΕΡΙΚΟΝ·ΚΙΣΣΟΝ· P 15 inrepere P 16 multif P
 18 est om. P 31 app&at P 32 ideo] f; adeo | P

- 13 quaeritur. quod autem in edendo sicut in potando
suades uaria uitari, habet latentis captionis insidias,
quia nomine similitudinis coloratur. ceterum longe
alia potus, alia ciborum ratio est. quis enim unquam
edendo plurimum mente sauciatus est, quod in bibendo
14 contingit? fartus cibo stomacho uel uentre grauatur,
infusus uino fit similis insano, opinor quia crassitudo
cibi uno in loco permanens expectat administrationem
digestionis, et tunc demum membris sensim confectus
illabitur; potus ut natura leuior mox altum petit et
15 cerebrum, quod in uertice locatum est, ferit fumi
calentis aspergine. et ideo uaria uina uitantur, ne
res, quae ad possidendum caput repentina est, calore
tam diuerso quam subito consilii sedem sauciet. quod
aeque in cibi uarietate metuendum nulla similitudo,
16 ratio nulla persuadet. in illa uero disputatione, qua
digestionum ordinem sermone luculento et uario
digessisti, illa omnia, quae de natura humani corporis
dicta sunt, et nil nocent propositae quaestioni, et
eloquenter dicta non abnego. illi soli non adsentior,
17 quod sucos uarios de ciborum uarietate confectos dicis
contrarios esse corporibus, cum corpora ipsa de con-
trariis qualitatibus fabricata sint. ex calido enim et
frigido, de sicco et humido constamus. cibus uero
simplex sucum de se unius qualitatis emittit. scimus
18 autem similibus similia nutrirī. dic quaeso unde tres
aliae qualitates corporis nutriantur? singula autem ad
se similitudinem sui rapere testis Empedocles, qui ait
ὥς γλυκὴ μὲν γλυκὴ μάρπτει, πικρὸν δ' ἐπὶ πικρὸν ὄρουσεν,
ὄξυ δ' ἐπ' ὄξυ ἔβη, θερμὸν δ' ἐποχεύετο θερμῷ.
19 te autem saepe audio Hippocratis tui uerba cum

6 stomachū | uel uentrē P 25 quali|tab; P 28 em-
pedocles P 29 ΑΥΚΥ ΜΕΝΤΑΥΚΥ P ἐ[πὶ πικρὸν —
θερμὸν] om. P' 30 prius δέξυ] 2|Υ P ΕΒΕ P δ' om. P
ΠΟΧΕΥΕΤΟ P

admiratione referentem εἰ ἐν ἧν ὁ ἄνθρωπος, οὐκ ἂν
 ἤλγεεν· ἀλγεῖ δέ, οὐκ ἄρα ἐν ἐστί. ergo si homo non
 unum, nutriendus est non ex uno. nam et deus 20
 omnium fabricator aerem quo circumfundimur, et
 5 cuius spiramus haustu, non simplicem habere uoluit
 qualitatem, ut aut frigidus sit semper aut caleat, sed
 nec continuae siccitati nec perpetuo eum addixit hu-
 mori, quia una nos non poterat qualitate nutrire de
 permixtis quattuor fabricatos. uer ergo calidum fecit
 10 et humectum, sicca est aestas et calida, autumnus
 siccus et frigidus, hiems humida pariter et frigida est.
 sic et elementa, quae sunt nostra principia, ex diuer- 21
 sitatibus et ipsa constant et nos nutriunt. est enim
 ignis calidus et siccus, aer humectus et calidus, aqua
 15 similiter humecta sed frigida, terra frigida pariter et
 sicca. cur ergo nos ad uniformem cibum redigis, cum
 nihil nec in nobis nec circa nos nec in his, de quibus
 sumus, uniforme sit? quod autem acescere uel non 22
 numquam fumare in stomacho cibum uis adsignare
 20 uarietati, ut credamus, pronunties oportet, aut semper
 eum, qui uario cibo utitur, haec pati, aut numquam
 illum pati, qui simplicem sumit. si uero et qui
 mensa fruitur copiosa, hoc uitium saepe non sentit,
 et qui se uno cibo adficit, saepe sustinet hoc quod
 25 accusas, cur hoc uarietati et non modo edacitati ad-
 signas? nam et de simplici auidus noxam patitur
 cruditatis, et in uario moderatus digestionis commodo
 fruitur. at, inquires, ipsa inmoderatio ex ciborum 23
 uarietate nascitur titillante gula et ad sumenda plura,
 30 quam necesse est, prouocante. rursus ad ea, quae 24
 iam dixi, reuoluo, cruditates de modo, non de quali-
 tate prouenire. modum uero seruat, qui sui potens

1 περί φύσιος ἀνθρώπου sect. III p. 4 ed. Foës (p. 20 Froben).

1 ammiratione P   2 ΕΛΓΕΕΝ P   Ε̄ est P   3 nutri-
 endū P   9 pmixtof P'   11 hiempf P   15 a terra P
 17 nos om. P   23 copiosa om. P'

est et in mensa Sicula uel Asiana, excedit impatiens, etsi solis oliuis aut olere uescatur. et tam ille copiosus, si moderationem tenuit, sanitatis compos est, quam insanus fit ille, cui merus sal cibus est, si hoc
 25 ipsum uoraciter inuaserit. postremo si in his, quae sumimus, uarietatem noxiam putas, cur potionum remedia, quae per os humanis uisceribus infunditis, ex tam contrariis ac sibi repugnantibus mixta com-
 26 ponitis? suco papaueris admiscetis euphorbium, mandragoram aliasque herbas conclamati frigoris 10 pipere temperatis, sed nec menstruosis carnibus abstinetis, inserentes poculis testiculos castorum et uenena corpora uiperarum, quibus admiscetis quicquid nutrit India, quicquid deuehitur herbarum, quibus
 27 Creta generosa est. cum ergo ad custodiam uitae 15 hoc faciant remedia quod cibus, si quidem illa eam reuocent, iste contineat, cur illis prouidere uarietatem
 28 laboras, istum squalori uniformitatis addicis? post omnia in uoluptatem censura cothurnati sermonis in- uectus es, tamquam uoluptas uirtuti semper inimica 20 sit, et non cum in luxum spreta mediocritate prolapsa est. quid enim agit ipse seruus non edendo nisi cogente fame nec potando praeter sitim, nisi ut de utroque capiat uoluptatem? ergo uoluptas non mox nomine ipso infamis est, sed fit modo utendi 25
 29 uel honesta uel arguenda. parum est, si excusata sit, et non etiam laudetur uoluptas. nam cibus, qui cum uoluptate sumitur, desiderio tractus in uentrem reconditur patula expectatione rapientem, et dum animose fruitur, mox eum concoquit, quod non ex 30 aequo cibus euenit, quos nulla sui dulcedo commendat. quid ergo accusas uarietatem quasi gulae irritamentum, cum salus sit hominis uigere adpetentiam, qua

3 moderationis P' cōpos P 6 remedio P 9 euphorbiū P 11 menstruosis Cant.: monstrosif P 12 r in castorū in ras. in P 15 est om. P, add. Cant. 19 coturnati P 22 seruis P

deficiente languescit et periculo fit propior? nam 30
 sicut in mari gubernatores uento suo, etiam si nimius
 sit, contrahendo in minorem modum uela praeter-
 uolant et flatum, cum est maior, coercent, sopitum
 5 uero excitare non possunt, ita et appetentia, cum
 titillatur et crescit, rationis gubernaculo temperatur,
 si semel ceciderit, animal extinguitur. si ergo cibo 31
 uiuimus et cibum appetentia sola commendat, elabo-
 randum nobis est commento uarietatis, ut haec semper
 10 prouocetur, cum praesto sit ratio, qua intra modera-
 tionis suae terminos temperetur. memineritis tamen 32
 lepido me conuiuio adesse, non anxio, nec sic admitto
 uarietatem, ut luxum probem, ubi quaeruntur aestiuae
 niues et hibernae rosae et, dum magis ostentui quam
 15 usui seruitur, siluarum secretum omne lustratur et
 peregrina maria sollicitantur. ita enim fit, ut etiam
 si sanitatem sumentium mediocritas obseruata non
 sauciet, ipse tamen luxus morum sit aegritudo.'

His fauorabiliter exceptis Disarius 'obsecutus es' 33
 20 inquit 'Eustathi, dialecticae, ego medicinae. qui uolet
 eligere sequenda, usum consulat, et quid sit utilius
 sanitati, experientia docebit.'

Post haec Flauianus 'et alios quidem medicos VI
 idem dicentes semper audiui, uinum inter calida cen-
 25 sendum, sed et nunc Eustathius cum causas ebrietatis
 attingeret, praedicabat uini calorem. mihi autem saepe
 hoc mecum reputanti uisa est uini natura frigori
 propior quam calori, et in medium profero, quibus
 ad hoc aestimandum trahor, ut uestrum sit de mea
 30 aestimatione iudicium. uinum, quantum mea fert 2
 opinio, sicut natura frigidum est, ita capax uel etiam
 appetens fit caloris, cum calidis fuerit admotum. nam
 et ferrum cum tactu sit frigidum

4 coercent P 7 ceciditit P extinguit P 12 fit P
 15 seruitur om. P, add. Cant. 17 sanitate P 19 obsequutus P
 22 expertentia P 30 mea om. P' 31 c uel P 32 fit Cant.: ÷ P

ψυχρὸν δ' ἔλε χαλκὸν ὀδοῦσιν,

si tamen solem pertulerit, concalescit et calor aduena-
 natium frigus expellit. hoc utrum ita esse ratio
 3 persuadeat requiramus. uinum aut potu interioribus
 conciliatur aut fotu, ut superficiem curet, adhibetur. 5
 cum infunditur cuti, quin frigidum sit nec medici in-
 fitias eunt, calidum tamen in interioribus praedi-
 cant, cum non tale descendat sed admixtum calidis
 4 concalescat. certe respondeant uolo, cur stomacho
 in lassitudinem degeneranti ad instaurandas constrictio- 10
 ne uires offerant aegrescenti uinum, nisi frigore suo
 lassata cogeret et colligeret dissoluta? et cum lasso,
 ut dixi, stomacho nihil adhibeant calidum, ne crescat
 ulterius lassitudo, a uini potu non prohibent, defec-
 5 tum in robur hac curatione mutant. dabo aliud 15
 indicium accidentis uino quam ingenti caloris. nam
 siquis aconitum nesciens hauserit, non nego haustu
 eum meri plurimi solere curari. infusum enim uis-
 ceribus trahit ad se calorem et ueneno frigido quasi
 calidum iam repugnat. si uero aconitum ipsum cum 20
 uino tritum potui datum sit, haurientem nulla curatio
 6 a morte defendit. tunc enim uinum natura frigidum
 admixtione sui frigus auxit ueneni, nec in interiori-
 bus iam calescit, quia non liberum sed admixtum alii,
 7 immo in aliud uersum descendit in uiscera. sed et 25
 sudore nimio uel laxato uentre defessis uinum inge-
 runt, ut in utroque morbo constringat meatus. in-
 somnem medici frigidis oblinunt modo papaueris suco,
 modo mandragora uel similibus, in quibus est et
 uinum, nam uino somnus reduci solet, quod non nisi 30
 8 ingenti frigoris testimonium est. deinde omnia calida

1 Il. € 75

2 concalescat *P* aduenatiuū *P* 6 inficial *P* 9 re-
 spondeat *P'* 10 latitudinē *P* (laxitudinem — laxata *Bent-*
leius Mus. Rhen. 1881, 326) 30 reducit *P*

Venerem prouocant et semen excitant et generationi fauent, hausto autem mero plurimo fiunt uiri ad coitum pigriores, sed nec idoneum conceptioni serunt, quia uini nimietas ut frigidi facit semen exile uel debile. hoc uero uel manifestissimam aestimationis 9
 5 meae habet adsertionem, quod quaecumque nimium algentibus, eadem contingunt ebriis. fiunt enim tremuli graues pallidi et saltu tumultuantis spiritus artus suos et membra quatiuntur. idem corporis torpor
 10 ambobus, eadem linguae titubatio. multis autem et morbus ille, quem *παράλυσιν* Graeci uocant, sic nimio uino ut multo algore contingit. respicite etiam, quae 10
 genera curationis adhibeantur ebriis. nonne cubare sub multis operimentis iubentur, ut exstinctus calor
 15 refoueat? non et ad calida lauacra ducuntur? non illis unctionum tepore calor corporis excitatur? post- 11
 remo qui fiunt crebro ebrii, cito senescunt, alii ante tempus competentis aetatis uel caluitio uel canitie insigniuntur, quae non nisi inopia caloris eueniunt.
 20 quid aceto frigidius, quod culpatum uinum est? solum 12
 enim hoc ex omnibus humoribus crescentem flammam uiolenter extinguit, dum per frigus suum calorem uincit elementi. nec hoc praetereo, quod ex fructibus 13
 arborum illi sunt frigidiores, quorum sucus imitatur uini saporem, ut mala seu simplicia seu granata uel
 25 cydonia, quae cotonia uocat Cato.

Haec ideo dixerim, quod me saepe mouit et 14
 exercuit mecum disputantem, quia in medium proferre uolui, quid de uino aestimauerim sentiendum.
 30 ceterum consultationem mihi debitam non omitto. te enim, Disari, conuenio, ut quod quaerendum mihi

---

26 Cato de re rust. 7, 3

---

3 idonei conceptionis erunt P 4 frigida P 11 ΠΑΡΑ-
 ΑΙCΙΝ P 15 ad om. P 25 ut mala om. P 26 cydonia
 Veneta: citonia P

- 15 occurrit absolutas. legisse apud philosophum Graecum memini — ni fallor, ille ARISTOTELES fuit in libro quem DE EBRIETATE composuit — mulieres raro in ebrietatem cadere, crebro senes, nec causam uel huius frequentiae uel illius raritatis adiecit. et quia ad naturam corporum tota haec quaestio pertinet, quam nosse et industriae tuae et professionis officium est, uolo te causas rei, quam ille sententiae loco dixit, si tamen philosopho adsentiris, aperire’.
- 16 Tum ille ‘recte et hoc Aristoteles (ut cetera, nec 10 possum non adsentiri uiro, cuius inuentis nec ipsa natura dissentit.) mulieres, inquit, raro ebriantur, crebro senes. rationis plena gemina ista sententia et altera pendet ex altera. nam cum didicerimus quid mulieres ab ebrietate defendat, iam tenemus quid 15 senes ad hoc frequenter impellat. contrariam enim sortita naturam sunt muliebri corpus et corpus senile.
- 17 mulier humectissimo est corpore. docet hoc et leuitas cutis et splendor, docent praecipue adsiduae purgationes superfluo exonerantes corpus humore. cum 20 ergo epotum uinum in tam largum ceciderit humorem, uim suam perdit et fit dilutius, nec facile cerebri
- 18 sedem ferit fortitudine eius extincta. sed et haec ratio iuuat sententiae ueritatem, quod (muliebri corpus crebris purgationibus deputatum pluribus consertum 25 est foraminibus, ut pateat in meatus et uias praebeat humori in egestionis exitum confluenti, per haec foramina uapor uini celeriter euanescit. contra senibus
- 19 siccum corpus est, quod probat asperitas et squalor cutis. unde et haec aetas ad flexum fit difficilior, 30 quod est indicium siccitatis. intra hos uinum nec patitur contrarietatem repugnantis humoris, et integra ui sua adhaeret corpori arido, et mox loca tenet, quae

---

2 fr. 94 Arist. pseud. Rosii

---

2 memini P' 15 quid ita plene scriptum in P 20 ex-
honerantef P 23 fortitudo ne P' & om. P'

sapere homini ministrant. dura quoque esse senum 20
 corpora nulla dubitatio est, et ideo ipsi etiam natu-
 rales meatus in membris durioribus obserantur, et
 hausto uino exhalatio nulla contingit, sed totum ad
 5 ipsam sedem mentis ascendit. hinc fit, ut et sani 21
 senes malis ebriorum laborent, tremore membrorum,
 linguae titubantia, abundantia loquendi, iracundiae
 concitatione, quibus tam subiacent iuuenes ebrii quam
 senes sobrii. si ergo leuem pertulerint impulsus uini,
 10 non accipiunt haec mala, sed incitant, quibus aetatis
 ratione iam capti sunt.'

Probata omnibus Disarii disputatione subiecit VII
 Symmachus 'ut spectata est tota ratio, quam de
 muliebris ebrietatis raritate Disarius inuenit, ita unum
 15 ab eo praetermissum est, nimio frigore, quod in earum
 corpore est, frigescere haustum uinum et ita debili-
 tari, ut uis eius, quae elanguit, nullum possit calorem,
 de quo nascitur ebrietas, excitare.'

Ad haec Horus 'tu uero, Symmache, frustra opi- 2
 20 naris, frigidam esse mulierum naturam, quam ego
 calidiorem uirili, si tibi uolenti erit, facile probabo.
 humor naturalis in corpore, quando aetas transit 3
 pueritiam, fit durior et acuitur in pilos. ideo tunc
 et pubes et genae et aliae partes corporis uestiuntur.
 25 sed in muliebri corpore hunc humorem calore siccante
 fit inopia pilorum, et ideo in corpore sexus huius
 manet continuus splendor et leuitas. est et hoc in 4
 illis indicium caloris, abundantia sanguinis cuius natura
 feruor est, qui ne urat corpus, si insadat, crebra pur-
 30 gatione subtrahitur. quis ergo dicat frigiditas, quas
 nemo potest negare plenas caloris, quia sanguine
 plene sunt? deinde licet urendi corpora defunctorum 5
 usus nostro saeculo nullus sit, lectio tamen docet eo
 tempore quo igni dari honor mortuis habebatur, si-
 35 quando usu uenisset, ut plura corpora simul incende-

rentur, solitos fuisse funerum ministros denis uirorum corporibus adicere singula muliebria, et unius adiutu, quasi natura flammei et ideo celeriter ardentis, cetera
 6 flagrabant. ita nec ueteribus calor mulierum habebatur incognitus. nec hoc tacebo, quod, cum calor
 semper generationis causa fit, feminae ideo celerius quam pueri fiunt idoneae ad generandum, quia calent amplius. nam et secundum iura publica duodecimus
 7 annus in femina et quartus decimus in puero definit pubertatis aetatem. quid plura? nonne uidemus mulieres
 quando nimium frigus est, mediocri ueste contentas nec ita operimentis plurimis inuolutas, ut uiri solent, scilicet naturali calore contra frigus, quod aer ingerit, repugnante?’
 8 Ad haec renidens Symmachus ‘bene’ inquit ‘Horus noster temptat uideri orator ex Cynico, qui in contrarium uertit sensus, quibus potest muliebris corporis frigus probari. nam quod pilis ut uiri non obsidentur, inopia caloris est. calor est enim qui pilos creat, unde et eunuchis desunt, quorum naturam nullus
 negauerit frigidiorum uiris, sed et in corpore humano illae partes maxime uestiuntur quibus amplius inest caloris. leue autem est mulierum corpus quasi naturali frigore densetum, comitatur enim algorem densitas, leuitas densitatem. quod uero saepe purgantur,
 9 non multi sed uitiosi humoris indicium est. indigestum est enim et crudum, quod egeritur, et quasi infirmum effluit, nec habet sedem, sed natura quasi
 10 noxium et magis frigidum pellitur. quod maxime probatur, quia mulieribus, cum purgantur, etiam algere contingit, unde intellegitur frigidum esse, quod effluit, et ideo in uiuo corpore non manere quasi inopia caloris extinctum. quod muliebri corpus iuuabat arduos uiros, non caloris erat sed pinguis carnis et oleo similis, quod non in illis contingeret ex calore.’

quod cito admonentur generationis, non nimii caloris 11
 sed naturae infirmioris est, ut exilia poma celerius
 maturescunt robusta serius. sed si uis intellegere in
 generatione ueram rationem caloris, considera uiros
 5 longe diutius perseuerare in generando quam mulieres
 in pariendo, et hoc tibi sit indubitata probatio in
 utroque sexu uel frigoris uel caloris. nam uis eadem
 in frigidiore corpore celerius extinguitur, in calidore
 diutius perseuerat. quod frigus aeris tolerabilius uiris 12
 10 ferunt, facit hoc suum frigus, similibus enim similia
 gaudent. ideo ne corpus earum frigus horreat, facit
 consuetudo naturae, quam sortitae sunt frigidiorum.

Sed de his singuli, ut uolent, iudicent. ego uero 13
 ad sortem uenio consulendi, et quod scitu dignum
 15 aestimo, ab eodem Disario quaero et mihi usque ad
 affectum nimium amico et cum in ceteris tum in his
 optime docto. nuper in Tusculano meo fui, cum 14
 uindemiales fructus pro annua sollemnitate legerentur.
 erat uidere permixtos rusticis seruos haurire uel de
 20 expresso uel de sponte fluente mustum nec tamen
 ebrietate capi. quod in illis praecipue admirabar,
 quos impelli ad insaniam paruo uino noueram.
 quaero, quae ratio de musto ebrietatem aut tardam
 fieri faciat aut nullam?

Ad haec Disarius 'omne, quod dulce est, cito 15
 satiat, nec diuturnam desiderii sui fidem tenet, sed
 in locum satietatis succedit horror. in musto autem
 sola dulcedo est, suauitas nulla. nam uinum cum
 in infantia est, dulce, cum pubescit, magis suaue quam
 dulce est. esse autem harum duarum rerum distan- 16
 30 tiam certe Homerus testis est, qui ait

μέλιτι γλυκερῶ καὶ ἡδέει οἴνω.

32 Od. v 69

11 nec P 15 estemo P' 16 nimium om. P' 18 sol-
 lepnitate P 22 parua P' 30 distantiam praeter di in ras. in P
 31 homerus P' 32 ΜΕΛΙΤΙΑΥ (sequuntur ΚΕΡΘΙ) in ras. in P

- uocauit enim mel dulce et uinum suaue. mustum igitur cum necdum suaue est sed tantum modo dulce, horrore quodam tantum sumi de se non patitur, 17 quantum sufficiat ebrietati. addo aliud, naturali ratione ebrietati dulcedinem repugnare adeo, ut medici eos, qui usque ad periculum distenduntur uino plurimo, cogant uomere et post uomitum contra fenum uini, qui remansit in uenis, panem offerunt melle inlitum et ita hominem ab ebrietatis malo dulcedo defendit. ideo ergo non inebriat mustum, in quo est 18 sola dulcedo. sed et hoc de idonea ratione descendit, quod mustum graue est, et flatus et aquae permixtione et pondere suo cito in intestina delabitur ac profluit nec manet in locis obnoxiiis ebrietati, delapsum uero relinquit sine dubio in homine ambas qualitates 19 naturae suae, quarum altera in flatu, altera in aquae substantia est. sed flatus quidem quasi aequae ponderosus in ima delabitur, aquae uero qualitas non solum ipsa non impellit in insaniam, sed et, siqua uinalis fortitudo in homine resedit, hanc diluit et expellit. 20 inesse autem aquam musto uel hinc docetur, quod, cum in uetustatem procedit, fit mensura minus sed acrius fortitudine, quia exhalata aqua, qua mollebatur, remanet uini sola natura cum fortitudine sua libera, nulla diluti humoris permixtione mollita.’

VIII Post haec Albinus Furius ‘ego quoque pro uirili portione Disarium nostrum inexercitum non relinquo. dicas quaeso, quae causa difficile digestu facit isicium, quod ab insectione insicium dictum amissione X litterae postea quod nunc habet nomen obtinuit, cum 30 multum in eo digestionem futuram iuuerit tritura tam diligens, et quicquid graue erat carnis absumpserit, consummationemque eius multa ex parte confecerit.’

13 cito om. P
 18 cito om. P

23 exhalata P

24 sui P

32 affū-

perit P

Et Disarius 'inde hoc genus cibi difficile dige- 2
 ritur, unde putas, ei digestionem ante prouisam.
 leuitas enim, quam tritura praestat, facit, ut innatet
 udo cibo, quem in medio uentris inuenerit, nec ad-
 5 haereat cuti uentris, de cuius calore digestio promo-
 uetur. sic et mox tritum atque formatum cum in 3
 aquam coicitur, natat. ex quo intellegitur, quod idem
 faciens in uentris humore subducit se digestionis
 necessitati, et tam sero illic coquitur, quam tardius
 10 conficiuntur quae uapore aquae quam quae igne solu-
 uuntur. deinde dum instantius teritur, multus ei
 flatus inuoluitur, qui prius in uentre consumendus
 est, ut tum demum conficiatur, quod remansit de carne
 iam liberum.'

'Hoc quoque scire aueo' Furius inquit 'quae 4
 faciat causa, non nullos carnes ualidiores facilius
 digerere quam tenues? nam cum cito coquant offas
 bubulas, in asperis piscibus concoquendis laborant.'
 'in his' Disarius ait 'huius rei auctor est nimia in 5
 20 homine uis caloris: quae si idoneam materiem suscipit,
 libere suscipitur, libere congregitur, et cito eam
 in concertatione consumit, leuem modo praeterit ut
 latentem, modo in cinerem potius quam in sucum
 uertit ut ingentia robora in carbonum frustra lucentia
 25 igne uertuntur, paleae si in ignem ceciderint, mox
 solum de eis cinerem restat uideri. habes et hoc 6
 exemplum non dissonum quod potentior mola am-
 pliora grana confringit, integra illa, quae sunt minu-
 tiora, transmittit: uento nimio abies aut quercus
 30 auellitur, cannam nulla facile frangit procella.'

Cumque Furius delectatus enarrantis ingenio plura 7
 uellet interrogare, Caecina se Albinus obiecit 'mihi
 quoque desiderium est habendi paulisper negotii cum

4 udo *om. P*   5 calore *P'*   6 firmatū *P*   10 con-
 ficitur *P*   13 de carne *om. P*   20 hominif *P*   24 car-
 bonē frustra *P*   28 grana confringit *in ras. in P*

tam facunda Disarii doctrina. dic, oro te, quae facit causa, ut sinapi et piper, si adposita cuti fuerint, uulnus excitent et loca perforent, deuorata uero nullam 8 uentris corpori inferant laesionem?' et Disarius 'species' inquit 'et acres et calidae superficiem, cui adponuntur, exulcerant, quia integra uirtute sua sine alterius rei admixtione utuntur ad noxam, sed si in uentrem receptae sint, soluitur uis earum uentralis humoris alluuione, qua fiunt dilutiores, deinde prius uertuntur in sucum uentris calore, quam ut integrae 10 possint nocere.'

9 Caecina subiecit 'dum de calore loquimur, admoneor rei, quam semper quaesitu dignam putauit, cur in Aegypto, quae regionum aliarum calidissima est, uinum non calida sed paene dixerim frigida uir- 15 tute nascatur?' ad hoc Disarius 'usu tibi Albine compertum est, aquas, quae uel de altis puteis uel de fontibus hauriuntur, fumare hieme, aestate frigescere. quod fit non alia de causa, nisi quod aere qui nobis circumfusus est propter temporis rationem 20 calente frigus in terrarum ima demergitur et aquas inficit, quarum in imo est scaturigo, et contra, cum aer hiemem praefert, calor in inferiora demergens 11 aquis in imo nascentibus dat uaporem. quod ergo ubique alternatur uarietate temporis, hoc in Aegypto 25 semper est, cuius aer semper est in calore. frigus enim ima petens uitium radicibus inuoluitur et talem dat qualitatem succo inde nascenti. ideo regionis calidae uina calore caruerunt.'

12 'Tractatus noster' Albinus inquit 'semel ingressus calorem non facile alio digreditur. dicas ergo uolo, cur qui in aquam descendit calidam, si se non mouerit, minus uritur, sed si agitato suo aquam mo-

3 excitant P' 6 adponuntur P' integra P 7 ulterius P 8 recepta est P 10 integra P 14 et 25 egipto P 17 cōpertū P que de P 26 cuius aer semper est om. P 31 ingreditur P

uerit, maiorem sentit calorem, et totiens aqua urit
 amplius, quotiens nouus ei motus accesserit?' et 13
 Disarius 'calida' inquit 'quae adhaeserit nostro cor-
 pori, mox praebet tactum sui mansuetiorem, uel quia
 5 cuti adsueuit, uel quia frigus accepit a nobis, motus
 uero aquam nouam semper ac nouam corpori applicat,
 et cessante adsuetudine, de qua paulo ante diximus,
 semper nouitas auget sensum caloris.'

'Cur ergo' Albinus inquit 'cum aer calidus aestate 14
 0 flabro mouetur, non calorem sed frigus acquirit?
 eadem enim ratione et in hoc feruorem deberet motus
 augere.' 'non eadem ratio' Disarius inquit 'in aquae 15
 et aeris calore. illa enim corporis solidioris est, et
 crassa materies cum mouetur, integra ui sua super-
 15 ficiem, cui admouetur, inuadit, aer motu in uentum
 soluitur et liquidior se factus agitato flatus efficitur;
 porro, ut flatus illud remouet, quod circumfusum
 nobis erat, erat autem circa nos calor, remoto igitur
 per flatum calore restat, ut aduenam sensum frigoris
 0 praestet agitatus.'

Interpellat Euangelus pergentem consultationem VIII
 et 'exercebo' inquit 'Disarium nostrum, si tamen
 minutis illis suis et rorantibus responsionibus satis-
 faciet consulenti. dic, Disari, cur qui ita se uertunt, 2
 5 ut saepe in orbem rotentur et uertiginem capitis et
 obscuritatem patiuntur oculorum, postremo, si per-
 seuerauerint, ruunt, cum nullus alius motus corporis
 hanc ingerat necessitatem?'

Ad haec Disarius 'septem' inquit 'corporei 3
 0 motus sunt. aut enim accedit priorsum aut retror-
 sum recedit, aut in dexteram laeuamue diuertitur, aut
 sursum promouet, aut deorsum aut orbiculatim rota-
 tur. ex his septem motibus unus tantum in diuinis 4
 corporibus inuenitur, sphaeralem dico, quo mouetur

caelum, quo sidera, quo cetera mouentur elementa. terrenis animalibus illi sex praecipue familiares sunt, sed non numquam adhibetur et septimus. sed sex illi ut directi ita et innoxii, septimus id est qui gyros efficit, crebro conuersu turbat et humoribus capitis inuoluit spiramentum, quod animam cerebro quasi
 5 omnes corporis sensus gubernanti ministrat. hoc est autem spiramentum, quod ambiens cerebrum singulis sensibus uim suam praestat, hoc est quod neruis et musculis corporis fortitudinem praebet. ergo uertigine turbatum et simul agitatis humoribus oppressum languescit et ministerium suum deserit. inde fit his, qui raptantur in gyros, hebetior auditus, uisus ob-
 6 scurior. postremo neruis et musculis nullam ab eo uirtutem quasi deficiente sumentibus totum corpus, 15 quod his sustinetur et in robur erigitur, desertum iam
 7 fulcimentis suis labitur in ruinam. sed contra haec omnia consuetudo, quam secundam naturam pronuntiavit usus, illos iuuat, qui in tali motu saepe uersantur. spiramentum enim cerebri, quod paulo ante diximus, 20 adsuetum rei iam non sibi nouae non pauescit hunc motum nec ministeria sua deserit. ideo consuetis etiam iste agitatus innoxius est.’

8 Et Euangelus ‘inretitum te iam, Disari, teneo, et si uere opinor, nusquam hodie effugies. et alios 25 enim in arte tibi socios et ipsum te audiui saepe dicentem, cerebro non inesse sensum, sed ut ossa, ut dentes, ut capillos, ita et cerebrum esse sine sensu. uerumne est, haec nos dicere solitos, an ut falsum
 9 refelles?’ ‘uerum’ ait ille. ‘ecce iam clausus es. 30 ut enim concedam tibi, praeter capillos in homine aliquid esse sine sensu, quod non facile persuasum est, tamen cur sensus omnes paulo ante dixisti a cerebro

4 girof P 9 sensus P 11 agitatis humoribus om. P'
 13 girof P 14 ab eo] habet P 18 secundum (scdm scriptum) P 24 et Euangelus add. cod. Bernensis, om. P 30 est P'

ministrari, cum cerebro non inesse sensum ipse fatearis? potestne excusare huius contrarietatis ausum uel uestri oris nota uolubilitas?’

Et Disarius renidens ‘retia, quibus me inuolutum 10
 5 tenes, nimis rara sunt, nimis patula: ecce me, Euan-
 gele, sine nisu inde exemptum uidebis. opus naturae 11
 est, ut sensum uel nimium sicca uel nimium humecta
 non capiant. ossa dentes cum unguibus et capillis
 nimia siccitate ita densata sunt, ut penetrabilia non
 10 sint effectui animae, qui sensum ministrat: adeps
 medulla et cerebrum ita in humore atque mollitie
 sunt, ut eundem effectum animae, quem siccitas illa
 non recipit, mollities ista non teneat. ideo tam 12
 dentibus unguibus ossibus et capillis quam adipi
 15 medullis et cerebro sensus inesse non potuit. et sicut
 sectio capillorum nihil doloris ingerit, ita si secetur
 uel dens uel os seu adeps seu cerebrum seu medulla,
 aberit omnis sensus doloris. sed uidemus, inquires, 13
 tormentis adfici, quibus secantur ossa, torqueri homi-
 20 nes et dolore dentium. hoc uerum esse quis abneget?
 sed ut os secetur, omentum, quod impositum est ossi,
 cruciatum, dum sectionem patitur, importat. quod
 cum medici manus transit, os iam cum medulla quam
 continet habet indolentiam sectionis similem capillo-
 25 rum. et cum dentium dolor est, non os dentis in
 sensu est, sed caro, quae continet dentem. nam et 14
 unguis, quantus extra carnem crescendo pergit sine
 sensu secatur, qui carni adhaeret iam facit, si sece-
 tur, dolorem non suo sed sedis suae corpore. sicut
 30 capillus, dum superior secatur, nescit dolorem, si
 auellatur, sensum accipit a carne, quam deserit. et
 cerebrum, quod tactu sui hominem uel torquet uel
 frequenter interimit, non suo sensu sed uestitus sui,
 id est omenti, hunc importat dolorem. ergo diximus, 15
 35 quae in homine sine sensu sint, et quae hoc causa

faciat, indicatum est. reliqua pars debiti mei de eo
 est, cur cerebrum, cum sensum non habeat, sensus
 gubernet. sed de hoc quoque temptabo, si potero,
 16 esse soluendo. sensus de quibus loquimur, quinque
 sunt: uisus auditus odoratus gustus et tactus. hi aut
 corporei sunt aut circa corpus solisque sunt caducis
 corporibus familiares. nulli enim diuino corpori sensus
 inest, anima uero omni corpore, uel si diuinum sit,
 ipsa diuiniore est. ergo si dignitas diuinorum cor-
 porum sensum dedignatur quasi aptum caducis, multo
 10 magis anima maioris est maiestatis, quam ut sensu
 17 egeat. ut autem homo constet et uiuum animal sit,
 anima praestat, quae corpus inluminat. porro inlumi-
 nat inhabitando et habitatio eius in cerebro est.
 sphaeralis enim natura et ad nos ueniens de alto
 15 partem in homine et altam et sphaeralem tenuit et
 quae sensu careat, qui non est animae necessarius.
 18 sed quia necessarius animali est, locat in cauernis
 cerebri spiramentum de effectibus suis: cuius spira-
 menti natura haec est, ut sensus et ingerat et guber-
 20 net. de his ergo cauernis, quas uentres cerebri nostra
 uocauit antiquitas, nascuntur neruorum septem *συσ-
 γνῆαι*. cui rei nomen, quod ipse uoles, Latinum facito.
 nos enim *συσγνῆαν* neruorum uocamus, cum bini nerui
 20 pariter emergunt et in locum certum desinunt. septem
 25 ergo neruorum *συσγνῆαι* de cerebri uentre nascentes
 uicem implent fistularum, spiramentum sensificum ad
 sua quaeque loca naturali lege ducentes, ut sensum
 uicinis et longe positis membris animalis infundant.
 21 prima igitur *συσγνῆα* neruorum talium petit oculos et
 30 dat illis agnitionem specierum et discretionem colo-
 rum, secunda in aures diffunditur, per quam eis in-
 nascitur notitia sonorum, tertia naribus inseritur, uim

11 magestatis P   12 uiuum] unum P   13 bis illuminat P
 15 sphaerale P   enim om. P   16 sphaerale P   18 sed quia
 necessarius om. P   22 et 26 CYZIGIAI P   24 CYZITAN P
 30 et 443, 7 CYZIGIA P   33 inseritur P

ministrans odorandi, quarta palatum tenet, quo de
 gustatibus iudicatur, quinta uero sua omne corpus im-
 plet; omnis enim pars corporis mollia et aspera,
 frigida et calida discernit. sexta de cerebro means 22
 stomachum petit, cui maxime sensus est necessarius,
 ut quae desunt adpetat, superflua respuat et in
 homine sobrio se ipse moderetur. septima *συσφυρία*
 neruorum infundit sensum spinali medullae, quae hoc
 est animali, quod est nauis carina, et adeo usu aut
 dignitate praecipua est, ut longum cerebrum a medicis
 sit uocata. ex hac denique ut ex cerebro diuersi 23
 nascuntur meatus, uirtutem tribus animae propositis
 ministrantes. tria sunt enim, quae ex animae pro-
 uidentia accipit corpus animalis: ut uiuat, ut decore
 uiuat, et ut immortalitas illi successione quaeratur.
 his tribus propositis, ut dixi, animae per spinalem 24
 medullam praebetur effectus. nam cordi et iecori et
 spirandi ministeriis, quae omnia ad uiuendum per-
 tinent, uires de spinalibus, quos dixi, meatibus mi-
 nistrantur. neruis etiam manuum pedum aliarumue
 partium, per quas decore uiuitur, uirtus inde praesta-
 tur, et ut ex his successio procuretur, nerui ex eadem
 spinali medulla pudendis et matrici, ut suum opus
 impleant, ministrantur. ita nulla in homine pars cor- 25
 poris sine spiramento, quod in uentre cerebri locatum
 est, et sine spinalis medullae beneficio constat. sic
 ergo fit, ut, cum ipsum cerebrum sensu careat, sen-
 sus tamen a cerebro in omne corpus proficiscatur.

‘Euge Graeculus noster’ Euangelus ait ‘tam 26
 plane nobis ostendit res opertu naturae tectas, ut
 quicquid sermo descripsit, oculis uidere uideamur.
 sed Eustathio iam cedo, cui praeripui consulendi 27
 locum.’ Eustathius ‘modo uel uir omnium disertissi-

6 app&at P   15 p̄queraĩ. (q̄ corr. ut uid. ex u) P
 19 quos] quod P   22 ex hif om. P   23 [spinali om. P'
 24 nullū P'   25 ç in P   29 gre|culus P   31 uidere]
 uide ** P

mus Eusebius, uel quicumque uolent alii, ad exercitium consultationis accedant, nos postea liberiore otio congregiemur.’

X ‘Ergo’ ait Eusebius ‘habendus mihi sermo est, Disari, tecum de aetate, cuius ianuam iam paene 5 ambo pulsamus. Homerus cum senes *πολιοκροτάφους* uocat, quaero, utrum ex parte poetico more totum caput significare uelit, an ex aliqua ratione 2 canos huic praecipue parti capitis adsignet?’ et Disarius ‘et hoc diuinus ille uates prudenter ut cetera. 10 nam pars anterior capitis humidior occipitio est, et inde crebro solet incipere canities.’ ‘et si pars anterior’ ait ille ‘humidior est, cur caluitium patitur, quod 3 non nisi ex siccitate contingit?’ ‘opportuna’ inquit Disarius ‘obiectio sed ratio non obscura est. partes 15 enim priores capitis fecit natura rariores, ut quicquid superflui aut fumei flatus circa cerebrum fuerit, euanescat per plures meatus, unde uidemus in siccis defunctorum capitibus uelut quasdam suturas quibus hemisphaeria, ut ita dixerim, capitis alligantur. quibus 20 igitur illi meatus fuerint ampliores, humorem siccitate mutant, et ideo tardius canescunt sed non caluitio 4 carent.’ ‘si ergo siccitas caluos efficit, et posteriora capitis sicciora esse dixisti, cur caluum occipitium 5 numquam uidemus?’ ille respondit ‘siccitas occipitii 25 non ex uitio sed ex natura est. ideo omnibus sicca sunt occipitia. ex illa autem siccitate caluitium nascitur, quae per malam temperiem, quam Graeci *δυσ- 6 κρασίαν* solent uocare, contingit. unde *ubi* capilli

6 Il. Θ 518

1 quicūq. P   2 consultantionis P   6 senes] senescit P
 ΟΔΙΟΚΡΟΤΑΦΟΥΣ P   8 significari uelit P   11 occipio P
 12 inde de cerebro P   17 euanescit P'   20 hemisphaeria P
 alligantur P   24 occipitū P   25 respondit P'   occipij P
 27 occipia P   29 inde | capilli sunt crispi P (ubi *addidi*),
 unde capillos crispi Ianius

sunt crispī, qui ita temperati sunt, ut capite sicciore sint, tarde canescunt, cito in caluitium transeunt. contra qui capillo sunt rariore non eo facile nudantur nutriente humore, quod *φλέγμα* uocitatur, sed fit
 5 illis cita canities. nam ideo albi sunt cani quia colorem humoris quo nutriuntur imitantur.' 'si ergo 7 senibus abundantia humoris capillos in canitiem tinguit, cur senecta opinionem exactae siccitatis accepit?' 'quia senecta' inquit ille 'extincto per uetu- 8
 10 statem naturali calore fit frigida, et ex illo frigore gelidi et superflui nascuntur humores. ceterum liquor uitalis longaeuitate siccatus est, inde senecta sicca est inopia naturalis humoris, humecta est abundantia uitiosi ex frigore procreati. hinc est, quod et uigiliis 9
 15 aetas grauior afficitur, quia somnus, qui maxime ex humore contingit, de naturali nascitur, sicut est multus in infantia, quae humida est abundantia non superflui sed naturalis humoris. eadem ratio est, quae 10
 20 pueritiam canescere non patitur, cum sit humectissima, quia non ex frigore nato phlegmate humida est, sed illo naturali et uitali humore nutritur. ille enim humor, qui aut de aetatis frigore nascitur, aut cuiuslibet uitiositatis occasione contrahitur, ut superfluus ita et noxius est. hunc uidemus in feminis nisi crebro 11
 25 egeratur, extrema minitantem. hunc in eunuchis debilitatem tibiis ingerentem, quarum ossa quasi semper in superfluo humore natantia naturali uigore caruerunt, et ideo facile intorquentur, dum pondus superpositi corporis ferre non possunt, sicut canna
 30 pondere sibi imposito curuatur.'

Et Eusebius 'quoniam nos a senectute usque ad 12 eunuchos traxit superflui humoris disputatio, dicas uolo, cur ita acutae uocis sint, ut saepe mulier an

2 tanseunt P' 7 et 13 et 17 habundantia P 20 fleg-
 mate P 26 tibiis in ras. (extrema fuerunt ul) in P 27 in
 om. P

13 eunuchus loquatur, nisi uideas, ignores?' id quoque
 facere superflui humoris abundantiam ille respondit.
 'ipse enim ἀρτηρίαν, per quam sonus uocis ascendit,
 efficiens crassiorem angustat uocis meatum, et ideo
 uel feminis uel eunuchis uox acuta est, uiris grauis, 5
 quibus uocis transitus habet liberum et ex integro
 14 patentem meatum. nasci autem in eunuchis et in
 feminis ex pari frigore parem paene importuni humoris
 abundantiam etiam hinc liquet, quod utrumque corpus
 saepe pinguescit, certe ubera prope similiter utrique 10
 grandescunt.'

XI His dictis cum ad interrogandum ordo Seruium
 iam uocaret, naturali pressus ille uerecundia usque
 2 ad proditionem coloris erubuit. et Disarius 'age,
 Serui, non solum adulescentium, qui tibi aequaeui 15
 sunt, sed senum quoque omnium doctissime, com-
 mascula frontem, et sequestrata uerecundia, quam in
 te facies rubore indicat, confer nobiscum libere, quod
 occurrerit, interrogationibus tuis non minus doctrinae
 collaturus, quam si aliis consulentibus ipse respon- 20
 3 deas.' cumque diutule tacentem crebris ille exhor-
 tationibus excitaret, 'hoc' inquit Seruius 'ex te quaero,
 quod mihi contigisse dixisti, quae faciat causa, ut
 4 rubor corpori ex animi pudore nascatur?' et ille
 'natura' inquit 'cumquid ei occurrit honesto pudore 25
 dignum, imum petendo penetrat sanguinem, quo com-
 moto atque diffuso cutis tinguitur, et inde nascitur
 5 rubor. dicunt etiam physici, quod natura pudore
 tacta ita sanguinem ante se pro uelamento tendat,
 ut uidemus quemque erubescens manum sibi ante 30
 faciem frequenter opponere. nec dubitare de his
 poteris, cum nihil aliud sit rubor nisi color sanguinis.'

2 et 9 habundantiā P   3 ΑΡΤΗΡΙΑΝ P   15 adole-
 sentiū corr. in adulescentiū in P   16 quoque om. P
 cōmascula P   26 sanguinem om. P   cōmoto P   28
 phisici P

addit Seruius 'et qui gaudent, cur rubescunt?' et 6
 Disarius 'gaudium' inquit 'extrinsecus contingit, ad
 hoc animoso occurso natura festinat, quam sanguis
 comitando quasi alacritate integritatis suae compo-
 5 tem tinguit cutem, et inde similis color nascitur.'
 idem refert 'contra, qui metuunt, qua ratione palle- 7
 scunt?' 'nec hoc' Disarius ait 'in occulto est.
 natura enim, cumquid de extrinsecus contingentibus
 metuit, in altum tota demergitur, sicut nos quoque,
 10 cum timemus, latebras et loca nos occultentia quaerimus.
 ergo tota descendens ut lateat, trahit secum 8
 sanguinem, quo uelut curru semper uehitur. hoc
 demerso humor dilutior cuti remanet, et inde palle-
 scit. ideo timentes et tremunt, quia uirtus animae
 15 introrsum fugiens neruos relinquit, quibus tenebatur
 fortitudo membrorum, et inde saltu timoris agitantur.
 hinc et laxamentum uentris comitatur timorem quia 9
 musculi, quibus claudebantur retrimentorum meatus,
 fugientis introrsum animae uirtute deserti laxant uin-
 20 cula, quibus retrimenta usque ad digestionis opportuni-
 tatem continebantur.' Seruius his dictis uenerabiliter 10
 adsensus opticit.

Tunc Auienus 'quia me ordo' ait 'ad similitu- XII
 dinem consultationis adplicat, reducendus mihi est
 25 ad conuiuium sermo, qui longius a mensa iam fuerat
 euagatus, et ad alias transierat quaestiones. saepe 2
 adposita salita carne, quam laridum uocamus, ut
 opinor, quasi large aridum, quaerere mecum ipse
 constitui, qua ratione carnem ad diurnitatem usus
 0 admixtio salis seruet. hoc licet aestimare mecum
 possim, malo tamen ab eo, qui corporibus curat, cer-
 tior fieri.'

Et Disarius 'omne corpus suapte natura disso- 3

2 inquit gaudium P   4 cōpotē P   12 quo] quod P
 16 ç inde P   agitur P'   21 continebatur P   24 applicat P
 27 apposita P   uocamus uocamus P   31 curat om. P

lubile et marcidum est, et, nisi quodam uinculo continetur, facile defluit. continetur autem, quam diu inest, anima reciprocatione aeris, qua uegetantur conceptacula spiritus, dum semper nouo spirandi nutriuntur alimento. hoc cessante per animae discessum membra marcescunt, et omne pondere suo conflictum corpus obteritur. tum sanguis etiam, qui quam diu fuit compos caloris, dabat membris uigorem, calore discedente uersus in saniem non manet intra uenas, sed foras exprimitur, atque ita laxatis spiramentis effluit tabes faeculenta. id fieri sal admixtus corpori prohibet. est enim natura siccus et calidus et fluxum quidem corporis calore contrahit, humorem uero siccitate uel coercet uel exsorbet. certe humorem sale differri siue consumi fit hinc cognitu facile, quod, si duos panes pari magnitudine feceris, unum sale aspersum, sine sale alterum, inuenies indigentem salis pondere propensioem, scilicet humore in eo per salis penuriam permanente.'

6 'Et hoc a Disario meo quaesitum uolo, cur defaecatum uinum ualidius sit uiribus sed infirmius ad permanendum et tam bibentem cito permouet, quam 7 ipsum, si manserit, facile mutatur?' 'quod cito' inquit Disarius 'permouet, haec ratio est, quia tanto penetrabilius efficitur in uenas bibentis, quanto fit liquidius faece purgata. ideo autem facile mutatur, quod nullo firmamento nixum undique sui ad noxam patet. faex enim uino sustinendo et alendo et uiribus sufficiendis quasi radix eius est.'

8 'Et hoc quaero' Auienus ait 'cur faex in imo subsidit omnium nisi mellis, mel solum est, quod in summum faecem expuat?' ad hoc Disarius 'faecis materia, ut spissa atque terrena, ceteris laticibus pon-

8 εἰσφορ P 11 f&ulenta P 14 in exforbet in ras. sunt
forb in P 19 penuriā in ras. in P 21 fit P 22 et tam
bibentem om. P

dere praestat, melle uincitur. ideo in illis grauitate demergens ad fundum decedit, in melle uero ut leuior de loco uicta sursum pellitur.'

'Quoniam ex his, quae dicta sunt, ingerunt se 9
 5 similes quaestiones, cur, Disari, ita mel et uinum diuersis aetatibus habentur optima, mel quod recentissimum, uinum quod uetustissimum? unde est et illud prouerbium, quo utuntur gulones mulsum, quod probe temperes, miscendum esse nouo
 10 Hymettio et uetulo Falerno.' 'propterea' inquit 10
 ille 'quia inter se ingenio diuersa sunt. uini enim natura humida est, mellis arida. si dicto meo addubitaueris, medicinae contemplator effectum. nam quae
 15 udanda sunt corporis, uino fouentur, quae siccanda sunt, melle detergantur. igitur longinquitate temporis de utroque aliquid exsorbente uinum meracius fit, mel aridius, et ita mel suco priuatur ut uinum aqua liberatur.'

'Nec hoc, quod sequitur, dissimile quaesitis est, 11
 20 cur, si uasa uini atque olei diutule semiplena custodias, uinum ferme in acorem corrumpitur, oleo contra sapor suauior conciliatur?' 'utrumque' Disarius 12
 ait 'uerum est. in illud enim uacuum, quod superne liquido caret, aer aduena incidit, qui tenuissimum
 25 quemque humorem elicit et exorbet, eo siccato uinum quasi spoliatum uiribus, prout ingenio inbecillum aut ualidum fuit, uel acore exasperatur, uel austeritate restringitur, oleum autem superfluo humore siccato uelut mucore, qui in eo latuit, absterso acquirit nouam
 30 suauitatem saporis.'

Rursus ait Auienus 'Hesiodus, cum ad medium 13
 dolii peruentum est, conperendum, et ceteris eius

2 decedit in om. P   6 quid recentissime P'   9 pbe
 om. P'   10 himettio P   11 diuersi ut uid. P'   15 deter-
 gentur (tur in ras.) P   16 fit meracius P   17 uino aqua
 purgatur P   19 sequetur P   26 ingenio praeter enim in
 ras. in P   32 dolei P'   cōperendū est & P'

partibus ad satietatem dicit abutendum, optimum uinum sine dubio significans, quod in dolii medietate consisteret. sed et hoc usu probatum est, in oleo optimum esse, quod supernatat, in melle, quod in imo est. quaero igitur, cur oleum, quod in summo est, uinum quod in medio, mel quod in fundo, optima esse credantur?’

- 14 Nec cunctatus Disarius ait ‘mel, quod optimum est, reliquo ponderosius est, in uase igitur mellis pars, quae in imo est, utique praestat pondere et ideo supernante pretiosior est. contra in uase uini pars inferior admixtione faecis non modo turbulenta sed et sapore deterior est, pars uero summa aeris uicinia
- 15 corrumpitur, cuius admixtione fit dilutior. unde agricolae dolia non contenti sub tecto reposuisse defodiunt et operimentis extrinsecus inlitis muniunt remouentes in quantum fieri potest a uino aeris contagionem, a quo tam manifeste laeditur ut uix se tueatur in uase pleno et ideo aeri minus peruio.
- 16 ceterum si inde hauseris et locum aeris admixtioni patefeceris, reliquum, quod remansit, omne corrumpitur. media igitur pars quantum a confinio summi utriusque, tantum a noxa remota est, quasi nec turbulenta nec diluta.’
- 17 Adiecit Auienus ‘cur eadem potio meracior uidetur ieiuno, quam ei, qui cibum sumpsit?’ et ille ‘uenas inedia uacuefacit, saturitas obstruit. igitur cum potio per inanitatem penitus influit, quia non obtusas cibo uenas inuenit, neque fit admixtione dilutior, et per uacuum means gustatu fortiore sentitur.’
- 18 ‘Hoc quoque sciendum mihi est’ Auienus ait ‘cur qui esuriens biberit aliquantulum, famem subleuat, qui uero sitiens cibum sumpserit, non solum

5 quur P   11 ꝑꝑꝑꝑꝑꝑ P   16 inlitis muniunt *praeter*
 in et t in ras. in P   25 meracior P   27 uacuefecit P
 28 obturat P'   32 aliquan||ū P

non domat sitim sed magis magisque cupidinem potus accendit?’

‘Nota est’ inquit Disarius ‘causa. nam liquori 19 quidem nihil officit, quin sumptus ad omnes corporis partes quoquo uersus permanet, et uenas compleat, et ideo inedia, quae inanitatem fecerat, accepto potus remedio quasi iam non in totum uacua recreatur. cibatus uero utpote concretior et grandior in uenas non nisi paulatim confectus admittitur. ideo sitim, 10 quam repperit, nullo subsidio subleuat, immo quicquid foris humoris nactus est, exorbet et inde penuria eius, quae sitis uocatur, augetur.’

‘Nec hoc mihi’ Auienus ait ‘ignoratam relin- 20 quo, cur maior uoluptas est, cum sitis potu extinguitur, quam cum fames sedatur cibo?’ et Disarius ‘ex praedixtis hoc quoque liquet. nam potionis totus haustus in omne corpus simul penetrat, et omnium partium sensus facit unam maximam et sensibilem uoluptatem, cibus autem exiguo subministratu paulatim penuriam consolatur. ideo uoluptas eius multifariam comminuitur.’

‘Hoc quoque, si uidetur, addo quaesitis, cur qui 21 auidius uorant, facilius satias capiat, quam qui eadem quietius ederint?’ ‘breuis est’ inquit ‘illa responsio. nam ubi auide deuoratur, tunc multus aer cum edulibus infertur propter hiantium rictus et crebritatem respirandi. igitur ubi aer uenas compleuit, ad obiciendum fastidium pro cibo pensatur.’

‘Ni molestus tibi sum, Disari, patere plus nimio 22 ex discendi cupidine garrientem, et dicas, quaeso, cur edulia satis calida facilius conprimimus ore quam manu sustinemus, et siquid eorum plus feruet quam ut diutius possit mandi, ilico deuoramus, et tamen

2 accedit P' 3 liquorē P 5 cōplet P 6 fecerat
praeter at in ras. in P 11 exfor|b& P 23 facial P
 capiat *scripsi*: cappant P 29 ni molestus] Immoletus P
 31 ēdilia calida fatif | fatif facihuf P

- 23 aluus non perniciose uritur?' et ille 'intestinalis calor, qui in aluo est, quasi multo maior uehementiorque quicquid calidum accipit, magnitudiue sua circumuenit ac debilitat. ideo praestat siquid ori feruidum admoueris, nam ut quidam faciunt hiare, ne nouo spiritu feruori uires ministres, sed paulisper labra comprimere, ut maior calor, qui de uentre etiam ori opitulatur, comprimat minorem calorem. manus autem, ut rem feruidam ferre possit, nullo proprio iuuatur calore.'
- 24 'Iam dudum' inquit Auienus 'nosse aueo, cur aqua, quae obsita globis niuium perducitur ad niua-lem rigorem, minus in potu noxia est, quam ex ipsa niue aqua resoluta? scimus enim, quot quantaque noxae epoto niuis humore nascantur.'
- 25 Et Disarius 'addo aliquid a te quaesitis. aqua enim ex niue resoluta etiam si igne calefiat et calida bibatur, aequae noxia est, ac si epota sit frigida. ergo non solo rigore niualis aqua pernicioosa est, sed ob aliam causam, quam non pigebit aperire auctore ARISTOTELE, qui in PHYSICIS QVAESTIONIBVS suis hanc posuit, et in hunc sensum, ni fallor, absoluit.
- 26 omnis aqua inquit habet in se aeris tenuissimi portionem, quo salutaris est, habet et terream faecem, qua est corpulenta post terram. cum ergo aeris frigore et gelu coacta coalescit, necesse est per euaporationem uelut exprimi ex ea auram illam tenuissimam, qua discedente conueniat in coagulum sola terrea in se remanente natura. quod hinc apparet, quia, cum fuerit eadem aqua solis calore resoluta, minor modus eius reperitur, quam fuit antequam congelasceret, deest autem, quod

20 Rosii Aristot. pseudepigr. p. 223

1 utitur P'   5 faciunt om. P   10 **aueo quur P
 13 quod P'   20 phificif corr. in phificif P   28 coagulā ut
 uid. P'   32 congelasceret P

cuaporatio solum in aqua salubre consumpsit. nix ergo, quae nihil aliud est quam aqua in aere den- 27 seta, tenuitatem sui, cum denseretur, amisit, et ideo ex eius resolutae potu diuersa morborum genera uisceribus inseminantur. 5

‘Nominatum gelu ueteris, quae me solebat agi- 28 tare, admonuit quaestionis, cur uina aut numquam aut rarerentur congelascant ceteris ex magna parte humoribus nimietate frigoris cogi solitis? num quia 0 uinum semina quaedam in se caloris habet — et ob eam rem Homerus dixit *αἴθροπα οἶνον* non, ut quidam putant, propter colorem — an alia quaepiam causa est? quam quia ignoro scire cupio.’

Ad haec Disarius ‘esto, uina naturali muniantur 29 calore, oleumne minus ignitum est aut minorem uim in corporibus calefactandis habet? et tamen gelu stringitur. certe si putas ea, quae calidiora sunt, difficilius congelascere, congruens erat nec oleum concrescere et ea, quae frigidiora sunt, facile gelu cogi, 0 acetum autem omnium maxime frigorificum est, atque id tamen numquam gelu stringitur. num igitur magis 30 oleo causa est coaguli celerioris, quod et leuigatius et spissius est? faciliora enim ad coeundum uidentur, quae leuatiore densioraque sunt, uino autem non 5 contingit tanta mollities, et est quam oleum multo liquidius, acetum uero et liquidissimum est inter ceteros humores, et tanto est acerbior, ut sit acore tristificum et exemplo marinae aquae, quae ipsa quoque amaritudine sui aspera est, numquam gelu contrahitur. 0 nam quod HERODOTVS HISTORIARVM scriptor contra 31 omnium ferme, qui haec quaesierunt, opinionem scripsit mare Bosporicum, quod et Cimmericum

30 IIII 28

4 *resolutę P 11 ΑΙΘΡΟΠΑ P 12 calorē P 15 oleumne
scripsi: ne oleum P 22 & quod & P' 31 quę fuerunt in
ras in P 32 boffericū P cimერიū P

appellat earumque partium mare omne, quod
 Scythicum dicitur, id gelu constringi et con-
 32 sistere aliter est quam putatur. nam non marina
 aqua contrahitur sed quia plurimum in illis regionibus
 fluuiorum est et paludum in ipsa maria influentium,
 superficies maris, cui dulces aquae innatant,
 33 congelascit et incolumi aqua marina uidetur in mari
 gelu sed de aduenis undis coactum. hoc et in Ponto
 fieri uidemus, in quo frustra quaedam et, ut ita dixerim,
 prosiciae gelidae feruntur contractae de fluuiarium
 uel palustrium undarum multitudine, in quas
 34 licet frigori quasi leuiores marina. plurimum autem
 aquarum talium influere Ponto et totam superficiem
 eius infectam esse dulci liquore, praeter quod ait
 Salustius mare Ponticum dulcius quam cetera, 1
 est hoc quoque testimonio, quod, si in Pontum uel
 paleas uel ligna seu quaecumque natantia proieceris,
 foras extra Pontum feruntur in Propontidem, atque
 ita in mare, quod adluit Asiae oram, cum constet in
 Pontum influere maris aquam, non effluere de Ponto. 2
 35 meatus enim, qui solus de Oceano receptas aquas in
 maria nostra transmittit, in freto est Gaditano, quod
 Hispaniam Africamque interiacet, et sine dubio inundatio
 ipsa per Hispaniense et Gallicanum littora in
 Tyrrhenum prodit, inde Hadriaticum mare facit, ex 2
 quo dextra in Parthenium, laeua in Ionium et directim
 in Aegaeum perguit, atque ita ingreditur in Pontum.
 36 quae igitur ratio facit, ut riuatim aquae de Ponto
 effluant, cum foris influentes aquas Pontus accipiat?
 sed constat utraque ratio. nam superficies Ponti 3
 propter nimias aquas, quae de terra dulces influunt
 foras effluit, deorsum uero intro perguit influxio.
 37 unde probatum est, natantia quae, ut supra dixi,

---

15 fragm. histor. Kritzi III 51

2 scythicū *P* 5 ÷ *om.* *P'* 19 alluit *P* 25 tirrenū *P*
 adriaticū *P* mare *om.* *P'* 27 egeū *P*

iaciantur in Pontum, foras pelli, si uero columna deciderit, introrsum minari. et hoc saepe usu probatum est, ut grauiora quaeque in fundo Propontidis ad Ponti interiora pellantur.’

5 ‘Adiecta hac una consultatione reticebo, cur omne 38
dulcium magis dulce uidetur, cum frigidum est, quam si caleat?’ respondit Disarius ‘calor sensum occupat et gustatum linguae feruor interpedit. ideo exasperatione oris praeuenta suauitas excluditur. quod si
10 caloris absit iniuria, tum demum potest lingua incolumi blandimento dulcedinem pro merito eius excipere. praeterea sucus dulcis per calorem non inpune penetrat uenarum receptacula, et ideo noxa minuit uoluptatem.’

15 Successit Horus, et ‘cum multa’ inquit ‘de potu XIII
et cibatu quaesisset Auienus, unum maxime necessarium, sponte an oblitus ignoro, praetermisit, cur
ieiuni magis sitiant quam esuriant. hoc in commune nobis, Disari, si uidetur, absolue.’

20 Et ille ‘rem tractatu dignam’ inquit ‘Hore quae-2
sisti, sed cuius ratio in aperto sit. cum enim animal ex diuersis constet elementis, unum est de his, quae corpus efficiunt, quod et solum aut maxime ultra
cetera aptum sibi quaerat alimentum, calorem dico,
25 qui liquorem sibi exigit ministrari. certe de ipsis 3
quattuor elementis extrinsecus uidemus nec aquam nec aerem neque terram aliquid, quo alatur aut quod consumat, exigere nullamque noxam uicinis uel adpositis sibi rebus inferre, solus ignis alimenti perpetui
30 desiderio quicquid offendit absumit. inspicere et primae 4
aetatis infantiam, quantum cibum nimio calore conficiat, et contra senes facile cogita tolerare ieiunium quasi extincto ignis calore, qui nutrimentis recreari solet. sed et media aetas, si multo exercitio ex-

citauerit sibi naturalem calorem, animosius cibum adpetit. consideremus et animalia sanguine carentia, 5 quae nullum cibum quaerant penuria caloris. ergo si calor semper in adpetentia est, liquor autem proprium caloris alimentum est, bene in nobis cum ex ieiunio 5 corpori nutrimenta quaeruntur, praecipue calor suum postulat, quo accepto corpus omne recreatur et patientius expectat cibatum solidiorem.'

6 His dictis anulum Auienus de mensa rettulit, qui illi de breuissimo dexteræ manus digito repente deciderat, cumque a praesentibus quaereretur, cur eum alienae manui et digito, et non huic gestamini deputatis potius insereret, ostendit manum laeuam ex 7 uulnere tumidiorem. hinc Horo nata quaestionis occasio, et 'dic' inquit 'Disari — omnis enim situs 15 corporis pertinet ad medici notionem, tu uero doctrinam et ultra, quam medicina postulat, consecutus es — dic, inquam, cur sibi communis adsensus anulum in digito qui minimo uicinus est, quem etiam medicinalem uocant, et manu praecipue sinistra gestandum 20 esse persuasit?'

8 Et Disarius 'de hac ipsa quaestione sermo quidam ad nos ab Aegypto uenerat, de quo dubitabam, fabulamne an ueram rationem uocarem, sed libris anatomicorum postea consultis uerum repperi, neruum 25 quendam de corde natum priorsum pergere usque ad digitum manus sinistrae minimo proximum, et illic desinere implicatum ceteris eiusdem digiti neruis, et ideo uisum ueteribus, ut ille digitus anulo tamquam corona circumdaretur.'

9 Et Horus 'adeo' inquit 'Disari uerum est ita, ut dicis, Aegyptios opinari, ut ego sacerdotes eorum, quos prophetas uocant, cum in templo uidissem circa

---

2 app&it P   4 app&entia P   10 briuiffimo dextre P
 12 aliena | manu P   17 confequutus P   23 egypto P   32 egyptios P

deorum simulacra hunc in singulis digitum confectis
 odoribus inlinere, et eius rei causas requisissem et de
 neruo, quod iam dictum est, principe eorum narrante
 didicerim, et insuper et de numero, qui per ipsum
 5 significatur. complicatus enim senarium numerum 10
 digitus iste demonstrat, qui omnifariam plenus per-
 fectus atque diuinus est. causasque cur plenus sit
 hic numerus ille multis adseruit, ego nunc ut prae-
 sentibus fabulis minus aptas relinquo. haec sunt quae
 10 in Aegypto diuinarum omnium disciplinarum compote,
 cur anulus huic digito magis inseratur agnouit.'

Inter haec Caecina Albinus 'si uolentibus uobis 11
 erit' inquit 'in medium profero quae de hac eadem
 causa apud ATEIVM CAPITONEM pontificii iuris inter
 15 primos peritum legisse memini. qui cum nefas esse
 sanciret, deorum formas insculpi anulis, eo usque
 processit, ut et cur in hoc digito uel in hac manu
 gestaretur anulus, non taceret. ueteres inquit non 12
 ornatus sed signandi causa anulum secum
 20 circumferebant. unde nec plus habere quam
 unum licebat nec cuiquam nisi libero, quos
 solos fides deceret, quae signaculo continetur.
 ideo ius anulorum famuli non habebant. im-
 primebatur autem sculptura materiae anuli,
 25 seu ex ferro seu ex auro foret, et gestabatur
 ut quisque uellet, quacumque manu, quolibet
 digito. postea inquit usus luxuriantis aetatis 13
 signaturas pretiosis gemmis coepit insculpere,
 et certatim haec omnis imitatio laccessiuit, ut
 30 de augmento pretii, quo sculpendos lapides
 parassent, gloriarentur. hinc factum est, ut
 usus anulorum exemptus dexteræ, quae mul-
 tum negotiorum gerit, in laeuam relegaretur,
 quae otiosior est, ne crebro motu et officio

manus dexteræ pretiosi lapides frangerentur.
 14 electus autem inquit in ipsa laeua manu digitus
 minimo proximus quasi aptior ceteris, cui
 commendaretur anuli pretiositas. nam pollex,
 qui nomen ab eo, quod pollet, accepit, nec in 5
 sinistra cessat nec minus quam tota manus
 semper in officio est: unde et apud Graecos
ἀντίχειρ inquit uocatur quasi manus altera.
 15 pollicis uero uicinus nudus et sine tuitione
 alterius adpositi uidebatur. nam pollex ita 10
 inferior est ut uix radicem eius excedat. me-
 dium et minimum uitauerunt ut ineptos,
 alterum magnitudine, breuitate alterum, et
 electus est, qui ab utroque clauditur, et minus
 officii gerit, et ideo seruando anulo magis ad- 15
 16 commodatus est. haec sunt, quae lectio pontificalis
 habet. unus quisque, ut uolet, uel Etruscam uel
 Aegyptiacam opinionem sequatur.’
 17 Inter haec Horus ad consulendum reuersus ‘scis’
 inquit ‘Disari, praeter hunc uestitum, qui me tegit, 20
 nihil me in omni censu aliud habere. unde nec seruus
 mihi est nec, ut sit, opto sed omnem usum, qui uiuo
 18 ministrandus est, ego mihimet subministro. nuper ego
 cum in Hostiensi oppido morarer, sordidatum pallium
 meum in mari diutule laui, et super litus sole siccaui, 25
 nihiloque minus eadem in ipso post abluitionem ma-
 culae sordium uisebantur. cumque me res ista stupe-
 faceret, adsistens forte nauta ‘quin potius’ ait ‘in
 fluuio ablue pallium tuum, si uis emaculatum.’ parui,
 ut uerum probarem, et aqua dulci ablutum atque 30
 siccatum uidi splendori suo redditum, et ex illo causam
 requiro, cur magis dulcis quam salsa aqua idonea sit
 sordibus abluendis?’

---

10 appositus P   11 uix] uis P   12 minim P'   ut om. P'
 15 adcomodatus P   18 egyptiacā P   24 hosti P   31 causa P
 32 quero P'

‘Iam dudum’ Disarius inquit ‘haec quaestio ab 19
 ARISTOTELE et proposita est et soluta. ait enim
 aquam marinam multo spissiore[m] esse, quam
 est dulcis. immo illam esse faeculentam, dul-
 5 cem uero puram atque subtile[m]. hinc facilius
 ait uel imperitos nandi mare sustinet, cum
 fluuiialis aqua quasi infirma et nullo adiu-
 mento fulta mox cedat et in imum pondera
 accepta transmittat. ergo aquam dulcem dixit 20
 10 quasi natura leuem celerius inmergere in ea,
 quae abluenda sunt, et dum siccatur, secum
 sordium maculas abstrahere, marinam uero
 quasi crassiorem nec facile penetrare pur-
 gando propter densitatem sui, et dum uix
 15 siccatur, non multum sordium secum trahere.’

Cumque Horus his adsentiri uideretur, Eustathius 21
 ait ‘ne decipias quaeso credulum, qui se quaestionem-
 que suam commisit fidei tuae. Aristoteles enim ut
 non nulla alia, magis acute quam uere ista disseruit.
 20 adeo autem aquae densitas non nocet abluendis, ut 22
 saepe, qui aliquas species purgatas uolunt, ne sola
 aqua uel dulci tardius hoc efficiant, admisceant illi
 cinerem uel si defuerit, terrenum puluerem, ut crassior
 facta celerius possit abluere. nihil ergo impedit
 25 marinae aquae densitas. sed nec ideo, quia salsa est, 23
 minus abluit. salsitas enim findere et uelut aperire
 solet meatus, et ideo magis elicere debuit abluenda.
 sed haec una causa est, cur aqua marina non sit
 ablutioni apta, quia pinguis est, sicut et ipse Ari-
 30 stoteles saepe testatus est, et sales docent, quibus
 inesse quiddam pingue nullus ignorat. est et hoc 24
 indicium pinguis aquae marinae, quod, cum inspergitur

2 cf. problem. 23, 8. 13. 39. 40

4 feculentā P   6 imperitos P   10 immergere P
 15 **fecū P   29 ablutione P'

flammae, non tam extinguit quam pariter accenditur
 aquae pinguedine alimoniam igni subministrante.
 25 postremo Homerum sequamur, qui solus fuit naturae
 conscius. facit enim Nausicaam Alcinoi filiam ab-
 luentem uestes, cum super mare esset, non in mari 5
 sed in fluuio. idem locus Homeri docet nos, marinae
 26 aquae quiddam inesse pingue permixtum. Ulixes enim
 cum iam dudum mare euasisset et staret siccato
 corpore, ait ad Nausicaae famulas

ἀμφίπολοι στῆθ' οὕτω ἀπόπροθεν, ὄφρ' ἐγὼ αὐτός 10
 ἄλμην ὤμοιιν ἀπολούσομαι.

post hoc cum descendisset in fluuium

ἐκ κεφαλῆς ἔσμηχεν ἄλδος χνόου.

27 diuinus enim uates, qui in omni re naturam secutus
 est, expressit quod fieri solet, ut qui ascendunt de 15
 mari, si in sole steterint, aqua quidem celeriter sole
 siccetur, maneat autem in corporis superficie ueluti
 flos quidam, qui et in detergendo sentitur, et hoc est
 aquae marinae pinguedo, quae sola impedit abluitionem.

XIII Et quia a ceteris expeditus mihi te paulisper 20
 indulges, modo autem nobis de aqua sermo fuit, quaero
 cur in aqua simulacra maiora ueris uidentur? quod
 genus apud popinatores pleraque scitamentorum cer-
 nimus proposita ampliore specie quam corpore, quippe
 uidemus in doliolis uitreis aquae plenis et oua globis 25
 maioribus et iecuscula fibris tumidioribus et bulbos
 spiris ingentibus. et omnino ipsum uidere qua nobis
 ratione constat, quia solent de hoc non nulli nec
 uera nec ueri similia sentire?' et Disarius

2 'Aqua' inquit 'densior est aeris tenuitate, et ideo 30

10 Od. ζ 218 13 ib. ζ 226

4 nauicaan P 13 ἐκ] ECK P XΛOON P 14 fe-
 quutus P 22 scitamon|toy P' 26 fibrif P bulual P

eam cunctatior uisus penetrat, cuius offensa repercussa uidendi acies scinditur et in se recurrit. scissa dum redit, iam non directo ictu sed undique uersum incurrit liniamenta simulacri, et sic fit, ut uideatur imago archetypo suo grandior. nam et solis orbis matutinus solito nobis maior apparet, quia interiacet inter nos et ipsum aer adhuc de nocte roscidus, et grandescit imago eius tamquam in aquae speculo uisatur. ipsam uero uidendi naturam non insubide 3 introspexit Epicurus, cuius in hoc non est, ut aestimo, improbanda sententia adstipulante praecipue Democrito, quia sicut in ceteris ita et in hoc paria senserunt. ergo censet Epicurus ab omnibus corporibus iugi 4 fluere quaequam simulacra manare, nec umquam tantulam moram interuenire, quin ultra ferantur inani figura cohaerentes corporum exuuiæ, quarum receptacula in nostris oculis sunt, et ideo ad deputatam sibi a natura sedem proprii sensus recurrunt. haec sunt, quae uir ille commemorat, quibus si occurris 5 obuius, expecto, quid referas.’

Ad haec renidens Eustathius ‘in propatulo est’ 5 inquit ‘quod decepit Epicurum. a uero enim lapsus est, aliorum quattuor sensuum secutus exemplum, quia in audiendo et gustando et odorando atque tangendo nihil e nobis emittimus, sed extrinsecus accipimus, quod sensum sui moueat. quippe et uox ad aures 6 ultro uenit, et aerae in nares influunt, et palato ingeritur, quod gignat saporem, et corpori nostro applicantur tactu sentienda. hinc putauit, et ex oculis nihil foras proficisci, sed imagines rerum in oculos ultro meare. cuius opinioni repugnat, quod in speculis 7 imago aduersa contemplatorem suum respicit, cum debeat, si quidem a nobis orta recto meatu proficis-

5 archetypo *P*   11 improbanda *P*   15 ultro *P*   18
 he *P'*   23 quattuor *P*   sequutus *P*   28 applicantur *P*
 33 rectu *P'*

citur, posteram sui partem, cum discedit, ostendere,
 ut laeua laeuam dextera dexteram respiciat. nam et
 histrio personam sibi detractam ex ea parte uidet, qua
 induit, scilicet non faciem sed posteriorem cauernam.
 8 deinde interrogare hunc uirum uellem, an tunc imagines
 e rebus euolant, cum est, qui uelit uidere, an et cum
 9 nullus aspicit, emicant undique simulacra? nam si,
 quod primum dixi, teneat, quaero, cuius imperio
 simulacra praesto sint intuenti, et quotiens quis
 uoluerit ora conuertere, totiens se et illa conuertant? 10
 si secundum inhaereat, ut dicat perpetuo fluere rerum
 omnium manare simulacra, quaero, quam diu cohae-
 rentia permanent, nullo coagulo iuncta ad permanen-
 dum? aut si manere dederimus, quem ad modum
 aliquem retinebunt colorem, cuius natura cum sit 15
 incorporea, tamen numquam potest esse sine corpore?
 11 dein quis potest in animum inducere, simul atque
 oculos uerteris, incurrere imagines caeli maris litoris
 prati nauium pecudum et innumerabilium praeterea
 rerum, quas uno oculorum iactu uidemus, cum sit 20
 pupula, quae uisu pollet, oppido parua? et quonam
 modo totus exercitus uisitur? an de singulis militibus
 profecta simulacra se congerunt, atque ita collecta
 12 tot milia penetrant oculos intuentis? sed quid laboramus
 opinionem sic inanem uerbis uerberare, cum ipsa rei 25
 uanitas se refellat? constat autem uisum nobis hac
 13 prouenire ratione. genuinum lumen e pupula, qua-
 cumque eam uerteris, directa linea emicat. id oculorum
 domesticum profluuium si reppererit in circumfuso
 nobis aere lucem, per eam directim pergit, quam diu 30
 corpus offendat, et si faciem uerteris, ut circumspicias,
 utrobique acies uidendi directa procedit. ipse autem
 iactus, quem diximus de nostris oculis emicare, inci-
 piens a tenui radice in summa fit latior, sicut radii

3 parte* P   6 auolant P   8 quid P'   12 manere P
 13 uincta P   29 domesticoo P

a pictore finguntur: ideo per minutissimum foramen
 contemplans oculus uidet caeli profunditatem. ergo 14
 tria ista necessaria nobis sunt ad effectum uidendi:
 lumen, quod de nobis emittimus, et ut aer, qui inter-
 iacet, lucidus sit, et corpus, quo offenso desinat
 intentio, quae si diutius pergat, rectam intentionem
 lassata non optinet, sed scissa in dextram laeuamque
 diffunditur. hinc est, quod ubicumque terrarum steteris, 15
 uideris tibi quandam caeli conclusionem uidere, et hoc
 est quod horizontem ueteres uocauerunt. quorum
 indago fideliter deprehendit directam ab oculis aciem
 per planum contra aspicientibus non pergere ultra
 centum octoginta stadia, et inde iam recuruari. per
 planum ideo adieci, quia altitudines longe aspiciamus,
 quippe qui et caelum uidemus. ergo in omni hori- 16
 zontis orbe ipse, qui intuetur, centrum est. et quia
 diximus, quantum a centro acies usque ad partem
 orbis extenditur, sine dubio in horizonte *διάμετρος*
 orbis trecentorum sexaginta stadiorum est, et si ulterius,
 qui intuetur, accesserit seu retrorsum recesserit, similem
 circa orbem uidebit. sicut igitur diximus, cum lumen, 17
 quod pergit e nobis per aeris lucem, in corpus in-
 ciderit, impletur officium uidendi, sed ut possit res
 uisa cognosci, renuntiat uisam speciem rationi sensus
 oculorum et illa aduocata memoria recognoscit, ergo
 uidere oculorum est iudicare rationis. quia trinum 18
 est officium, quod uisum complet ad dinoscendam
 figuram, sensus ratio memoria, sensus rem uisam
 rationi refundit, illa quid uisum sit recordatur. adeo 19
 autem in tuendo necessarium est rationis officium,
 ut saepe in uno uidendi sensu etiam alium sensum
 memoria suggerente ratio deprehendat. nam si ignis
 appareat, scit eum et ante tactum ratio calere, si nix
 sit illa, quae uisa est, intellegit in ipsa ratio etiam

6 intencia ut uid. P'

18 diametrol P

19 ulte P

21 se ante circa add. p

26 triū P'

- 20 tactus rigorem. hac cessante uisus inefficax est adeo, ut quod remus in aqua fractus uideatur, uel quod turris eminus uisa, cum sit angulosa, rotunda existimatur, faciat rationis neglegentia, quae si se intenderit,
- 21 agnoscit in turre angulos et in remo integritatem. et omnia illa discernit, quae Academicis damnandorum sensuum occasionem dederunt: cum sensus inter certissimas res habendi sint comitante ratione, cui non numquam ad discernendam speciem non sufficit
- 22 sensus unus. nam si eminus pomi, quod malum dicitur, figura uisatur, non omni modo id malum est, potuit enim ex aliqua materia fingi mali similitudo. aduocandus est igitur sensus alter, ut odor iudicet. sed potuit inter congeriem malorum positum auram odoris ipsius concepisse. hic tactus consulendus est, qui potest de pondere iudicare. sed metus est, ne et ipse fallatur, si fallax opifex materiam, quae pomi pondus imitaretur, elegit. confugiendum est igitur ad saporem, qui si formae consentiat, malum esse
- 23 nulla dubitatio est. sic probatur, efficaciam sensuum de ratione pendere. ideo deus opifex omnes sensus in capite, id est circa sedem rationis, locauit.’
- XV His dictis fauor ab omnibus exortus est admirantibus dictorum soliditatem adeo, ut adtestari uel ipsum Euangelum non pigeret. Disarius deinde subiecit ‘isti plausus sunt, qui prouocant philosophiam ad uindicandos sibi de aliena arte tractatus, unde saepe manifestos incurrit errores. ut PLATO uester, dum nec anatomica, quae medicinae propria est, abstinet, risum de se posteris tradidit. dixit enim diuisas esse uias deuorandis cibatum et potui, et cibum quidem per stomachum trahi, potum uero per ἀσθηρίαν, quae τραχεία dicitur, fibris pulmonis

28 cf. Timaeus p. 70 A

4 intellegentia P 6 achade | miacif dāpnandoꝝ P 11 id | uifū ÷. Potuitq. enī P 31 uifaf P 33 arterian P trachia P

inlabi. quod tantum uirum uel aestimasse uel in
 libros rettulisse mirandum est, uel potius dolendum.
 unde ERASISTRATVS, medicorum ueterum nobilissimus, 3
 in eum iure inuectus est, dicens rettulisse illum
 5 longe diuersa, quam ratio deprehendit. duas 4
 enim esse fistulas instar canalium, easque ab
 oris faucibus proficisci deorsum, et per earum
 alteram induci delabique in stomachum escu-
 lenta omnia et poculenta, ex eoque ferri in
 10 uentriculum, qui Graece appellatur ἡ κάτω
 κοιλία, atque illic subigi digerique ac deinde
 aridiora ex his recrementa in aluum con-
 uenire, quod Graece κόλον dicitur, humidiora
 autem per rienes in uesicam trahi, et per alte- 5
 15 ram de duabus superioribus fistulam, quae
 Graece appellatur τραχεῖα ἀσθηρία, spiritum a
 summo ore in pulmonem atque inde rursum in
 os et in nares commeare, perque eandem uocis
 fieri meatum, ac ne potus cibusue aridior, 6
 20 quem oporteret in stomachum ire, procideret
 ex ore labereturque in eam fistulam, per quam
 spiritus recipitur, ex eaque offensione
 intercluderetur animae uia, impositam esse
 arte quadam et ope naturae ἐπιγλωττίδα quasi
 25 claustrum mutuum utriusque fistulae, quae
 sibi sunt cohaerentes, eamque ἐπιγλωττίδα inter 7
 edendum bibendumque operire ac protegere
 τὴν τραχεῖαν ἀσθηρίαν, nequid ex esca potue
 incidere in illud quasi aestuantis animae iter,
 0 ac propterea nihil humoris influere in pul-
 monem ore ipso arteriae communito. haec 8
 Erasistratus, cui, ut aestimo, uera ratio consentit.
 cum enim cibus non squalidus siccitate sed humoris

2 librif P'   2 et 4 rettulisse P   11 sibi digeriq. P
 13 ΚΑΛΟΝ P   16 ΤΡΑΧΕΙΑ ΑΡΓΗΡΙΑ P   20 ire om. P'
 24 ΕΠΙΓΛΩΤΤΙΔΑ P   26 ΕΠΙΓΛΩΤΤΙΔΑ P   28 ΑΡΓΗΡΙΑΝ P

temperie mollis uentri inferendus sit, necesse est, eandem uiam ambobus patere, ut cibus potu temperatus per stomachum in uentre condatur, nec aliter natura
 9 componeret, nisi quod salutare esset animali. deinde cum pulmo et solidus et leuigatus sit, siquid spissum
 in ipsum deciderit, quem ad modum penetrat aut transmitti potest ad locum digestionis, cum constet, siquando casu aliquid paulo densius in pulmonem uiolentia spiritus trahente deciderit, mox nasci tussim
 10 nimis asperam et alias quassationes usque ad uexationem salutis? si autem naturalis uia potum in pulmonem traheret, cum poculenta bibuntur, uel cum hauritur potus admixtus granis, seu ex re aliqua
 11 densiore, quid his sumptis pulmo pateretur? unde ἐπιγλωττίς a natura prouisa est, quae cum cibus
 sumitur, operimento sit arteriae, nequid per ipsam in pulmonem spiritu passim trahente labatur. sicut et cum sermo emittendus est, inclinatur ad operiendam
 12 stomachi uiam, ut ἀρτηρίαν uoci patere permittat. est et hoc de experientia notum, quod qui sensim trahunt
 potum, uentres habent humectiores, humore, qui paulatim sumptus est, diutius permanente, siquis uero auidius hauserit, humor eodem impetu, quo trahitur, praeterit in uesicam, et sicciori cibo prouenit tarda digestio. haec autem differentia non nasceretur, si
 13 a principio cibi et potus diuisi essent meatus. quod autem Alcaeus poeta dixit et uulgo canitur

οἶνω πνεύμονα τέγγε, τὸ γὰρ ἄστρον περιέλλεται
 ideo dictum est, quia pulmo re uera gaudet humore, sed trahit quantum sibi aestimat necessarium. uides 30

28 fr. 39, p. 163 (Bergkii poetae lyr. Gr. ed. 4)

10 inimis P 12 polenta P, poculenta Cantabrigiensis,
 pultulenta Ianius 13 admixtis P seu om. P 15 ΕΠΙ-
 ΓΛΩΤΤΙΣ P 17 παῖσο P 27 alceus P 28 τέγγε πνεύμονα
 οἶνω Bergkii OINO P ΠΕΡΙΤΕΛΛΕΤΑΙ P

satius fuisse philosophorum omnium principi alienis abstinere quam minus nota proferre.'

Ad haec Eustathius paulo commotior 'non minus 14
te' inquit 'Disari philosophis quam medicis insere-
bam, sed modo uideris mihi rem consensu generis
5 humani decantatam et creditam obliuioni dare, philo-
sophiam artem esse artium et disciplinam discipli-
narum, et nunc in ipsam inuehitur parricidali ausu
medicina, cum philosophia illic se habeatur angustior,
10 ubi de rationali parte, id est de incorporeis, disputat,
et illic inclinetur, ubi de physica, quod est de diuinis
corporibus uel caeli uel siderum tractat. medicina 15
autem physicae partis extrema faex est, cui ratio
est cum testeis terrenisque corporibus, sed quid ratio-
nem nominaui, cum magis apud ipsam regnet con-
15 iectura quam ratio? — quae ergo conicit de carne
lutulenta, audet inequitare philosophiae de incorporeis
et uere diuinis certa ratione tractanti. sed ne uideatur
communis ista defensio tractatum uitare pulmonis,
20 accipe causas, quas Platonica maiestas secuta est. *ἐπι- 16*
γλωττίς, quam memoras, inuentum naturae est ad tegan-
das detegendasque certa alternatione uias cibatus et
potus, ut illum stomacho transmittat, hunc pulmo
suscipiat. propterea tot meatibus distinctus est, et
25 interpatet rimis, non ut spiritus egressionem habeat,
cui exhalatio occulta sufficeret, sed ut per eos, siquid
cibatus in pulmonem deciderit, succus eius mox migret in
sedem digestionis. deinde *ἀρτηρία* siquo casu scissa 17
fuerit, potus non deuoratur, sed quasi fisso meatu suo
30 reiectatur foras incolumi stomacho. quod non con-
tingeret, nisi *ἀρτηρία* uia esset humoris. sed et hoc 18
in propatulo est, quia, quibus aeger est pulmo, ac-

3 cōmotior P   8 nunc P   9 angustior P'   11 phi-
fica P   13 phifice P   14 quod P'   18 diuis P   19 cō-
muni P   20 sequuta P   21 detegendas detegentalsq. P
26 exalatio P   occulta ñ* (uid. fuisse f)   sufficer& P
siquod P   28 et 31 arteria P

cendantur in maximam sitim, quod non eueniret, nisi
 esset pulmo receptaculum potus. hoc quoque intueri,
 quod animalia, quibus pulmo non est, potum nes-
 ciunt. natura enim nihil superfluum sed membra
 19 cum deest, usus eius non desideratur. uel hoc cogita,
 quia, si stomachus cibum potumque susciperet, super-
 fluus foret uesicae usus. poterat enim utriusque rei
 stomachus retributa intestino tradere, cui nunc solius
 cibi tradit, nec opus esset diuersis meatibus, quibus
 20 singulara traderentur, sed unus utrique sufficeret ab
 eadem statione transmissio, modo autem seorsum
 uesica et intestinum seorsum salutem seruit, quia illi
 21 stomachus tradit, pulmo uesicae. nec hoc praetereun-
 dum est, quod in urina, quae est retributum potus,
 nullum cibi uestigium reperitur, sed nec aliqua qua-
 litate illorum retributorum uel coloris uel odoris
 22 illarum sordium qualitas inficeretur. nam postremo
 lapides, qui de potu in uesica nascuntur, cur num-
 quam in uentre coalescunt, cum non nisi ex potu fiant
 et nasci in uentre quoque debuerint, si uenter esset
 23 receptaculum potus? in pulmonem defluere potum nec
 poetae nobiles ignorant. ait enim Eupolis in fabula
 quae inscribitur *Κόλακες*

πίνειν

γὰρ ὁ Πρωταγόρας ἐκέλευεν, ἵνα

† πρὸ τοῦ κυνὸς τὸν πνεῦμον' ἐκλυτον ἔχη.

23 et Eratosthenes testatur idem

καὶ βαθὺν ἀκρήτω πνεύμονα τεγγόμενος.

26 Meinekii fragm. com. II, 1 p. 491

30 Eratostheni-

corum p. 155 Bernhardt

9 tradere P 23 putus P' 25 colaces P 27 πίνειν
 γὰρ αὐτὸν Πρωταγόρας ἐκέλευ' ἵνα *Meinekii* ΤΑΡΠΡΩΓΟ-
 ΡΑΣ P 28 ΠΡΩ P ΠΝΕΥΜΟΝΑ ΕΚΛΥΡΟΝ P ἔκκλυτον
Meinekii 30 ΒΑΘΥΝ P ΠΛΕΥΜΟΝΑ ΙΕΓΓΟΜΕΝΟΣ P

Euripides uero huius rei manifestissimus adstipulator est

οἶνος περάσας πλευμόνων διαρροάς.

cum igitur et ratio corporeae fabricae et testium 24 nobilis auctoritas adstipuletur Platoni, nonne, quisquis contra sentit, insanit?'

Inter haec Euangelus gloriae Graecorum inuidens XVI et inludens 'faccessant' ait 'haec, quae inter uos in ostentationem loquacitatis agitantur, quin potius, siquid callet uestra sapientia, scire ex uobis uolo, ouumne prius extiterit an gallina?'

'Inridere te putas' Disarius ait 'et tamen quaestio, 2 quam mouisti et inquisitu et scitu digna est. iocum enim tibi de rei uilitate comparans consuluisti, utrum prius gallina ex ouo an ouum ex gallina coeperit, sed hoc ita seriis inserendum est, ut de eo debeat uel anxie disputari. et proferam, quae in utramque partem mihi dicenda subuenient, relicturus tibi utrum eorum uerius malis uideri. si concedimus, omnia, quae sunt, 3 aliquando coepisse, ouum prius a natura factum iure aestimabitur. semper enim, quod incipit, imperfectum adhuc et informe est, et ad perfectionem sui per procedentis artis et temporis additamenta formatur. ergo natura fabricans auem ab informi rudimento coepit, et ouum, in quo necdum est species animalis, effecit. ex hoc perfectae auis species extitit procedente paulatim maturitatis effectu. deinde quicquid a natura 4 uariis ornatibus comptum est sine dubio coepit a simplici, et ita contextionis accessione uariatum est. ergo ouum uisu simplex et undique uersum pari specie

3 fr. 973 Nauck.

3 ΠΛΕΥΜΟΝ P 6 sentit P 13 quam — digna om. P
Cū P 14 ueritate P' 15 cepit P 20 cepisse P' 21 im-
perfectū P 24 et 28 cepit P 25 quo p, qu P

creatum est, et ex illo uarietas ornatum, quibus constat,
 5 auis species absoluta est. nam sicut elementa prius
 extiterunt, et ita reliqua corpora de commixtione eorum
 creata sunt, ita rationes seminales, quae in ouo sunt,
 si uenialis erit ista translatio, uelut quaedam gallinae
 6 elementa credenda sunt. nec importune elementis, de
 quibus sunt omnia, ouum comparauerim. in omni
 enim genere animantium, quae ex coitione nascuntur,
 inuenies ouum aliquorum esse principium instar ele-
 menti. aut enim gradiuntur animantia aut serpunt
 7 aut nando uolantoue uiuunt. in gradientibus lacertae
 et similia ex ouis creantur, quae serpunt ouis nas-
 cuntur exordio, uolantia uniuersa de ouis prodeunt
 excepto uno, quod incertae naturae est, nam uespertilio
 uolat quidem pellitis alis, sed inter uolantia non habend-
 8 us est, quia quattuor pedibus graditur, formatosque
 pullos parit et nutrit lacte, quos generat. nantia paene
 omnia de ouis oriuntur generis sui, corcodilus uero
 8 etiam de testeis, qualia sunt uolantium. et ne uidear
 plus nimio extulisse ouum elementi uocabulo, consule
 9 initiatos sacris Liberi patris, in quibus hac ueneratione
 ouum colitur, ut ex forma tereti ac paene sphaerali
 atque undique uersum clausa et includente intra se
 uitam mundi simulacrum uocetur, mundum autem
 consensu omnium constat uniuersitatis esse principium.
 9 prodeat qui priorem uult esse gallinam, et in haec
 uerba temptet quod defendit adserere. ouum rei
 cuius est nec initium nec finis est. nam initium est
 semen, finis auis ipsa formata, ouum uero digestio est
 seminis. cum ergo semen animalis sit et ouum seminis,
 10 ouum ante animal esse non potuit sicut non potest
 digestio cibi fieri, antequam sit qui edit. et tale est
 dicere, ouum ante gallinam factum, ac si quis dicat,

---

7 cōparauerī P   12 quae — 13 exordio om. P'   13 oui P
 15 alital P'   16 quattuor P   18 corcodrillus P   21 sacri P
 22 sphaerali P

matricem ante mulierem factum, et qui interrogat:
 quem ad modum gallina sine ouo esse potuit? similis
 est interroganti, quonam pacto homines facti sint
 ante pudenda, de quibus homines procreantur. unde
 5 sicut nemo recte dicet, hominem seminis esse sed
 semen hominis, ita nec oui gallinam sed ouum esse
 gallinae. deinde si concedamus, ut ab aduersa parte 11
 dictum est, haec, quae sunt ex tempore, aliquod sum-
 pisse principium, natura primum singula animalia
 10 perfecta formauit, deinde perpetuam legem dedit, ut
 continuaretur procreatione successio. perfecta autem 12
 in exordio fieri potuisse, testimonio sunt nunc quo-
 que non pauca animantia, quae de terra et imbre
 perfecta nascuntur, ut in Aegypto mures, ut aliis in
 15 locis ranae serpentesque et similia. oua autem non
 numquam de terra sunt procreata, quia in illis nulla
 perfectio est, natura uero perfecta format, et de per-
 fectis ista procedunt, ut de integritate partes. nam 13
 ut concedam, oua auum esse seminaria, uideamus,
 20 quid de semine ipso philosophorum definitio testatur,
 quae ita sancit: semen est generatio ad eius, ex quo
 est, similitudinem pergens; non potest autem ad
 similitudinem pergi rei, quae necdum est, sicut nec
 semen ex eo, quod adhuc non subsistit, emanat. ergo 14
 25 in primo rerum ortu intellegamus, cum ceteris animan-
 tibus, quae solo semine nascuntur, de quibus non
 ambigitur, quin prius fuerint quam semen suum, aues
 quoque opifice natura extitisse perfectas, et quia uis
 generandi inserta sit singulis, ab his iam procedere
 30 nascendi modos, quos pro diuersitate animantium
 natura uariauit. habes, Euangele, utrobique quod
 teneas, et dissimulata paulisper inrisione tecum de-
 libera, quid sequaris.'

8 aliquo P   10 p̄facta P'   14 egipto P   15 non ante
 numquam om. uulgo   20 ipsa P   21 sancit P   23 pergi
 rei] p̄gere P   31 quid P

- 15 Et Euangelus 'quia et ex iocis seria facit uio-
lencia loquendi, hoc mihi absoluatis uolo, cuius diu
me exercuit uera deliberatio. nuper enim mihi de
Tiburti agro meo exhibiti sunt apri, quos obtulit
silua uenantibus, et quia diutule continuata uenatio 5
- 16 est, perlati sunt alii interdium, noctu alii. quos per-
duxit dies, integra carnis incolumitate durarunt, qui
uero per noctem lunari plenitudine lucente portati
sunt, putruerunt. quod ubi scitum est, qui sequenti
nocte deferebant, infixo cuicumque parti corporis acuto 10
aeneo apros carne integra pertulerunt. quaero igitur
cur noxam, quam pecudibus occisis solis radii non
dederunt, lunare lumen effecerit?'
- 17 'Facilis est' Disarius inquit 'et simplex ista
responsio. nullius enim rei fit aliquando putredo nisi 15
calor humorque conuenerint. pecudum autem putredo
nihil aliud est, nisi cum defluxio quaedam latens soli-
18 ditatem carnis in humorem resoluit. calor autem si
temperatus sit et modicus, nutrit humores, si nimius,
exsiccat et habitudinem carnis extenuat. ergo de 20
corporibus enectis sol ut maioris caloris haurit humo-
rem, lunare lumen, in quo est non manifestus calor
sed occultus tepor, magis diffundit humecta, et inde
prouenit iniecto tepore et aucto humore putredo.'
- 19 His dictis Euangelus Eustathium intuens 'si 25
rationi dictae adsentiris' ait 'annuas oportet, aut si
est, quod moueat, proferre non pigeat, quia uis uestri
sermonis optinuit, ne inuita aure uos audiam.'
- 20 'Omnia' inquit Eustathius 'a Disario et luculente
et ex uero dicta sunt, sed illud pressius intuendum 30
est, utrum mensura caloris sit causa putredinis, ut ex
maiore calore non fieri, et ex minore ac temperato
prouenire dicatur. solis enim calor, qui nimium
feruet, quando annus in aestate est, et hieme tepescit,

3 mihi om. P'   6 interdium *** P'   7 incolumitate P'
10 corporis P'   13 effectit P'

putrefacit carnes aestate, non hieme. ergo nec luna 21
 propter submissiorem calorem diffundit humores, sed
 nescio quae proprietas, quam Graeci *ιδίωμα* uocant,
 et quaedam natura est lumini, quod de ea defluit,
 5 quae humectet corpora, et uelut occulto rore made-
 faciat, cui admixtus calor ipse lunaris putrefacit car-
 nem, cui diutule fuerit infusus. neque enim omnis 22
 calor unius est qualitatis, ut hoc solo a se differat,
 si maior minorue sit, sed esse in igne diuersissimas
 10 qualitates nullam secum habentes societatem rebus
 manifestis probatur. aurifices ad formandum aurum 23
 nullo nisi de paleis utuntur igne, quia ceteri ad pro-
 ducendam hanc materiam inhabiles habentur, medici
 in remediis concoquendis magis de sarmentis quam
 15 ex alio ligno ignem requirunt, qui uitro soluendo
 formandoque curant, de arbore, cui myricae nomen 24
 est, igni suo escam ministrant, calor de lignis oleae,
 cum sit corporibus salutaris, perniciosus est balneis,
 et ad dissoluendas iuncturas marmorum efficaciter
 20 noxius; non est ergo mirum si ratione proprietatis,
 quae singulis inest, calor solis arefacit, lunaris humec-
 tat. hinc et nutrices pueros fellantes operimentis 25
 optegunt, cum sub luna praetereunt, ne plenos per
 aetatem naturalis humoris amplius lunare lumen
 25 humectet, et sicut ligna adhuc uirore humida accepto
 calore curuantur, ita et illorum membra contorqueat
 humoris adiectio. hoc quoque notum est, quia, si quis 26
 diu sub luna somno se dederit, aegre excitatur, et
 proximus fit insano, pondere pressus humoris, qui in
 30 omne eius corpus diffusus atque dispersus est proprie-
 tate lunari, quae ut corpus infundat, omnes eius aperit
 et laxat meatus. hinc est, quod Diana, quae luna est, 27
 "Αρτεμις dicitur quasi ἀερότεις, hoc est aerem secans.

5 quo humect& P' 16 mirice P 22 fellantes Meursius:
 palentel P 23 obtegunt P' 32 post est add. unde P
 33 cecanf P

Lucina a parturientibus inuocatur, quia proprium eius munus est distendere rimas corporis et meatibus uiam dare, quod est ad celerandos partus salutare. et hoc est, quod eleganter poeta Timotheus expressit

διὰ λαμπρὸν πόλον ἄστρων
διὰ τ' ὠκυτόκοιο σελάνας.

29 nec minus circa inanima lunae proprietas ostenditur. nam ligna, quae luna uel iam plena uel adhuc crescente deiecta sunt, inepta sunt fabricis quasi emollita per humoris conceptionem. et agricolis curae est, frumenta de areis non nisi luna deficiente colligere, ut sicca permaneant. contra quae humecta desideras, luna crescente conficies. tunc et arbores aptius seres, maxime cum illa est super terram, quia ad incrementa stirpium necessarium est humoris alimentum. aer ipse proprietatem lunaris humoris et patitur et prodit. nam cum luna plena est, uel cum nascitur — et tunc enim a parte, qua sursum suspicit, plena est — aer aut in pluuiam soluitur, aut si sudus sit, multum de se roris emittit, unde et ALCMAN lyricus dixit rorem aeris et lunae filium. ita undique uersum probatur ad humectandas dissoluendasque carnes esse lunari lumini proprietatem, quam magis usus quam ratio deprehendit. quod autem dixisti, Euangele, de acuto aeneo, ni fallor, coniectura mea a uero non deuiat. est enim in aere uis acrior, quam medici stypticam uocant, unde squamas eius adiciunt remediis, quae contra perniciem putredinis aduocantur. deinde qui in metallo aeris morantur, semper oculorum sanitate pollut et quibus ante palpebrae nudatae fuerant, illic conuestiuntur, aura enim, quae ex aere procedit, in oculos

5 fr. 2, p. 620 (Bergkii poetae lyr. Gr. ed. 4)

4 timatheus P' 5 ΑΓΙΡΩΝ P 7 inanimata P 20
rore P 28 uocantur P 30 palbre P'

incidens haurit et exsiccat, quod male influit. unde 34
 et Homerus modo εὐήνορα modo νόροπα χαλκόν, has
 causas secutus, appellat. ARISTOTELES uero testis
 est, uulnera, quae ex aereo mucrone fiunt, minus esse
 5 noxia quam ex ferro, faciliusque curari, quia inest
 inquit aeri uis quaedam remedialis et siccifica,
 quam demittit in uulnere. pari ergo ratione in-
 fixum corpori pecudis lunari repugnat humori.

* * * * *

---

3 Problemat. I 34

---

3 sequitur *P* 8 post humori nihil subscriptum (sed
 quarta pars dexteræ columnæ huius folii resecta est) in *P*,
 finem deesse uidit Arnoldus Vesaliensis

AMBROSII THEODOSII MACROBII

VIRI CLARISSIMI ET ILLUSTRIS

COMMENTARIORVM IN SOMNIVM SCIPIONIS

LIBER PRIMVS

I Inter Platonis et Ciceronis libros, quos de re publica uterque constituit, Eustachi filii, uitae mihi dulcedo pariter et gloria, hoc interesse prima fronte perspeximus, quod ille rem publicam ordinauit, hic retulit; alter qualis esse deberet, alter qualis esset a 5
2 maioribus instituta, disseruit. in hoc tamen uel maxime operis similitudinem seruauit imitatio, quod, cum Plato in uoluminis conclusione a quodam uitae reddito, quam reliquisse uidebatur, indicari faciat, qui sit exutarum corporibus status animarum, adiecta quadam sphae- 10
rarum uel siderum non otiosa descriptione, rerum facies non dissimilia significans a Tulliano Scipione
3 per quietem sibi ingesta narratur. sed quid uel illi

Inscriptum MACROBII · AMBROSII · THEODOSII · | · V · C · &
in · 1 · CŌM̄T · Ex CICERONE · IN SŌ|NIV̄ SCIPI|ONIS · in P, MA-
CROBII AMBROSII · THEO|DOSII · U · C · ET HLL · CŌM̄ JN SŌ|NIO
SCIPIONIS INCIPIT in B

1 de re publica utrumque constituisse constat P 3 pa-
riter dulcedo P 4 ad ille add. · s · lib̄ platonis p ad hic
add. lib̄ ciceronis P 10 corporibus om. B sperarum PB
11 syderū P

commento tali uel huic tali somnio in his potissimum
 libris opus fuerit, in quibus de rerum publicarum statu
 loquebantur, quoue attinuerit inter gubernandarum
 urbium constituta circulos orbes globosque describere,
 5 de stellarum motu, de caeli conuersione tractare quae-
 situ dignum et mihi uisum est et aliis fortasse uide-
 atur, ne uiros sapientia praecellentes nihilque in
 inuestigatione ueri nisi diuinum sentire solitos aliquid
 castigato operi adiecisse superfluum suspicemur. de
 10 hoc ergo prius pauca dicenda sunt, ut liquido mens
 operis de quo loquimur innotescat. rerum omnium 4
 Plato et actuum naturam penitus inspiciens aduertit,
 in omni sermone de rei publicae institutione proposito
 infundendum animis iustitiae amorem, sine qua non
 15 solum res publica sed nec exiguus hominum coetus
 nec domus quidem parua constabit. ad hunc porro 5
 iustitiae affectum pectoribus inoculandum nihil aequae
 patrocinatorum uidit, quam si fructus eius non uide-
 retur cum uita hominis terminari. hunc uero super-
 20 stitem durare post hominem qui poterat ostendi, nisi
 prius de animae immortalitate constaret? fide autem
 facta perpetuitatis animarum consequens esse animad-
 uertit, ut certa illis loca nexu corporis absolutis pro
 contemplatu probi improbiue meriti deputata sint. sic 6
 25 in Phaedone inexpugnabilium luce rationum anima

---

3 loquebatur *P* 4 orbi *B* 5 motu *Zeunius*: modo *PB*
 6 uisus *B'* 7 nec *P*, deinde supra uiros add. 1. PC *p* 8 ueritatē
 B 10 hoc igitur *B* 11 post innotescat interductus in *P*.
 RERŪ OMNĪŪ PLATO rubro colore scripta in *P* ad RERŪ
 add. naturalis *p* 12 ad actuum add. moralis *p* 13 sermone
 suo *P* 14 infundendo *P'* amore *B* ad haec uerba (neque
 enim ad quod uerbum pertineat significatum) add. N enī felix ÷
 r. p. | stantib. moenib. | mentib. morib. *p*. in marg. 15 cetus
 ne *B* 17 inoculandū *B*, inculcandum *Bentleius Mus. Rhen.*
 1881, 325 18 patronatum (natum in ras.) *B* 24 improbiue *B*
 25 phedrone *P*, hoc lecto theoptus libro precipit se dedit
 emuro. *p*, phedrone *B*

in ueram dignitatem propriae immortalitatis adserta sequitur distinctio locorum, quae hanc uitam relinquentibus ea lege debentur, quam sibi quisque uiuendo sanxerit. sic in Gorgia post peractam pro iustitia disputationem de habitu post corpus animarum morali 5
 7 grauitate Socraticae dulcedinis admonemur. idem igitur obseruanter secutus est in illis praecipue uoluminibus, quibus statum rei publicae formandum recepit. nam postquam principatum iustitiae dedit, docuitque animam post animal non perire, per illam demum fabulam — 10
 sic enim quidam uocant — quo anima post corpus euadat, uel unde ad corpus ueniat, in fine operis adseruit, ut iustitiae uel cultae praemium uel spretae poenam animis quippe immortalibus subiturisque 8
 iudicium seruari doceret. hunc ordinem Tullius non 15
 minore iudicio reseruans quam ingenio repertus est: postquam in omni rei publicae otio ac negotio palmam iustitiae disputando dedit, sacras immortalium animarum sedes et caelestium arcana regionum in ipso consummati operis fastigio locauit, indicans, quo his 20
 perueniendum uel potius reuertendum sit, qui rem publicam cum prudentia iustitia fortitudine ac moderate 9
 ratione tractauerint. sed ille Platonius secretorum relator Er quidam nomine fuit, natione Pamphylus, miles officio, qui cum uulneribus in proelio acceptis 25
 uitam effudisse uisus duodecimo demum die inter ceteros una peremptos ultimo esset honorandus igne, subito seu recepta anima seu retenta, quicquid emensis

---

4 sanxerit . | P 5 habitu ut uid. p, habita P post animarū deletum immo in P, deinde supra grauitate add. talitate add. p 6 ammonemur BP 8 p̄cepit P 11 c in corp̄ corr. ex p in B 12 & unde P afferunt P 13 culpe B 14 pena PB 15 tuiti (i deleta) B 16 iudiciū B' 18 imm B, imm P 19 archana P 23 tractauerit . P, tractauerit B 24 p̄philus PB 25 praelio BP 26 die demū P 27 ultimū P, ultimū B 28 * enīfif (uid. fuisse e) P

inter utramque uitam diebus egerat uideratue, tamquam publicum professus indicium humano generi enuntiauit. hanc fabulam Cicero licet ab indoctis quasi ipse ueri conscius doleat irrisam, exemplum tamen stolidae reprehensionis uitans excitari narraturum quam reuiuiscere maluit.

Ac priusquam somnii uerba consulamus, enodandum nobis est, a quo genere hominum Tullius memoret uel irrisam Platonis fabulam uel, ne sibi idem eueniat, non uereri. nec enim his uerbis uult inperitum uulgus intellegi sed genus hominum ueri ignarum sub peritiæ ostentatione, quippe quos et legisse talia et ad reprehendendum animatos constaret. dicemus igitur, et quos in tantum philosophum referat quendam censuræ exercuisse leuitatem, quisue eorum etiam scriptam reliquerit accusationem, et postremo quid pro eo dumtaxat parte, quae huic operi necessaria est, responderi conueniat obiectis. quibus, quod factu facile est, eneruatis iam quicquid uel contra Ciceronis opinionem etiam in Scipionis somnium seu iaculatus est umquam morsus liuoris, seu forte iaculabitur, dissolutum erit. Epicureorum tota factio aequo semper errore a uero deuia et illa semper aestimans ridenda, quae nesciat, sacrum uolumen et augustissima irrisit naturae seria. Colotes uero, inter Epicuri auditores loquacitate notabilior, etiam in librum retulit, quae de hoc amarius cauillatus est. sed cetera, quae iniuria notauit, si quidem ad som-

2 in publicū *B* 5 reuiuifere *P'* 8 à nob̄ *B* genere] genf *B* 11 imp *PB* intelligi *P* 12 peitię *P* ostentationem *B'* 13 rephendū c̄staret animatos *B* 14 & qui tantum *P*, † quos in *add. p* referant *P*, † referat *add. p* 16 aculationē *P* 19 defectif *P*, † eneruatis *add. p* 20 opprimoēm *B* 23 semper *om. B* 24 existimant *P* deridenda *B* 26 auditores famosior et loquacitate *P*, notabilior *add. p* 27 reprehendit *P*, † cauillatus ÷ *add. p* 28 in in iniuria in *ras. in B* ad *P* sōm̄ *B*

nium, de quo sic procedit sermo, non attinent, hoc loco nobis omittenda sunt, illam calumniam persequemur, quae nisi supplodetur, manebit Ciceroni cum Platone communis. ait a philosopho fabulam non oportuisse confingi, quoniam nullum figmenti genus ueri professoribus conueniret. 'cur enim' inquit 'si rerum caelestium notionem, si habitum nos animarum docere uoluisti, non simplici et absoluta hoc insinuatione curatum est, sed quaesita persona casusque excogitata nouitas et composita aduocati scaena figmenti ipsam quaerendi ueri ianuam mendacio polluerunt? haec quoniam, dum de Platonico Ere iactantur, etiam quietem Africani nostri somniantis accusant — utraque enim sub adposito argumento electa persona est, quae accommoda enuntiandis haberetur — resistamus urgenti et frustra arguens refellatur ut una calumnia dissoluta utriusque factum incolumem, ut fas est, retineat dignitatem. nec omnibus fabulis philosophia repugnat nec omnibus acquiescit et, ut facile secerni possit, quae ex his a se abdicet ac uelut profana ab ipso uestibulo sacrae disputationis excludat, quae uero etiam saepe ac libenter admittat, diuisionum gradibus explicandum est.

Fabulae, quarum nomen indicat falsi professionem, aut tantum conciliandae auribus uoluptatis aut adhortationis quoque in bonam frugem gratia repertae sunt. auditum mulcent uelut comoediae, quales Menander eiusue imitatores agendas dederunt, uel argumenta fictis casibus amatorum referta, quibus uel

2 calūpniam P 3 supplodatur P ciceronif B 4 philosopho P 5 confingi B' 6 inquit P' 8 docere animaꝫ B hoc et absoluta ti B 9 casuq. P 10 scena BP 11 mendatio BP, quod amplius non notabo 12 ere P iactanter P', notantur B 13 inculant P, accusantur B' ad utraq. add. parentē p 14 appposito P 15 urgenti P 16 arguet B' calūpnia PB 17 incolume P 20 abducat P, abdicat p 21 isto P 23 explandū B' 25 adortationif PB 27 t B, deinde comedie BP 28 menarder B agendas B

multum se Arbiter exercuit uel Apuleium non numquam lusisse miramur. hoc totum fabularum genus, quod solas aurium delicias profitetur e sacrario suo in nutricum cunas sapientiae tractatus eliminat. ex his 9 autem, quae ad quandam uirtutum speciem intellectum legentis hortantur, fit secunda discretio. in quibusdam enim et argumentum ex ficto locatur, et per mendacia ipse relationis ordo contexitur, ut sunt illae Aesopi fabulae elegantia fictionis illustres, at in aliis argumentum quidem fundatur ueri soliditate, sed haec ipsa ueritas per quaedam composita et ficta profertur, et hoc iam uocatur narratio fabulosa, non fabula, ut sunt ceremoniarum sacra, ut Hesiodi et Orphei, quae de deorum progenie actuae narrantur, ut mystica Pythagoreorum sensa referuntur. ergo ex hac secunda 10 diuisione, quam diximus a philosophiae libris prior species, quae concepta de falso per falsum narratur, aliena est. sequens in aliam rursus discretionem scissa diuiditur: nam cum ueritas argumento subest, solaque fit narratio fabulosa, non unus repperitur 20 modus per figmentum uera referendi. aut enim contextio narrationis per turpia et indigna numinibus ac monstro similia componitur, ut di adulteri, Saturnus pudenda Caeli patris abscindens et ipse rursus a filio regno potito in uincla coniectus, quod genus totum philosophi nescire malunt — aut sacrarum rerum notio sub pio figmentorum uelamine honestis et tecta rebus et uestita nominibus enuntiatur et hoc est solum figmenti genus, quod cautio de diuinis rebus

1 *ad se add.* p11. p exercuit *om.* P apulegiū B
 6 hortatur B *lecta del. ante scda in B* 7 *alterum et*
om. B 8 *esophy* P 11 *ēposita* B 12 *fabulā* B 14
mistica B *pytagoreo* P, *phitago|reo* B 15 *ex hac*
g P 18 *rursus in aliā* B 21 *fictū* P *ēnexio* P 23 *du*
B 24 *celi* P *abscidens* P 25 *regno* B 26 *philosophi* P
maluerunt P 27 *fictio* P 28 *enumerat* B 29 *fig-*
riti B

- 12 philosophantis admittit. cum igitur nullam disputationi pariat iniuriam uel Er index uel somnians Africanus, sed rerum sacrarum enuntiatio integra sui dignitate his sit tecta nominibus, accusator tandem edoctus a fabulis fabulosa secernere conquiescat.
- 13 sciendum est tamen, non in omnem disputationem philosophos admittere fabulosa uel licita. sed his uti solent, cum uel de anima uel de aeriis aetheriisue
- 14 potestatibus uel de ceteris dis locuntur. ceterum cum ad summum et principem omnium deum, qui apud Graecos *τάγαθόν*, qui *πρῶτον αἴτιον* nuncupatur, tractatus se audet attollere, uel ad mentem, quem Graeci *νοῦν* appellant, originales rerum species, quae *ιδέαι* dictae sunt, continentem, ex summo natam et profectam deo: cum de his, inquam, locuntur summo deo et mente, nihil fabulosum penitus attingunt, sed siquid de his adsignare conantur, quae non sermonem tantum modo sed cogitationem quoque humanam superant, ad
- 15 similitudines et exempla confugiunt. sic Plato, cum de *τάγαθῶ* loqui esset animatus, dicere quid sit non ausus est, hoc solum de eo sciens, quod sciri quale sit ab homine non possit, solum uero ei simillimum de uisibilibus solem repperit, et per eius similitudinem uiam sermoni suo attollendi se ad non comprehendenda
- 16 patefecit. ideo et nullum ei simulacrum, cum dis aliis constituerentur, finxit antiquitas, quia summus deus nataque ex eo mens sicut ultra animam ita supra naturam sunt, quo nihil fas est de fabulis peruenire.

1 phylofophantis B nulla disputatioñf B 2 patiat (aut pateat) B' 4 ad accusator add. s. colores p 7 lotta B, .i. licita add. b 9 duf P de cunctis duf loquuntur B

10 apud B 11 ΤΑΤΑΘΟΝ ***** ΠΡΩΤΟ ΠΑΝΤΟΝ nuncupatur P, primus † princeps omium add. p qui om. B pro αἴτιον est ΑΙ in B 13 ΝΟΙΝ P ΙΑΕΑΙ B 16 attingunt B quid] qf B 17 adsignare] facere B 19 plato cū rara Θε loq B 20 ΤΑΤΑΘΟ P 22 potest P' 24 cōphenden|da B 25 duf PB

de dis autem, ut dixi, ceteris et de anima non frustra 17
 se, nec ut oblectent, ad fabulosa conuertunt, sed quia
 sciunt inimicam esse naturae apertam nudamque ex-
 positionem sui, quae sicut uulgaribus hominum sensibus
 5 intellectum sui uario rerum tegmine operimentoque
 subtrahit, ita a prudentibus arcana sua uoluit per
 fabulosa tractari. sic ipsa mysteria figurarum cuni- 18
 culis operiuntur, ne uel haec adeptis nudam rerum
 talium se natura praebeat sed summatis tantum
 10 uiris sapientia interprete ueri arcani consciis contenti
 sint reliqui ad uenerationem figuris defendentibus a
 uilitate secretum. Numenio denique inter philosophos 19
 occultorum curiosiori offensam numinum, quod Eleu-
 sinia sacra interpretando uulgauerit, somnia prodi-
 15 derunt uiso sibi ipsas Eleusinas deas habitu meretricio
 ante apertum lupanar uidere prostantes, admirantique
 et causas non conuenientis numinibus turpitudinis
 consulenti respondisse iratas, ab ipso se de adyto
 pudicitiae suae ui abstractas et passim adeuntibus
 20 prostitutas. adeo semper ita se et sciri et coli numina 20
 maluerunt, qualiter in uulgo antiquitas fabulata est,
 quae et imagines et simulacra formarum talium prorsus
 alienis et aetates tam incrementi quam diminutionis
 ignaris et amictus ornatusque uarios corpus non
 25 habentibus adsignauit. secundum haec Pythagoras 21
 ipse atque Empedocles, Parmenides quoque et Hera-
 clitus de dis fabulati sunt, nec secus Timaeus, qui
 progenies eorum, sicut traditum fuerat, exsecutus est.

1 *dul P, ul corr. in dul B* 2 *oblectet B'* conuertitur *B* 3 *inimica B* 6 *archana P, archa corr. in archana B*
 7 *misterio B* 8 *nuda PB* 9 *natura se P, nature se B*
 10 *contēpti sint P, contenti corr. in contenti sint B* 15 *uisal PB* *eleuffinial B* 16 *ludere pstrantel P, uidere pstrantel B*
ammirantique P 18 *adito PB* 19 *ab euntibus P, adeuntibus B, t b add. b* 20 *numini B'* 23 *increit B, ti add. b*
 24 *hornatq; B* 25 *assignauit P* *pythagoral P* 26 *erachituf PB* 27 *de dul in ras. in B* *timeuf PB* 28 *e*ecu|tuf*
(in ras. fuit r; quid pro c primitus scriptum fuerit non dispicio) B

III His praelibatis antequam ipsa somnii uerba tractemus, prius quot somniandi modos obseruatio deprehenderit, cum licentiam figurarum, quae passim quiescentibus ingeruntur, sub definitionem ac regulam uetustas mitteret, edisseramus, ut cui eorum generi somnium, quo de agimus, adplicandum sit innotescat.

2 omnium, quae uidere sibi dormientes uidentur, quinque sunt principales et diuersitates et nomina. aut enim est *ὄνειρος* secundum Graecos quod Latini somnium uocant, aut est *ὄραμα* quod uisio recte appellatur, aut est *χρηματισμός* quod oraculum nuncupatur, aut est *ἐνύπνιον* quod insomnium dicitur, aut est *φάντασμα*, quod Cicero quotiens opus hoc nomine fuit, uisum

3 uocauit. ultima ex his duo cum uidentur, cura interpretationis indigna sunt, quia nihil diuinationis ad-

4 portant, *ἐνύπνιον* dico et *φάντασμα*. est enim *ἐνύπνιον*, quotiens cura oppressi animi corporisue siue fortunae, qualis uigilantem fatigauerat, talem se ingerit dormienti: animi, si amator deliciis suis aut fruentem se uideat aut carentem, si metuens quis imminentem

5 sibi uel insidiis uel potestate personam aut incurrisse hanc ex imagine cogitationum suarum aut effugisse uideatur: corporis, si temeto ingurgitatus aut distentus cibo uel abundantia praefocari se aestimet uel grauantibus exonerari, aut contra si esuriens cibum aut

potum sitiens desiderare, quaerere, uel etiam inuenisse uideatur: fortunae, cum se quis aestimat uel potentia uel magistratu aut augeri pro desiderio aut exui pro

timore. haec et his similia quoniam ex habitu mentis

2 deprehenderit B   4 b in sub in ras. in P   diffinitionē P   6 de quo P   applicandū B   ignotescat P   9 ONEI-
P|OC P   10 OPOMA P, OPOJA B   11 XPHMA|YICOC B
nuncpat B   12 ENYTYNYON P, ENINNYON B   16 ΦΑΤΑC-
MA P, OANTACJA B   21 utppotesta|te B   22 ^{ma} igne B
effuisse (u corr. in g) B   24 habundantia PB   existim& P
25 exonerari P   28 a in au|geri corr. ut uid. ex e in B

quietem sicut praeuenerant, ita et turbauerant dormientis, una cum somno auolant et pariter euanescunt. hinc et insomnio nomen est, non quia per somnum uidetur — hoc enim est huic generi commune cum
 5 ceteris — sed quia in ipso somnio tantum modo esse creditur, dum uidetur, post somnium nullam sui utilitatem uel significationem relinquit. falsa esse
 6 insomnia nec Maro tacuit

sed falsa ad caelum mittunt insomnia manes,

10 caelum hic uiuorum regionem uocans, quia sicut di nobis ita nos defunctis superi habemur. amorem quoque describens, cuius curam semper secuntur insomnia, ait

haerent infixi pectore uultus

15 uerbaque nec placidam membris dat cura quietem, et post haec

Anna soror, quae me suspensam insomnia terrent?

φαντασμα uero, hoc est uisum, cum inter uigiliam
 7 et adultam quietem in quadam, ut aiunt, prima somni nebula adhuc se uigilare aestimans, qui dormire uix
 20 coepit, aspicere uidetur irruentes in se uel passim uagantes formas a natura seu magnitudine seu specie discrepantes, uariasque tempestates rerum uel laetas uel turbulentas. in hoc genere est ἐπιάλτης, quem

9 Verg. Aen. VI 897   14 Verg. Aen. IIII 4   17 Verg. Aen. IIII 9

3 est om. B   3 et 6 sōn*ū (fuit 1) P   4 supra hoc add. pař p   8 nec mora B'   9 let B   10 du B   11 ad defunctis add. scđ illof q̄ in infernū | sub trā eē dicř ut luc̄ | regit idē sp̄c arť orbe | alio q̄ntū enī ad nos čstat | illis supi sum. q̄ntū ad | illof inferi. Vnde & tȳberian̄ ait eē eptam | allatā a uento ab anti | podib. q̄ hř. Superi . | inferis salutē P^m
 17 suspensa P   19 aiunt B   21 cepit PB   24 turbulentas B
 ē & ΕΠΙΑΤΗC B

- publica persuasio quiescentes opinatur inuadere et
 8 pondere suo pressos ac sentientes grauare. his duobus
 modis ad nullam noscendi futuri opem receptis, tribus
 ceteris in ingenium diuinationis instruimur. et est
 oraculum quidem, cum in somnis parens uel alia
 sancta grauisue persona seu sacerdos uel etiam deus
 aperte euenturum quid aut non euenturum, faciendum
 9 uitandumue denuntiat. uisio est autem, cum id quis
 uidet, quod eodem modo, quo apparuerat, eueniet.
 amicum peregre commorantem, quem non cogitabat,
 uisus sibi est reuersum uidere, et procedenti obuius,
 quem uiderat, uenit in amplexus, depositum in quiete
 suscepit et matutinus ei precator occurrit, mandans
 pecuniae tutelam et fidae custodiae celanda committens.
 10 somnium proprie uocatur, quod tegit figuris et uelat
 ambagibus non nisi interpretatione intellegendam
 significationem rei, quae demonstratur, quod quale sit
 non a nobis exponendum est, cum hoc unus quisque
 ex usu, quid sit, agnoscat. huius quinque sunt species.
 aut enim proprium aut alienum aut commune
 11 aut publicum aut generale est. proprium est,
 cum se quis facientem patientemue aliquid somniat,
 alienum cum alium, commune cum se una cum
 alio, publicum est cum ciuitati foroue uel theatro
 seu quibuslibet publicis moenibus actibusue triste uel
 laetum quid aestimat accidisse, generale est, cum
 circa solis orbem lunaremue globum seu alia sidera
 uel caelum omnesue terras aliquid somniat innouatum.
 12 hoc ergo, quod Scipio uidisse se retulit et tria illa,
 quae sola probabilia sunt genera principalitatis, am-

1 oppinañ B   2 ac sentientes P, acsentiententel B
 8 uitandūq; B   aut̄ . c̄ B   9 apperuerat B'   11 ē | sibi B
 procedente B   obuius B'   13 suscip̄ P   matutinis B
 commendans b   14 committent B   15 uelata | bagib; ut
 uid. B'   17 qui quale B'   18 a nob̄ ñ P   19 ufo nī
 fallor B'   21 duplicū ut uid. B'   25 menib; B   26 letū
 aliquid P   27 sidera P

plecitur et omnes ipsius somnii species attingit. est enim oraculum, quia Paulus et Africanus uterque parens, sancti grauesque ambo nec alieni a sacerdotio, quid illi euenturum esset denuntiauerunt; est uisio, 5 quia loca ipsa, in quibus post corpus uel qualis futurus esset aspexit, est somnium, quia rerum, quae illi narratae sunt, altitudo tecta profunditate prudentiae non potest nobis nisi scientia interpretationis aperiri. ad ipsius quoque somnii species omnes refertur. est 13
 10 proprium, quia ad supera ipse perductus est et de se futura cognouit, est alienum, quod quem statum aliorum animae sortitae sint deprehendit, commune, quod eadem loca tam sibi quam ceteris eiusdem meriti didicit praeparari, publicum, quod uictoriam patriae 15 et Carthaginis interitum et Capitolinum triumphum ac sollicitudinem futurae seditionis agnouit, generale, quod caelum caelique circulos conuersionisque concentum uiuo adhuc homini noua et incognita stellarum etiam ac luminum motus terraeque omnis situm sus-
 20 piciendo uel despiciendo concepit. nec dici potest, 14 non aptum fuisse Scipionis personae somnium, quod et generale esset et publicum, quia necdum illi contigisset amplissimus magistratus, immo cum adhuc, ut ipse dicit, paene miles haberetur. aiunt enim, 25 non habenda pro ueris de statu ciuitatis somnia, nisi quae rector eius magistratusue uidisset, aut quae de plebe non unus sed multi similia somniassent. ideo 15
 apud Homerum, cum in concilio Graecorum Agamemnon somnium, quod de instruendo proelio uiderat publicaret, 30 Nestor, qui non minus ipse prudentia quam omnis iuuenta uiribus iuuit exercitum, concilians fidem relatis de statu inquit publico credendum regio somnio,

---

1 $\bar{\epsilon}$ H oraculū B 2 africanū PB 3 ambo om. P a
 om. P 9 referunt PB 12 malo 4 P, † alioz p, malo 4 B
 sunt B 13 meritis B 15 cartaginif PB, chartaginif p
 19 suscipiendo B 26 eius] eorum P 27 somniass& B'

quod si alter uidisset repudiarem ut futile.
 16 sed non ab re erat, ut Scipio, etsi necdum adeptus
 tunc fuerat consulatum, nec erat rector exercitus,
 Carthaginis somniaret interitum, cuius erat auctor
 futurus, audiretque uictoriam beneficio suo publicam, 5
 uideret etiam secreta naturae uir non minus philosophia
 17 quam uirtute praecellens. his adsertis, quia superius
 falsitatis insomniorum Vergilium testem citantes eius
 uersus fecimus mentionem eruti de geminarum somnii
 descriptione portarum, siquis forte quaerere uelit, cur 10
 porta ex ebore falsis et e cornu ueris sit deputata,
 instruetur auctore Porphyrio, qui in commentariis
 suis haec in eundem locum dicit ab Homero sub
 eadem diuisione descriptum latet inquit omne
 18 uerum. hoc tamen anima, cum ab officiis 15
 corporis somno eius paululum libera est,
 interdum aspicit, non numquam tendit aciem,
 nec tamen peruenit, et cum aspicit tamen non
 libero et directo lumine uidet sed interiecto
 uelamine quod nexus naturae caligantis ob- 20
 19 ducit. et hoc in natura esse idem Vergilius asserit
 dicens

aspice, namque omnem, quae nunc obducta tuenti
 mortales hebetat uisus tibi et humida circum
 caligat, nubem eripiam. 25

20 hoc uelamen cum in quiete ad uerum usque aciem
 animae introsipientis admittit, de cornu creditur, cuius
 ista natura est, ut tenuatum uisui peruium sit, cum

---

23 Verg. Aen. II 604

---

4 cartaginif B   5 audiret P', audie|retq; B'   uicto|
 riā *** P   6 phylofophi^a P   7 affertif B   8 eius om. B
 10 descriptionē B'   11 deputatā B   12 porphio corr. in
 porphrio in B   13 hoc in B humero P'   14 diuisionem B'
 17 non nūquā — 18 & cū in ras. in P   24 umida P'   27
 introsipientef B'   28 tenuatur B'

autem a uero hebetat ac repellit optutum, ebur putatur, cuius corpus ita densatum est, ut ad quamuis extremitatem tenuitatis erasum nullo uisu ad ulteriora tendente penetretur.

5 Tractatis generibus et modis, ad quos somnium IIII Scipionis refertur, nunc ipsam eiusdem somnii mentem ipsumque propositum, quem Graeci *σκοπόν* uocant, antequam uerba inspiciantur, temptemus aperire, et eo pertinere propositum praesentis operis adseramus, sicut
 10 iam in principio huius sermonis adstruximus, ut animas bene de re publica meritorum post corpora caelo reddi et illic frui beatitatis perpetuitate nos doceat. nam Scipionem ipsum haec occasio ad nar- 2
 randum somnium prouocauit, quod longo tempore se
 15 testatus est silentio condidisse. cum enim Laelius quereretur, nullas Nasicae statuas in publico in interfecti tyranni remunerationem locatas, respondit Scipio post alia in haec uerba sed quamquam sapientibus conscientia ipsa factorum egregiorum
 20 amplissimum uirtutis est praemium, tamen illa diuina uirtus non statuas plumbo inhaerentes nec triumphos arescentibus laureis sed stabiliora quaedam et uiridiora praemiorum genera desiderat. quae tamen ista sunt? inquit Laelius.
 25 tum Scipio patimini me inquit quoniam tertium 3
 diem iam feriati sumus, et cetera, quibus ad narrationem somnii uenit, docens illa esse stabiliora et uiridiora praemiorum genera, quae ipse uidisset in caelo bonis rerum publicarum seruata rectoribus, sicut
 30 his uerbis eius ostenditur sed quo sis, Africane, 4
 alacrior ad tutandam rem publicam sic habeto:

1 ac repellit *praeter* lht in ras. in P 4 tur in penetretur in ras. in B 5 quo sōnum P 7 propositum ut quē (quē *deletum*) q gēi (*supra add.* 1 quē) B 9 afferam (P) 12 perpetuitatis B' 15 silectio B' 16 statues B' 17 remuneratiōem B 25 inquit om. B qm iam (*h. e.* quoniam iam) B (*deinde iam om.* B)

omnibus, qui patriam conseruarint adiuuerint
 auxerint, certum esse in caelo definitum locum,
 ubi beati aeuo sempiterno fruuntur, et paulo post
 hunc certum locum, qui sit designans ait sed sic Scipio
 ut auus hic tuus, ut ego qui te genui, iustitiam
 cole et pietatem, quae cum magna in parentibus
 et propinquis tum in patria maxima est. ea uita
 uia est in caelum et in hunc coetum eorum,
 qui iam uixere et corpore laxati illum incolunt
 5 locum, quem uides, significans *γαλαξίαν*. sciendum 10
 est enim, quod locus, in quo sibi uidetur esse Scipio
 per quietem, lacteus circulus est, qui *γαλαξίας* uocatur,
 si quidem his uerbis in principio utitur ostendebat
 autem Carthaginem de excelso et pleno stel-
 larum illustri et claro quodam loco et paulo 15
 post apertius dicit erat autem is splendidissimo
 candore inter flammās circus elucens, quem
 uos, ut a Graeis accepistis, orbem lacteum nun-
 cupatis. ex quo omnia mihi contemplanti
 praeclara et mirabilia uidebantur. et de hoc 20
 quidem *γαλαξία* cum de circulis loquemur plenius
 disseremus.

V Sed iam, quoniam inter libros, quos de re pu-
 blica Cicero, quosque prius Plato scripserat, quae
 differentia, quae similitudo habeatur, expressimus, et 25
 cur operi suo uel Plato Eris indicium uel Cicero
 somnium Scipionis adsciuerit, quidue sit ab Epicureis
 obiectum Platoni, uel quem ad modum debilis calum-
 nia refellatur, et quibus tractatibus philosophi ad-
 misceant, uel a quibus penitus excludant fabulosa, 30
 retulimus, adiecimusque post haec necessario genera

1 conseruauerint *B* 2 cēlū *P* loco *B'* 4 designat *B'*
 5 & ego *B* 8 certum (*in ras. fuit n*) *B* 9 **uixere (*in*
ras. uid. fuisse ui) *B* 10 galaxiam *PB* 12 galaxias *PB*
 14 cartaginē *P'B* 16 his *P* 17 circulus *PB* 18 galaxias *B*
 19 cētēplandi *B* 21 galaxia *PB* 28 calūpnia *P* 29 phy-
 losophi *P* ut admisceant *t B*

omnium imaginum, quae falso quaeque uero uidentur
 in somnis, ipsasque distinximus species somniorum,
 ad quas Africani somnium constaret referri, et si
 Scipioni conuenerit talia somniare, et de geminis
 5 somnii portis, quae fuerit a ueteribus expressa sen-
 tentia, super his omnibus ipsius somnii, de quo loqui-
 mur, mentem propositumque signauimus, et partem
 caeli euidenter expressimus, in qua sibi Scipio per
 quietem haec uel uidisse uisus est uel audisse, quae
 10 retulit: nunc iam discutienda nobis sunt ipsius somnii
 uerba, non omnia, sed ut quaeque uidebuntur digna
 quaesito. ac prima nobis tractandam se ingerit pars 2
 illa de numeris, in qua sic ait nam cum aetas tua
 septenos octies solis anfractus reditusque con-
 15 uerterit, duoque hi numeri, quorum uterque
 plenus, alter altera de causa habetur, circuitu
 naturali summam tibi fatalem confecerint, in
 te unum atque in tuum nomen se tota con-
 uertet ciuitas: te senatus, te omnes boni, te
 20 socii, te Latini intuebuntur, tu eris unus, in
 quo nitatur ciuitatis salus, ac ne multa, dic-
 tator rem publicam constituas oportet, si im-
 pias propinquorum manus effugeris. plenitudi- 3
 nem hic non frustra numeris adsignat, plenitudo enim
 25 proprie nisi diuinis rebus supernisque non conuenit.
 neque enim corpus proprie plenum dixeris, quod cum
 sui sit inpatiens effluendo, aliena est appetens hau-
 riendo. quae si metallicis corporibus non usu ueniunt,
 non tamen plena illa sed *ναστά* dicenda sunt. haec 4
 30 est igitur communis numerorum omnium plenitudo,
 quod cogitationi a nobis ad superos meanti occurrit
 prima perfectio incorporealitatis in numeris, inter ipsos

2 ipsiq; B   3 si om. P   4 sōm'aret B   gemini B
 14 conuerterit (τ̄ erasa) B   21 ciuitas B   24 affingnat B
 27 impacient P, impatient B   29 *ναστά* Bentleyus (*Mus. Rhen.*
1881, 325): uasta (BP)   30 est om. B'   32 incorporeali-
 tatis B

tamen proprie pleni uocantur secundum hos modos, qui praesenti tractatui necessarii sunt, qui aut uim obtinent uinculorum, aut corpora rursus efficiuntur, aut corpus efficiunt, sed corpus, quod intellegendo, non sentiendo concipias. totum hoc ut obscuritatis de-
 precetur offensam, paulo altius repetita rerum luce
 pandendum est.

- 5 Omnia corpora superficie finiuntur, et in ipsam eorum pars ultima terminatur. hi autem termini cum sint semper circa corpora, quorum termini sunt, 10 incorporei tamen intelleguntur. nam quo usque corpus esse dicetur necdum terminus intellegitur, cogitatio, 6 quae conceperit terminum, corpus reliquit. ergo primus a corporibus ad incorporea transitus offendit corporum terminos, et haec est prima incorporea natura post 15 corpora, sed non pure nec ad integrum carens corpore, nam licet extra corpus natura eius sit, tamen non nisi circa corpus apparet. cum totum denique corpus nominas, etiam superficies hoc uocabulo continetur: de corporibus eam tamen etsi non res sed intellectus 20 7 sequestrat. haec superficies, sicut est corporum terminus, ita lineis terminatur, quas suo nomine *γραμμὰς* Graecia nominauit: punctis lineae finiuntur. et haec sunt corpora, quae mathematica uocantur, de quibus 8 sollerti industria geometriae disputatur. ergo haec 25 superficies cum ex aliqua parte corporis cogitatur, pro forma subiecti corporis accipit numerum linearum. nam seu trium ut trigonum, seu quattuor ut quadratum, seu plurium sit angulorum, totidem lineis sese ad

---

2 tractui B 3 optinet B 5 obscuritatis B' 8 sup|
 fie B' ipsa B 10 (post quorum) termina ut uid. B'
 12 intelligitur P 13 relinquit P 14 ad in|corporib; B
 ostendit P, † offendit p 15 terminum B' 20 tam̄ ea B
 22 grāmāl PB formulas margini codicis P appictas omisi
 25 sollerti indutria B' geometricę P, geometricę B dispu-
 tař PB, † tat p 26 aliqua] alia B 28 quattuor P 29
 plurimū B

extrema tangentibus planities eius includitur. hoc 9
 loco admonendi sumus, quod omne corpus longitudinis
 latitudinis et altitudinis dimensionibus constat. ex his
 tribus in lineae ductu una dimensio est — longitudo
 5 est enim sine latitudine — planities uero, quam Graeci
 ἐπιφάνειαν uocant, longo latoque distenditur, alto caret,
 et haec planities quantis lineis contineatur expressimus,
 soliditas autem corporum constat, cum his duabus
 additur altitudo; fit enim tribus dimensionibus im-
 10 pletis corpus solidum, quod στερεόν uocant, qualis est
 tessera, quae κύβος uocatur. si uero non unius partis 10
 sed totius uelis corporis superficiem cogitare, quod
 proponamus esse quadratum, ut de uno, quod exemplo
 sufficiet, disputemus, iam non quattuor sed octo anguli
 15 colliguntur. quod animaduertis, si super unum qua-
 dratum, quale prius diximus, alterum tale altius
 impositum mente conspicias, ut altitudo, quae illi
 plano deerat, adiciatur, fiatque tribus dimensionibus
 impletis corpus solidum, quod στερεόν uocant ad
 20 imitationem tesserae, quae κύβος uocatur. ex his 11
 apparet, octonarium numerum solidum corpus et esse
 et haberi, si quidem unum apud geometras puncti
 locum obtinet, duo lineae ductum faciunt, quae duobus
 punctis, ut supra diximus, coercetur, quattuor uero
 25 puncta aduersum se in duobus ordinibus bina per
 ordinem posita expriment quadri speciem, a singulis
 punctis in aduersum punctum eiecta linea. haec
 quattuor, ut diximus, duplicata et octo facta duo
 quadra similia describunt, quae sibi superposita ad-

---

1 tam|gentib; B   2 amonendi BP   3 latitudinis et
 altitudinis om. B   5 sine B   planities B'   6 epiphaniā P,
 epyfaniā B   10 stereon P, stereon B   11 et 20 cubos PB
 12 corporis uelis B   13 ponam B   14 disputem B   15 collo-
 guntur qui B'   si p unū PB   19 stereon P, spereon B
 20 immitatiōem B   21 effet B'   22 aberi P'   23 optin & B
 faciunt quę duob; | faciunt B   27 eicta B'   28 quatuor P
 29 sibi om. B

ditaque altitudine formam cubi, quod est solidum
 12 corpus, efficiunt. ex his apparet antiquiorem esse
 numerum superficie et lineis, ex quibus illam constare
 memorauimus, formisque omnibus. a lineis enim
 ascenditur ad numerum tamquam ad priorem, ut in- 5
 tellegatur ex diuersis numeris linearum, quae formae
 13 geometricae describantur. ipsam uero superficiem cum
 lineis suis primam post corpora diximus incorpoream
 esse naturam nec tamen sequestrandam propter per-
 petuam cum corporibus societatem. ergo quod ab hac 10
 rursus recedit, iam pure incorporeum est, numeros
 autem hac superiores praecedens sermo patefecit,
 prima est igitur perfectio incorporealis in numeris,
 et haec est, ut diximus, numerorum omnium plenitudo.
 14 seorsum illa, ut supra admonuimus, plenitudo est 15
 eorum, qui aut corpus efficiant aut uim obtineant
 uinculorum, licet alias quoque causas, quibus pleni
 15 numeri efficiantur, esse non ambigam. qualiter autem
 octonarius numerus solidum corpus efficiat, ante satis
 probatum est. ergo singulariter quoque plenus iure 20
 dicetur propter corporeae soliditatis effectum, sed et
 ad ipsam caeli harmoniam, id est concinentiam, hunc
 numerum magis aptum esse non dubium est, cum
 sphaerae ipsae octo sint, quae mouentur, de quibus
 16 secuturus sermo procedet. omnes quoque partes, de 25
 quibus constat hic numerus, tales sunt, ut ex earum
 compage plenitudo nascatur. est enim aut de his,
 quae neque generantur neque generant, de monade et
 septem, quae qualia sint suo loco plenius explicabitur,
 aut de duplicato eo, qui et generatur et generat, id 30

1 cubi *P*, fibi *B*   3 superficiē *B*   illū *P'*   8 dixim' n̄
 incorporeā *B*   9 sequestradā *B'*   10 hac sursum *PB*   15 haec
 esse *B'*   16 oportineant *corr. in* obtineant *in B*   19 effi-
 ciatur *B'*   latis (*PB*)   22 armoniā *PB*   24 sperē *B*
 20 arum *corr. in* harum, *deinde in* earum *in B*   27 *in*
 nascant *in ras. in B*   28 generatur *B*, *deinde* neque generant
om. PB   29 qualia s̄t *P*   30 eo *om. B*   generantur *B*,
deinde & om. B'

est quattuor — nam hic numerus quattuor et nascitur de
 duobus et octo generat — aut componitur de tribus et
 quinque, quorum alter primus omnium numerorum impar
 apparuit, quinarium autem potentiam sequens tractatus 17
 5 attinget. Pythagorici uero hunc numerum Iustitiam uo- 3
 cauerunt, quia primus omnium ita soluitur in numeros
 pariter pares, hoc est in bis quaterna, ut nihilo minus in
 numeros aequae pariter pares diuisio quoque ipsa soluatur,
 id est in bis bina. eadem quoque qualitate contextitur,
 10 id est bis bina bis. cum ergo et contextio ipsius 18
 pari aequalitate procedat et resolutio aequaliter redeat
 usque ad monadem, quae diuisionem arithmetica
 ratione non recipit, merito propter aequalem diui-
 sionem Iustitiae nomen accepit, et quia ex supra
 15 dictis omnibus apparet, quanta et partium suarum et
 seorsum sua plenitudine nitatur, iure plenus uocatur.

Superest, ut septenarium quoque numerum plenum VI
 iure uocitandum ratio in medio constituta persuadeat.
 ac primum hoc transire sine admiratione non possumus
 20 quod duo numeri qui in se multiplicati uitale spatium
 uiri fortis includerent ex pari et impari constiterunt.
 hoc enim uere perfectum est, quod ex horum nume-
 rorum permixtione generatur. nam impar numerus
 mas et par femina uocatur, item arithmetici imparem
 25 patris et parem matris appellatione uenerantur. hinc 2
 et Timaeus Platonis fabricatorem mundanae animae
 deum partes eius ex pari et impari id est duplari et
triplari numero intertextuisse memorauit, ita ut a duplari

1 quattuor P 4 apparuit & B sequens B' 5 pythago-
 rici P, pythagorici B 7 pares] pares B' 9 id est] id P,
 om. B, deinde in bis bona B aequalitate B 10 con-
 textio P' B 12 monadem B' diuisio B' arithmetica
 ratioem B 16 deorsum B 19 transire B admiratione B P
 21 impari B 22 orum corr. in eorum in B 23 permixtioem B
 24 par B' 25 appellatioem B 26 timeus P, timeus B
 humane supra add. † mundane B 27 impari B 28 tri-
 plari B

usque ad octo, a triplari usque ad uiginti septem staret
 3 alternatio mutuandi. hi enim primi cubi utrimque
 nascuntur, si quidem a paribus bis bina, quae sunt
 quattuor, superficiem faciunt, bis bina bis, quae sunt
 octo, corpus solidum fingunt, a dispari uero ter terna, 5
 quae sunt nouem, superficiem reddunt, et ter terna ter,
 id est ter nouena, quae sunt uiginti septem, primum
 aequae cubum alterius partis efficiunt. unde intellegi
 datur, hos duos numeros, octo dico et septem, qui ad
 multiplicationem annorum perfecti in re publica uiri 10
 conuenerunt, solos idoneos ad efficiendam mundi ani-
 mam iudicatos, quia nihil post auctorem potest esse
 4 perfectius. hoc quoque notandum est, quod superius
 adserentes communem numerorum omnium dignitatem
 antiquiores eos superficie et lineis eius omnibusque 15
 corporibus ostendimus, procedens autem tractatus in-
 uenit numeros et ante animam mundi fuisse, quibus
 illam contextam augustissima Timaei ratio naturae
 5 ipsius conscia testis expressit. hinc est, quod pro-
 nuntiare non dubitauere sapientes, animam esse 20
 numerum se mouentem. nunc uideamus, cur septena-
 rius numerus suo seorsum merito plenus habeatur.
 cuius ut expressius plenitudo noscatur, primum merita
 partium, de quibus constat, tum demum, quid ipse
 6 possit, inuestigemus. constat septenarius numerus uel 25
 ex uno et sex uel ex duobus et quinque uel ex tribus
 et quattuor. singularum compagum membra trac-
 temus, ex quibus fatebimur nullum alium numerum
 7 tam uaria esse maiestate fecundum. ex uno et sex
 compago prima componitur. unum autem, quod 30

1 triplari B'   2 altereantio B'   hui B   cibi P'
 3 bis bim PB   4 quattuor P   6 reddunt om. B   8 cibū P
 efficiuntur B   intellegendi B'   11 sodof ut uid. B'   12
 quia] qua B   14 asserentes B   omnium in ras. in B   16
 precedent P   18 ad augustissimi add. t a p   thimeī P,
 timeī B   27 quattuor P   29 foecundū P   inter fecundum
 et ex add. .1. (hoc est id est) B   30 cōponit B

μονάς id est unitas dicitur, et mas idem et femina
 est, par idem atque impar, ipse non numerus sed fons
 et origo numerorum. haec monas initium finisque 8
 omnium neque ipsa principii aut finis sciens ad sum-
 5 mum refertur deum eiusque intellectum a sequentium
 numero rerum et potestatum sequestrat, nec in inferiore
 post deum gradu frustra eam desideraueris. haec illa
 est mens ex summo enata deo, quae uices temporum
 nesciens in uno semper, quod adest, consistit aeuo,
 10 cumque utpote una non sit ipsa numerabilis, innumeras
 tamen generum species et de se creat et intra se
 continet. inde quoque aciem paululum cogitationis 9
 inclinans hanc monadem repperies ad animam referri.
 anima enim aliena a siluestris contagione materiae
 15 tantum se auctori suo ac sibi debens simplicem
 sortita naturam cum se animandae immensitati uni-
 uersitatis infundat, nullum in init tamen cum sua unitate
 diuortium. uides, ut haec monas orta a prima
 rerum causa usque ad animam ubique integra et
 20 semper indiuidua continuationem potestatis obtineat.
 haec de monade castigatius quam se copia suggerebat. 10
 nec te remordeat, quod cum omni numero praeesse
 uideatur, in coniunctione praecipue septenarii prae-
 dicetur: nulli enim aptius iungitur monas incorrupta
 25 quam uirgini. huic autem numero, id est septenario, 11
 adeo opinio uirginitatis inoleuit, ut Pallas quoque
 uocitetur. nam uirgo creditur, quia nullum ex se
 parit numerum duplicatus, qui intra denarium co-
 artetur, quem primum limitem constat esse numerorum:
 30 Pallas ideo, quia ex solius monadis fetu et multi-

1 monas P   2 par* (fuit f) B   sed] l& B   7 eā
 frustra P   8 nata B   11 grū in ras. in B   12 contineat P
 13 mona B   reperies P   posse referri P   16 andē in ani-
 mande in ras. in B   20 optineat B   21 copiā B   22 ter-
 remordeat B   23 coniunctione P, cōiunctioē (iunt in ras.,
 c̄ add. man. alt.) B   26 oppinio corr. ex optineo in B
 27 ex se parit] ex parte B   30 fetu B

plicatione processit, sicut Minerua sola ex uno parente
 12 nata perhibetur. senarius uero, qui cum uno con-
 iunctus septenarium facit, uariae ac multiplicis
 religionis et potentiae est: primum quod solus ex
 omnibus numeris, qui intra decem sunt, de suis 5
 13 partibus constat. habet enim medietatem et tertiam
 partem et sextam partem et est medietas tria, tertia
 pars duo, sexta pars unum, quae omnia simul sex
 faciunt. habet et alia suae uenerationis iudicia, sed
 ne longior faciat sermo fastidium, unum ex omnibus 10
 eius officium persequemur, quod ideo praetulimus, quia
 hoc commemorato non senarii tantum sed et septenarii
 14 pariter dignitas adstruetur. humano partui frequen-
 tiorem usum nouem mensium certo numerorum mo-
 dulamine natura constituit, sed ratio sub adsciti 15
 senarii numeri multiplicatione procedens etiam septem
 15 menses compulit usurpari. quam breuiter absoluteque
 dicemus. duos esse primos omnium numerorum cubos,
 id est a pari octo ab impari uiginti septem et esse
 imparem marem, parem feminam superius expressimus. 20
 horum uterque si per senarium numerum multiplicetur,
 efficiunt dierum numerum, qui septem mensibus ex-
 16 plicantur. coeant enim numeri, mas ille qui memo-
 ratur et femina, octo scilicet et uiginti septem, pariunt
 ex se quinque et triginta: haec sexies multiplicata 25
 creant decem et ducentos, qui numerus dierum mensem
 septimum claudit. ita est ergo natura fecundus hic
 numerus, ut primam humani partus perfectionem quasi
 17 arbiter quidam maturitatis absoluat. discretio uero sexus
 futuri sicut Hippocrates refert sic in utero dinoscitur. 30
 aut enim septuagesimo aut nonagesimo die conceptus
 mouetur. dies ergo motus quicumque fuerit, de duobus
 ter multiplicatus aut septimum aut nonum explicat

6 meditatē B   11 officiū ** P   13 adstruetur B   15
 f& B   asciti P   18 cybot P   19 imparē B   20 feminē P'
 26 nuīs (h. e. numeris) B   29 maturitatem P'   30 hipo-
 chrates P, ypocrates B   32 fuerit om. P

mensem. haec de prima septenarii copulatione libata 18
 sint. secunda de duobus et quinque est. ex his dyas,
 quia post monada prima est, primus est numerus.
 haec ab illa omnipotentia solitaria in corporis in-
 5 tellegibilis lineam prima defluxit, ideo et ad uagas
 stellarum et luminum sphaeras refertur, quia hae
 quoque ab illa, quae ἀπλανής dicitur, in numerum
 scissae et in uarii motus contrarietatem retortae sunt.
 hic ergo numerus cum quinario aptissime iungitur,
 10 cum hic ad errantes, ut diximus, ad caeli zonas ille
 referatur, sed ille ratione scissionis, hic numero. illa 19
 uero quinario numero proprietates excepta potentiae
 ultra ceteras eminentis euenit, quod solus omnia,
 quaeque sunt quaeque uidentur esse, complexus est.
 15 esse autem dicimus intellegibilia, uideri esse corporalia
 omnia, seu diuinum corpus habeant seu caducum.
 hic ergo numerus simul omnia et supera et subiecta
 designat. aut enim deus summus est aut mens ex eo 20
 nata, in qua rerum species continentur, aut mundi
 20 anima, quae animarum omnium fons est, aut caelestia
 sunt usque ad nos aut terrena natura est, et sic
 quinaris rerum omnium numerus impletur. de se- 21
 cunda septenarii numeri coniunctione dicta haec pro
 affectatae breuitatis necessitate sufficiunt; tertia est de
 25 tribus et quattuor, quae quantum ualeat reuoluamus.
 geometrici corporis ab impari prima planities in 22
 tribus lineis constat, his enim trigonalis forma con-
 cluditur, a pari uero prima in quattuor inuenitur.
 item scimus secundum Platonem id est secundum 23
 30 ipsius ueritatis arcanum illa forti inter se uinculo con-

3 monadem P numeris B' 4 intellegilib; B 6 sphaeras B
 e corr. in hę in B 7 aplanef PB 9 hic ergo dial | nūf B
 10 caelis P' honaf B' 11 scissionef P' 14 complexuf P
 15 esse ante autem corr. ut uid. ex est in B 17 & omnia P'
 23 dista P' 24 affatate B' ad sufficiunt add. t ant p
 25 et 28 quatuor P 26 geometricif P' impari B 30 colli-
 gari B

ligari, quibus interiecta medietas praestat uinculi
firmitatem. cum uero medietas ipsa geminatur, ea,
quae extrema sunt, non tenaciter tantum sed etiam
insolubiliter uinciuntur. primo ergo ternario contigit
numero, ut inter duo summa medium, quo uinciretur
acciperet, quaternarius uero duas medietates primus
24 omnium nactus est. quas ab hoc numero deus mun-
danae molis artifex conditorque mutuatus insolubili
inter se uinculo elementa deuinxit, sicut in Timaeo
Platonis adsertum est, non aliter tam controuersa sibi
ac repugnantia et naturae communionem abnuentia
permisceri, terram dico et ignem potuisse et per tam
iugabilem competentiam foederari, nisi duobus mediis
25 aeris et aquae nexibus uincirentur. ita enim elementa
inter se diuersissima opifex tamen deus ordinis oppor-
tunitate conexuit, ut facile iungerentur. nam cum
binae essent in singulis qualitates, talem uni cuique
de duabus alteram dedit, ut in eo, cui adhaereret,
26 cognatam sibi et similem repperiret. terra est sicca
et frigida, aqua uero frigida et humecta est. haec
duo elementa licet sibi per siccum humectumque con-
traria sint, per frigidum tamen commune iunguntur.
aer humectus et calidus est et, cum aquae frigidae
contrarius sit calore, conciliatione tamen socii co-
pulatur humoris. super hunc ignis cum sit calidus et
siccus, humorem quidem aeris respuit siccitate, sed
27 conecitur per societatem caloris. et ita fit, ut singula
quaeque elementorum duo sibi hinc inde uicina singulis
qualitatibus uelut quibusdam amplectantur ulnis, aqua
terram frigore, aerem sibi nectit humore; aer aquae 30

1 uinculi *ni fallor P'* 3 &ia | solubiliter *P* 4 con-
tingit *B* 5 summa *in ras. in B* 9 timeo *PB* 10 adsertum *B*
12 permisceri *corr. in permisceri (supra add. † permisceri) B*
et *om. P* 13 foederari *corr. in foederari in B* 18 duobus
PB altera *B* herer & *B* 20 umecta *P'* 21 umectū-
que *P'*, tūq; *in humectūq; in ras. in B* 23 umectus *P'*
calidus *P* 25 umoris *P'* 26 umore *P'* 30 umore *P'*

humecto simili et igni calore sociatur; ignis aeri
 miscetur ut calido, terrae iungitur siccitate; terra
 ignem sicco patitur, aquam frigore non respuit. haec 28
 tamen uarietas uinculorum, si elementa duo forent, nihil
 5 inter ipsa firmitatis habuisset; si tria, minus quidem
 ualido, aliquo tamen nexu uincienda nodaret, inter
 quattuor uero insolubilis conligatio est, cum duae
 summitates duabus interiectionibus uinciuntur, quod
 erit manifestius, si in medio posuerimus ipsam con-
 10 tinentiam sensus de Timaeo Platonis excerptam. diuini 29
 decoris inquit ratio postulabat talem fieri
 mundum, qui et uisum pateretur et tactum.
 constabat autem, neque uideri aliquid posse
 sine ignis beneficio, neque tangi sine solido,
 15 et solidum nihil esse sine terra. unde omne 30
 mundi corpus de igne et terra instituere fabri-
 cator incipiens uidit duo conuenire sine medio
 colligante non posse, et hoc esse optimum uin-
 culum, quod et se pariter et a se liganda de-
 20 uinciat, unam uero interiectionem tunc solum
 posse sufficere, cum superficies sine altitudine
 uincienda est, at ubi artanda uinculis est alta
 dimensio, nodum nisi gemina interiectione
 non coniecti. inde aerem et aquam inter 31
 25 ignem terramque contexuit, et ita per om-
 nia una et sibi conueniens iugabilis com-
 petentia cucurrit elementorum diuersitatem
 ipsa differentiarum aequalitate consocians.
 nam quantum interest inter aquam et aerem causa 32

1 umecto P, humecto p, † humore supra add. p, humec-
 tof B similiter B 4 si] sic B foref B' 5 haberent B
 7 quattuor P conligatiest P', colligationem cum B 8 uin-
 cuntur qui B' 10 timeo PB exceptam P 13 aliquit B
 16 mundi omne P 17 incipies P' duof B 22 at] Ad B
 23 ad nodū add. † nondū p 24 connecti P' 26 c̄ptentia B
 27 occurrit P 29 Nam quantum praeter N in ras. in B
 causā B'

densitatis et ponderis, tantundem inter aerem et ignem
 est, et rursus quod interest inter aerem et aquam
 causa leuitatis et raritatis hoc interest inter aquam
 et terram, item quod interest inter terram et aquam
 causa densitatis et ponderis, hoc interest inter aquam 5
 et aerem, et quod inter aquam et aerem, hoc inter
 aerem et ignem, et contra quod interest inter ignem
 et aerem tenuitatis leuitatisque causa, hoc inter aerem
 et aquam est, et quod est inter aerem et aquam,
 33 hoc inter aquam intellegitur et terram. nec solum 10
 sibi uicina et cohaerentia comparantur sed eadem
 alternis saltibus custoditur aequalitas, nam quod est
 terra ad aerem, hoc est aqua ad ignem et quotiens
 uerteris, eandem repperies iugabilem competentiam:
 ita ex ipso, quo inter se sunt aequabiliter diuersa 15
 34 sociantur. haec eo dicta sunt, ut aperta ratione con-
 staret, neque planitiem sine tribus neque soliditatem
 sine quattuor posse uinciri. ergo septenarius numerus
 geminam uim optinet uinciendi, quia ambae partes
 eius uincula prima sortitae sunt, ternarius cum una 20
 medietate, quaternarius cum duabus. hinc in alio
 loco eiusdem somnii Cicero de septenario dicit, qui
 35 numerus rerum omnium fere nodus est. item
 omnia corpora aut mathematica sunt alumna geo-
 metriae aut talia, quae uisum tactumue patiantur. 25
 horum priora tribus incrementorum gradibus constant.
 aut enim linea eicitur ex puncto, aut ex linea super-
 ficies aut ex planitie soliditas. altera uero corpora
 quattuor elementorum conlato tenore in robur sub-
 stantiae corpulentae)concordi concretionem coalescunt. 30
 36 nec non omnium corporum tres sunt dimensiones,

1 tandūdē B   11 cōparan̄ B   14 ueterif P'   reperiēf P'
 cōpetentiā B   15 aequaliter PB   16 cōstret B   17 planitie B
 18 quattuor P   septenariū P'   20 ternariū B'
 22 septerio P'   25 intactūue ut uid. P'   patiuntur B'
 26 constat B'   27 eiciuntur B'   29 et p. 503. 2 et 3 quattuor P
 29 collato B   fenore PB, † tenore add. p

longitudo latitudo profunditas: termini adnumerato
 effectu ultimo quattuor, punctum linea superficies et
 ipsa soliditas. item cum quattuor sint elementa ex
 quibus constant corpora: terra aqua aer et ignis,
 5 tribus sine dubio interstitiis separantur. quorum unum
 est a terra usque ad aquam, ab aqua usque ad aerem
 sequens, tertium ab aere usque ad ignem. et a terra 37
 quidem usque ad aquam spatium Necessitas a
 physicis dicitur, quia uincere et solidare creditur, quod
 10 est in corporibus lutulentum, unde Homericus censor
 cum Graecis inprecaretur uos omnes inquit in terram
 et aquam resoluamini, in id dicens, quod est in
 natura humana turbidum, quo facta est homini prima
 concretio. illud uero quod est inter aquam et aerem 38
 15 Harmonia dicitur, id est apta et consonans con-
 uenientia, quia hoc spatium est, quod superioribus
 inferiora conciliat et facit dissona conuenire. inter 39
 aerem uero et ignem Oboedientia dicitur, quia sicut
 lutulenta et graua superioribus necessitate iunguntur,
 20 ita superiora lutulentis oboedientia copulantur har-
 monia media coniunctionem utriusque praestante. ex 40
 quattuor igitur elementis et tribus eorum interstitiis
absolutionem corporum constare manifestum est. ergo
 hi duo numeri, tria dico et quattuor, tam multiplici
 25 inter se cognationis necessitate sociati efficiendis utris-
 que corporibus consensu ministri foederis obsecuntur.
 nec solum explicandis corporibus hi duo numeri con- 41
 latium praestant fauorem, sed quaternarium quidem

2 ante punctum *add.* sunt *B*   3 ita *in soliditas in ras.*
in B   cum *om. B'*   4 constat *P'*   9 ficit *B*   10 homericum
ni fallor B'   scil. *Menelaus II. VII 99 cf. Bentleyus*
(Mus. Rhen. 188, 325)   13 quod facta *PB*   15 armonia *PB*
 16 quod *om. B*   18 oboedientia *P*, obedientia *B*   20 oboe-
 dientia *P*: obedientia *B*   armonia *PB*   21 utrisque *P*
 22 et 24 quatuor *P*   23 cōstrare *B*   26 fēderis *B*   obse-
 quantur *P*   27 explicandis — 28 quaternarium *in ras. in B*
 27 collatiuū *B*

Pythagorei, quem τετρακτύν uocant, adeo quasi ad perfectionem animae pertinentem inter arcana uenerantur, ut ex eo et iuris iurandi religionem sibi fecerint

οὐ μὰ τὸν ἀμετέρα ψυχῆ παραδόντα τετρακτύν.

per qui nostrae animae numerum dedit ipse quaternum.

- 42 ternarius uero adsignat animam tribus suis partibus absolutam, quarum prima est ratio, quam λογιστικόν appellant, secunda animositas, quam θυμικόν uocant, 43 tertia cupiditas, quae ἐπιθυμητικόν nuncupatur. item nullus sapientum animam ex symphoniis quoque musicis constituisse dubitauit. inter has non paruae potentiae est, quae dicitur διὰ πασῶν. haec constat ex duabus, id est διὰ τεσσάρων et διὰ πέντε, fit autem διὰ πέντε ex hemiolio, et fit διὰ τεσσάρων ex epitrito, et est primus hemiolius tria, et primus epitritus quattuor. quod quale sit suo loco planius ex- 44 sequemur. ergo ex his duobus numeris constat διὰ τεσσάρων et διὰ πέντε. ex quibus διὰ πασῶν symphonia generatur, unde Vergilius nullius disciplinae expers plene et per omnia beatos exprimere uolens ait o terque quaterque beati.

22 Verg. Aen. I 94

1 pytagorei B ΤΕΤΡΑΚΤΥΗ P, ΤΕΤΡΑΚΤΙΝ B 3 religionem P' 4 ΑΜΕΤΕΡΑ B ΨΥΧΑΙ·ΤΙΑΡΑΤΟΝΤΑ· P, ΥΨΧΑΙ ΠΑΡΑΑΟΝΤΑ B ΤΕΤΡΑΡΚΤΙΝ B 5 quis B', . s. n's add. b ipse B: eē P, cetera uersiculi uerba ut in textu sunt in BP leguntur: 'nescio cuius nugatoris' esse dixit Gronouius, mihi non magis nugatoria uidentur quam ceterae ineptiae 7 assignat B 8 logisticon PB 9 thimicon PB 10 epythymeticon P, epytimetic B 11 animal B' siphonul B 12 si in musicis in ras. trium litt. in B 13 et 19 diapason PB 14 dia tefaron P, dia tessiron corr. ex diateffiron B dia pente bis PB 15 emiolo PB' dia tessaron P, diateffaron B 16 emiolum B 17 exequemur B 18 diateffaron P, diateffe | faron B 19 diapente PB symphonia B 21 erf in expers in ras. in B

haec de partibus septenarii numeri sectantes com- 45
 pendia diximus. de ipso quoque pauca dicemus. hic
 numerus *ἑπτὰς* nunc uocatur antiquato usu primae
 litterae, apud ueteres enim *σεπτὰς* uocitabatur, quod
 5 Graeco nomine testabatur uenerationem debitam
 numero. nam primo omnium hoc numero anima
 mundana generata est, sicut Timaeus Platonis edo-
 cuit. monade enim in uertice locata terni numeri ab 46
 eadem ex utraque parte fluxerunt, ab hac pares, ab
 10 illa impares, id est post monadem a parte altera duo,
 inde quattuor, deinde octo, ab altera uero parte tria,
 deinde nouem, et inde uiginti septem, et ex his
 numeris facta contextio generationem animae imperio
 creatoris effecit. non parua ergo hinc potentia numeri 47
 15 huius ostenditur, quia mundanae animae origo septem
 finibus continetur, septem quoque uagantium sphae-
 rarum ordinem illi stelliferae et omnes continenti
 subiecit artifex fabricatoris prouidentia, quae et supe-
 rioris rapidis motibus obuiarent et inferiora omnia
 20 gubernarent. lunam quoque quasi ex illis septimam 48
 numerus septenarius mouet, cursumque eius ipse
 dispensat. quod cum multis modis probetur, ab hoc
 incipiat ostendi. luna octo et uiginti prope diebus 49
 25 totius zodiaci ambitum conficit. nam etsi per tri-
 ginta dies ad solem, a quo profecta est remeat, solos
 tamen fere uiginti octo in tota zodiaci circumitione
 consumit, reliquis solem, qui de loco, in quo eum
 reliquit, accesserat comprehendit. sol enim unum de 50
 30 ergo sole in prima parte arietis constituto ab ipsius,

1 haec cū de B   2 dixerimus B   quoque *deletum in B*
 3 eptas PB   nunc in ras. in P: uid. fuisse non ufus P'
 4 septas PB   6 hominum ut uid. B'   7 platonis timeus B
 e in edocuit in ras. in B   12 ex * his (fuit e in ras.) B
 16 spera B   18 superiori p   21 numeris B   26 XXVIII
 B   29 duocim B'   30 solem B   arietis P   constitu-
 tum B

ut ita dicam, orbe emersisse lunam, quod eam nasci uocamus: haec post uiginti septem dies et horas fere octo ad primam partem arietis redit, sed illic non inuenit solem, interea enim et ipse progressionis suae lege ulterius accessit, et ideo ipsa necdum putatur eo, unde profecta fuerat, reuertisse, quia oculi nostri tunc non a prima parte arietis sed a sole eam senserant processisse: hunc ergo diebus reliquis, id est duobus plus minusue, consequitur, et tunc orbi eius denuo succedens ac denuo inde procedens rursus dicitur nasci. inde fere numquam in eodem signo bis continuo nascitur nisi in geminis, ubi hoc non numquam euenit, quia dies in eo sol duos supra triginta altitudine signi morante consumit, rarissimo in aliis, si circa primam signi partem a sole procedat. huius ergo uiginti octo dierum numeri septenarius origo est. nam si ab uno usque ad septem quantum singuli numeri exprimunt, tantum antecedentibus addendo procedas, inuenies uiginti octo nata de septem. hunc etiam numerum, qui in quater septenos aequa sorte digeritur, ad totam zodiaci latitudinem emetiendam remetiendamque consumit. nam septem diebus ab extremitate septentrionalis orae oblique per latum meando ad medietatem latitudinis peruenit, qui locus appellatur eclipticus, septem sequentibus a medio ad imum australe delabitur, septem aliis rursus ad medium obliquata conscendit, ultimis septem septentrionali redditur summitati. ita isdem quater septenis diebus

1 orbem *B* 2 post** uiginti octo et *P*, post uiginti dies octo et *B* 3 horaf fere septē *PB* 4 inuenies *B* 5 fuerit *B*
 6 senferat *B* 7 hunc] hec *B* 8 signo *B'* 9 minif in
 10 gemini in ras. in *B* non om. *B'* 11 ue in euenit in ras.
 12 in *B* 13 consummit *B'* rarifimo *P* 14 procedanf *B'*
 15 na (ante de) *P*, sci add. *p*, nata corr. ex natam *B* 16 quater
 17 corr. ex quater in *B* 18 zodiaci* *P* emtiendam remtien-
 19 damque (remediendamq; *P*) *B'* 20 horę *B* 21 loco *B*
 22 eclý in eclýpticuf in ras. in *P* 23 septem & aluf *B*
 24 hifdem *B*

omnem zodiaci et longitudinem et latitudinem circum
 perque discurrit. similibus quoque dispensationibus 54
 hebdomadam luminis sui uices sempiterna lege uariando
 disponit. primis enim septem usque ad medietatem
 5 uelut diuisi orbis excrescit, et διχότομος tunc uocatur,
 secundis orbem totum renascentes ignes colligendo
 iam complet et plena tunc dicitur, tertiis διχότομος
 rursus efficitur, cum ad medietatem decrescendo con-
 trahitur, quartis ultima luminis sui diminutione tenua-
 10 tur. septem quoque permutationibus, quas φάσεις 55
 uocant, toto mense distinguitur: cum nascitur, cum
 fit διχότομος, et cum fit ἀμφίκυρτος, cum plena, et
 rursus ἀμφίκυρτος, ac denuo διχότομος, et cum ad
 nos luminis uniuersitate priuatur. ἀμφίκυρτος est 56
 15 autem, cum supra diametrum dichotomi antequam
 orbis conclusione cingatur, uel de orbe iam minuens
 inter medietatem ac plenitudinem insuper mediam 57
 luminis curuat eminentiam. sol quoque ipse, de quo
 uitam omnia mutuuntur, septimo signo uices suas
 20 uariat. nam a solstitio hiemali ad aestiuum solstitium
 septimo peruenit signo et a tropico uerno usque ad
 autumnale tropicum septimi signi peragratione per-
 ducitur. tres quoque conuersiones lucis aetheriae per 58
 hunc numerum constant. est autem prima maxima,
 25 secunda media, minima est tertia. et maxima est
 anni secundum solem, media mensis secundum lunam,
 minima diei secundum ortum et occasum. est uero 59

1 so deletum ante zodiaci in B 2 Bentleyus (Mus. Rhen.
 1881, 325) laudat Vergilii Georg. I 245 3 ebdomadū P, epdo-
 madū B' sempiterna B' 5 dichotonof corr. in dichotomof B,
 dichotomof P: lunae figuras margini codicis P deinceps appictas
 omisi 6 Bentleyus (l. l.) Verg. Georg. I 427 laudat 8 dicho-
 tomof B 9 sui *imminutione P, sui dimmuntione B' 10
 falsif PB 12 dichotomof cū fit BP bis AMphicyrtof P,
 AΘPῆΥCΥRTOC (deletis quae priori praecedunt AΘPLI) B
 13 dichotomof PB & cū annof B' 14 amphicyrtof P,
 Amphifirtof B 16 uel om. P 20 hemali B' solstitium
 om. P 22 signi om. P 25 media om. P'

una quaeque conuersio quadripertita, et ita constat septenarius numerus, id est ex tribus generibus conuersionum et ex quattuor modis, quibus una quaeque conuertitur. hi sunt autem quattuor modi: fit enim prima humida, deinde calida, inde sicca et ad ultimum 50 frigida. et maxima conuersio, id est anni humida, est uerno tempore, calida aestiuo, sicca autumnno, frigida per hiemem. media autem conuersio mensis per lunam ita fit, ut prima sit hebdomas humida, quia nascens luna humorem adsolet concitare, secunda 10 calida adolescente in eadem luce de solis aspectu, tertia sicca quasi plus ab ortu remota, quarta frigida deficiente iam lumine. tertia uero conuersio, quae est diei secundum ortum et occasum, ita disponitur, quod humida sit usque ad primam de quattuor partibus partem diei, calida usque ad secundam, sicca 15 usque ad tertiam, quarta iam frigida. oceanus quoque in incremento suo hunc numerum tenet. nam primo nascentis lunae die fit copiosior solito, minuitur paulisper secundo, minoremque eum uidet tertius quam 20 secundus et ita decrescendo ad diem septimum peruenit. rursus octauus dies manet septimo par, et nonus fit similis sexto, decimus quinto, et undecimus fit quarto par, tertioque duodecimus, et tertius decimus similis fit secundo, quartus decimus primo. tertia uero 25 hebdomas eadem facit quae prima, quarta eadem quae secunda. hic denique est numerus, qui hominem

1 quadripartita *P* et corr. ex quadraptita *B* 2 septenarius *P*
 numerus *B'* generibus *om.* *P* conuersionum *B'* 3 quattuor *P*
 6 umida *P* 7 uernaest *P* automno *P'* 8 frigidam per
 ignem iemem corr. in frigida per hiemem in *B* prior *f* in
 mensis in ras. in *P* 9 hebdomas *B* umida *P'* 10 nascent
P, nascent *B'* umorem *P'* adsolet *B* 11 in ea iam luce *P*
 sole *B* aspectus *P'* 12 ortu *B* 14 umida *P'* 17 Oceana-
 rius *B* 21 decrescendo * (fuit ut uid. $\varnothing$) *P* 22 rufus *P'*
 23 et post quinto *om.* *B* 24 pars *B'* et *om.* *B*, deinde
 tertius * uel decimus *P* 26 hebdomas *P*, hebdomas *B* facit *om.* *P*
 27 numerus *B'*, numerus $\bar{e}$ *P*

concipi formari edi uiuere ali ac per omnes aetatum
 gradus tradi senectae atque omnino constare facit.
 nam ut illud taceamus, quod uterum nulla ui seminis
 occupatum hoc dierum numero natura constituit uelut
 5 decreto exonerandae mulieris uetigali mense redeunte
 purgari, hoc tamen praetereundum non est, quia semen,
 quod post iactum sui intra horas septem non fuerit
 in effusionem relapsum, haesisse in uitam pronuntiatur.
 uerum semine semel intra formandi hominis monetam 63
 10 locato hoc primum artifex natura molitur, ut die
 septimo folliculum genuinum circumdet humori ex
 membrana tam tenui, qualis in ouo ab exteriori testa
 clauditur et intra se claudit liquorem. hoc cum a 64
 15 physicis deprehensum sit, HIPPOCRATES quoque ipse,
 qui tam fallere quam falli nescit, experimenti certus
 adseruit, referens in LIBRO, qui DE NATURA PVERI
 inscribitur, tale seminis receptaculum de utero eius
 eiectum, quam septimo post conceptum die intellexerat.
 mulierem enim semine non effuso ne grauida maneret,
 20 orantem imperauerat saltibus concitari, aitque septimo
 die saltum septimum eiciendo cum tali folliculo,
 qualem supra rettulimus, suffecisse conceptui. haec
 Hippocrates. STRATON Peripateticus et DIOCLES 65
 Carystius per septenos dies concepti corporis fabricam
 25 hac obseruatione dispensant, ut hebdomade secunda
 credant guttas sanguinis in superficie folliculi, de quo
 diximus, apparere, tertia demergi eas introrsum ad
 ipsum conceptionis humorem, quarta humorem ipsum

16 p. 236, l. 24 ed. Francof.

1 concipitur *ni fallor* P'   4 nuoz B   12 membra nata
 tenui B'   uuo B'   14 phificif B   16 afferuit B .   18
 quale B, quā P, † quale *add. p.*   20 impauerat B   21 saltū
 septimā P'   22 retulimus B'   23 hypocratef P, hypo-
 cratef B   Sraton B   24 caristiuf B   25 *post* dispensant
del. guttā sanguin| in B   ebdomade P, epdomade B   26 guttal
 P', guttā B'   27 dimergi B

coagulari, ut quiddam uelut inter carnem ac sanguinem
liquida adhuc soliditate conueniat, quinta uero interdum
fingi in ipsa substantia humoris humanam figuram
magnitudine quidem apis, sed ut in illa breuitate
66 membra omnia et designata totius corporis liniamta
consistant. ideo autem adiecimus interdum, quia
constat quotiens quinta hebdomade fingitur designatio
ista membrorum, mense septimo maturari partum.
cum autem nono mense absolutio futura est, si quidem
femina fabricatur, sexta hebdomade membra iam
67 diuidi: si masculus septima. post partum uero utrum
uicturum sit, quod effusum est, an in utero sic prae-
mortuum, ut tantum modo spirans nascatur, septima
hora discernit. ultra hunc enim horarum numerum,
quae praemortua nascuntur, aeris halitum ferre non
possunt: quem quisquis ultra septem horas sustinuerit,
intellegitur ad uitam creatus, nisi alter forte, qualis
68 perfectum potest, casus eripiat. item post dies septem
iactat reliquias umbilici, et post bis septem incipit ad
lumen uisus eius moueri, et post septies septem libere
iam et pupulas et totam faciem uertit ad motus sin-
69 gulos uidendorum. post septem uero menses dentes
incipiunt mandibulis emergere, et post bis septem
sedet sine casus timore: post ter septem sonus eius
in uerba prorumpit, et post quater septem non solum
stat firmiter sed et incedit: post quinquies septem
70 incipit lac nutricis horrescere, nisi forte ad patientiam
longioris usus continuata consuetudine protrahatur.
post annos septem dentes, qui primi emerferant, aliis
aptioribus ad cibum solidum nascentibus cedunt,
eodemque anno [id est septimo] plene absoluitur
integritas loquendi: unde et septem uocales literae a

3 umoris *P'*   4 magnitudinē *B*   set *B'*   5 membra *P*
7 ebdomade *P*, epdomade *B*   10 ebdomade *PB*   iam om. *P*
12 utu *P'*   15 alitum *PB*   19 post iactat del. in in *B*
26 post stat del. in in *B*   30 cybū *P*   31 id est septimo
deleui

natura dicuntur inuentae, licet Latinitas easdem modo longas modo breues pronuntiando quinque pro septem tenere maluerit, apud quos tamen, si sonos uocalium non apices numeraueris, similiter septem sunt. post 71
 5 annos autem bis septem ipsa aetatis necessitate pubescit. tunc enim moueri incipit uis generationis in masculis et purgatio feminarum. ideo et tutela puerili quasi uirile iam robur absoluitur: de qua tamen feminae propter uotorum festinationem maturius biennio legibus
 10 liberantur. post ter septenos annos genas flore uestit 72
 iuuenta, idemque annus finem in longum crescendi facit: et quarta annorum hebdomas impleta in latum quoque crescere ultra iam prohibet. quinta omne 73
 uirium, quantae inesse uni cuique possunt, complet
 15 augmentum, nulloque modo iam potest quisquam se fortior fieri. inter pugiles denique haec consuetudo seruatur, ut, quos iam coronauere uictoriae, nihil in se amplius in incremento uirium sperent, qui uero expertes huius gloriae usque illo manserunt, a pro-
 20 fessione discedant. sexies uero septeni anni seruant 74
 uires ante collectas, nec diminutionem nisi ex accidenti euenire patiuntur. sed a sexta usque ad septimam septimanam fit quidem diminutio sed occulta, et quae detrimentum suum aperta defectione non prodat. ideo
 25 non nullarum rerum publicarum hic mos est, ut post sextam ad militiam nemo cogatur, in pluribus datur remissio iusta post septimam. notandum uero, quod, 75
 cum numerus septem se multiplicat, facit aetatem, quae proprie perfecta et habetur et dicitur, adeo ut

1 licet natiuitas easdem B   3 malueſ (h. e. maluerunt) B
 tamet (in ras.) corr. in tameti in B, deinde sonus P   7 tu-
 tela puerib; B   10 flore genis P   12 hebdomas PB   im-
 pleta B   14 complet P   15 amentū P'   18 de se PB
 20 uero septē P   seruant B   21 di*minutionē P   22 pa-
 tantur P, deinde S & B   a septimā P'   23 demuntial B
 25 re|publicarum B   26 nemogatur P'   27 remissio P'
 septima B'   28 multiplicati sunt facit P'

illius aetatis homo — utpote qui perfectionem et ad-
 tigerit iam et necdum praeterierit — et consilio aptus
 76 sit nec ab exercitio uirium alienus habeatur. cum
 uero decas, qui et ipse perfectissimus numerus est,
 perfecto numero, id est ἐπτάδι, iungitur, ut aut decies
 septeni aut septies deni computentur anni, haec a
 physicis creditur meta uiuendi, et hoc uitae humanae
 perfectum spatium terminatur. quod si quis excesserit,
 ab omni officio uacuus soli exercitio sapientiae uacat,
 et omnem usum sui in suadendo habet, aliorum
 munerum uacatione reuerendus: a septima enim usque
 ad decimam septimanam pro captu uirium, quae adhuc
 77 singulis perseuerant, uariantur officia. idem numerus
 totius corporis membra disponit. septem sunt enim
 intra hominem, quae a Graecis nigra membra
 uocitantur, lingua cor pulmo iecur lien, renes duo, et
 septem alia cum uenis ac meatibus, quae adiacent
 singulis, ad cibum et spiritum accipiendum reddend-
 dumque sunt deputata, guttur stomachus aluus uesica
 et intestina principalia tria: quorum unum dissipatum
 uocatur, quod uentrem et cetera intestina secernit:
 alterum medium, quod Graeci μεσέντερον dicunt:
 tertium, quod ueteres hiram uocarunt, habeturque
 praecipuum intestinorum omnium, et cibi retrimenta
 78 deducit. de spiritu autem et cibo, quibus accipiendis,
 ut relatum est, atque reddendis membra, quae diximus,
 cum meatibus sibi adiacentibus obsecuntur, hoc ob-
 seruatum est, quod sine haustu spiritus ultra horas
 septem, sine cibo ultra totidem dies uita non durat.

1 attingerit B   5 eptadi PB   6 computentur P
 7 phisicis B   8 terminatur quisquis | excesserit B   9 sapientia B
 11 numerum B   ante uacatione deleta c in B   12 ad demā P'
 14 mēbra P   15 grēcif* P   18 accipien* dū P
 19 uessica B   20 uñ (h. e. unus) B   21 uentre B
 22 mesenteron PB, deinde uocant B   23 abeturq; P'   27 cibo* P
 27 obsequuntur PB   28 austu P, haustuf ni fallor B'   29 cibi PB

septem quoque sunt gradus in corpore, qui dimen- 79
 sionem altitudinis ab imo in superficiem complent,
 medulla os neruus uena arteria caro cutis. haec de
 interioribus. in aperto quoque septem sunt corporis 80
 5 partes, caput pectus manus pedesque et pudendum.
 item quae diuiduntur, non nisi septem compagibus
 iuncta sunt: ut in manibus est humerus brachium
 cubitus uola et digitorum modi terni, in pedibus uero
 femur genu tibia pes ipse, sub quo uola est, et digi-
 10 torum similiter nodi terni. et quia sensus eorumque 81
 ministeria natura in capite uelut in arce constituit,
 septem foraminibus sensuum celebrantur officia, id est
 oris ac deinde oculorum narium et aurium binis, unde
 non inmerito hic numerus, totius fabricae dispensator
 15 et dominus, aegris quoque corporibus periculum sani-
 tatemue denuntiat. immo ideo et septem motibus
 omne corpus agitur: aut enim accessio est aut
 in laeuam dextramue deflexio aut sursum quis seu
 deorsum mouetur aut in orbem rotatur. tot uirtutibus 82
 20 insignitus septenarius, quas uel de partibus suis
 mutuatur uel totus exercet, iure plenus et habetur et
 dicitur. et absoluta, ut arbitror, ratione iam constitit,
 cur diuersis ex causis octo et septem pleni uocentur.
 sensus áutem hic est: cum aetas tua quinquagesimum 83
 25 et sextum annum compleuerit, quae summa tibi fatalis
 erit, spes quidem salutis publicae te uidebit, et pro
 remediis communis bonorum omnium status uirtutibus
 < tuis dictatura debebitur, sed si euaseris insidias pro-
 pinquorum. nam per septenos octies solis an-
 30 fractus reditusque quinquaginta et sex significat
 annos, anfractum solis et reditum annum uocans:

1 sunt quoque *P*   2 ab ** imo *P*   3 & ante medulla
 del. in *B*   neuuf *B'*   4 interioribus *B*   6 compagibus *P*
 7 est numerus *B*   17 omnem *B*   18 aut rursum *B*   seu
 corr. ex se in *B*   21 mutatur *P'*   25 c̄pleuerat *B*   28 s̄ & *B*
 euaserit *P'*   p̄pinquor̄ *B'*   29 * octies *P*   anfractus ut
 uid. *B'*

anfractum propter zodiaci ambitum, reditum, quia eadem signa per annos singulos certa lege metitur.

VII Hic quidam mirantur, quid sibi uelit ista dubitatio, si effugeris, quasi potuerit diuina anima et olim caelo reddita atque hic maxime scientiam futuri professa nescire, possitne nepos suus an non possit euadere: sed non aduertunt, hanc habere legem omnia uel signa uel somnia, ut de aduersis oblique aut de-
2 nuntient aut minentur aut moneant. et ideo quaedam cauendo transimus, alia exorando et litando uitantur: alia sunt ineluctabilia, quae nulla arte, nullo auertuntur ingenio. nam ubi admonitio est, uigilantia cautionis euaditur: quod adportant minae, litatio propitiationis
3 auertit: numquam denuntiata uanescunt. hic subicies: unde igitur ista discernimus, ut possit cauendumne an
exorandum an uero patiendum sit deprehendi? sed praesentis operis fuerit insinuare, qualis soleat in diuinationibus affectata confusio, ut desinas de inserta uelut dubitatione mirari: ceterum in suo quoque opere artificis erit signa quaerere, quibus ista discernat, si
hoc uis diuina non impedit; nam illud:

prohibent nam cetera Parcae
scire,

Maronis est ex intima disciplinae profunditate sen-
4 tentia. diulgatis etiam docemur exemplis, quam
paene semper, cum praedicuntur futura, ita dubiis obseruantur, ut tamen diligens — nisi diuinitus, ut

---

22 Aen. III 379

---

6 *possit* * it ne (*in ras. uid fuisse c*) P 7 auertunt (tunt
in ras.) B' 8 auerfif P' 10 cauenda P' 11 alia ante
sunt om. B 12 ammonitio P'B 13 qui B', deinde appor-
tant B 14 denuntiata om. P' 15 cauendumue ut uid. B'
17 fuit B quale B 18 esse ante affectata add. B 19 uelut
om. B 21 impedit p

diximus, impeditur — subesse repperiat apprehendendae
 uestigia ueritatis, ut ecce Homericum somnium a
 Ioue, ut dicitur, missum ad conserendam futuro die
 cum hostibus manum sub aperta promissione uictoriae
 5 spem regis animauit: ille, uelut diuinum secutus
 oraculum commisso proelio amissis suorum plurimis
 uix aegreque in castra remeauit. num dicendum est
 10 deum mandasse mendacium? non ita est, sed quia
 illum casum Graecis fata decreuerant, latuit in uerbis
 somnii, quod animaduersum uel ad uere uincendum
 uel ad cauendum saltem potuisset instruere. habuit
 15 enim praeceptio, ut uniuersus produceretur exercitus,
 at ille sola pugnandi hortatione contentus non uidit,
 quid de producenda uniuersitate praeceptum sit,
 praetermissoque Achille, qui tunc recenti lacessitus
 iniuria ab armis cum suo milite feriabatur, rex pro-
 gressus in proelium et casum, qui debebatur, excepit,
 et absoluit somnium inuidia mentiendi non omnia
 de imperatis sequendo. parem obseruantiae diligentiam
 20 Homericæ per omnia perfectionis imitator Maro in
 talibus quoque rebus obtinuit. nam apud illum
 Aeneas ad regionem instruendo regno fataliter eli-
 gendam satis abundeque Delio instructus oraculo, in
 errorem tamen unius uerbi neglegentia relapsus est.
 25 non quidem fuerat locorum, quae petere deberet, nomen
 insertum, sed cum origo uetus parentum sequenda
 diceretur, fuit in uerbis, quod inter Cretam et Italiam,
 quae ipsius gentis auctores utraque produxerant, magis
 ostenderet et, quod aiunt, digito demonstraret Italiam.
 30 nam cum fuissent inde Teucer hinc Dardanus, uox

1 impeditur *P* reperiat *PB* apprehendendum *P'*
 2 ut *om.* *P'* 3 dierū cū *B'* 6 seruorum *PB* 7 est *om.* *P*
 7 mendacium *P* f& *B* 13 horatione *P'* 15 acille *P'*
 16 feriabatur *P'* 17 prelium *P'*, plū *B* 19 imperatis *B*
 21 optinuit *B* 24 ne*glegentia (*in ras. fuit c*) *P* 25 que
 pere *P'* 26 fet *B'* 28 quem *corr. in que in B* autoref *P'*,
 auctorem *B* 30 fuisset *B'* hin *P'*

sacra sic adloquendo: Dardanidae duri, aperte consulentibus Italiam, de qua Dardanus profectus esset, obiecit appellando eos parentis illius nomine, 9 cuius erat origo rectius eligenda. et hic certae quidem denuntiationis est, quod de Scipionis fine praedicitur, sed gratia conciliandae obscuritatis inserta dubitatio dicto famen, quod initio somnii continetur, absoluitur. nam cum dicitur circuitu naturali summam tibi fatalem confecerint, uitari hunc finem non posse pronuntiat. quod autem Scipioni reliquos uitae actus 10 sine offensa dubitandi per ordinem rettulit, et de sola morte similis uisus est ambigenti, haec ratio est, quod, siue dum humano uel maerori parcitur uel timori, seu quia utile est hoc maxime latere, pronius cetera oraculis quam uitae finis exprimitur, aut cum dicitur, 15 non sine aliqua obscuritate profertur.

VIII His aliqua ex parte tractatis progrediamur ad reliqua. sed quo sis Africane alacrior ad tutandam rem publicam, sic habeto. omnibus, qui patriam conseruarint adiuuerint auxerint, 20 certum esse in caelo definitum locum, ubi beati aeuo sempiterno fruuntur. nihil est enim illi principi deo, qui omnem mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius quam concilia coetusque hominum iure sociati, 25 quae ciuitates appellantur. earum rectores et 2 seruatores hinc profecti huc reuertuntur. bene et opportune, postquam de morte praedixit, mox praemia bonis post obitum speranda subiecit: quibus

1 Aen. III 94

1 ad loquenda *P*, alloquendo *B* 6 [& *B* 7 obfoluntur *P*
 8 nam] Illā *B* naturalī *P* 9 confecerit *P* 10 qui *ni*
fallor *B'* 11 oftenfa *B* retult *B* 12 heratio *P* 13
 merori *P*, memori *B* 19 habete *P* 24 uf *in* acceptus *in*
ras. in *B* 25 cetufq; *B* 28 praediximus *B* 29 boni *P*
 quibus *om.* *P'*

adeo a metu praedicti interitus cogitatio uiuentis erepta est, ut ad moriendi desiderium ultro animaretur maiestate promissae beatitudinis et caelestis habitaculi. sed de beatitate, quae debetur conseruatoribus patriae, 5 pauca dicenda sunt, ut postea locum omnem, quem hic tractandum recepimus, resoluamus. solae faciunt 3 uirtutes beatum, nullaque alia quisquam uia hoc nomen adipiscitur. unde qui aestimant nullis nisi philosophantibus inesse uirtutes, nullos praeter phi- 10 losophos beatos esse pronuntiant. agnitionem enim rerum diuinarum sapientiam proprie uocantes eos tantum modo dicunt esse sapientes, qui superna et acie mentis requirunt et quaerendi sagaci diligentia comprehendunt et, quantum uiuendi perspicuitas prae- 15 stat, imitantur: et in hoc sola esse aiunt exercitia uirtutum, quarum sic officia dispensant. prudentiae 4 esse mundum istum et omnia, quae in mundo insunt, diuinorum contemplatione despiciere omnemque animae cogitationem in sola diuina dirigere: temperantiae 20 omnia relinquere, in quantum natura patitur, quae corporis usus requirit: fortitudinis non terri animam a corpore quodam modo ductu philosophiae recedentem, nec altitudinem perfectae ad superna ascensionis horrere: iustitiae ad unam sibi huius propositi con- 25 sentire uiam unius cuiusque uirtutis obsequium. atque ita fit, ut secundum hoc tam rigidae definitionis abruptum rerum publicarum rectores beati esse non possint. sed PLOTINVS inter philosophiae professores 5 cum Platone princeps LIBRO DE VIRTUTIBVS gradus earum uera et naturali diuisionis ratione compositos 30 per ordinem digerit. quattuor sunt, inquit, quaternarum

1 interius P'   3 habitaculi B'   8 quia estimant P
 14 comprehendunt P   17 est B'   ante omnia erasa 1 in B
 20 oi in oia in ras. in B   21 usul reliquit B   non terreni B
 24 confitere P'   26 ut p, u P   27 re * publicarum (in ras.
 fuit x) B   30 cumpositos P   31 quatuor P

genera uirtutum. ex his primae politicae uocantur,
 secundae purgatoriae, tertiae animi iam purgati,
 6 quartae exemplares. et sunt politicae hominis, quia
 sociale animal est. his boni uiri rei publicae con-
 sulunt, urbes tuentur: his parentes uenerantur, liberos 5
 amant, proximos diligunt: his ciuium salutem guber-
 nant: his socios circumspicere prouidentia protegunt,
 iusta liberalitate deuinciunt: hisque

sui memores alios fecere merendo.

7 et est politici prudentiae ad rationis normam, quae 10
 cogitat quaeque agit, uniuersa dirigere ac nihil praeter
 rectum uelle uel facere, humanisque actibus tamquam
 diuinis arbitriis prouidere; prudentiae insunt ratio
 intellectus circumspicere prouidentia docilitas cautio:
 fortitudinis animum supra periculi metum agere, 15
 nihilque nisi turpia timere, tolerare fortiter uel ad-
 uersa uel prospera: fortitudo praestat magnanimitatem
 fiduciam securitatem magnificentiam constantiam tole-
 rantiam firmitatem: temperantiae nihil adpetere
 paenitendum, in nullo legem moderationis excedere, 20
 sub iugum rationis cupiditatem domare; temperantiam
 secuntur modestia uerecundia abstinentia castitas
 honestas moderatio parcitas sobrietas pudicitia:
 iustitiae seruare uni cuique, quod suum est, de
 iustitia ueniunt innocentia amicitia concordia pietas 25
 8 religio affectus humanitas. his uirtutibus uir bonus
 primum sui atque inde rei publicae rector efficitur,

9 Verg. Aen. VI 664

---

1 politicae P, ite in politicae in ras. in B 2 purgato-
 riae P' 3 politicae B 9 facere P' 10 ad politici add.
 .s. gn's b prudentia P, prudentia B 12 recte P uel
 om. P' 13 arbitrii P 16 tollerare B' 18 tolerantiam B'
 19 adpetere B 25 amicitia B' 27 rector P'

iuste ac prouide gubernans humana, non deserens. secundae, quas purgatorias uocant, hominis sunt, qui diuini capax est, solumque animum eius expediunt, qui decreuit se a corporis contagione purgare et quadam humanorum fuga solis se inserere diuinis. haec sunt otiosorum, qui a rerum publicarum actibus se sequestrant. harum quid singulae uelint, superius expressimus, cum de uirtutibus philosophantium diceremus, quas solas quidem aestimauerunt esse uirtutes. tertiae sunt purgati iam defaecatique animi, et ab omni mundi huius aspergine presse pureque detersi. illic prudentiae est diuina non quasi in electione praeferre sed sola nosse, et haec tamquam nihil sit aliud intueri: temperantiae terrenas cupiditates non reprimere sed penitus obliuisci: fortitudinis passiones ignorare, non uincere, ut nesciat irasci, cupiat nihil: iustitiae ita cum supera et diuina mente sociari, ut seruet perpetuum cum ea foedus imitando. quartae sunt, quae in ipsa diuina mente consistunt, quam diximus uocari, a quarum exemplo reliquae omnes per ordinem defluunt. nam si rerum aliarum, multo magis uirtutum ideas esse in mente credendum est. illic prudentia est mens ipsa diuina, temperantia, quod in se perpetua intentione conuersa est, fortitudo, quod semper idem est nec aliquando mutatur, iustitia, quod perenni lege a sempiterna operis sui continuatione non flectitur. haec sunt quaternarum quattuor genera uirtutum, quae praeter cetera maximam in passionibus habent differentiam sui. passiones autem, ut scimus, uocantur, quod homines

4 contagi^o tatione *P*, cogitatio^o *B* 5 haec *P* 6 se *om.* *B*
 7 sequestrant *B* qui *P'* 9 aestimauerant *P'* 10 defaeti^q;
corr. in defaectati^q; *in B* & * ab * *P* 11 depressi *P* 10
 lectione *P* 13 set *B* tam̄ (*h. e. tamen*) nihil *B* 16 cupi*
 at *P* 18 foedus *PB* 20 pl *in* exēplo *in ras.* 4 *litt. in B*
 23 ia *in* prudentia *in ras. in P* 24 est *om.* *P'* 26 per-
 henni *P* 27 quattuor *P* 30 omnes *B*

metuunt cupiuntque, dolent gaudentque.

has primae molliunt, secundae auferunt, tertiae ob-
 12 liniscuntur, in quartis nefas est nominari. si ergo hoc
 est officium et effectus uirtutum, beare, constat autem
 et politicas esse uirtutes: igitur et politicis efficiuntur 5
 beati. iure ergo Tullius de rerum publicarum rec-
 toribus dixit: ubi beati aeuo sempiterno fruuntur:
 qui ut ostenderet, alios otiosis alios negotiosis uirtu-
 tibus fieri beatos, non dixit absolute, nihil esse illi
 principi deo acceptius quam ciuitates, sed adiecit 10
 quod quidem in terris fiat, ut eos, qui ab ipsis
 caelestibus incipiunt, discerneret a rectoribus ciuitatum,
 13 quibus per terrenos actus iter paratur ad caelum. illa
 autem definitione quid pressius potest esse, quid
 cautius de nomine ciuitatum? quam concilia inquit 15
 coetusque hominum iure sociati, quae ciuitates
 appellantur. nam et seruilis quondam et gladiatoria
 manus concilia hominum et coetus fuerunt sed
 non iure sociati. illa autem sola iusta est multi-
 tudo, cuius uniuersitas in legum consentit obsequium. 20

VIII Quod uero ait harum rectores et seruatores
 hinc profecti huc reuertuntur, hoc modo acci-
 piendum est. animarum originem manare de caelo
 inter recte philosophantes indubitatae constat esse
 sententiae: et animae, dum corpore utitur, haec est 25
 perfecta sapientia ut, unde orta sit, de quo fonte
 2 uenerit, recognoscat. hinc illud a quodam inter alia

1 Verg. Aen. VI 733

1 cupiunt^t; gaudenq;^t; dolent P gaudenq; B' 2 mol-
 lunt B' 7 dicit B 8 alios otiosif om. B 9 nihil est B
 10 f& B 13 terrenof B' paratuf B' 14 preffione P'
 esse om. B' 15 inquit P' 16 cetufque B houm iure
 praeter hou in ras. 7 litt. in B 18 cetuf P, ceñ corr. in
 ceñ in B f& B 21 qui uero B' 23 manare* P 25
 sentie P' utitur praeter u in ras. in B 27 regnoscat B'

seu festiua seu mordacia serio tamen usurpatum est
de caelo descendit γνῶθι σεαυτόν.

nam et Delphici uox haec fertur oraculi. consulenti
ad beatitudinem, quo itinere peruenerit: si te inquit
5 agnoueris. sed et ipsius fronti templi haec inscripta
sententia est. homini autem, ut diximus, una est 3
agnitio sui, si originis natalisque principii exordia
prima respexerit, nec se quaesierit extra. sic enim
anima uirtutes ipsas conscientia nobilitatis induitur,
10 quibus post corpus euecta eo, unde descenderat, re-
portatur, quia nec corporea sordescit uel oneratur
eluuie, quae puro ac leui fomite uirtutum rigatur,
nec deseruisse umquam caelum uidetur, quod respectu
et cogitationibus possidebat. hinc anima, quam in se 4
15 pronam corporis usus efficit atque in pecudem quodam
modo reformauit ex homine, et absolutionem corporis
perhorrescit, et cum necesse est, non nisi cum ge-
mitu fugit indignata sub umbras. sed nec post 5
mortem facile corpus relinquit, quia non funditus
20 corporeae excedunt pestes, sed aut suum oberrat
cadauer aut noui corporis ambit habitaculum, non
humani tantum modo, sed ferini quoque electo genere
moribus congruo, quos in homine libenter exercuit,
maultque omnia perpeti, ut caelum, quod uel igno-
25 rando uel dissimulando uel potius prodendo deseruit,
euadat. ciuitatum uero rectores ceterique sapientes 6
caelum respectu, uel cum adhuc corpore tenentur,

2 Iuu. XI 27

1 siue mordacia P, siue mordacia B   2 ΤΝΘΘΙ P
3 delfici B   4 beatitudinem P   perueneret B   5 s& B
8 quaesierit (uirgulam add. b) B, Bentleyus (Mus. Rhen. 1881,
325) laudat Pers. 1, 7   10 euecta praeter ta in ras. in P,
deinde euo B'   12 et leui (t in ras.) P   15 efficit P
quodam corr. ex quia in B   17 porrefcit B   18 fuit B
s& B   19 relinqui P   20 set B'   23 omne P'   25 diffi-
milando P

habitantes, facile post corpus caelestem, quam paene non reliquerant, sedem repossunt. nec enim de nihilo aut de uana adulatione ueniebat, quod quosdam urbium conditores aut claros in re publica uiros in numerum deorum consecrauit antiquitas, sed Hesiodus quoque 5 diuinae sobolis adsertor priscos reges cum dis aliis enumerat, hisque exemplo ueteris potestatis etiam in 7 caelo regendi res humanas adsignat officium. et necui fastidiosum sit, si uersus ipsos, ut poeta Graecus protulit, inseramus, referemus eos, ut ex uerbis suis 10 in Latina uerba conuersi sunt

indigetes diui fato summi Iouis hi sunt:

quondam homines, modo cum superis humana
tuentes,

largi ac munifici, ius regum nunc quoque nacti. 15

8 hoc et Vergilius non ignorat, qui, licet argumento suo seruiens heroas in inferos relegauerit, non tamen eos abducit a caelo sed aethera his deputat largiorem, et nosse eos solem suum ac sua sidera profitetur, ut geminae doctrinae obseruationes praestiterit, et poeticae 20 9 figmentum et philosophiae ueritatem. et si secundum illum res quoque leuiiores, quas uiui exercuerant, etiam post corpus exercent

quae gratia currum

armorumque fuit uiuis, quae cura nitentis 25

pascere equos, eadem sequitur tellure repostos,

multo magis rectores quondam urbium recepti in

12 Hesiod. ε. κ. η. I 121 24 Verg. Aen. VI 653

2 respōcunt B' enim om. B' nihilo praeter n in ras.
in B 5 f& B 6 sobolis b affertor P pifcol B' dyf P
8 affignat B official B' et neu fastidium B' 9 ul in
uerful in ras. in B 15 nuf praeter f in ras. in P nunc p,
non P 17 fuo om. B **heroaf P 18 aethera* P,
etherē B 19 fuum* P 24 curruū PB 25 uiuif in ras.
in B nitentef P 26 in tellure P

caelum curam regendorum hominum non relinquunt. hae autem animae in ultimam sphaeram recipi cre- 10
duntur, quae ἀπλανής uocatur, nec frustra hoc usur-
patum est, si quidem inde profectae sunt. animis
5 enim necdum desiderio corporis inretitis sidera pars
mundi praestat habitaculum, et inde labuntur in
corpora: ideo his illo est reditio, qui merentur. rec-
tissime ergo dictum est, cum in γαλαξία, quem ἀπλανής
continet, sermo iste procedat hinc profecti huc
10 reuertuntur.

Ad sequentia transeamus. hic ego, etsi eram X
perterritus, non tamen mortis metu quam in-
sidiarum a meis, quaesiui tamen, uiueretne ipse
et Paulus pater et alii, quos nos extinctos esse
15 arbitraremur. uel fortuitis et inter fabulas elucent 2
semina infixata uirtutum, quae nunc uideas licet, ut e
pectore Scipionis uel somniantis emineant. in re enim
una politicarum uirtutum omnium pariter exercet
officium. quod non labitur animo praedicta morte per- 3
20 territus, fortitudo est. quod suorum terretur insidiis
magisque alienum facinus, quam suum horrescit ex-
itium, de pietate et nimio in suos amore procedit:
haec autem diximus ad iustitiam referri, quae seruat
uni cuique, quod suum est. quod ea, quae arbitratur,
25 non pro compertis habet sed sprete opinione, quae
minus cautis animis pro uero inolescit, quaerit discere
certiora, indubitata prudentia est. quod cum perfecta 4
beatitas et caelestis habitatio humanae naturae, in
qua se nouerat esse, promittitur, audiendi tamen

1 ceptū deletis pt B 2 hec P' sperā B 3 aplanef PB
5 inretit P' pars praeter p in ras. in P 8 galaxia PB
aplanef PB 13 a. om. P 17 sō * niantif P 18 politicarum B'
19 perterrituf euanuit in B 20 quod b, qui B infidul euanuit
in B 21 aliorum P' quam — 22 nimio euanuerunt in B
24 qui ea B' 25 cōptif B f& B, deinde sperna B' oppi-
nionē B 27 qui cum B' est post perfecta add. B 29
tamen * P

talia desiderium frenat temperat et sequestrat, ut de
 uita aui et patris interroget, quid nisi temperantia
 est? ut iam tum liqueret, Africanum per quietem ad
 5 ea loca, quae sibi deberentur, abductum. in hac autem
 interrogatione de animae immortalitate tractatur. 5
 ipsius enim consultationis hic sensus est: nos, inquit,
 arbitramur animam cum fine morientis extinguere, nec
 ulterius esse post hominem. ait enim quos extinctos
 esse arbitraremur: quod autem extinguitur,
 esse iam desinit. ergo uelim dicas, inquit, si et pater 10
 6 Paulus tecum et alii supersunt. ad hanc interroga-
 tionem, quae et de parentibus ut a pio filio, et de
 ceteris, ut a sapiente ac naturam ipsam discutiente
 processit, quid ille respondit? immo uero inquit hi
 uiuunt, qui e corporum uinclis tamquam e 15
 carcere euolauerunt: uestra uero, quae dicitur
 7 esse uita, mors est. si ad inferos meare mors est,
 et uita est esse cum superis, facile discernis, quae
 mors animae, quae uita credenda sit, si constiterit,
 qui locus habendus sit inferorum, ut anima, dum ad 20
 hunc truditur, mori, cum ab hoc procul est, uita frui
 8 et uere superesse credatur. et quia totum tractatum,
 quem ueterum sapientia de inuestigatione huius
 quaestionis agitauit, in hac latentem uerborum pauci-
 tate repperies, ex omnibus aliqua, quibus nos de rei, 25
 quam quaerimus, absolute sufficere admoneri amore
 9 breuitatis excerpimus. antequam studium philo-
 sophiae circa naturae inquisitionem ad tantum uigoris
 adolesceret, qui per diuersas gentes auctores consti-
 tuendis sacris caerimoniis fuerunt, aliud esse in- 30

4	que sibi <i>iterata a P'</i>	adductum <i>b</i>	5	tractantur <i>B</i>
6	inquit <i>P'</i>	9	qui autem <i>B'</i>	12 & decerit <i>P</i>
18	discernit <i>B</i>	21	frui et <i>euauerunt in B</i>	14
23	quem <i>euauerunt in B</i>		sapientie <i>P'</i>	22
23	agitur <i>P'</i>	26	sufficiat <i>B'</i>	24
31	simul <i>B'</i>	28	ac <i>B</i>	27
30	cerimoniarum <i>P'</i>	29	adoleuerit <i>B'</i>	27

feros negauerunt quam ipsa corpora, quibus inclusae
 animae carcerem foedum tenebris horridum sordibus
 et cruore patiuntur. hoc animae sepulchrum, hoc 10
 Ditis concaua, hoc inferos uocauerunt et omnia, quae
 5 illic esse credidit fabulosa persuasio, in nobismet
 ipsis et in ipsis humanis corporibus adsignare conati
 sunt: obliuionis fluuium aliud non esse adserentes,
 quam errorem animae obliuiscētis maiestatem uitae
 prioris, qua antequam in corpus truderetur, potita est,
 10 solamque esse in corpore uitam putantis. pari inter- 11
 pretatione Phlegethontem ardores irarum et cupidi-
 tatum putarunt, Acherontem quicquid fecisse dixisseue
 usque ad tristitiam humanae uarietatis more nos
 paenitet, Cocytum quicquid homines in luctum lacrimas-
 15 que compellit, Stygem quicquid inter se humanos ani-
 mos in gurgitem mergit odiorum. ipsam quoque 12
 poenarum descriptionem de ipso usu conuersationis
 humanae sumptam crediderunt, uulturem iecur in-
 mortale tondentem nihil aliud intellegi uolentes,
 20 quam tormenta conscientiae obnoxia flagitio uiscera
 interiora rimantis, et ipsa uitalia indefessa admissi
 sceleris admonitione laniantis, semperque curas, si
 requiescere forte temptauerint, excitantis tamquam
 fibris renascentibus inhaerendo, nec ulla sibi misera-
 5 tione parentis lege hac, qua se iudice nemo nocens
 absoluitur, nec de se suam potest uitare senten-
 tiam. illos aiunt epulis ante ora positis excrucuari 13
 fame et inedia tabescere, quos magis magisque ad-
 quirendi desiderium cogit praesentem copiam non
 uidere, et in affluentia inopes egestatis mala in uber-

2 fœdum P   3 sepulchrum p   6 assignare B   7 afferentef B
 10 potantis B   11 flegethontem P, flegetontem B
 13 tristitiam B'   15 compellit P   stigē B   17 penarum B
 18 uulture B   immortale PB   19 rodentē B   21 interiora
 ut uid. P'   22 celeris P'   admonitionē B'   23 teptauerunt
 corr. in teptauerint in B   24 fibrif B   27 hora P   ex *
 crucuari P   28 media * P   magisque om. B

tate patiuntur nescientes parta respicere, dum egent
 14 habendis: illos radiis rotarum pendere districtos, qui
 nihil consilio praeuidentes, nihil ratione moderantes,
 nihil uirtutibus explicantes, seque et actus omnes suos
 15 fortunae permittentes, casibus et fortuitis semper
 que conatibus uitam terentes, atram silicem lapsuram
 semper et cadenti similem illorum capitibus imminere,
 qui arduas potestates et infaustam ambiunt tyranni-
 dem numquam sine timore uicturi, et cogentes subiec- 1
 tum uulgus odisse dum metuat, semper sibi uidentur
 exitium, quod merentur, excipere. nec frustra hoc
 16 theologi suspicati sunt. nam et Dionysius aulae
 Siculae inclementissimus incubator familiari quondam
 suo solam beatam existimanti uitam tyranni uolens, 1
 quam perpetuo metu misera, quamque inpendentium
 semper periculorum plena esset, ostendere, gladium
 uagina raptum et a capulo de filo tenui pendentem
 mucrone demisso iussit familiaris illius capiti inter
 epulas imminere, cumque ille et Siculas et tyrannicas 2
 copias praesentis mortis periculo grauaretur, 'talis
 est' inquit Dionysius 'uita, quam beatam putabas:
 sic semper mortem nobis imminentem uidemus.
 aestima, quando esse felix poterit, qui timere non
 17 desinit.' secundum haec igitur, quae a theologis ad- 2
 seruntur, si uere quisque suos patimur manes,
 et inferos in his corporibus esse credimus, quid aliud

---

26 Verg. Aen. VI 743

---

1 partem *P* recipere *P'* 5 *ē* in fortunę in ras. in *P*
 permittentes *P'* fortuitus ut uid. in *P'* 6 inefficacibus ut
 uid. *P'*, inefficacibus *B* 7 atram *P*, deinde scilicet *B* 9
 tyrannidem *B* 13 teologi *P'* diuinius corr. in dionisius
 in *B* 14 familiaria *B'* 15 tyranni *B* 17 esse *B* 18 filo
B 20 imminere *B* tyrannical *B* 22 dionisius *P* 23
 nobis mortem *P* 25 afferuntur *B* 26 quisquis *B*
 manens *B'*

intellegendum est quam mori animam, cum ad corporis inferna demergitur, uiuere autem, cum ad supera post corpus euadit?

Dicendum est, quid his postea ueri sollicitior in- XI
 5 quisitor philosophiae cultus adiecerit. nam et qui
 primum Pythagoram et qui postea Platonem secuti
 sunt, duas esse mortes, unam animae, animalis alteram
 prodiderunt, mori animal, cum anima discedit
 e corpore, ipsam uero animam mori adserentes, cum
 10 a simplici et indiuiduo fonte naturae in membra corporea
 dissipatur. et quia una ex his manifesta et 2
 omnibus nota est, altera non nisi a sapientibus deprehensa,
 ceteris eam uitam esse credentibus: ideo hoc ignoratur
 a plurimis cur eundem mortis deum
 15 modo Ditem, modo inmitem uocemus, cum per alteram,
 id est animalis, mortem absolui animam et ad ueras naturae
 diuitias atque ad propriam libertatem remitti faustum
 nomen indicio sit, per alteram uero, quae uulgo uita
 existimatur, animam de immortalitatis suae luce ad
 20 quasdam tenebras mortis impelli uocabuli testemur
 horrore. nam ut constet animal, 3
 necesse est, ut in corpore anima uinciatur: ideo corpus
 δέμας, hoc est uinculum, nuncupatur, et σῶμα quasi
 quoddam σήμα, id est animae sepulcrum: unde
 25 Cicero pariter utrumque significans, corpus esse uinculum,
 corpus esse sepulcrum, quod carcer est sepulcrorum ait,
 qui e corporum uinclis tamquam e carcere euolauerunt.
 inferos autem Platonici non 4

2 demergitur B   5 philosophiæ P'   cultor B   6 pythagoran
 corr. in pythagoran in B   9 afferentes B   13 eam] etiam B'
 15 inmitē PB, Bentleyus (Mus. Rhen. 1881, 325) Verg. Georg. IIII 492 laudat
 16 anima B   19 immortalitatis (praeter inmor et li) — 20 mortis euauerunt in B
 14 impelli P, impellit corr. in impelli in B   21 ut om. B
 23 demas PB   uinculum ut uid. P'   24 sepulchrū B
 25 esse om. B   27 e om. P'   28 platoniti P'

in corporibus esse, id est non a corporibus incipere
dixerunt, sed certam mundi istius partem Ditis sedem,
id est inferos, uocauerunt: de loci uero ipsius finibus
inter se dissona publicarunt, et in tres sectas diuisa
5 sententia est. alii enim mundum in duo diuiserunt,
quorum alterum facit, alterum patitur: et illud facere
dixerunt, quod cum sit inmutabile, alteri causas et
necessitatem permutationis inponit: hoc pati, quod
6 per mutationes uariatur. et inmutabilem quidem
mundi partem a sphaera, quae ἀπλανής dicitur, usque 10
ad globi lunaris exordium, mutabilem uero a luna ad
terras usque dixerunt: et uiuere animas, dum in in-
mutabili parte consistunt, mori autem cum ad partem
cecidissent permutationis capacem, atque ideo inter
lunam terrasque locum mortis et inferorum uocari: 15
ipsamque lunam uitae esse mortisque confinium, et
animas inde in terram fluentes mori, inde ad supera
meantes in uitam reuerti, nec inmerito, aestimatum
est. a luna enim deorsum natura incipit caducorum:
ab hac animae sub numerum dierum cadere et sub 20
7 tempus incipiunt. denique illam aetheriam terram
physici uocauerunt, et habitatores eius lunares populos
nuncuparunt, quod ita esse plurimis argumentis, quae
nunc longum est enumerare, docuerunt. nec dubium
est, quin ipsa sit mortalium corporum et auctor et 25
conditrix adeo, ut non nulla corpora sub luminis eius
accessu patiantur augmenta, et hac decrescente mi-
nuantur. sed ne de re manifesta fastidium proluxa
adsertione generetur, ad ea, quae de inferorum loco

---

1 esse -- corporibus *om.* P'   3 ** finibus P   7 immuta-
bile PB   8 inponit pB   10 aplanef PB   12 dum immuta-
bili B   inmutabili P   17 inde *om.* B   18 nec p, nen P
19 natura et 20 animae sub et et sub tempus incipiunt *euanu-*
erunt in B   20 nemerū P'   22 phifici PB   23 nunc-
cuparē *corr. ex* nuncupar& *in B*   qui ita est B'   25 quin P'
26 ñ ulla B   27 hoc PB   29 adsertione B   generetur *in*
ras. in B

alii definiunt, transeamus. maluerunt enim mundum 8
 alii in elementa ter quaterna diuidere, ut in primo
 numerentur ordine terra aqua aer ignis, qui est pars
 liquidior aeris uicina lunae: supra haec rursum toti-
 5 dem numero sed naturae purioris elementa, ut sit
 luna pro terra, quam aetheriam terram a physicis
 diximus nominatam, aqua sit sphaera Mercurii, aer
 Veneris, ignis in sole, tertius uero elementorum ordo
 ita ad nos conuersus habeatur, ut terram ultimam
 10 faciat, et ceteris in medium redactis in terras desinat
 tam ima quam summa postremitas: igitur sphaera
 Martia ignis habeatur, aer Iouis, Saturni aqua, terra
 uero ἀπλανής, in qua Elysios esse campos puris ani-
 mis deputatos antiquitas nobis intellegendum reliquit.
 15 de his campis anima, cum in corpus emittitur, per 9
 tres elementorum ordines trina morte ad corpus us-
 que descendit. haec est inter Platonicos de morte
 animae, cum in corpus truditur, secunda sententia.
 alii uero — nam tres esse inter eos sententiarum 10
 20 diuersitates ante signauimus — in duas quidem et
 ipsi partes sicut primi faciunt, sed non isdem ter-
 minis diuidunt mundum. hi enim caelum, quod
 ἀπλανής sphaera uocitatur, partem unam, septem uero
 sphaeras, quae uagae uocantur, et quod inter illas ac
 25 terram est terramque ipsam alteram partem esse
 uoluerunt. secundum hos ergo, quorum sectae amicior 11
 est ratio, animae beatae ab omni cuiuscumque conta-
 gione corporis liberae caelum possident, quae uero
 appetentiam corporis et huius, quam in terris uitam

---

3 ignisque P 5 set B 6 physica P et corr. ex phio-
 ficis in B 7 nominata B sphaera B 9 conuersus B' ut
 corr. ex ui B 11 sphaera B 12 atque ut uid. P' 13 apla-
 nes PB elysios P, elysios B 15 immittitur b 18 in
 om. P' 20 signatur P' 21 huiusmodi PB 22 hi * P
 caelum in fine uersiculi om. B qui B, deinde aplanes PB
 23 sphaera B uocitatur P 24 sphaera B, deinde quam B'
 qui inter B' 25 parte B' 26 amicior B 28 possident B'

uocamus, ab illa specula altissima et perpetua luce despiciens desiderio latenti cogitauerit, pondere ipso terrenae cogitationis paulatim in inferiora delabitur.

12 nec subito a perfecta incorporalitate luteum corpus induitur, sed sensim per tacita detrimenta et longior- 5
rem simplicis et absolutissimae puritatis recessum in quaedam siderei corporis incrementa turgescit: in singulis enim sphaeris, quae caelo subiectae sunt aethera obuolutione uestitur, ut per eas gradatim societati huius indumenti testei concilietur, et ideo 10
totidem mortibus, quot sphaeras transit, ad hanc peruenit, quae in terris uita uocatur.

XII Descensus uero ipsius, quo anima de caelo in huius uitae inferna delabitur, sic ordo digeritur. zodiacum ita lacteus circulus obliquae circumflexionis 15
occurso ambiendo complectitur, ut eum, qua duo tropica signa Capricornus et Cancer feruntur, intersecet. has solis portas physici uocauerunt, quia in utraque obuiante solstitio ulterius solis inhibetur accessio, et fit ei regressus ad zonae uiam, cuius terminos num- 20
2 quam relinquit. per has portas animae de caelo in terras meare et de terris in caelum remeare creduntur. ideo hominum una, altera deorum uocatur: hominum Cancer, quia per hunc in inferiora descensus est, Capricornus deorum, quia per illum animae in 25
propriae immortalitatis sedem et in deorum numerum 3 reuertuntur. et hoc est, quod Homeri diuina prudentia in antri Ithacesii descriptione significat. hinc et Pythagoras putat a lacteo circulo deorsum incipere

2 cogitauerint B' 3 ad cogitationis add. † contagionis pb
4 mortalitate B' 5 sensim B' 6 tacit in tacita in ras.
in B 6 recessit P' 8 sphaeris B 10 teste B 11 quod P',
quit B' sphaera B 13 descen**sus P, descend& B' 14 f P,
ic in ras. add. p 15 circumflexionis B', deinde cursu B
16 complectitur P 18 physici Bp, physici P 19 obuiantes B
solstitionis ut uid. P' 20 regressus P' 24 in om. B' 26 im-
mortalitatis P 28 ithacesis P, ithacensis B hinc P' 29 pita-
goras B

Ditis imperium, quia animae inde lapsae uidentur iam
 a superis recessisse. ideo primam nascentibus offerri
 ait lactis alimoniam, quia primus eis motus a lacteo
 incipit in corpora terrena labentibus. unde et Scipioni
 5 de animis beatorum ostenso lacteo dictum est hinc
 profecti huc reuertuntur. ergo descensurae cum 4
 adhuc in Cancro sunt, quoniam illic positae necdum
 lacteum reliquerunt, adhuc in numero sunt deorum.
 cum uero ad Leonem labendo peruenerint, illic con-
 10 ditionis futurae auspicantur exordium. et quia in
 Leone sunt rudimenta nascendi et quaedam humanae
 naturae tirocinia, Aquarius autem aduersus Leoni est
 et illo oriente mox occidit, ideo cum sol Aquarium
 tenet, Manibus parentatur, utpote in signo, quod
 15 humanae uitae contrarium uel aduersum feratur.
 illinc ergo id est a confinio, quo se zodiacus lacteus-5
 que contingunt, anima descendens a tereti, quae sola
 forma diuina est, in conum defluendo producitur, sicut
 a puncto nascitur linea, et in longum ex indiuiduo
 20 procedit: ibique a puncto suo, quod est monas, uenit
 in dyadem, quae est prima protractio. et haec est 6
 essentia, quam indiuiduam eandemque diuiduam Plato
 in Timaeo cum de mundanae animae fabrica loquere-
 tur expressit. animae enim sicut mundi ita et homi-
 25 nis unius modo diuisionis repperientur ignarae, si
 diuinae naturae simplicitas cogitetur, modo capaces,
 cum illa per mundi haec per hominis membra diffun-
 ditur. anima ergo cum trahitur ad corpus, in hac 7
 prima sui productione siluestrem tumultum, id est
 30 ὕλην influentem, sibi incipit experiri. et hoc est, quod

1 uidetur B' 3 qua B' 6 descensurae B 7 positae in
 fine uersiculi om. B 9 conditionis B 13 aquarum P'
 18 defluente P' pdicitur P' 20 s*uo P, suo euanuit
 in B 21 dyadem (praeter di) quae est prima euanuerunt
 in B 22 essentia quam et eandemque diuiduam euanuerunt
 in B 25 repperientur P 29 productiones P 30 hylem P,
 ylen B

Plato notauit in Phaedone animam in corpus trahi noua ebrietate trepidantem, uolens nouum potum materialis alluuiōis intellegi, quo delibuta et grauata
 8 deducitur. arcani huius indicium est et Crater Liberi patris ille sidereus in regione, quae inter Cancrum est et Leonem locatus, ebrietatem illic primum descen-
 suris animis euenire silua influente significans, unde et comes ebrietatis obliuio illic animis incipit iam
 9 latenter obrepere. nam si animae memoriam rerum diuinarum, quarum in caelo erant consciae, ad cor-
 pora usque deferrent, nulla inter homines foret de diuinitate dissensio, sed obliuionem quidem omnes descendendo hauriunt, aliae uero magis, minus aliae. et ideo in terris uerum cum non omnibus liqueat, tamen opinantur omnes quia opinionis ortus est me-
 10 moriae defectus. hi tamen hoc magis inueniunt, qui minus obliuionis hauserunt, quia facile reminiscuntur, quod illic ante cognouerint. hinc est, quod quae apud Latinos lectio, apud Graecos uocatur repetita cognitio, quia cum uera discimus, ea recognoscimus, quae naturaliter noueramus, prius quam materialis influxio in
 11 corpus uenientes animas ebriaret. haec est autem hyle, quae omne corpus mundi, quod ubicumque cernimus, ideis inpressa formauit. sed altissima et purissima pars eius, qua uel sustentantur diuina uel constant, nectar uocatur et creditur esse potus deorum, inferior uero atque turbidior potus animarum. et hoc est,
 12 quod ueteres Lethaeum fluuium uocauerunt. ipsum

1 phedrone P, phedrone corr. ex phetrone B   3 meterialis alluuiōis B'   4 arcani P   9 obripere B   10 con-
 scientiae B   ad corpora usque deferrent om. B   12 diuinitati P
 dissentio f& B   13 auriunt B'   15 oppinantur B   18 hinc est et 19 apud Graecos euanuerunt in B   20 quia cum uera euanuerunt in B   recognoscimus (praeter recogno) quae naturaliter euanuerunt in B   21 matherialis P'   23 ubiq; B   25 constat B'   27 atque B: & P   28 letheum P'   uocauerunt ***** || ipsum P

autem Liberum patrem Orphici νοῦν ὑλικόν suspican-
 tur intellegi, qui ab illo indiuiduo natus in singulos
 ipse diuiditur. ideo in illorum sacris traditur Titanio
 furore in membra discerptus et frustis sepultis rursus
 5 unus et integer emersisse, quia νοῦς, quem diximus
 mentem uocari, ex indiuiduo praebendo se diuidendum
 et rursus ex diuiso ad indiuiduum reuertendo et mundi
 inplet officia et naturae suae arcana non deserit. hoc 13
 ergo primo pondere de zodiaco et lacteo ad subiectas
 10 usque sphaeras anima delapsa, dum et per illas labi-
 tur, in singulis non solum, ut iam diximus, luminosi
 corporis amicitur accessu, sed et singulos motus, quos
 in exercitio est habitura, producit: in Saturni ratio- 14
 cinationem et intellegentiam, quod λογιστικόν et
 15 θεωρητικόν uocant: in Iouis uim agendi, quod πρακ-
 τικόν dicitur: in Martis animositatis ardorem, quod
 θυμικόν nuncupatur: in solis sentiendi opinandique
 naturam, quod αἰσθητικόν et φανταστικόν appellant:
 desiderii uero motum, quod ἐπιθυμητικόν uocatur,
 20 in Veneris: pronuntiandi et interpretandi quae sentiat,
 quod ἑρμηνευτικόν dicitur, in orbe Mercurii: φυτικόν
 uero, id est naturam plantandi et augendi corpora,
 in ingressu globi lunaris exercet. et est haec, sicut 15
 a diuinis ultima, ita in nostris terrenisque omnibus
 25 prima: corpus enim hoc, sicut faex rerum diuinarum

1 ΥΛΙΚΟΝ P 4 discerptus B' 6 praebendo — 8 deserit
 altera manu scripta in B 6 se* P 8 implet PB 10
 sphaeras B 11 ad luminosi add. † limosi p 14 λογιστικόν &
 theoreticon P, longisticon et theoreticon B 15 practicon P,
 practicon B 17 tymmicon P, thimicon B 18 natura B
 aestheticon P, estheticon B pantausticon PB apellant P'
 19 motum om. B' epitymeticon P, epythimeticon B 20
 sententiat (corr. ex sententias) B 21 hermeneuticon PB,
 deinde uocatur B Phiticon P, phyticon B: post phyticon
 sequitur in B frigoris uel caloris (II 5, 10); uero id est —
 (I 19, 24) stellarum refertur om. B uid. praef. 22 uero om. P
 24 ultimam ut uid. P'

- 16 est, ita animalis est prima substantia. et haec est differentia inter terrena corpora et supera, caeli dico et siderum aliorumque elementorum, quod illa quidem sursum arcessita sunt ad animae sedem et immortalitatem ex ipsa natura regionis et sublimitatis imitatione meruerunt: ad haec uero terrena corpora anima ipsa deducitur, et ideo mori creditur, cum in caducam
 17 regionem et in sedem mortalitatis includitur. nec te moueat, quod de anima, quam esse inmortalem dicimus, mortem totiens nominamus. et enim sua morte anima non extinguitur, sed ad tempus obruitur, nec temporali demersione beneficium perpetuitatis eximitur, cum rursus e corpore, ubi meruerit contagione uitiorum penitus eliminata purgari, ad perennis uitae lucem
 18 restituta in integrum reuertatur. plene, ut arbitror, de uita et morte animae definitio liquet, quam de adytis philosophiae doctrina et sapientia Ciceronis elicit.

XIII Sed Scipio per quietem et caelo, quod in praemium cedit beatis, et promissione immortalitatis animatus tam gloriosam spem tamque inclitam magis magisque firmavit uiso patre, de quo utrum uiueret, cum adhuc uideretur dubitare, quaesierat. mortem igitur malle coepit, ut uiueret: nec flesse contentus uiso parente quem crediderat extinctum, ubi loqui posse coepit, hoc primum probare uoluit, nihil se magis desiderare, quam ut cum eo iam moraretur. nec tamen apud se, quae desiderabat, facienda constituit, ante quam consuleret: quorum unum prudentiae, alterum pietatis adsertio est. nunc ipsa uel
 3 consulentis uel praecipientis uerba tractemus. quaeso, inquam, pater sanctissime atque optime, quo-

4 immortalis P' 7 ducitur P' 8 te om. P 9 immortalem P 14 prior a in eliminata in ras. in P 15 arbitror P' 17 abdytis P 20 immortalitatis P 24 cepit P 27 iam om. P 29 quā ante P 32 optime P

niam haec est uita, ut Africanum audio dicere, quid moror in terris? quin huc ad uos uenire propero? non est ita, inquit ille. nisi enim cum deus is, cuius hoc templum est omne, 5 quod conspicis, istis te corporis custodiis liberauerit, huc tibi aditus patere non potest. homines enim sunt hac lege generati, qui 4 tuerentur illum globum, quem in templo hoc medium uides, quae terra dicitur: hisque animus 10 datus est ex illis sempiternis ignibus, quae sidera et stellas uocatis, quae globosae et rotundae diuinis animatae mentibus circos suos orbisque conficiunt celeritate mirabili. quare et tibi, Publi, et piis omnibus retinendus 15 animus est in custodia corporis, nec iniussu eius, a quo ille est uobis datus, ex hominum uita migrandum est, ne munus adsignatum a deo defugisse uideamini. haec secta et prae- 5 ceptio Platonis est, qui in Phaedone definit homini non esse sua sponte moriendum. sed in eodem tamen 20 dialogo idem dicit mortem philosophantibus adpetendam et ipsam philosophiam meditationem esse moriendi. haec sibi ergo contraria uidentur, sed non ita est. nam Plato duas mortes hominis nouit. nec 25 hoc nunc repeto, quod superius dictum est, duas esse mortes, unam animae, animalis alteram: sed ipsius quoque animalis, hoc est hominis, duas adserit mortes, quarum unam natura, uirtutes alteram praestant. homo enim moritur, cum anima corpus relinquit solu- 6 tum lege naturae: mori etiam dicitur, cum anima adhuc in corpore constituta corporeas inlecebras philosophia docente contemnit, et cupiditatum dulces insidias reliquasque omnes exuitur passiones. et hoc est, quod superius ex secundo uirtutum ordine, quae

3 ille om. P 4 is] hic P 7 sunt om. P' 18 diffugisse P 19 phædrone P 31 philosophie P' 32 contēpnit P

solis philosophantibus aptae sunt, euenire signauimus. 7 hanc ergo mortem dicit Plato sapientibus esse adpetendam, illam uero, quam omnibus natura constituit, cogi uel inferri uel accersiri uetat, docens expectandam esse naturam, et has causas huius aperiens sanctionis, quas ex usu rerum, quae in cotidiana 5 conuersatione sunt, mutuatur. ait enim eos, qui potestatis imperio traduntur in carcerem, non oportere inde diffugere, prius quam potestas ipsa, quae clausit, abire permiserit. non enim uitari poenam furtiua 10 discessione sed crescere. hoc quoque addit, nos esse in dominio deorum, quorum tutela et prouidentia gubernamur, nihil autem esse inuito domino de his, quae possidet, ex eo loco, in quo suum constituerat, auferendum: et sicut, qui uitam mancipio extorquet 15 alieno, crimine non carebit, ita eum, qui finem sibi domino necdum iubente quaesierit, non absolutionem 9 consequi sed reatum. haec Platonicae sectae semina altius Plotinus exsequitur. oportet, inquit, animam post hominem liberam corporeis passionibus inueniri. 20 quam qui de corpore uolenter extrudit, liberam esse non patitur. qui enim sibi sua sponte necem comparat aut pertaesus necessitatis aut metu cuiusquam ad hoc descendit aut odio, quae omnia inter passiones habentur: ergo etsi ante fuit his sordibus pura, hoc 25 ipso tamen, quod exit extorta, sordescit. deinde mortem debere ait animae a corpore solutionem esse, non uinculum, exitu autem coacto animam circa corpus 10 magis magisque uinciri. et re uera ideo sic extortae animae diu circa corpus eiusue sepulturam uel locum, 30 in quo iniecta manus est, peruagantur: cum contra illae animae, quae se in hac uita a uinculis corporis philosophiae morte dissoluunt, adhuc extante corpore caelo et sideribus inserantur. et ideo illam solam de

---

1 philosophantibus P'   4 accersiri P'   18 feminat ut
uid. P'   26 quod exit scripsi: quoesit corr. in quo exit P

uoluntariis mortibus significat esse laudabilem, quae comparatur, ut diximus, philosophiae ratione, non ferro, prudentia, non ueneno. addit etiam, illam solam esse 11 naturalem mortem, ubi corpus animam, non anima
 5 corpus relinquit. constat enim numerorum certam constitutamque rationem animas sociare corporibus. hi numeri dum supersunt, perseuerat corpus animari: cum uero deficient, mox arcana illa uis soluitur, qua societas ipsa constabat, et hoc est, quod fatum et
 10 fatalia uitae tempora uocamus. anima ergo ipsa non 12 deficit, quippe quae immortalis atque perpetua est, sed inpletis numeris corpus fatiscit: nec anima lassatur animando, sed officium suum deserit corpus, cum iam non possit animari. hinc illud est doctissimi uatis

15   explebo numerum reddarque tenebris.

haec est igitur naturalis uere mors, cum finem cor- 13 poris solus numerorum suorum defectus adportat, non cum extorquetur uita corpori adhuc idoneo ad continuationem ferendi. nec leuis est differentia uitam
 20 uel natura uel sponte soluendi. anima enim cum a 14 corpore deseritur, potest in se nihil retinere corporeum, si se pure, cum in hac uita esset, instituit: cum uero ipsa de corpore uiolenter extruditur, quia exit rupto uinculo, non soluto, fit ei ipsa necessitas occasio
 25 passionis, et malis, uinculum dum rumpit, inficitur. hanc quoque superioribus adicit rationem non sponte 15 pereundi. cum constet, inquit, remunerationem animis illic esse tribuendam pro modo perfectionis, ad quam in hac uita una quaeque peruenit, non est praecipitandus
 30 uitae finis, cum adhuc proficiendi esse possit accessio. nec frustra hoc dictum est. nam in arcanis 16

15 Verg. Aen. VI 545

12 impletis P   13 animando ut uid. P'   14 hinc P'
 22 in in ras. in P   23 extr in extruditur in ras. in P
 24 uinculis P   27 inquit P'

de animae reditu disputationibus fertur in hac uita delinquentes similes esse super aequale solum cadentibus, quibus denuo sine difficultate praesto sit surgere; animas uero ex hac uita cum delictorum sordibus recedentes aequandas his, qui in abruptum ex alto
 17 ut sit perfectae purgationis maior facultas. ergo, inquires, qui iam perfecte purgatus est, manum sibi debet inferre, cum non sit ei causa remanendi, quia profectum ulterius non requirit qui ad supera peruenit. sed hoc ipso, quo sibi celerem finem spe fruendae beatitatis accersit, inretitur laqueo passionis, quia spes sicut timor passio est, sed et cetera, quae
 18 superior ratio disseruit, incurrit. et hoc est, quod Paulus filium spe uitae uerioris ad se uenire prope-
 rantem prohibet ac repellit, ne festinatum absolutionis ascensionisque desiderium magis eum hac ipsa passione uinciat ac retardet. nec dicit, quod, nisi mors naturalis aduenerit, emori non poteris, sed huc uenire non
 19 poteris. nisi enim cum deus inquit istis te corporis custodiis liberauerit, huc tibi aditus patere non potest, quia scit iam receptus in caelum, nisi perfectae puritati caelestis habitaculi aditum non patere. pari autem constantia mors nec ueniens
 20 naturae. ex his, quae Platonem quaeque Plotinum de uoluntaria morte pronuntiasse rettulimus, nihil in uerbis Ciceronis, quibus hanc prohibet, remanebit obscurum.

XIII Sed illa uerba, quae praeter hoc sunt inserta repetamus. homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in

---

6 sunt P'   facultas fit P'   10 com P'   11 supera* P'
 13 arcessit P'   18 passione P'   21 inquit P'   23 fit P'
 28 rettulimus P'

templo hoc medium uides, quae terra dicitur:
 hisque animus datus est ex illis sempiternis
 ignibus, quae sidera et stellas uocatis, quae
 globosae et rotundae diuinis animatae menti-
 5 bus circos suos orbisque conficiunt celeritate
 mirabili. de terra cur globus dicatur in medio 2
 mundo positus, plenius disseremus, cum de nouem
 sphaeris loquemur. bene autem uniuersus mundus
 dei templum uocatur propter illos, qui aestimant,
 10 nihil esse aliud deum nisi caelum ipsum et caelestia
 ista, quae cernimus. ideo ut summi omnipotentiam
 dei ostenderet posse uix intellegi, numquam uideri,
 quicquid humano subicitur aspectui, templum eius
 uocauit, qui sola mente concipitur, ut qui haec uene-
 15 ratur ut templa, cultum tamen maximum debeat con-
 ditori, sciatque quisquis in usum templi huius induci-
 tur, ritu sibi uiuendum sacerdotis. unde et quasi
 quodam publico praeconio tantam humano generi
 diuinitatem inesse testatur, ut uniuersos siderei animi
 20 cognatione nobilitet. notandum est, quod hoc loco 3
 animum et ut proprie et ut abusiue dicitur posuit.
 animus enim proprie mens est, quam diuiniorem
 anima nemo dubitauit, sed non numquam sic et ani-
 mam usurpantes uocamus. cum ergo dicit hisque 4
 25 animus datus est ex illis sempiternis ignibus,
 mentem praestat intellegi, quae nobis proprie cum
 caelo sideribusque communis est; cum uero ait reti-
 nendus animus est in custodia corporis, ipsam
 tunc animam nominat, quae uincitur custodia corporali,
 10 cui mens diuina non subditur. nunc qualiter nobis 5
 animus, id est mens, cum sideribus communis sit,
 secundum theologos disseramus. deus, qui prima 6
 causa et est et uocatur, unus omnium, quaeque sunt
 quaeque uidentur esse, princeps et origo est. hic
 15 superabundanti maiestatis fecunditate de se mentem

creauit. haec mens, quae νοῦς uocatur, qua patrem inspicit, plenam similitudinem seruat auctōris, animam uero de se creat posteriora respiciens. rursum anima patrem, qua intuetur, induitur ac paulatim regrediente respectu in fabricam corporum incorporea ipsa degenerat, habet ergo et purissimam ex mente, de qua est nata, rationem, quod λογικόν uocatur, et ex sua natura accipit praebendi sensus praebendique incrementi seminarium, quorum unum αἰσθητικόν, alterum φυτικόν nuncupatur. sed ex his primum, id est λογικόν, quod innatum sibi ex mente sumpsit, sicut uere diuinum est, ita solis diuinis aptum; reliqua duo, αἰσθητικόν et φυτικόν, ut a diuinis recedunt, ita conuenientia sunt caducis. Anima ergo creans sibi condensque corpora — nam ideo ab anima natura incipit, quam sapientes de deo et mente νοῦν nominant — ex illo mero ac purissimo fonte mentis, quem nascendo de originis suae hauserat copia, corpora illa diuina uel supera, caeli dico et siderum, quae prima condebat, animauit, diuinaeque mentes omnibus corporibus, quae in formam teretem, id est in sphaerae modum formabantur, infusae sunt, et hoc est, quod cum de stellis loqueretur ait quae diuinis animatae mentibus. in inferiora uero ac terrena degenerans fragilitatem corporum caducorum deprehendit meram diuinitatem mentis sustinere non posse, immo partem eius uix solis humanis corporibus conuenire, quia et sola uidentur erecta, tamquam quae ad supera ab imis recedant, et sola caelum facile tamquam semper erecta suspiciunt, solisque inest uel in capite sphaerae

2 actoris P' 4 partem quā P 6 purissimam P' 7 et
 11 logicon P 9 aestheticon P alterum φυτικόν om. P
 13 aestheticon P phiticon P ad diuinis P 14 sibi om. P
 17 purissimo P' 24 degerans P' 26 diuitatē P' 28 post
 erecta lac. 10 litterarum in P 28 et 29 tanquam P 28
 tanquam — 30 suspiciunt (sed omissa 28 quae) om. P,
 add. Pm

similitudo, quam formam diximus solam mentis capa-
 cem. soli ergo homini rationem, id est uim mentis 10
 infudit, cui sedes in capite est, sed et geminam illam
 sentiendi crescendique naturam, quia caductum est
 5 corpus, inseruit. et hinc est, quod homo et rationis 11
 compos est, et sentit et crescit, solaque ratione meruit
 praestare ceteris animalibus, quae quia semper prona
 sunt, et ex ipsa quoque suspiciendi difficultate a
 superis recesserunt, nec ullam diuinorum corporum
 10 similitudinem aliqua sui parte meruerunt, nihil ex
 mente sortita sunt, et ideo ratione caruerunt: duo
 quoque tantum adepta sunt, sentire uel crescere.
 nam siquid in illis similitudinem rationis imitatur, 12
 non ratio sed memoria est, et memoria non illa
 15 ratione mixta sed quae hebetudinem sensuum quinque
 comitatur: de qua plura nunc dicere, quoniam ad
 praesens opus non attinet, omitemus. terrenorum 13
 corporum tertius ordo in arboribus et herbis est, quae
 carent tam ratione quam sensu, et quia crescendi
 20 tantum modo usus in his uiget, hac sola uiuere parte
 dicuntur. hunc rerum ordinem et Vergilius expressit. 14
 nam et mundo animam dedit et, ut puritati eius ad-
 testaretur, mentem uocauit. caelum enim, ait, et
 terras et maria et sidera spiritus intus alit id
 25 est anima sicut alibi pro spiramento animam dicit
 quantum ignis animaeque ualent — et ut illius
 mundanae animae adsereret dignitatem, mentem esse
 testatus est: mens agit molem — nec non ut
 30 ostenderet ex ipsa anima constare et animari uni-
 uersa, quae uiuunt, addidit inde hominum pecudum-
 que genus et cetera, utque adsereret eundem esse in

---

24 Aen. VI 726

---

1 quā * P   2 fola P'   4 caducam P'   5 hinc P'
 8 affuperit P'   10 sui om. P   12 adepti P'   15 hebitu-
 dinē P   25 animal ut uid. P'

anima semper uigorem, sed usum eius hebescere in
 animalibus corporibus densitate, adiecit quantum
 15 non noxia corpora tardant et reliqua. secundum
 haec ergo cum ex summo deo mens, ex mente anima
 fit, anima uero et condatur et uita compleat omnia, 5
 quae secuntur, cunctaque hic unus fulgor illuminet et
 uniuersis appareat, ut in multis speculis per ordinem
 positus uultus unus, cumque omnia continuis successio-
 nibus se sequantur degenerantia per ordinem ad imum
 meandi: inuenietur pressius intuenti a summo deo 10
 usque ad ultimam rerum faciem una mutuis se uin-
 culis religans et nusquam interrupta conexio. et haec
 est Homeri catena aurea, quam pendere de caelo in
 16 terras deum iussisse commemorat. his ergo dictis
 solum hominem constat ex terrenis omnibus, mentis, 15
 id est animi societatem cum caelo et sideribus habere
 communem. et hoc est, quod ait hisque animus
 datus est ex illis sempiternis ignibus, quae
 17 sidera et stellas uocatis. nec tamen ex ipsis
 caelestibus et sempiternis ignibus nos dicit animatos 20
 — ignis enim licet diuinum tamen corpus est, nec
 ex corpore quamuis diuino possemus animari — sed
 unde ipsa illa corpora, quae diuina et sunt et uidentur,
 animata sunt, id est ex ea mundanae animae parte,
 18 quam diximus de pura mente constare. et ideo post- 25
 quam dixit hisque animus datus est ex illis
 sempiternis ignibus, quae sidera et stellas
 uocatis, mox adiecit quae diuinis animatae men-
 tibus, ut per sempiternos ignes corpus stellarum,
 per diuinas uero mentes earum animas manifesta 30
 discretionem significet, et ex illis in nostras uenire
 19 animas uim mentis ostendat. non ab re est, ut haec
 de anima disputatio in fine sententias omnium, qui

6 sequuntur P   9 dene|rantia P'   17 commune P
 21 ignis enim in ras. in P   33 de anima — omnium qui
 om. P, add. P^m

de anima uidentur pronuntiasse, contineat. Plato dixit animam essentiam se mouentem, Xenocrates numerum se mouentem, Aristoteles ἐντελέχειαν, Pythagoras et Philolaus harmoniam, Posidonius ideam, Asclepiades quinque sensuum exercitium sibi consonum, Hippocrates spiritum tenuem per corpus omne dispersum, Heraclides Ponticus lucem, Heraclitus physicus scintillam stellaris essentiae, Zenon concretum corpori spiritum, Democritus spiritum insertum atomis hac facilitate motus, ut corpus illi omne sit peruium, Critolaus Peripateticus constare eam de quinta 20 essentia, Hipparchus ignem, Anaximenes aera, Empedocles et Critias sanguinem, Parmenides ex terra et igne, Xenophanes ex terra et aqua, Boethos ex aere et igne, Epicurus speciem ex igne et aere et spiritu mixtam. obtinuit tamen non minus de incorporalitate eius quam de immortalitate sententia. nunc uideamus, quae sint haec duo nomina, quorum 21 pariter meminit, cum dicit quae sidera et stellas uocatis. neque enim hic res una gemina appellatione monstratur ut ensis et gladius, sed sunt stellae quidem singulares, ut erraticae quinque et ceterae, quae non admixtae aliis solae feruntur, sidera uero, quae in aliquod signum stellarum plurium compositione formantur, ut Aries Taurus Andromeda Perseus uel Corona, et quaecumque uariarum genera formarum in caelum recepta creduntur. sic et apud Graecos ἀστήρ et ἄστρον diuersa significant, et ἀστήρ stella una est, ἄστρον signum stellis coactum, quod nos sidus uocamus. cum uero stellas globosas et 22 rotundas dicat, non singularium tantum exprimit speciem, sed et earum, quae in signa formanda con-

1 platon P   3 endelē^hciam P   4 phylolauf armoniam
 possidonius P   9 athomis P   13 parmenides* P   14 xenocrates P
 16 incorporalitate P'   20 uocatis* (uid. fuisse e) P
 23 amixte P   28 alter & astron P   alter P   29 astron P
 stellas P'   31 singularū P'   32 conuenerant P

- ueniunt. omnes enim stellae inter se, etsi in magnitudine aliquam, nullam tamen habent in specie differentiam. per haec autem duo nomina solida sphaera describitur, quae nec ex globo, si rotunditas desit, nec ex rotunditate, si globus desit, efficitur, cum alterum forma, alterum soliditate corporis deseratur.
- 23 sphaeras autem hic dicimus ipsarum stellarum corpora, quae omnia hac specie formata sunt. dicuntur praeterea sphaerae et ἀπλανής illa, quae maxima est, et subiectae septem, per quas duo lumina et uagae
- 24 quinque discurrunt. circi uero et orbis duarum sunt rerum duo nomina, et his nominibus quidem alibi aliter est usus. nam et orbem pro circulo posuit ut orbem lacteum, et orbem pro sphaera ut nouem tibi orbibus uel potius globis. sed et circi uocantur, qui sphaeram maximam cingunt, ut eos sequens tractatus inueniet, quorum unus est lacteus,
- 25 de quo ait inter flammam circus lucens. sed hic horum nihil, neque circi neque orbis nomine uoluit intellegi, sed est orbis in hoc loco stellae una integra et peracta conuersio, id est ab eodem loco post emensum sphaerae, per quam mouetur, ambitum in eundem locum regressus, circus est autem hic linea ambiens sphaeram ac ueluti semitam faciens, per quam lumen utrumque discurret, et intra quam uagantium stellarum error legitimus coercetur. quas ideo ueteres errare dixerunt, quia et cursu suo feruntur et contra sphaerae maximae, id est ipsius caeli, impetum contrario motu ad orientem ab occidente uoluuntur, et omnium quidem par celeritas motus similis et idem est modus meandi, sed non omnes eodem tempore
- 27 circos suos orbisque conficiunt. et ideo est celeritas ipsa mirabilis, quia cum sit eadem omnium, nec ulla

---

3 sphaera P' 6 ad deseratur add. † requiratur p 9 apla-
 nel P' 12 et om. P 16 quif P' 20 loco* P 24 hac P'
 26 letimus P' 31 motus meandi P

ex illis aut concitator esse possit aut segnior, non eodem tamen temporis spatio omnes ambitum suum peragunt. causam uero sub eadem celeritate disparis spatii aptius nos sequentia docebunt.

5 His de siderum natura et siderea hominum mente XV
narratis rursus filium pater ut in deos pius, ut in
homines iustus esset hortatus, praemium rursus adiecit ostendens lacteum circulum uirtutibus debitum et
beatorum coetu refertum, cuius meminit his uerbis:
10 erat autem is splendidissimo candore inter
flammas circus elucens, quem uos, ut a Graeis accepistis, orbem lacteum nuncupatis. orbis 2
hic idem quod circus in lactei appellatione significat. est autem lacteus unus e circis, qui ambiunt
15 caelum: et sunt praeter eum numero decem, de quibus, quae dicenda sunt, proferemus, cum de hoc competens sermo processerit. solus ex omnibus hic subiectus est oculis, ceteris circulis magis cogitatione quam
uisu comprehendendis. de hoc lacteo multi inter se 3
20 diuersa senserunt, causasque eius alii fabulosas, naturales alii protulerunt: sed nos fabulosa reticentes ea tantum, quae ad naturam eius uisa sunt pertinere, dicemus. Theophrastus lacteum dixit esse compagem, 4
qua de duobus hemisphaeriis caeli sphaera solidata
25 est, et ideo, ubi orae utrimque conuenerant, notabilem claritatem uideri, Diodorus ignem esse densetae 5
concretaeque naturae in unam curui limitis semitam discretionem mundanae fabricae coaceruante concretum et ideo uisum intuentis admittere reliquo igne caelesti
0 lucem suam nimia subtilitate diffusam non subiciente conspectui, Democritus innumeras stellas breuesque 6
omnes, quae spisso tractu in unum coactae, spatiis, quae angustissima interiacent opertis, uicinae sibi

6 pater *om.* P'   11 circulus P'   16 proferamus P'
20 diuisa P'   23 theophrastus P'   25 horę P'   28 coaceruante P'

undique et ideo passim diffusae lucis aspergine con-
 7 tinuum iuncti luminis corpus ostendunt: sed Posi-
 donius, cuius definitioni plurium consensus accessit,
 ait lacteum caloris esse siderei infusionem, quam ideo
 aduersa zodiaco curuitas obliquauit, ut quoniam sol
 numquam zodiaci excedendo terminos expertem fer-
 uoris sui partem caeli reliquam deserebat, hic circus
 a uia solis in obliquum recedens uniuersitatem flexu
 calido temperaret. quibus autem partibus zodiacum
 intersecet, superius iam relatam est. haec de lacteo. 10
 8 decem autem alii, ut diximus, circi sunt, quorum unus
 est ipse zodiacus, qui ex his decem solus potuit lati-
 9 tudinem hoc modo, quem referemus, adipisci. natura
 caelestium circulorum incorporalis est linea, quae ita
 mente concipitur, ut sola longitudine censeatur, latum 15
 habere non possit, sed in zodiaco latitudinem signo-
 10 rum capacitas exigebat. quantum igitur spatii lata
 dimensio porrectis sideribus occupabat, duabus lineis
 limitatum est: et tertia ducta per medium ecliptica
 uocatur, quia cum cursum suum in eadem linea pariter 20
 sol et luna conficiunt, alterius eorum necesse est
 euenire defectum: solis, si ei tunc luna succedat:
 11 lunae, si tunc aduersa sit soli. ideo nec sol umquam
 deficit, nisi cum tricesimus lunae dies est, et nisi
 quinto decimo cursus sui die nescit luna defectum. 25
 sic enim euenit, ut aut lunae contra solem positae
 ad mutuandum ab eo solitum lumen sub eadem in-
 uentus linea terrae conus obsistat, aut soli ipsa suc-
 cedens obiectu suo ab humano aspectu lumen eius
 12 repellat. in defectu ergo sol ipse nil patitur sed 30
 noster fraudatur aspectus, luna uero circa proprium
 defectum laborat non accipiendo solis lumen, cuius
 beneficio noctem colorat. quod sciens Vergilius disci-
 plinarum omnium peritissimus ait

2 possedoniuf P   4 colorif P'   5 curbitaf P'   8 fluxu P
 11 ut om. P'   19 ecliptica P   25 cursu ut uid. P'   diei P'
 26 enī om. P'   28 oblitit P'

defectus solis uarios lunaeque labores.

quamuis igitur trium linearum ductus zodiacum et claudat et diuidat, unum tamen circum auctor uocabulorum dici uoluit antiquitas. quinque alii circuli
 5 paralleli uocantur. horum medius et maximus est 13
 aequinoctialis, duo extremitatibus uicini atque ideo breues quorum unus septentrionalis dicitur, alter australis: inter hos et medium duo sunt tropici maiores ultimis, medio minores et ipsi ex utraque parte zonae
 10 ustae terminum faciunt. praeter hos alii duo sunt 14
 coluri, quibus nomen dedit imperfecta conuersio, ambientes enim septentrionalem uerticem atque inde in diuersa diffusi et se in summo intersecant et quinque
 15 parallelos in quaternas partes aequaliter diuidunt, zodiacum ita intersecantes ut unus eorum per Arietem et Libram, alter per Cancrum atque Capricornum meando decurrat, sed ad australem uerticem non peruenire creduntur. duo, qui ad numerum praedictum 15
 20 supersunt, meridianus et horizon, non scribuntur in sphaera, quia certum locum habere non possunt, sed pro diuersitate circumspicientis habitantisue uariantur. meridianus est enim, quem sol, cum super hominum 16
 uerticem uenerit, ipsum diem medium efficiendo designat: et quia globositas terrae habitationes omnium
 25 aequales sibi esse non patitur, non eadem pars caeli omnium uerticem despicit: et ideo unus omnibus meridianus esse non poterit, sed singulis gentibus super uerticem suum proprius meridianus efficitur. similiter 17
 30 sibi horizontem facit circumspectio singulorum. horizon est enim uelut quodam circo designatus terminus caeli,

1 Georg. II 478

3 circū * P   6 duo * P   8 * hof P   maioris P'
 10 sunt coluli P, † arci add. p   11 imperfecta P   19 orizon P
 21 habitantis * ue P   24 ho|minum P   26 unus om. P'
 merianus P'

quod super terram uidetur: et quia ad ipsum uere finem non potest humana acies peruenire, quantum quisque oculos circumferendo conspexerit, proprium
 18 sibi caeli, quod super terram est, terminum facit. hic horizon, quem sibi unius cuiusque circumscribit
 aspectus, ultra trecentos et sexaginta stadios longitudinem intra se continere non poterit. centum enim et octoginta stadios non excedit acies contra uidentis: sed uisus cum ad hoc spatium uenerit, accessu deficiens in rotunditatem recurrendo curuatur, atque ita
 fit, ut hic numerus ex utraque parte geminatus trecentorum sexaginta stadiorum spatium, quod intra horizontem suum continetur, efficiat semperque, quantum ex huius spatii parte postera procedendo dimiseris, tantum tibi de anteriore sumetur, et ideo
 horizon semper quantacumque locorum transgressione
 19 mutatur. hunc autem, quem diximus, admittit aspectum aut in terris aequa planities aut pelagi tranquilla libertas, qua nullam oculis obicit offensam. nec te moueat, quod saepe in longissimo positum montem
 uidemus, aut quod ipsa caeli superna suspicimus, aliud est enim, cum se oculis ingerit altitudo, aliud, cum per planum se porrigit et extendit intuitus, in quo solo horizontis circus efficitur. haec de circis omnibus, quibus caelum cingitur, dicta sufficiant.

XVI Tractatum ad sequentia transferamus ex quo mihi omnia contemplanti praeclara cetera et mirabilia uidebantur. erant autem eae stellae, quas numquam ex hoc loco uidimus, et eae magnitudines omnium, quas esse numquam
 suspicati sumus, ex quibus erat ea minima, quae ultima a caelo, citima terris luce lucebat aliena: stellarum autem globi terrae magnitudinem facile uincebant. dicendo ex quo mihi

4 hinc orizon P 5 unuf cuiusq; P 7 in se P 8 uidentef P' 15 demiserif P 18 aupelagi P' 25 sufficiunt P'

omnia contemplanti id quod supra rettulimus ad-
 firmat in ipso lacteo Scipionis et parentum per
 somnium contigisse conuentum. duo sunt autem
 praecipua quae in stellis se admiratum refert, aliquarum
 5 nouitatem et omnium magnitudinem. ac prius de
 nouitate, post de magnitudine disseremus. plene et 3
 docte adiciendo quas numquam ex hoc loco
 uidimus causam, cur a nobis non uideantur ostendit.
 locus enim nostrae habitationis ita positus est, ut
 10 quaedam stellae ex ipso numquam possint uideri, quia
 ipsa pars caeli, in qua sunt, numquam potest hic
 habitantibus apparere. pars enim haec terrae, quae 4
 incolitur ab uniuersis hominibus, qui nos in uicem
 scire possumus, ad septentrionalem uerticem surgit,
 15 et sphaerale conuexitas australem nobis uerticem
 in ima demergit. cum ergo semper circa terram ab
 ortu in occasum caeli sphaera uoluatur, uertex hic,
 qui septentriones habet, quoquouersum mundana uo-
 lubilitate uertatur, quoniam super nos est, semper a
 20 nobis uidetur, ac semper ostendit

arctos Oceani metuentes aequore tingui.

australis contra quasi semel nobis pro habitationis 5
 nostrae positione demersus nec ipse nobis umquam
 uidetur nec sidera sua, quibus et ipse sine dubio
 25 insignitur, ostendit. et hoc est, quod poeta naturae
 ipsius conscius dixit

hic uertex nobis semper sublimis, at illum

sub pedibus Styx atra uidet Manesque profundi.

sed cum hanc diuersitatem caelestibus partibus uel 6
 30 semper uel numquam apparendi terrae globositas
 habitantibus faciat, ab eo, qui in caelo est, omne sine

20 Verg. Georg. I 246 26 l. l. 242

1 omnia mihi P 14 non possumus P septentrionalem P
 15 uerticē nobis P 17 sphaera P 21 tingui * P 25 peta P
 28 sty tra P, styx atra p 29 diuersitatē * P

dubio caelum uidetur non impediēte aliqua parte terrae, quae tota puncti locum pro caeli magnitudine uix
 7 obtinet. cui ergo australis uerticis stellas numquam de terris uidere contigerat, ubi circumspectu libero sine offensa terreni obicis uisae sunt, iure quasi nouae
 admirationem dederunt, et quia intellexit causam, propter quam eas numquam ante uidisset, ait erant autem eae stellae quas numquam ex hoc loco uidimus, hunc locum demonstratione terram dicens,
 8 in qua erat, dum ista narraret. sequitur illa discussio, quid sit quod adiecit et eae magnitudines omnium, quas esse numquam suspicati sumus. cur autem magnitudines, quas uidit, in stellis numquam homines suspicati sint, ipse patefecit addendo stellarum autem globi terrae magnitudinem facile uin-
 9 cebant. nam quando homo, nisi quem doctrina philosophiae supra hominem, immo uere hominem fecit, suspicari potest stellam unam omni terra esse maiorem, cum uulgo singulae uix facis unius flammam aequare posse uideantur? ergo tunc earum uere magnitudo
 10 adserta credetur, si maiores singulas, quam est omnis terra, esse constiterit. quod hoc modo licet recognoscas. punctum dixerunt esse geometrae, quod ob inconprehensibilem breuitatem sui in partes diuidi non possit, nec ipsum pars aliqua, sed tantum modo signum esse
 11 dicatur. physici terram ad magnitudinem circi, per quem sol uoluitur, puncti modum obtinere docuerunt. sol autem quanto minor sit circo proprio, deprehensum est. manifestissimis enim dimensionum rationibus constitit, mensuram solis ducentesimam sextam decimam partem habere magnitudinis circi, per quem sol
 ipse discurrit. cum ergo sol ad circum suum pars

4 libera P'   7 ante om. P   21 credatur P'   22 effe
 om. P   23 incomphensibilem P   25 praef P, deinde
 aliquid P'   26 phifici P   28 au in autē in ras. in P
 29 manifestissimi * f (fuit ul) P   30 constat P   32 suum
 om. P

certa sit, terra uero ad circum solis punctum sit, quod
 pars esse non possit, sine cunctatione iudicii solem
 constat terra esse maiorem, si maior est pars eo,
 quod partis nomen nimia sui breuitate non capit.
 5 uerum solis circo superiorum stellarum circos certum 12
 est esse maiores, si eo, quod continetur, id quod con-
 tinet maius est, cum hic sit caelestium sphaerarum
 ordo, ut a superiore una quaeque inferior ambiatur.
 unde et lunae sphaeram quasi a caelo ultimam et
 10 uicinam terrae minimam dixit, cum terra ipsa in
 punctum quasi uere iam postrema deficiat. si ergo 13
 stellarum superiorum circi, ut diximus, circo solis sunt
 grandiores, singulae autem huius sunt magnitudinis,
 ut ad circum una quaeque suum modum partis opti-
 15 neat, sine dubio singulae terra sunt ampliores, quam
 ad solis circum, qui superioribus minor est, punctum
 esse praediximus. de luna, si uere luce lucet aliena,
 sequentia docebunt.

Haec cum Scipionis optutus non sine admira- XVII
 20 tione percurrens ad terras usque fluxisset, et illic
 familiaris haesisset, rursus aui monitu ad superiora
 reuocatus est, ipsum a caeli exordio sphaerarum or-
 dinem in haec uerba monstrantis nouem tibi or- 2
 bibus uel potius globis conexas sunt omnia,
 25 quorum unus est caelestis extimus, qui reliquos
 omnes complectitur, summus ipse deus, arcens
 et continens ceteros, in quo sunt infixi illi,
 qui uoluuntur, stellarum cursus sempiterni.
 huic subiecti sunt septem, qui uersantur retro 3
 30 contrario motu atque caelum. e quibus unum
 globum possidet illa, quam in terris Saturniam
 nominant, deinde est hominum generi pro-

2 et 3 ar in part in ras. in P   4 capiat p, capat P
 5 circo * P   6 est om. P'   9 speram P   14 obtineant P
 15 singulo P'   19 com P'   obtutus P   21 familiaris P
 monito P'   26 complectitur P   31 globium P

sperus et salutaris ille fulgor, qui dicitur Iouis, tum rutilus horribilisque terris, quem Martium dicitis, deinde subter mediam fere regionem sol optinet, dux et princeps et moderator luminum reliquorum, mens mundi et temperatio, tanta magnitudine, ut cuncta sua luce lustret et compleat. hunc ut comites consequuntur Veneris alter, alter Mercurii cursus, in infimoque orbe luna radiis solis accensa conuertitur. infra autem eam nihil est nisi mortale et caducum praeter animos munere deorum hominum generi datos: supra lunam sunt aeterna omnia. nam ea, quae est media et nona, tellus neque mouetur et infima est, et in eam feruntur omnia nutu suo pondera. totius mundi a summo in imum diligens in hunc locum collecta descriptio est, et integrum quoddam uniuersitatis corpus effingitur, quod quidem τὸ πᾶν, id est omne, dixerunt, unde et hic dicit conexas omnia. Vergilius uero magnum corpus uocauit et magno se corpore miscet.

6 hoc autem loco Cicero rerum quaerendarum iactis seminibus multa nobis excolenda legauit. de septem subiectis globis ait: qui uersantur retro contra-
7 rio motu atque caelum. quod cum dicit, admonet,

21 Verg. Aen. VI 727

3 subter] septē P   7 compleat P   consequuntur p
8 in om. P   15 referuntur P   16 post diligens in hunc || (fol. 11 u.) sequitur in P (fol. 12 r.) I 20, 7 quam iure cor celi uocetur: in margine inferiore haec adscripta sunt manu ni fallor Iacobi Augusti Thuani desunt aliqua: imo | folium: certe idem homo haec scripsit atque is, qui quaterniones numerauit et signauit: fol. autem undecimum cum signatum sit B ||| et folium duodecimum B ||||, hodie diiudicari nequit, num illa quae desiderantur ante Thuani tempora perierint an omnino numquam exarata fuerint

ut quaeramus, si uersatur caelum, et si illi septem et
 seruantur et contrario motu mouentur, aut si hunc
 esse sphaerarum ordinem, quem Cicero refert, Plato-
 nica consentit auctoritas, et si uere subiectae sint,
 5 quo pacto stellae earum omnium zodiacum lustrare
 dicantur, cum zodiacus et unus et in summo caelo
 sit, quaeue ratio in uno zodiaco aliarum cursus bre-
 uiores aliarum faciat longiores — haec enim omnia
 in exponendo earum ordine necesse est adserantur —
 10 et postremo, qua ratione in terram ferantur, sicut ait
 omnia nutu suo pondera. uersari caelum munda- 8
 nae animae natura et uis et ratio docet, cuius aeter-
 nitas in motu est. quia numquam motus relinquit,
 quod uita non deserit, nec ab eo uita discedit, in quo
 15 uiget semper agitatus: igitur et caeleste corpus, quod
 mundi anima futurum sibi immortalitatis particeps
 fabricata est, ne umquam uiuendo deficiat, semper
 in motu est et stare nescit, quia nec ipsa stat anima,
 qua impellitur. nam cum animae, quae incorporea est, 9
 20 essentia sit in motu, primum autem omnium caeli
 corpus anima fabricata sit, sine dubio in corpus hoc
 primum ex incorporeis motus natura migravit, cuius
 uis integra et incorrupta non deserit, quod primum
 coepit mouere. ideo uero caeli motus necessario uo- 10
 25 lubilis est, quia cum semper moueri necesse sit, ultra
 autem locus nullus sit, quo se tendat accessio, con-
 tinuatione perpetuae in se reditionis agitur: ergo in
 quo potest uel habet, currit et accedere eius reuolui
 est, quia sphaerae spatia et loca complectentis omnia
 30 unus est cursus rotari. sed et sic animam sequi semper
 uidetur, quae in ipsa uniuersitate discurrit. dicemus 11
 ergo, quod eam numquam repperiat, si semper hanc
 sequitur? immo semper eam repperit, quia ubique
 tota, ubique perfecta est. cur ergo, si quam quaerit
 35 repperit, non quiescit? quia et illa requietis est inscia.
 staret enim, si umquam stantem animam repperiret,
 cum uero illa, ad cuius appetentiam trahitur, semper

in inuersa se fundat, semper et corpus se in ipsam
 et per ipsam retorquet. haec de caelestis uolubilitatis
 arcano pauca de multis Plotino auctore reperta
 12 sufficiant. quod autem hunc istum extimum globum,
 qui ita uoluitur, summum deum uocauit, non ita
 accipiendum est, ut ipse prima causa et deus ille
 omnipotentissimus aestimetur: cum globus ipse, quod
 caelum est, animae sit fabrica, anima ex mente pro-
 cesserit, mens ex deo, qui uere summus est, procreata
 13 sit: sed summum quidem dixit ad ceterorum ordinem,
 qui subiecti sunt, unde mox subiecit arcens et con-
 tinens ceteros, deum uero, quod non modo in-
 mortale animal ac diuinum sit et plenum inditae ex
 illa purissima mente rationis, sed quod et uirtutes
 omnes, quae illam primae omnipotentiam summitatis
 14 secuntur, aut ipse faciat aut ipse contineat. ipsum
 denique Iouem ueteres uocauerunt, et apud theologos
 Iuppiter est mundi anima. hinc illud est

ab Ioue principium, Musae, Iouis omnia plena,
 quod de Arato poetae alii mutuati sunt, qui de side-
 ribus locuturus a caelo, in quo sunt sidera, exordium
 sumendum esse decernens, ab Ioue incipiendum esse
 15 memorauit. hinc et Iuno soror eius et coniunx uo-
 catur. est autem Iuno aer, et dicitur soror, quia
 isdem seminibus, quibus caelum, etiam aer procreatus
 16 est, coniunx, quia aer subiectus est caelo. his illud
 adiciendum est, quod praeter duo lumina et stellas
 quinque, quae appellantur uagae, reliquas omnes alii
 infixas caelo nec nisi cum caelo moueri, alii, quorum
 adsertio uero propior est, has quoque dixerunt suo
 17 motu, praeter quod cum caeli conuersione feruntur,
 accedere sed propter immensitatem extimi globi ex-
 cedentia credibilem numerum saecula in una eas cursus
 sui ambitione consumere, et ideo nullum earum motum

ab homine sentiri, cum non sufficiat humanae uitae spatium ad breue saltem punctum tam tardae accessionis deprehendendum. hinc Tullius nullius sectae 17 inscius ueteribus approbatae simul attingit utramque 5 sententiam dicendo: in quo sunt infixi illi, qui uoluuntur, stellarum cursus sempiterni, nam et infixos dixit et cursus habere non tacuit.

Nunc utrum illi septem globi, qui subiecti sunt XVIII contrario, ut ait, quam caelum uertitur motu, ferantur, 0 argumentis ad uerum ducentibus requiramus. solem ac 2 lunam et stellas quinque, quibus ab errore nomen est, praeter quod secum trahit ab ortu in occasum caeli diurna conuersio, ipsa suo motu in orientem ab occidente procedere non solis literarum profanis sed 5 multis quoque doctrina initiatis abhorrere a fide ac monstro simile iudicatum est, sed apud pressius intuentes ita uerum esse constabit, ut non solum mente concipi sed oculis quoque ipsis possit probari. tamen 3 ut nobis de hoc sit cum pertinaciter negante tractatus, age quisquis tibi hoc liquere dissimulas, simul omnia, quae uel contentio tibi fingit detractans fidem, uel quae ipsa ueritas suggerit, in diuisionis membra mittamus. has erraticas cum luminibus duobus aut in-4 fixas caelo ut alia sidera nullum sui motum nostris oculis indicare, sed ferri mundanae conuersionis impetu aut moueri sua quoque accessione dicemus, rursus si mouentur aut caeli uiam secuntur ab ortu in occasum et communi et suo motu meantes, aut contrario recessu in orientem ab occidentis parte uersantur. praeter haec, ut opinor, nihil potest uel esse uel fingi. nunc uideamus, quid ex his poterit uerum probari. si in-5 fixae essent, numquam ab eadem statione discederent, sed in isdem locis semper ut aliae uiderentur. ecce enim de infixis Vergiliae nec a sui umquam se copu-

lacione dispergunt nec Hyadas, quae iuicinae sunt, deserunt, aut Orionis proximam regionem relinquunt: Septentrionum compago non soluitur: Anguis, qui inter eos labitur, semel circumfusum non mutat amplexum. hae uero modo in hac modo in illa caeli regione uisuntur, et saepe cum in unum locum duae pluresue conuenerint, et a loco tamen, in quo simul uisae sunt, et a se postea separantur. ex hoc eas non esse caelo infixas oculis quoque approbantibus constat: igitur mouentur, nec negare hoc quisquam poterit, quod uisus adfirmat. quaerendum est ergo, utrum ab ortu ad occasum an in contrarium motu proprio reuoluantur. sed et hoc quaerentibus nobis non solum manifestissima ratio sed uisus quoque ipse monstrabit. consideremus ergo signorum ordinem, quibus zodiacum diuisum uel distinctum uidemus, et ab uno signo quolibet ordinis eius sumamus exordium. cum Aries exoritur, post ipsum Taurus emergit. hunc Gemini secuntur, hos Cancer et per ordinem reliqua. si istae ergo in occidentem ab oriente procederent, non ab Ariete in Taurum, qui retro locatus est, nec a Tauro in Geminos signum posterius uoluerentur, sed a Geminis in Taurum et a Tauro in Arietem recta et mundanae uolubilitati consona accessione prodirent. cum uero a primo in signum secundum, a secundo in tertium et inde ad reliqua, quae posteriora sunt, reuoluantur, signa autem infixa caelo ferantur, sine dubio constat has stellas non cum caelo sed contra caelum moueri. hoc ut plene liqueat, astruamus de lunae cursu, quae et claritate sui et uelocitate notabilior est. luna postquam a sole discedens nouata est, secundo fere die circa occasum uidetur, et quasi uicina soli, quem nuper reliquit, postquam ille demersus est, ipsa caeli marginem tenet

antecedenti superoccidens. tertio die tardius occidit
 quam secundo, et ita cotidie longius ab occasu recedit,
 ut septimo die circa solis occasum in medio caelo
 ipsa uideatur. post alios uero septem cum ille mergit,
 haec oritur. adeo media parte mensis dimidium cae- 11
 lum, id est unum hemisphaerium, ab occasu in orientem
 recedendo metitur. rursus post septem alios circa
 solis occasum latentis hemisphaerii uerticem tenet, et
 huius rei indicium est, quod medio noctis exoritur.
 postremo totidem diebus exemptis solem denuo con-
 prehendit, et uicinus uidetur ortus amborum, quam
 diu soli succedens rursus mouetur et rursus recedens
 paulatim semper in orientem regrediendo relinquat
 occasum. sol quoque ipse non aliter quam ab occasu 12
 in orientem mouetur, et licet tardius recessum suum
 quam luna conficiat — quippe qui tanto tempore
 signum unum emetiatur, quanto totum zodiacum luna
 discurrit — manifesta tamen et subiecta oculis motus
 sui praestat indicia. hunc enim in Ariete esse po- 13
 namus, quod quia aequinoctiale signum est, pares
 horas somni et diei facit. in hoc signo cum occidit,
 Libram, id est Scorpii chelas, mox oriri uidemus et
 apparet Taurus uicinus occasui, nam Vergilias et
 Hyadas partes Tauri clariores non multo post solem
 mergentes uidemus. sequenti mense sol in signum 14
 posterius, id est in Taurum, recedit et ita fit, ut neque
 Vergiliae neque alia pars Tauri illo mense uideatur.
 signum enim, quod cum sole oritur et cum sole oc-
 cidit, semper occultitur, adeo ut et uicina astra solis
 propinquitate celentur. nam et Canis tunc, quia ui- 15
 cinus Tauro est, non uidetur tectus lucis propinquitate,
 et hoc est quod Vergilius ait

candidus auratis aperit cum cornibus annum
 Taurus et aduerso cedens Canis occidit astro.

non enim uult intellegi Tauro oriente cum sole mox

in occasum ferri Canem, qui proximus Tauro est, sed
 occidere eum dixit Tauro gestante solem, quia tunc
 16 incipit non uideri sole uicino. tunc tamen occidente
 sole Libra adeo superior inuenitur, ut totus Scorpius
 ortus appareat, Gemini uero uicini tunc uidentur oc- 5
 casui. rursus post Tauri mensem Gemini non uidentur,
 quod in eos solem migrasse significat. post Geminos
 recedit in Cancrum, et tunc cum occidit, mox Libra
 17 in medio caelo uidetur. adeo constat solem tribus
 signis peractis, id est Ariete et Tauro et Geminis, ad 10
 medietatem hemisphaerii recessisse. denique post tres
 menses sequentes tribus signis quae secuntur emensis
 — Cancrum dico Leonem et Virginem — inuenitur
 in Libra, quae rursus aequat noctem diei, et dum in
 ipso signo occidit mox oritur Aries, in quo sol ante 15
 18 sex menses occidere solebat. ideo autem occasum
 magis eius quam ortum elegimus proponendum, quia
 signa posteriora post occasum uidentur, et dum ad
 haec, quae sole mergente uideri solent, solem redire
 monstramus, sine dubio eum contrario motu recedere 20
 19 quam caelum mouetur, ostendimus. haec autem, quae
 de sole ac luna diximus, etiam quinque stellarum re-
 cessum adsignare sufficient, pari enim ratione in
 posteriora signa migrando semper mundanae uolubi-
 litati contraria recessione uersantur. 25

XVIII His adsertis de sphaerarum ordine pauca dicenda
 sunt, in quo dissentire a Platone Cicero uideri potest,
 cum hic solis sphaeram quartam de septem, id est in
 medio locatam dicat, Plato a luna sursum secundam,
 hoc est inter septem a summo locum sextum tenere 30
 2 commemoret. Ciceroni Archimedes et Chaldaeorum
 ratio consentit, Plato Aegyptios omnium philosophiae
 disciplinarum parentes secutus est, qui ita solem inter
 lunam et Mercurium locatum uolunt, ut rationem
 tamen et deprehenderint et edixerint, cur a non nullis 35

sol supra Mercurium supraque Venerem esse credatur. nam nec illi, qui ita aestimant, a specie ueri procul aberrant, opinionem uero istius permutationis huius modi ratio persuasit. a Saturni sphaera, quae est 3
5 prima de septem, usque ad sphaeram Iouis a summo secundam interiecti spatii tanta distantia est, ut zodiaci ambitum superior triginta annis, duodecim uero annis subiecta conficiat; rursus tantum a Ioue sphaera Martis recedit, ut eundem cursum biennio 0 peragat. Venus autem tanto est regione Martis inferior, ut ei annus satis sit ad zodiacum peragrandum. iam uero ita Veneri proxima est stella Mercurii et Mercurio sol propinquus, ut hi tres caelum suum pari temporis spatio, id est anno plus minusue circumeant. 5 ideo et Cicero hos duos cursus comites solis uocauit, quia in spatio pari longe a se numquam recedunt. luna autem tantum ab his deorsum recessit ut, quod 5 illi anno, uiginti octo diebus ipsa conficiat, ideo neque de trium superiorum ordine, quem manifeste clareque distinguit immensa distantia, neque de lunae regione, quae ab omnibus multum recessit, inter ueteres aliqua fuit dissensio. horum uero trium sibi proximorum, Veneris Mercurii et solis, ordinem uicinia confudit, sed apud alios, nam Aegyptiorum sollertiam ratio non fugit, quae talis est. circulus, per quem 6 sol discurrit, a Mercurii circulo ut inferior ambitur, illum quoque superior circulus Veneris includit, atque ita fit, ut hae duae stellae, cum per superiores circulorum suorum uertices currunt, intellegantur supra solem locatae, cum uero per inferiora comitantur circulorum, sol eis superior aestimetur. illis ergo, qui 7 sphaeras earum sub sole dixerunt, hoc uisum est ex illo stellarum cursu, qui non numquam, ut diximus, uidetur inferior, qui et uere notabilior est, quia tunc liberius apparet. nam cum superiora tenent, magis radiis occuluntur, et ideo persuasio ista conualuit, et ab omnibus paene hic ordo in usum receptus est.

8 perspicacior tamen obseruatio ueriores ordinem de-
 prendit, quem praeter indaginem uisus haec quoque
 ratio commendat, quod lunam, quae luce propria caret
 et de sole mutuatur, necesse est fonti luminis sui esse
 9 subiectam. haec enim ratio facit lunam non habere
 lumen proprium, ceteras omnes stellas lucere suo,
 quod illae supra solem locatae in ipso purissimo
 aethere sunt, in quo omne quicquid est, lux naturalis
 et sua est, quae tota cum igne suo ita sphaerae solis
 incumbit, ut caeli zonae, quae procul a sole sunt, 1
 perpetuo frigore oppressae sint, sicut infra ostendetur,
 10 luna uero, quia sola ima sub sole est et caducorum
 iam regioni luce sua carenti proxima, lucem nisi de
 superposito sole, cui resplendet, habere non potuit,
 denique quia totius mundi ima pars terra est, aetheris 1
 autem ima pars luna est, lunam quoque terram
 11 sed aetheriam uocauerunt. immobilis tamen ut terra
 esse non potuit, quia in sphaera, quae uoluitur, nihil
 manet immobile praeter centrum, mundanae autem
 sphaerae terra centrum est, ideo sola immobilis perse- 2
 12 uerat. rursus terra accepto solis lumine clarescit
 tantum modo, non relucet; luna speculi instar lumen,
 quo illustratur, emittit, quia illa aeris et aquae, quae
 per se concreta et densa sunt, faex habetur et ideo
 extrema uastitate densata est nec ultra superficiem 2
 quauis luce penetratur, haec licet et ipsa finis sit sed
 liquidissimae lucis et ignis aetherii, ideo quamuis
 densius corpus sit quam cetera caelestia, multo tamen
 terreno purius fit acceptae luci penetrabilis, adeo ut
 eam de se rursus emittat, nullum tamen ad nos per- 3
 13 ferentem sensum caloris: quia lucis radius cum ad
 nos de origine sua, id est de sole, peruenit, naturam
 secum ignis, de quo nascitur, deuehit; cum uero in
 lunae corpus infunditur et inde resplendet, solam

---

12 ima aut infima Zeunius: ipsa libri 13 lucem nisi de
 superposito sole qua resplendet coni. Zeunius

refundit claritatem non calorem. nam et speculum,
 cum splendorem de se ni appositi eminus ignis emittit,
 solam ignis similitudinem carentem sensu caloris osten-
 dit. quem soli ordinem Plato dederit uel eius auc- 14
 tores, quosue Cicero secutus quartum locum globo
 eius adsignauerit, uel quae ratio persuasionem huius
 diuersitatis induxerit, et cur dixerit Tullius in infimo-
 que orbe luna radiis solis accensa conuertitur
 satis dictum est, sed his hoc adiciendum est, cur Cicero
 cum quartum de septem solem uelit, quartus autem
 inter septem non fere medius sed omni modo medius
 et sit et habeatur, non abrupte medium solem sed
 fere medium dixerit his uerbis deinde subter
 mediam fere regionem sol optinet. sed non 15
 uacat adiectio, qua haec pronuntiatio temperatur, nam
 sol quartum locum optinens mediam regionem tenebit
 numero, spatio non tenebit. si inter ternos enim
 summos et imos locatur, sine dubio medius est nu-
 mero, sed totius spatii, quod septem sphaerae occupant,
 dimensione perspecta regio solis non inuenitur in medio
 spatio locata, quia magis a summo ipse, quam ab
 ipso recessit ima postremitas, quod sine ulla discep-
 tationis ambage compendiosa probabit adsertio. Sa- 16
 turni stella, quae summa est, zodiacum triginta annis
 peragrat, sol medius anno uno, luna ultima uno mense
 non integro. tantum ergo interest inter solem et
 Saturnum quantum inter unum et triginta, tantum
 inter lunam solemque quantum inter duodecim et
 unum. ex his apparet totius a summo in inum spatii 17
 certam ex media parte diuisionem solis regione non
 fieri. sed quia hic de numero loquebatur, in quo uere,
 qui quartus et medius est, ideo pronuntiauit quidem
 medium sed propter latentem spatiorum dimensionem
 uerbum, quo hanc definitionem temperaret, adiecit.
 notandum, quod esse stellam Saturni et alteram Iouis, 18
 Martis aliam non naturae constitutio sed humana
 persuasio est, quae stellis numeros et nomina

fecit. non enim ait illa, quae Saturnia est, sed quam in terris Saturniam nominant, et ille fulgor qui dicitur Iouis, et quem Martium dicitis, adeo expressit in singulis nomina haec non esse inuenta ex natura sed hominum commenta significationi
 19 distinctionis accommoda. quod uero fulgorem Iouis humano generi prosperum et salutarem, contra Martis rutilum et terribilem terris uocauit, alterum tractum est ex stellarum colore — nam fulget Iouis, rutilat Martis — alterum ex tractatu eorum, qui de his stellis ad hominum uitam manare uolunt aduersa uel prospera, nam plerumque de Martis stella
 20 terribilia, de Iouis salutaria euenire definiunt. causam siquis forte altius quaerat, unde diuinis maliuolentia ut stella malefica esse dicatur — sicut de Martis et Saturni stellis existimatur — aut cur notabilior benignitas Iouis et Veneris inter genethliacos habeatur, cum sit diuinorum una natura, in medium proferam rationem apud unum omnino, quod sciam, lectam. nam Ptolomaeus in libris tribus, quos de harmonia
 21 composuit, patefecit causam, quam breuiter explicabo. certi, inquit, sunt numeri, per quos inter omnia, quae sibi conuenienter iunguntur et aptantur, fit iugabilis competentia, nec quidquam potest alteri nisi per hos numeros conuenire. sunt autem hi epitritus hemio-
 22 lius epogdous duplaris triplaris quadruplus. quae hoc loco interim quasi nomina numerorum accipias uolo, in sequentibus uero, cum de harmonia caeli loquemur, quid sint hi numeri quidue possint, opportunius aperiemus: modo hoc nosse sufficiat quia sine his numeris
 23 nulla colligatio, nulla potest esse concordia. uitam uero nostram praecipue sol et luna moderantur. nam cum sint caducorum corporum haec duo propria, sentire uel crescere *αισθητικόν*, id est sentiendi natura, de sole, *φωτικόν* autem, id est crescendi natura, de lunari ad nos globositate perueniunt. sic utriusque luminis beneficio haec nobis constat uita, qua fruimur.

24
 ad ipsa duo lumina quam ad quinque uagas stellas
 refertur, sed harum stellarum alias interuentus nume-
 5 rorum, quorum supra fecimus mentionem, cum lumini-
 bus bene iungit ac sociat, alias nullus applicat numeri
 10 nexus ad lumina. ergo Veneria et Iouialis stella per 25
 hos numeros lumini utrique sociantur sed Iouialis soli
 per omnes, lunae uero per plures, et Veneria lunae
 per omnes, soli per plures numeros aggregatur. hinc
 licet utraque benefica credatur, Iouis tamen stella
 cum sole accommodatior est et Veneria cum luna,
 atque ideo uitae nostrae magis commodant, quasi
 luminibus uitae nostrae auctoribus numerorum ratione
 concordēs. Saturni autem Martisque stellae ita non 26
 15 habent cum luminibus competentiam, ut tamen aliqua
 uel extrema numerorum linea Saturnus ad solem,
 Mars aspiciat ad lunam. ideo minus commodi uitae
 humanae existimantur quasi cum uitae auctoribus arta
 numerorum ratione non iuncti. cur tamen et ipsi non
 20 numquam opes uel claritatem hominibus praestare cre-
 dantur, ad alterum debet pertinere tractatum, quia
 hic sufficit aperuisse rationem, cur alia terribilis alia
 salutaris existimetur. et Plotinus quidem in libro qui 27
 5 inscribitur si faciunt astra, pronuntiat, nihil ui
 uel potestate eorum hominibus euenire, sed ea, quae
 decreti necessitas in singulos sancit, ita per horum
 septem transitum stationem recessumue monstrari, ut
 aues seu praeteruolando seu stando futura pennis uel
 uoce significant nescientes. sic quoque tamen iure
 0 uocabitur hic salutaris, ille terribilis, cum per hunc
 prospera, per illum significantur incommoda.

In his autem tot nominibus, quae de sole dicun-XX
 tur, non frustra nec ad laudis pompam lasciuit oratio

5 sociat B   7 utriusque B   10 benefica B'   13 ra-
 tionem B   19 rationem B'   24 nichil B   26 sancit B
 p eorum B   33 frustra B'

sed res uerae uocabulis exprimuntur. dux et princeps ait et moderator luminum reliquorum, 2 mens mundi et temperatio. Plato in Timaeo, cum de octo sphaeris loqueretur, sic ait ut autem per ipsos octo circuitus celeritatis et tarditatis certa mensura et sit et noscatur, deus in ambitu supra terram secundo lumen accendit, 3 quod nunc solem uocamus. uides, ut haec definitio uult esse omnium sphaerarum lumen in sole, sed Cicero sciens, etiam ceteras stellas habere lumen suum, solamque lunam, ut saepe iam diximus, proprio carere, obscuritatem definitionis huius liquidius absoluens et ostendens in sole maximum lumen esse, non solum, ait dux et princeps et moderator luminum reliquorum. adeo et ceteras stellas scit 4 esse lumina sed hunc ducem et principem, quem Heraclitus fontem caelestis lucis appellat. dux ergo est, quia omnes luminis maiestate praecedit, princeps, quia ita eminet, ut propterea, quod talis solus appareat, sol uocetur, moderator reliquorum dicitur, quia ipse cursus eorum recursusque certa spatii 5 definitione moderatur. nam certa spatii definitio est, ad quam cum una quaeque erratica stella recedens a sole peruenerit, tamquam ultra prohibeatur accedere, agi retro uidetur, et rursus, cum certam partem recedendo contigerit, ad directi cursus consueta reuocatur. ita solis uis et potestas motus reliquorum luminum constituta dimensione moderatur. mens mundi 6 ita appellatur, ut physici eum cor caeli uocauerunt, inde nimirum quod omnia, quae statuta ratione per caelum fieri uidemus, diem noctemque et migrantes inter utrumque prolixitatis breuitatisque uices et certis temporibus aequam utriusque mensuram, dein ueris

4 hocto B'   5 octof B'   7 accedit B'   9 sperarum B
 13 absoluef B'   14 dux fed | & B   22 nam certa spatii
 definitio est om. B   29 phifici B   33 aequam utri emanuerunt
 in B

clementem teporem, torridum Cancrī ac Leonis aestum, mollitiem autumnalis aurae, vim frigoris inter utramque temperiem, omnia haec solis cursus et ratio dispensat. iure ergo cor caeli dicitur, per quem fiunt omnia, quae diuina ratione fieri uidemus. est et haec 7 causa, propter quam iure cor caeli uocetur, quod natura ignis semper in motu perpetuoque agitato est, solem autem ignis aetherii fontem dictum esse retulimus, hoc est ergo sol in aethere, quod in animali cor, cuius ista natura est, ne unquam cesset a motu, aut breuis eius, quocumque casu ab agitatione cessatio mox animal interimat. haec de eo, quod mundi 8 mentem uocauit. cur uero et temperatio mundi dictus sit, ratio in aperto est. ita enim non solum terram sed ipsum quoque caelum, quod uere mundus uocatur, temperari sole certissimum est, ut extremitates eius, quae a uia solis longissime recesserunt, omni careant beneficio caloris et una frigoris perpetuitate torpescant: quod sequentibus apertius explicabitur. 9 restat, ut et de magnitudine eius, quam uerissima praedicatione extulit, pauca et non praetereunda dicamus. physici hoc maxime consequi in omni circa 9 magnitudinem solis inquisitione uoluerunt, quanto maior possit esse quam terra, et Eratosthenes in libris dimensionum sic ait 'mensura terrae septies et uicies 21 multiplicata mensuram solis efficiet', Posidonius multo multoque saepius, et uterque lunaris defectus argumentum pro se aduocat. ita cum solem uolunt terra 10 maiorem probare, testimonio lunae deficientis utuntur, cum defectum lunae conantur adserere, probationem

1 clementem *euanuit* in B   6 celi cor iure B   9 anima
P   11 breui B   12 intimat B   13 mente P   16 a
sole P   18 omnia B   19 qui B, *deinde* in sequentibus P
21 extulit *om.* P   22 physici PB   23 in quisione P
25 sic *in ras.* in P   terre ** | P   26 multo *om.* P'   27
post saepius *add.* multiplicatā solis spatium efficere P   *post*
argumentum *add.* inuicem P   29 *lunę P   30 afferere B

de solis magnitudine mutuantur, et sic euenit, ut, dum utrumque de altero adstruitur, neutrum probabiliter adstruatur semper in medio uicissim nutante mutuo testimonio. quid enim per rem adhuc proban-
 11 dam probetur? sed Aegyptii nihil ad coniecturam
 loquentes sequestrato ac libero argumento nec in patrocinium sibi lunae defectum uocantes, quanta mensura sol terra maior sit probare uoluerunt, ut tum demum per magnitudinem eius ostenderent, cur luna
 12 deficiat. hoc autem nequaquam dubitabatur, non posse
 aliter apprehendi nisi mensura et terrae et solis inuenta, ut fieret ex conlatione discretio. et terrena quidem dimensio oculis rationem iuuantibus de facili constabat, solis uero mensuram aliter nisi per mensuram caeli, per quod discurret, inueniri non posse
 15 uiderunt: ergo primum metiendum sibi caelum illud, id est iter solis constituerunt, ut per id possent modum
 13 solis agnoscere. sed quaeso, siquis unquam tam otiosus tamque ab omni erit serio feriat, ut haec quoque in manus sumat, ne talem ueterum promissionem quasi insaniae proximam aut horrescat aut rideat. et enim ad rem, quae natura inconprehensibilis uidebatur, uiam sibi fecit ingenium, et per terram, qui caeli modus sit, repperit. ut autem liquere possit ratio commenti, prius regulariter pauca dicenda sunt,
 25
 14 ut sit rerum sequentium aditus instructor. in omni orbe uel sphaera medietas centron uocatur, nihilque aliud est centron nisi punctum, quo sphaerae aut orbis medium certissima obseruatione distinguitur.

---

2 astruitur *P'* 3 astruatur *B* 4 adhuc *P'* 7 patrocinium *P'* 9 p̄ r̄ magnitudinē *P*, eius *om.* *P* 12 et fieret *B'* collatione *B* 14 constabit *B* mensura aliter *B* 16 cēlū * *P* 17 contituerunt *P'* id *in ras.* *in B*: eum *P* 18 liqui *PB* unquam *B* 19 feriatof *P* 24 repperit *B*, reppererunt *P* posterior e *in liquere in ras.* *in P* 25 ratione *B'* comentī *B* 27 et 28 centam *B'* 28 sphaere *B* 29 mediam *P'*

item ducta linea de quocumque loco circuli, qui designat ambitum, in quamcumque eiusdem circuli summitatem orbis partem aliquam diuidat necesse est. sed 15 non omni modo medietas est orbis, quam separat ista diuisio, illa enim tantum linea in partes aequales orbem medium diuidit, quae a summo in summum ita ducitur, ut necesse sit eam transire per centron, et haec linea, quae orbem sic aequaliter diuidit, diametros nuncupatur. item omnis diametros cuiuscum- 16 que orbis triplicata cum adiectione septimae partis suae mensuram facit circuli, quo orbis includitur, id est, si uncias septem teneat diametri longitudo, et uelis ex ea nosse, quot uncias orbis ipsius circulus teneat, triplicabis septem et faciunt uiginti unum, his 5 adicies septimam partem, hoc est unum, et pronuntiabis uiginti et duabus unciis huius circuli esse mensuram, cuius diametros septem unciis extenditur. haec 17 omnia geometricis euentissimisque rationibus probare possemus, nisi et neminem de ipsis dubitare arbitraremur, et caueremus iusto prolixius uolumen extendere. sciendum et hoc est, quod umbra terrae, 18 quam sol post occasum in inferiore hemisphaerio currens sursum cogit emitti, ex qua super terram fit obscuritas, quae nox uocatur, sexagies in altum multiplicatur ab ea mensura, quam terrae diametros habet, et hac longitudine ad ipsum circulum, per quem sol currit, erecta, exclusione luminis tenebras in terram refundit. prodendum est igitur, quanta diametros 19 terrae sit, ut constet, quid possit sexagies multiplicata colligere, unde his praelibatis ad tractatum mensurarum, quas promisit, oratio reuertatur. euentissimis 20

2 quacūq; *PB* fūmitate *P* 3 diuidam *B'* 9 ita *P*
 13 quod *P'* 15 et ante unum *del. in B* 16 in uiginti *P*
 uenit *B* circuli *ut uid. P'* 18 geometri *P'* 19 n*
 minem *B* 20 prolixus *B'* 21 est *om. B* 22 hemisphaere *P'*
 24 nos *P'* multiplicabitur *B'* 25 metror *P* 28 quanta —
 29 multiplicata *in ras. in P* 30 p̄libata *B'* 31 reuertetur *P'*

et indubitabilibus dimensionibus constitit uniuersae terrae ambitum, quae ubicumque uel incolitur a quibuscumque uel inhabitabilis iacet, habere stadiorum milia ducenta quinquaginta duo. cum ergo tantum ambitus teneat, sine dubio octoginta milia stadiorum uel non multo amplius diametros habet secundum triplicationem cum septimae partis adiectione, quam superioris de diametro et circulo regulariter diximus. et quia ad efficiendam terrenae umbrae longitudinem non ambitus terrae sed diametri mensura multiplicanda est — ipsa est enim, quam sursum constat excrescere — sexagies multiplicanda tibi erunt octoginta milia, quae terrae diametros habet, quae faciunt quadragies octies centena milia stadiorum esse a terra usque ad solis cursum, quo umbram terrae diximus peruenire. terra autem in medio caelestis circuli, per quem sol currit, ut centron locata est, ergo mensura terrenae umbrae medietatem diametri caelestis efficiet, et si ab altera quoque parte terrae par usque ad eundem circulum mensura tendatur, integra circuli, per quem sol currit, diametros inuenitur. duplicatis igitur illis quadragies octies centenis milibus erit integra diametros caelestis circuli nonagies sexies centenis milibus stadiorum, et inuenta diametros facile mensuram nobis ipsius quoque ambitus prodit. hanc enim summam, quae diametron fecit, debes ter multiplicare adiecta parte septima, ut saepe iam dictum est, et ita inuenies totius circuli, per quem sol currit, ambitum stadiorum habere trecenties centena milia et insuper centum septuaginta milia. his dictis, quibus

1 constat *P*   2 ubicumque *om.* *P*   3 inhabitabilis *B'*
 4 quinquaginta *P'*   7 adiectionem *B'*   10 multiplicata *ut*
uid. *P'*   12 multiplicata *P'*   14 e terra *P'*   19 usq.
 dimidiā circuli *deinde in ras.* mensurā tendatur *P*   22 qua-
 dargies *P*   erit *om.* *P'*   24 & centenis *P'*   26 quā * dia-
 metrum *P*   30 et insuper septuaginta (centum et milia mar-
 gine recisa perierunt) ante his *add.* *B^m*

mensura, quam terrae uel ambitus uel diametros habet, sed et circuli modus, per quem sol currit, uel diametri eius ostenditur: nunc quam solis esse mensuram, uel quem ad modum illi prudentissimi deprehenderint, indicemus. nam sicut ex terrena umbra potuit circuli, per quem sol meat, deprehendi magnitudo, ita per ipsum circulum mensura solis inuenta est, in hunc modum procedente inquisitionis ingenio. aequinoctiali die ante solis ortum aequabiliter locatum est saxeam uas in hemisphaerii speciem cauata ambitione curuatum, infra per lineas designato duodecim diei horarum numero, quas stili prominentis umbra cum transitu solis praetereundo distinguit. hoc est autem, ut scimus, huius modi uasis officium, ut tanto tempore a priore eius extremitate ad alteram usque stili umbra percurrat, quanto sol medietatem caeli ab ortu in occasum, unius scilicet hemisphaerii conuersione metitur. nam totius caeli integra conuersio diem noctemque concludit, et ideo constat quantum sol in circulo suo, tantum in hoc uase umbram meare. huic igitur aequabiliter collocato circa tempus solis ortui propinquantis inhaesit diligens obseruantis obtutus, et cum ad primum solis radium, quem de se emisit prima summitas orbis emergens, umbra de stili decidens summitate primam curui labri eminentiam contigit, locus ipse, qui umbrae primitias excepit, notae impressione signatus est, obseruatumque, quam diu super terram ita solis orbis integer appareret, ut ima eius summitas adhuc horizonti uideretur insidere, et mox locus, ad quem umbra tunc in uase migrauerat, ad-

1 ambitum *B'*   2 fet *B'*   10 uas *ut uid.* *P'*   hemi-
 sphaerum *P*   11 lineas *B'*   12 transitum *P'*   14 officio *B'*
 15 eius extremitate eius *B*   stili *P*   umbram *b*   17 hemi-
 sphaerum *B*   20 suo * meat | tantum *P*   21 propinquantis *P'*
 24 stile *P*   25 primam *om.* *P*   curuam *P*   contigit *P*
 28 & ima *P*   29 summitas *B*   orientanti *P*, orientanti *B*

notatus est, habitaque dimensione inter ambas umbrarum notas, quae integrum solis orbem, id est diametrum, natae de duabus eius summitatibus metiuntur, pars nona reperta est eius spatii, quod a summo uasis
 30 labro usque ad horae primae lineam continetur. et ex hoc constitit, quod in cursu solis unam temporis aequinoctialis horam faciat repetitus nouies orbis eius accessus, et quia conuersio caelestis hemisphaerii peractis horis duodecim diem condit, nouies autem duodeni efficiunt centum octo, sine dubio solis dia-
 10 metros centesima et octaua pars hemisphaerii aequinoctialis est, ergo totius aequinoctialis circuli ducentesima
 31 sexta decima pars est. ipsum autem circulum habere stadiorum trecenties centena milia et insuper centum et septuaginta milia antelatis probatum est, ergo si
 15 eius summae ducentesimam sextam decimam consideraueris partem, mensuram diametri solis inuenies. est autem pars illa fere in centum quadraginta milibus, diametros igitur solis centum quadraginta fere milium stadiorum esse dicenda est, unde paene duplex quam
 20 32 terrae diametros inuenitur. constat autem geometricae rationis examine, cum de duobus orbibus altera diametros duplo alteram uincit, illum orbem, cuius diametros dupla est, orbe altero octies esse maiorem, ergo ex his dicendum est solem octies terra esse
 25 maiorem. haec de solis magnitudine breuiter de multis excerpta libauimus.

XXI Sed quoniam septem sphaeras caelo diximus esse subiectas exteriore quaque, quas interius continet ambiente longequae et a caelo omnes et a se singulae
 30

3 ad natę add. at nactę B^m summitatibus B 4 praef P
 qui a B' affummo P 6 cursus B' 8 hemisphaerij P
 11 emi * sphaerij (in ras. fuit 1) P, hemisphaerij B 13 sexta B'
 16 desideraueris B' 17 mensura B 18 illa] ipsa PB
 21 geotricę B' 24 maioref B 25 terrae B 26 de om. P'
 magnitudine in fine uers. om. B 28 sphaera B 30 > (h. e.
 et) a ante se in ras. in B

recesserunt, nunc quaerendum est, cum zodiacus unus sit, et is constet caelo sideribus infixis, quem ad modum inferiorum sphaerarum stellae in signis zodiaci meare dicantur. nec longum est inuenire rationem, quae in ipso uestibulo excubat quaestionis. uerum est enim, neque solem lunamue neque de uagis ullam ita in signis zodiaci ferri, ut eorum sideribus misceantur, sed in illo signo esse una quaeque perhibetur, quod habuerit super uerticem in ea, quae illi subiecta est, circuli sui regione discurrens, quia singularum sphaerarum circulos in duodecim partes aequae ut zodiacum ratio diuisit, et quae in eam partem circuli sui uenerit, quae sub parte zodiaci est Arieti deputata, in ipsum Arietem uenisse conceditur, similisque obseruatio in singulas partes migrantibus stellis tenetur. et quia facilius ad intellectum per oculos uia est, id, quod sermo descripsit, uisus adsignet. esto enim zodiacus circulus, cui adscriptum est A, intra hunc septem alii orbes locentur, et zodiacus ab A per ordinem adfixis notis, quibus adscribentur litterae sequentes, in partes duodecim diuidatur: sitque spatium, quod inter A et B clauditur Arieti deputatum, quod inter B et C Tauro, quod inter C et D Geminis, Cancro quod sequitur, et reliquis per ordinem cetera. his constitutis iam de singulis zodiaci notis et litteris singulae deorsum lineae per omnes circulos ad ultimum usque ducantur: procul dubio per omnes singulos duodenas partes diuidet transitus linearum. in quocumque igitur circulo seu sol in illo seu luna uel de uagis quaecumque discurrat, cum ad spatium uenerit, quod inter lineas clauditur ab A et B notis et litteris defluentes, in Ariete esse dicetur, quia illic constituta spatium Arietis in zodiaco designatum super uerticem,

3 sphaerarum B 7 fieri ut B 12 in ea parte B 14 deputata P' 17 assignet B 18 adscriptum (post ad deletae cir) B 20 adfixis P afferri * bentur (in ras. fuit p) B 31 et lineis | defluentef B

sicut descripsimus, habebit. similiter in quamcumque migrauerit partem, in signo, sub quo fuerit, esse dicetur.

5 Atque haec ipsa descriptio eodem compendio nos docebit, cur eundem zodiacum eademque signa aliae tempore longiore aliae breuiore percurrant. quotiens enim plures orbis inter se locantur, sicut maximus est ille, qui primus est et minimus, qui locum ultimum tenet, ita de mediis, qui summo propior est inferioribus maior, qui uicinior est ultimo breuior superioribus habetur. et inter has igitur septem sphaeras gradum celeritatis suae singulis ordo positionis adscripsit. ideo stellae, quae per spatia grandiora discurrunt, ambitum suum tempore prolixiore conficiunt, quae per angusta, breuiore. constat enim nullam inter eas celerius ceteris tardiusue procedere: sed cum sit omnibus idem modus meandi, tantam eis diuersitatem temporis sola spatiorum diuersitas facit. 7 nam ut de mediis nunc praetermittamus, ne eadem saepe repetantur, quod eadem signa Saturnus annis triginta, luna diebus uiginti octo ambit et permeat, sola causa in quantitate est circulorum, quorum alter est maximus, alter est minimus: ergo et ceterarum singulae pro spatii sui modo tempus meandi aut extendunt aut contrahunt. hoc loco diligens rerum discussor inueniet, quod requirat. inspectis enim zodiaci notis, quas monstrat in praesidium fidei aduocata descriptio: quis uero, inquiet, circi caelestis duodecim partes aut inuenit aut fecit, maxime cum nulla oculis subiciantur exordia singularum? huic igitur tam necessariae interrogationi historia ipsa

3 dicitur P' 7 intra se P 8 mini * mus P 11 igitur
in fine uers. om. B sphaera** P 12 igitur ante gradum
add. B 13 ascripsit B 15 breuiore B' 16 inter eas
 nullam B 17 modis P' tantam P' 18 diuersitatem
ut uid. P' sola P' 19 nec P' 24 singula P extendit P
 25 contrahit P 26 discussor P' 31 interrogationis B

respondeat factum referens, quo a ueteribus et temp-
 tata est tam difficilis et effecta diuisio. Aegyptiorum 9
 enim retro maiores, quos constat primos omnium
 caelum scrutari et metiri ausos, postquam perpetuae
 5 apud se serenitatis obsequio caelum semper suspectu
 libero intuentes deprehenderunt, uniuersis uel stellis
 uel sideribus infixis caelo solas cum sole et luna
 quinque stellas uagari, nec has tamen per omnes caeli 10
 partes passim ac sine certa erroris sui lege discurrere,
 0 numquam denique ad septentrionalem uerticem deuiare,
 numquam ad australis poli ima demergi, sed intra
 unius obliqui circi limitem omnes habere discursus,
 nec omnes tamen ire pariter ac redire, sed alias aliis
 ad eundem locum peruenire temporibus, rursus ex
 5 his alias accedere, retro agi alias, uiderique stare non
 numquam: postquam haec, inquam, inter eas agi 11
 uiderunt, certas sibi partes decreuerunt in ipso circo
 constituere et diuisionibus adnotare, ut certa essent
 locorum nomina, in quibus eas morari uel de quibus
 0 exisse ad quaeue rursus esse uenturas et sibi in uicem
 nuntiarent, et ad posteros noscenda transmitterent. *comp.*
 duobus igitur uasis aeneis praeparatis, quorum alteri 12
 fundus erat in modum clepsydrae foratus, illud, quod
 erat integrum, uacuum subiecerunt pleno aquae altero
 5 superposito sed meatu ante munito, et quamlibet de
 infixis unam clarissimam stellam lucideque notabilem
 orientem obseruauerunt. quae ubi primum coepit 13
 emergere, mox munitione subducta permiserunt sub-
 iecto uasi aquam superioris influere, fluxitque in
 0 noctis ipsius et secuti diei finem, atque in id noctis
 secundae, quam diu eadem stella ad ortum rursus
 reuertitur. quae ubi apparere uix coepit, mox aqua 14

2 Aegyptiorum B   5 apud P'   obsequio * P   6 uniuersis B'
 13 set B   15 alias post his om. P'   agi * P
 16 inquam om. P'   23 clepsidrae P, clepsidrae B   24 integrum *
 P   25 munito P'   26 stellas B   27 et 32 cepit B   30
 sequentis P, t cuti add. p   in id usque ad principium noctis P

quae influebat amota est. cum igitur obseruatae
 stellae itus ac reditus integram significaret caeli
 conuersionem, mensuram sibi caeli in aquae de illo
 15 fluxu susceptae quantitate posuerunt. hac ergo in
 partes aequas duodecim sub fida dimensione diuisa, 5
 alia duo huius capacitatis procurata sunt uasa, ut
 singula tantum singulas de illis duodecim partibus
 ferrent, totaque rursus aqua in uas suum pristinum
 foramine prius clauso refusa est, et de duobus illis
 capacitatis minoris alterum subiecerunt pleno, alterum 10
 16 iuxta expeditum paratumque posuerunt. his prae-
 paratis nocte alia in illam iam caeli partem, per
 quam solem lunamque et quinque uagas meare diu-
 turna obseruatione didicerant, quamque postea zodia-
 cum uocauerunt, ascensurum obseruauerunt sidus, cui 15
 17 postea nomen Arietis addiderunt. huius incipiente
 ortu statim subiecto uasi superpositae aquae fluxum
 dederunt. quod ubi completum est, mox eo sublato
 effusoque alterum simile subiecerunt, certis signis ob-
 seruanter ac memoriter adnotatis inter eius loci stellas, 20
 qui oriebatur cum primum uas esset impletum, in-
 tellegentes, quod eo tempore, quo totius aquae duo-
 decima pars fluxit, pars caeli duodecima conscendit.
 18 ab illo ergo loco, quo oriri incipiente aqua in primum
 uas coepit influere, usque ad locum, qui oriebatur, cum 25
 idem primum uas impleretur, duodecimam partem
 19 caeli, id est unum signum esse dixerunt. item secundo
 uase impleto ac mox retracto illud simile, quod olim
 effusum parauerant, iterum subdiderunt notato similiter
 loco, qui emergebat, cum secundum uas esset im- 30
 pletum, et a fine primi signi usque ad locum, qui ad

2 reditur ut uid. P'   3 celi sibi B   8 in uasuum P'
 10 capatatit P'   14 quaq; P'   17 suasi B'   18 com-
 pletu P, cõpletu B   19 obseruantef P, t tis add. p   23 parf
 fluxuf parf B   25 cepit PB   cum idem —   26 impleretur
 om. B   26 duodecima parte B   28 **illud P   29 sub-
 dederant B   31 primi om. B

secundae aquae finem oriebatur, secundum signum notatum est. atque ita uicissim uasa mutando et per 20 singulas influentis aquae partes singulos sibi ascendentium caeli partium limites adnotando, ubi consummata iam omni per duodecim partes aqua ad primi signi exordia peruentum est, sine dubio iam diuisas certisque sibi obseruationibus et indiciis adnotatas duodecim caeli partes tantae compotes machinationis habuerunt. quod non nocte una sed duabus effectum 21 est, quia omne caelum una nocte non uoluitur, sed per diem uertitur pars eius media et medietas reliqua per noctem. nec tamen caelum omne duarum sibi proximarum noctium diuisit inspectio, sed diuersorum temporum nocturna dimensio utrumque hemisphaerium paribus aquae uicibus adnotauit. et has ipsas duodecim partes signa appellari maluerunt, certaue 22 singulis uocabula gratia significationis adiecta sunt, et quia signa Graeco nomine ζώδια nuncupantur, circum ipsum signorum zodiacum, quasi signiferum uocauerunt. hanc autem rationem eidem illi, cur 23 Arietem, cum in sphaera nihil primum nihilque postremum sit, primum tamen dici maluerint prodiderunt. aiunt enim incipiente die illo, qui primus omnium luxit, id est quo in hunc fulgorem caelum et elementa purgata sunt, qui ideo mundi natalis iure uocatur, Arietem in medio caelo fuisse, et quia medium caelum quasi mundi uertex est, Arietem propterea primum inter omnes habitum, qui ut mundi caput in exordio lucis apparuit. subnectunt etiam causam, cur haec 24 ipsa duodecim signa adsignata sint diuersorum numinum potestati. aiunt enim in hac ipsa genitura

3 singula P 4 patiū P' adnotandum B consummata B
 5 primis P 9 qui non B duab; in ras. in P 11 uertitur
 pars praeter p in ras. in P 14 hemisphaerū P 18 grę * co P
 nomine gco B zodia PB 19 gniferum B' 20 et 29 quur P
 27 ppā P, ppterea p 29 aparuit B 30 assignata B no-
 minū P

mundi Ariete, ut diximus, medium caeli tenente horam
 fuisse mundi nascentis, Cancro gestante tunc lunam.
 post hunc sol cum Leone oriebatur, cum Mercurio
 Virgo, Libra cum Venere, Mars erat in Scorpio,
 Sagittarium Iuppiter obtinebat, in Capricorno Saturnus
 25 meabat. sic factum est, ut singuli eorum signorum
 domini esse dicantur, in quibus, cum mundus nasce-
 retur, fuisse creduntur. sed duobus quidem luminibus
 singula tantum signa, in quibus tunc fuerant, adsigna-
 uit antiquitas, Cancrum lunae, soli Leonem; quinque
 uero stellis praeter illa signa, quibus tunc inhaerebant,
 quinque reliqua sic adiecit uetustas, ut in adsignandis
 26 a fine prioris ordinis ordo secundus inciperet. superius
 enim diximus in Capricorno Saturnum post omnes
 fuisse. ergo secunda adiectio eum primum fecit, qui
 ultimus fuerat, ideo Aquarius, qui Capricornum sequitur,
 Saturno datur, Ioui, qui ante Saturnum erat, Pisces
 dicantur: Aries Marti, qui praecesserat Iouem, Taurus
 Veneri, quam Mars sequebatur, Gemini Mercurio, post
 27 quem Venus fuerat, deputati sunt. notandum hoc loco,
 quod in genitura mundi uel ipsa rerum prouidentia
 uel uetustatis ingenium hunc stellis ordinem dedit,
 quem Plato adsignauit sphaeris earum, ut esset luna
 prima, sol secundus, super hunc Mercurius, Venus
 quarta, hinc Mars, inde Iuppiter, et Saturnus ultimus,
 sed sine huius tamen rationis patrocinio abunde Pla-
 28 tonicum ordinem prior ratio commendat. ex his, quae
 de uerbis Ciceronis proxime praelatis quaerenda pro-
 posuimus, qua licuit breuitate, a summa sphaera, quae
 ἀπλανής dicitur, usque ad lunam, quae ultima diui-

---

1 cælum B	4 Ligrā B'	corpio P', scorpione B
9 assignauit B	11 tunc merebant P'	12 assignandis B
14 saturnom P'	post omnes saturnum B	16 fuerat ulti- mus B
capricornium P'	17 pisces dantur P	23 assignauit spheris B
26 habunde B	27 prioratio P'	cōmendauit P
28 p̄posum̄ quaerenda B	29 incubuit B'	sphaera B
30 apla- nes PB		

norum est, omnia iam, ut opinor, absoluimus. nam 29
 et caelum uolui et cur ita uoluatur, ostendimus,
 septemque sphaeras contrario motu ferri ratio indu-
 bitata patefecit, et de ipso sphaerarum ordine quid
 5 diuersi senserint, uel quid inter eos dissensionem
 fecerit, quaeue magis sit sequenda sententia, tractatus
 inuenit. nec hoc tacitum est, cur inter omnes stellas 30
 sola sine fratris radiis luna non luceat, sed et quae
 spatiorum ratio solem ab his quoque, qui eum inter
 10 septem quartum locarunt, non tamen abrupte medium
 sed fere medium dici coegerit, publicatum est. quid 31
 significant nomina, quibus ita uocatur, ut laudari
 tantum putetur innotuit, magnitudo quoque eius sed
 et caelestis, per quem discurrit, circuli terraeque
 5 pariter quanta sit uel quem ad modum deprehensa,
 monstratum est. subiectarum sphaerarum stellae quem 32
 ad modum in zodiaco, qui supra omnes est, ferri di-
 cantur, uel quae ratio diuersarum faciat seu celerem
 seu tardum recursum, sed et ipse zodiacus in duodecim
 20 partes qua ratione diuisus sit, curque Aries primus
 habeatur, et quae signa in quorum numinum ditione
 sint absolutum est. sed omnia haec, quae de summo 33
 ad lunam usque perueniunt, sacra incorrupta diuina
 sunt, quia in ipsis est aether semper idem nec um-
 5 quam recipiens inaequalem uarietatis aestum. infra
 lunam et aer et natura permutationis pariter incipiunt,
 et sicut aetheris et aeris, ita diuinorum et caducorum
 luna confinium est. quod autem ait nihil infra 34
 lunam esse diuinum praeter animos munere
 10 deorum hominum generi datos non ita accipiendum
 est, animos hic esse, ut hic nasci putentur, sed sicut

1 oppinor (*corr. ex obpinor*) B   3 speras B   fieri ratio B
 4 sperarum B   quod B'   7 hoc tantū ē B   quur P
 8 et om. B   11 qui P'   16 sperarum B   17 in om. P
 in zodiacū q omī supra B   fierri B'   ferri om. P'   19 set B'
 20 quurque P   21 ditione B   22 set B   24 ne P'   31
 set B

solem in terris esse dicere solemus, cuius radius ad-
 uenit et recedit, ita animorum origo caelestis est, sed
 lege temporalis hospitalitatis hic exulat. haec ergo
 regio diuinum nihil habet ipsa, sed recipit, et quia re-
 cipit, et remittit, proprium autem habere diceretur, si
 35 ei semper tenere licuisset. sed quid mirum, si animus
 de hac regione non constat, cum nec corpori fabri-
 cando sola suffecerit? nam quia terra aqua et aer
 infra lunam sunt, ex his solis corpus fieri non potuit,
 quod idoneum esset ad uitam, sed opus fuit praesidio
 ignis aetherii, qui terrenis membris uitam et animam
 sustinendi commodaret uigorem, qui uitalem calorem
 36 et faceret et ferret. haec et de aere dixisse nos satis
 sit. restat, ut de terra, quae sphaerarum nona et
 mundi ultima est, dictu necessaria disseramus. 15

XXII Nam ea, quae est media et nona, tellus
 inquit neque mouetur et infima est et in eam
 2 feruntur omnia nutu suo pondera. illae uere
 insolubiles causae sunt, quae mutuis in uicem nexibus
 uinciuntur, et dum altera alteram facit ac uicissim de 20
 se nascuntur, numquam a naturalis societatis am-
 plexibus separantur. talia sunt uincula quibus terram
 natura constrinxit. nam ideo in eam feruntur omnia,
 quia ut media non mouetur, ideo autem non mouetur,
 quia infima est, nec poterat infima non esse, in quam 25
 omnia feruntur. horum singula, quae inseparabiliter
 inuoluta rerum in se necessitas iunxit, tractatus ex-
 3 pediat. non mouetur ait. est enim centron, in
 sphaera autem solum centron diximus non moueri,

1 diceretur *ut uid.* B' 2 recedet P' let B 4 recipit
 remittit P 5 autem bP: ergo B 6 let B 11 ætherei B
 membrif P 13 nos satis sit] sufficiat B 14 sperarum B
 17 est in eam PB 20 uincuntur P posterior a in altera
 in ras. in P *ac P 24 autem om. P 25 poterit P
 28 in sphaera autem non solum centron add. B^m 29 diximus
 non moueri quia necesse est iterata in B

quia necesse est, ut circa aliquid immobile sphaera
 moueatur. adiecit et infima est. recte hoc quoque. 4
 nam quod centrum est, medium est; in sphaera uero
 hoc solum constat inum esse, quod medium est. et
 5 si terra ima est, consequitur, ut uere dictum sit in
 eam ferri omnia. semper enim pondera in inum
 natura deducit, nam et in ipso mundo ut esset terra,
 sic factum est. quicquid ex omni materia, de qua 5
 10 id tenuit summitatem et aether uocatus est; pars illa,
 cui minor puritas et inerat aliquid leuis ponderis, aer
 extitit, et in secunda delapsus est, post haec quod
 adhuc quidem liquidum sed iam usque ad tactus offen-
 sam corpulentum erat, in aquae fluxum coagulatum
 15 est, iam uero quod de omni siluestri tumultu uastum 6
 inpenetrabile denseturum ex defaecatis abrasum resedit
 elementis, haesit in imo, quod demersum est stringente
 perpetuo gelu, quod eliminatum in ultimam mundi
 partem longinquitas solis coaceruauit; quod ergo ita
 20 concretum est, terrae nomen accepit. hanc spissus 7
 X aer et terreno frigori propior quam solis calori stupore
 spiraminis densioris undiqueuersum fulcit et continet,
 nec in recessum aut accessum moueri eam patitur uel
 uis circumuallantis et ex omni parte uigore simili
 25 librantis aerae uel ipsa sphaeralis extremitas. quae
 si paululum a medio deuiauerit, fit cuicumque uertici
 propior, et inum relinquit, quod ideo in solo medio
 est, quia ipsa sola pars a quouis sphaerae uertice
 pari spatio recedit. in hanc igitur, quae et ima est 8
 30 et quasi media et non mouetur, quia centrum est,

1 immobile PB   1 et 3 sphaera B   2 et om. B   4 esse
 om. B   5 terra om. B   est P'   10 illa om. B   11 in-
 herat B'   12 in om. P   haec om. P'   13 fet B   16 im-
 penetrabile B   17 stringente P'   20 con * cretū P   25 im-
 brantif B   sphaerā B   26 cuq. B'   27 relinquit | sed
 ideo *, deinde on solo corr. in infolo P   quod om. B'   et
 ideo B   28 sphaera B

omnia pondera ferri necesse est, quia et ipsa in hunc locum quasi pondus relapsa est. argumento sunt cum alia innumera tum praecipue imbres, qui in terram ex omni aeris parte labuntur. nec enim in hanc solam, quam habitamus, superficiem decidunt, sed et in latera quibus in terra globositas sphaeralis efficitur, et in partem alteram, quae ad nos habetur inferior, idem 9 imbrum casus est. nam si aer terreni frigoris exhalatione densatus in nubem cogitur, et ita abrumpit imbres, aer autem uniuersam terram circumfusus ambit, procul dubio ex omni aeris parte praeter ustam calore perpetuo liquor pluuiialis emanat, qui undique in 10 terram, quae unica est sedes ponderum, defluit. quod qui respuit, superest, ut aestimet extra hanc unam superficiem, quam incolimus, quicquid niuium imbrumue uel grandinum cadit, hoc totum in caelum de aere defluere. caelum enim ab omni parte terrae aequabiliter distat, et ut a nostra habitatione ita et a lateribus et a parte, quae ad nos habetur inferior, pari altitudinis immensitate suspicitur. nisi ergo omnia 2 pondera ferrentur in terram, imbres, qui extra latera terrae defluunt non in terram sed in caelum 11 caderent, quod uilitatem ioci scurrilis excedit. esto enim terrae sphaera, cui ascripta sunt ABCD, circa hanc sit aeris orbis cui ascripta sunt EFGLM, et 2 utrumque orbem, id est terrae et aeris, diuidat linea ducta ab E usque ad L: erit superior ista, quam 12 possidemus et illa sub pedibus. nisi ergo caderet omne pondus in terram, paruam nimis imbrum partem terra susciperet ab A usque ad C, latera uero aeris, id est ab F usque ad E et a G usque ad L, humorem suum in aerem caelumque deicerent,

---

2 est cuius cum alia innumera P, deinde argumento sunt
 add. p 4 aeref B' 6 sphaeralf B 8 imbrum P' 12 emanat P'
 20 patri ut uid. P' altitudinalf P' immensitate B
 22 fet B 24 sphaera B 24 et 25 ascripta B

de inferiore autem caeli hemisphaerio pluuia in exteriora et ideo naturae ignota deflueret, sicut ostendit subiecta descriptio. sed hoc uel refellere dedignatur 13 sermo sobrius, quod sic absurdum est, ut sine argumentorum patrocínio subruatur. restat ergo, ut indubitabili ratione monstratum sit, in terram ferri omnia nutu suo pondera. ista autem, quae de hoc dicta sunt, opitulabuntur nobis et ad illius loci disputationem, quo antipodas esse commemorat. sed hic inhibita continuatione tractatus ad secundi commentarii uolumen disputationem sequentium reseruemus.

---

1 emisphaerio *P*, hemisphaerio *B* 3 designatur *B* 6 manifestū sit *P* 9 set *B* 10 tarctatus *P'* 11 subscriptum
 AVR · MEMM · SIMMACKVS · VC EMENDABAM VEL DIS |
 UINS MEV̄ RAVENN^AE CŪ MACROBIO · PLOUINO EVDXIO ·
 VC · | MACROBII AMBROSII · THEODOSII · VC ET IN L · DE
 SOMNIO · SCIPIONIS LIB̄ PRIM̄ EXPLIC · | INCIPIT SECVNDA
 in *P*, Θ · A · TH · U · C · ET IL · L · | COŪ IN SCIP · LIB̄ PCŪS |
 EXPLIC · JNCIP̄ SCDS; in *B*

AMBROSII THEODOSII MACROBII

VIRI CLARISSIMI ET ILLUSTRIS

COMMENTARIORVM IN SOMNIVM SCIPIONIS

LIBER SECVNDVS

I Superiore commentario, Eustachi, luce mihi dilectior fili, usque ad stelliferae sphaerae cursum et subiectarum septem sermo processerat. nunc iam de
2 musica earum modulatione disputetur. quid hic, inquam, quis est, qui complet aures meas tantus et tam dulcis sonus? hic est, inquit, ille, qui interuallis disiunctus imparibus sed tamen pro rata parte ratione distinctis, impulsu et motu ipsorum orbium efficitur et acuta cum grauibus temperans uarios aequa-
biliter concertus efficit. nec enim silentio tanti motus incitari possunt, et natura fert, ut extrema ex altera parte grauiter, ex altera
3 autem acute sonent. quam ob causam summus ille caeli stellifer cursus, cuius conuersio est
conciatior, acute excitato mouetur sono, grauissimo autem hic lunaris atque infimus. nam

---

1 eustathi luce mihi clarior fili usq; P   2 sperę B
5 complet P   6 pro hic est — 583, 5 nodus est in B est
solum uocabulum usque   7 imparibus p   8 disiunctis P
11 efficitur ut uid. P'   15 ipse cęli P   16 grauissimo P'

terra, nona, immobilis manens, una sede semper
 haeret complexa mundi medium locum. illi
 autem octo cursus, in quibus eadem uis est
 duorum, septem efficiunt distinctos interuallis
 5 sonos, qui numerus rerum omnium fere nodus
 est. quod docti homines neruis imitati atque
 cantibus aperuerunt sibi reditum in hunc
 locum. exposito sphaerarum ordine motuque de- 4
 scripto, quo septem subiectae iu contrarium caelo
 10 feruntur consequens est, ut qualem sonum tantarum
 molium impulsus efficiat, hic requiratur. ex ipso enim 5
 circumductu orbium sonum nasci necesse est, quia
 percussus aer ipso interuentu ictus uim de se fragoris
 emittit ipsa cogente natura, ut in sonum desinat
 15 duorum corporum uiolenta conlissio. sed is sonus, qui
 ex qualicumque aeris ictu nascitur, aut dulce quiddam
 in aures et musicum defert, aut ineptum et asperum
 sonat. nam si ictum obseruatio numerorum certa 6
 moderetur, compositum sibi que consentiens modulamen
 20 educitur, at cum increpat tumultuaria et nullis modis
 gubernata conlissio, fragor turbidus et inconditus
 offendit auditum. in caelo autem constat nihil for- 7
 tuitum, nihil tumultuarium prouenire, sed uniuersa illic
 diuinis legibus et statuta ratione procedere. ex his
 25 inexpugnabili ratiocinatione collectum est, musicos
 sonos de sphaerarum caelestium conuersione procedere,
 quia et sonum ex motu fieri necesse est, et ratio,
 quae diuinis inest, fit sono causa modulaminis. haec 8
 Pythagoras primus omnium Graiae gentis hominum
 30 mente concepit, et intellexit quidem compositum quid-
 dam de sphaeris sonare propter necessitatem rationis,

1 immobilis P 2 complexa P 4 duorum] modorum P
 7 apparuerunt corr. in apperuerunt P 8 sperarum B 9 con-
 trario P' 11 impulsus PB 13 percussus praeter p euanuit
 in B 14 designat P' 15 et 21 collissio B 17 in auribus B
 19 composito P 23 set B 25 expugnabilis P' 26 caelestium
 sperarum B 29 pythagoras B 30 compositum P 31 speris B

quae a caelestibus non recedit, sed quae esset illa
 ratio uel quibus obseruanda modis non facile depre-
 hendebat, cumque eum frustra tantae tamque arcanae
 rei diuturna inquisitio fatigaret, fors obtulit, quod
 9 cogitatio alta non repperit. cum enim casu praeter-
 iret in publico fabros ignitum ferrum ictibus mollientes,
 in aures eius malleorum soni certo sibi respondentes
 ordine repente ceciderunt, in quibus ita grauitati
 acumina consonabant, ut utrumque ad audientis sensum
 statuta dimensione remearet et ex uariis impulsibus
 10 unum sibi consonans nasceretur. hic occasione sibi
 oblatam ratus deprehendit oculis et manibus, quod
 olim cogitatione quaerebat. fabros adit et inminens
 operi curiosius intuetur adnotans sonos qui de singu-
 lorum lacertis conficiebantur. quos cum ferientium
 uiribus adscribendos putaret, iubet, ut inter se malle-
 olos mutant. quibus mutatis sonorum diuersitas ab
 11 hominibus recedens malleolos sequebatur. tunc omnem
 curam ad pondera eorum examinanda conuertit, cum-
 que sibi diuersitatem ponderis, quod habebatur in
 singulis, adnotasset, aliis ponderibus in maius minusue
 excedentibus fieri malleolos imperauit, quorum ictibus
 soni nequaquam prioribus similes nec ita sibi con-
 12 sonantes exaudiebantur. tunc animaduertit, concordiam
 uocis lege ponderum prouenire, collectisque omnibus
 numeris, quibus consentiens sibi diuersitas ponderum
 continebatur, ex malleis ad fides uertit examen, et
 intestina ouium uel bouum neruos tam uariis ponde-
 ribus inligatis tetendit, qualia in malleis fuisse di-

---

1 fet *B*   2 deprehendit *B*   3 archane *B*   4 diuturna
om. P'   7 ordine respondentef *B*   9 consonabant acumina *B*
 10 statuta *B*   et ex *in ras. in B*   impulsibus *B*   13 fabros *P*
 imminens *PB*   16 ascribendos *B*   inter se ut *B*   19 pon-
 dera *P'*   22 malleos *P*   23 consonantes sibi *B*   24 exaudie-
 batur *P'*   animaduertit *B*   25 omnibus *om. B*   27 ad ex
add. t a p   ad *om. B'*   28 ad neruos *add. t bos p*   29 illi-
 gatis *B*

dicerat, talisque ex his concertus euenit, qualem prior
 obseruatio non frustra animaduersa promiserat, adiecta
 dulcedine, quam natura fidium sonora praestabat. hic 13
 Pythagoras tanti secreti compos deprehendit numeros,
 5 ex quibus soni sibi consoni nascerentur, adeo ut
 fidibus sub hac numerorum obseruatione compositis
 certae certis aliaeque aliis conuenientium sibi nume-
 rorum concordia tenderentur, ut una impulsu plectro
 alia licet longe posita sed numeris conueniens simul
 10 sonaret. ex omni autem innumera uarietate numero- 14
 rum pauci et numerabiles inuenti sunt, qui sibi ad
 efficiendam musicam conuenirent. sunt autem hi sex
 omnes: epitritus hemiolius duplaris triplaris quadru-
 plus et epogdous. et est epitritus, cum de duobus 15
 15 numeris maior habet totum minorem et insuper eius
 tertiam partem, ut sunt quattuor ad tria, nam in
 quattuor sunt tria et tertia pars trium, id est unum,
 et is numerus uocatur epitritus, deque eo nascitur
 symphonia, quae appellatur *διὰ τεσσάρων*. hemiolius 16
 20 est, cum de duobus numeris maior habet totum
 minorem et insuper eius medietatem, ut sunt tria ad
 duo, nam in tribus sunt duo et media pars eorum, id
 est unum, et ex hoc numero, qui hemiolius dicitur,
 nascitur symphonia, quae appellatur *διὰ πέντε*. du- 17
 25 plaris numerus est, cum de duobus numeris minor bis
 in maiore numeratur ut sunt quattuor ad duo, et ex
 hoc duplari nascitur symphonia, cui nomen est *διὰ
 πασῶν*. triplaris autem, cum de duobus numeris 18
 minor ter in maiore numeratur, ut sunt tria ad unum,

---

1 contentus <i>P'</i>	2 pmisserat <i>P'</i>	4 pythagoras <i>PB</i>
5 consoni sibi <i>B</i>	6 compositus <i>P</i> , deinde ut <i>add.</i> <i>B</i>	8 im-
pulsa <i>PB</i>	9 set <i>B</i>	12 hi <i>P</i>
13 epytrituf <i>B</i>	14 epy-	15 minorem totum <i>B</i>
trituf est cum ex <i>B</i>	15 minorem totum <i>B</i>	eius insuper <i>B</i>
16 quatuor <i>P</i>	17 III sunt <i>B</i>	18 epytrituf
uocatur <i>B</i>	17 III sunt <i>B</i>	praf <i>P</i>
est uocatus <i>P</i>	19 simphonia <i>B</i>	18 epytrituf
21 sunt II ad III <i>B</i>	23 emiolius <i>P'</i>	dyatefferon <i>B</i>
26 et <i>om.</i> <i>B</i>	27 ΔΙΑ ΠΑÇON <i>P</i> , dia pason <i>B</i>	24 diapente <i>PB</i>

et ex hoc numero symphonia procedit, quae dicitur
 19 *διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε*. quadruplus est, cum de
 duobus numeris minor quater in maiore numeratur,
 ut sunt quattuor ad unum, qui numerus facit sympho-
 20 niam, quam dicunt *δις διὰ πασῶν*. epogdous est
 numerus, qui intra se habet minorem et insuper eius
 octauam partem, ut nouem ad octo, quia in nouem
 et octo sunt et insuper octaua pars eorum, id est
 unum. hic numerus sonum parit, quem *τόνον* mu-
 21 sici uocauerunt. sonum uero tono minorem ueteres
 quidem semitonium uocitare uoluerunt. sed non ita
 accipiendum est, ut dimidius tonus putetur, quia nec
 semiuocalem in litteris pro medietate uocalis acci-
 22 pimus. deinde tonus per naturam sui in duo diuidi
 sibi aequa non poterit. cum enim ex nouenario nu-
 23 mero constet, nouem autem numquam aequaliter
 diuidantur, tonus in duas diuidi medietates recusat,
 sed semitonium uocitauerunt sonum tono minorem,
 quem tam paruo distare a tono deprehensum est,
 quantum hi duo numeri inter se distant, id est du-
 24 centa quadraginta tria et ducenta quinquaginta sex.
 hoc semitonium Pythagorici quidem ueteres *δίεσιν*
 nominabant, sed sequens usus sonum semitono mi-
 norem *δίεσιν* constituit nominandum. Plato semito-
 24 nium *λεῖμμα* uocitauit. sunt igitur symphoniae quinque,
 id est *διὰ τεσσάρων*, *διὰ πέντε*, *διὰ πασῶν*, *διὰ*
πασῶν καὶ διὰ πέντε, καὶ *δις διὰ πασῶν*. sed hic
 numerus symphoniarum ad musicam pertinet, quem
 uel flatus humanus intendere uel capere potest huma-

---

2 diapason KAI diapente B 2 et 5 ΠΑCON P 4 sympho-
 niam B 5 distyapason B 9 tonon PB 11 non om. B'
 12 accipiendum B 13 accipimus P' 17 diuidi dimidie-
 tates B recusat P 22 pythagorici P, phitagorici B dihesin
 (in ras.) P, diesin B 23 set B 24 dihesin P, diesin B
 platof ut uid. P' 25 limma P, lymma B 26 TECCAPON
 PB bis ΠΑCON B 27 ΑΙΑ ΠΕΝΤΕ B ΔΙCΑΙΑ B ΠΑCON
 PB 28 symphoniarum B 29 intendere — humanus om. P'

nus auditus, ultro autem se tendit harmoniae caelestis accessio, id est usque ad quater *διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε*. nunc interim de his, quas nominauimus, disse-
ramus. symphonia *διὰ τεσσάρων* constat de duobus 25
tonis et hemitonio, ut minutias, quae additamento sunt, relinquamus, ne difficultatem creemus, et fit ex epitr^otrito, *διὰ πέντε* constat ex tribus tonis et hemitonio et fit de hemiolio, *διὰ πασῶν* constat de sex tonis et fit de duplari, uerum *διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε* constat
10 ex nouem tonis et hemitonio et fit de triplari numero, *ὄγδοις* autem *διὰ πασῶν* continet tonos duodecim et fit ex quadruplo.

Hinc Plato postquam et Pythagoricae successione II
doctrinae et ingenii proprii diuina profunditate cogno-
15 uit, nullam esse posse sine his numeris iugabilem competentiam, in Timaeo suo mundi animam per istorum numerorum contextionem ineffabili prouidentia dei fabricatoris instituit. cuius sensus si huic operi fuerit adpositus, plurimum nos ad uerborum Ciceronis,
20 quae circa disciplinam musicae uidentur obscura, intellectum iuuabit. sed ne quod in patrocinium alterius 2
expositionis adhibetur, ipsum per se difficile credatur, pauca nobis praemittenda sunt, quae simul utriusque intel-
gentiam faciant lucidiorem. omne solidum corpus 3
25 trina dimensione distenditur, habet enim longitudinem latitudinem profunditatem, nec potest inueniri in quolibet corpore quarta dimensio, sed his tribus omne corpus solidum continetur. geometrae tamen alia sibi corpora 4

1 armoniae *PB*   2 *ΑΙΑΡΑ* *CON B*   3 posterior *¶ in*
differamus *in ras. in P*   4 *δια* tessarum *PB*   5 hemitonio *P'*
**** ut *P*   quae in additamento (*itament in ras.*) *B*   addi-
mento *P*   6 *creem* *¶ P*   7 *ΑΙΑ* *B*   hemitonio *P'*   8 *ΑΙΑ-*
Π *CON B*   9 *ΑΙΑΠ* *CON B*   11 *Δι* *¶* *αὐ* *ΑΙΑΠ* *CON B*
tenor *P'*   13 pythagorice *B*   16 competentiam *P*   tymeos *B*
17 *κομ* *¶* *τιο* *em B*   19 appositus *B*   20 obscurat ut uid. *P'*
21 *set* neq. in *B*   23 praetermittenda *B*   24 intelligentia *B*
27 *set B*

proponunt quae appellant mathematica, cogitationi tantum subicienda non sensui. dicunt enim punctum corpus esse indiuiduum, in quo neque longitudo neque latitudo nec altitudo deprehendatur, quippe quod in
5 nullas partes diuidi possit. hoc protractum efficit lineam, id est corpus unius dimensionis: longum est enim sine lato, sine alto, et duobus punctis ex utraque parte solam longitudinem terminantibus continetur.
6 hanc lineam si geminaueris, alterum mathematicum corpus efficies, quod duabus dimensionibus aestimatur, longo latoque, sed alto caret, et hoc est, quod apud illos superficies uocatur, punctis autem quattuor con-
7 tinetur, id est per singulas lineas binis. si uero hae duae lineae fuerint duplicatae, ut subiectis duabus duae superponantur, adicietur profunditas, et hinc solidum corpus efficitur, quod sine dubio octo angulis continebitur, quod uidemus in tessera, quae Graeco
8 nomine *κῦβος* uocatur. his geometricis rationibus adplicatur natura numerorum, et monas punctum putatur, quia sicut punctum corpus non est, sed ex se facit corpora, ita monas numerus esse non dicitur sed origo
9 numerorum. primus ergo numerus in duobus est, qui similis est lineae de puncto sub gemina puncti terminatione productae. hic numerus duo geminatus de se efficit quattuor ad similitudinem mathematici corporis, quod sub quattuor punctis longo latoque dis-
10 tenditur. quaternarius quoque ipse geminatus octo efficit, qui numerus solidum corpus imitatur, sicut duas lineas diximus duabus superpositas octo angulorum dimensione integram corporis soliditatem creare, et hoc est quod apud geometras dicitur bis bina bis
11 corpus esse iam solidum. ergo a pari numero accessio

---

5 p* tractū P   7 punctis P'   8 sola P   11 fet B
apud om. P'   14 subiecte B'   17 græca P'   18 cubos P,
cubos B   applicatur B   20 et 21 fet B   21 dititur P'
22 numerus om. B'   23 gemine P'   24 determinatione B
26 quot P'   lateque P'   29 superpositas om. B

usque ad octo soliditas est corporis, ideo inter principia huic numero plenitudinem deputauit. nunc oportet ex impari quoque numero quem ad modum idem efficiatur, inspicere. et quia tam paris quam imparis 12
 5 numeri monas origo est, ternarius numerus prima linea esse credatur. hic triplicatus nouenarium numerum facit, qui et ipse quasi de duabus lineis longum latumque corpus efficit, sicut quaternarius, secundus de paribus, efficit. item nouenarius triplicatus tertiam
 10 dimensionem praestat. et ita a parte imparis numeri in uiginti septem, quae sunt ter terna ter, solidum corpus efficitur, sicut in numero pari bis bina bis, qui est octonarius, soliditatem creauit. ergo ad effi- 13
 ciendum utrobique solidum corpus monas necessaria
 15 est, et sex alii numeri id est terni a pari et impari, a pari quidem duo quattuor octo, ab impari autem tria nouem uiginti septem. Timaeus igitur Platonis 14
 in fabricanda mundi anima consilium diuinitatis enuntians ait, illam per hos numeros fuisse contextam,
 20 qui et a pari et ab impari cubum, id est perfectionem soliditatis, efficiunt, non quia aliquid significaret illam habere corporeum, sed ut possit uniuersitatem animando penetrare et mundi solidum corpus implere, per numeros soliditatis effecta est. nunc ad ipsa Platonis uerba 15
 25 ueniamus. nam cum de deo animam mundi fabricante loqueretur, ait primam ex omni fermento par-
 tem tulit: hinc sumpsit duplam partem prioris, tertiam uero secundae hemioliam sed
 30 primae triplam, et quartam duplam secundae, quintam tertiae triplam, sextam primae octuplam et septimam uicies septies a prima multiplicatam. post hoc spatia, quae

5 ἰ*ναρῶν P   9 τριπλασί P'   12 ἐφίκεται P'   17
 τῦμευ B   18 φάβρικα B   19 κῶντῦ P'   20 κυβῦ P
 22 ἀνιμάδο P'   23 πενῆτραρετ ὡς ἰδ. P'   π νουμῶσ P'
 27 ἠὰν B   28 ἐμιολιά P'   σῆτ B   31 ὑγιῆσ B   32 μῦλ-
 τῶν B   ἠὸς ὀμ. B

inter duplos et triplos numeros habebant, insertis partibus adimplebat, ut binae medietates singula spatia colligarent, ex quibus uinculis hemiolii et epitriti et epogdoi nascabantur. haec Platonis uerba ita a non nullis excepta sunt, ut primam partem monada crederent; secundam, quam dixi duplam prioris, dualem numerum esse confiderent; tertiam ternarium numerum, qui ad duo hemiolius est, ad unum triplus; et quartam quattuor, qui ad secundum, id est ad duo, duplus est: quintam nouenarium, qui ad tertium, id est ad tria, triplus est; sextam autem octonarium, qui primum octies continet; at uero pars septima in uiginti et septem fuit, quae faciunt, ut diximus, augmentum tertium imparis numeri. alternis enim, ut animaduertere facile est, processit illa contextio, ut post monadem, quae et par et impar est, primus par numerus poneretur, id est duo; deinde sequeretur primus impar, id est tria; quarto loco secundus par, id est quattuor; quinto loco secundus impar, id est nouem; sexto loco tertius par, id est octo; septimo loco tertius impar, id est uiginti et septem, ut quia impar numerus masculinus habetur et par femina, ex pari et impari, id est ex masculino et femina nasceretur, quae erat uniuersa paritura et ad utriusque soliditatem usque procederet quasi solidum omne penetratura. deinde ex his numeris fuerat componenda, qui soli continent iugabilem competentiam, quia omni mundo ipsa erat iugabilem praestatura concordiam. nam duo ad unum dupla sunt, de duplo autem $\delta\iota\acute{\alpha}$ $\pi\alpha\sigma\omega\acute{\nu}$ symphoniam nasci iam diximus, tria uero ad duo hemiolium numerum faciunt, hinc oritur $\delta\iota\acute{\alpha}$ $\pi\acute{\epsilon}\nu\tau\epsilon$, quattuor ad

1 habant] habebant *B*   4 epytriti *B*   9 quartum *B*
 11 quintum *P'B*   12 sextum *PB*   17 mouadem *P'*   19 par
 — 21 tertius *om. P*   22 et *om. B'*   23 profemina *P'*
 28 competentiam *P*   30 symphonia diapason *B*   diapason *P*
 31 iam *om. B'*   32 dia pente *PB*

tria epitritus numerus est, ex hoc componitur *διὰ*
τεσσάρων; item quattuor ad unum in quadrupli ratione
 censentur, ex quo symphonia *δὲς διὰ πασῶν* nascitur.
 ergo mundi anima, quae ad motum hoc, quod uidemus, 19
 5 uniuersitatis corpus impellit, contexta numeris musicam
 de se creantibus concinentiam necesse est, ut sonos
 musicos de motu, quem proprio impulsu praestat,
 efficiat, quorum originem in fabrica suae contextionis
 inuenit. ait enim Plato, ut supra rettulimus, auctorem 20
 10 animae deum post numerorum inter se imparium
 contextionem hemiolii epitritis et epogdois et limmate
 hiantia interualla supplesse. ideo doctissime Tullius 21
 in uerbis suis ostendit Platonici dogmatis profundi-
 tatem. quid? hic, inquam, quis est, qui complet
 15 aures meas tantus et tam dulcis sonus? hic
 est, inquit, ille qui interuallis disiunctus im-
 paribus sed tamen pro rata parte ratione di-
 stinctis, impulsu et motu ipsorum orbium ef-
 ficitur. uides, ut interualla commemorat, et haec 22
 20 inter se imparia esse testatur, nec diffitetur rata ratione
 distincta, quia secundum Timaeum Platonis imparium
 inter se interualla numerorum ratis ad se numeris,
 hemiolii scilicet epitritis et epogdois hemitoniisque
 distincta sunt, quibus omnis canora ratio continetur.
 25 hinc enim animaduertitur, quia haec uerba Ciceronis 23
 numquam profecto ad intellectum paterent, nisi hemio-
 liorum epitritorum et epogdoorum ratione praemissa,
 quibus interualla numerorum distincta sunt, et nisi
 Platonice numeris, quibus mundi anima est contexta,

1 componitur *δια τεσσάρων* * P *δια τεσσάρων* (corr. ex *δια*
tefferon) B 3 censentur B *symphonia* B *dis diu pason* PB
 4 quae ad modum P, 1 quae ad motum *add. p* 5 impellit PB
 numeri * f B 7 impulsu PB 8 suae om. B' 9 ait om. P'
 rettulimus * P, retulimus B 11 hemiolius B 14 complet P
 16 inquit P' 18 impulsu B 20 diffitetur *praeter diff in*
ras. in P 22 numeris emiolius P' 25 enim om. B 28
numerorum deletum in P, om. B 29 anima mundi (mundi
add. b) B contexta est B

patefactis, et ratione praemissa, cur ex numeris musi-
 24 cam creantibus anima intexta sit. haec enim omnia
 et causam mundani motus ostendunt, quem solus
 animae praestat impulsus, et necessitatem musicae
 concinentiae, quam motui a se facto inserit anima
 innatam sibi ab origine.

III Hinc Plato in Re publica sua cum de sphaerarum
 caelestium uolubilitate tractaret, singulas ait Sirenas
 singulis orbibus insidere, significans sphaerarum motu
 tantum numinibus exhiberi. nam Siren deo canens
 Graeco intellectu ualet. theologi quoque nouem Musas
 octo sphaerarum musicos cantus et unam maximam
 concinentiam quae confit ex omnibus esse uoluerunt.
 2 unde Hesiodus in Theogonia sua octauam Musam
 Vraniam uocat, quia post septem uagas, quae subiectae
 sunt, octaua stellifera sphaera superposita proprio nomine
 caelum uocatur, et ut ostenderet nonam esse et maxi-
 mam, quam conficit sonorum concors uniuersitas, adiecit

Καλλιόπη θ' ἢ δὴ προφερεστάτη ἐστὶν ἀπασέων

ex nomine ostendens, ipsam uocis dulcedinem nonam
 Musam uocari, nam *Καλλιόπη* optimae uocis Graeca
 interpretatio est: et ut ipsam esse, quae confit ex
 omnibus, pressius indicaret, adsignauit illi uniuersi-
 tatis uocabulum *ἢ δὴ προφερεστάτη ἐστὶν ἀπασέων*.
 3 nam et Apollinem ideo *Μουσηγέτην* uocant quasi
 duces et principem orbium ceterorum, ut ipse Cicero

4 post praestat in P sequitur folium 16 ceteris triplo fere
 breuius uiginti uirtutum imagines eodem quo uniuersus codex
 scriptus est, ut uidetur, saeculo adumbratas continens. fol. 17^r
 incipit impulsus & necessitatē P impulsus B 5 contrae P'
 7 et 9 et 12 sperarum B 9 ordibus P 10 sirene P', syren B
 16 spera B 18 sonorum P, soror B 19 ΠΡΟΦΕΡΕΤΤΑΤΗ B
 19 et 24 ΠΡΟΗΡΗΚΤΑ· ΤΗΚΤΙΝ B 21 ΚΑΛΛΙΟΠΤΕ B 22 ut

super ras. add. p 23 assignauit B 24 ΠΡΟΦΕΡΕΤΑΤ ΝΕ-
 ΚΤΙΝΑ * ΠΑΣΕΩΝ P 25 ΜΟΥΣΕΟΗΤΗΝ (O uid. ex δ
 corr.) B

refert dux et princeps et moderator luminum
 reliquorum, mens mundi et temperatio. Musas 4
 esse mundi cantum etiam Etrusci sciunt, qui eas
 Camenas quasi canenas a canendo dixerunt. ideo
 5 canere caelum etiam theologi comprobantes sonos
 musicos sacrificiis adhibuerunt, qui apud alios lyra
 uel cithara, apud non nullos tibiis aliisque musicis
 instrumentis fieri solebant. in ipsis quoque hymnis 5
 deorum per stropham et antistropham metra canoris
 10 uersibus adhibebantur, ut per stropham rectus orbis
 stelliferi motus, per antistropham diuersus uagarum
 regressus praedicaretur, ex quibus duobus motibus
 primus in natura hymnus dicendus deo sumpsit ex-
 ordium. mortuos quoque ad sepulturam prosequi 6
 15 oportere cum cantu plurimarum gentium uel regionum
 instituta sanxerunt persuasione hac, qua post corpus
 animae ad originem dulcedinis musicae, id est ad
 caelum redire credantur. nam ideo in hac uita omnis 7
 anima musicis sonis capitur, ut non soli, qui sunt
 20 habitu cultiores, uerum uniuersae quoque barbarae
 nationes cantus, quibus uel ad ardorem uirtutis ani-
 mentur, uel ad mollitiem uoluptatis resoluantur, ex-
 erceant, quia in corpus defert memoriam musicae,
 cuius in caelo fuit conscia, et ita delinimentis canticis
 25 occupatur, ut nullum sit tam inmitte tam asperum
 pectus, quod non oblectamentorum talium teneatur
 affectu. hinc aestimo et Orphei uel Amphionis fa- 8
 bulam, quorum alter animalia ratione carentia, alter
 saxa quoque trahere cantibus ferebantur, sumpsisse
 30 principium, quia primi forte gentes uel sine rationis
 cultu barbaras uel saxi instar nullo affectu molles ad

3 etiam et rustici PB 5 comprobantes P 7 cythara PB
 8 ymnus PB 9 et 11 antystropham B 13 ymnus PB
 16 sanxerunt B post om. B' 19 solum P 21 ad om. P
 ardo * rē P 22 amolitiem P' 23 quia anima corpus B
 24 delinimentis B 25 inmitte P', immitte B 27 fabula B
 29 quoque saxa B 31 instar praeter in in ras. in P moles P

9 sensum uoluptatis canendo traxerunt. ita denique omnis habitus animae cantibus gubernatur, ut et ad bellum progressui et item receptui canatur cantu et excitante et rursus sedante uirtutem.

dat somnos adimitque

nec non curas et inmittit et retrahit, iram suggerit, clementiam suadet, corporum quoque morbis medetur, nam hinc est, quod aegris remedia praestantes prae-
10 cinere dicuntur. et quid mirum, si inter homines musicae tanta dominatio est, cum aues quoque, ut luscinae, ut cygni, aliaeue id genus cantum ueluti quadam disciplina artis exerceant, non nullae uero uel aues uel terrenae seu aquatiles beluae, inuitante cantu in retia sponte decurrant, et pastoralis fistula pastum progressis quietem imperet gregibus? nec
11 mirum. inesse enim mundanae animae causas musicae, quibus est intexta praediximus, ipsa autem mundi anima uiuentibus omnibus uitam ministrat

hinc hominum pecudumque genus uitaeque uolantum, et quae marmoreo fert monstra sub aequore pontus.

iure igitur musica capitur omne, quod uiuit, quia caelestis anima, qua animatur uniuersitas, originem
12 sumpsit ex musica. haec dum ad sphaeralem motum mundi corpus inpellit, sonum efficit, qui interuallis est disiunctus imparibus, sed tamen pro rata parte ratione distinctis, sicut a principio ipsa contexta est. sed haec interualla, quae in anima

---

5 Verg. Aen. IIII 244   19 Verg. Aen. VI 728

---

2 habitus *om.* B'   3 progressui P'   cantu P'   7 sua
det P'   11 cygni PB   12 tunc in artibus in ras. in P'   13 uel
ante aues *om.* B'   ueluae ut uid. P'   14 physstula ad pactum
progressum P'   16 enim *om.* B'   20 monstrat ut uid. P'
21 capitur *om.* B'   23 in sphaerale in ras. in P', sphaeralem B
24 impellit PB   25 et 27 set B'   26 distinctus P'

quippe incorporea sola aestimantur ratione, non sensu,
 quaerendum est, utrum et in ipso mundi corpore di-
 mensio librata seruauerit. et Archimedes quidem sta- 13
 diorum numerum deprehendissè se credit, quibus a
 5 terrae superficie luna distaret et a luna Mercurius, a
 Mercurio Venus, sol a Venere, Mars a sole, a Marte
 Iuppiter, Saturnus a Ioue, sed et a Saturni orbe us-
 que ad ipsum stelliferum caelum omne spatium se
 ratione emensum putauit. quae tamen Archimedis 14
 10 dimensio a Platonice repudiata est quasi dupla et
 tripla interualla non seruans, et statuerunt, hoc esse
 credendum, ut quantum est a terra usque ad lunam,
 duplum sit a terra usque ad solem, quantumque est
 a terra usque ad solem, triplum sit a terra usque ad
 15 Venerem, quantumque est a terra usque ad Venerem,
 quater tantum sit a terra usque ad Mercurii stellam,
 quantumque est ad Mercurium a terra, nouies tantum
 sit a terra usque ad Martem, et quantum a terra us-
 que ad Martem est, octies tantum sit a terra usque
 20 ad Iouem, quantumque est a terra usque ad Iouem,
 septies et uicies tantum sit a terra usque ad Saturni
 orbem. hanc Platonice persuasionem Porphyrius 15
 libris inseruit, quibus Timaei obscuritatibus non nihil
 lucis infudit, atque eos credere ad imaginem con-
 25 textionis animae haec esse in corpore mundi interualla,
 quae epitritis hemioliis epogdois hemitoniisque con-
 plentur et limmate, et ita prouenire concentum, cuius
 ratio in substantia animae contexta mundano quoque
 corpori, quod ab anima mouetur, inserta est. unde 16

1 estimatur B   5 corpore mundi B   4 sedeprehendisse B
 7 set a B   9 mensū P   13 sit duplum B   15 et 17 et 20
 quantumcumque B   15 a t̄ra om. P'   15 usque**, deinde at
 P'   16 amercuri P'   17 amercuriū P'   tan^{v̄} (an in ras.) P
 21 uigies B   22 plani ** corū P'   porphiriū PB   24
 contextiones P'   26 hemioh P'   hemioho ipogdois B'
 emitoniisque P   complentur P   28 ratione P'   29
 animā P'

ex omni parte docta et perfecta est Ciceronis adsertio, qui interuallis imparibus sed tamen pro rata parte ratione distinctis caelestem sonum dicit esse disiunctum.

III Nunc locus admonet, ut de grauitate et acumine sonorum diuersitates, quas adserit, reuoluamus. et natura fert, ut extrema ex altera parte grauiter, ex altera autem acute sonent. quam ob causam summus ille caeli stellifer cursus, cuius conuersio est concitatio, acute excitato mouetur sono, grauissimo autem hic lunaris 2 atque infimus. diximus, numquam sonum fieri nisi aere percusso. ut autem sonus ipse aut acutior aut grauior proferatur, ictus efficit, qui dum ingens et celer incidit, acutum sonum praestat, si tardior len- 3 tiorue, grauiorem. indicio est uirga, quae dum auras percutit, si impulsu cito feriat sonum acuit, si lentiore, in grauius frangit auditum. in fidibus quoque idem uidemus, quae si tractu artiore tenduntur, acute sonant, 4 grauius laxiores. ergo et superiores orbis, dum pro amplitudine sua impetu grandiore uoluuntur, dumque spiritu ut in origine sua fortiore tenduntur, propter ipsam, ut ait concitatiorem conuersionem acute excitato mouentur sono, grauissimo autem hic lunaris atque infimus, quoniam spiritu, ut in extremitate languescente iam uoluitur, et propter angustias, quibus paenultimus orbis artatur, impetu leniore 5 conuertitur. nec secus probamus in tibiis, de quarum foraminibus uicinis inflantis ori sonus acutus emittitur, de longinquis autem et termino proximis grauior, item acutior per patentiora foramina, grauior per angusta.

---

1 affertio *B*   5 acumine * *P*   6 affert *B*   7 natura
om. *B'*   14 efficitur *B*   16 grauior est *B*   17 impulsu *P*
ferit *P*   leniore *P*, lenior est *B*   19 tractatu altiore *B*
20 lassiores *P*, lassiores *p*   21 uoluuntur *P'*   23 concita-
tionē *P'*   24 grauissimo *P'*   26 angustas *B*   27 aptatur *B'*
30 pximus *P'*

est utriusque causae ratio una, quia spiritus, ubi incipit, fortior est, defectior, ubi desinit, et quia maiorem impetum per maius foramen inpellit, contra autem in angustis contingit et eminus positus. ergo orbis 6 altissimus et ut in immensum patens et ut spiritu eo fortiore, quo origini suae uicinior est, incitatus sonorum de se acumen emittit, uox ultimi et pro spatii breuitate et pro longinquitate iam frangitur. hinc quoque 7 apertius adprobatur, spiritum quanto ab origine sua deorsum recedit, tanto circa impulsum fieri leniorem, ut circa terram, quae ultima sphaerarum est, tam concretus, tam densus habeatur, ut causa sit terrae in una sede semper haerendi nec in quamlibet partem permittatur moueri obsessa undique circumfusi spiritus 15 densitate, in sphaera autem ultimum locum esse, qui medius est, antecedentibus iam probatum est. ergo 8 uniuersi mundani corporis sphaerae nouem sunt. prima illa stellifera, quae proprio nomine caelum dicitur et ἀπλανής apud Graecos uocatur, arcens et continens 20 ceteras. haec ab oriente semper uoluitur in occasum, subiectae septem, quas uagas dicimus, ab occidente in orientem feruntur, nona terra sine motu. octo 9 sunt igitur, quae mouentur, sed septem soni sunt, qui concinentiam de uolubilitate conficiunt propterea, quia 25 Mercurialis et Venerius orbis pari ambitu comitati solem uiae eius tamquam satellites obsecuntur, et ideo a non nullis astronomiae studentibus eandem uim sortiri existimantur, unde ait illi autem octo cursus, in quibus eadem uis est duorum, septem efficiunt distinctos interuallis sonos, qui nu-

1 est scripsi: et (PB)   2 defectio B   3 impellit PB
 5 eo eo B'   6 fortior est B   8 fragitur P   9 approbatur B
 quanto — 10 tanto om. P'   10 impulsum B   11 sphaerarum B
 12 in ima sede B   15 sphaera B   17 sperę B   19 aplanef PB
 22 in in B   24 de lubilitate B'   26 obsequuntur pB   1do
 anñ nullis B   27 astronomię P   eandem P   28
 fortiti P

- 10 merus rerum omnium fere nodus est. septenarium autem numerum rerum omnium nodum esse plene, cum de numeris superius loqueremur, expressimus, ad inluminandam, ut aestimo, obscuritatem uerborum Ciceronis de musica tractatus succinctus a nobis, qua
 11 licuit breuitate, sufficiet. nam netas et hypatas aliarumque fidium uocabula percurrere et tonorum uel limmatum minuta subtilia et quid in sonis pro littera, quid pro syllaba, quid pro integro nomine accipiatur,
 12 adserere ostentantis est, non docentis. nec enim quia fecit in hoc loco Cicero musicae mentionem, occasione hac eundem est per uniuersos tractatus, qui possunt esse de musica, quos, quantum mea fert opinio, terminum habere non aestimo, sed illa sunt perseguenda, quibus uerba, quae explananda receperis, possint liquere, quia in re naturaliter obscura, qui in exponendo plura, quam necesse est, superfundit, addit tenebras,
 13 non adimit densitatem. unde finem de hac tractatus parte faciemus adiecto uno, quod scitu dignum putamus, quia cum sint melodiae musicae tria genera, enarmonium diatonum et chromaticum, primum quidem propter nimiam sui difficultatem ab usu recessit, tertium uero est infame mollitiae, unde medium, id est diatonum, mundanae musicae doctrina Platonis ad
 14 scribitur. nec hoc inter praetereunda ponemus, quod musicam perpetua caeli uolubilitate nascentem ideo clare non sentimus auditu, quia maior sonus est, quam ut humanarum aurium recipiatur angustiis. nam si Nili Catadupa ab auribus incolarum amplitudinem fragoris excludunt, quid mirum, si nostrum sonus excedit auditum, quem mundanae molis impulsus emittit?

---

1 septenariū P   4 illuminand (cetera euanuerunt) B
 6 hypatal B   8 subidia P   9 sillaba B   10 afferere B
 13 ea P'   15 explicanda B   21 cromaticū PB   24 doctrine B'
 afferibitur B   25 hoc ante inter add. B'   hoc ante quod add. B   28 ut om. P'   29 catadupla B   31 impulfus B

nec enim de nihilo est, quod ait: qui complet aures 15
meas tantus et tam dulcis sonus, sed uoluit intellegi, quod, si eius, qui caelestibus meruit interesse
secretis, completae aures sunt soni magnitudine, super-
est, ut ceterorum hominum sensus mundanae con-
cinentiae non capiat auditum.

Sed iam tractatum ad sequentia conferamus. uides V
habitari in terra raris et angustis locis et in
ipsis quasi maculis, ubi habitatur, uastas soli-
tudines interiectas, eosque, qui incolunt ter-
ram, non modo interruptos ita esse, ut nihil
inter ipsos ab aliis ad alios manare possit,
sed partim oblicos partim transuersos partim
etiam aduersos stare uobis, a quibus expectare
gloriam certe nullam potestis. cernis autem 2
eandem terram quasi quibusdam redimitam et
circumdatam cingulis, e quibus duos maxime
inter se diuersos et caeli uerticibus ipsis ex
utraque parte subnixos obriguisse pruina uides,
medium autem illum et maximum solis ardore
torreri. duo sunt habitabiles, quorum australis 3
ille, in quo qui insistunt aduersa uobis urgent
uestigia nihil ad uestrum genus, hic autem al-
ter subiectus aquiloni, quem incolitis, cerne
quam tenui uos parte contingat. omnis enim
terra, quae colitur a uobis, angusta uerticibus,
lateribus latior, parua quaedam est insula
circumfusa illo mari, quod Atlanticum, quod
magnum, quod Oceanum appellatis in terris,
qui tamen tanto nomine quam sit paruus,
uides. postquam caelum, quo omnia continentur, et 4

1 complet *P*   2 et 7 set *B*   2 intelligi *B*   7 con-
sequentia *B*   8 pro et in ipsis — 29 in terris est usque in *B*
10 incolant *P*   12 manere *P*   13 obliquos *p*   16 redi-
mittā *P'*   17 circuli *P*   22 urgent *p*   23 nostrum genus *P*
28 ad lanticū *P*   29 quē oceanum *P*   31 caelum om. *B*

subiectarum sphaerarum ordinem motumque ac de motu sonum caelestis musicae modos et numeros explicantem et aerem subditum lunae Tullianus sermo per necessaria et praesenti operi apta ductus ad terram usque descripsit, ipsius iam terrae descriptionem uerborem parcus, rerum fecundus absoluit. et enim maculas habitationum ac de ipsis habitatoribus alios interruptos aduersosque, oblicos etiam et transuersos alios nominando terrenae sphaerae globositatem tantum non coloribus pinxit. illud quoque non sine perfectione doctrinae est, quod cum aliis nos non patitur errare, qui terram semel cingi Oceano crediderunt. nam si dixisset omnis terra parua quaedam est insula circumfusa illo mari, unum Oceani ambitum dedisset intellegi, sed adiciendo quae colitur a uobis, ueram eius diuisionem, de qua paulo post disseremus, nosse cupientibus intellegendam reliquit. de quinque autem cingulis ne, quaeso, aestimes duorum Romanae facundiae parentum Maronis et Tullii dissentire doctrinam, cum hic ipsis cingulis terram redimitam dicat, ille isdem, quas Graeco nomine zonas uocat, adserat caelum teneri, utrumque enim incorruptam ueramque nec alteri contrariam retulisse rationem, procedente disputatione constabit. sed ut omnia, quae hoc loco explananda recepimus, liquere possint, habendus est primum sermo de cingulis, quia situ eorum ante oculos locato cetera erunt intellectui proniora. prius autem qualiter terram coronent, deinde quem ad modum caelum teneant, explicandum est. terra nona et ultima sphaera est. hanc diuidit horizon, id est finalis circulus, de quo

---

1 sperarum B   8 obliquos pB   9 sperę B   10 pinxit B
 12 patimur B   15 intellegi B   16 set B   19 fecundię P
 21 hisdem PB   22 post afferat (ita PB) add. uocat P'
 24 retulisset B   25 set B   28 intellectui erunt (erunt om. B) B
 29 conorent P, cororent p   30 spera B   31 orizon PB

ante rettulimus, ergo medietas, cuius partem nos incolimus, sub eo caelo est, quod fuerit super terram, et reliqua medietas sub illo, quod dum uoluitur, ad ea loco, quae ad nos uidentur inferiora, descendit, in
 5 medio enim locata ex omni sua parte caelum suspicit. huius igitur ad caelum breuitas, cui punctum est, ad 10 nos uero immensa globositas, distinguitur locis inter se uicissim pressis nimietate uel frigoris uel caloris geminam nacta inter diuersa temperiem. nam et 11
 10 septentrionalis et australis extremitas perpetua obriuerunt pruina, et hi uelut duo sunt cinguli, quibus terra redimitur, sed ambitu breues quasi extrema cingentes. horum uterque habitationis inpatiens est, quia torpor ille glacialis nec animali nec frugi uitam
 15 ministrat, illo enim aere corpus alitur, quo herba nutritur. medius cingulus et ideo maximus aeterno 12 adflatu continui caloris ustus spatium, quod et lato et ambitu prolixius occupauit, nimietate feruoris facit inhabitabile uicturis. inter extremos uero et
 20 medium duo maiores ultimis, medio minores, ex utriusque uicinitatis intemperie temperantur, in hisque tantum uitales auras natura dedit incolis carpere. et 13 quia animo facilius inlabitur concepta ratio descriptione quam sermone, esto orbis terrae, cui adscripta
 25 sunt ABCD, et circa A adscribantur N et L, circa B autem M et K et circa C G et I, et circa D E et F, et ducantur rectae lineae a signis ad signa quae dicimus, id est a G in I, ab M in N, a K in L, ab E in F. spatia igitur duo aduersa sibi, id est unum 14
 30 a C usque ad lineam quae in I ducta est, alterum a D usque ad lineam quae in F ducta est, intellegantur

1 retulimus B 4 quae a nobis non uidentur B 5 omni parte sui B
 6 suscepit P, t suspicit add. P^m 6 punctum P' 7 immensa B
 11 hi om. P' 12 redimitur P' 13 inpatiens pB
 17 adflatu B 23 illabitur B ratio ex descriptione B
 24 quam sermone descriptione P adscripta B 29 in ante F om. B
 31 ducta ducta B

pruina obriguisset perpetua — est enim superior
 septentrionalis, inferior australis extremitas — medium
 vero ab N usque in L zona sit torrida; restat, ut
 cingulus ab I usque ad N de subiecto calore et supe-
 riore frigore temperetur, rursus, ut zona, quae est
 inter L et F, accipiat de superiecto calore et subdito
 15 rigore temperiem. nec excogitatas a nobis lineas,
 quas duximus, aestimetur, circi sunt enim, de quibus
 supra rettulimus, septentrionalis et australis et tropici
 duo, nam aequinoctialem hoc loco, quo de terra 10
 loquimur, non oportet adscribi, qui oportuniore loco
 16 rursus addetur. licet igitur sint hae duae mortali-
 bus aegris munere concessae diuum, quas dixi-
 mus temperatas, non tamen ambae zonae hominibus
 nostri generis indultae sunt, sed sola superior, quae 15
 est ab I usque ad N incolitur ab omni, quae scire
 possumus, hominum genere, Romani Graecique sint uel
 17 barbari cuiusque nationis. illa uero ab L usque ad
 F sola ratione intellegitur, quod propter similem
 temperiem similiter incolatur, sed a quibus neque 20
 licuit unquam nobis nec licebit agnoscere, interiecta
 enim torrida utrique hominum generi commercium ad
 18 se denegat commeandi. denique de quattuor habita-
 tionis nostrae cardinibus oriens occidens et sep-
 tentrio suis uocabulis nuncupantur, quia ab ipsis 25
 exordiis suis sciuntur a nobis, nam etsi septentrio-
 nalis extremitas inhabitabilis est, non multo tamen
 19 est a nobis remota. quarto uero nostrae habitationis
 cardini causa haec alterum nomen dedit, ut meridies
 non australis uocaretur, quia et ille est proprie 30
 australis, qui de altera extremitate procedens ad-

3 N om. P'   5 rursus** ut P   8 diximus B   9 rettuli-
 mus septentrionalis B   10 duo tropici B   11 loquitur B
 adscribi B   13 egerit P'   diuum concessae B   15 et 20
 set B   15 superiore P   18 L iterat B'   19 intelligitur B
 21 cognoscere P   25 ab his exordium B   26 suis om. B
 27 inhabitabilis B

uersus septentrionali est, et hunc meridiem iure uocitari facit locus, de quo incipit nobis, nam quia sentiri incipit a medio terrae, in qua est usus diei, ideo tamquam quidam medidies una mutata littera 5 meridies nuncupatus est. sciendum est autem, quod 20 uentus, qui per hunc ad nos cardinem peruenit, id est auster, ita in origine sua gelidus est, ut apud nos commendabilis est blando rigore septentrio, sed quia per flammam torridae zonae ad nos com meat, admixtus 10 igni calescit et qui incipit frigidus, calidus peruenit. neque enim uel ratio uel natura pateretur, ut ex 21 duobus aequo pressis rigore cardinibus dissimili tactu flatus emitterentur. nec dubium est, nostrum quoque septentrionem ad illos, qui australi adiacent propter 15 eandem rationem calidum peruenire, et austrum corporibus eorum genuino aurae suae rigore blandiri. eadem ratio nos non permittit ambigere, quin per 22 illam quoque superficiem terrae, quae ad nos habetur inferior integer zonarum ambitus, quae hic temperatae 20 sunt, eodem ductu temperatus habeatur, atque ideo illic quoque eadem duae zonae a se distantes similiter incolantur. aut dicat, quisquis huic fidei obuiare 23 mauult, quid sit quod ab hac eum definitione deterreat. nam si nobis uiuendi facultas est in hac 25 terrarum parte, quam colimus, quia calcantes humum caelum suspicimus super uerticem, quia sol nobis et oritur et occidit, quia circumfuso fruimur aere, cuius spiramus haustu, cur non et illic aliquos uiuere credamus, ubi eadem semper in promptu sunt? nam qui 24 30 ibi dicuntur morari, eandem credendi sunt spirare auram, quia eadem est in eiusdem zonalis ambitus continuatione temperies, idem sol illis et obire dicetur

---

1 septentrionalis P'   4 littera mutata B   5 aut supra
ras. add. p   6 quisq. B   mauult B'   cardine P   7 ut supra
ras. add. p   8 set B   9 flamā P'   10 calens B   12
tractu B   15 et austrum euanuit in B   21 affe P'   22 quis-
que P, t is add. p   23 huc P'   definitione P'   28 quur P

nostro ortu et orietur, cum nobis occidet, calcabunt
 aequae ut nos humum, et super uerticem semper cae-
 25 lum uidebunt. nec metus erit, ne de terra in caelum
 decidant, cum nihil umquam possit ruere sursum. si
 enim nobis, quod adserere genus ioci est, iusum 5
 habetur, ubi est terra, et susum ubi caelum, illis
 quoque susum erit quod de inferiore suspicient nec
 26 aliquando in superna casuri sunt. adfirmauerim quoque
 et apud illos minus rerum peritos hoc aestimare de
 nobis nec credere posse nos in quo sumus loco de- 10
 gere, sed opinari, si quis sub pedibus eorum temptaret
 stare, casurum. numquam tamen apud nos quisquam
 timuit ne caderet in caelum, ergo nec apud illos quis-
 quam in superiora casurus est, sicut omnia nutu uos
 pondera in terram ferri superius relata docuerunt. 15
 27 postremo quis ambigat, in sphaera terrae ea, quae
 inferiora dicuntur, superioribus suis esse contraria, ut
 est oriens occidenti? nam in utraque parte par dia-
 metros habetur, cum ergo et orientem et occidentem
 similiter constet habitari, quid est quod fidem huius 20
 28 quoque diuersae sibi habitationis excludat? haec
 omnia non otiosus lector in tam paucis uerbis Cice-
 ronis inueniet. nam cum dicit terram cingulis
 suis redimitam atque circumdatam, ostendit per
 omne terrae corpus eandem temperatorum cingulorum 25
 continuatam esse temperiem, et cum ait in terra
 maculas habitationum uideri, non eas dicit, quae in
 parte nostrae habitationis non nullis desertis locis
 29 interpositis incoluntur. non enim adiceret in ipsis
 maculis uastas solitudines interiectas, si ipsas 30
 solitudines diceret, inter quas certae partes macularum

4 decidunt *B'*   5 afferere *B*   iusum (1 a sec. manu
 longius deducta) *P*, usū *B*   6 ire *P'*, deinde et sursum *B*
 7 suspiciunt *B*   8 adfirmauerim *B*   11 set opinari *B*   16
 spera *B*   17 inferiore *P'*   18 est om. *P*   21 excludatur *B*
 24 redemitam *B*   25 terrae om. *B'*   30 solitudines *P'*
 31 macularum partes *B*

instar haberentur, sed quia maculas dicit has quattuor, quas in duobus terrae hemisphaeriis binas esse ratio monstrauit, bene adiecit interiectas solitudines. nam sicut pars, quae habitatur, a nobis multa soli- 30 tudinum interiectione distinguitur, credendum est in illis quoque tribus aliis habitationibus similes esse inter deserta et culta distinctiones. sed et quattuor 31 habitationum incolas et relatione situs et ipsa quoque standi qualitate depinxit. primum enim ait, alios 10 praeter nos ita incolere terram, ut a se interrupti nullam commeandi ad se habeant facultatem, et uerba ipsa declarant, non eum de uno hominum genere loqui in hac superficie a nobis solius torridae interiectione diuiso. sic enim magis diceret: ita interruptos 15 ut nihil ab illis ad uos manare possit, sed dicendo ita interruptos, ut nihil inter ipsos ab aliis ad alios manare possit, qualiter inter se illa hominum genera sint diuisa, significat. quod autem 32 uere ad nostram partem referretur, adiecit dicendo 20 de illis, qui et a nobis et a se in uicem diuisi sunt partim obliquos partim transuersos partim etiam aduersos stare nobis, interruptio ergo non unius generis a nobis sed omnium generum a se diuisorum refertur, quae ita distinguenda est. hi, quos 33 25 separat a nobis perusta, quos Graeci *ἀντοίκους* uocant, similiter ab illis, qui inferiorem zonae suae incolunt partem, interiecta australi gelida separantur; rursus illos ab antoecis suis, id est per nostri cinguli inferiora uiuentibus, interiectione ardentis sequestrat, et illi a

---

1 infra ut uid. P'   set B   2 hemisperus B   7 et occulta B   8 incolas habitationum B   11 nullā habeant ad se facultatē meandi & uerba P   12 genere hominum B   14 diuisio B   ita om. P   15 manere B   set B   17 ad illos corr. ex ad alios P   19 pratem referretur P'   refer-tur B   24 his P'   25 sepat B   antoecol P, antoecol B   27 sepani B   28 illo ab | antoecis B   id est om. B   cinguli nostri B   circuli P

nobis septentrionalis extremitatis rigore remouentur.
 34 et quia non est una omnium adfinis continuatio sed
 interiectae sunt solitudines ex calore uel frigore
 mutuum negantibus com meatum, has terrae partes,
 quae a quattuor hominum generibus incoluntur, ma-
 35 culas habitationum uocauit. quem ad modum autem
 ceteri omnes uestigia sua figere ad nostra credantur,
 ipse distinxit, et australes quidem aperte pronuntiauit
 aduersos stare nobis dicendo quorum australis
 ille, in quo qui insistunt aduersa uobis urgent
 uestigia, et ideo aduersi nobis sunt, quia in parte
 36 sphaerae, quae contra nos est, morantur. restat in-
 quirere, quos transuersos et quos obliquos nobis
 stare memorauerit, sed nec de ipsis potest esse du-
 bitatio, quin transuersos nobis stare dixerit inferi-
 orem zonae nostrae partem tenentes, obliquos nero
 eos, qui australis cinguli deuexa sortiti sunt.

VI Superest, ut de terrae ipsius spatiis, quanta habi-
 tationi cesserint, quanta sint inculta referamus, id est
 quae sit singulorum dimensio cingulorum. quod ut
 facile dinoscas, redeundum tibi est ad orbis terrae
 descriptionem, quam paulo ante subiecimus, ut per
 adscriptarum litterarum notas ratio dimensionum
 2 lucidius explicetur. omnis terrae orbis, id est cir-
 culus, qui uniuersum ambitum claudit, cui adscripta 25
 sunt ABCD, ab his, qui eum ratione dimensi sunt,
 3 in sexaginta diuisus est partes. habet autem totus
 ipse ambitus stadiorum ducenta quinquaginta duo
 milia, ergo singulae sexagesimae extenduntur stadiis
 quaternis milibus ducenis, et sine dubio medietas eius, 30
 quae est a D per orientem, id est per A usque ad C,

2 affinis B   5 generalibus P'   7 ceteris B'   ad nostra
 om. B   10 urgent B   12 speret B   13 quos post et om. B'
 14 set B   15 quum ut uid. P'   17 sorti sunt B   19 cefferit
 P   23 ascriptarum B   25 claudit P'   ascripta B   30 du-
 centis
 centis P, ducentis B

habet triginta sexagesimas et stadiorum milia centum uiginti sex, quarta uero pars, quae est ab A usque ad C, incipiens a medio perustae, habet sexagesimas quindecim et stadiorum milia sexaginta et tria. huius quartae partis mensura relata constabit totius ambitus plena dimensio. ab A igitur usque ad N, quod est medietas perustae, habet sexagesimas quattuor, quae faciunt stadiorum milia sedecim cum octingentorum adiectione, ergo omnis perusta sexagesimarum octo est, et tenet stadiorum milia triginta tria et sexcenta insuper. latitudo autem cinguli nostri qui temperatus est, id est ab N usque ad I, habet sexagesimas quinque, quae faciunt stadiorum milia uiginti unum, et spatium frigidae ab I usque ad C habet sexagesimas sex, quae tenent stadiorum uiginti quinque milia ducenta. ex hac quarta parte orbis terrarum, cuius mensuram euidenter expressimus, alterius quartae partis magnitudinem ab A usque ad D pari dimensionum distinctione cognosces. cum ergo quantum teneat sphaerae superficies, quae ad nos est, in omni sua medietate cognoueris, de mensura quoque inferioris medietatis, id est a D per B usque ad C, similiter instrueris. modo enim quia orbem terrae in plano pinximus, in plano autem medium exprimere non possumus, sphaeralem tumorem, mutuati sumus altitudinis intellectum a circulo, qui magis horizon quam meridianus uidetur. ceterum uolo hoc mente percipias, ita nos hanc protulisse mensuram, tamquam a D per A usque ad C pars terrae superior sit, cuius partem nos incolimus, et a D per B usque ad C pars terrae habeatur inferior.

---

2 uiginta B' praef P' est om. P 3 post habet add.
 ut B 8 faciunt om. B' melia B' 10 sescenta P' 13 tri-
 ginta B' 16 hac igitur B 18 menhonū P 20 sperę B
 22 id est om. B ad om. B' 25 speralem B 26 orizon
 PB 27 uidetur] habetur B hac B 29 superior — 31
 terrae om. P

VII Hoc quoque tractatu proprio sortito finem nunc illud, quod probandum promisimus, adseramus, hos cingulos et bene Maronem caelo et bene terrae adsignasse Ciceronem, et utrumque non discrepantia 2 sed consona eademque dixisse. natura enim caeli hanc in diuersis terrae partibus temperiem nimietatemque distinxit, et qualitas uel frigoris uel caloris, quae cuilibet aetheris parti semel inhaesit, eadem inficit 3 partem terrae, quam despicit ambiendo. et quia has diuersitates, quae certis finibus terminantur cingulos in caelo uocauerunt, necesse est, totidem cingulos etiam hic intellegi, sicut in breuissimo speculo cum facies monstratur ingens, tenent in angusto membra uel liniamenta ordinem, quem sua in uero digesserat amplitudo. sed hic quoque adserendi, quod dicitur, 4 minuemus laborem oculis subiciendo picturam. esto enim caeli sphaera ABCD, et intra se claudat sphaeram terrae, cui adscripta sunt SXTV, et ducatur in caeli sphaera circulus septentrionalis ab I usque in O, tropicus aestiuus a G in P, et aequinoctialis a B in A, et tropicus hiemalis ab F in Q, et australis ab E in R, sed et zodiacus ducatur ab F in P, rursus in sphaera terrae ducantur idem limites cingulorum, 5 quos supra descripsimus in N in M in L in K. his depictis sine difficultate constabit singulas terrae partes a singulis caeli partibus super uerticem suum positas qualitatem circa nimietatem uel temperiem mutuari. nam quod est susum a D usque ad R, hoc despicit terram ab S usque ad K: et quod est in caelo ab R usque ad Q, hoc inficit terram a K usque

---

2 afferamuf B   4 ciceronem assignasse B   5 fet B
 7 distinxit P'   12 breuissimo P   13 ingens monstratur B
 membra P   14 in uero digesserat sua B   digesseram P
 15 fet B   afferendi B   17 et 19 sphaera B   17 sphaera B
 18 ascripta B   sunt] I P   22 R in ras. in P   fet B
 23 sphaera B   24 in N om. B   28 mutari B   29 terrae P
 usque K B   30 terrae P

ad L: et quod in caelo est a Q usque in P, tale facit
 in terra ab L usque ad M: qualeque est desuper a
 P usque ad O, tale in terra ab M usque ad N: et
 quale illic ab O usque ad C, tale hic est ab N usque
 5 ad T. sunt autem in aethere extremitates ambae, id
 est a D usque ad R, et a C usque ad O aeterno
 rigore densetae, ideo in terra idem est ab S usque
 ad K et a T usque ad N. rursus in caelo a Q us-
 que ad P nimio calore feruet, ideo in terra quoque
 10 ab L usque ad M idem feruor est. item sunt in caelo
 temperies ab O usque ad P et a Q in R, ideo hic
 quoque sunt temperatae ab N in M et ab L in K,
 aequinoctialis enim circulus, qui ab A usque ad B
 ductus est, mediam secat perustam. et ipsum autem 7
 15 scisse Ciceronem, quod terreni cinguli caelestibus in-
 ficiantur ex uerbis eius ostenditur. ait enim: e qui-
 bus duos maxime inter se diuersos et caeli
 uerticibus ipsis ex utraque parte subnixos
 obriguisset pruina uides. ecce testatur finale frigus
 20 esse de caelo. idem quoque de feruore medio dicit 8
 medium autem illum et maximum solis ardore
 torreri. cum ergo manifeste et rigorem de caeli
 uerticibus et feruorum de sole in terrae cingulos
 uenire signauerit, ostendit prius in caelo hos eisdem
 25 cingulos constitisse. nunc quoniam constitit easdem 9
 in caelo et in terra zonas esse uel cingulos — haec
 enim unius rei duo sunt nomina — iam dicendum
 est, quae causa in aethere hanc diuersitatem quali-
 tatis efficiat. perusta duobus tropicis clauditur, id 10
 30 est a G in P aestiuo et ab F in Q hiemali. ab F
 autem in P zodiacum describendo perduximus, ergo
 signum P tropicus ille Cancer habeatur et signum
 F Capricornus. constat autem, solem neque sursum

1 est in caelo est B   usque P B   fecit B   12 ①
 om. B'   16 uebis P'   17 duo B   18 subnixos ut uid. P'
 29 tropo|cif B

- ultra Cancrum neque ultra Capricornum deorsum
meare, sed cum ad tropicorum confinia peruenerit,
11 mox reuerti, unde et solstitia uocantur. et quia
aestiuus tropicus temperatae nostrae terminus est,
ideo cum sol ad ipsum finem uenerit, facit nobis
aestiuos calores de uicino urens sensu maiore subiecta.
illo denique tempore australi generi reuerti hiemem
non potest ambigi, quia tunc ab illis sol omni uiae
suae spatio recedit. rursus cum ad F signum, id
est ad Capricornum, uenerit, facit nobis hiemem re-
12 cessu suo et illis uicinitate reducit aestatem. hic
notandum est, de tribus tantum cardinibus in quam-
cumque aedem ingredi solem, de quarto numquam.
nam et ab ortu et ab occasu fenestra solem recipit,
quippe quem orientem obeuntemque prospectet, re-
cipit et a meridie, quia omne iter solis in nostro
meridie est, ut instruit uisum antelata descriptio,
numquam uero solem fenestra septentrionis admittit
quia numquam a P signo ad O sol accedit, sed a P
semper retrocedendo numquam fines poli septentrio-
13 nalis attingit, et ideo numquam per hunc cardinem
radius solis infunditur. eiusdem rei probationem
umbra quoque cuiuslibet corporis sufficiet adstruere.
nam et in occasum cadit oriente sole et in ortum,
cum sit occiduus, medio autem die, quia sol meridiem
tenet, in septentrionem umbra depellitur, in austrum
uero circa nostram habitationem impossibile est um-
bram cuiuslibet corporis cadere, quia semper in ad-
uersam soli partem umbra iactatur, aduersus autem
austro apud nos sol esse non poterit, cum numquam
14 fines septentrionales attingat. sane quoniam pars illa

---

2 set B   6 an aestu scribendum?   11 uicinate P'
12 carminibus B'   14 solam P'   15 q corr. in quē B
17 ut om. P'   18 fenestram B'   19 qa nū nūquā B   signo
ul ad B   21 attingit B   nusquam B'   23 sufficiet P'
astruere B   25 fit B, deinde   occident B'   27 impossibile B
31 praef P'

perustae, quae temperatae uicina est, admittit habitantes illic, id est trans tropicum, quaecumque habitantur spatia umbram mittunt in austrum eo tempore, quo sol Cancrum tenet. tunc enim fit eis sol septentrionalis, cum tropicum tenet, quod ab illis ad septentrionem recedit. ciuitas autem Syene, quae prouinciae Thebaidos post superiorum montium deserta principium est, sub ipso aestiuo tropico constituta est, et eo die, quo sol certam partem ingreditur Cancri, hora diei sexta, quoniam sol tunc super ipsum inuenitur uerticem ciuitatis, nulla illic potest in terram de quolibet corpore umbra iactari, sed nec stilus hemisphaerii monstrantis horas, quem *γνώμωνα* uocant, tunc de se potest umbram creare. et hoc est, quod Lucanus dicere uoluit, nec tamen plene ut habetur absoluit. dicendo enim

atque umbras numquam flectente Syene

rem quidem attigit sed turbauit uerum. non enim numquam flectit sed uno tempore, quod cum sua ratione rettulimus. his relatis constat, solem numquam egredi fines perustae, quia de tropico in tropicum zodiacus obliquatus est. manifesta est igitur causa, cur haec zona flammis sit semper obnoxia, quippe quam sol totius aetheriae flammae et fons et administrator numquam relinquat. ergo ambae partes ultimae, id est septentrionalis et australis, ad quas numquam calor solis accedit, necessario perpetua premuntur pruina, duas uero, ut diximus, temperat hinc atque illinc uicinia caloris et frigoris. denique

17 Phars. II 578

2 id est] idē (h. e. idem) B 4 ei P 6 siene B 8 est ante et om. B 12 corporis B 17 flectentes P 19 set B 20 rettulimus B 22 manifestum B' 23 flammis P 25 relinquat ut uid. P' 27 solis calor accedit P' 29 illic uicina P'

in hac ipsa zona, quam incolimus, quae tota dicitur temperata, partes tamen, quae perusto cingulo uicinae sunt, ceteris calidiores sunt, ut est Aethiopia Arabia Aegyptus et Libya, in quibus calor ita circumfusi aeris corpus extenuat, ut aut numquam aut raro cogatur in nubes. et ideo nullus paene apud illos usus
 20 est imbrium. rursus quae ad frigidae fines pressius accedunt, ut est palus Maeotis, ut regiones, quas praeterfluunt Tanais et Hister, omniaque super Scythiam loca, quorum incolas uetustas Hyperboreos uocauit, quasi originem boreae introrsum recedendo transissent, adeo aeterna paene premuntur pruina, ut non facile explicetur, quanta sit illic frigidae nimie-
 21 tatis iniuria. loca uero, quae in medio temperata sunt, quoniam ab utraque nimietate longum recedunt, ueram tenent salutaremque temperiem.

VIII Locus nos admonet, ut — quoniam diximus rem, quae a nullo possit refelli, utrumque tropicum circum zodiaco terminos facere, nec umquam solem alterutrum tropicum excedere posse uel sursum uel deorsum meando, trans zodiacum uero circum, id est trans ueram, quae tropicis clauditur, ex utraque parte incipere temperatas — quaeramus, quid sit quod ait Vergilius, quem nullius umquam disciplinae error inuoluit

duae mortalibus aegris

munere concessae diuum et uia secta per ambas
 oblicus qua se signorum uerteret ordo.

2 uidetur enim dicere his uersibus, zodiacum per temperatas ductum et solis cursum per ipsas fieri, quod

26 Georg. I 237

3 calidioris P'	4 lybia (corr. ex lyua) P, hbia B
7 ymbrium P	finē B
8 meotidis B	9 yster P, ilter B
10 scythiam P, scithiā B	10 hypboreos P
11 originem B	11
12 transissent aeo P'	13 frigida P
15 longom P'	19 ne
P'	22 traque P'
27 uta B'	28 obliquus B
29 hif	
ūb (h. e. uerbis) B	30 solis cursum P

nec opinari fas est, quia neutrum tropicum cursus solis excedit. num igitur illud attendit, quod diximus, et intra tropicum in ea perustae parte, quae uicina est temperatae, habitatores esse? nam Syene ³ sub ipso tropico est, Meroe autem tribus milibus octingentis stadiis in perustam a Syene introrsum recedit, et ab illa usque ad terram cinnamomi feracem sunt stadia octingenta, et per haec omnia spatia perustae licet rari tamen uita fruuntur habitantes, ⁴ ultra uero iam inaccessum est propter nimium solis ardorem. cum ergo tantum spatii ex perusta uitam ⁴ ministret, et sine dubio circa uiciniam alterius temperatae, id est antoecorum tantumdem spatii habere perustae fines pari mansuetudine non negetur — paria ¹⁵ enim in utraque parte sunt omnia — ideo credendum est per poeticam tubam, quae omnia semper in maius extollit, dixisse uiam solis sectam per temperatas, quoniam ex utraque parte fines perustae in eo sunt similes temperatis, quod se patiuntur habitari? an ⁵ forte poetica licentia particulam pro simili paene particula posuit et pro sub ambas dicere maluit per ambas? nam re uera ductus zodiaci sub ambas temperatas ultro citroque peruenit, non tamen per ambas, scimus autem et Homerum ipsum et in omnibus ²⁵ imitatorem eius Maronem saepe tales mutasse particulas. an, quod mihi uero propius uidetur, per ⁶ ambas pro inter ambas uoluit intellegi? zodiacus enim inter ambas temperatas uoluitur, non per ambas, familiariter autem per pro inter ponere solet sicut ³⁰ alibi quoque

circum perque duas in morem fluminis Arctos.

31 Georg. I 245

2 attendit B   7 cynamomi P, cynamomi B   8 stadiorum octoginta B   12 uicinā P   13 anteocoꝫ B   22 zodiaci B   26 pꝑi*uf P   27 intellegi zodiacuf B   29 autē p in ras. in P

7 neque enim Anguis sidereus Arctos secat, sed dum et amplectitur et interuenit, circum eas et inter eas uoluitur, non per eas. ergo potest constare nobis intellectus, si per ambas pro inter ambas more
8 ipsius poetae dictum existimemus. nobis aliud ad defensionem ultra haec, quae diximus, non occurrit. uerum quoniam in medio posuimus, quos fines nunquam uia solis excedat, manifestum est autem omnibus, quid Maro dixerit, quem constat erroris ignarum, erit ingenii singulorum inuenire, quid possit amplius pro absoluenda hac quaestione conferri.

VIII His quoque, ut arbitror, non otiosa inspectione tractatis nunc de Oceano, quod promisimus, adstruamus, non uno sed gemino eius ambitu terrae corpus omne circumflui, cuius uerus et primus meatus est, qui ab indocto hominum genere nescitur. is enim, quem solum Oceanum plures opinantur, de sinibus ab illo originali refusus secundum ex necessitate ambitum
2 fecit. ceterum prior eius corona per zonam terrae calidam meat, superiora terrarum et inferiora cingens, flexum circi aequinoctialis imitata. ab oriente uero duos sinus refundit, unum ad extremitatem septentrionis, ad australis alterum, rursusque ab occidente duo pariter enascuntur sinus, qui usque ad ambas, quas supra diximus, extremitates refusi occurrunt ab
3 oriente demissis. et dum ui summa et impetu iu- maniore miscentur, in uicemque se feriunt, ex ipsa aquarum collisione nascitur illa famosa Oceani accessio pariter et recessio, et ubicumque in nostro mari contingit idem uel in angustis fretis uel in planis forte littoribus, ex ipsis Oceani sinibus, quos Oceanum

---

1 fet B   5 estmemuf B   8 excedit B   est om. B
10 inuenire P   11 confiteri PB   13 astruamuf B   14
fet B   ambitu eius B   16 huf P   17 oceanū om. B'
20 superiora P'   26 immaniore B   28 oceani in extremo
uersic. om. B   31 littoribus B   sibus PB

nunc uocamus, eueniunt, quia nostrum mare ex illis
 influit. ceterum uerior, ut ita dicam, eius alueus tenet 4
 zonam perustam, et tam ipse, qui aequinoctialem
 quam sinus ex eo nati, qui horizontem circulum
 5 ambitu suae flexionis imitantur, omnem terram quadri-
 fidam diuidunt et singulas, ut supra diximus, habita-
 tiones insulas faciunt. nam inter nos et australes 5
 homines means ille per calidam totamque cingens et
 rursus utriusque regionis extrema sinibus suis ambiens
 10 binas in superiore atque inferiore terrae superficie
 insulas facit. unde Tullius hoc intellegi uolens non 6
 dixit omnis terra parua quaedam est insula,
 sed omnis terra, quae colitur a uobis, parua
 quaedam est insula, quia et singulae de quattuor
 15 habitationibus paruae quaedam efficiuntur insulae
 Oceano bis eas, ut diximus, ambiente. omnia haec 7
 ante oculos locare potest descriptio substituta, ex qua
 et nostri maris originem, quae totius una est, et rubri
 atque Indici ortum uidebis, Caspiumque mare unde
 20 oriatur, inuenies, licet non ignorem, esse non nullos,
 qui ei de Oceano ingressum negent. nec dubium est,
 in illam quoque australis generis temperatam mare
 de Oceano similiter influere, sed describi hoc nostra
 attestatone non debuit, cuius situs nobis incognitus
 25 perseuerat. quod autem nostram habitabilem dixit 8
 angustam uerticibus, lateribus latiore, in
 eadem descriptione poterimus aduertere. nam quanto
 longior est tropicus circulus septentrionali circo, tanto
 zona uerticibus quam lateribus angustior est, quia
 30 summitas eius in artum extremi cinguli breuitate
 contrahitur, deductio autem laterum cum longitudine
 tropici ab utraque parte distenditur. denique ueteres

4 orizontē *PB*   5 quadrifida *B*   6 habitationis *B*
 9 finibus *B*   11 unde et *B*   intellegi *P*, intelligi *B*   uo-
 luit *B*   13 sed omnis — 14 est insula *om. B*   21 est du-
 bium *B*   25 dixit* *P*   28 torpicus *P'*   circulus *B*   septen-
 trionalis *P'*   29 lateribus *P*   31 con *P'*

omnem habitabilem nostram extentae chlamydi similem
 9 esse dixerunt. item quia omnis terra, in qua et Oce-
 anus est, ad quemuis caelestem circulum quasi centron
 puncti obtinet locum, necessario de Oceano adiecit
 qui tamen tanto nomine, quam sit parvus, 5
 uides. nam licet apud nos Atlanticum mare, licet
 magnum uocetur, de caelo tamen despicientibus non
 potest magnum uideri, cum ad caelum sit terra si-
 10 gnum, quod diuidi non possit in partes. ideo autem
 terrae breuitas tam diligenter adseritur, ut parui 10
 pendendum ambitum famae uir fortis intellegat, quae
 in tam paruo magna esse non poterit.

X Quod doctrinae propositum non minus in se-
 quentibus apparebit quin etiam, si cupiat proles 15
 futurorum hominum deinceps laudes unius 15
 cuiusque nostrum acceptas a patribus posteris
 prodere, tamen propter eluuiiones exustiones-
 que terrarum, quas accidere tempore certo ne-
 cesse est, non modo non aeternam sed ne diu-
 2 uirtutis fructum sapiens in conscientia ponit, minus
 perfectus in gloria, unde Scipio perfectionem cupiens
 infundere nepoti auctor est, ut contentus conscientiae
 3 praemio gloriam non requirat. in qua appetenda
 quoniam duo sunt maxime, quae praeoptari possint, 25
 ut et quam latissime uagetur et quam diutissime per-
 seueret, postquam superius de habitationis nostrae
 angustiis disserendo totius terrae, quae ad caelum
 puncti locum optinet, minimam quandam docuit a
 nostri generis hominibus particulam possideri, nullius 30
 uero gloriam uel in illam totam partem potuisse

1 clamidi B   6 allanticū P, atlanticum B   8 terra
 signū fit PB   9 possit in partes om. P   10 breuia P'
 afferitur B   15 deinde B   16 acceptos P   18 certo tem-
 pore B   20 glam P'   21 assequi P   22 possum post uirtutis in-
 ductum in P   24 proemio P   25 post qua add. & ut uid. P
 appetenda B   25 p̄optari P   28 disserendo om. P

diffundi, si quidem Gangem transnare uel transcendere
 Caucasum Romani nominis fama non ualuit, spem,
 quam de propaganda late gloria ante oculos ponendo
 nostri orbis angustias amputauit uult et diuturnitatis
 auferre, ut plene animo nepotis contemptum gloriae
 compos dissuasor insinuet. et ait nec in hac ipsa
 parte, in quam sapientis et fortis uiri nomen serpere
 potest, aeternitatem nominis posse durare, cum modo
 exustione modo eluione terrarum diuturnitate rerum
 intercedat occasus. quod quale sit disseremus. in
 hac enim parte tractatus illa quaestio latenter absol-
 uitur, quae multorum cogitationes de ambigenda mundi
 aeternitate sollicitat. nam quis facile mundum semper
 fuisse consentiat, cum et ipsa historiarum fides mul-
 tarum rerum cultum emendationemque uel ipsam
 inuentionem recentem esse fateatur, cumque rudes
 primum homines et incuria siluestri non multum a
 ferarum asperitate dissimiles meminerit uel fabuletur
 antiquitas, tradatque, nec hunc eis, quo nunc utimur,
 uictum fuisse sed glande prius et bacis altos sero
 sperasse de sulcis alimoniam, cumque ita exordium
 rerum et ipsius humanae nationis opinemur, ut aurea
 primum saecula fuisse credamus, et inde natura per
 metalla uiliora degenerans ferro saecula postrema
 foedauerit? ac ne totum uideamur de fabulis mutuari,
 quis non hinc aestimet, mundum quandoque coepisse,
 et nec longam retro eius aetatem, cum abhinc ultra
 duo retro annorum milia de excellenti rerum gestarum
 memoria ne Graeca quidem extet historia? nam supra
 Ninum, a quo Semiramis secundum quosdam creditur

1 diffendi P' gangem *ni fallor* P' transcendere B

2 causam B' et *ni fallor* P' 4 diu¹*nātatis P, diuturnitatis*

(fuit l) B 5 contentū P 6 ac P' 9 diuturnitati PB

12 mudī P' 13 mudū P' 17 incuria P' 20 set B

24 degerant B' 25 fedauerit P, fedauerit B mutari P

26 cepisse B 29 nec P 30 nūq̄ praeter nī in ras. in P

famiramī B

8 procreata, nihil praeclarum in libros relatam est. si enim ab initio, immo ante initium fuit mundus, ut philosophi uolunt, cur per innumerabilem seriem saeculorum non fuerat cultus, quo nunc utimur, inuentus? non litterarum usus, quo solo memoriae fulcitur aeternitas? cur denique multarum rerum experientia ad aliquas gentes recenti aetate peruenit, ut ecce Galli uitem uel cultum oleae Roma iam adulescente didicerunt, aliae uero gentes adhuc multa nesciunt, quae 9 nobis inuenta placuerunt? haec omnia uidentur aeternitati rerum repugnare, dum opinari nos faciunt, certo mundi principio paulatim singula quaeque coepisse. sed mundum quidem fuisse semper philosophia auctor est conditore quidem deo, sed non ex tempore, si quidem tempus ante mundum esse non potuit, cum nihil aliud tempora nisi cursus solis afficiat, res uero humanae ex parte maxima saepe occidunt manente mundo, et rursus oriuntur uel eluuione uicissim uel 10 exustione redeunte. cuius uicissitudinis causa uel necessitas talis est. ignem aetherium physici tradiderunt humore nutriri, adserentes ideo sub zona caeli perusta, quam uia solis, id est zodiacus, occupauit, Oceanum, sicut supra descripsimus, a natura locatum, ut omnis latitudo, quam sol cum quinque uagis et luna ultro citroque discurrunt, habeat subiecti humoris 11 alimoniam. et hoc esse uolunt, quod Homerus, diuinarum omnium inuentionum fons et origo, sub poetici nube figmenti uerum sapientibus intellegi dedit, Iouem cum dis ceteris, id est cum stellis, profectum in Oceanum Aethiopibus eum ad epulas inuitantibus. per quam imaginem fabulosam Homerum significasse uolunt, hauriri de humore nutrimenta sideribus, qui

---

3 philophi B innumerabilium P 4 nuc P' 9 uero om. B' 12 cepisse B 13 philophia B 14 fet B fed quidē ut uid. P' 18 mudo P' 20 phificij P, phifici B 21 afferentes PB 24 p quā P 26 omerus P' 27 petici P' 32 aurri B

ob hoc Aethiopas reges epularum caelestium dixit, quoniam circa Oceani oram non nisi Aethiopes habitant, quos uicinia solis usque ad speciem nigri coloris exurit. cum ergo calor nutriatur humore, haec uicissitudo contingit, ut modo calor modo humor exuberet. euenit enim ut ignis usque ad maximum enutritus augmentum haustum uincat humorem, ac sic aeris mutata temperies licentiam praestet incendio et terra penitus flagrantia inmissi ignis uratur, sed mox impetu caloris absumpto paulatim uires reuertuntur humori, cum magna pars ignis incendiis erogata minus iam de renascente humore consumat. ac rursus longo temporum tractu ita crescens humor altius uincit, ut terris infundatur eluuiο, rursusque calor post hoc uires resumit, et ita fit, ut manente mundo inter exuberantis caloris humorisque uices terrarum cultus cum hominum genere saepe intercidat et reducta temperie rursus nouetur. numquam tamen seu eluuiο seu exustio omnes terras aut omne hominum genus uel omnino operit uel penitus exurit. Aegypto certe, ut Plato in Timaeo fatetur, numquam nimietas humoris nocuit uel caloris, unde et infinita annorum milia in solis Aegyptiorum monumentis librisque releguntur. certae igitur terrarum partes interneconi superstites seminarium instaurando generi humano fiunt, atque ita contingit, ut non rudi mundo rudes homines et cultus inscii, cuius memoriam intercepit interitus, terris oberrent et asperitatem paulatim uagae feritatis ex-

21 p. 22 D

2 horam *b* 4 exuerit *B* 5 contigit *P* 8 temperie *B*
 9 inmissi *B* 10 assumpto *B* 11 praef *P'* 12 cūsumat *P*
 13 itaq. *B* crescent *P'* 15 exuperant *PB* 16 coloris *P'*
 20 Aegypto *P*, Aegipto (*corr. ex Aepip'to*) *B* 23 egyptiorum
PB monumental *B'* 24 certe *P* interneconi *B* 26 con-
 tigit *P* 27 cuius ut uid. *P'* terris om. *P'* 28 asperitate *B*

uti conciliabula et coetus natura instituyente patiantur, fitque primum inter eos mali nescia et adhuc astutiae inexperta simplicitas, quae nomen auri primis saeculis 16 praestat. inde quo magis ad cultum rerum atque artium usus promouet, tanto facilius in animos serpit aemulatio, quae primum bene incipiens in inuidiam latenter euadit, et ex hac iam nascitur quicquid genus hominum post sequentibus saeculis experitur. haec est ergo, quae rebus humanis pereundi atque iterum reuertendi incolumi mundo uicissitudo uariatur.

XI Praesertim cum apud eos ipsos, a quibus audiri nomen nostrum potest, nemo unius anni 2 memoriam consequi possit. homines enim populariter annum tantum modo solis, id est unius astri, reditu metiuntur, re ipsa autem, cum ad idem, unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint, eandemque totius caeli descriptionem longis interuallis rettulerint, tum ille uere uertens annus appellari potest, in quo uix dicere audeo, quam multa hominum 3 saecula teneantur. namque, ut olim deficere sol hominibus extinguique uisus est, cum Romuli animus haec ipsa in templa penetrauit, quandoque ab eadem parte sol eodemque tempore iterum defecerit, tum signis omnibus ad 4 idem principium stellisque reuocatis expletum annum habeto, cuius quidem anni nondum uicesimam partem scito esse conuersam. idem agere perseuerat instans dissuasioni gloriae desiderandae. quam cum locis artam nec in ipsis angustiis aeternam supra docuisset, nunc non solum perpetuitatis expertem, sed nec ad unius integri anni metas

1 cetul PB   2 fitque B   nescia * P   4 ante rerum
 add. at B'   adque P'   11 a om. B   13 pro homines —
 27 habeto est usque in B   19 annis P   29 istans B   31
 docuit * set P   32 moetas B

posse propagari docet, cuius adsertionis quae sit ratio,
dicemus. annus non is solus est, quem nunc com-⁵
munis omnium usus appellat, sed singulorum seu
luminum seu stellarum emenso omni caeli circuitu a
⁵ certo loco in eundem locum reditus annus suus est.
sic mensis lunae annus est, intra quem caeli ambitum ⁶
lustrat. nam et a luna mensis dicitur, quia Graeco
nomine luna *μήνη* uocatur. Vergilius denique ad
discretionem lunaris anni, qui brevis est, annum qui ^{debetur}
¹⁰ cursu solis efficitur significare uolens ait

interea magnum sol circumuoluitur annum,
annum magnum uocans solis comparatione lunaris.
nam cursus quidem Veneris atque Mercurii paene ⁷
par soli est, Martis uero annus fere biennium tenet
¹⁵ — tanto enim tempore caelum circumit — Iouis autem
stella duodecim et Saturni triginta annos in eadem
circumitione consumit. haec de luminibus ac uagis ⁸
ut saepe relata iam nota sunt. annus uero, qui mun-
danus uocatur, qui uere uertens est, quia conuer-
²⁰ sione plenae uniuersitatis efficitur, largissimis saeculis
explicatur, cuius ratio talis est. stellae omnes et ⁹
sidera, quae infixae caelo uidentur, quorum proprium
motum numquam uisus humanus sentire uel depre-
²⁵ hendere potest, mouentur tamen, et praeter caeli
uolubilitatem, qua semper trahuntur, suo quoque ac-
cessu tam sero promouentur, ut nullius hominum uita
tam longa sit, quae obseruatione continua factam de
loco permutationem, iu quo eas primum uiderat, de-
prehendat. mundani ergo anni finis est, cum stellae ¹⁰
³⁰ omnes omniaque sidera, quae *ἀπλανής* habet a certo

11 Aen. III 284

1 adsertionis B   2 nunc P'   4 emensio P'B   7 qua B'
8 mene PB   9 denique B'   9 breuital B'   13 par pene B
14 par P'   16 triginta in extr. uersic. B   17 circumitione B
26 promouent P   29 munda P'   30 applanes PB

loco ad eundem locum ita remeauerint ut ne una quidem caeli stella in alio loco sit, quam in quo fuit, cum omnes aliae ex eo loco motae sunt ad quem reuersae anno suo finem dederunt, ita ut lumina quoque cum erraticis quinque in isdem locis et partibus sint, 11 in quibus incipiente mundano anno fuerunt. hoc autem, ut physici uolunt, post annorum quindecim milia peracta contingit. ergo sicut annus lunae mensis est, et annus solis duodecim menses, et aliarum stellarum hi sunt anni, quos supra rettulimus, ita mundanum annum quindecim milia annorum, 12 les nunc computamus, efficiunt. ille ergo uere annus uertens uocandus est, quem non solis, id est unius astri, reditu metimur, sed quem stellarum omnium, quae in quocumque caelo sunt, ad eundem locum reditus sub eadem caeli totius descriptione concludit, unde et mundanus dicitur, quia mundus proprie 13 caelum uocatur. igitur sicut annum solis non solum a Kalendis Ianuariis usque ad easdem uocamus, sed et a sequente post Kalendas die usque ad eundem diem et a quocumque cuiuslibet mensis die usque in diem eundem reditus annus uocatur, ita huius mundani anni initium sibi quisque facit, quodcumque decreuerit, ut ecce nunc Cicero a defectu solis, qui sub Romuli fine contigit, mundani anni principium sibi 14 ipse constituit. et licet iam saepissime postea defectus solis euenerit, non dicitur tamen mundanum annum repetita defectio solis implese, sed tunc implebitur, cum sol deficiens in isdem locis et partibus et ipse erit, et omnes caeli stellas omniaque sidera rursus 15 inueniet, in quibus fuerant, cum sub Romuli fine deficeret. igitur a discessu Romuli post annorum quin-

---

2 sint *B*   5 hifdem *PB*   7 phifici *PB*   8 contigit *P*
 10 retulimus *B*   14 astra *P'*, austru *B*   14 et 19 et 23
 fet *B*   15 quae *om. B*   quocuq. *B*   16 descriptione *P'*
 18 solus *P'*   26 sepius *P'*   27 mundanum *P'*   28 im-
 plesse *B*   implebitur *B*   29 idem *P'*, hifdem *B*

decim milia, sicut adserunt physici, sol denuo ita
 deficiet, ut in eodem signo eademque parte sit, ad
 idem principium, in quo sub Romulo fuerat, stellis
 quoque omnibus signisque reuocatis. peracti autem 16
 5 fuerant, cum Scipio in Africa militaret, a discessu
 Romuli anni quingenti septuaginta et tres. anno enim
 ab urbe condita sexcentesimo septimo hic Scipio
 deleta Carthagine triumphauit, ex quo numero annis
 remotis triginta duobus regni Romuli et duobus, qui
 10 inter somnium et consummatum bellum fuerunt, quin-
 genti septuaginta tres a discessu Romuli ad somnium
 usque remanebunt. ergo rationabiliter uereque signauit, 17
 necdum mundani anni uicesimam partem esse con-
 uersam. nam uicesimae parti quot anni supersint a
 15 fine Romuli ad Africanam militiam Scipionis, quos
 diximus annos fuisse quingentos septuaginta tres,
 quisquis in digitos mittit inueniet.

Tu uero enitere et sic habeto, non esse XII
 te mortalem sed corpus hoc, nec enim tu is
 20 es, quem forma ista declarat sed mens cuius-
 que is est quisque, non ea figura, quae digito
 demonstrari potest. deum te igitur scito esse,
 si quidem est deus, qui uiget, qui sentit, qui
 meminit, qui prouidet, qui tam regit et mode-
 25 ratur et mouet id corpus, cui praepositus est,
 quam hunc mundum ille princeps deus, et ut
 ille mundum quadam parte mortalem ipse
 deus aeternus, sic fragile corpus animus
 sempiternus mouet. bene et sapienter Tullianus 2
 30 hic Scipio circa institutionem nepotis ordinem recte

1 afferunt B   phisici PB   4 omnibusque signis B
 5 con P'   affrica P   6 quingenti sexaginta octo *Triemelius*
in Fleckeiseni Annalibus 1888, 376   7 secentesimo P
 8 cartagine PB   triumphauit B   10 somnium in ras. in P
 consummatum B   13 nedum B'   18 enterre P   19 set B
 pro nec enim — 27 parte mortalem est usque in B   23 &
 et ut uid. P'   28 deus mortalis P'   28 fragili P'

docentis impleuit. nam ut breuiter a principio omnem operis continentiam reuoluamus, primum tempus ei mortis et imminentes propinquorum praedixit insidias, ut totum de hac uita sperare dediceret, quam non diuturnam comperisset, dein ne metu praedictae mortis frangeretur, ostendit sapienti et bono ciui in immortalitatem migrandum, cumque eum ultro spes ista traxisset ad moriendi desiderium, succedit Pauli patris opportuna dissuasio, accensam filii festinationem ab 3 appetitu spontaneae mortis excludens. plene igitur in animo somniantis utrimque plantata sperandi expectandique temperie altius iam circa erigendum nepotis animum Africanus ingreditur, nec prius eum terram patitur intueri quam caeli ac siderum naturam, motum ac modulamen agnoscat, et haec omnia sciat praemio 4 cessura uirtutum. ac postquam mens firmata Scipionis alacritate tantae promissionis erigitur, tum demum gloria, quae apud indoctos magnum uirtutis praemium creditur, contemni iubetur, dum ostenditur ex terrarum breuitate uel casibus arcta locis angusta temporibus. 5 Africanus igitur paene exutus hominem et defaecata mente iam naturae suae capax hic apertius admonetur, ut esse se deum nouerit. et haec sit praesentis operis consummatio, ut animam non solum immortalē sed deum esse clarescat. ille ergo, qui fuerat iam post corpus in diuinitatem receptus, dicturus uiro adhuc in hac uita posito deum te scito esse, non prius tantam praerogatiuam committit homini, quam qui sit ipse discernat, ne aestimetur, hoc quoque diuinum dici, quod mortale in nobis et caducum est. et quia Tullio mos est profundam rerum scientiam sub breuitate tegere uerborum, nunc quoque miro com-

---

3 indial <i>P'</i>	6 sapienti* <i>P</i>	inmortalitatē <i>P</i>	11 ex-
spectandiq. <i>B</i>	15 proemio <i>P</i>	19 contempni <i>B</i>	20 <i>post</i>
locis <i>add.</i> ut <i>P</i>	22 ammonetur <i>B</i>	23 fit <i>B</i>	24 con-
sumatio <i>B</i>	26 post <i>om.</i> <i>B'</i>	receptum <i>B</i>	27 non —
29 discernat <i>om.</i> <i>P</i>			

pendio tantum includit arcanum quod Plotinus magis
 quam quisquam uerborum parcus libro integro disse-
 ruit, cuius inscriptio est quid animal quid homo.
 in hoc ergo libro Plotinus quaerit, cuius sint in 8
 5 nobis uoluptates maerore metusque ac desideria et
 animositas uel dolores, postremo cogitationes et in-
 tellectus, utrum merae animae an uero animae utentis
 corpore, et post multa quae sub copiosa rerum densi-
 tate disseruit, quae nunc nobis ob hoc solum praeter-
 10 eunda sunt, ne usque ad fastidii necessitatem uolumen
 extendant, hoc postremo pronuntiat animal esse corpus
 animatum. sed nec hoc neglectum uel non quaesitum 9
 relinquit, quo animae beneficio, quae uia societatis
 animetur. has ergo omnes, quas praediximus, passio-
 15 nes adsignat animali, uerum autem hominem ipsam
 animam esse testatur. ergo qui uidetur, non ipse
 uerus homo est, sed uerus ille est, a quo regitur quod
 uidetur. sic cum morte animalis discesserit animatio, 10
 cadit corpus regente uiduatum, et hoc est, quod uide-
 20 tur in homine mortale, anima autem, qui uerus homo
 est, ab omni condicione mortalitatis aliena est, adeo
 ut in imitationem dei mundum regentis regat et ipsa
 corpus, dum a se animatur. ideo physici mundum 11
 magnum hominem et hominem breuem mundum esse
 25 dixerunt, per similitudines igitur ceterarum prae-
 rogatiuarum, quibus deum anima uidetur imitari, ani-
 mam deum et prisci philosophorum et Tullius dixit.
 quod autem ait mundum quadam parte mortalem, 12
 ad communem opinionem respicit, qua mori aliqua
 30 intra mundum uidentur, ut animal exanimatum uel
 ignis extinctus uel siccatus humor, haec enim omnino
 interisse creduntur. sed constat secundum uerae 13

3 descriptio P   5 motusq; P   6 postremo P'   8
 multaf P'   11 esse animal P   12 set ne B   15 assignat B
 17 est homo set B   est ille B   23 phifici PB   27 phy-
 losophorū P   29 opionem B   30 uidetur B   31 fica-
 tul P'

rationis adsertionem, quam et ipse non nescit nec Vergilius ignorat dicendo

nec morti esse locum

constat, inquam, nihil intra uiuum mundum perire, sed eorum, quae interire uidentur, solam mutari speciem, et illud in originem suam atque in ipsa elementa remeare, quod tale, quale fuit, esse desierit.

14 denique et Plotinus alio in loco cum de corporum absorptione dissereret, et hoc dissolui posse pronuntiaret, quicquid effluit, obiecit sibi: cur ergo elementa, quorum fluxus in aperto est, non similiter aliquando soluuntur? et breuiter tantae obiectioni ualideque respondit: ideo elementa, licet fluant, numquam tamen 15 solui, quia non foras effluunt. a ceteris enim corporibus quod effluit recedit, elementorum fluxus numquam 16 ab ipsis recedit elementis, ergo in hoc mundo pars nulla mortalis secundum uerae rationis adserta. sed quod ait, eum quadam parte mortalem, ad communem, ut diximus, opinionem paululum inclinare se uoluit, in fine autem ualidissimum immortalitatis animae argumentum ponit, quia ipsa corpori praestat agitatam.

XIII Quod quale sit, ex ipsis uerbis Ciceronis, quae secuntur inuenies nam quod semper mouetur, aeternum est, quod autem motum adfert aliqui, quodque ipsum agitur aliunde, quando finem habet motus, uiuendi finem habeat necesse est. solum igitur, quod se ipsum mouet, quia numquam deseritur a se, num-

3 Georg. IIII 226

1 assertionem *B* 4 mundum *om. B'* 9 adsumptione *P*,
 assumptione *B* 10 quur *P* 11 aliquñ *P* 13 elementa *B*
 17 assertionis *B'*, deinde adfertā *P'*, asserta *B* set *B* 24
 sequuntur *PB* 25 pro quod autem — 627, 22 atque uel est
 usque in *B*

quam ne moueri quidem desinit, quin etiam ceteris, quae mouentur, hic fons, hoc principium est mouendi. principii autem nulla est origo. nam e principio oriuntur omnia, ipsum autem nulla ex re alia nasci potest, nec enim esset id principium, quod gigneretur aliunde. quod si non oritur, nec occidit quidem umquam. nam principium extinctum nec ipsum ab alio renascetur, nec ex se aliud creabit, si quidem necesse est a principio oriri omnia. ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum a se mouetur, id autem nec nasci potest nec mori, uel concidat omne caelum omnisque natura, et consistat necesse est, nec uim ullam nanciscatur, qua a primo impulsu moueatur. cum pateat igitur, aeternum id esse, quod ipsum se moueat, quis est, qui hanc naturam animis esse tributam neget? inanimatum est enim omne, quod pulsu agitur externo, quod autem est animal, id motu ciatur interiore et suo, nam haec est propria natura animi atque uis. quae si est una ex omnibus, quae se ipsa moueat, neque nata certe est et aeterna est. omnis hic locus de Phaedro Platonis ad uerbum a Cicerone translatus est, in quo ualidissimis argumentis animae immortalitas adseritur, et haec est argumentorum summa, esse animam mortis immunem, quoniam ex se mouetur. sciendum est autem, quod duobus modis immortalitas intellegitur. aut

---

24 p. 245 C, cap. 24

---

6 effat *praeter et in ras. in P* 9 nascetur *P* 14 consistat & *P* 15 quā *P* 16 im|pulsu *P* 20 extrema *corr. in*
extremo in P est anima *P* citetur *P* 21 & *om. P'*
 24 fēdrone *PB* 26 et 29 immortalitas *PB* 26 afferitur *B*
 27 summa argumentorum *B* 29 intellegitur *B*

enim ideo est immortale quid, quia per se non est capax mortis, aut quia procuratione alterius a morte defenditur. ex his prior modus ad animae, secundus ad mundi immortalitatem refertur. illa enim suapte natura a condicione mortis aliena est, mundus uero animae beneficio in hac uitae perpetuitate retinetur.

8 rursus semper moueri dupliciter accipitur. hoc enim dicitur et de eo, quod ex quo est semper mouetur, et de eo quod semper et est et mouetur, et secundus

9 modus est, quo animam dicimus semper moueri. his praemissis iam quibus syllogismis de immortalitate animae diuersi sectatores Platonis ratiocinati sunt oportet aperiri. sunt enim, qui per gradus syllogismorum ad unum finem probationis euadunt, certam

10 sibi propositionem sequentis ex antecedentis conclusione facientes. apud quos hic prior est anima ex se mouetur, quicquid autem ex se mouetur, semper mouetur, igitur anima semper mouetur. secundus ita, qui nascitur ex prioris fine, anima semper mouetur, quod autem semper mouetur, immortale est, igitur anima immortalis est. et ita in duobus syllogismis duae res probantur, id est et semper moueri animam, ut in priore, et esse im-

11 mortalem, ut colligitur de secundo. alii uero usque ad tertium gradum ita argumentando procedunt anima ex se mouetur, quod autem ex se mouetur, principium motus est, igitur anima principium motus est. rursus ex hac conclusione nascitur propositio anima principium motus est, quod autem principium motus est, natum non est, igitur anima nata non est. tertio loco anima nata non est, quod natum non est immortale est, igitur

---

1 immortale B   4 immortalitatē PB   sua apte ut uid. P'   11 syllogissimis P, syllogismis B   immortalitate PB
 13 apere B   syllogismorum B   21 immortale PB   immortalis PB
 22 syllogismis B   die P'   23 immortalē B
 25 procedunt om. P'   28 propositione P   32 immortale PB

anima immortalis est. alii uero omnem ratio-¹²
 cinationem suam in unius syllogismi compendium
 redegerunt anima ex se mouetur, quod ex se
 mouetur, principium motus est, quod prin-
 cipium motus est, natum non est, quod natum
 non est, immortale est, igitur anima immor-
 talis est.

Sed harum omnium ratiocinationum apud eum XIII-
 potest postrema conclusio de animae immortalitate
 constare, qui primam propositionem, id est ex se
 moueri animam non refellit, hac enim in fide non
 recepta debilia fiunt omnia, quae secuntur. sed huic 2
 Stoicorum quidem accedit adsensio, Aristoteles uero
 adeo non adquiescit, ut animam non solum ex se
 non moueri, sed ne moueri quidem penitus conetur
 adserere. ita enim callidis argumentationibus ad-
 struit, nihil ex se moueri, ut etsi aliquid hoc facere
 concedat, animam tamen hoc non esse confirmet. si 3
 enim anima inquit principium motus est, doceo
 non posse principium motus moueri. et ita
 diuisionem suae artis ingreditur, ut primum doceat,
 in rerum natura esse aliquid immobile, deinde hoc
 esse animam temptet ostendere. necesse est inquit 4
 aut omnia, quae sunt, immobilia esse, aut
 omnia moueri, aut aliqua ex his moueri, aliqua
 non moueri. item si damus ait et motum et
 quietem, necesse est, aut alia semper moueri,
 et alia numquam moueri, aut omnia simul nunc
 quiescere, nunc moueri. de his inquit quid
 magis uerum sit, requiramus. non esse omnia 5

1 immortalis B   2 syllogismi B   5 quod autem ñ natū
 (ñ natū rursus deleta) non natum est B   natum post quod
 in ras. in P   6 est immortalis B   8 ratiocinationem B
 9 immortalitate PB   12 sunt B   sequuntur B   13 assen-
 sio B   14 acquiescit B   15 set B   16 afferere B   astruit
 B   22 naturę P'   immobilē P', immobile B   23 tētet P'
 24 immobilia PB   28 et 29 nūc P'

immobilia aspectus ipse testimonio est, quia
 sunt, quorum motum uidemus, rursus non
 moueri omnia uisus docet, quo inmota cogno-
 scimus. sed nec omnia dicere possumus, modo
 motum pati, modo esse sine motu, quia sunt,
 quorum perpetuum motum uidemus, ut de
 caelestibus nulla dubitatio est, restat igitur
 ait ut sicut aliqua semper mouentur, ita sit
 6 aliquid semper immobile. ex his ut collectum sit,
 esse aliquid immobile, nullus obuiat uel refellit. nam
 et uera diuisio est, et sectae Platonicae non repugnat,
 neque enim, siquid est immobile, sequitur, ut hoc sit
 anima, nec qui dicit animam ex se moueri, iam mo-
 ueri uniuersa confirmat, sed modum adstruit, quo
 anima mouetur; si quid uero est aliud immobile,
 nihil ad hoc, quod de anima adstruitur, pertinebit.
 7 quod et ipse Aristoteles uidens postquam docuit esse
 aliquid immobile, hoc esse animam uult docere, et
 incipit adserere, nihil esse, quod ex se moueri possit,
 sed omnia, quae mouentur, ab alio moueri. quod si
 uere probasset, nihil ad patrocinium Platonicae sectae
 relinqueretur; quem ad modum enim credi posset, ex
 se moueri animam, si constaret, nihil esse, quod ex
 se possit moueri? in hac autem Aristotelica argu-
 mentatione huius modi diuisionis ordo contextitur.
 8 ex omnibus, quae mouentur inquit alia per se
 mouentur, alia ex accidenti. et ex accidenti
 inquit mouentur, quae cum ipsa non mouean-
 tur, in eo tamen sunt, quod mouetur, ut in
 naui sarcina seu uector quiescens, aut etiam,
 cum pars mouetur, quiescente integritate, ut

---

1 immobilia *PB*   2 non uidemus *B*   3 immota *PB*
 8 mouentur ita sit aliqd̄ s̄p̄ *om. P'*   9 et 12 immobile *PB*
 10 immobile *P, om. B*   obuiat* *P*   12 est *om. B*   14
 astruit *B*   15 sed quid *ut uid. P'*   15 et 18 immobile *PB*
 16 astruitur *B*   19 afferere *B*   20 set *B*   21 a *P'*
 25 diuisionef *P'*   27 et ex accidenti *om. B*

siquis stans pedem manumue uel caput agitet.
 per se autem mouetur, quod neque ex acci-9
 denti neque ex parte sed et totum simul moue-
 tur, ut cum ad superiora ignis ascendit. et
 5 de his quidem, quae ex accidenti mouentur,
 nulla dubitatio est, quin ab alio moueantur;
 probabo autem inquit, etiam ea, quae per se
 mouentur, ab alio moueri. ex omnibus enim 10
 ait, quae per se mouentur alia causam motus
 10 intra se possident, ut animalia, ut arbores,
 quae sine dubio ab alio intelleguntur moueri,
 a causa scilicet, quae in ipsis latet, nam
 causam motus ab eo, quod mouetur, ratio se-
 questrat, alia uero aperte ab alio mouentur,
 15 id est aut ui aut natura. et ui moueri dicimus 11
 omne iaculum, quod cum de manu iaculantis
 recessit, suo quidem motu ferri uidetur, sed
 origo motus ad uim refertur. sic enim non
 numquam et terram sursum et ignem deorsum
 20 ferri uidemus, quod alienus sine dubio cogit
 impulsus. natura uero mouentur uel grauia, 12
 cum per se deorsum, uel leuia, cum sursum
 feruntur, sed et haec dicendum est ab alio
 moueri, licet a quo habeatur incertum. ratio 13
 25 enim ait deprehendit, esse nescio quid, quod
 haec moueat. nam si sponte mouerentur,
 sponte etiam starent, sed nec unam uiam
 semper agerent, immo per diuersa moue-
 rentur, si spontaneo ferrentur agitato. cum
 30 uero hoc facere non possint, sed leuibus
 semper ascensus et descensus grauibus de-
 putatus sit, apparet, eorum motum ad certam

3 set *omisso* et *B*   5 *ex om. P'*   14 *aperto P' apte*
apte B'   15 ** *moueri P*   17 *excessit B*   21 *impulsus PB*
 uel *in ras. in P*   22 *leuiorū (l in ras.) P'*   23 *feruntur*
om. B'   23 *et 27 set B*   29 *ad ferrentur add. † ferentur*
B^m

et constitutam naturae necessitatem referri.
 14 haec sunt et his similia, quibus Aristoteles omne,
 quod mouetur, ab alio moueri probasse se credidit.
 sed Platonici, ut paulo post demonstrabitur, argumenta
 15 haec arguta magis quam uera esse docuerunt. nunc
 sequens eiusdem iungenda diuisio est, qua non posse
 animam ex se moueri, etiam si hoc alia res facere
 posset, laborat ostendere. et huius rei primam pro-
 positionem ab illis mutuatur, quae sibi aestimat con-
 16 stitisse. sic enim ait: cum igitur omne, quod
 mouetur, constet ab alio moueri, sine dubio
 id, quod primum mouet, quia non ab alio
 mouetur — neque enim haberetur iam primum,
 si ab alio moueretur — necesse est inquit ut
 17 aut stare dicatur aut se ipsum mouere. nam
 si ab alio moueri dicatur, illud quoque, quod
 id mouet, dicetur ab alio moueri, et illud
 rursus ab alio, et in infinitum inquisitio ista
 casura est, numquam exordia prima reperiens,
 si semper aliud ea, quae putaueris prima,
 18 praecedit. restat igitur inquit ut, si quod
 primum mouet, non dicatur stare, ipsum se
 mouere dicatur. et sic erit in uno eodemque
 aliud, quod mouet, aliud, quod mouetur, si
 quidem in omni ait motu tria haec sint necesse
 est, id quod mouet, et quo mouet, et quod
 19 mouetur. ex his, quod mouetur, tantum mo-
 uetur, non etiam mouet, cum illud, quo fit
 motus, et moueatur et moueat, illud uero, quod
 mouet, non etiam mouetur, ut ex tribus sit
 commune, quod medium, duo uero sibi con-

1 naturę *om. P'*   3 se *om. P*   4 set *B*   *ut *P*
 6 diuisio est iungenda *B*   12 ū *in primū in ras. in P*
 14 inquit ut austrare *P'*   16 moueri ab alio *PB*   quod
 eū mouet *P*   18 requisitio *B*   21 ** *p*cedit *P*   resta *P*
 inquit *P'*   24 mouetur ante aliud *B'*   26 id est qđ *P*
 29 motus *p*, moue *P'*

traria intellegantur. nam sicut est, quod mo-20
 uetur et non mouet, ita est inquit quod mouet
 et non mouetur, propter quod diximus, quia,
 cum omne, quod mouetur, ab alio moueatur, si
 5 quod mouet, et ipsum mouetur, quaeremus
 semper motus huius nec umquam inueniemus
 exordium. deinde siquid se mouere dicatur,21
 necesse est inquit ut aut totum a toto aut
 partem a parte aut partem a toto aut totum a
 10 parte existimemus moueri, et tamen motus
 ille seu a toto seu a parte procedat, alterum
 sui postulabit auctorem. ex his omnibus in unum22
 Aristotelica ratiocinatio tota colligitur hoc modo:
 omne quod mouetur, ab alio mouetur, quod
 15 igitur primum mouet, aut stat aut ab alio et
 ipsum mouetur, sed si ab alio, iam non potest
 hoc primum uocari, et semper, quod primum
 moueat requiremus, restat ut stare dicatur,
 stat igitur quod primum mouet. contra Platonem23
 20 ergo, qui dicit animam motus esse principium, in
 hunc modum componitur syllogismus anima prin-
 cipium motus est, principium autem motus
 non mouetur, igitur anima non mouetur. et
 hoc est, quod primo loco uolenter obiecit, nec eo
 25 usque persuadere contentus, animam non moueri, aliis
 quoque rationibus non minus uolentis perurget.
 nullum inquit initium idem potest esse ei,24
 cuius est initium. nam apud geometras prin-
 cipium lineae punctum dicitur esse, non linea,
 30 apud arithmeticos principium numeri non est
 numerus. item causa nascendi ipsa non nasci-
 tur, et ipsa ergo motus causa uel initium
 non mouetur, ergo anima, quae initium motus

2 inquit *P'*   4 sic *B*   7 inquit *P'*   9 aut partē a
 toto aut totū a parte *om. B'*   10 existimemus *B*   12 sui * *P*
 auctore *P'*, actore *B*   16 set *B*   19 fat *P'*   21 filogismus *B*
 29 punctus *P*   32 ergo] igitur *B*   motus* *P*

- 25 est, non mouetur. additur hoc quoque numquam inquit fieri potest, ut circa unam eandemque rem uno eodemque tempore contrarietates ad unum idemque pertinentes eueniant; scimus autem, quia mouere facere est, et moueri pati est, ei igitur quod se mouet simul euenient duo sibi contraria et facere et pati, quod impossibile est, anima igitur non potest se
- 26 mouere. item dicit si animae essentia motus esset, numquam quiesceret a motu, nihil est enim quod recipiat essentiae suae contrarietatem. nam ignis numquam frigidus erit, nec nix sponte umquam calescet, anima autem non numquam a motu cessat, non enim semper corpus uidemus agitari, non igitur animae essentia motus est, cuius contrarietatem receptat.
- 27 ait etiam anima, si aliis causa motus est, ipsa sibi causa motus esse non poterit; nihil est enim inquit quod eiusdem rei sibi causa sit, cuius est alii ut medicus, ut exercitor corporum sanitatem uel ualentiam, quam ille aegris hic luctatoribus praestat, non utique ex
- 28 hoc etiam sibi praestant. item dicit omnis motus ad exercitium sui instrumento eget, ut singulorum artium usus docet, ergo uidendum, ne et animae ad se mouendum instrumento opus sit, quod si impossibile iudicatur, et illud impossibile erit, ut anima ipsa se moueat.
- 29 item dicit si mouetur anima, sine dubio cum reliquis motibus et de loco et in locum mouetur. quod si est, modo corpus ingreditur, modo rursus egreditur, et hoc frequenter

---

2 et 19 inquit P'   5 & mouere P'   6 eueniunt B
 8 impossibile pB   10 quiescere B'   20 post cuius deleta
 f. rei. f. | causa in P   exercitator B   26 a se P   27 et 28
 impossibile B   mouet P^{ue}   30 et ante in om. B

exercet, sed hoc uidemus fieri non posse, non
 igitur mouetur. his quoque addit si anima se 30
 mouet, necesse est, ut aliquo motus genere se
 moueat, ergo aut in loco se mouet aut se ipsam
 5 pariendo se mouet aut se ipsam consumendo
 aut se augendo aut se minuendo, haec sunt
 enim ait motus genera. horum inquit singula, 31
 quem ad modum possint fieri, requiramus. si
 in loco se mouet, aut in rectam lineam se
 10 mouet aut sphaerico motu in orbem rotatur.
 sed recta linea infinita nulla est, nam quae- 32
 cumque in natura intellegatur linea, quo-
 cumque fine sine dubio terminatur, si ergo
 per lineam terminatam anima se mouet, non
 15 semper mouetur, nam cum ad finem uenitur,
 et inde rursus in exordium reditur, necesse
 est interstitium motus fieri in ipsa permuta-
 tione redeundi. sed nec in orbem rotari 33
 potest, quia omnis sphaera circa aliquid in-
 20 mobile, quod centron uocamus, mouetur, si
 ergo et anima sic mouetur, aut intra se habet,
 quod immobile est, et ita fit, ut non tota mo-
 ueatur, aut si non intra se, sequetur aliud
 nou minus absurdum, ut centron foris sit,
 25 quod esse non poterit, constat ergo ex his ait
 quod in loco se non moueat. sed si ipsa se 34
 parit, sequitur, ut eandem et esse et non esse
 dicamus, si uero se ipsa consumit, non erit in-
 mortalis, quod si se aut auget aut minuit,
 30 eadem simul et maior se et minor reperietur.
 et ex his talem colligit syllogismum: si anima se 35

---

1 et 18 set B   5 pariendo Pb: confumendo B   7 genī
 P   9 aut in rectā lineā se moi (cetera marg. abscissa perie-
 runt) add. B^m   10 sphaerico B   16 inde om. B   19 sphaera B
 19 et 22 immobile PB   23 sequitur B   24 nominus P'   27
 immortalis PB   31 filogismū B

mouet, aliquo motus genere se mouet, nullum autem motus genus, quo se moueat inuenitur, non se igitur mouet.

XV Contra has tam subtiles et argutas et ueri similes argumentationes accingendum est secundum sectatores Platonis, qui inceptum, quo Aristoteles tam ueram tamque ualidam definitionem magistri sauciare 2 temptauerat, subruerunt. neque uero tam inmemor mei aut ita male animatus sum, ut ex ingenio meo uel Aristoteli resistam uel adsim Platoni, sed ut quisque magnorum uirorum, qui se Platonicos dici gloriabantur, aut singula aut bina defensa ad ostentationem suorum operum reliquerunt, collecta haec in unum continuae defensionis corpus coaceruau, adiecto, siquid post illos aut sentire fas erat aut 3 audere in intellectum licebat. et quia duo sunt, quae adserere conatus est, unum, quo dicit nihil esse, quod ex se moueatur, alterum, quo animam hoc esse non posse confirmat, utrique resistendum est, ut et constet, posse aliquid ex se moueri, et animam hoc esse 4 clarescat. in primis igitur illius diuisionis oportet nos cauere praestigias, in qua enumerans aliqua, quae ex se mouentur, et ostendens, illa quoque ab alio moueri, id est a causa interius latente, uidetur sibi probasse omnia, quae mouentur, etiam si ex se mo- 5 ueri dicantur, ab alio tamen moueri. huius enim rei pars uera est, sed est falsa conclusio. nam esse aliqua, quae cum ex se moueri uideantur, ab alio tamen constet moueri, nec nos diffitemur, non tamen omnia, quae ex se mouentur, hoc sustinent, ut ab 6 alio ea moueri necesse sit. Plato enim cum dicit animam ex se moueri id est cum *αὐτοκίνητον* uocat,

4 tā in ras. in P   8 inmemor B   10 et 27 let B
 12 aubina P   14 coarceua|ui B   16 in om. B   17 afferere
 B   conantur corr. in conantuf in B   27 prf P'   falsa in
 ras. in P   30 mouertur P'   31 nescissent. Plato P'

non uult eam inter illa numerari, quae ex se quidem uidentur moueri, sed a causa, quae intra se latet, mouentur, ut mouentur animalia auctore quidem alio sed occulto, nam ab anima mouentur — aut ut mouentur arbores, quarum etsi non uidetur agitator, a natura tamen eas interius latente constat agitari, sed Plato ita animam dicit ex se moueri, ut non aliam causam uel extrinsecus accidentem uel interius latentem huius motus dicat auctorem. hoc quem ad modum accipiendum sit, instruemus. ignem calidum uocamus, sed et ferrum calidum dicimus, et niuem frigidam et saxum frigidum nuncupamus, mel dulce sed et mulsum dulce uocitamus, horum tamen singula de diuersis diuersa significant. aliter enim de igne, aliter de ferro calidi nomen accipimus, quia ignis per se calet, non ab alio fit calidus, contra ferrum non nisi ex alio calescit, ut nix frigida, ut mel dulce sit, non aliunde contingit, saxo tamen frigus uel mulso dulcedo a niue uel melle proueniunt. sic et stare et moueri tam de his dicitur, quae ab se uel stant uel mouentur, quam de illis, quae uel sistuntur uel agitantur ex alio, sed quibus moueri ab alio uel stare contingit, haec et stare desinunt et moueri, quibus autem idem est et esse et moueri, numquam a motu cessant, quia sine essentia sua esse non possunt, sicut ferrum amittit calorem, ignis uero calere non desinit. ab se ergo mouetur anima, licet et animalia uel arbores per se uideantur moueri, sed illis quamuis interius latens, alia tamen causa, id est anima uel natura motum ministrat, ideo et amittunt hoc, quod aliunde sumpserunt, anima uero ita per se mouetur, ut ignis per se calet, nulla aduenticia causa uel illum

2 et 4 et 11 et 22 et 28 set B   2 inter B'   3 ante animalia rasura   17 fere litt. in P   5 uideatur ut uid. P'
 15 * de P   17 et mel B   23 contingit P   24 auñ om. P'
 25 e fine B   32 aduentitia B

- 11 calefaciente uel hanc mouente. nam cum ignem calidum dicimus, non duo diuersa concipimus, unum quod calefacit, alterum quod calefit, sed totum calidum secundum naturam suam uocamus, cum niuem frigidam, cum mel dulce appellamus, non aliud, quod hanc qualitatem praestat, aliud, cui praestatur accipimus. ita et cum animam per se moueri dicimus, non gemina consideratio sequitur mouentis et moti, sed in ipso motu essentiam eius agnoscimus, quia, quod est in igne nomen calidi, in niue uocabulum frigidi, appellatio dulcis in melle, hoc necesse est de anima *αὐτοκίνητου* nomen intellegi quod Latina conuersio significat per se moueri. nec te confundat, quod moueri passiuum uerbum est, nec sicut secari cum dicitur, duo pariter considerantur, quod secat et quod secatur, itemque cum teneri dicitur, duo intelleguntur, quod tenet et quod tenetur, ita hic moueri duarum rerum significationem putes, quae mouet et quae mouetur. nam secari quidem et teneri passio est, ideo considerationem et facientis et patientis amplectitur, moueri autem cum de his quidem dicitur, quae ab alio mouentur, utramque considerationem similiter repraesentat; de eo autem, quod ita per se mouetur, ut sit *αὐτοκίνητου*, cum moueri dicitur, quia ex se, non ex alio mouetur, nulla potest suspitio passionis intellegi. nam et stare licet passiuum uerbum non esse uideatur, cum de eo tamen dicitur, quod stat alio sistente, ut stant terrae defixae hastae significat passionem, sic et moueri licet passiuum sonet, quando tamen nihil

---

1 hac P'   3 et 9 fet B   5 apellamuf P'   post
 apellamuf sequitur stellarum alias (p. 563, 3) in B   9 motu
 etiam eius B, deinde essentiam add. b, deinde agnoscimuf B
 11 dul| (ul add. b) ulcif B   12 ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΙ PB (in P se-
 quitur unius litt. rasura)   15 duo pariter om. B'   16 cum
 om. B'   19 feri quidem P'   23 autem om. B   25 moueri P'
 mouentur B

inest faciens, patiens inesse non poterit. et ut ab-16
 solutius liqueat, non uerborum sed rerum intellectu
 passionem significari, ecce ignis cum fertur ad superna,
 nihil patitur, cum deorsum fertur, sine dubio patitur,
 quia hoc nisi alio impellente non sustinet, et cum
 unum idemque uerbum proferatur, passionem tamen
 modo inesse modo abesse dicemus. ergo et moueri 17
 idem in significatione est, quod calere, et cum
 ferrum calere dicimus uel stilum moueri, quia utrique
 hoc aliunde prouenit, passionem esse fateamur, cum
 uero aut ignis calere aut moueri anima dicitur, quia
 illius in calore et in motu huius essentia est, nullus
 hic locus relinquitur passioni, sed ille sic calere sicut
 moueri ista dicitur. hoc loco Aristoteles argutam de 18
 uerbis calumniam sarciens Platonem quoque ipsum
 duo, id est quod mouet et quod mouetur, significasse
 contendit dicendo solum igitur quod se ipsum
 mouet, quia numquam deseritur a se, num-
 quam ne moueri quidem desinit et aperte illum
 duo expressisse proclamat his uerbis quod mouet
 et moueri. sed uidetur mihi uir tantus nihil igno-
 rare potuisse, sed in exercitio argutiarum talium
 coniuentem sibi operam sponte lusisse. ceterum quis 19
 non aduertat, cum quid dicitur se ipsum mouere, non
 duo intellegenda? sicut et cum dicitur *ἑαυτὸν τι-
 μωρούμενος* id est se puniens, non alter qui punit,
 alter est qui punitur, et cum se perdere, se inuoluere,
 se liberare quis dicitur, non necesse est unum fa-
 cientem, alterum subesse patientem, sed hoc solum
 intellectu huius elocutionis exprimitur, ut qui se
 punit, aut qui se liberat, non ab alio hoc accepisse

2 et 13 et 22 set B 5 impellente PB 8 significatione P'
 9 calere ferrū P 14 aristotelis B 20 duo om. P 23 con-
 hibentē P 24 qui P 25 duo euanuit in B intelligenda B
 heauton BP timorē^v menof P, TIMOPVMENOC B 28 fa-
 cientem P' 30 intellectū P'

sed ipse sibi aut intulisse aut praestitisse dicatur, sic et de *αὐτοκίνητω* cum dicitur se ipsum mouet, ad hoc dicitur, ut aestimationem alterius mouentis
 20 excludat. quam uolens Plato de cogitatione legentis *eximere* his, quae praemisit, expressit. nam quod semper ait mouetur, aeternum est, quod autem motum adfert alicui, quodque ipsum mouetur aliunde, quando finem habet motus,
 21 uiuendi finem habeat necesse est. quid his uerbis inuenietur expressius clara significatione testantibus non aliunde moueri quod se ipsum mouet, cum animam ob hoc dicat aeternam, quia se ipsam mouet et non mouetur aliunde? ergo se mouere hoc solum significat, non ab alio moueri, nec putes, quod idem moueat idemque moueatur, sed moueri
 22 sine alio mouente se mouere est. aperte ergo constitit, quia non omne, quod mouetur, ab alio mouetur. ergo *αὐτοκίνητον* potest non ab alio moueri, sed ne a se quidem sic mouetur, ut in ipso aliud sit, quod mouet aliud quod mouetur, nec ex toto nec pro parte, ut ille proponit, sed hoc solum se ipsum
 23 mouere dicitur, ne ab alio moueri existimetur. sed et illa de motibus Aristotelica diuisio quam supra rettulimus, subripiendi magis apta est quam probanti, in qua ait sicut est quod mouetur et non mouet, ita est quod mouet et non mouetur.
 24 constat enim quod omne quicquid mouetur mouet alia, ut dicitur aut gubernaculum nauim aut nauis circumfusum sibi aerem uel undas mouere. quid autem est, quod non possit aliud, dum ipsum mouetur, impellere? ergo si uerum non est, ea, quae mouentur,

---

1 et 22 fet B   2 ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟ in ras. in P, auTOKI-
 NHTO B   7 affert B   9 uidendi P   12 cum et se ipsam
 et 16 se mouere est *euauerunt* in B   18 ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟΝ
praeter ΑΥ in ras. in P, aut OCINETON B   22 aestimetur P
 24 retulimus pP   27 quod om. B'   28 nauē P'   31 im-
 pellere PB   ea in ras. in P

alia non mouere, non constat illud, ut aliquid, quod
 moueat nec tamen moueatur, inuenias. illa igitur 25
 magis probanda est in decimo de legibus a Platone
 motuum prolata diuisio. omnis motus inquit aut
 5 et se mouet et alia aut ab alio mouetur et
 alia mouet. et prior ad animam, ad omnia uero
 corpora secundus refertur. hi ergo duo motus et
 differentia separantur et societate iunguntur, commune
 hoc habent, quod et prior et secundus mouent alia,
 10 hoc autem differunt, quod ille a se hic ab alio mo-
 uetur. ex his omnibus, quae eruta de Platonicorum 26
 sensuum fecunditate collegimus, constitit non esse
 uerum, omnia quae mouentur ab alio moueri, ergo
 nec principium motus ad deprecandam alterius mo-
 15 uentis necessitatem stare dicetur, quia potest se
 ipsum, ut diximus, mouere alio non mouente. ener- 27
 uatus est igitur syllogismus, quem praemissa uaria
 et multiplici diuisione collegerat, id est anima prin-
 cipium motus est, principium autem motus
 20 non mouetur, igitur anima non mouetur.
 restat, ut quia constitit posse aliquid per se moueri
 alio non mouente, animam hoc esse doceatur, quod
 facile docebitur, si de manifestis et indubitabilibus
 argumenta sumamus. homini motum aut anima 28
 25 praestat aut corpus aut de utroque permixtio. et
 quia tria sunt, de quibus inquisitio ista procedit, cum
 neque a corpore neque a permixtione praestari hoc
 posse constiterit, restat, ut ab anima moueri hominem
 nulla dubitatio sit. nunc de singulis ac primum de 29
 30 corpore loquamur. nullum inanimatum corpus suo
 motu moueri manifestius est quam ut adserendum sit,

---

4 p. 894 B

---

1 aut B   5 aut se B   8 cūmune P'   10 & ante diffe-
 runt om. P'   14 mouenti P   15 dicetur stare B   17 filo-
 gismus B   18 collegerit P   22 hoc esse animam B   24
 sumamus argumenta (corr. ex argumentum) B   31 asserendum B

nihil est autem quod, dum immobile sit, aliud possit
 30 mouere, igitur corpus hominem non mouet. uiden-
 dum, ne forte animae et corporis ipsa permixtio
 hunc sibi motum ministret. sed quia constat motum
 corpori non inesse, si nec animae inest, ex duabus
 rebus motu carentibus nullus motus efficitur, sicut
 nec ex duabus dulcibus amaritudo nec ex duabus
 amaris dulcedo proueniet nec ex gemino frigore calor
 aut frigus ex gemino calore nascetur, omnis enim
 qualitas geminata crescit, numquam ex duplicatis
 10 similibus contrarietas emergit: ergo nec ex duabus
 immobilibus motus erit, hominem igitur permixtio non
 31 mouebit. hinc inexpugnabilis syllogismus ex confessorum
 rerum indubitabili luce colligitur animal mouetur,
 motum autem animali aut anima praestat aut
 15 corpus aut ex utroque permixtio, sed neque
 corpus neque permixtio motum praestat, igitur
 32 anima motum praestat. ex his apparet animam in-
 itium motus esse, initium autem motus tractatus
 superior docuit per se moueri, animam ergo *αὐτοκίνητον*
 20 esse, id est per se moueri nulla dubitatio est.

XVI Hic ille ^{oulet} rursus obloquitur, et alia de initiis dis-
 putatione confligit, eadem enim hic soluendo repete-
 mus, quae supra in ordinem obiecta digessimus. non
 possunt inquit eadem initiis suis esse, quae 25
 inde nascuntur, et ideo animam, quae ini-
 tium motus est, non moueri, ne idem sit ini-
 tium et quod de initio nascitur, id est ne
 2 motus ex motu processisse uideatur. ad haec
 facilis et absoluta responsio est, quia, ut principia 30
 et haec, quae de principiis prodeunt, in aliquo non

1 immobile BP 3 cōmixtio B 4 ministrent set B 5 non
 effe PB 9 ex om. B 12 immobilibus BP pmixtio * P
 13 filogismus B 14 indubitabita ut uid. P' 20 anima B
 ΑΥΤΟ- in ras. in P 22 super de initiis add. de propositis p
 25 inquit P' 28 id est] idem B 31 principū P'

numquam inter se differre fateamur, numquam tamen
 ita sibi possunt esse contraria, ut aduersa sibi sunt
 stare et moueri. nam si albi initium nigrum uo- 3
 caretur, et siccum esset humóris exordium, bonum
 5 de malo, ex amaro initio dulce procederet. sed non
 ita est, quia usque ad contrarietatem initia et se-
 quentia dissidere natura non patitur, inuenitur tamen
 inter ipsa non numquam talis differentia, qualis inter
 se origini progressionique conueniat, ut est hic quo-
 10 que inter motum, quo mouetur anima et quo mouet
 cetera. non enim animam Plato simpliciter motum 4
 dixit sed motum se mouentem. inter motum ergo
 se mouentem et motum, quo mouet cetera, quid
 intersit, in aperto est, si quidem ille sine auctore est,
 15 hic aliis motus auctor est. constitit ergo, neque
 adeo posse initia ac de initiis procreata differre, ut
 contraria sibi sint, nec tamen hic moderatam
 differentiam defuisse, non igitur stabit principium
 motus, quod ille artifici conclusionem collegit. his 5
 20 tertia, ut meminimus, successit obiectio uni rei con-
 traria simul accidere non posse, et quia con-
 traria sibi sunt mouere et moueri, non posse
 animam se mouere ne eadem et moueatur et
 moueat. sed hoc superius adserta dissoluunt, si
 25 quidem constitit in animae motu duo non intellegenda,
 quod moueat et quod moueatur, quia nihil est aliud
 ab se moueri quam moueri alio non mouente. nulla
 est ergo contrarietas, ubi quod fit unum est, quia fit
 non ab alio circa alium, quippe cum ipse motus
 30 animae sit essentia. ex hoc ei, ut supra rettulimus, 6
 nata est occasio quarta certaminis. si animae

3 si * P, sic B   5 et 12 et 24 set B   7 differere corr.
 in diffedere B, diffide B^m   non om. B'   15 hic — auctor
 est om. P'   17 moderatam differentiam hic B   19 quo P'
 21 ut quia P   23 nec B   24 dissoluit P'   28 ergo om. B
 30 anima ut uid. P'   rettulimus B   31 certaminis B

essentia motus est inquit cur interdum quiescit, cum nulla alia res contrarietatem propriae admittat essentiae? ignis, cuius essentiae calor inest, calere non desinit, et quia frigidum niuis in essentia eius est, non nisi semper est frigida, et anima igitur eadem ratione numquam a motu cessare deberet. sed
 7 dicat uelim, quando cessare animam suspicatur. si mouendo se inquit moueat et corpus, necesse est utique, quando non moueri corpus uideamus, animam quoque intellegamus non moueri.
 8 contra hoc in promptu est gemina defensio. primum quia non in hoc deprehenditur motus animae, si corpus agitetur, nam et cum nulla pars corporis moueri uidetur in homine, tamen ipsa cogitatio aut in quocumque animali auditus uisus odoratus et similia, sed et in quiete ipsa spirare somniare, omnia
 9 haec motus animae sunt. deinde quis ipsum corpus dicat immobile, etiam dum non uidetur agitari, cum incrementa membrorum aut si iam crescendi aetas et tempus excessit, cum saltus cordis cessationis impatiens, cum cibi ordinata digerens naturali dispensatione inter uenas et uiscera sucum ministrans, cum ipsa collectio fluentorum perpetuum corporis testetur agitatam? et anima igitur aeterno et suo motu, sed et corpus quam diu ab initio et causa motus animatur, semper mouetur. hinc eidem fomes quintae ortus
 10 est quaestionis. si anima inquit aliis causa motus est, ipsa sibi causa motus esse non poterit, quia nihil est, quod eiusdem rei et sibi et

1 quur P 2 proprietatem B' 3 ignis cuius eēn (cetera pars uoc. marg. recisa perit) add. B^m 7 et 17 set B 9 inquit ut uid. P' 10 uideamus B 12 defensio P 14 ar in part in ras. in P 15 uideatur B 16 et his similia B 19 immobile B non om. P' 20 membrorum * P 21 impatiens BP 24 corpus B 25 agita P' animal B 28 inquit P'

aliis causa sit. ego uero licet facile possim probare
 plurima esse, quae eiusdem rei et sibi et aliis causa
 sint, ne tamen studio uidear omnibus, quae adserit,
 obuiare, hoc uerum esse concedam, quod et pro uero
 5 habitum ad adserendum motum animae non nocebit.
 et enim animam initium motus et causam uocamus. 11
 de causa post uidebimus. interim constat omne
 initium inesse rei, cuius est initium, et ideo quicquid
 in quamcumque rem ab initio suo proficiscitur, hoc
 10 in ipso initio reperitur. sic initium caloris non potest
 non calere. ignem ipsum, de quo calor in alia
 transit, quis neget calidum? sed ignis inquit non 12
 se ipse calefacit, quia natura totus est calidus.
 teneo quod uolebam, nam nec anima ita se
 15 mouet, ut sit inter motum mouentemque discretio,
 sed tota ita suo motu mouetur, ut nihil possis separare
 quod moueat. haec de initio dicta sufficient. 13
 de causa uero quoniam spontanea conuientia ^{conuenientia} con-
 cessimus, nequid eiusdem rei et sibi et aliis causa
 20 sit, libenter adquiescimus, ne anima, quae aliis causa
 motus est, sibi causa motus esse uideatur. his enim
 causa motus est, quae non mouerentur, nisi ipsa
 praestaret, illa uero ut moueatur, non sibi ipsa lar-
 gitor, sed essentiae suae est quod mouetur. ex hoc 14
 25 quaestio, quae sequitur, iam soluta est. tunc enim
 forte concedam, ut ad motus exercitium instrumenta
 quaerantur, quando aliud est quod mouet, aliud quod
 mouetur. in anima uero hoc nec scurrilis iocus sine
 damno uerecundiae audebit expetere, cuius motus est

1 sint P' ego — 2 causa sint om. P' 3 uidear astu-
 dif B afferit B 5 habitum P' adserendum B 12 inquit
 ignis B inquit P' 15 mota P et mouentem B 16
 let B separe B 17 sufficiant P' 18 quoniam om. P'
 con^{ben}***tia P acquiescimus B 21 & ante sibi ut uid.
 deletum in P 21 est ac sibi B 22 in ipsa P 24 esse^{fen} P
 28 cur in scurrilis in ras. in P 29 damno B est motus B

in essentia, cum ignis licet ex causa intra se latente moueatur, nullis tamen instrumentis ad superna conscendat, multoque minus haec in anima quaerenda
 15 sint, cuius motus essentia sua est. in his etiam, quae secuntur, uir tantus et alias ultra ceteros serius similis cauillanti est. si mouetur inquit anima, inter ceteros motus etiam de loco in locum mouetur, ergo modo ait corpus egreditur, modo rursus ingreditur, et in hoc exercitio saepe uersatur, quod fieri non uidemus; non igitur
 16 mouetur. contra hoc nullus est, qui non sine haesitatione respondeat, non omnia, quae mouentur, etiam de loco in locum moueri. aptius denique in eum similis interrogatio retorquenda est. moueri arbores dicis? quod cum, ut opinor, annuerit, pari
 15 dicacitate ferietur: si mouentur arbores, sine dubio, ut tu dicere soles, inter alios motus etiam de loco in locum mouentur, hoc autem uidemus per se eas facere non posse; igitur
 17 arbores non mouentur. sed ut hunc syllogismum
 20 additamento serium facere possimus, postquam dixerimus ergo arbores non mouentur, adiciemus sed mouentur arbores, non igitur omnia, quae mouentur, etiam de loco in locum mouentur. et ita finis in exitum sanae conclusionis euadet: si ergo
 25 arbores fatebimur moueri quidem, sed apto sibi motu, cur hoc animae negemus, ut motu
 18 essentiae suae conueniente moueatur? haec et alia ualide dicerentur, etiam si hoc motus genere moueri anima non posset, cum uero et corpus animet accessu et a corpore certa constituti temporis lege discedat, quis eam neget etiam in locum, ut ita

1 cuius | ignis B' 4 sua est non comparent amplius in B
 5 sequuntur PB 6 cauillanti ferius | similis est B 9 rursus
 om. P' 15 dicis B 20 et 22 et 26 set B 20 syllogismū P,
 syllogismū B 21 possumus P' 26 apto quidem sibi B
 30 et om. B 31 corpore B lege temporis P tps B

dicam, moueri? quod autem non saepe sub uno 19
tempore accessum uariat et recessum, facit hoc dis-
positio arcana et consulta naturae, quae ad animalis
uitam certis uinculis continendam tantum animae
5 iniecit corporis amorem, ut amet ultro quo deuincta
est, raroque contingat, ne finita quoque lege tem-
poris sui maerens et inuita discedat. hac quoque 20
obiectioe, ut arbitror, dissoluta ad eas interroga-
tiones, quibus nos uidetur urguere, ueniamus. si
10 mouet inquit se anima, aliquo motus genere se
mouet. dicendumne est igitur animam se in
locum mouere? ergo ille locus aut orbis aut
linea est. an se pariendo seu consumendo
mouetur? sene auget an minuit? aut pro-
15 feratur ait in medium aliud genus motus, quo
eam dicamus moueri. sed omnis haec interro- 21
gationum molesta congeries ex una eademque defluit
male conceptae definitionis astutia. nam quia semel
sibi proposuit, omne quod mouetur ab alio moueri,
20 omnia haec motuum genera in anima quaerit, in
quibus aliud est quod mouet, aliud quod mouetur,
cum nihil horum cadere in animam possit, in qua
nulla discretio est mouentis et moti. quis est 22
igitur dicit aliquis aut unde intellegitur animae
25 motus, si horum nullus est? sciet hoc quisquis
nosse desiderat uel Platone dicente uel Tullio: quin
etiam ceteris, quae mouentur, hic fons hoc
principium est mouendi. quanta sit autem uoca- 23
buli huius expressio, quo anima fons motus uocatur,

2 tpe B, quod amplius non notabo 3 archana P 5 cor-
pif B, quod amplius non notabo qđ | iuncta ÷ P, quod |
iuncta ē B 6 quoque om. P 9 urguere uidetur P 11 di-
cendum B' 13 seu] an B 15 in medium ait B 16 fet B
17 defluit om. P' 18 diffinitionif B semel om. P 21 est
quod mouetur ut uid. P' 22 in animam cadere B 23 est
om. B 24 intelligitur B 25 quisquis nosse in ras. in P
27 ceterif om. P' 28 est] esse B uocabuli praeter buli
in ras. in P

facile reperies, si rei inuisibilis motum sine auctore
 atque ideo sine initio ac sine fine prodeuntem et
 cetera mouentem mente concipias, cui nihil similis
 de uisibilibus quam fons potuerit reperiri, qui ita
 principium est aquae, ut cum de se fluuios et lacus
 procreet, a nullo nasci ipse dicatur, nam si ab alio
 24 nasceretur, non esset ipse principium. et sicut fons
 non semper facile deprehenditur, ab ipso tamen qui
 funduntur, aut Nilus est aut Eridanus aut Hister aut
 Tanais, et ut illorum rapacitatem uidendo admirans 10
 et intra se tantarum aquarum originem requirens
 cogitatione recurris ad fontem et hunc omnem motum
 intellegis de primo scaturiginis manare principio,
 ita cum corporum motum, seu diuina seu terrena
 sint, considerando quaerere forte auctorem uelis, mens 15
 tua ad animam quasi ad fontem recurrat, cuius
 motum etiam sine corporis ministerio testantur
 25 cogitationes gaudia spes timores. nam motus eius
 est boni malique discretio, uirtutum amor, cupido
 uitiorum, ex quibus effluunt omnes inde nascentium 20
 rerum meatus, motus enim eius est quicquid irascimur
 et in feruorem mutuae collisionis armamur, unde pau-
 latim procedens rabies fluctuat proeliorum, motus eius
 est quod in desideria rapimur, quod cupiditatibus
 alligamur, sed hi motus si ratione gubernentur, pro- 25
 ueniunt salutare, si destituantur, in praeceps et
 26 rapiuntur et rapiunt. didicisti motus animae, quos
 modo sine ministerio corporis, modo per corpus
 exercet. si uero ipsius mundanae animae motus re-
 quires, caelestem uolubilitatem et sphaerarum subia- 30
 centium rapidos impetus intueri, ortum occasumue

1 reperiens B   3 capias P   4 fons ut uid. P'   poterit P
 7 ipse om. P   9 heridanus P   10 rapiditatem P   ammi-
 ranus P   11 se P, te B   13 intelligit B   scaturiginis P'
 14 motus P   15 forte om. P   21 enim om. B   22 Unde
 pau- in ras. in P   25 agitur P   huius B   29 requirit B
 30 & sperarum bis posuit P'   sperarum B

solis, cursus siderum uel recursus, quae omnia anima mouente proueniunt, immobilem uero eam dicere, quae mouet omnia, Aristoteli non conuenit, qui quantus in aliis sit probatum est, sed illi tantum, quem uis naturae, quem ratio manifesta non moueat.

Edocto igitur atque adserto animae motu Afri-XVII canus, qualiter exercitio eius utendum sit, in haec uerba mandat et praecipit: hanc tu exerce optu-2 mis in rebus. sunt autem optumae curae de salute patriae, quibus agitatus et exercitatus animus uelocius in hanc sedem et domum suam peruolabit, idque ocius faciet, si iam tum, cum erit inclusus in corpore, eminebit foras, et ea, quae extra erunt, contemplans, quam 15 maxime se a corpore abstrahet. namque 3 eorum animi, qui se corporis uoluptatibus dediderunt, earumque se quasi ministros praebuerunt, impulsuque libidinum uoluptatibus oboedientium deorum et hominum iura uiolauerunt, corporibus elapsi circum terram ipsam uolutantur, nec hunc in locum nisi multis exagitati saeculis reuertuntur. in supe-4 riore huius operis parte diximus alias otiosas, alias negotiosas esse uirtutes, et illas philosophis, has rerum publicarum rectoribus conuenire, utrasque 25 tamen exercentem facere beatum. hae uirtutes interdum diuiduntur, non numquam uero miscentur, cum utrarumque capax et natura et institutione animus inuenitur. nam siquis ab omni quidem doctrina 5 30 habeatur alienus, in re publica tamen et prudens et temperatus et fortis et iustus sit, hic a feriatis re-

2 immobilem *BP*   4 quem *PB^m*, quae *B*   6 igitur
om. B   adserto *B*   8 praecipit dicens *P*   optimis *PB*   9 opti-
 me *PB*   11 ut otius *B*   12 otius *B*   14 erant *B'*   16
 corporis *om. P*   18 impulsuque *BP*   libidinū *PB*   19 obe-
 dientiū *B*   et omnium iura *B*   uiolauit *P*, uiolauerit *B*
 22 multis | saeculis exactis *P*   31 temperans *P*

motus eminent tamen actualium uigore uirtutum, qui-
 6 bus nihilo minus caelum cedit in praemium. si quis
 uero insita quiete naturae non sit aptus ad agendum,
 sed solum optima conscientiae dote erectus ad supera,
 doctrinae suppellectilem ad exercitium diuinae disputa-
 tionis expendat, sectator caelestium, deuius caducorum,
 is quoque ad caeli uerticem otiosis uirtutibus sub-
 7 uehetur. saepe tamen euenit, ut idem pectus et
 agendi et disputandi perfectione sublime sit, et caelum
 8 utroque adipiscatur exercitio uirtutum. Romulus nobis
 in primo genere ponatur, cuius uita uirtutes num-
 quam deseruit, semper exercuit, in secundo Pytha-
 goras, qui agendi nescius fuit, artifex disserendi, et
 solas doctrinae et conscientiae uirtutes secutus est,
 sit in tertio ac mixto genere apud Graecos Lycurgus
 et Solon, inter Romanos Numa, Catones ambo, multi-
 que alii, qui et philosophiam hauserunt altius, et
 firmamentum rei publicae praestiterunt, soli enim
 sapientiae otio deditos ut abunde Graecia tulit, ita
 9 Roma nesciuit. quoniam igitur Africanus noster,
 quem modo auus praeceptor instituit, ex illo genere
 est, quod et de doctrina uiuendi regulam mutuatur
 et statum publicum uirtutibus fulcit, ideo ei perfectio-
 10 nis geminae praecepta mandantur. sed ut in castris
 locato ac sudanti sub armis primum uirtutes politicae
 suggeruntur his uerbis: sunt autem optumae curae
 de salute patriae, quibus agitatus et exercita-
 tus animus uelocius in hanc sedem et domum

2 nihilo minus B' nihil hominū cēlū, deinde (in ras.)
 cedit in P 3 quiete P: uirtute (deinde u mutata in q cetera-
 que elementa deleta) B 4 et 24 let B erecti * P 6 pro
 deuius ante caducorum deletum de hui' in B 7 his P 9 su-
 blime perfectione B 12 phitogorā P, pythagorā B 14 se-
 quutus P 15 tertio admixto B licurgus B 16 catonū P'
 17 auxē P 18 rei . p. P 19 habunde P 21 quē ad
 modū ut uid. P' 23 ei] & P 24 geminē perfectionis P
 25 primum uirtutes om. B 26 optimē PB

suam peruolabit. deinde quasi non minus docto 11
 quam forti uiro philosophis apta subduntur, cum
 dicitur idque ocius faciet, si iam tunc, cum erit
 inclusus in corpore, eminebit foras, et ea,
 5 quae extra erunt, contemplans quam maxime
 se a corpore abstrahet. haec enim illius sunt 12
 praecepta doctrinae, quae illam dicit mortem philo-
 sophantibus appetendam, ex qua fit, ut adhuc in cor-
 pore positi corpus ut alienam sarcinam, in quantum
 0 patitur natura, despiciant, et facile nunc atque oportu-
 ne uirtutes suadet, postquam quanta et quam diuina
 praemia uirtutibus debeantur edixit. sed quia inter 13
 leges quoque illa imperfecta dicitur, in qua nulla
 deuiantibus poena sancitur, ideo in conclusione operis
 5 poenam sancit extra haec praecepta uiuentibus, quem
 locum Er ille Platonius copiosius executus est, sae-
 cula infinita dinumerans, quibus nocentium animae
 in easdem poenas saepe reuolutae sero de tartaris
 permittuntur emergere, et ad naturae suae principia,
 0 quod est caelum, tandem impetrata purgatione re-
 meare. necesse est enim, omnem animam ad originis 14
 suae sedem reuerti, sed quae corpus tamquam pere-
 grinae incolunt, cito post corpus uelut ad patriam
 reuertuntur, quae uero corporum illecebris ut suis
 5 sedibus inhaerent, quanto ab illis uiolentius separan-
 tur, tanto ad supera serius reuertuntur.

Sed iam finem somnio cohibita disputatione facia- 15
 mus hoc adiecto, quod conclusionem decebit, quia cum
 sint totius philosophiae tres partes, moralis et natu-

---

1 non quasi non B   2 ^{sub} * dun̄ P   3 otius B   4 clausul
 B   6 sunt illius B   10 nunc om. P', deinde oportuneq. P
 13 imperfecta BP   14 pena PB, deinde sancitur (posterior
 e corr. ex t) B   15 penā P   sancit pB   16 exequitur P
 17 nocentum P   18 penas P   19 emergere pmittuntur P
 20 remeare purgatione B'   remeari P   22 tanquam P
 pigrine B   25 separā B   27 set B   29 et ante naturalis
 om. (P)

- ralis et rationalis, et sit moralis, quae docet morum elimatam perfectionem, naturalis, quae de diuinis corporibus disputat, rationalis, cum de incorporeis sermo est, quae mens sola complectitur, nullam de
- 16 tribus Tullius in hoc somnio praetermisit. nam illa ad uirtutes amoremque patriae et ad contemptum gloriae exhortatio quid aliud continet nisi ethicae philosophiae instituta moralia? cum uero uel de sphaerarum modo uel de nouitate siue magnitudine siderum, deque principatu solis et circis caelestibus cingulisque terrestribus et Oceani situ loquitur, et harmoniae superum pandit arcanum, physicae secreta commemorat, at cum de motu et immortalitate animae disputat, cui nihil constat inesse corporeum, cuiusque essentiam nullus sensus sed sola ratio deprehendit, illic ad altitudinem philosophiae rationalis ascendit.
- 17 uere igitur pronuntiandum est, nihil hoc opere perfectius, quo uniuersa philosophiae continetur integritas.

---

4 monf *P'* 6 cētētū *P* 7 adortatio *B* 8 ante philo-
 sophiae *add. p B* 9 sperarum *PB* 11 aoceni *B* 12 ar-
 moniē *PB* archanum *P* phicē *PB* 13 immortalitate
PB 15 fet *B* deprehendit rationali philosophiē fastigia
 cōprehendit. Vere igitur *P* 16 philosophiē *B* 17 hoc
om. B' 18 phylophiē *P* 19 nihil subscriptum in *B*
subscriptum AMBRŌSII MACROBII THEODOSII SVP-
 SŌNIVM | SCIPIONIS CŌMENTVM EXPLICIT. *in P, sequitur*
 INCIPIT SŌNIV SCIPIONIS. SVPTV | EX LIBRIS CICE-
 RONIS TVLII | dE RE PVBLICA. *in P, inscriptum* SŌNIŪ
 SCIĀP. M. T. C. EXERPTŪ EX LIBRO SEXTO dE REPU-
 BLICA. *in B (in B enim somnium ante comment. in som. posi-
 tum est)*

SOMNIVM SCIPIONIS

Cum in Africam uenissem M'. Manilio consule I
 ad quartam legionem tribunus, ut scitis, militum,
 nihil mihi fuit potius, quam ut Masinissam conueni-
 rem regem familiae nostrae iustis de causis amicissi-
 5 mum. ad quem ut ueni, complexus me senex con-
 lacrimauit aliquantoque post suspexit ad caelum et
 'grates' inquit 'tibi ago, summe Sol, uobisque, reli-
 qui caelites, quod antequam ex hac uita migro, con-
 spicio in meo regno et his tectis P. Cornelium Sci-
 10 pionem, cuius ego nomine ipso recreor: ita numquam
 ex animo meo discedit illius optumi atque inuictissimi
 uiri memoria.' deinde ego illum de suo regno, ille
 me de nostra re publica percontatus est, multisque
 uerbis ultro citroque habitis ille nobis consumptus
 15 est dies. post autem apparatu regio accepti sermonem
 in multam noctem produximus, cum senex nihil nisi
 de Africano loqueretur, omniaque eius non facta so-
 lum sed etiam dicta meminisset. deinde ut cubitum
 discessimus, me et de uia et qui ad multam noctem
 20 uigilassem, artior, quam solebat, somnus complexus

de inscript. uid. p. 652

1 A. manlio PB, emendauit			
3 nichil B	fuit mihi B	5 collacrimauit B	
7 reliquis B, deinde in ras.	caelites in P	9 regno meo P	
10 ipse B	itaque P	itaque numquam (ita enim fuisse uidetur) euanuit in B	11 discessit P
optumi deletum uiri in P	13 urã (ur in ras.) P	re p PB	
percontatus P'	14 abitis P	consumptus P	15 autem
om. B	17 eius om. P'	non solũ facta B	20 complexus B

4 est. hic mihi — credo equidem ex hoc, quod eramus locuti; fit enim fere, ut cogitationes sermonesque nostri pariant aliquid in somno tale, quale de Homero scribit Ennius, de quo uidelicet saepissime uigilans solebat cogitare et loqui — Africanus se ostendit ea forma, quae mihi ex imagine eius quam ex ipso erat notior. quem ubi agnouit, equidem cohorrui, sed ille 'ades' inquit 'animo et omitte timorem, Scipio, et quae dicam trade memoriae.

II Videsne illam urbem, quae parere populo Romano coacta per me renouat pristina bella nec potest quiescere' — ostendebat autem Carthaginem de excelso et pleno stellarum illustri et claro quodam loco — 'ad quam tu oppugnandam nunc uenis paene miles? hanc hoc biennio consul euerteris, eritque cognomen id tibi per te partum, quod habes adhuc a nobis hereditarium. cum autem Carthaginem deleueris, triumphum egeris censorque fueris et obieris legatus Aegyptum Syriam Asiam Graeciam, delegere iterum consul absens, bellumque maximum conficies, 20 Numantiam excindes. sed cum eris curru in Capitolium inuectus, offendes rem publicam consiliis perturbatam nepotis mei. hic tu, Africane, ostendas oportebit patriae lumen animi ingenii consiliique tui. sed eius temporis ancipitem uideo quasi fatorum uiam. 25 nam cum aetas tua septenos octies solis amfractus reditusque conuerterit, duoque hi numeri, quorum uterque plenus, alter altera de causa habetur, circuitu

---

2 loquuti *P* 3 parriant *ut uid. B'* in somno aliquid tale *B* 4 hennius *P* 7 et quidem *B* 10 p. r. *P*, p̄. r̄. *B*
 12 et 17 cartaginē *PB* 13 illustre *ut uid. P'* quodā *praeter*
ā in ras. in P 16 nomen id *in ras. in P* * adūc *P*
 18 triumphos *corr. ut uid. ex triumphos B* 19 legatus *in*
ras. in P egyptū *B* egyptū. siriā. *P* 22 r. p. *P* 23
 affricane *B* 24 ingenūq; tui consiliūq; sed *B* 26 anfractus
 solis *B* 27 hu *P*

naturali summam tibi fatalem confecerint, in te unum atque in tuum nomen se tota conuertet ciuitas: te senatus, te omnes boni, te socii, te Latini intuebuntur, tu eris unus, in quo nitatur ciuitatis salus, ac ne multa, dictator rem publicam constituas oportet, si impias propinquorum manus effugeris.' hic cum exclamauiisset Laelius, ingemuissentque uehementius ceteri, leniter arridens Scipio 'st! quaeso' inquit 'ne me e somno excitetis, et parumper audite cetera.

Sed quo sis, Africane, alacrior ad tutandam rem publicam, sic habeto: omnibus, qui patriam conseruauerint adiuuerint auxerint, certum esse in caelo definitum locum, ubi beati aeuo sempiterno fruuntur. nihil est enim illi principi deo, qui omnem mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius quam concilia coetusque hominum iure sociati, quae ciuitates uocantur. harum rectores et conseruatores hinc profecti huc reuertuntur.' hic ego, etsi eram perterritus non tam mortis metu quam insidiarum a meis, quae siui tamen, uiueretne ipse et Paulus pater et alii, quos nos extinctos arbitraremur. 'immo uero' inquit 'hi uiuunt, qui e corporum uinclis tamquam e carcere euolauerunt, uestra uero quae dicitur uita mors est. quin tu aspicias ad te uenientem Paulum patrem.' quem ut uidi, equidem uim lacrimarum profudi, ille autem me complexus atque osculans flere prohibebat. atque ego, ut primum fletu represso loqui posse coepi, 'quaeso' inquam 'pater sanctissime atque

1 confecerit P' 2 atque in *euauerunt in B* 5 r. p.
P, rē · p · B 6 manu propinquorum B 6 exclamauiſſe B'
7 leuius PB 8 leuiter BP st Ianius: & P, et B 9 excitatiſ P'
et parumper *Bouhierus: & parū reb; BP* 10 africanus B
rē · p · PB 14 deoꝝ P' qui] q * (*fuit u*) B
16 cetūſq; (e B, 'add. b) B 17 appellantur B 21 extinctos
eſſe B inquit om. P' (ū hi corr. ex ubi in P) 22 ante
e add. & B' tanquā P 23 euolarunt B 26 cōpleꝝ P
27 ego om. P 28 cepi B

optume, quoniam haec est uita, ut Africanum audio dicere, quid moror in terris? quin huc ad uos uenire
 4 propero?' 'non est ita' inquit ille. 'nisi enim cum deus is, cuius hoc templum est omne quod conspicias, istis te corporis custodiis liberauerit, huc tibi aditus patere non potest. homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium uides, quae terra dicitur, hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quae sidera et stellas uocatis, quae globosae et rotundae, diuinis
 5 animatae mentibus circulos suos orbesque conficiunt celeritate mirabili. quare et tibi, Publi, et piis omnibus retinendus animus est in custodia corporis nec iniussu eius, a quo ille est uobis datus, ex hominum uita migrandum est, ne munus humanum assignatum a deo defugisse uideamini. sed sic Scipio, ut auus hic tuus, ut ego, qui te genui, iustitiam cole et pietatem, quae cum magna in parentibus et propinquis tum in
 6 patria maxima est. ea uita uia est in caelum et in hunc coetum eorum, qui iam uixerunt, et corpore laxati illum incolunt locum quem uides' — erat autem is splendidissimo candore inter flammam elucens — 'quem uos, ut a Graeis accepistis, orbem lacteum nun-
 7 cupatis.' ex quo omnia mihi contemplantanti praeclara cetera et mirabilia uidebantur — erant autem eae stellae, quas numquam ex hoc loco uidimus, et eae magnitudines omnium, quas esse numquam suspicati sumus, ex quibus erat ea minima, quae ultima a

1 optime B   3 inquit ita ille B   cum om. P   6 pot-
 erit corr. ex paterit B   7 quē* (uid. fuisse qui est) P
 8 medio P   10 rutunde ut uid. P'   13 inuisu B
 15 humanum del. Halmsius   16 defuisse B hic om. P'
 20 c&ū P, cētū B   relaxati P   21 incolunt illum locum B
 22 lucens P   23 gragif B   24 omnia nihil contemplantandi B
 25 e in eē in ras. in P, hē B   26 stelle om. P'   e*ē*
 magnitudines* P   28 ex quibus — 657, 1 aliena om. P'
 28 a om. B

caelo, citima terris luce lucebat aliena, stellarum autem globi terrae magnitudinem facile uincebant — iam ipsa terra ita mihi parua uisa est, ut me imperii nostri, quo quasi punctum eius attingimus, paeniteret.

5 Quam cum magis intuerer 'quaeso' inquit Afri- IIII
canus 'quo usque humi defixa tua mens erit? nonne
aspicis, quae in templa ueneris? nouem tibi orbibus
uel potius globis conexas sunt omnia, quorum unus
est caelestis extimus, qui reliquos omnes complectitur,
10 summus ipse deus, arcens et continens ceteros, in quo
sunt infixi illi, qui uoluuntur, stellarum cursus sem-
piterni. cui subiecti sunt septem, qui uersantur retro 2
contrario motu atque caelum. e quibus unum globum
possidet illa, quam in terris Saturniam nominant,
15 deinde est hominum generi prosperus et salutaris ille
fulgor, qui dicitur Iouis, tum rutilus horribilisque
terris, quem Martium dicitis, deinde subter mediam
fere regionem sol optinet, dux et princeps et moderator
luminum reliquorum, mens mundi et temperatio, tanta
20 magnitudine, ut cuncta sua luce lustret et compleat.
hunc ut comites consecuntur Veneris alter, alter
Mercurii cursus, in infimoque orbe luna radiis solis
accensa conuertitur. infra autem iam nihil est nisi 3
mortale et caducum praeter animos munere deorum
25 hominum generi datos, supra lunam sunt aeterna
omnia. nam ea, quae est media et nona, tellus neque
mouetur et infima est, et in eam feruntur omnia nutu
suo pondera.'

Quae cum intuerer stupens, ut me recepi 'quid? V
30 hic' inquam 'quis est, qui complet aures meas, tantus

1 a terris *coni. Madvigius Advers. II 443* 3 parua
mihi *B* 4 peniter& *B*, poeniteret *P* 6 tua *om. B'* 7 or-
dib; *ut uid. B'* 9 extimus *B* 10 summus *om. P* 12 sunt
om. P 20 ut] et *B'* 21 consequent̄ *P*, c̄sequant̄ *B* 22 mer-
curium *B'* in infimoq; *B'* 25 aeterna *om. P*, c̄eterna *B*
26 in ea *B* 29 recipi *B'*

et tam dulcis sonus?' 'hic est' inquit 'ille, qui interuallis coniunctus imparibus sed tamen pro rata parte ratione distinctis, impulsu et motu ipsorum orbium efficitur et acuta cum grauibus temperans uarios aequabiliter concentus efficit. nec enim silentio tanti motus incitari possunt, et natura fert, ut extrema ex altera parte grauiter, ex altera autem acute sonent.

2 quam ob causam summus ille caeli stellifer cursus, cuius conuersio est concitator, acute et excitato mouetur sono, grauissimo autem hic lunaris atque infimus. 10 nam terra, nona, immobilis manens una sede semper haeret complexa medium mundi locum. illi autem octo cursus, in quibus eadem uis est duorum septem efficiunt distinctos interuallis sonos, qui numerus rerum omnium fere nodus est. quod docti homines 15 neruis imitati atque cantibus aperuerunt sibi reditum in hunc locum, sicut alii, qui praestantibus 3 ingeniis in uita humana diuina studia coluerunt. hoc sonitu oppletae aures hominum obsurduerunt. nec est ullus hebetior sensus in uobis, sicut ubi Nilus ad 20 illa, quae Catadupa nominantur, praecipitat ex altissimis montibus, ea gens, quae illum locum adcolit, propter magnitudinem sonitus sensu audiendi caret. hic uero tantus est totius mundi incitatissima conuersione sonitus, ut eum aures hominum capere non possint, 25 sicut intueri solem aduersum nequitis, eiusque radiis acies uestra uincitur.' haec ego admirans referebam tamen oculos ad terram identidem.

1 sonus praeter id in ras in P, solnus ut uid. B' 2 imparibus B
 8 cursus (uid. fuisse a) P 9 excitatio B
 11 noua P, deinde immobilis PB 12 mundi mediū P
 autem om. P 13 eadē praeter ē in ras. in P duorum] modor, P
 duorum modorum B, deinde deletum quod in B
 distinctis P' distinctos efficiunt B 15 fere omnium B
 nodus] nod& B qui B, f quod B^m 18 diuina om. B'
 hoc sonitu — 19 obsurduerunt om. P sonitu praeter soni
 in ras. in B 22 locū om. B' accolt B, aocolit P 27 post
 uestra add. sensusq; B ammirans PB 28 identidem B

Tum Africanus 'sentio' inquit 'te sedem etiam VI
nunc hominum ac domum contemplari. quae si tibi
parua, ut est, ita uidetur, haec caelestia semper specta-
tato, illa humana contemnito. tu enim quam cele-
5 britatem sermonis hominum aut quam expetendam
consequi gloriam potes? uides habitari in terra raris
et angustis in locis et in ipsis quasi maculis, ubi
habitatur, uastas solitudines interiectas, eosque, qui
incolant terram, non modo interruptos ita esse, ut
10 nihil inter ipsos ab aliis ad alios manare possit, sed
partim obliquos, partim transuersos, partim etiam
aduersos stare uobis, a quibus expectare gloriam certe
nullam potestis. cernis autem eandem terram quasi 2
quibusdam redimitam et circumdatam cingulis, e quibus
15 duos maxime inter se diuersos et caeli uerticibus ipsis
ex utraque parte subnixos obriguisse pruina uides,
medium autam illum et maximum solis ardore torreri.
duo sunt habitabiles, quorum australis ille, in quo 3
qui insistunt aduersa uobis urgent uestigia, nihil ad
20 uestrum genus, hic autem alter subiectus aquiloni,
quem incolitis, cerne, quam tenui uos parte contingat.
omnis enim terra, quae colitur a uobis, angustata
uerticibus, lateribus latior, parua quaedam insula
est circumfusa illo mari, quod Atlanticum, quod
25 magnum, quem Oceanum appellatis in terris, qui
tamen tanto nomine quam sit paruus uides. ex his 4
ipsis cultis notisque terris num aut tuum aut cuius-
quam nostrum nomen uel Caucasum hunc, quem
cernis, transcendere potuit, uel illum Gangem trana-
30 tare? quis in reliquis orientis aut obeuntis solis ultimis
aut aquilonis austriue partibus tuum nomen audiet?

1 inqui B' 4 contēpnito PB 7 masculif B 8 hofq; B
9 esse] ē B 11 partim transuersos om. P et in fine paginae B
12 spectare B 13 eadem B' 14 circumdatā P 17 ardore
solif B 19 urgent P 23 insula B 24 atlanticū P
25 oceanū B quod oceanum P' apellatif P 27 nā P
29 transnatare uix in reliqf B 30 quis] uif P

quibus amputatis cernis profecto, quantis in angustiis uestra se gloria dilatari uelit. ipsi autem qui de nobis locuntur quam loquentur diu?

- VII Quin etiam si cupiat proles illa futurorum hominum deinceps laudes unius cuiusque nostrum a patribus acceptas posteris prodere, tamen propter eluuiiones exustionesque terrarum, quas accidere tempore certo necesse est, non modo non aeternam sed ne diuturnam 2 quidem gloriam adsequi possumus. quid autem interest, ab eis, qui postea nascentur, sermonem fore de te, cum ab eis nullus fuerit, qui ante nati sunt, qui nec pauciores et certe meliores fuerunt uiri, praesertim cum apud eos ipsos, a quibus audiri nomen nostrum potest, nemo unius anni memoriam consequi possit? 3 homines enim populariter annum tantum modo solis, 15 id est unius astri, reditu metiuntur, cum autem ad idem, unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint, eandemque totius caeli descriptionem longis interuallis retulerint, tum ille uere uertens annus appellari potest, in quo uix dicere audeo, quam multa hominum saecula 20 4 teneantur. namque ut olim deficere sol hominibus extinguique uisus est, cum Romuli animus haec ipsa in templa penetrauit, quandoque ab eadem parte sol eodemque tempore iterum defecerit, tum signis omnibus ad principium stellisque reuocatis expletum 25 annum habeto. cuius quidem anni nondum uicesimam 5 partem scito esse conuersam. quocirca, si reditum in hunc locum desperaueris, in quo omnia sunt magnis et praestantibus uiris, quanti tandem est ista hominum gloria quae pertinere uix ad unius anni partem exiguam 30 potest? igitur alte spectare si uoles, atque hanc sedem

3 loquentur *P*, loquuntur *B*   7 certo tempore *B*   9 af-
 fequi *PB*   10 et 11 ab his *B*   12 et] uel *B*   uiri
 dum praesertim apud *B*   15 loq;lariter *B*   16 reditū *P*
 26 animū habeto huuf *B*   uigesimā *B*   27 scit *B*   28 sunt
 omnia *B*

et aeternam domum contueri, neque te sermonibus uulgi dedideris, nec in praemiis humanis spem pueris rerum tuarum. suis te oportet inlecebris ipsa uirtus trahat ad uerum decus, quid de te alii loquantur ipsi uideant sed loquentur tamen. sermo autem omnis ille et angustiis cingitur eis regionem quas uides nec umquam de ullo perennis fuit et obruitur hominum interitu et obliuione posteritatis extinguitur.¹

Quae cum dixisset 'ego uero' inquam 'Africane, VIII si quidem bene meritis de patria quasi limes ad caeli aditum patet, quamquam a pueritia uestigiis ingressus patris et tuis decori uestro non defui, nunc tamen tanto praemio exposito enitar multo uigilantius.' et 2
 15 ille 'tu uero enitere, et sic habeto, non esse te mortalem sed corpus hoc. nec enim tu is es, quem forma ista declarat, sed mens cuiusque is est quisque, non ea figura quae digito demonstrari potest. deum te igitur scito esse, si quidem est deus, qui uiget, qui
 20 sentit, qui meminit, qui prouidet, qui tam regit et moderatur et mouet id corpus, cui praepositus est, quam hunc mundum ille princeps deus, et ut mundum ex quadam parte mortalem ipse deus aeternus sic fragile corpus animus sempiternus mouet. nam quod 3
 25 semper mouetur, aeternum est, quod autem motum adfert alicui, quodque ipsum agitur aliunde, quando finem habet motus, uiuendi finem habeat necesse est. solum igitur quod seipse mouet, quia numquam desc-

1 contuere *PB* 2 uolgi *P* 3 illecebris *PB* 4 **decus
 (in ras uid. fuisse ad) *P* 6 nisi *P* his regionum quā *B'*
 7 phenmī *P* 8 *obliuione *P* poteritatis *B'* 10 afri-
 canae *B* 12 quanquā *P* 15 tuuere *P* 18 digio *B'*
 potem ni fallor *B'* 19 deus est *B* 20 regit *om. P'*
 22 ille post ut add. (*P*) 24 namq; quod *b*, nam qm̄ quod
 (h. e. quoniam) *B* 26 affert *PB* aliunde *P* 27 habent *B*
 28 seipse *C. F. W. Muellerus: de se PB* nunquā *P* defertur a se nūquā *om. P'*

ritur a se, numquam ne moueri quidem desinit, quin etiam ceteris, quae mouentur, hic fons, hoc principium 4 est mouendi. principio autem nulla est origo, nam ex principio oriuntur omnia, ipsum autem nulla ex re alia nasci potest: nec enim esset id principium, quod 5 gigneretur aliunde. quod si numquam oritur, nec occidit quidem unquam. nam principium extinctum nec ipsum ab alio renascetur, nec ex se aliud creabit, 5 si quidem necesse est a principio oriri omnia. ita fit ut motus principium ex eo sit, quod ipsum a se 10 mouetur, id autem nec nasci potest nec mori, uel concidat omne caelum omnisque natura, et consistat necesse est, nec uim ullam nanciscatur, qua a primo impulsa moueatur.

VIII Cum pateat igitur, aeternum id esse, quod a se 15 ipso moueatur, quis est qui hanc naturam animis esse tributam neget? inanimum est enim omne, quod pulsus agitatur externo, quod autem est animal, id motu cietur interiore et suo, nam haec est propria natura animi atque uis. quae si est una ex omnibus, quae 20 sese moueat, neque nata certe est et aeterna est. 2 hanc tu exerce optimis in rebus, sunt autem optimae curae de salute patriae, quibus agitatus et exercitatus animus uelocius in hanc sedem et domum suam peruolabit, idque ocius faciet, si iam tum, cum erit in- 25 clusus in corpore, eminebit foras et ea, quae extra erunt, contemplans quam maxime se a corpore abstrahet. 3 namque eorum animi, qui se corporis uoluptatibus dederunt, earumque se quasi ministros praebuerunt,

---

3 origo est B 4 e B oriuntur in ras. in P 6 ne
 unquā qdē occidit B 8 ab alia B aliud | aliquid
 creabit B 10 ex | eo fit et ea sequetur id autem nec nasci
 B ipse * mouetur P 11 occidat B 13 uim ulla B
 quā B 15 igitur pateat B id in fine uers. om. B
 17 inanimā P 18 motur B' 20 anima P 22 optimis B
 optimē B 28 horum B 29 dederunt B

impulsuque libidinum uoluptatibus oboedientium deorum et homium iura uiolarunt, corporibus elapsi circum terram ipsam uoluntantur, nec hunc in locum nisi multis exagitati saeculis reuertuntur.'

5 Ille discessit, ego somno solutus sum.

1 obēdientium *P*, obedientium *B* deorum *B* 2 uiolauerunt *B* 3 uoluntantur *B'* 5 sonno *B'* sum *om. B*
nihil subscriptum in P, EXPLICIT SOMNIV̄ subscriptum in B

INDEX SCRIPTORVM

C. commentarios in somn. Scip. significat

- Accius I 7, 36. VI 2, 17. VI 1, 58. VI 5, 9. VI 7, 18. VI 1, 55. 5, 2 et 14
- C. Aelius Gallus VI 8, 16
- Aeschylus V 19, 17. *ibid.* 24. V 22, 13. I 18, 6. V 20, 16
- Afranius VI 1, 4. VI 8, 13. III 20, 4. VI 4, 12. VI 5, 6
- Albinus *Annali primo* III 20, 5
- Alcaeus VII 15, 13
- Alcaeus in *Comoedotragedia* V 20, 12
- Alcman VII 16, 31.
- Alexander I 18, 11
- Alexander Aetolus V 22, 4
- Anaxandrides V 21, 8
- Antipater Stoicus I 17, 36 et 57
- Antonius Gniphos III 12, 8
- Apollodorus *περὶ θεῶν* I 17, 19. *ib.* 20. 4. I 8, 5
- Apollonius V 17, 4
- Apuleius VII 3, 24
- Aratus C. I 17, 14. S. I 18, 15. V 2, 4. V 20, 8
- Archilochus I 17, 10
- Aristomenes V 20, 12
- Aristophanes V 18, 5. V 20, 13. III 8, 3
- Aristoteles qui *Theologumena* scripsit I 18, 1. libro quem de poetis scripsit V 18, 19. *physicis quaestionibus* VII 12, 25. libro quem de ebri-
- tate composuit VII 6, 15. VII 13, 19. *ib.* 21 et 23. C. I 14, 19. II 14, 2 et 7. de *quaestionibus conuiuialibus* aliqua conscripsit S. VII 3, 24. VII 16, 34. II 8, 10 sqq.
- Asclepiades V 21, 5. C. I 14, 19
- Asinius Pollio I 4, 12
- Asper III 5, 9 et 6, 13
- Ateius Capito VII 13, 11. III 10, 3 et 7. I 14, 5
- Aterianus III 8, 2
- Boethos C. I 14, 20
- Caecilius III 15, 9
- Caelius in libro *Historiarum secundo* I 4, 25
- Callias in *septima historia de rebus Siculis* V 19, 25
- Callimachus III 8, 6. V 21, 12
- Calvus III 8, 2
- † Carminius libro de *Italia secundo* V 19, 13
- Cassius Hemina *Historiarum libro* I 16, 21. III 4, 9. I 13, 21 et 16, 33
- M. Cato *Censorius* II 1, 15. *ib.* 2, 4. I *praef.* 15. *Originibus* I 4, 26. I 14, 5. in *primo libro Originum* III 5, 10. I 10, 16. — *orationibus* III 17, 3. — *ex oratione* quam de *Achaeis* scripsit

- VI 7, 10. de re rust. (7, 3).
 VII 6, 13 (31, 2). VI 4, 16.
 Catullus II 1, 8. VI 1, 42,
 ib. 41
 Chrysippus I 17, 7
 Cingius in eo libro quem de
 fastis reliquit I 12, 12
 Claudius Quadrigarius Annali
 tertio I 4, 18. Annalium
 quinto I 16, 26. in tertio
 Annalium I 5, 6
 Cleanthes I 17. 8 et 31 et 36.
 18, 14
 Cloatius Verus in libro a Grae-
 cis tractorum III 18, 4. Or-
 dinatorum libro secundo III
 6, 2. Ordinatorum Graeco-
 rum libro quarto III 18, 8.
 19, 2
 Colotes C. I 2, 3
 Cornelius Balbus Ἐξηγητικῶν
 libro octavo decimo III 6, 16
 Cornelius Scipio Africanus
 Aemilianus oratione contra
 legem iudiciariam Tib. Grac-
 chi III 14, 6
 Cornelius Labeo primo Fasto-
 rum libro I 16, 29. I 12, 21.
 III 4, 6. De oraculo Apol-
 linis Clarii I 18, 21
 L. Cornelius Sisenna in se-
 cundo VI 4, 15
 Cornificius VI 5, 13. VI 4, 12
 Cornificius Etymorum libro
 tertio I 9, 11. Etymis I 17,
 62. I 17, 9 et 33 — 23, 2
 Cornutus V 19, 3, ib. 2
 Critias C. I 14, 20
 Critolaus C. I 14, 20
 Democritus C. I 14, 19
 Demosthenes in Mid. (§ 96)
 III 4, 2 et 13 (ib. § 133).
 V 21, 8. de cor. (§ 3) VI
 6, 15
 Didymus V 18, 9, ib. 11. V
 22, 10
 Diocles Carystius C. I 6, 65
 Diodorus C. I 15, 5
 Diotimus V 20, 8
 Egnatius de rerum natura
 libro primo VI 5, 2 et 12
 Empedocles C. I 2, 21. C. I
 14, 20
 Ennius Annal. (23) VI 1, 11.
 (30) VI 1, 9. (33) VI 1, 13.
 (55) VI 1, 12. (100) VI 1, 15.
 (106) VI 1, 14. (153) I 4, 18.
 (154) VI 1, 16. (168) VI 1, 17.
 (169) I 4, 17. (177) VI 4, 4
 (178) VI 1, 19. (179) VI 1,
 10. (193) VI 2, 27. (231) VI
 1, 22. (237) VI 9, 10. (262)
 VI 1, 62. (263) VI 1, 20.
 (287) VI 1, 52. (291) VI 1, 21.
 (297) VI 2, 16. (313) VI 1, 23.
 (343) VI 1, 9. (359) VI 1, 60.
 (379) VI 1, 51. (380) VI 5,
 10. (385) VI 4, 6. (396) VI
 1, 24. (397) VI 1, 53. (399)
 VI 1, 50. (403) VI 1, 18.
 (417) VI 4, 19. (419) VI 1,
 22. (422) VI 1, 22. (503) VI
 3, 8. Alexandro VI 1, 61.
 VI 2, 18 et 25 Andromache
 VI 5, 10. Cresphonte VI 2,
 21. Erechtheo VI 4, 6. Me-
 lanippe VI 4, 7. Sat. (25)
 VI 5, 5. Scipione VI 2, 26.
 VI 4, 6
 Epaphus III 6, 7.
 Ehippus V 21, 17
 Ephorus Historiarum libro se-
 cundo V 18, 6. in libro
 quinto V 20, 7
 Epicadus I 11, 47
 Epicharmus V 20, 5
 Epictetus I 11, 44, ib. 45
 Epicurus C. I 14, 20. V 7, 15
 VII 14, 3. I 11, 42. C. I 2, 3
 Erasistratus VII 15, 3
 Eratosthenes epistula ad Ha-
 getorem Lacedaemonium V

- 21, 10. in libris dimensionum C. I 20, 9. fragm. VII 15, 23
- Eupolis VII 5, 8 sq. VII 15, 22
- Euripidis Alceste (74) V 19, 4. Andromeda V, 21, 13. VII 2, 9. Licymnio I 18, 6. Meleagro V 18, 16 sq. Phae-thonte I 17, 10. Troadibus V 22, 7. Hypsipyle I 18, 4. Phoeniss. (3) I 17, 46. fragm. I 17, 59. 23, 8. VII 15, 23
- Fabius Maximus Seruilianus pontifex in libro XII I 16, 25
- Fauorinus III, 18, 13
- Fenestella I 10, 5
- Festus III 3, 10. 5, 7. Iulius Festus ib. 8, 9
- Fuluius Nobilior in Fastis quos in aede Herculis Musarum posuit I 12, 16. I 13, 21
- Furius in primo Annali VI 1, 31. in primo ib. 44. 4, 10. in quarto Annali VI 3, 5. in sexto VI 1, 32. in decimo ib. 33. in undecimo ib. 34
- Furius Bibaculus II 1, 13
- Gaius Bassus libro de dis I 9, 13. libro de significatione uerborum III 18, 2
- Gellius Annalium libro quinto decimo I 16, 21. I 8, 1
- Glaucippus de sacris Atheniensium I 13, 14
- Granius Flaccus I 18, 4. libro secundo I 16, 30
- Heraclides Ponticus C. I 14, 19
- Heraclitus C. I 14, 19. C. I 2, 21. C. I 20, 3
- Herodotus (III 28) VII 12, 31
- Hesiodus C. I 9, 6. C. I 2, 9. V 2, 4. Op. et D. (I 265) I 23, 9. (I 366) VII 12, 13
- Hipparchus C. I 14, 20
- Hippocrates C. I 14, 19. S. II 8, 16. libro de natura pueri C. I 6, 64. de nat. hom. (III 4) VII 5, 19. Prognost. exord. I 20, 5
- Homerus Iliad. A (50 sq.) VII 5, 10. (51 sq.) I 17, 12. (70) I 20, 5. (71 sq.) V 14, 13. (157) V 14, 7. (234 sqq.) V 3, 13. (260 sq.) V 14, 14. (366 sq.) V 14, 12. (403 sq.) V 16, 9. (423 sqq.) I 23, 1. (462) VII 12, 28. (469) V 3, 6. (528 sqq.) V 13, 22 sq. et 37. — B (87 sqq.) V 11, 3. (235) V 9, 13. (381) VII 1, 23. (381 sq.) V 9, 4. (459 sqq.) V 8, 3. (485) V 13, 9. (488 sqq.) V 7, 16. (489) VI 3, 6. (511) V 15, 14 (517) V 15, 17. (527 sq.) V 15, 13 et 17. (536 et 559 et 581) V 15, 14. (594 sqq.) V 16, 1. (646 sqq.) V 15, 18. (657 sqq.) V 16, 3. (671) V 15, 17. (766 sq.) I 17, 44. (859) V 9, 10. — Γ (3 sq.) V 10, 1. (23 sqq.) V 10, 8. (33 sq.) V 5, 11. (57) VI 6, 7. (182) V 14, 7. (220) V 14, 9. (277) I 23, 9. — Δ (101) I 17, 38. (125) VI 8, 6. (141) V 12, 4. (223) V 14, 9. (223 sq.) VI 7, 14. (320) V 16, 6. (422 sqq.) V 13, 20. (442 sq.) V 13, 31. (443) V 3, 11. (448) V 14, 7. — E (4) V 13, 34. (31) I 12, 9. (87 sqq.) V 13, 13. (366) VI 7, 14. (631) V 14, 7. — Z (23) V 12, 9. (305 sqq.) V 3, 10. (488 sq.) V 10, 4. (506 sqq.) VI 3, 7. — H (92) V 5, 1. (132 sqq. et 152 sqq.) V 8, 9. (157) V 14, 14. (321 sqq.) V 8, 5. (433) I 17, 38. — Θ (1) V 6, 15. (16) V 3, 5.

- (47 sq.) V 20, 4 et 11. (62) V 14, 7. (306 sqq.) V 10, 13. (330) V 3, 9. (518) VII 10, 1. (485 sq.) V 5, 5. — I (4 sqq.) V 13, 14. (328 sq.) V 14, 12. (340 sq.) V 9, 2. — K (255 sqq.) V 9, 6. (272 sq.) V 9, 7. (457) V 13, 2. (469 sqq.) V 9, 9. — Λ (1) V 6, 15. (1 sq.) V 9, 11. (2) I 22, 4. (131 sqq.) V 10, 6. (155 sqq.) V 13, 12. (241) V 11, 30. (475 sqq.) V 6, 10. (492 sqq.) V 5, 13. (534 sqq.) V 12, 1. (680 sq.) V 14, 5. — M (131 sqq.) V 11, 27. (200 sqq.) V 13, 29. (299 sqq.) V 5, 10 et 10, 9. (440 sq.) V 9, 3. (131) VI 3, 5. (339) VI 4, 6. (341) V 12, 2. (342) V 14, 7. (363 sqq.) V 5, 8. (389 sqq.) V 11, 9. (563 et 589) V 14, 7. — Ξ (231) V 7, 11. (267 sq.) V 4, 3. (352) V 20, 5. (390) V 14, 7. — O (37 sq.) V 13, 22. (436) V 3, 9. (605) I 19, 6. (733 sqq.) V 9, 15. — Π (33 sq.) V 11, 14. (102 sqq.) VI 3, 2. (130 sqq.) V 10, 12. (214 sq.) V 13, 27. (250 sqq.) V 3, 7. (440 sqq.) V 10, 4. (482 sqq.) V 11, 9. (765 sqq.) V 13, 15. (851 sqq.) V 12, 11. — P (53 sqq.) V 6, 14. (720) V 15, 13. — C (182) V 9, 1. — T (2) I 22, 4. (10 sqq. et 18) V 8, 12. — Y (61 sqq.) V 16, 13. (164 sqq.) V 13, 25. (226 sqq.) V 8, 4. (307 sq.) V 3, 8. (403 sqq.) V 13, 10. — Φ (122 sqq.) V 2, 17. (168) VI 6, 17. (362 sqq.) V 11, 23. (488) I 17, 44. — X (25 sqq.) V 10, 3. (127 sq.) V 14, 6. (209) V 13, 39. (308 sqq.) V 12, 13. (317 sq.) V 8, 10. (373 sq.) V 5, 6. (410 sq.) IV 6, 5. — Ψ (15 sq.) V 10, 10. (114 et 164) V 7, 9. (220 sq.) V 7, 2. (358) V 7, 4. (368 sq.) V 13, 7. (380 sq.) V 13, 3. (560 sqq.) V 7, 3. (618) V 6, 2. (685 sq.) V 7, 5. (763) V 13, 4. (850) V 7, 6. — Ω (339 sqq.) V 6, 12. (343) I 17, 22
- Odyss. B (2 sqq.) V 8, 7. (277) V 16, 6. — Γ (72 sqq.) V 8, 2. (113 sqq.) V 4, 7. (247 sqq.) VII 2, 15. — Δ (149 sq.) V 6, 7. (221) VII 1, 18. (271) VII 1, 19. — € (2) I 22, 4. (57 sqq.) V 12, 8. (60 et 264) III 19, 5. (270 sqq.) V 11, 10. (291) V 4, 4. (297) V 3, 9. (490) V 12, 3. — Z (102 sqq.) V 4, 10. (107) V 13, 8. (149) V 4, 6. (218 sq. et 226) VII 13, 26. — H (36) I 19, 9. (14 sqq.) V 4, 8. (241 sq.) V 5, 2 — Θ (44 et 56 sqq.) VII 1, 14. (351) V 16, 6. (505 sqq.) V 5, 4. — I (288 sqq.) V 13, 17. (346) V 21, 11. (372) V 13, 6. (528 sqq.) V 12, 6. — K (21 sq.) V 4, 2. (144 sqq.) V 4, 5. (210 sqq.) V 8, 1. (279) V 13, 24. — Λ (6 sq.) V 13, 16. (9 sq.) V 6, 3. (66 sqq.) V 7, 13. (204 sqq.) V 7, 8. (206 sqq.) V 5, 14. (243 sq.) V 3, 4. (308 sqq.) V 13, 18. (576 sqq.) V 7, 15. — M (13 sqq.) V 7, 10. (73 sq.) VI 6, 10. (85 sqq.) V 6, 6. (208 sqq.) V 11, 6. (236 sqq.) V 6, 5. (403) V 6, 1. (403 sq.) V 3, 3. (403 sqq.) V 7, 1. — N (19) VII

- 16, 34. (79 sq.) V 3, 12. (81 sqq.) V 11, 20. (96 sqq.) V 3, 19. — O (74) V 16, 6. (126) V 6, 2. — Φ (207 sq.) V 4, 13. — Ψ (153 sqq.) V 4, 12. — Ω (68) VII 7, 16. (402) I 17, 21
- Horatius *carm.* (III 2, 1) V 17, 7. *Sat.* (II 4, 34) III 18, 13
- Hostius libro secundo belli Histrici VI 3, 6 et 5, 8
- Hyginus I 7, 19. libro de dis Penatibus III 4, 13. de proprietatibus deorum III 8, 4. quinto librorum de Vergilio VI 9, 7. libro secundo *Vrbium* V 18, 16
- Hyllus libro de dis III 2, 13
- Isocrates VII 1, 4
- Iulius Teuthrante VI 4, 19
- C. Iulius Caesar Augustus *Aiace* II 4, 1. in epistula ad *Maecenatem* familiari 10, 12. *Fescenninos* in *Pollionem* scripsit ib. 21
- C. Iulius Caesar sexto decimo *Auspiciorum* libro I 16, 29. I 16, 39
- Iulius Modestus de feriis I 4, 7. I 10, 9 et 16, 28
- M. Iunius Gracchanus I 13, 20
- Iuuenalis (I 15) III 10, 2
- Labeo sexagesimo et octavo libro III 10, 4
- Laberius II 7, 2. II 3, 10 et VII 3, 8. II 6, 6. in prologo II 7, 3. in *Ephebo* VI 5, 15
- Laeinius III 8, 3
- Macer Licinius I 13, 20. *Historiarum* libro primo I 10, 17
- Liuius in *Helena* et in *Andromache* VI 5, 10
- Lucanus *Pharsal.* (II 587) C. II 7, 16
- Lucilius I 43. VI 4, 18. in tertio *Satirarum* (20) I 5, 6. in quinto (52) VI 1, 35. in libro nono (fr. 14) I 5, 7. in quarto decimo (fr. 21) VI 4, 2. in libro quinto decimo (14) I 5, 7. in septimo decimo (15) VI 1, 43. (incert. 48) III 16, 18 (III 12) III 17, 5
- Lucretius in primo (7) VI 4, 20. (124 sq.) VI 1, 49. (135 sq.) ib. 48. (229) VI 4, 20. (921 sqq.) VI 2, 3. — in libro secundo (24 sqq.) VI 2, 5. (28) VI 4, 21. (143) VI 1, 25. (207) ib. 26. (214) ib. 27. (324) ib. 28. (325 sq.) VI 4, 9. (352 sq.) VI 5, 7. (361 sqq.) VI 2, 6. (367 sq.) VI 5, 3. (401 sq.) VI 1, 47. — in tertio (70 sqq.) VI 2, 15. (1002) VI 4, 15. (1047) VI 1, 46. — in quarto (39) VI 1, 29. (905 sq.) VI 1, 44. — in quinto (34) VI 1, 30. (214 sqq.) VI 2, 29. (295 sq.) VI 4, 18. (433 sqq.) VI 2, 23. (447 sqq. et 456) ib. 24. (935 sq.) VI 1, 65. (943) ib. 64. (1292 sq.) ib. 63. — in sexto (153 sq.) VI 4, 5. (404) VI 1, 45. (874 sq.) VI 4, 7. (1143 sqq.) VI 2, 9. (1176 sq.) ib. 13. (1180 sqq.) ib. 11. (1217 sqq.) ib. 14. (1224 sqq.) ib. 12
- Mallius I 10, 4
- Marcus I 17, 25. *carminibus* *Marcii* ib. 28
- Masurius Sabinus *Memorabilium* libro secundo III 6, 11. *Fastorum* secundo I 4, 7 et 15. I 10, 8.
- Mattius III 20, 5
- †Meandrius I 17, 21
- Menander C. 12, 8. *Nauclero* V 21, 15

- M. Messala I 9, 14
 Metellus indice quarto III
 13, 10
 Mummius I 10, 3
 Musonius I 5, 12
 Mythici I 9, 1
 Naeuius Ariolo III 18, 6. Equo
 Troiano VI 1, 38. Incert.
 VI 5, 8 et I 18, 16. bello
 Punico III 19, 5. primo
 libro belli Punici VI 2, 31.
 VI 5, 9. belli Punici libro
 secundo ib. 8
 Nicander Colophonius primo
 Αἰτωλικῶν V 21, 12
 Nigidius VI 8, 8. de extis
 VI 9, 5. de animalibus III
 16, 7. de dis libro nono
 decimo III 4, 6. I 9, 6
 Nisus Commentariis fastorum
 I 12, 30
 Nouius I 10, 3. II 1, 14
 Numenius C. I 2, 19. S. I 17, 65
 Octauii Hersenni de sacris
 Saliaribus Tiburtium III
 12, 7
 Oenopides I 17, 31
 Oppius libro de siluestribus
 arboribus III 18, 7. III 19, 4
 Orpheus C. I 2, 9. Fragmenta
 I 17, 42. 18, 12 et 17 et 18
 et 22; 23, 22
 Pacuius Medea III 8, 7. VI
 1, 36. Paulo VI 5, 14
 Panyasis V 21, 19
 Papirianum ius III 11, 5
 Parmenides C. I 2, 21. C. I
 14, 20
 Pherecydes libris Historiarum
 V 21, 3
 Phileas libro qui inscribitur
 Asia V 20, 7
 Philemon Fantasmate V 21, 7
 Philochorus Atthide III 8, 3
 Philolaus C. I 14, 19
 Physici C. I 6. 64 et 76. 11,
 7. 12, 1. 16, 10. 20, 6 et 9.
 S. I 7, 18. 8, 6. 9, 1 et 5. 17,
 54. 18, 15. 21, 1. 23, 2. VII
 11, 5
 Pictor primo pontificii iuris
 libro III 2, 11
 Pindarus V 17, 7 sq.
 Pisander V 2, 5
 Piso I 12, 18
 Plato de legg. (p. 648 B) II
 8, 7. (p. 649 B) II 8, 6.
 (p. 671 B) II 8, 4. Phaedr.
 (p. 245 C) C. II 13, 7
 Plautus Amphitryone V 21, 3.
 Aulularia (II 6, 5) III 11,
 2. Bacaria III 16, 1. Cal-
 ceolo III 18, 9. Cistellaria
 (Curcul. I 1, 55) III 18, 14.
 Curculione (Curc. I 1, 5) I
 16, 14. Plautinum V 19, 12
 Plinius Naturali Historia
 (VIII 17, 27) III 16, 5.
 (VIII 55, 81) III 15, 10
 Polemon V 19, 26
 Pomponius Gallis Transalpinis
 VI 9, 4. Kalendis Martiis
 VI 4, 13. Maebia I 4, 22
 Porphyrius Commentariis C.
 I 3, 17. libris quibus Timaei
 obscuritatibus non nihil lu-
 cis infudit C. II 3, 15
 Posidonius libris περί ήρώων
 και δαιμόνων I 23, 7
 Protarchus Trallianus I 7, 19
 Ptolomaeus libris de harmonia
 C. I 19, 20
 Publius Syrus II 7, 6 sq. ib.
 10 sq. ib. 6 et II 2, 8
 Pythagoras C. II 1, 8. S. I 13,
 5. C. I 14, 19. C. I 12, 3.
 C. I 2, 21. C. II 17, 8
 Quintius Atta III 18, 8
 Roscius III 14, 12
 Rusticum canticum V 20, 18
 Rutilius I 16, 34
 Sallustius III 13, 9. V 1, 7.

- I 4, 6. fragmenta III 13, 7.
 14, 5. VII 12, 34.
 Saliorum carmina I 9, 14
 Sammonicus Serenus III 16,
 6. libro quinto rerum re-
 conditarum III 9, 6
 Sappho V 21, 6
 Seruius Sulpicius III 3, 8
 Sibyllinum carmen I 17, 25
 Sophocles Πιζοτόμοις V 19, 9
 sq. Tyro V 21, 6
 Speusippus I 17, 8
 Statius Tullianus de uocabu-
 lis rerum libro primo III
 8, 6
 Straton Peripateticus C. I 6, 65
 Sueius idyllio quod inscribi-
 tur Moretum III 18, 11 sq.
 ib. 19, 1. libro quinto VI
 1, 37 et 5, 15
 Symmachus V 1, 7
 Tagetica sacra V 19, 13
 Tarquitiu Priscus in Osten-
 tario arborario III 20, 3.
 Liber Tarquiti transcriptus
 ex Ostentario Tusco III 7, 2
 Tertius III 11, 5
 Theocritus V 2, 4
 Theologi I 23, 21
 Theophrastus C. I 15, 4
 Thucydides (II 8) III 6, 8 —
 III 1, 3
 Timotheus VII 16, 28. I 17, 20
 [Tironis] libri quos de iocis
 patroni composuit II 1, 12
 C. Titius oratione qua legem
 Fanniam suasit III 16, 14
 Titus de feriis I 16, 28
 Trebatius libro I. Religionum
 I 16, 28. III 3, 2. 5, 1. libro
 nono III 7, 8. libro decimo
 III 3, 5
 Tuditanus libro tertio Magi-
 stratum I 13, 20
 M. Tullius Cicero in quinto
 de legibus VI 4, 8. dialogo
 de fato III 16, 4. Oeconomi-
 con libro tertio III 20, 4.
 Catone VI 2, 22 De fini-
 bus (V 30, 92) II 1, 6. Bruto
 (9, 3) VI 4, 8. (47, 143) VI
 2, 34. pro Milone (20, 53)
 I 5, 5. in Verrem Act. II
 (I 17, 45) III 4, 17. (III 40,
 86) III 4, 13. III in Verrem
 (55, 122) VI 7, 11. in Ver-
 rem (X 45, 119) III 4, 1.
 libro epistularum ad Cor-
 nelium Nepotem secundo
 II 1, 14. ad Atticum (I 19,
 6). III 15, 6. (XVI 6, 1)
 VI 4, 9
 Vmbro I 16, 10
 Q. Valerius Antias I 13, 20
 L. Varius II 4, 1. de morte
 VI 1, 39 et 2, 19
 M. Varro de agri cultura (III
 2) III 15, 6. — de agri cul-
 tura libro tertio (c. 6) III
 13, 1. (c. 12) ib. § 14. (c.
 14) ib. § 15. — diuinarum
 libro quarto III 6, 10. —
 libro quinto rerum diuina-
 rum I 9, 16. — diuinarum
 libro quinto III 2, 8. —
 libro octauo rerum diuina-
 rum III 4, 1. — rerum diuina-
 rum libro decimo VI 4, 8.
 — in libro quinto decimo
 rerum diuinarum III 2, 11.
 — in Augurum libris I 16, 19.
 — libro sexto qui est de
 sacris aedibus I 8, 1. I 11, 5.
 I 12, 27. III 6, 17. I 12, 12.
 I 7, 28. I 13, 20 et 16, 33.
 I 13, 21. I 15, 18. I 16, 27.
 — de ling. Lat. (VI 3 § 13)
 I 4, 14. libro rerum huma-
 narum quem de diebus
 scripsit I 3, 2 et 4. — hu-
 manarum secundo III 4, 7.
 libro rerum humanarum

- undecimo III 16, 12. —
 logistorico qui inscribitur
 Marius de fortuna III 18, 5.
 — in libro qui inscribitur
 Gallus de admirandis III
 15, 8. — Cato de liberis
 educandis III 6, 5. — de
 moribus III 8, 9. — ad Li-
 bonem primo III 18, 13. —
 nescis quid uesper uehat
 I 7, 12 et II 8, 2 sq. — in
 saturis I 11, 42 et V 20, 13.
 — satura quae inscribitur
 περὶ κεραινοῦ III 12, 2
- Vatinius II 1, 12
- Velius Longus III 6, 6
- Veranius III 2, 3 sq. — in
 pontificalibus quaestionibus
 III 5, 6. pontificalium libro
 de supplicationibus III 6, 14.
 — de uerbis pontificalibus
 III 20, 2
- Vergilius Aeneid. I. (1 sqq.)
 V 2, 8. (8) I 17, 4. (27 sqq.)
 V 16, 11. (34 sq.) V 2, 8.
 (37) III 2, 2. (39 sqq.) III
 5, 5. (42) V 22, 8. (65 sq.)
 V 4, 2. (71 sqq.) V 4, 3.
 (81) V 4, 4. (81 sqq.) V 2, 13.
 (92) V 3, 9. (94) III 6, 3.
 (105) VI 6, 7. (135) III 6, 21
 et VI 6, 15. (137) VI 8, 7.
 (159 sqq.) V 3, 18. (198 sqq.)
 V 11, 5. (203) VII 2, 9. (224)
 VI 5, 10. (228) IV 1, 5. (242)
 IV 5, 2. (250) III 6, 6. (282)
 VI 5, 15. (294 sqq.) III 5, 12.
 (306 sqq.) V 4, 5. (314 sqq.)
 V 2, 13. (326 sqq.) V 4, 6.
 (351 sqq.) V 16, 5. (354) VI
 1, 49. (373) III 2, 17. (384)
 III 3, 9. (411 sqq.) V 4, 8.
 (430 sqq.) V 11, 2. (446) V
 2, 13. (472 sq.) III 3, 16. (475)
 III 3, 3. (483) III 3, 10.
 (498 sqq.) V 4, 9. (500) V
 17, 16. (501) V 13, 8. (530)
 VI 1, 11. (539) VI 1, 32.
 (573) VI 6, 11. (588 sqq.)
 V 4, 11. (595 sq.) V 4, 13.
 (612) V 15, 8. (619) V 14, 15.
 (628) III 6, 9. (691) VI 1, 44.
 (697 sqq.) V 2, 13 et VII 1,
 14. (720) VI 6, 7. (726) VI 4,
 18. (734) III 4, 12. (736) III
 11, 4. (739 sq.) VII 1, 14. —
 II. (1) V 5, 1. (3 sqq.) V 5,
 2. (31 sqq.) V 5, 3. (79 sq.)
 VI 1, 57. (83 sqq.) III 4, 5.
 (89 sq.) III 3, 6. (100 sq.)
 III 6, 22 (112 sq.) III 9, 13.
 (116 sqq.) III 4, 4. (222 sq.)
 V 13, 10. (223 sq.) III 5, 8.
 (225 sqq.) III 4, 4. (241 sq.)
 V 1, 9. (248 sq.) III 4, 4.
 (250) VI 1, 8. (250 sq.) V
 5, 5. (261) VI 7, 15. (265)
 VI 1, 20. (273 sq.) III 3, 8.
 (274 sqq.) V 5, 6. (281 sq.)
 VI 2, 18. (293 et 296 sq.)
 III 4, 12. (304 sqq.) V 13,
 12. (324 sqq.) V 1, 9. (326)
 III 9, 15. (341 sqq.) V 5, 7.
 (351) V 22, 7. (351 sq.) III
 9, 1 et 14. (355 sqq.) V 5,
 9. (361 sqq.) V 1, 10. (365
 sq.) III 3, 13. (379 sqq.) V
 5, 11. (390) V 16, 7. (403)
 III 3, 14. (403 sq.) III 4, 21.
 (410 sqq.) V 13, 14. (416
 sqq.) VI 2, 28. (422) VI 6,
 17. (425) III 3, 14. (470)
 V 12, 2. (471 sqq.) V 5, 12.
 (496 sqq.) V 5, 13. (535)
 III 2, 2. (550 sqq.) III 4, 14.
 (556 sq.) III 3, 6. (560) III
 6, 9. (563 et 597 sq.) III
 3, 3. (601) V 17, 16. (604
 sqq.) C. I 3, 19. (626 sqq.)
 V 11, 9. (632 sq.) III 8, 1.
 (648 sq.) III 3, 8. (674) III
 3, 3. (682 sq. et 685 sq.)

III 3, 7. (702) III 4, 13.
 (717 sqq.) III 1, 1 et 6.
 (729) III 4, 6. (762) V 17,
 15. (774) III 1, 1. (782) VI
 4, 4. (792 sqq.) V 3, 14. —
 III (10) III 3, 11. (11) V
 1, 4. (12) III 4, 9. (19) III
 3, 2. (21) III 10, 3. (26)
 III 10, 6. (45) VI 6, 7. (57)
 V 16, 7. (66) V 21, 1. (75)
 VI 5, 8. (89) III 6, 3. (94)
 C. I 7, 8. (97 sq.) V 3, 8.
 (118 sq.) III 4, 6. (119) III
 6, 5 et 10, 5. V 13, 11. (130)
 V 13, 16. (167) C. I 7, 8.
 (175) VI 1, 50. (192) V 6, 1.
 (192 sq.) V 3, 3. (199) VI
 1, 27. (209 sqq.) V 2, 14.
 (221) VI 5, 14. (251 sq.) V
 22, 11. (268 sq.) V 6, 3.
 (284) I 14, 5. (321 sqq.) III
 6, 2. (332) III 3, 15. (379
 sq.) C. I 7, 3. (420 sqq.) V
 6, 4. (420 sqq.) V 2, 14.
 (437 sq.) III 4, 10. (486 sq.)
 V 6, 2. (489 sq.) III 5, 10
 et V 6, 7. (513 sqq.) V 11,
 10. (566 sq.) V 6, 8. (570
 sqq.) V 17, 10. (585 sq.) VI 4,
 19. (587) VI 1, 14. (618) VI
 8, 3. (620) III 6, 19. (621)
 VI 1, 55. (622 sqq.) V 13,
 17. (623) III 6, 14. (631) V
 13, 6. (645) III 3, 16. (646
 sq.) III 3, 9. (699 sq.) VI
 4, 14. (712 sq.) III 6, 4.
 (715) V 2, 11. — III (4 sq.
 et 9) C. I 3, 6. (56 sq.) III
 4, 5 et VI 6, 7. (57) III 5,
 2. (57 sqq.) III 12, 10. (62)
 III 4, 5. (63 sq.) III 5, 2.
 (66 sq.) VI 6, 18. (69 sqq.)
 V 6, 9. (154 sq.) VI 4, 9.
 (176 sq.) V 13, 31. (177) V
 3, 11. (219 sq.) III 2, 9.
 (238 sqq.) V 6, 11. (272)

VI 6, 13. (288) V 17, 19.
 (301 sq.) III 5, 7. (302 sq.)
 V 17, 16. (365 sqq.) V 11,
 14. (371 sq.) VI 1, 59. (401)
 V 14, 10 (419 sq.) III 6, 6.
 (441 sqq.) V 6, 13. (453)
 VI 5, 7. (454 sqq.) V 16, 5.
 (482) VI 1, 9. (512) III 1, 7.
 (513 sq.) V 19, 9. (514) VI
 6, 9. (530) VI 6, 7. (534 sq.)
 III 6, 11. (584) VI 1, 25.
 (584 sq.) V 6, 15. (585) VI
 1, 31. (590 sq.) III 2, 2 et
 VI 6, 16. (591) III 3, 7.
 (612 sqq.) V 12, 5. (634 sq.)
 III 1, 7. (638) III 3, 2. (651)
 III 6, 10. (657 sq.) VI 1, 42.
 (659 sq.) III 2, 2. (669 sq.)
 III 6, 5. (677) III 6, 12.
 (698 sq.) V 19, 1. (702 sq.)
 V 19, 5. — V. (1 sq.) V 2,
 12. (8 sqq.) V 7, 1. (31) VI
 1, 48. (77) V 21, 1. (98 sq.)
 V 7, 2. (104 sqq.) V 2, 15.
 (144 sqq.) V 11, 20. (194 sq.)
 III 6, 21. (235 sqq.) III 2, 5.
 (237 sq.) III 2, 2. (257) VI
 6, 19. (259 sqq.) V 7, 3.
 (802) VI 1, 61. (315) V 7,
 4. (320) VI 2, 32. (324) V
 14, 5. (372) VI 8, 3. (401)
 VI 8, 3. (422 sq.) VI 1, 43.
 (426) V 7, 5. (438) VI 6, 5.
 (468 sqq.) III 1, 2. (481 et
 (483) III 5, 3. (485) V 7, 6.
 (492) V 15, 12. (517 sq.)
 III 8, 4. (589) V 14, 2.
 (609) VI 6, 4. (626) III 3,
 16. (632) VI 6, 16. (674)
 VI 1, 28. (681 sq.) VI 16, 18
 (738 sq.) I 3, 10. (740 sqq.)
 V 7, 8. (792) III 3, 15. (822)
 V 17, 18. (823) V 17, 17.
 (824) V 17, 18. (843) V 15,
 12. (871) V 14, 5. — VI.
 (6) V 12, 3. (33) V 14, 4.

(38 sq.) III 5, 5. (47 sq.)
 III 1, 5. (65 sq.) III 3, 6.
 (90 sq.) VI 4, 2. (119 sqq.)
 III 5, 2 sqq. (124) III 2, 9.
 (141) V 14, 8. (144) VI 6, 8.
 (167) VI 8, 6. (179 sqq.)
 VI 2, 27. (204) VI 6, 8.
 (214) V 7, 9. (229 sq.) III
 1, 8. (232 sqq.) V 7, 15.
 (236 sqq.) V 2, 14. (258 sq.)
 III 3, 3. (273) VI 8, 14.
 (276) V 14, 8. (278) V 7, 11.
 (287) V 14, 8. (308) III 3, 4.
 (336) III 4, 16. (337 sqq.)
 V 2, 14. (356 sq.) III 3, 16.
 (363 sqq.) V 7, 12. (405 sqq.)
 VI 6, 13. (427) III 3, 2.
 (446) III 6, 14. (450 sqq.)
 V 2, 14. (470 sqq.) IV 1, 1.
 (497) III 3, 8. (498 sq.) III
 1, 4. (515 sq.) VI 2, 25.
 (522) V 3, 12. (529 sq.) III
 6, 14. (535 sq. et 539) I 3,
 11. (545) C. I 13, 12. (578
 sq.) V 3, 5. (582 sqq.) V 13,
 18. (593 sq.) III 4, 18. (595
 sqq.) V 7, 14. (597 sq.) III
 4, 15. (598) C. I 10, 12.
 (602 sq.) III 4, 15. (611 sq.)
 III 4, 11. (616) III 4, 16.
 (621 sq.) III 4, 11. (622) VI
 1, 39. (625) VI 3, 6. (625
 sqq.) V 7, 16. (635 sq.) III
 1, 8. (644) V 17, 16. (653
 sqq.) C. I 9, 9. (657) III
 2, 12. (664) C. I 8, 6. (679
 sqq.) V 2, 14. (700 sq.) V
 7, 8. (724) VI 1, 45. (724
 et 726) C. I 14, 14. (727)
 C. I 17, 5. (733) C. I 8, 11.
 (736) C. I 9, 4. (743) C. I
 10, 17. (843 sq.) VI 1, 46.
 (847) VI 1, 23. (897) C. I
 3, 6. — VII. (9) VI 4, 7.
 (10 sqq.) V 12, 7. (10 sqq.)
 V 2, 14. (15 sqq.) V 8, 1.

(30 sq.) III 1, 2. (93) VI
 9, 1. (139) III 1, 2. (179)
 VI 5, 11. (187 sq.) VI 8, 1.
 (197 sqq.) V 8, 2. (249 sq.)
 III 1, 5. (260 sqq.) V 17, 2.
 (266) V 2, 15. (282) VI 4,
 20. (283) VI 6, 2. (286) V
 17, 3. (293 sqq.) III 2, 2
 et 4 sqq. (295) VI 1, 60.
 (304 sqq.) III 5, 6. (359)
 III 3, 7. (417) VI 6, 6. (462
 sqq.) V 11, 23. (479 sqq.)
 V 17, 2. (520 sq.) VI 1, 16.
 (528 sqq.) V 13, 20. (536)
 III 4, 3. (537) III 3, 6. (586)
 VI 3, 1. (601 sqq.) III 8, 8
 sqq. (616 sqq.) V 2, 15. (620)
 V 17, 3. (625) VI 1, 54.
 (636 sq.) VI 1, 63. (641 sqq.)
 V 2, 15. (645) V 13, 9. (647.
 649. 655. 670. 678. 691. 706.
 723. 744. 750) V 15, 15. (655
 sqq.) V 16, 4. (684 sqq.) V
 18, 13 sqq. (699 sqq.) V 8,
 3. (752) V 15, 8. (759 sq.)
 III 6, 23. (761) V 15, 8 et
 15. (765 sqq.) V 16, 4. (785
 sqq.) V 13, 36. (792) VI 6,
 19. (794 sqq.) V 15, 19. (808
 sqq.) V 8, 4. — VIII. (72)
 VI 1, 12. (84 sq.) III 3, 2.
 (90) VI 1, 37. (91) VI 1, 51.
 (150 sq.) VI 1, 13. (157 sq.)
 V 14, 15. (175 sq.) III 6, 16.
 (181) VI 6, 7. (182 sqq.) V
 8, 5. (184) V 3, 6. (193 sqq.)
 V 14, 15. (197) III 6, 14.
 (243 sqq.) V 16, 14. (255)
 V 14, 8. (270) III 6, 12.
 (278) V 21, 1. (278 sq.) III
 11, 3 et 8. (285 sq.) III 12, 1.
 (290 sqq.) VI 6, 14. (293)
 VI 5, 13. (311 sq.) VII 2, 16.
 (334) V 16, 8. (358) I 7, 23.
 (362 sq.) III 6, 9. (370 sqq.)
 V 2, 15. (403) C. I 14, 14.

- (455 sqq.) V 8, 6. (484) III 6, 19. (485) III 4, 16. (560 sqq.) V 8, 8. (561 sq.) V 14, 15. (589 sqq.) V 8, 10. (596) VI 1, 22. (597 sqq.) III 3, 9. (612 sqq.) V 8, 11. (620) V 13, 36. (643) III 4, 11. (676 sq.) V 14, 10. (691 sq.) V 14, 10. (694) VI 5, 15. (702 sq.) III 5, 11. (724) VI 5, 2. — VIII. (15) III 5, 11. (18 sq.) V 9, 1. (37 sq.) VI 6, 16. (47 sqq.) V 1, 11. (59 sq.) III 5, 8. (104 sqq.) V 13, 22. (115 sq.) III 6, 16. (138 sq.) V 9, 2 et III 4, 11. (146 sq.) V 9, 3. (157 sq.) V 9, 4 et VII 1, 23. (176 sqq.) V 2, 15 et 15, 12. (181) V 13, 24. (199 sq.) VI 6, 16. (252 et 269) VI 6, 12. (294 sq.) III 6, 9. (303 sqq.) V 9, 5. (308 sqq.) V 9, 7. (314 sqq.) V 9, 8. (828 sq.) V 9, 10. (399 sq.) III 6, 12. (416) VI 1, 36. (422 sq.) VI 1, 18. (433 sq.) III 6, 14. (435 sqq.) V 10, 13. (454) V 15, 11. (455 sq.) VI 6, 3. (459) VI 1, 25. (459 sq.) V 9, 11. (476 sq.) III 1, 5. (486 sq.) VI 2, 21. (528) VI 1, 18. (546 sq.) V 12, 9. (551 sqq.) V 13, 25. (563 sqq.) V 12, 12. (571) V 15, 12 not. (581 sqq.) V 19, 15. (599) III 3, 7. (618) V 9, 13. (627) III 5, 8. (672 sqq.) VI 2, 32. (675 sqq.) V 11, 26. (684 sq.) V 15, 8. (732 sq.) V 13, 35. (755) III 3, 8. (767) V 17, 17. (773) VI 6, 27. (782 sqq.) V 9, 14. (794) VI 1, 30. (806 sqq.) VI 3, 4. — X (2) VI 1, 10. (63 sq.) III 2, 2. (85) III 6, 24. (100 sqq.) VI 2, 26 sqq. (101 sqq.) V 13, 38. (129) V 17, 19. (166 sqq.) V 15, 4 et 7. (180 et 187) V 15, 9. (188) III 6, 18. (189) V 14, 16. (189 sq.) V 16, 4. (215) VI 5, 12. (264 sqq.) V 10, 1. (270 sq.) V 13, 35. (270 sqq.) V 10, 2 et 13, 35. (284) VI 1, 62. (314) VI 7, 6. (352) III 4, 3. (352) V 15, 9. (360 sq.) V 13, 27. (361) VI 3, 5. (395) III 3, 8. (411) V 15, 9. (418) VI 6, 5. (419 eq.) III 7, 3. (444) VI 6, 3. (449 sq.) VI 1, 56. (467) I 16, 43 et V 16, 7. (467 sqq. et 472) V 10, 4. (488) VI 1, 24. (505 sqq. et 517 sqq.) V 2, 15. (521) ib. 16. (524 sqq.) V 10, 5. (532 sq.) V 2, 16. (550) ib. 17. (551) VI 5, 9. (554 sq.) V 13, 2. (557) V 2, 17. (562) V 15, 11. (565 sqq.) V 16, 9. (597) III 2, 11. (599 sq.) V 1, 17. (641) VI 1, 48. (655) V 15, 7. (706) III 3, 11. (716) VI 6, 9. (723 sqq.) V 10, 7. (739 sqq.) V 12, 10. (745 sq.) V 11, 30. (747) V 15, 9. (758 sq.) V 16, 14. (767) V 3, 11. (781) III 4, 4. (782) III 3, 11. (812) III 4, 8. (819) III 6, 14. (844) III 3, 5. (850) III 4, 23. (854) III 6, 16. (856 sq.) III 3, 8. (861 sq.) III 6, 10. (879) III 4, 24. (887) VI 6, 6. (906) VI 6, 4. — XI (4) VI 6, 4. (15 sq.) III 5, 11. (24 sq.) III 4, 9. (39 sq.) III 6, 13. (49 sq.) III 6, 7. (68) III 5, 7. (82) VI 6, 3. (85) III 3, 5. (124 sq.) VI 2, 33. (154 sq.) III

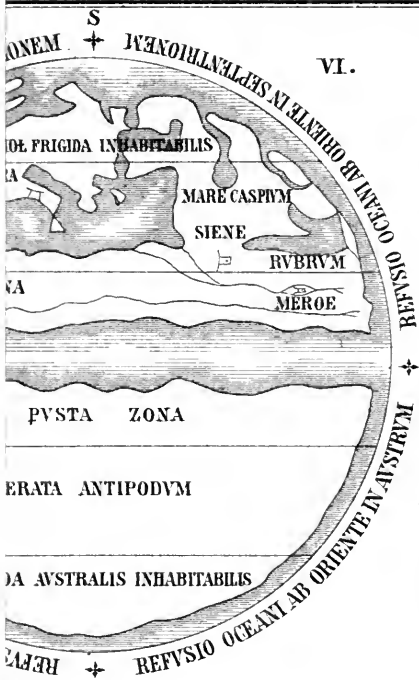
- 5, 8. (158 sq.) III 3, 6. (191)
 V 10, 10. (193 sq.) VI 6, 5.
 (226 sqq.) V 2, 15. (243) V
 17, 19. (266 sqq.) III 4, 22.
 (267 sq.) III 3, 12. (336 sqq.)
 V 2, 15. (415) III 6, 21. (425
 sqq.) VI 2, 16. (469) V 13, 3.
 (483 sqq.) V 3, 10. (486 sqq.)
 V 10, 11. (487 sq.) VI 7, 18.
 (492) VI 3, 8. (500 sq.) VI
 4, 10. (532 sqq.) V 22, 2.
 (542 sqq.) III 8, 5. (601 sq.)
 VI 4, 6. (669) III 6, 14.
 (690 sq.) VI 6, 10. (731)
 VI 1, 34. (745) VI 1, 21.
 (751 sqq.) V 13, 28. (768
 sqq.) V 1, 12 et VI 15, 11.
 (770 sq.) VI 7, 18. (794 sq.)
 V 3, 7. (804) VI 6, 17. (836) III
 6, 15 et V 22, 2. (850) VI 4,
 23. (860 sqq.) V 3, 2. (869)
 V 15, 9. (882) III 3, 12.
 (890) V 14, 2 sq. — XII
 (11 sqq.) V 2, 15. (19 sqq.)
 V 1, 16 et 2, 17. (43 sqq.)
 III 4, 20. (67 sq.) V 12, 4.
 (95 sq.) III 6, 10. (101 sq.)
 IV 1, 2. (149 sq.) V 13, 39.
 (161) VI 6, 10. (204) III 6, 16.
 (206 sqq.) V 3, 14 et VI 6,
 13. (221) III 3, 4. (224) V
 15, 11. (228) VI 1, 33. (284)
 VI 1, 52 et 6, 7. (298 sqq.)
 V 15, 10. (339 sq.) V 12, 1.
 (346) V 16, 9. (363) V 15,
 11. (391) III 4, 7 et V 15,
 12. (395 et 397) III 4, 7.
 (435 sq.) VI 1, 58. (493)
 VI 1, 53. (547) III 3, 11.
 (552) VI 1, 17. (561) V 17,
 20. (565) VI 1, 19. (636 et
 638 sq.) III 2, 10. (646) V
 16, 7. (648 sq.) III 3, 6.
 (725 sq.) V 13, 39. (770 sq.)
 III 3, 4. (777) III 6, 10.
 (777 sqq.) III 3, 4. (813 sq.)
 VI 6, 11. (882) III 4, 25.
 (933 sqq.) III 6, 9. (934)
 III 3, 5. (936) III 2, 11. —
 Eclog. I. (4) III 3, 11. (65 sq.)
 III 3, 9. — II. (24) V 17, 17.
 (65) III 18, 7. — III. (8 sq.)
 III 6, 21. (49) VI 1, 38. (77)
 III 2, 16. — III. (20) VI 6,
 18. (43 sq.) III 7, 1. (46)
 VI 1, 41. (57) V 17, 19.
 (58) V 14, 6. — V. (27 sq.)
 III 6, 15. — VI. (4 sq.) VI
 4, 12. (17) V 21, 1. (31 sqq.)
 VI 2, 22. (33) VI 5, 4. (35
 sq.) VI 4, 11. (48 sqq.) III
 6, 3. (74 sq.) III 5, 10. (75
 sq.) VI 7, 4. — VII. (7)
 VI 6, 6. (43) III 6, 16. —
 VIII. (63) V 16, 7 et VI 1,
 35. (85 sqq.) VI 2, 20. —
 VIII (2 sqq.) III 6, 7. (28 sq.)
 III 6, 18. (41 sq.) VI 4, 8. —
 X (11 sq.) VI 6, 12. (52) V
 17, 15. (69) V 14, 5 et 16, 7. —
 Georg. I. (5 sq.) I 16, 44. (6)
 I 24, 3. (7 sqq.) I 18, 23 et
 V 18, 2. (11) V 17, 16. (53)
 V 16, 7. (75) VI 5, 5. (84)
 I 18, 24. (84 sqq.) V 1, 14.
 (100 sqq.) V 20, 1 sqq. (118
 sq.) VI 2, 29. (126 sq.) I 8,
 3. (137) C. I 19, 18. (145)
 V 16, 7. (217 sq.) C. I 18,
 15. (242 et 246 sq.) C. I 16,
 4 sq. (256) VI 4, 16. (259
 sqq.) VI 8, 11. (269) I 7, 8
 et III 3, 10. (272) I 16, 12
 et III 3, 12. (295) V 14, 4.
 (308) VI 5, 6. (344) III 11,
 1 et 9. (367) VI 1, 26. (387)
 V 14, 10. (437) V 17, 19. (508)
 VI 1, 63. — II. (36 et 51) VI 6,
 17. (59) VI 6, 18. (69) V
 14, 4. (127) III 19, 3. (246
 sq.) VI 1, 47. (299) III 18,
 5. (374) VI 4, 23. (381) VI

- 6, 8. (395) III 5, 8. (458 sqq.) V 16, 5. (461 sqq.) VI 2, 4. (462) VI 4, 3. (478) C. I 15, 12. (500 sq.) VI 1, 65. (506) VI 1, 40. (510 sq.) VI 2, 15. — III. (4 sq.) VI 7, 5. (55) VI 4, 23. (73 sq.) VI 6, 11. (108 sq.) V 13, 7. (111) V 13, 3. (115 sqq.) VI 2, 19 et 9, 8 sqq. (223) VI 4, 21. (226) III 4, 10. (289) VI 2, 2. (325) I 17, 34. (391 et 393) V 22, 9. (449) V 14, 4. (478 sqq.) V 16, 5 et VI 2, 7. (481) III 4, 16. (498 sqq.) III 1, 3. (500 sqq.) VI 2, 10. (505 sqq.) VI 2, 8. (509 sqq.) VI 2, 12. (520 sqq.) VI 2, 6. (529 sq.) VI 1, 64. (546 sq.) VI 2, 14. (548 sq.) VI 2, 13. — III (10 sq.) VI 5, 3. (44) VI 6, 6. (50) ib. 7. (102) III 11, 10. (110 sq.) III 6, 15. (136) VI 6, 18. (151) V 19, 12. (179) V 17, 15. (201 et 238) VI 6, 19. (334 sqq.) V 17, 17. (361) V 3, 4. (380 sq.) V 21, 1. (461 sqq.) V 17, 15. (466 sq.) III 6, 23. (472) VI 1, 29. (477) III 3, 4. (479) VI 7, 15. (504) III 6, 12. (507) III 3, 16. (511) III 5, 7. (521) III 3, 13. (522) III 4, 16 (525 sqq.) III 6, 23. (538) III 5, 6. (540) ib. 5. (550) ib. 6. (551) ib. 5
- Verrius Flaccus I 15, 21. — eo libello qui Saturnus inscribitur I 4, 7. I 6, 15. 8, 5, 10, 7. 12, 15
- Xenagoras tertia historia V 19, 30
- Xenocrates C. I 14, 19
- Xenon primo Italicon I 9, 3
- Xenophanes C. I 14, 20
- Zenon C. I 14, 19

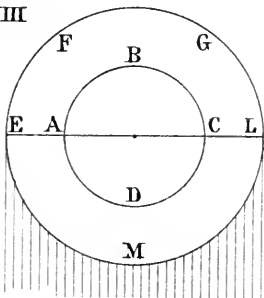

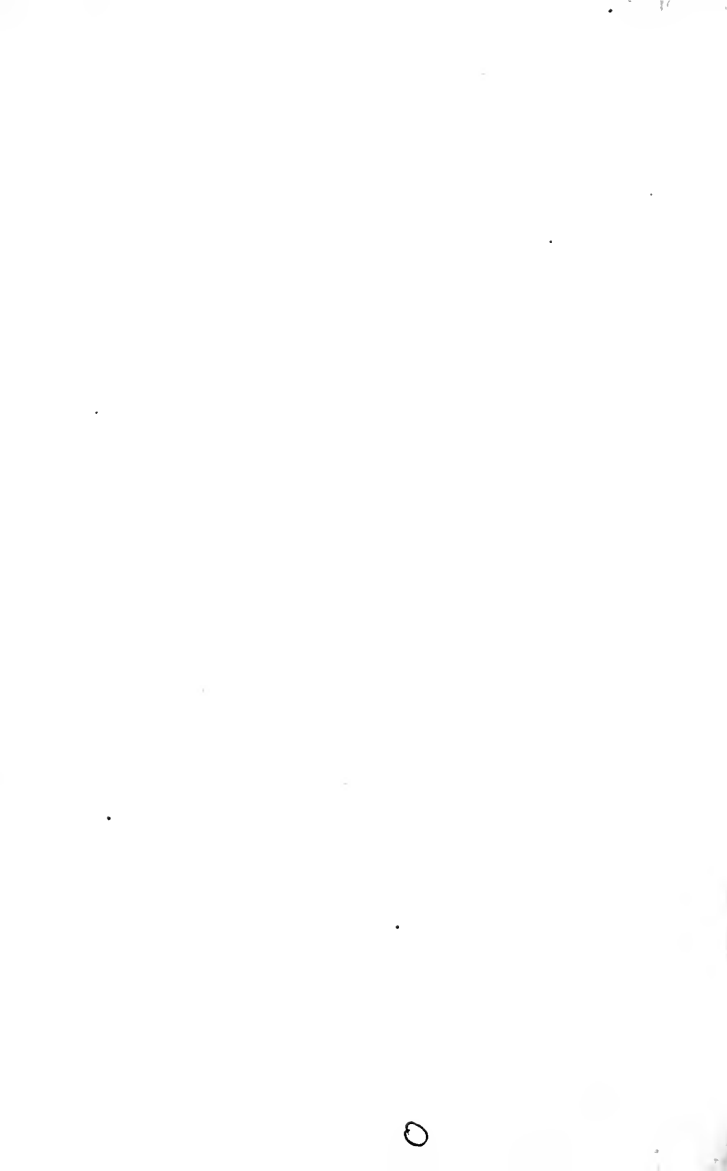
INDEX TABVLARVM

- I cod. P fol. 16 u. ad p. 505, 8*
II cod. P fol. 12 u. ad p. 571, 16
III cod. P fol. 14 r. ad p. 580, 23
IIII cod. P fol. 18 r. ad p. 601, 24
V cod. P ad p. 608, 16
VI cod. P fol. 20 u. ad p. 615, 17
-

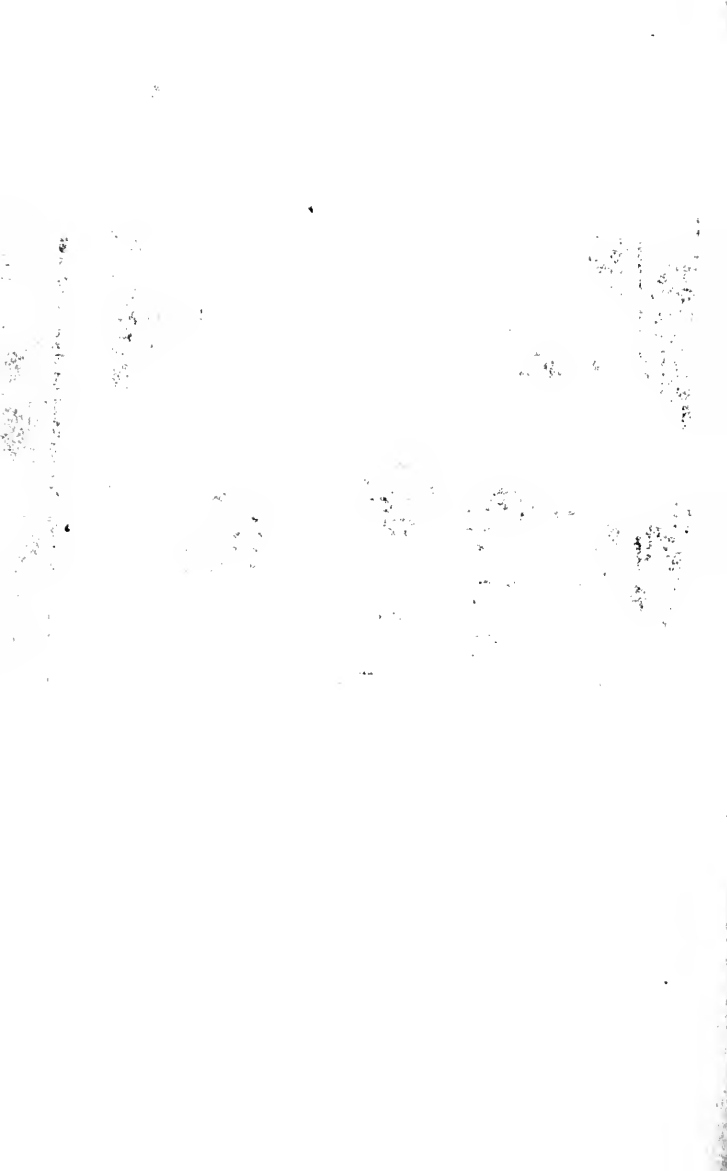

III

PA
6498
A2
1893

Macrobius, Ambrosius Aurelius
Theodosius
Macrobius [2. ed.]

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
